

298.292

OSZK

Érdőkön,
Tengerszéken.

Érté
Dönásony Terecs

BUDAPEST
LEONKOV TESTVÉREK.

ÖSERDÖKÖN, TENGEREKEN.

TERMÉSZETI KÉPEK ÉS VADÁSZKALANDOK
MIND AZ ÖT VILÁGRÉSZBŐL.

IRTA

DONÁSZY FERENCZ

„EGY MAGYAR DIÁK ÉLETE MÁTYÁS KIRÁLY KORÁBAN“, HŐS TOLDY MIKLÓS“,
„AZ ALCHEMISTA“, „ATAHUALPA“ STB. SZERZŐJE.

Országos Széchényi Könyvtár

6 SZINNYOMATU ÉS 12 FEKETE KÉPPEL.

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST

LÉGRÁDY TESTVÉREK KIADÁSA.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

298292

R
2

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
B. 1994/1986
LELTÁRI SZÁM

TARTALOM.

	Oldal.
Előszó	1
Mátyás király oroszlánjai	8
A fekete hercegnő	23
A vén ördög	40
A kék gyémánt	50
Halálos hálótárs	64
A vastagfejű ur	73
A szárnyasvilág Proteusza	81
Vadászképek	85
A győzhetetlen	91
Kigyóbüvölők, kigyóigézők és a kigyókő	101
Lélek és ösztön	109
A tenger könyei	127
Vándoroljatok ki	140
Hétfőbűnök az állatvilágban	148
Az állatok beszéde	155
Az állatok háboruja	163
Izgalmas vadásztörténetek	173
Essed	178
I. Egy pillantás a nagy mindenségbe	185
A tropikus földövek éjjeli és nappali életéből	194
II. Egy pillantás a nagy mindenségbe	200
Parforce vadászatok gépárdokkal	205
Egy örökléthosszuságu óra	210
„Okuli“	219
A postagalambok	224
Nagyevők	230
Kolosszusok nyelve	236
A „Cullebrilla d'oro“	243
A kigyóméreg doktorai	247
A sivatagkirály vadászata	252
Hindosztán csodái	257
Kigyók és sasok küzdelme	263
A Carvanas és Vana-nendi	269
A legrettenetesebb méreg	276
Szárnyas arisztokrácia	284
Carey anyó csirkéi	288
A tenger lámpásai	292
Mesés szörnyek	300
A fönix-madár	305
Augusztusi vadászképek	311
A vadászrészt	

ELŐSZÓ.

Minél szürkébb lesz körülöttem ez a mi prózai polgári vilá-
gunk, annál gyakrabban hunyom le szememet, hogy lássak egy
színebb, eredetiebb, kalandosabb világot.

Minél több sárczipős, esernyős nyárspolgár hemzseg körülöt-
tem, futkosván üzletei után, küzdvén a létért rendezett állami és
társadalmi szabályok és megszokott bűnök szerint, annál többször
jelenik meg képzeletemben Robinson Crusoe.

Robinson Crusoe!

Üdvözlégy feledhetlenül kedves, felülmulhatatlanul érdekes
alakja az első regénynek, melyet életemben olvastam! Üdvözlégy
Robinson, szerencsés boldogtalan hajós, ki a hajótörésből épen
menekülsz ki a délszaki, ember nem lakta szigetre. A sziget szüz
öserdejének ezer éltető ereje és ezer halálos veszedelme közepett,
ott bolyongasz im, elhagyatva, egyes-egyedül. És te, az emberi
értelem és energia tiszta fegyvereivel bátran veszed fel az ösere-
deti harcot a létért. Nyomrul-nyomra mindent a magad javára
hódítasz a természettől, amire csak szüksége van az embernek.
Igen, még a résztvevő emberi szózatot is, mert hiszen nehéz küz-
delmeinkben és keserveinkben nem tudtunk ellenni e nélkül sem.
Az öserdő papagályát megtanítod beszélni s az a magányosság mély
csöndjében megszólal feletted: „szegény Robinson!”

Te „szegény“ Robinson, milyen gazdaggá teszed te a mi kép-
zelő tehetségünket! Mert nincs ennek több olyan drága s olyan el
nem pusztítható kincse, mint amelylyel a te kalandjaid elolvasása
révén tellett meg.

Az ember az éltető és halálos veszedelmekkel fenyegető ös-
természettel való küzdelmében mindörökre érdekes. És annál érde-

kesebb lesz, minél jobban letarolja közöttünk az östermészetet a haladó polgárosodás. Mert ez a mi jelenvaló nemzedékünk, mely pontosan fizetendő béréért emeletes kaszárnyákban lakik, mialatt álma felett a számozott sarki rendőr virraszt, szinte visszavágyódva álmodik öséről, arról az emberiségről, mely öserdőkben vert fészket s mely az elemek erőivel s a föld minden teremtetett lényével közvetlen élet-halál harcban állt.

Minél polgárosultabb valamely nemzet, annál nagyobb s annál szebb részét képezi az irodalmának az a fajta, mely az embert a hatalmas östermészethez való viszonylatában tünteti fel. Az exotikus, kalandos leírások és históriák irodalmi fajtáját legjobban művelik s legjobban szeretik az angolok, a németek és a francziák.

A magyar irodalomnak van ugyan ebben a fajtában is néhány becses eredeti terméke, de azért mégis bizonyos, hogy az e fajta műveket a magyar olvasók sokkal élénkebben keresik, semmint a magyar írók kínálják. Ilyformán a kiadók legnagyobb részét idegen művekkel, vagy azok magyar fordításaival, avagy éppen csak kivonataival elégítik ki közönségük olvasó vágyát.

Donászy Ferencz, aki képzeletében mindig a világ legmesszebb délszigetein bolyong, aki a tropikus öserdők csodás faunáját és flóráját életének tanulmányává tette, s a ki legalább exotikus madarakkal telt kaliczkákkal aggatja körül szobája falát, ha már orosz-lánok, krokodilusok és csörgőkigyók közt nem élhet — belső, igaz hajlamból szenteli egész írói tehetségét és tudását ennek a nálunk még jóformán parlagon heverő irodalmi fajtának. *Donászy Ferencz* olyanféle ember, mint Guy de Maupassant egyik elbeszélésében az a kikötővárosba vetődött kis franczia katona, akinek szive szerin az a fehércseléd a legbájosabb és a legkedvesebb, aki fekete. *Donászy Ferencz* imádott műzsája sem görög istennő, hanem vagy a szerecsen, vagy valamely egyéb szines racehoz tartozik.

Ez az exotikus múzsa valóban igen kegyes *Donászy Ferencz*hez. Sűrűn ajándékozza meg őt csodásnál csodálatosabb történetekkel, melyeken kedvére elborzong az olvasó — és színekben gazdag leírásokkal, melyeken a gyönyörködő képzelet majd felgyúl, majd meg elandalodik.

Nem tudom megítélni, vajjon *Donászy Ferencz* érdekesítő imunkáiban a szigorú tudományosságon nem üt-e néha nagy rést az exotikumban valósággal tobzódó képzelőtehetség. Lehet, hogy a

szaktudósok — akik Robinson szigetén is megróják az egymással meg nem férő állatokat és növényeket — ebben a könyvben is találnak majd a tudomány szempontjából kivetni valót. Lehet, hogy exotikus írónk képzeletében léteznek olyan tengeri csodák és őserdei szörnyetegek is, a melyeket a helyszínén a nyájas olvasó sohasem találna meg. De én azt vélem, hogy a nyájas olvasó, ki úgy sem megy el az egyenlítő környékére írónkat ellenőrizni, annak fejében, hogy ezek a csodák és szörnyetegek érdeklődését szinte felkorbácsolják, édes örömet megbocsát egy-egy exotikus lóditást.

Különben *Donászy Ferencz* — ki csak hajlamaira nézve exotikus, de elveire nézve a magyar anyaföldre ragaszkodó hazafi — maga sem ajánlja olvasóinak, hogy oda menjenek, ahol az embert könnyen megehetik a vadak, a madarak, a halak és a hüllők. Óva inti honfitársait a kivándorlástól, bárha ő maga eleven képzeletének szárnyán valóságos szenvedélylyel száll át az óceánokon, szigeteken, messzeséges szárazföldeken s mindezek csodás szépségein és veszedelmein.

Mivel pedig az exotikus őstermészetet mindig a küzdő emberre való vonatkozásában festi, históriái kalandosak — s így bizonyos, hogy ajánlásom nélkül is igen nagy olvasóközönséget fognak hódítani.

És én éppen ezért merem ezt a könyvet a közönségnek figyelmébe ajánlani, mert ennek az én ajánlatomra szüksége nincs.

Budapesten, 1894. október hó.

Kozma Andor.

Mátyás király oroszlánjai.

Némelyik ház, mintha homlokára volna írva, hogy falai között valami nevezetes esemény történt, annyira felébreszti a figyelmet.

Igy van ez a bécsi Kärntner-Strasse egyik ódon házával is. Noha kiáltó tanuja a mindent változtatni, cifrázni szerető emberi izlésnek és századoknak, mégis régi-régi események dicsősége és a fényes mult méla gyásza borong rajta, s mint valami történeti emlék néz a körülte forrongó, zür-zajos, modern életre . . .

Nemrégiben Mátyás király fényes életpályájának kevésbé ismert adatai után kutatva, akadtam erre, a történetírónk által sehol fel nem említett érdekes eseményre, melyet egynémely helyén igen szófukar, régi német krónikában találtam leírva és a melyeknek színhelye a Kärntner-Strasse fenti ódon háza volt.

Országos Széchenyi Könyvtár

* * *

1490. év február végén már hire-hamva sem volt a téinek.

Rügyfakasztó tavaszi napsugár bontogatta a bimbókat, s langy fuvalmak kergették a gyapjas bárányfelhőket s aranyködként terjengett a légben a virágzó barkák himpora, s a várfok és a hosszú sétány fáin pedig már a tavasz első sárgás-zöld levélkéi bontogatták gyengéd szárnyaikat.

Mátyás, a nagy király, épen Bécsben időzött és a kärntner-strasse-i házban ütötte fel királyi lakását, mert itt sokkal otthoniasabban érezte magát, mint az akkori Burgnak a kongó folyosók tömkelegében elvesző csarnokai között.

Nagyon érdekes az a mód is, melylyel még 1485 tavaszán, magát e ház birtokosává tette.

Ugyanis, midőn a hosszú ostrom után, 8000 főnyi seregének élén, káp-rázatos fény és pompa között a városba vonult, a Kärntner-Strasse sarkán, Waldner János, Frigyes császár kancellárja fogadta a város tanácsának közepette.

A nagy király sasszemei egy pillantással átvillantak az egész utcán és a földig hajló tanácsoson állapodtak meg.

— Kié ama ház? — kérdé röviden, himzett keztyüis kezével rámutatva...

— Az enyém, felséges uram, — rebege Waldner János, a kancellár bókolva.

— Kié ama ház? — kérdé röviden, himzett keztyüs kezével rámutatva...

— Az enyém, felséges ur, császárom: kegyelme és jóindulatából.

Mátyás szemei villámokat szórtak:

— Kié? — kérdé oly harsányan harmadszor is, hogy az egész utca megtelt érczes hangjával.

— Felséges uram, a tiéd az! — felelé helyette a polgármester, elérte a király akaratát — s üdvözlégy Bécsnek falai között.

— Ugy van! — felelé a király nyájasan. — a miénk, s itt ütjük fel lakásunkat, — mert igen jól tudta, hogy a kancellár ugyis csak névleges birtokosa a háznak — a minthogy ugy is volt — miután Frigyes császár több házat és birtokot iratott hivatalnokai nevére, hogy Mátyás király elől megmentse . . .

A mondott évnék tehát tavaszias, enyhe napjain szintén Bécsben mulatott és udvarának főméltóságai a vár bástyáira ment sétálni, hogy a tavaszi nap, s az enyhe rügyek illatától telt levegő kissé felüditse.

Ekkor már azonban a nagy király nagyon szenvedőnek látszott . . . Arcza beesett, s közmondásos egészséges színe szürkés-sápadtnak látszott s bármint titkolta is, csak nagy kinnal tudta hatalmas testét vonszolni.

Ugyanis néhány nap óta folyton fokozódó gyengeség, s rövid ájulások gyötörték, e mellett annyira idegessé, ingerlékenynyé lett, hogy semmi sem tudta felvidítani.

Az udvaroncok lesve-lesték kívánságait, s mindent elkövettek, hogy mosolyt csaljanak halvány ajkaira, de hiába, az élczetek és elmésségeket azelőtt annyira szerető király, inkább boszankodott, mint nevetett . . .

Most is ingerülten indult sétájára, mert orvosai esdve kérték hogy maradjon termeiben és pihenjen, hanem ezt az egyet a nagy király nem ismerte. Nagy lelkének még nagyobb erejével akarta legyűrni a test roskatagságát és így folytonosan lázban és forrongásban zajlott, égett minden csep vére a megerőltetéstől

Kedvelt hívének és vezérének, a daliás Noszticz Zsigmondnak karjára támaszkodva, lépegetett a bástyafokon és haragosan pattogott orvosára, Tichl Jánosra, s kedvelt tudósára, a történetiró. Galeottira, kik szintén társaságában voltak.

— Hagyjatok békét, ha nem tudtok meggyógyítani. Feküdni, feküdni! Ti, orvosok, mindjárt megvetitek az ágyat s belegyömöszölnétek az embert. Én nem tudok feküdni, akárcsak a puszták oroszlanja! Inkább találjatok ki valamit, ami egy kissé szórakoztatna . . . Megöl közöttetek az unalom!

A király hasonlata Noszticznak egy jó gondolatot juttatott eszébe.

— Nézzük meg az oroszlanokat, felséges uram, — mondá. — Ugy tudom, ez időben szokták etetni ezeket a királyi állatokat . . .

A király fáradt vonásain a megelegedés halvány sugara röppent át, mert híres oroszlanjait annyira szerette, hogy bárhova ment is, ezeket nagy kerek ketreczeikben mindenüvé magával vitte . . .

— Igazad van, kedvelt hivem; a jó gondolatok mindig nálad vannak, s megérdemelnéd, hogy országosan ismert neved mellé, az „elmés“ jelzöt is hozzáfűgesszék.

Ugyanis Noszticzot athlétaí termete és erejéért csak „erős Noszticz“-nak nevezték széles e hazában, és erre célzott a király is.

A nagy udvar hátulján, egy oszlopos csarnok alá voltak a nagy kerek vasketreczek görgetve s ezek egyikében volt a három gyönyörű oroslán: két him és egy nő bezárva . . .

— Valóban királyi állatok! — mondá felvillanó szemekkel a király, midőn fáradtan egy karosszékbe ereszkedett, de csakhamar jobban kezdé érezni magát, mert egy hólyagos aranyserlegben, az orvos intésére, az udvarnok topáz-villogású ó-tokajival kínálta meg.

— Nézzétek csak, urak, Szolimán, ez az óriási vén him minő fenséges nyugalommal meresztí ránk szemeit s milyen fejedelmi egykedvűséggel fogadja hatalmas nőjének hizelgéseit . . .

— Méltó képe a vitéségnek és erőnek, — folytató a dicsérést Noszticz; — különösen ez az erőt és hatalmat rejtő nyugalom . . .

— Szépek így is, de még szebbek lehetnek a dühtől és haragtól berzenkedve, — szólalt meg Pethő. — Ezt szeretném látni!

— Azt pedig könnyen megláthatja, kegyelmed, — mondá az ősz Kanizsay, — ha felséges urunk megengedné?

— Mit mondtál, hivem? — kérdé derülten a király, mert e közben oda settenkedett Tibrili, az udvari bolond és mindenféle bolond mókázást mimelt az urak háta megett.

— Engedje meg, felséged hogy a bestiárius, akarom mondani az etető, ne adja oda eledelüket, hanem ingerelje, csalogassa őket, míg csak dühbe nem jönnek, — felelé meghajolva Kanizsay.

— Legyen úgy! — intett az etetőnek a király, ki egy hosszú kétágu villán hatalmas ökörczombot hozott és benyújtotta a ketrecz vasrudjai között . . .

A nő és a fiatal him éhes vadsággal szökött a hus felé, de az etető gyorsan visszakarta, mire mind a két vad tompa hörrenéssel kezdett fel-alá lósztatni a tágas ketreczben.

Mikor másodsor nyújtották be a véres konczt, lángoló szemekkel, toporzékolva ugrált mind a kettő a magasba, — azután haragos orditással szöktek a vasrudaknak, megrázva azokat türelmetlen éhségükben szikrázó szemeikkel majd elnyelve a husdarabot

Szolimán, a vén him — az első próba után oda se nézett a koncra, hanem hörgő morgással a ketrecz hátuljába lépdelt, s ott elnyújtózva, csak bojtos farkával verte döngve a vastag tölgyfadeszkákat.

Az etető ez alatt folytatta az ingerkedést. A két oroslán ordított, s a rácsot döngötte . . . Óriási ugrásokkal szökelltek fel-alá a ketreczben, vörös nyelvük hosszan kifityegett hüvelykujjnyi fogakkal megrakott iszonyu torkukból, s nyakukon a szőr és serény felmeredt, szemeik vörösben izzó zöld szikrákat villódtak a társaságra . . .

Az etető, hol itt, hol ott dugdosta be — a lehető magasra tartva a hust

és a négy ölesnél nagyobb ketreczet a két vad egy-egy ugrással átszökellte, s tehetetlen dühökben dörgön hördülő ordításokkal acsarkodtak egymásra.

Azonban végtére is megunták a hosszú hajszát, s egy hosszú bődülő ordítással mindketten a ketrecz végébe húzódtak s ott hörögve, morogva lóstaftak fel-alá, a deszkázatot szimatolva; majd le-lefeküdtek a vén him mellé és az etető ujjab ingerkedéseire nem is hederitettek, hiába tologatta ez majdnem az orruk elé a pecsenyét.

— Megharagudtak! Látjátok urak, — fordult udvarához a király, — minő nemes állatok ezek! Nem hagyják magukat kicsúfoltatni, inkább nem is kell nekik a hús!

Légreszketetón dörgő ordítás szakítá félbe a király szavait és a ketrecz vasrudjai csengve zörrentek össze, az etető pedig hangos jajkiáltással, szédülvé bukott a ketreczek alá.

Ugyanis a király szavaira hallgatva, elfeledkezett az oroslánokról . . . s a vén állatkirály felhasználta e perczet; egyetlen szökéssel a vasrudakon termett s oly erővel rántotta be a húst a nehéz vasvillával együtt, hogy ennek nyele leütötte magát az etetőt is.

Az urak füle is megcsendült a velőkig ható ordítástól, s pár perczig megdöbbenve néztek egymásra, de aztán valamennyien — a királyt se véve ki — zajos tetszésnyilatkozatokban törtek ki.

— Bravó, Szolimán! Bravó, brava! Derék állat, fejedelmi állat vagy! — kiáltozák lelkesen, de legjobban kiáltozott a hős Noszticz, kinek dörgő hangja, majdnem az oroslánordítással vetekedett.

E perczen az udvart körülfutó oszlopos csarnokból, még egy uri ember csatlakozott a társasághoz.

Ez a főtálnokmester volt! Egy ravasz, kétszinü, álnok uri ember. Sovány, aszkóros, mint egy paszulykóró, s hétrét görbedve a podagrától, örökösen fázott, didergett, mint egy kísértet s minden második szava után köhögött, harakolt, s akárkivel beszélt, folyton kezeit dörzsölgette, kétszinü, álnok mosolygással.

Hogy ő maga olyan aszkóros és nyavalyás vala, irigye és ellensége volt minden egészséges, erős embernek, de különösen Noszticzot gyűlölte, amiért a király annyira kegyelte és kitüntette, s könnyebb volt a lelkének, ha csak egy hajszálynit is csippenhetett akár szóval, akár tekintettel a daliás vezéren.

Most is egyenesen ehhez fordult s vizenyős szeméit sunyi oldaltekintettel villantotta rá.

— Hm, hm! ugy látom, tetszik ez a multság, vezér? — kérdé csikorgó fahangján, miközben sovány alakját fázékonyan burkolta be prémes gerez-nájú hosszú felöltőjébe.

— Hát hogyne tetszenék! — felelé Noszticz s majd sértő kicsinyléssel nézve végig rajta, gunyosan mondá: — Persze, kegyelmednek nem igen tetszhetik az erő és gyorsaság ez a példája?!

A főtálnokmester uram álnokul mosolygott:

— Szép bizony, igen szép! De lehetne még ennél is szebb sceneriát pro-

dukálni . . . Hanem persze, ahhoz . . . hüm . . . hm . . . nagy szó . . . de igaz . . . erő és bátorság is kellene ám hozzá . . . még pedig . . . sok!

— Osztán, mi volna az? — kérdé Noszticz hettyke foghegygyel.

— Hogy mi volna az, vezér uram? . . . Semmi egyéb, minthogy valakinek be kellene menni ezeknek a horribilis bestiáknak a carcerébe és elragadni orruk elől a prédát. Ez volna ám még csak a színjáték! Fogadni mernék, felséges urunkat is nemcsak hogy nagyon gyönyörködtetné, de egészen vidámmá elektrizálná ez a hevélyes sceneria!

És miután ilyen szép alattomosan elvetette a halálos kihívás sárkányfogait, — a leghódolatteljesebb mosolygással hajlongott a király előtt.

Noszticznak fejébe kezdett szökni a vér.

— Biz' Isten kegyelmedről is elhinném, hogy meg merné tenni, ha nem lakott volna olyan sokáig Törökországban,* — vágott vissza Noszticz maró gunnyal és a felharsanó hahota bizonyította, hogy az urak is elértették a célzást.

A főtálmokmester uramat ez a legérzékenyebb oldalán találta, de elnyelte mérgét, sőt még mosolygott is, hanem apró szemei oly ádáz gyűlölettel villogtak Noszticz felé, mint a szemüveges kigyóé.

— Azt én a világért sem állítám, — felelé kétszinü czélozgatással . . . hanem azt hívém, hogy ez illusztris társaságban majd csak akad egy „erős“ vitéz (s az erős szót különösen hangsúlyozta), ki felséges urunk felvidámítására megcselekszi ezt a bátorságra és erőre mutató tettet.

Noszticz elsápadt, mert egyenesen kihiva érzé magát, s villogó szemekkel majd a királyra, majd az oroszlanokra pillantott.

Az óriási himoroszlán még most is dühtől berzengő serénnyel hasalt az ökörczomb felett, s hörgő ordítással, fogait vicsorgatva morgá el társait közeléből . . .

Az urak között is várakozás- és halálteljes csend uralkodott. Mindenki rettegve nézett egymásra. A lovagi bátorság és vitézi erő harci keztyüje elébük lett dobva . . . s valamennyien dobogó szivvel lesték, kinek lesz hát bátorsága erre az örült, vakmerő, eszeveszett tetre vállalkozni?

— Hej, csak én ilyen öreg, beteges ne volnék! — nyihogá a csendet megtörve a főtálmokmester uram, kezeit dörzsölgetve.

— Mit gondolsz, vitéz hivem, Noszticz? — kérdé villanó szemekkel a király. — Mernél-e rá vállalkozni?

— Tréfálsz velem, uram, királyom?

— Dehogy tréfálok? — nevetett a király. — Királyi szavamra mondom, szeretném látni.

Noszticz megdöbbenve nézett rá s még mindig tréfának vélte a király szavait.

— Vitéz, Noszticz te habozol? — s a király hangjából meglepetés és bosszankodás ritt ki.

* Ugyanis a rossz nyelvek azt beszélték, hogy a főtálmokmester uram ő kegyelme viharos, hánytvétet fiatalágában Törökországban egy ideig, mint eunuch szolgált egy renegát pasánál.

— Nem! — kiáltá felcsattanó hangon Noszticz. — Nem habozom, megteszem, még ha szétszaggatnak is e bestiák!

Az urak valamennyien elszörnyedő zugással vevék körül, sőt az ősz Kanizsay haraggal rivallt rá:

— Eszedet vesztetted? Okos fővel nem lehet ilyen vakmerőségre vállalkozni.

— Hagyjatok békét, — dörgé haragosan Noszticz . . . — Megteszem! Ne mondja senki, hogy Mátyás király udvarában csak didergő, vén banyák vannak! — S míg beszélt, villogó szemei majd átfurták az elégtelen vigyorgó főtálmester uramat.

Ezzel gyorsan kikapcsolá nehéz, virágos mentéjének opálköves bogláráit, s kócsagos kalpagját, gyöngyös övét ledobva, mezítelen kardjával kezében a ketreczek háta mögé sietett, s félrelökve az ajtóból a felvigyázót, a másik perczben daliás alakja már meg is jelent a ketrecz hátterében.

Az egész udvar halványan s lélekzetét elfojtva várta, mi lesz e vakmerőség vége?

Noszticz bátran előre lépett, de az oroszlánok még nem vették észre. — ekkor egyszerre kardját sebes villantással magasra emelve, közéjük dobant, balkezeivel pedig elrántá a hust a vén állatkirály elöl, s magasan meglóbálta a levegőben . . .

A váratlan meglepetésre és dobbanásra nagyot hördülve szökött fel a három fenevad.

— Vissza, bestiák! Vissza, a király megkivánta prédátokat! — dörgé rekedt, süket hangon a dalia, s dörögve dobbantott lábával a vastag tölgydeszkákra . . .

(Ezt az idegizgató jelenetet írja le leghosszabban a szófukar német krónika.)

„Leirhatatlan rémesen szép volt e jelenet . . . az óriás férfiú és a három királyi fenevad izzó, lángoló szemekkel meredve egymásra . . .

Noszticz erős melle zihált, rengett, s jobbjobban czikázva villogott a kard hegye, — arcza halálsápadt volt, de fekete szemeiből valami tulvilági lobogvány villódzott a három fenevad zöld karikákat hányó szemei közé . . . Valósággal maga az eredeti őseMBER volt . . . fenségesen vakmerő szilajságában s hatalmas ereje öntudatában maga a homo diluvii testis, a földnek és állatoknak hatalmas ura!“

Lángoló szemeit folyton a fenevadakra szegezve lóbálta a véres konczot felettük . . .

És ezek nem mozdultak, csak hörögve, morogva rázták hullámzó sörényü fejeiket s vadul szikrázó szemeikkel majd elnyelték.

Igy tartott ez néhány halálos hosszú perczig, mik a nézőknek óráknak tetszettek . . .

Lassan-lassan azonban az oroszlánok hörgése halk, doromboló morgássá lassult, izzó szemeikben kialudtak a zöld-veresen villogó szikrák; pislogni, hunyorgatni kezdtek, és egészen meghunyászkodni látszottak a hős dalia delejes tekintete előtt.

Diadalmas mosoly játszott ekkor Noszticz ajkain. De akik őt látták, azt mondják, hogy valami vérjegosztó, iszonyu volt e mosolygásban, s oly valami félisteni, túlvilágias ömlött el egész lényén hogy a királyon és környezetén hideg borzadály futott át . . .

Szemeit merően az oroszlanokra szegezve, kezdte meg a hős vezér a visszavonulást, lassan-lassan az ajtó felé hátrálva. A fenevadak békén engedék távozni, csupán szemeikkel követték minden mozdulatát.

Lassan hátrált lefelé a három lépcsőfokon az ajtóig. Ez volt a legveszélyesebb pillanat! Már féltetével az ajtón kívül volt, de szemei mégis változatlanul a vadakon függtek . . . egyszerre az ajtó becsapása rezzentett fel mindenkit — és Noszticz szerencsésen kijutott a ketreczből.

Ekkor tört ki az oroszlanok dühe egész fékezhetlen vadságukban. Földrengető ordításokkal szökelltek fel-alá, a vasrudakat döngették talpaikkal, s iszonyu torkukat vicsorgatták a társaságra . . .

Noszticz pedig sápadt, szobormozdulatlanságu arcczal lépett a király elé. Széles melle rengett, zihált a megaláztatás keserű érzésétől, s szemei, mintha rejtett könyecsep fátyolozná — izzottak.

— Uram király, — mondá remegő, elcsukló hangon — parancsodat megtevém. Itt a préda és meztelen kardom! A kard téged illet s azt lábaidhoz teszem, de mától fogva nem vagyok se alattvalód, se katonád. — Szeszélyből koczkára tetted életemet . . . s ez élet most egészen az enyém.

— Mi ez! — kiáltá bösz haraggal a király.

— Az, uram király, hogy udvarodban akadt egy bátor vitéz, de kit nem becsültél meg, tehát távozik!

— Ez pedig kegyelmedet illeti meg, vén anyámasszony katonája; lakjék jól velem, ha megkivánta, s a véres czombot úgy hajította a főtálnokmester podagrás lábai elé, hogy majd hanyatt esett bele. Azután büszke, kevély léptekkel hagyta el a királyi udvart — örökre.

*

* * *

(Igy volt ez megírva a régi bécsi német krónikában, mely inkább a vitéz Noszticz, mint a hős és nagy király nevét dicsőíté, mert még ezután nagy magasztalással azt is elmondja, hogy Noszticz egyenesen a lengyel király udvarába ment, s annak ajánlva fel vitéz kardját, még nagy sok vakmerő hősi tettet vitt vala véghez.)

A fekete herczegnő.

Corbés nábab, ez az elhindúsodott francia, volt leggazdagabb gyémánt- és gyöngykereskedője Indiának és összeköttetései révén megtudva a kitörni készülő felkelést, családját és kincsei nagy részét még idejekorán sikerült egy Európába induló hajón biztosságba helyezni és maga is követni akarta, lehető leghamarább, mihelyt néhány nagyobb üzletét lebonyolította.

Azonban a sypoyok felkelése váratlanul hamarabb kitört, mint hitték.

Delhiben a 26., 45. és 74-ik benzülött ezredek legénységei, felkonczolva angol tisztjeiket, hatalmukba kerítették a várat.

Ez volt a jel az általános felkelésre és egyik tartományban a másik után harsant fel a véres jelszó az idegenek felkonczolására.

Dandu Pán, a felkelés vezetője, különösen a gazdag idegeneket szemelte ki első sorban és már rég szemet vetett Corbésnek millióira, ki tudva ezt, midőn híret vette a delhii felkelésnek, kéznél lévő gyöngyeit és drágaköveit egy hű szolgálja segítségével elrejtve, elmenekült Badrapurból.

Közönséges kalmárnak öltözve, csak drága, szélesebb arabs paripája árulta el az ahhoz érték előtt gazdagságát. vágatott három megbízható szolgálja kíséretében, árkon-bokron keresztül, hogy mielőbb kiérjen a lakottabb vidékekről, a Vyndhiasz hegységek felé véve utját. remélve, hogy e derék, becsületes hegyi népnél a felkelés leveréséig menhelyet találанд.

Azonban pár óra mulva észrevették hogy üldözve vannak.

Egyik szolgálja leszállt lováról és a földhöz tartá fülét.

— Nagyszámu lovascsapat száguld utánunk, — mondá. — Negyedóra mulva nyomunkban lesznek.

— Nábab, — mondá ekkor az öreg szolgálja, — ha magad menekülsz, akkor tán szerencsésen eljutsz a hegységbe, de velünk bizonyára utólérnek. Egy ember könnyen elcsuszik, elrejtőzhetik, de négynek a nyoma nyitott könyv, a miből olvasni lehet. Hosszas fontolgatásra nincs idő. Te törj utat a dsungelokon keresztül, mi pedig az erdőnek fordulunk és magunk után csaljuk üldözőidet . . .

Corbés könyezve ölelé meg a hű szolgálját, azután sebes száguldozással mélyedt a dsungelbe, mert már az üldözők robaja tompa dobogással hallatszott a távolból.

Királytigrispár és a Suncherkor-kigyó.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Hagyjuk itt most magát Corbést beszélni:

„Hú lovam rohanva vitt a dsungel mohos, vizenyős tisztásain. Mintha tudta volna, hogy minden percz drága, már messziről kinézte a tisztásokat és ezeknek fordult . . .

Az ut azonban mindinkább süppedőbb és több öles bambusznáddal, tüskés cserjékkel kezdett benőve lenni és jobbról-balról mocsaras sűrű erdő zárt körül mindenfelől . . .

Lovam lihegve csörtetett át a bozótokon és egy helyütt nagyot csuszva, kengyelig süppedt a csalékony iszapba, engem messze, fején keresztül, behajítva a cserjés közé.

Ez esés volt menekülésem, mert a nemes állat, messzehangzó vésznyerítést hallatva, pár pillanat alatt szemem láttára sülyedt alá a feneketlen iszapba.

Az első éjszakát egy vén szent fügefafa lombjai közé rejtőzve töltöttem. Ez a vén faóriás egész erdő volt az erdőben, mert vízszintesen nyuló ágaiból mintha támogatva volnának, olyanforma nyulványok ereszkedtek a földig s itt gyökeret verve, ezek is újra lombokat, ágakat és nyulványokat hajtottak úgy hogy ez az egy fa magában egész erdőt képezett.

A legsűrűbb lomb közé rejtőzve, vártam a reggelt. Nem messze tőlem a tigrisek komor bögése harsogott, a párduczok pedig fülcsenditőn sikoltó ordítózással egy Axis szarvast téptek szét rejtekem alatt és falták fel mérges kurrogás között.

Még lélekzeni se mertem, nehogy közellétemet megsejtsék. Szerencsére a szél ellenkező irányból fűtt, különben elvesztem volna, mert a párducz a legfürgébb majmot is leszedi a fák tetejéről.

Reggel tovább vándoroltam a dsungel erdős, vizenyős mélyén. Körülöttem korhadó mocsárbűz, pestises levegő lengett a balzsamfa illatával vegyülve és kincsetérő drága fanemek, fűszerbokrok tenyészték leirhatlan bujaságban a halál eme országában, mert életemet minden lépten-nyomon veszély fenyegette . . .

Kezemet pisztolyaim agyán nyugtatva, lépten-nyomon kémlelődttem, nem-e bukkanok valamelyik fordulónál zsákmányt kereső tigrisre, vagy párduczra; nem lépek-e valamely uton-utfélen sütkérező mérges kigyóra, miktől szinte hemzsegett az egész tájék; vagy nem jutok-e lovam sorsára ez álnok, csalékony talajon?

Déltájban egy mély völgyteknő állta utamat, tulsó felén újra sötétlő rengeteggel . . .

A meredek völgyoldalt elkerülve a jobbfelöli kevésbé lejtős, elhuzódó tüskés bozótton próbáltam utat törni.

Dobogó szívvvel álltam meg minden lépés után s remegve figyeltem a széltől zizegő aszú fűszálak zörgésére . . . Rettenetesen vad, félelmes tájék volt ez.

A tüskés bokrokon itt-ott a szemüveges kigyók levedlett bőrét lebegtette a szellő, a meg-meguajoló szél pedig, mely felülről fűtt felém, azt a csipős,

macskaszerű büzt lengette orromba, mi a tigris tanyáját és környékét már messziről elárulja . . .

De vissza nem fordulhattam, mert a nap már majdnem háromnegyedrész utját befutotta, nekem pedig napnyugta előtt el kellett az erdőt érnem, ha csak magamat biztos halálveszedelemnek kitenni nem akartam.

Megkettőzött óvatossággal bujkáltam tehát előre, mindenhol a friss növényzetet keresve, nehogy a száraz haraszt zörgése árulómmá legyen . . .

Egy helyütt, midőn a másfélöl magas, nedves fűben, négykézláb mászva kémleltem a kissé vigályosodni kezdő bozótot, jobbfelől egyszerre csak hevesen megzörrenik a bozót mellett és nyilgyorsan egy óriási Suncherkor, vagy inásként biscobra vágódott fel magasra és duzzadt nyakát hátraszegve, dühös sziszegéssel készült előre görbitett méregfogait belém vágni.

A Suncherkor, vagyis a Cobra-király, mint Indiában nevezik, az országnak legnagyobb és legveszélyesebb mérges kigyója. Nyolcz, kilencz lábnyira s majd lábszárvastagra is megnő, támadó, dühös természetű és mérge pillanatok mulva menthetlenül öl leirhatlan kinok között.

Alig volt annyi időm, hogy hátra vessem magamat és az e fajta találkozásokra készen tartott vastag gyapjuköpenyt karomra kapjam . . .

A biscobra vad dühvel vágta fogait az elébe tartott köpenybe, mialatt vadászkesemmel szerencsésen felhasítottam undokul puffedező torkát, aztán gyorsan elhagytam e helyet, nehogy párjával is meggyűljék a bajom, mert e kigyófaj a leggyengédebb szeretettel ragaszkodik egymáshoz . . .

A sűrű bozót után kopár, köves, kietlen hely következett, minden növényzet nélkül

A naptól áthült homokban és kődarabokon undok kigyók, scorpriók és százlábu scolopendrák csusztak-másztak olyan nagy számmal, hogy kerülnöm kellett e helyet; így megint csak abba a bozótba mélyedtem, honnan a úgristanya szagát lengette felém mindig erősebben a szellő.

Késemet hüvelyében megtágitva, pisztolyom után nyultam. Borzadva vettem észre, hogy csuszkálásaim között valahol elvesztettem de a keresésre már nem volt időm, mert a nap, kétségbeejtő gyorsasággal — legalább nekem úgy tetszett — közeledett a nyugovó felé.

Négykézláb csuszva, a legnagyobb óvatossággal másztam előre, s alig haladtam pár száz lépést, gyenge nyivákolást, prüszkölő nyöszörgést hallottam a sás közül macskaszerű, duruzsoló fonástól kísérve . . .

Nagyot dobbant a szívem, mert a legelső hangból ráismertem a tigriskölykök enyelgő nyöszörgésére. A tanyának tehát egész közelemben kellett lennie.

Égészen lehasalva, fülemet szorosán a földhöz szoritottam, hogy nem-e hallom a vének dobogását? . . .

De minden csendes volt körültem, csak a távoli erdőből hangzott át egy-egy majom- vagy madársikoltás nagy időközökben . . .

Kissé nekibátorodva, csusztam tovább, minthogy a sás és a fiatal bambuszszálak két-három ölnyi magas fedelet szőttek fejem felett, melynek árnyékában észrevétlen tovalopózhattam.

Szinte könnyebben kezdtem lélegzeni, mert azt hittem, szerencsésen elkerültem a tigristanyát és feltérdelve éppen a bozótot készültem szétválasztani, midőn a beszűrődő napsugarak fényében, a földön elnyúlva, egy roppant nősténytigrist pillantottam meg, amint három fiát szoptatá . . .

Minden csepp vérem jéggé dermedt az iszonyu közelség láttára . . .

A maharadzsa Indiának legnagyobb királytigriseit gyűjté össze állatkertjében, de ilyen hatalmas példányt még e tigrisóriások között se láttam . . .

Fekhelye, mintegy husz négyszöglábnyi tért foglalt el egy magas lejtő aljában, melynek tetején egy roppant nagy, magánosan álló szent fügefa terjeszté szét lombjait . . .

A sás és fű e téren majdnem egészen le volt gázolva, és puha fekhelyet képezett, mely fedve volt véres csontokkal, összemarczangolt maradványokkal, mik rothadó, dögvészes szaggal fertőztették be messze a levegőt.

A sok szarvas-, bivalykoponya és csont között égnek meredő hajjal egy félig lerágott emberfejet és kart pillantottam meg, véres ruharongyokkal egyetemben . . .

A nőstény tigris éppen aludt s fiai nagy huzásokkal, békén szopták emlőit . . . Feketén csikozott arany-vörös szőre, mint valami velencei brokátköpeny ragyogott a bucsuzó nap rézsut betűző sugaraiban . . .

A szél felőle fujt felém és valószínűleg torkig lakva aludt, mert mellette egy kék gim maradványai vöröslöttek. Ez volt szerencsém, mert ha a szél felőlem fuj — el vagyok veszve . . .

Igy még idejekorán visszahúzódva, nagy kerülővel, szerencsésen feljutoftam a magaslat tetejére és felmásztam az óriásfa védő lombrejtekébe.

Csak itt kezdett szívem rohamos dobogása némikép csillapodni.

Magas rejtekemből beláttam a tigristanya minden zegét-zugát.

A kicsinyek jóllakva, egymás után hagyták el az anyai emlőket és kis cziczákként kezdtek egymással, majd anyjuk gyűrűzött farkával és behuzott hatalmas talpával játszadozni . . .

Ez még mindig szuszogó fuvással aludt és csak akkor ébredt fel, midőn a kicsinyek egyike a hasára mászott, s fehér foltos füleit kezdé cibálni.

Édelegve fordult ekkor az óriás állat hátára és pajkos kölykét hatalmas talpával ide-oda hempergette hófehér hasán, míg a többi kettőt kigyóként ide-oda kanyargatott farkával játszadoztatá.

Egyszerre, mintha gyanus neszt hallott volna, félfekvő helyzetbe pattant, és kicsinyeit hátratulva, merőn a sás közé nézett . . . Azután, mint egy felbőszített kandur, haragos fuvást hallatott, mialatt változatlanul egy helyre meresztett szemei tüzet-lángot lövelltek a közeledő ellenfélre . . .

Magas helyemről bárhogy tekintgettem szertesét, mindaddig nem láttam a közeledő ellenséget, míg csak hangos sziszegése el nem árulta milétét.

Az anyatigris magasra emelt fejfel fujt, mormogott s rettenetes torkát egészen kítátva, ébredező dühvel, rövid, szagatott ordítást hallatott . . .

A tigriskölykek anyjuk hasa alá huzódva, ennek dühét, s minden mozdulatát utánozták és a csikos, fürge apróságok is zölden szikrázó szemekkel tekintettek arra felé, apró tejfogaikat vicsorgatva . . .

A nád e közben hevesen mozgott, zörgött, és kipattanó ivként egy hatalmas kigyó vágódott elő, duzzadt nyakát nyomban támadásra hátraszegve . . .

Ez is egy Suncherkor volt, még pedig a legnagyobb fajtából. Hogy mekkorra volt, egészen nem láthattam, mert érczesen fénylő teste egész csomó nádat tartott körültekerve, szemei pedig mint a ceyloni gránát, vörös lobogványt lövelltek a tigriscsoportra.

Az anyatigris villámgyors ugrással talpra pattant s olyan orditással, hogy a lég reszketett bele, vágott talpával sziszegő ellensége felé, hogy egy utéssel összetörje . . .

Ez azonban gyorsan hátra pattant s undok nyaka még egyszer oly szélesre dagadt bős dühében. Hosszú teste aczélrugókként feszült, pattant előre, s hasadásig tátott torkából előcsillantak horgas, túhegyes méregfogai.

A nősténytigris meghökkent és füleit hátrahuzva, lapult a földre hogy a veszélyes marást, melynek halálosságát, ugy látszik, ösztönszerűleg megérezte — kikerülje.

Félelmes morgása, csontot-velőt átjáró orditással fokozódott, valahányszor támadását sikos ellenfele kikerülte, noha két lábra ágaskodott, s ugy csapkodott kimeresztett karmokkal feléje.

Egyszerre mint a lecsapó villámsugár, czikkázott a kigyó teste lefelé, s méregfogai a tigris hortyába mélyedtek . . .

Ezzel aztán vége lett a küzdelemnek. A tigris rettentő talpcsapása eltálta és szétzúzta a kigyó fejét, mire reszketeg rángások közt nyúlt végig a földön . . .

Erre leirhatatlan torkossággal esett legyőzött ellenfelének és darabokra szaggatva, mohón nyeldeste le a pikkelyes testrészeket, azután talpairól nyalogatta le a kigyó vérét és látszólagos jó kedvvel kezdett újra kölykeivel játszadozni, melyek ismét emlőit kezdék keresni

De egyszerre ujra nyugtalankodni kezdett . . . Ordított, nyávogott, fujt és hatalmas fejét rázta, közbe-közbe mosakodó macskaként dörzsölte pofáját talpaival, s vérveres nyelvvel mindenáron hortyát akarta elérni, ahol a marást érzé.

Erős tagjai reszkettek, mintha belső görcsök huznák össze, fel-fel ugrott s meggömbült háttal forgott maga körül, majd megint le-le vetve magát, kimeresztett körmeivel mély barázdákat hasogatott a földbe, s fiait vadul lerázva magáról, rekedt bőséggel hentergett a sás között . . .

Perczekig küzdött így erős szervezete a méreg gyilkoló hatásával . . . s egyszerre minden erejét összeszedve felállt, s vérben forgó szemekkel bömbölt, fujt, miközben tátott torkából forró, tüzes pára gőzölgött kifelé, majd inogva, tántorogva, tett pár lépést tanyája körül, és hozzá törleszkedő kölykeiket fájdalmas dühvel marta el közeléből . . . azután egyszerre irtózatossá válva, dalombódulések között roskadt le, a földet turva, marva tajtékzó szájával . . . Gyűrűzött farka döngve korbácsolta a földet, s minden tagját rettentő görcsök rángatták. Leirhatatlanul rémes hörgéssel próbált fölegyenesedni, véres nyelve messze kicsüngött torkából, a mint hörögve levegő után kapkodott s

irtózatossal haláltusájában előre-hátra fetrengve, saját körmeivel hasgató fel göresösen rengő oldalait, mintha a bent dülő fájdalokat akarná kitépni . . .

Egyszerre, mintha villámfolyam érné, magasan felrugta magát, orrán, száján fekete vérfolyam patakzott és pár erőszakos rángással kifűta páráját.

A kis tigriskölykek aggódva szimatolták köröskörül anyjuk mozdulatlan testét. Egyik-másik tömpe pofácskájával az életadó emlőket kereste — de hiába, ezek már ki voltak apadva . . .

Keserves, siró nyávogásuk még a koromsötét éjszakában is soká eltartott s többször felvert álmaimból. Mindannyiszor felve riadtam fel, magam sem tudtam miért.

A hold ezüstösen uszott a felhőktől szaggatott égen s szinte kísérteties fénynyel árasztá el a vad tájat. Különösnek találtam azt a halotti csendet, mi az egész környéken uralgott. A tigristanyák környéke hemzsegni szokott a sakálaktól s csaholásuktól rendszeren visszhangzik a tájék . . . Most egyetlen hangot, egyetlen sakált sem láttam a bokrok között ólálkodni . . . Szóval, semmiképp sem tudtam e jelenség okát magamnak megmagyarázni . . .

Tán éjféli körül járhatott az idő, midőn csontot, velőt átjáró dühordítás riasztott fel . . .

A lég még akkor is reszketett és füleim csengtek a rettenetes bömböléstől.

A hold sugaraiban uszó nőtigris hullája mellett, a him állott, farkával a levegőt korbácsolva . . .

Dörmögő morgással szaglászta, nyalogatta köröskörül, majd rettenetes pofáját hizelkedőleg hozzá-hozzá dörzsölve, hatalmas talpaival ide-oda forgatta, emelgette, mintha életre akarná ébreszteni . . .

Perczekig tartott e félelmes, de megindító jelenet! De midőn látta, hogy kedveskedései mit sem használnak, határtalan dühben tört ki . . .

Szemei zöld lángban égtek, karikáztak a holdfényben és harsogó bődülések közt egyenesedett fel egész nagyságában, majd előre tartott orral futkosta be az egész tanyát mintha annak nyomait keresné, ki nőjétől meg-rabolta.

Egyszerre a nyöszörgő, egymásra lapult kölykekre bukkant, mik vinyogva, nyivákolva másztak elő a sás közül . . .

Dühös morgással szaggatta szét és falta fel egyiket a másik után, fájának egész kegyetlenségével, miután anyjuk már nem tudta őket előle megvédeni . . . Azután egyideig véres pofáját nyalogatva, újra szimatolni, morogni kezdett . . .

Egyszerre óriási szökéssel a sás közé ugrott . . .

Minden csepp vér meghült bennem, mert a magasból jól láttam, hogy ráakadt az én nyomaimra . . .

A szél még mindig felőle fujt és a magaslat köves, homokos oldala, mi nem tartja meg a nyomot, némi reményt öntött belém . . .

De azért mégis rettentő izgalmat álltam ki látva, hogy nyomaimat egészen a sásas végéig csapázza . . .

Itt megállt és táguló orrlyukakkal szivta be mindenfelől a levegőt . . .

Haragos morgással szaladozta be a meredek oldalt, s néhányszor a fa alatt is keresve elrohant . . . sőt egyszer hosszasan megállt, mintha nyomot érezne . . .

Görcsösen karoltam át a fa törzsét, s még lélekzetem is elakadt . . . Ugy tetszett, mintha szikrázó szemei egyenesen rám merednének, de hála istennek nem, mert pár szökéssel a sás közé rohant s mindig messzebb hallottam a farkának heves csapkodásaitól letört bozót zörgését.

Mikor e rettenetes éjszakának vége lett és a Bengalik kedves csicsérgése, a Scháma-rigók fanfárszerű fütytye a napkelte közeledtét hirdették, másztam le a fáról s folytattam keserves vándorlásomat . . .

Egészen ismeretlen, vad tájakra jutottam, de midőn az erdőből kiérve egy közeli magaslatról széttekintettem, az alattam lévő völgyben egy gyönyörű várost pillantottam meg, mintha tündérek építették volna . . .

A város főrése egy kék vizű tó közepébe nyulott, pompásabbnál-pompásabb fehér- színes-márványpaloták, tornyok, mecsetek, légies könnyű balkonok- és ballusztradokkal sorakoztak egymás mellé és gyönyörű faragásu s csipkefinom czifrázataikkal leirhatatlanul bűbájos látványt nyújtottak a nap aranyos fényében . . .

De hiába néztem jobbra-balra, mindenfelé, egyetlen egy élő lelket nem láttam sem a városban, sem a városon kívül . . .

Ekkor kezdtem eszmélni, ez nem lehet más, mint a szent Amba város, mit lakói, elátkozva a papoktól, már századok óta elhagytak s azóta e remek tündérépítészetű város üresen és lakatlanul áll, odadobva az enyészet pusztító kezének.

Elfogult és elszorult szívvel léptem a pompás, diadalviszerű kapun át fényes utcáira . . .

Mindenfelől halotti némaság, csak saját léptem verték fel a századok óta nyugvó visszhangot . . .

Remek lépcsők, légiesen könnyű paloták, tornyok emelkedtek ki a vízből, ennek tükörsendes mélyéből varázsszerűen visszatükröződve.

Megilletődve álltam meg a lépcsőzet szélén és saját nyomorult helyzetemet feledve, e dicső város egykori fényéről és hatalmáról elmélkedtem, amint számtalan regéről hallottam . . .

De majd vesztemet okozta ez elmélkedés, mert csak az Isten őrzött, hogy egy óriási vén krokodil — mi talán egykor szintén szent állat lehetett — a vízbe nem rántott. Nagyot vágtam görcsös botommal az undok dög ripacos fejére, de a helyett, hogy menekült volna, még tátott torokkal kezdett felém csuszni, úgy hogy rohanva menekültem a márványlapokkal fedett utcán végig . . .

A város közepén Ambeer király palotája állott, kiről a hindu regék annyi bűbájos történetet tartottak fenn.

E palota leirhatlan, ugyszólván kápráztató fény és szépséggel volt építve és legnagyobb csudálatomra lakói voltak, még pedig számosan.

E lakók a szentnek tartott Hunaman majmok voltak és lépteim zajára

mindenfelől ellepték a lépcsőzetes tetőket, altánokat, az erkélyek, tornyok és ballustrádokkal együtt . . .

Zajongva, lármázva a legbolondabb ugrásokat tették, finczot rugtak torz pofákat vágtak és fogukat csattogtatták, utoljára pedig záporként hajigáltak meg mindenféle gyümölcscesel, hogy városukba mertem tolakodni.

E jelre szépen tovább mentem, nehogy támadásra ingereljem őket, mi bizonynyal bekövetkezett volna . . .

A paloták körül lépcsőzetes kertek voltak, telve a legnemesebb s leg-ritkább gyümölcsfákkal, mik persze századok óta elvadultak ugyan, de azért roskadoztak a legzamatosabb gyümölcstől. Ebből táplálkoztak a majmok és jó magam is megraktam nagyon megapadt élelmiszeres táskámat belőlök.

Három napi fáradságos kóborlás után végre lakott talajra értem.

Itt tudtam meg, hogy a felkelés tüze tartományról-tartományra harapódzva, tetőpontján áll s Nena Szahib, azaz Dandu Pán kikiáltatta magát Alsó- és Felső-India császárlának.

Testemben-lelkemben megirtózva a rengetegekből való kóborlástól, a legközelebbi városban egy lovat vásárolva, így akartam elérni a Vyndhiasz határhegységet . . .

De már a második napon megsejtettem, hogy fel vagyok ismerve . . . Ugyanis Patnában alig birtam lovat kapni és csak a felajánlott mesés ár csábította el annyira a ravasz képű hindut, hogy lovát eladja, de egész viselkedése arra mutatott, miszerint tudja, hogy üldözve vagyok.

Egyetlen szerencsém volt, hogy a város bensülött őrsége ép e napon indult Agra felé.

Amában egy hindu ékszerész, ki többször vásárolt ügynökeimtől gyöngyöket és ékköveket, megsugta, hogy üldözve vagyok.

Intett, hogy senkiben ne bizzam, a városokban meg ne háljak, szóval a lakott helyeket lehetőleg kerüljem, mert Dandu parancsot adott, hogy élve, halva, de mindenáron elfogjanak, mert azt hiszik, hogy nagy mennyiségű gyöngy és ékkő van nálam, továbbá Dandu azt is megtudta, hogy nagy mennyiségű gyémántot rejtettem el szökésem napján.

— Hidd el, szahib, — mondom a derék hindunak, — akkora gyöngy sincs nálam, mint egy gagarra-mag, csupán egy kevés pénz, a mivel tovább tudok menekülni . . .

— Jól van szahib, miattam akár tarisznyád is tele lehet ékkövekkel, most nem arról van szó, — felelé az ékszerész. — De egy jó gondolat jutott eszembe. Még egyszer mondom, bensülöttekbe ne bizzál, de honfitársad, azt hiszem, nem fog elárulni. Ha szerencsésen eljutsz Ogarba, ettől a határszél már csak pár órányira fekszik.

A városka végén, egy erdős sziklaszoros vezet a hegység felé s ezen sziklaszoros tetején lakik már évek óta egy idegen, valószínűleg honfitársad.

Ugy mondják csak egy szolgájával édegel a legnagyobb visszavonultságban és vadászattal tölti minden idejét . . . Ha megkéred, bizonyára segíteni fog, hogy eljuthass a gourkákhoz és átjuttat a határon . . .

Corbés megköszönte e tanácsot, de mintha a sors maga is ellenségévé szegődött volna, akadály akadály után hárult utjába.

A közbeeső falukat és városokat nem kerülheté ki, mert a tartomány lakossága főképpen a rizstermelésből élt és a faluk, városok rendszerint a rizsföldek közepén feküdtek, mik az év e részében viz alatt álltak; így mindennütt a falvakon kellett keresztül mennie, mert kerülő ut nem volt, vagy ha volt is, hát napokat vesztegetett volna el vele.

Egy szegényes falucskában, midőn lovát megittatta, egy utitárs szegődött melléje, kit alig tudott a nyakáról lerázni.

Ez is utazó ékszer-kereskedőnek látszott, legalább annak vallotta magát, mert egyenesen nevéen szólítá és midőn nagy nyersen a faképnél hagyta, sajtóságos mosolyt látott ajkán tévelyegni.

Habad városkába érve, legnagyobb csudálkozására az utazó kereskedőt már a vendégfogadó eresze alatt látta üldögélni, pedig ő jóval megelőzte. Így hát egy másik rövidebb utnak is kell lennie.

Lova annyira fáradt volt, hogy majd kidőlt alóla, másikat pedig, hiába szaladgálta be a várost, háromszoros árakat ígérve, nem kapott, így akarva nem akarva, maradni kellett, de megemlékezve a kapott jó tanácsról, úgy tett, mintha tovább utazna és csak a városka végén elérülő banánligetben szállt le lováról, hogy ez is kipihenhesse magát.

Másnapon a legközelebbi faluban újra látta a vándor kereskedőt. Hydevárosába érve, megint megelőzve látta magát . . . Ez már szeget ütött fejébe és a legnagyobb sietségre ösztönözte. Ogar pedig még három, négy napi járásra feküdt, mi fáradt lovának jóformán elérhetetlen messzeség . . .

A vendéglős istállójában pár lovat látva, egyet mindenáron meg akart vásárolni, de ez kereken kijelentette, hogy nem eladók és e mellett olyan erőszakosan s gorombán viselkedett, mint aki készakarva veszekedést akar előidézni.

„A kit a kigyó megcsip, az a gyiktól is fél“, mondja a példabeszéd, így Corbés is mindenben gyanút és árulást sejtve, угyszólván menekült a vendéglőből és jól is tette, mert ha a korcsmárossal összetűzött volna, a város főbirája maga elé idézi és addig huzta-halasztotta volna az ítélkezést, míg az üldöző csapat be nem éri . . .

Eddigi utja mindenütt lapályon vezetett, de Hydert elhagyva, a talaj lejtősen emelkedni kezdett úgy, hogy midőn már csak egy napi járó föld választá Ogartól, a magas fensikről végtelen messzeségben belátta a hátrahagyott vidéket . . . és ott, hol a láthatáron az ég a földdel ölelkezni látszott, egy sebesen vágató lovas csapatot látott felbukkanni csillámló fegyverekkel.

Mintha valami megsugta volna neki, hogy ezek az ő üldözői.

Lova csak lassu ügetésben poroszkált alatta s bizonyosra vette, hogy napnyugta felé üldözői beérik; akárhogy tehát, de el kell érnie Ogart, még napnyugta előtt.

Ah, ha a dsungelok mocsarába veszett nemes mén volna alatta, ennek hátán kinevetné Dandu Pánt és üldözőit . . .

Délután a messze távolban felcsillantak Ogar rézveres kupolái és a végsőig hajszolt mén, erejefogyottan rogyott össze a város kapujánál.

A népség mindjárt összeszaladt s ki a lovast, ki a lovat sajnálta.

A sajnálkozók között első volt az az ékszerkereskedő, ki utjában minden helyen megelőzte . . .

Corbés minden erejét összeszedte, hogy barátságosan válaszoljon résztvevő szavaira és midőn meghívta magához, megígérte, hogy tüstént visszajön, csak ló után néz szét a városban . . .

Az ékszerkereskedő beleegyezőleg bólintott, de ajkain megint ama rejtelmes, baljóslatu mosoly cikázott át.

Corbés nábab sietve ment végig a városon, melynek tulsó felén a szoros-ut magaslott, tetején egy magányosan álló házacskával.

Sietségében észre sem vette, hogy pár rongyokba öltözött fakir léptenyomon követi s néma jelbeszéddel mutogatnak feléje.

Felérve a magaslatra, zörgetni kezdett a magas kerítéssel körülvett házacska kapuján . . .

— Ki az! Mit akarsz? — kérdé egy marczona hang belülről.

— Honfitárs vagyok s menhelyet kérek! — felelé Corbés francziául.

— Corbleu, egy franczia? Mit keres ezen az átkozott vidéken! — kiáltá egy másik hang. — Nyiss kaput, Pierre, ha maga van.

Erre keresztgerendák tologatása és lakat csikorgás hangzott, mire a nehéz kapu fél szárnya kitárult.

— Entrez, monsieur! — mondá egy athlétatermetű öszbecsavarodott férfit katonás tartással, de meghökkenve meredt a nábabra, ki poros ruháiban, rézvörösre égett arczával, inkább benszülőthöz, mint európaihoz hasonlított.

A lak gazdája, egy katonás tartásu, nemes vonásu férfit, szintén barátságosan fogadá és bevezeté a ház egyszerű, de tágas szobájába, melynek falai pompás tigris- és oroslánbőrökkel voltak borítva, melyek között szép fegyvercsoportok függöttek.

A nábab őszintén bevallá kilétét és mindazt, a mit csak üldöztetéséről sejtett és tudott.

— Én meg La Motte volt franczia tiszt vagyok! — mutatá be magát a ház ura röviden, azután parancsot adott egyetlen szolgájának, hogy tálalja fel az estelit, mert a nap e közben lenyugodott és beállott minden alkonyszürkület és átmenet nélkül a fekete éjszaka . . .

Azonban Corbésnak, a szivélyes kínálás daczára sem igen akart izleni a hideg szarvassült és illatos gyümölcsből álló vacsora . . .

Tekintete többször végig futott a ház vastag falain s a hatalmas gerendákból összerótt magas kerítés setétlő tömegén, mintha erősségüket akarná vizsgálni.

A ház ura ezt észrevette:

— Önt valami nyugtalanítja, honfitárs!

— Ugy van! Üldözöm nagy számmal vannak s félek, hogy e házat ostromolni fogják, hogy engem élve-halva kézrekerítsenek.

— Ezt minden bizonynyal meg fogják tenni, arról biztos lehet! — felelé a házigazda a legnagyobb nyugalommal . . .

— Éppen az bánt, hogy miattam önök is halálveszélyben forognak. Hárman nem védelmezhetjük meg magunkat a tulerő ellenében . . .

Ur és szolga sajtáságos mosolylyal néztek össze.

— Legyen nyugodt. E ház már több ostromot kiállott és még néhányat ki fog állni. Mit gondolsz, Pierre?

— Azt, mit ezredesem! Valamennyit vissza fogja a hercegnő verni.

Ez érthetetlen beszéd hallatára, a nábabot még nagyobb aggodalom fogta el.

— Ezredes ur! — mondám, — nem jobb volna, ha a sötétség oltalma alatt az erdőbe menekülnék s ott várnám be a reggelt?

— Hát azt hiszi, Dandu Pán kopói elől el lehet rejtőzni? Nem tenne három lépést, már a nyomában volnának. Nena Szahib egykönnyen neu bocsátja ki karmai közül, akiket meg akar ragadni. Hogy eddig menekülni hagyta, arra bizonyára oka van . . . Lehet, tán azt remélte, hogy a határ közelében még összejön valami megbizottjával, kinél szintén lesz egy csonó gyémánt és drágakő, vagy pedig utközben rejti el és teszi le valakinél. Fejembe mernék fogadni, hogy önnek minden lépését követték nappal úgy, mint éjszaka, mióta felismerték . . . Én jól ismerem Dandut . . . valóságos tigris emberi alakban . . . De most ne vesztegessük a róla való beszélgetéssel az időt . . .

— Hanem készítsünk elő mindent a védelemre, ugy-e? — vágott közbe gyorsan Corbés . . .

— Igaza van! — felelé megingathatlan nyugalommal az ezredes és betéve a nyitott ablakszárnyat, elébe huzta a védő fatáblát. Ez volt az egész védelemre való készülődés!

Azonban vendége megütközött arcát látva, sietett megnyugtadni:

— Vasfából van, nem ütik át a golyók!

— Jól van, ezredes ur, de ez még nem elég. Nekünk is kellenek fegyverek, azután honnan tüzelünk mi s miképpen védekezünk a támadásnál?

— Mi? . . . semmikép! Majd támad és megvédelmez bennünket a fekete hercegnő. Nyugalom és hidegvér, honfitársam! Itt vannak a szivarok. Parancsol fekete kávé? Ennek a készítését nem bizom Pierre-re, mert ez egyben inyencz, valóságos sybarita vagyok!

A nábab nagyon szerette volna tudni, kicsoda és micsoda az a sokat emlegetett fekete hercegnő?

Megkoczkáztatta tehát e kérdést:

— Ki az a fekete hercegnő?

— Majd meglátja! — volt a kurta válasz s nyugodtan tovább főzte a kávé.

— Ezredes ur, én egész csapatot láttam felbukkani az ogari fensikről! Vajjon bir-e majd a hercegnő e tulerővel?

— Szükség esetén Szaprani, az én fekete királyném is segít neki! . . . Türelem, honfitársam . . . Ne hallgatózzon minden perczben kifelé . . .

Tudják, hogy itt van . . . hát nem igen sietnek a támadással, hanem, mint a tigris, az éjjél óráit választják . . .

Akarva, nem akarva nyugodtnak kellett lennem, ha nem akartam nyul-szivünek látszani. A kávé, az igaz, pompás volt — valóságos nektár és az ezredes egész kéjelemmel élvezte szivarjának füstfelhőibe burkolódzva . . .

Pierre azután leszedte az asztalt. Ekkor az ezredes felállt és egy korbácsot kapva le a szegről, kiment a gyertyával, engemet teljes sötétségben hagyva . . .

Pár percz múlva hangos korbács-csattanást hallottam . . . A sötétben párosan szikrázó zöld csillagokat láttam lánkolni, azután, mintha egy óriási fekete árnyék repült volna el előttem, az asztal halk recsegésétől kísérve . . .

Nekem minden csepp vérem jéggé dermedt, s hajam az égnek állott, midőn házigazdám a gyertyával megjelent . . .

Az asztalon egy hatalmas fekete tigris guggolt, farkával oldalait veregetve, miközben szemei zöld lángot lövelltek a félhomályban.

— A fekete herczegnő! — mondá házigazdám olyan lekötelező mosolygással, mintha csakugyan egy vérbeli herczegnőt mutatna be . . .

Azonban látva, hogy a rémülettől még szempilláimat sem merem mozditani, bátorító hangon folytató:

— Mit se féljen, mig engem lát! Olyan jámbor és szelid, akárcsak egy kölyök czicza — ha én mellette vagyok . . . Simogassa meg bátran . . . Ez neki is, mint minden fajtájának — gyenge oldala . . . Simogassa hát, ha mondom, s jó barátok lesznek! . . .

Kétszer is összehuzta a görcs ujjaimat, midőn bársonyos hátát párszor végig simogattam, mit macskaszzerű duruzsolással fogadott . . .

Karcsu testét meg-meggörbítve, selymes farkát gyengéden csóváltgatá, végezetül pedig rettenetes fejét kezemhez dörzsölé . . .

— Nos, hogy tetszik a fekete herczegnő?

— Remek! — felelém fojtott hangon. — Ilyen gyönyörű állatról fogalmam se volt . . .

— Pierre! vidd ki a herczegnőt de egy falatot se neki! — parancsolá az ezredes és nyelvével sajtáságosan csettintett, mire a tigris engedelmesen szökött le az asztalról és készségesen követé a hadastyánt . . .

— A fekete tigris legnagyobb ritkasága Indiának, e mellett vérszomj, vadság és erőben jóval felülmulja rőtveres rokonait . . .

— És Szaprani, a fekete királyné, tán a párja neki? — kérdém félbeszakítólag . . .

— Nem, Szaprani egész más fajtából való . . .

E perczben besietett Pierre:

— Jönnék! jelenté egész csendesesen . . .

Csakugyan a kemény sziklauton lovak dobogása csattogott . . . s nemsokára keményen megzörgették a kaput.

— Mit akartok? — dörgött az ezredes hangja.

— Veled semmi rosszat! Nyiss kaput, szahib! — kiáltá sürgetőn egy hang . . .

— Ezt a hangot ismerem, — susogá a nábab, — mintha azé az ékszerkereskedőé volna, ki minden utamban megelőzött . . .

— Akkor bizonyosan azé lesz! de most hallga! hadd feleljek nekik.

— Takarodjatok innen, különben rosszul jártok! A kapu nem lesz kinyitva . . .

— Vigyázz magadra, szahib! Ha kaput nem nyitasz és ki nem adod szépszerével Corbés nábabot, ki Dandu Pán gyémántjaival elszökött . . . felkonczolunk háznépoddal együtt . . .

Corbés dühtől reszketve akart nekik felelni, de az ezredes csendre inté . . .

— Én meg azt mondom takarodjatok! A kapu zárva marad . . .

Szavait leirhatlan tumultus követte. Dühös szitkok és fenyegető ordítások között, csapás csapásra hullott a kapura és lövés lövés után dörgött, villámlott az éjszakában . . . A golyók az udvaron keresztül-kasul sivitottak, s egy-kettő a szobába is befuródott hangos recsegéssel.

— Mindjárt betörik a kaput! — mormogá Corbés.

— Ohó, az nem megy oly könnyen, kopogtathatnak rajta még egy darabig . . .

A kapu tovább recsegett, ropogott a nehéz bárdcsapások alatt, keresztgerendája pedig némelykor olyanokat pattant, mint egy petárdadurranás . . .

— Az istenért, tegyen már valamit! Ha a kapu betörik, semmi sem ment meg benünket — sürgeté lázasan Corbés . . .

— Mindjárt, mindjárt! — felelé egykedvűen az ezredes . . .

Igy telt egy végnélkülinek tetsző negyedóra . . .

Az ostromlók zsvajva egy sereg vadállat ordításához hasonlított. Egyesek fáklyák, kanócok után kezdtek kiabálni.

— Gyujtsátok fel! Füstöljük ki ezeket a tisztátalan faringiákat! *

— Vezesd elő a herczegnőt! — parancsolá halkán az ezredes — s nekem maradást intve, a ház mögé sietett . . .

Mintha nehéz tolózarak nyikorgását hallottam volna . . .

Dobogó szívvvel figyeltem . . .

Egyszerre a vad zsvajt egy iszonyu, felhörrenő ordítás dörögte tul . . . egy ordítás, minőt csak etetés óráján a menagériákban hall az ember, csak-hogy ez százszor vadabb, százszor dühösebb, velőtrázóbb volt . . .

Ágaskodó paripák tombolása, emberi jajordítás, halálhörgés és a csontok ropogásának rémületos zürzavara következett erre, — a minőt még nem hallottam . . . azután vésznyerítéssel száguldozó lovak eszeveszett dobogása, lövésropogás . . . mit megint a fekete herczegnő dühösen mennydörgő ordítása követett, még vadabban, még rémületesebben, mint azelőtt . . .

— A tigris, a tigris! . . .

— Kaptok még mást is, ördögfajzatjai, — csikorgá az ezredes! — Pierre, azt hiszem, a herczegnő sebet kapott . . . ilyen rémületosen még nem hallottam ordítani . . . elő Szapraniával . . . ereszd ki a királynét! hadd segítsen neki! . . .

* Idegeneket.

Pierre egy nagy pálmaháncs-kosarat lóditott a kapu mellé, melynek alján jókora lyuk tátongott s gyorsan lekapta a lapos kosár fedelét . . .

Az ezredes különös módon füttyentett . . . mit heves sziszegés követett . . . és egy fekete árnyék villámgyors pattanással csuszszant ki a lyukon.

— Itt megy a halálangyal, mindjárt vége lesz az ostromnak, — kiáltá leirhatatlan elégtétellel az ezredes . . .

Künn a sötétben ez alatt egymásra dörögtek a lövések . . .

— Csak egy tigris! Lőjjetek le! A szemekre czélozzatok! — kiáltozá egy parancsoló hang . . . de csontot, velőt átjáró halálsikoltások fojtották el szavait.

— A cobra! Egy Suncherkhor! Engem talált, engem mart meg! — sikoltá, hörgé egyik a másik után, mi olyan rémületet keltett hogy az ostromlók egymást gázolva le, vad futásban rohantak alá a meredeken . . . Ezzel a harcznak és ostromnak vége volt!

Pierre ekkor gyorsan fáklyát gyujtva, kinyitá a kaput, az ezredes pedig korbácsával egyet pattantva, a herczegnőt hivta . . .

De csak dühös morgás és sikoltozó kurrogás felelt hívására.

A herczegnő egy emberi alakon guggolt és szemei vadul szikráztak gazdájára . . .

Ez az emberi alak még vonaglott, hörgött körmei alatt . . .

— Hiába minden! A herczegnő vért izlelt és fel van ingerelve . . . talán meg is sebesült . . . Reggelre tán megszeliidül . . . Az éjszaka veszélyes lenne háborgatni. Pierre, csukd be a kaput!

Gyorsan körülpillantottam.

A kapu és kerítés körül szétmarczangolt, vonagló, hörgő alakok hevertek, fehér ruházatuk vérben úszva piroslott a fáklyafényben. Egy-kettő hörögve esdett segítségért . . .

— Nem tehetünk semmit! A herczegnő senkit se ereszt a csataterre! — mondá ridegen az ezredes.

— És Szaprani, a fekete királyné? . . .

— Oh, ez már itt van az udvarban, — felelé és kétszer-háromszor sajátos füttyentő hívást hallatott . . .

— Nem mondám, hogy itt van? Jer, Szaprani, jer, fekete királyném, pihend ki magadat a győzelem után . . .

A kapu mellől egy nyolcz-kilencz láb magas Suncherkhor kigyó emelkedett magasra és fénylő szemekkel nézett gazdájára, miközben felfujt nyakát ide-oda hajtogatta. Abból a ritka kékes-fekete fajból való volt, mely legnagyobbra megnő és legjobban idomítható.

— Ceylonban tanultam meg a módját, hol a Suncherkhort a singhalézek házórzésre használják, miként kell ez okos kigyót harczra is idomítani. Engem és Pierret nem bánt, bármit tegyünk vele, de mihelyt amaz első füttyentést hallja, megmar, megtámad mindent a mi él és mozog. Nézzen ide!

Ezzel házigazdám karját elébe tartotta és a hatalmas hulló rátekerődzve, lapos, kicsi fejét párszor hizelgőleg oda dörzsölte vállaihoz, azután engedelmesen kipárnázott kosarába siklott.

La Motte ezredes nyugtalanul várta a reggelt, de a herczegnő most is szikrázó szemekkel és támadásra valló morgással fogadta . . .

A szétszagotott emberi hullát marczangolta most is, de oldalából lassu cseppekben szivárgott a vér bársonyszerű fekete bundájára . . .

— A seb, ugy látom, nem veszélyes, de a herczegnő még nem lakott egészen jól vérrel . . . Várnunk kell holnap reggelig . . .

És csakugyan harmadnap reggelén a herczegnő, gazdája hívására, engedelmesen kúszott kalitjába, én pedig az ezredes kalauzolása mellett, szerencsésen tuljutottam a határon és vendégszerető menhelyre leltem a Vindhyasz-hegységben lakó gourka népnél . . .

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A „vén ördög“.

A Whip-poor-will* madár hangja fájó, panaszos jajkiáltással harsan fel és reszket az őserdők homályában. A horizont felé hajló hold, a feltámadó hűvös szellő az éjféli közeledtét hirdeti. Már csak gyéren repkednek a lepkeforma lampyrisok, ez óriási világító bogarak, mintha láthatatlan tündérkezek hajigálnának ide s tova ragyogó csillagokat; vagy mintha egynéhány lámpácskának szárnya kelne s ezek száguldoznának hullámos lebbenéssel, varázsos zöld fényt terjesztve maguk körül, az áthatolhatatlan, sűrű, virágözönnel hintett lombszövedék között.

Az ilyen csillaghullató, holdfényes éjszakákon tárják ki kelyheiket az őserdők járatlan labirinthjaiba rejtett, apró, holdfényes tisztásokon a varázsszépségű yuccák, nephelisek, orchideák és diosmeák, a növényvilág és őserdők fejedelmei, ezek a rejtélyes éjvirágok, melyek nappal nem, hanem csakis a holdfénynél bontják ki ragyogón átlátszó, aetheri szirmaikat. Nappal összebortult szirmokkal, a levelek alá rejtőzve, még az árnyékban sem nyílnak ki, mert reájuk az éltető napsugár legkisebb csókja is halál és fonnyadás s ezért csakis azon éjeken, mikor a holdfény ezüstje rezeg minden levélen, ágacsokán s a csillagok villódzó, szikrázó fénye reszket a sötétkék égbolton, nyiladoznak ki egymásután, magasra emelve candeláber-, harang-, lepke- vagy madárforma virágfüzéereiket, a színek minden árnyalatában ragyogva s ha egy-egy világító fénybogár kelyhükbe telepszik, a tündérmesék ama csudavirágához hasonlítanak, mely minden száz évben egyszer nyílik, lángolva világít s a drágakövek minden színű ragyogásával szórja sugarait.

Kis időre elcsendesül a lármázó hangchaos is s csak a szellő suhogása hallszik a végtelen lomb- és virágtenger között a folyó lassu morájába vegyülve . . . Állat, növény kéjesen szívja be az üdítő szellőt, mely felfrissíti az erdők szorult, melegtől átfült, nedvesen tikkasztó legét . . . azután újra kitör azon zürzavaros hangchaos és mozgás, mely az egyenlítő körüli erdők éjjeli életét jellemzi.

* *Caprimulgus vociferus* (amerikai lappantyu), mely a lappantyu-félék családjába tartozik s panaszos jajkiáltásokhoz hasonló kiáltásaival óra pontossággal jelzi az éjféli óráját Amerika rengetegeiben. A telepítvényesek e madárhoz épp annyi babonás regét fűznek, mint a mi köznépünk az európai lappantyuhoz.

Az erdők mélyéből az apiaster jajgató kiáltásai visszhangoznak, mint egy-egy haldokló elnyújtott sikoltásai, a jaguárok félelmes nyávogása meg-megdörrenő mély ordításba csap át, ha a prédakeresésnél két him összetárlakozik; a bokrok közül, mintha páros gyertyácskákat hordoznának, villannak elő a ragadozók zöld fényben égő szemei, a százlábu scolopender pedig, mint valami kisértő lélek mászkál a mohon s a leveleken maga körül villódzó phosphorfényt terjesztve; a folyó csendes vízfelületén sístergő gyűrűzet támad. nagy lomha testek közelednek a parti sásas felé, villódzó szemekkel, tátott állkapcsákkal; róka nagyságu denevérek szállongnak, fekete rémekként a levegőben, míg az aequatorialis uhuk szemei izzó vérként világítanak elő az odvas fák üregeiből.

*

* *

Minden ágreccsenés, minden levélzörgéstől meg-megriadva, a félelem és sietségtől lihegve, tart a folyó melletti kis holdfényes tisztás felé egy néger nő. Arcza fakó a félelemtől s minden tagjában reszketve, öleli át egy vas-fa sima derekát s rémulve rázkódik össze, valahányszor meg-megdörren a jaguár éh- vagy dühordítása, vagy megzörren a folyamparti nádtömeg, nehéz testek csuszása alatt.

Először remegve, alig hallhatólag, majd kissé biztosabban utánozza a Whip-poor-will-madár kiáltását, mire az erdő felől hasonló hang felel, a cserjék és bokrok ropogásától követve s még el sem távozhatott a fától, máris előtte állott egy magas, herculesi alkatu, sötéttékintetű néger, vállán egy vas-tag vasrudat emelve.

— Itt vagyok, Nanny, — szolt mély, tompa hangon.

A nő szemei kétségbeesett fájdalommal voltak a szólóra függesztve, a nélkül, hogy ajka egy hangot birt volna adni.

— Nanny!

Fuldokló zokogás tört utat az asszony lihegő melléből:

— Menekülnöd kell, Saul, urunk a vérebekkel fog holnap read vadászni s ha én a vadak prédája lettem volna — te nem menekülhetnél . . .

A néger szemei vad tüzben égtek:

— Elhoztad, a mit parancsoltam? — kérdé fenyegető hangon.

— Igen, itt van a kisasszony kedvencz ölebecskéje, ezzel egy zsákot emelt fel a földről, melyből panaszos, vonító nyöszörgés tört elő s a szövet ránczai erősen mozogtak.

— Most jer utánam; napfeltekor már messze leszünk s gyermekünk meg lesz boszulva!

E szavakra a nő, mintha minden ereje elhagyta volna, egy kidölt hycokory törzsre vetette magát kétségbeesett zokogással:

— Oh, gyermekem, gyermekem! Te nem is láttad őt, Saul! Ugy kelle eltemetnem lopva, rejtekben egy köny, egy panaszszó nélkül, meg se csókolhattad, el se bucsuzhattál tőle. — És sirt. zokogott, fájdalmában fejét a hycokory törzs éles kérgébe verve, míg körülötte a rengeteg zugott, harsogott a pumák s jaguárok nyávogásától és ordításától.

— Így fog sirni, jajgatni ő is s gyermekét még el sem temettetheti, — fenyegetődzött a néger s szemei szinte világítottak a bokrok homályában s melle, mint a négereknél, ha dühbe jönnek, pihegőn hörgött. — Mondd, sokat szenvedtél, Nanny?

Ez felemelte könytől ázott arcát s az alászálló hold beüzüstözte egy sugarával. Fakó, beesett volt ez, megmerevedve a fájdalomtól, a kintől.

— Mikor te a megkorbácsoltatás után megszöktél, urunk a forró napra köttetett ki gyermekünkkel, hogy sirásommal és jajgatásommal haza hívjalak. Testemből patakozott a vér, agyvelőm forott a hőségűtől; de mi volt a darazsak és mosquitók marása, gyermekem szenvedéseire képest! Azt hittem, karjaimban hal meg; nem tudtam megvédeni a gyilkoló forróságtól, a mosquitók marásától . . . Urunk az Istenre és a szentekre esküdött, hogy ha felfalnak is a mosquitók, meg a darazsak, ha megsülök is a forróságtól, addig el nem oldat, mig te haza nem jössz . . .

— Folytasd, Nanny, folytasd — dörmögé rekedten.

— Jajgatásaim- és sikoltozásaimra a kisasszony kegyelemért könyörgött, erre eloldoztak a czölöptől, de midőn urunk lábai elé borultam, hogy érted könyörögjek, káromkodva rugott fel lábaival . . . s a rugás gyermekünk gyenge fejcskáját érte . . . és ott halt meg karjaimban — s itt újra a törzsre vetette magát vad, kétségbeesett fájdalomában . . .

Kevés ideig némán, mozdulatlanul állt, mint érczből öntött szobor, setét tekintetét mereven nejeire szegezve a férfi, azután megszólalt:

— Jer . . . napfelkeltekor már messze kell lennünk, túl a folyón . . .

Elől ment a férfi, nehéz vasdorongjával néha a bokrokat csapdosva . . . s majd egy órai menés után az erdő ritkulni kezdett s a már igen alatt járó hold fénye a távolban szabályos rendbe ültetett kávé- és czukornád-ültetvényeket mutatott elmosódottan. Majd pedig méhkas alaku kunyhók tűntek fel az ültetvények szomszédságában, de olyan messze, olyan csalóka derengésben, hogy csak az vehette ki, a ki tudta, hogy ott vannak. A férfi egy nehéz sóhaj még sem tudott elfojtani, mire neje tört hangon rebegé: — Oda, oda temettem, az alá a fehérhaju tulipánfa alá a kunyhónk mögött . . .

— Hallgass — volt reá a rekedt, nyershangu felelet s gyorsított léptekkel újra az erdő felé tartottak . . .

Mindig közelebb, mindig közelebb hangzott az a lassu, sistergő moraj, mely a csendes folyásu nagy folyóvizek közellétét jelenti; az erdő ritkább, szaggatottabb lett, itt-ott egy-egy eben- vagy mahagonifa levágott törzsére akadtak s széles, a sűrűségbe vágott csapák oszlottak a folyó felé minden irányban. A hold fénye bevilágított a megritkított erdőrészebe s minthogy már nagyon alatt járt, megeüzüstözte a folyó széles felszínét is.

. . . E helyen a nagy és mély Rio-Negro két ágra szakadt s hosszú, keskeny, iszapos földnyelv nyulott be hosszan a két folyó közé, melynek keskenyebb ága még lassubb folyásu volt, mint a folyó, mely itt szokatlan szélesre terjedve, majdnem tószerű kinézést nyert csendes vizével; a parton álló vén fák egész boltozatot képeztek, még sötétebbé tették e tööböl amugy is fekete

vizét. A földnyelv végén egy kezdetleges mivű, magas zsilip állott, felhuzható rekeszekkel.

— Hol vagyunk? — kérde Nanny.

— Az uraság kertjénél, annál a kis tónál, melyben leánya minden reggel fürödni szokott. E zsilipen át eresztenek friss vizet a tóba. Eredj a partról — és ülj oda arra a levágott fatörzsre, nem jó hely ez itt se nekem, se neked!...

— Miért, Saul?

— Miért — mert itt lakik a „vén ördög“, — felelé Saul, egy sötét mosoly kiseretében.

— Mi az, miről beszélsz?

— Majd meglátod, — mondom már, eredj innen, nézd milyen nagy gyűrület vet a viz, de hagyd itt a zsákot . . .

Nanny engedelmesen hagyta ott a partot s leült egy vasfa törzsökére . . .

Ekkor Saul beleakasztva a vasrudat a zsilip lánczába, minden erejéből reánehézkedett. Az óriási ember homlokán kiadagadtak az erek, karjai megfeszültek, mint acélrugók, de két-három rántás után, a zsilip rekesze felhuzódott s ezen keresztül látható lett a virágzó bokroktól körített kis kerti tó, olvasztott ezüstként csillogó vizével . . .

Pár perczig lihegett még az óriási erőfeszítéstől, azután felvette és kioldozta a ficzkándozó, mozgolódó zsákot.

Nanny meredt tekintettel követé minden mozdulatát.

A zsákból egy nyöszörgő, hosszú selyemszörű ebceskét emelt ki s meg rázta erős karjaival nyakánál fogva, mire panaszos vonítás törte meg a folyó egyhangu morajját.

Lassu léptekkel és kettőzött figyelemmel haladt az öböl partján a földnyelv felé, fehér szemgolyói szinte világítottak a feszült vizsgálódásban, miközben az ebceske folyton viczkándozott és nyöszörgött, mert hol nyakát szorongatta, hol farka hegyét csipdeste a néger erős marka.

A tőből vize erre széles gyűrület vetett, s erősebben sistergett, s a hullámgyűrük mindközelebb-mindközelebb verődtek a parthoz, s terjengtek nagy körökben a keskeny földnyelv felé, mintha valami óriási test sikamlana tova a víz alatt, a víz színén pedig fel-felbukkant egy kétököl nagyságu, gömbölyded tárgy, s el-eltünve közeledett a mellékág felé.

A néger most a földnyelvre lépett, mire a partmelletti víz is erősen gyűrüzni kezdett, s valahányszor a kinzott kutya erősebben felvisitott. annál erősebben rengett a víz felszine is, s fel-felbukkant egy széles, ripacos hát, minő a vén, felrepedezett kérgű fák dereka, s ama gömbölyű tárgy pedig állandóan a víz felett maradt s uszott a néger után.

Közel a zsiliphez azonban ez is a víz alá merült. De csak rövid időre! A néger teljes erejéből szoritotta az ebceske farka végét, s ez kinosan, s még erősebben vonított, mint annak előtte, s e vonításra kiemelkedett a vízből egy reneteg pikkelyes fő, zöldfényű, merev szemekkel, iszonyu fogakkal fegyverzett, tátott szájjal, s kiálló pánczélos háttal, előlábaival a földnyelvre kapaszkodva.

A kutyára irányzott vad, merev szemeiből dühös étvágy világolt, iszonyu, állkapcsait össze-összezsattantva, fontolgatta, átmenjen-e a mellékág vizébe?...

A zsiliphez ért néger ekkor magasan feje fölé tartva, rázta a vonító ebet! . . .

Ez győzött! Az iszonyu szörnyeteg két és fél ölesnél jóval nagyobb teste egészen kiemelkedett a Rio-Negro feketés vizéből, mire átható pézsmaszag tölté be az egész környéket és átfutva a keskeny földnyelven, nagy süstörgéssel a mellékág vizébe veté magát . . . s tátott szájjal uszott a zsilip felé . . .

Erre Saul megcsóválva feje felett a kutyát, a zsilipen keresztül a kerti tó vizébe hajítá . . . mire az óriási vén alligátor, mint a nyil, sikamlott át a zsilipen a tavacska vizébe s a másik pillanatban már az ebecske rémes kinörditása — mely, mintha egyszerre kettévágták volna — megszűnt, tanusítá, hogy a szörnyeteg egyetlen harapással összeroppantva, a víz alá rántotta . . .

Ekkor a néger is kirántotta a vasrudat, mire a zsilip nagy zuhanással esett vissza rekesztékébe s az alligátor ott rekedt a tavacska vizében.

A kielégített boszu lángja villámlott most a néger sötét tekintetében. Óriási alakja felmagasult, midőn kezében a vasruddal fenyegetett kinzója laka felé, mely a fák árnyas tömegébe volt elrejtve:

— Nanny, Nanny, gyermekünk meg lesz boszulva, reggel ő épp úgy fog sirni, jajgatni, mint sirtunk mi; te eltemetted gyermekünket virággal behintett gödörbe, az ő gyermekének sirja pedig a „vén ördög“ büzös gyomra lesz! Te pedig eredj, rólad majd megtudják, kinek a keze vezette a „vén ördögöt“ a tóba, s ezzel megcsóválva a vasrudat, a zsilipen át a tó partjára hajította.

Bugva repült a nehéz vasdorong, s mintha beledöfték volna, maradt állva a tavacska szegélyén.

Ezzel a férj és nő nekiindultak annak a sikoltó, ordító, bömbölő rengetegnek, mely azon hegyeknek a lábáig terjedt, melyeknek ormai egészen beleolvadtak a távolság kék kódébe.

*

* * *

A tropicus zónák alatt nincs szörkület, nincs piros hajnal. Egyszerre bukik le a nap s lesz éjszaka s egyszerre kel fel, alig jelezve keltét pár aranyos csikkal a láthatár szélén, minden átmenet nélkül. De azért ott is ragyog a regg búbajos varázsa a tájon tündéri szépségében, ha nem mártja is a karmin rózsaszínébe s a korány fátyolos szürkületébe a napkelte a tájat!

Nagy égkek szín lepkék rengnek álmosan a passiflorák és gobeák tüzes színű virágain, a virágzó dogwood-fák, a liánok ezer nemei nyíló virágözönbe borítják a lombokat, egyik virágból a másikba szivárványszikrákat lövellve, gurulnak a harmatcseppek s a virágok tündéri tarkasága közé a nap első aranyos sugaraival tarka tollu, égő színű madarak, a szivárványszínű kajdácsok egész serege keveredik. Mintha millió gyémántkövecske hullana alá a folyondárok szövedékeiből, ha egy-egy fürge majmocska suhan ágról-ágra; a gunyrigó csalogánydala felharsan, a hokkok és borsevők riká-

csolása hallik s a kolibrik drágakő-tollazata szikrázik az első napsugárban, a mint donogva a virágok körül szálldogálnak.

A kis kerti tó habjai is gyengén fodrozódnak, s ringatják az Irupé* óriási virágait, a liliumokat s a nymphaeák fehér szirmaikat, melyek sebesen fejtik szét éjjelre összehoruló szirmaikat az első napsugárra . . .

A virágos bokrok között — felrezzentve a drágakőragyogásu szárnyu lepkéket — két fiatal leányka közeledik, a nagyvirágu facsoportok közé rejtett verandás lakóházból.

Az egyik magas, karcsu, gyengéd, halavány teremtés, mint ama Orchidea-csoport lenge virágai, melyek ama vén korhadt sycomorfa törzsén virulnak, a déli nőket jellemző bágyatag tartással, a másik pedig egy éjfekete haju, gazellaszemű, fiatal mulat-lányka. Az első az ültetvényes leánya, kinek gyenge, ideges testalkata miatt, az orvosok tanácsára, hideg fürdőket kell vennie, a mulat-lányka pedig komornája és játszótársa.

Mind a két leányka — elragadtatva a regg és környezet szépségétől, — vigan enyelgett, csevegett egymással.

Kergették a lepkéket s az elsurranó kolibrikat. belekaczagtak, belekiabáltak a kajdácok csacsogásába, s virágokat téptek, szaggattak, s találgatták, minő állat, minő madár hangja lehet az, mely az ébredő őserdő ezerhangu zsvijából ki-kihangzott?

Ügyes kézzel, fürge szökelléssel segített fiatal urnőjének levetni halavány rózsaszín csalánszövetü ruháját, azután ő maga rázta le ruháit, oly könnyen, oly fürgén, mint a fiatal agami madár a fészek lágy pelyhét magáról.

A két fiatal leányka nem is vette észre, hogy daczára a teljes szélcsendnek, a tavacska vize erősen ringatózik s szélesen terjengő hullámgyűrűk verődnek a part felé.

— Nini, milyen nehéz vasdorong ez! — kiáltá a mulat-lányka a partba furódott vasdorongra mutatva.

— Ilyennel huzzák fel a zsilipet, — felelt rá urnője — a tóba lépve, mely a part szélén alig fedte el szép lábfejecskéit s pár lépést tett befelé, hogy a mélyebb vízbe vesse magát.

De egyszerre a rémület kétségbeesett sikoltása lebbent el a két leányka ajkairól.

Mindketten észrevették, hogy az átlátszó vizü tavacska fenekén, a mélység homályából, egy óriási szörnyalak körvonalai bontakoznak elő, mely me-rev, zöld szemeit a két leánykára szegezve, siklott a sekélyes part felé.

— Meneküljön, urnóm, meneküljön, — rikácsolá a komorna kétségbeesetten, — egy jacare, egy jacare!**

De a rémület annyira megsibbasztotta urnője tagjait, hogy csak mozdulatlanul, tehetetlenül, tágra nyílt szemekben a rémület iszonyával, meredt a közeledő szörnyre.

A mulat-leányka élesen sikoltozott segélyért, de a ház távol feküdt, az alligátor pedig gyorsan közeledett.

* Victoria regia.

** Így nevezik Braziliában általában az alligátorokat.

Már kiemelkedett zöldes színü, pánczélos háta, ki rettentő feje. A sekély vízben már nem is uszva, hanem magasra emelt fejjel, rettentő torkát kitátva, futva közeledett. Szédítő, fullasztó pézsmaszagot terjesztett maga körül e vén szörny, rettentő fogait össze-össze csappantva, s elébbi merev szemei most a dühös étvágytól zöld fényben égtek.

Az ültetvényes leánya már félig halva volt az iszonyattól és rémülettől, szemei elé sötét fátyol ereszkedett, se látott, se hallott, csak fülei zugtak a rohamosan lüktető vértől . . . s már-már megragadni készült őt a szörny, midőn a mulat-lányka — emberefeletti erővel rántva ki a vasrudat, — egy ugrással urnője elé szökött, s minden erejét összeszedve, döfte azt mélyen az alligátor tátott torkába.

Vad dühvel csapkodta össze a szörny állkapczáit, éles, kemény fogai csatogtak, pattogtak, a mint a vasrudat össze akarta morzsolni. Dühében és fájaldalmában, tompán bögve, fetrengett s farkával olyan hullámhegyeket vert, hogy a tavacska kicsapott medréből s a két leányt egészen elborította, de a bátor leányka urnőjét ölébe ragadva, a partra szökött, nehogy a dühöngő szörnyeteg farkával lesujtsa őket, itt azonban már elhagyta ereje, mert néhány rémült sikoltás után, egy bokor tövébe rogyott.

E rémületes zajra végre az egész ház a tóhoz rohant, élén az ültetvényessel.

Vérfagyasztó látvány fogadta őket! A tóparton a két halottnak látszó lányka, a sekélyes vízben pedig kinjaiban fetrengő szörny, mely véres habot okádva, farkával egész víz- és iszap-felhőket csapdosva, vonaglott, nem tudva a vasrudtól szabadulni; csak hosszas, veszélyes küzdelem után tudta három erőteljes néger, a már kifáradt s magával tehetetlen hullót szekerczékkel agyonverni.

A vasrudról és a zsilip körüli nyomokról reá jöttek, hogy kinek a keze működött itt!

— Igen, uram, — mondá egy vén néger — ezt Saul tette. Ő nagyon jól tudta, hogy a „vén ördög“ az öbölben tartózkodik, hisz nem régen is két aszszonyt ragadott el, kik kákát gyűjtöttek az öböl partján; s nem hallgattak a figyelmeztetésre, hogy a fekete vízhez közel ne menjenek. Ez már sok embert elpusztított, azért nevezték el „vén ördögnek“, mert oly ravaszul tudott leskelődni, hogy mindig akadt áldozata. Csak maga élt az öbölben, többi társait elmarta a környékről.

A megölt szörnyeteg egy roppant vén példány volt, majdnem három öl hosszú s maga körül átható pézsmaszagot terjesztett, mi ugy az alligátorok, mint a krokodilok természeti sajátsága, ugyannyira, hogy szélcsendes időben és éjjel tartózkodási helyeiket rendszeren elárulja az átható, fojtó pézsmaszag a folyók, tavak és mocsarak környékén. Színezete felül setét olajzöld, széles fekete övekkel, oldalain barna foltok, míg alrészre világosab, zöld és szürkébe játszó sárgás. Lábai erősek, zömökek, a hátulsók félig uszohártyával benőttek s erős, kemény körmökkel ellátvák. Vastag, izmos farka hosszabb testénél, s kissé összenyomott, félrészén fésű formán kiálló, fűrészkes pikkelyzettel; oldalait gömbölyded, szorosan egymáshoz álló pánczélzat fedi, hátát ellenben négy-

szögü kiálló, csontnál keményebb pánczél borítja, úgy, hogy a puszkagolyó el-siklik és visszapattan róla, azért csakis a szemeken és a lágy részeken sebezhetők meg. Úgy a krokodilok, mint az alligátorok két rettenetes fegyverrel birnak; az egyik iszonyu állkapczáikban levő hatalmas fogrendszerük és izomerejük, másik pedig a nehéz, vastag fark, melynek egy-egy csapása az áldozatot ledönti s vízbe vágja. Mindkettő közel rokon egymáshoz s a pikkelyes hüllők (Amphibia squamata) a gyikok (Sauria) rendjébe tartoznak s a pánczélós gyikok (Sauria loricata) osztályában a gyilok (Crocodiliane) családját alkotva, három fajra oszlanak, u. m.: krokodilok (Crocodylus), kaimánok (Alligator) és gáviaiok (Gavialis), melyek életmód, természetre nézve a legfőbb vonásokban hasonlítanak s a különbség közöttük csakis alkatuk egyes anatómiai változásában áll.

A főbb különbségek ezek: A krokodil-félék hátsó lábain az ujjak végéig nőnek az uszóhártyák, a fej hosszas, inkább nyult háromszöghöz hasonló, a pikkelyek nagyobbak s Afrika, Ázsia s Amerikában és ezek szigetvilágán élnek s jóval nagyobbakra nőnek a kaimánoknál; ezek feje lapos, széles, alkatuk karesubb s kizárólag csakis Amerikában tartózkodnak; míg a Gavial-félék csakis Indiában élnek s alkatuk egészen a krokodilokéhoz hasonló, de alsó és első állkapczájuk, mint egy óriási vastag, megnyult csőr, mely rakva van alul-felül éles fogakkal, végén nagy kiülő gümövel, nyulik ki a fóból.

Már a régi egyiptomiak korában egész Alsó- és Felső-Egyiptomban ismert és tisztelt állat volt a krokodil, mely különben Afrikának minden folyója, tava és mocsaraiban meglehetősen számban található. Egyes vén példányok enormis nagyságot — 30—33 láb — is elérnek s mivel szerfelett lassan fejlődnek, igen nagy kort — 100—200, sőt 300 éves kort is elérnek; fejlődésük lassúságát eléggé bizonyítja azon adat, hogy minden 5—6 évben nőnek egy lábat s így egy nyolcz lábnyi szörny legalább is 40—50 éves.

Az ősegyiptomiak vallásában a nilusi krokodil (Crocodylus niloticus) symboluma volt Typhonnak, a szárazság és minden rossz szellemének, ki, hogy az általa megölt Osiris fiának, Horusnak boszujától megmeneküljön, krokodil alakba rejtőzött s ezért egyes templomokban — mint a thébai és saisiban is — a nép szentként tisztelt egyes vén óriási példányokat és mint Herodot is írja, ezeket a papok étették s orruk, nyakuk s derekuk köré arany perczeket fűztek s holtuk után bebalzsamozták, minek valóságát a muzeumokban őrzött krokodil-mumiák is bizonyítják; de ez azért nem gátolta az ősegyiptomiakat abban, hogy egy-egy vén szörnyeteget — mely egyszer emberhust izelve, folyton arra vadászott — el ne pusztítsanak. Egy felfújt disznóhólyagba volt rejtve a háromszakállu szigony; s ekkor egy visitó malaczczal a víz felszínére csalták s bevetették a hólyagot; a falánk szörny utána kapott, de egyuttal fogva is maradt s szárazra vonva, hamar elbántak vele.

E pánczélós hüllők valamennyi faja inkább éjjeli, mint nappali életet él. A nap legnagyobb részében mozdulatlanul hevernek a partok és szigetek forró homokján, süttetve pánczélós hátukat a tropicus nap izzó sugaraitól; de rejtőznek a part hozzáférhetlen, iszapos talaju nádasai közé. Hallásuk szerfelett éles, ugyanígy, hogy a víz alatt is meghallják még a távolról is, ha

a parton állat vagy ember mozog és ha hangot ad; s ekkor lopva a víz alatt, gyors sikamlással — a nélkül, hogy a víz nagyobb hullámokat vetne — közeledik s a kedvező pillanatban villámgyorsan vagy farkának csapásával zuditja a vízbe áldozatát, vagy iszonyu fogaival megragadva, egy harapással összemorzsolva a megragadott tagot — oly pokoli gyorsasággal rántja a víz alá, hogy jóformán egy végső halálsikoltásra sem marad neki ideje — azután addig uszik vele a víz alatt, míg meg nem fullad, ekkor újra a víz színére emelkedik és ha a préda kicsiny, akkor elnyeli mindjárt; ha pedig nagyobb, minő egy ember, vagy tehén, ezt a partnak egy rejtett helyére hurcolja, hol iszonyu fogai és körmös előlábai segítségével, darabokra szaggatja és marczangolja, azután az est és éj folyamán darabonként felemészti. Egyes vén szörnyek pedig, melyek maguk élnek egy öbölben, vagy folyótorkolatban, a nagyobb prédát a víz alatti gyökerek, vagy vízben megtorlódott ágak közé rejtik, s mikor már feloszlani kezd, szabdaltják darabokra; az ilyen felosztásba menő hulla kedvesebb nekik, mint a friss; de éhségükben mohón fogyasztják el ezt is. Falánkságuk oly nagy, hogy megtámadnak minden élő; embert, állatot egyaránt, s oly vakmerők és vérszomjasak, kivált alkonyatkor és éjjel, hogy még az óriás alkatu vizilovat is megtámadják. A vízben oly ügyesen és gyorsan mozognak, hogy egyetlen sikamlás és bukással elfogják a halakat, sőt az uszó és gázló madarakat is; farkuk egy-egy csapása ötnyolcz ölnyire viszi őket víz ellen úgy, mint a folyás irányában, ekkép nincs biztonságban előlük semmi élő, ha vigyázatlanul a folyam vagy tóparthoz közeledik; a szárazföldön szintén nagy ügyességgel és elég gyorsan, de mindig egyenes irányban mozognak, mert fordulni lassan bírnak, miután a kemény és merev páncélzat, a hajlékonyságot akadályozza; a szárazon gyávák: mert a napon sütkérezve, már száz-kétszáz lépésnyire, a vízbe rohannak, ha ember közeledik, de a vízben annál vakmerőbbek, mert nemcsak a partról, de a csónakok és talpakról is lerántják vagy fekapaszkodva ezekre, támadják meg a hajósokat. Dühbe jöve, mély, tompán döngő bögésben törnek ki, s farkukkal tajtékká korbácsolják a vizet; e bögésük — kivált az éj csendjében — megrázón félelmetes s leggyakrabban a párzás idején hallható. A párzás csakis éjjel történik, s ilyenkor a himek dühösen küzdenek egy-egy nőstényért, vad dühvel marczangolják egymást, farkuk tajtékká korbácsolja a vizet, — mely úgy hangzik, mint egy erős zuhatag rohanása s félelmes, tompa bögésük messze elhallik az éjszakában. A megölt ellenséget a győző feleszi s általában a vén krokodilok maguk a legszorgalmasabb pusztítói a fiataloknak. Némely vidékeken, különösen ott, hol a folyó szerfölött haldús, s a vidék bő vadállományyal bir, társaságban élnek, s társaságban vadásznak prédára, de azért egymás iránt is mindig ellenséges indulatuk. Egyes vén, kinőtt krokodilok, kiválasztva egy-egy öblöt vagy nádast, hova sok vad vagy vízi madár szokott járni, elüzik maguk körül a gyöngébbeket; azon vidékeken, hol erősen üldözik őket, mint például Nubiában, Nyugat-Afrikában — hol a négereknek húsa kedvencz csemegéjük, zsirja pedig hatalmas gyógyszerük — igen elővigyázók lesznek, nehéz őket elejteni. Európai iny e hust undoknak találja, mert erősen büzik a pézsmaszagtól, de a négereknek épp ez tetszik, s leginkább

moschus-mirigyéiért vadászszák, mely Tuniszban, Maroccoban, mint hajkenőcs illatosító, a legkeresettebb czikkek egyike. November és márczius közt van a tojásrakás ideje. Valamennyi fajta átlagban 25—40, sőt 50—60 tojást is rak. E tojások kemény héjuak, ludtojás, vagy ludtojásnál jóval nagyobbak és hosszal alakúak. Kikeltésük a napra van bízva; mindannyian a vízhez közel, a part homokjába vájt gödrökbe helyezik el; de kivált az alligátor-félék tanusítanak nagy gondosságot a tojásrakásnál. A nő egy szabályos köralakú széles és mély lyukat váj talpai és orrával a forró homokban, vagy a kiszáradt iszapban, s ebbe soronkint helyezi el a tojásokat, minden sor tojás fölé egy réteg száraz fű és falevél jő, míg csak a gödör meg nem telik. A hol a talaj erre nem alkalmas, ott ugyane módon magas halmot emel tojásaiból és száraz levelekből; 3 hét múlva kelnek ki a fiatalok, melyek 15—18 cmtr. nagyok; ugy a kelés ideje alatt, mint a kikelés után 1—2 hóig anyjuk a leggondosabban őrzi és védi őket a szárazon; vigyáz reájuk, ételt szerez nekik, s csak mikor megerősödtek, szállnak a vízbe, hogy megkezdjék kételtü életüket. Bekövetkezvén az esős, vagy téli évszak, valamennyien téli álomba merülnek az iszapba ásva magukat s ilyenkor — kivált az alligátor-félék oly érzéketlenek, hogy mozdulatlanul türik el a legérzékenyebb sebzéseket és vágásokat is.

Hogy nagy szaporaságuk nem áll arányban kevesebb létszámukkal, erről a természet gondoskodott, mert ha petéik mind kikelnének és megmaradnának, ugy hazájukban nem lenne maradása semmi élő lénynek. Legtöbb tojást elpusztít az ősegyptomiak által éppen ez okból szentként tisztelt Ichneumon (*Herpestes pharaonis*) ezen nyulnagyságu négy lábú, valamint a Nilusi intő (*Monitor niloticus*) ezen 5 láb hosszú, barnásszinü gyikfaj, mely nemcsak a tojásokat, de magukat a fiatal krokodilokat is nagy számban falja fel; továbbá a fiatalok nagy része zsákmányul esik maguknak a vén gyilok- és alligátoroknak, valamint több faj vízi- és gázló madárnak.

Afrikában több módja divik a krokodil-vadászatnak. Vagy horoggal fogják, vagy pedig lesből lövik. Legsajátságosabb azonban a lesvadászatnak a következő neme: Egyes szegényebb négerfalvakban az illető vadász néhány krajczár értékű holmiért, kibérel egy egy- vagy másfél éves néger gyermeket apjától vagy anyjától. E gyermeket derekán kötéllel átkötve, a folyó vagy tó partján levert czövekhez köti s egy vékony vesszővel a meztelen gyermeket megcsapkodva, hogy az torkaszakadtából höggjön és ordítson, maga pedig elrejtőzik. A gyermeksírástól csalogatva, előjön a krokodil s a vadásznak kedvező esélye van a lövésre. Néha azonban megtörténik, hogy a vadász elhibázza, s a krokodil egy rántással gyermeket, czöveket a vízbe vonszolja. Ekkor a vadásznak kártérítési díjul a bérletárnak tizszeresét kell fizetni az „elkeseredett szülőknek.“ Többször megtörtént azonban már az is, hogy míg a vadász előre lesett, addig őt hátulról ragadta derékon egy krokodil s egyetlen harapással összeroppantva hurezolta a vízbe, s a kikötött gyermek meg áldozatul esett egy másiknak, a melyik bántatlanul vihette el a síró gyermeket.

A krokodilok közül a legveszélyesebb és legvakmerőbb fajták az Indiai

krokodil (*Crocodylus biporcatus*) és az Orinoco folyó, St. Domingo és Martinique szigeteken élő Hegyesorru krokodil (*Cr. acutus*). Ezen két faj vakmerősége és vérszomja, kivált éjjel és alkonyatkor hallatlan. 1854-ben egy kisebb-szerű halászbárkát az Orinoco közepén társaságban támadtak meg, s a kormányost egyik a vízbe vágta a farkával, míg kettő a fedélzetre kapaszkodva, két embert ragadott a hullámok közé; a bárka emberei kétségbeesetten védekeztek, de a harmadik támadásnál újra egy ember esett áldozatul. Végre is a „Ticonderoga“ nevű kis gőzös szabadította meg őket, ágyulóvésekkel üzve szét a vérszomjas szörnyeket.

India folyói és tavai különösen gazdagok e szörnyekben. Majd annyi ember pusztul el évenként a krokodilok és gaviálok fogai alatt, mint a tigriseké alatt. Az „East Indian World“ 1864—1870-ig egy statisztikát állított össze, melyben hiteles adatokkal igazolja, hogy 6 év alatt, majdnem 400,000 ember esett a krokodilok, tigrisek és mérges kigyók áldozatául. Ha egyszer e szörnyek emberhúst izleltek, dühös kitartással folyton ez után vetik magukat, s e vágyakozásukat különben maguk a bennszülöttek élesztik az által, hogy halottaik nagy részét vallásos kegyelethől a Ganges szent hullámai közé vetik, s e hullákat mind a krokodilok és gaviálok falják fel.

Ismerve e szörnyek éjjeli vakmerőségét, a benlakók még a legnagyobb szükségben sem igen mennek éjjel vagy este vizért a tó- vagy folyampartra, vagy szállnak csónakra és talpakra. A kiket pedig az éj csónakon vagy bárkán lep meg a folyón, ezek a bárkával folyton a folyam közepén, az ár sodrában tartózkodnak, mert a krokodilok ilyenkor inkább a parthoz közel tartózkodnak, inni jövő állatok s emberekre leskelődve.

Daczára ezen óvszabályoknak, mégis a leghajmeresztőbb szerencsétlenségek érik egymást, melyekből egy cseppet sem okulnak, hanem a mohamedánok és buddhisták ismert resignatiójával belenyugosznak és elfeledik a dolgokat.

Egy könnyű gyümölcszállító csónakot lepett meg az éj a Kambodja folyón. A nő, keblén egy 4 hónapos gyermekkel a kormánynál ült, a férj pedig evezett. Egyszerre a csónak egy erős lökéstől ingadozni kezdett s a másik perczen egy nagy indiai krokodil kapaszkodott előlábaival a csónak szélébe, úgy, hogy ez majd felborult s a másik perczen már egyetlen-egy rántással, mielőtt a nő csak sikoltani is birt volna, férjét a szörny a hullámokba rántotta és ugyane perczen még egy iszonyu csapás érte a csónakot úgy, hogy ez háromfelé szakadt s elmerült s a másik perczen pedig vérfagyasztó sikoltással a nő gyermekével együtt a hullámok alá rántatott. E vértfagylaló szerencsétlenség oly gyorsan történt, hogy a hozzá nem messze horgonyzó nagyobb halászbárkáról még segélyére sem siethettek a szerencsétleneknek.

E szörnyek torkából a menekvés csakis csudával határos módon történhetik és ha megtörténik is csudaritkán azon eset, hogy megmenthető lesz a megragadott, ennek egyik vagy másik tagja úgy össze van marcangolva, hogy kevés időre reá sebeiben hal meg, mint a következő eset is illusztrálja:

Négy dayak testvér Borneo-szigetén egy délután halászni rándult a

Lampur-tóra. Egyikük a csónak orrán állva, a hálót vetette ki, midőn a vizből egy óriási krokodil merült fel s a szerencsétlent ballábánál megkapva, a vízbe rántotta. Pár másodperc múlva azonban a csónak hátuljánál újra elmerült szájában az áldozattal, ki bár fuldokolva, de kétségbeesetten sikoltozott segítségért. A testvérek legifjabbika, minden fontolgatás nélkül, felkapva yatagánját, a vízbe vetette magát s egyik kezével megragadva bátyja jobbkarját, oly iszonyu csapást mért a borotva élességű yatagánnal a krokodil tarkójára, hogy ez eleresztve áldozatát, a víz alá merült, mire a szabadító a csónakhoz uszhatott megmentett bátyjával. A megsebesült már alig pihegett, mert czombja annyira össze volt zuzva, roncsolva, hogy csak pár idegszálon csüngött az egész lábszár. Még haza sem értek, midőn az áldozat már kiszenvedett.

A hinduk épp oly szent cselekvénynek tartják a Ganges szent habjaiban a fürdést, mint a törökök a Mekkába zarándoklást. E fürdéseknél is gyakran megtörténik, hogy a fürdőzők egyike-másika vérfagyasztó sikoltással — mely mintha egyszerre kettévágták volna, megszünik, — villámgyorsan a víz alá rántatik s csak a vértől vöröslő víz mutatja a helyet, hol eltűnt. Egy élelmes tolvaj — egy korokdilfejet szerevezve álcának, így rángatta víz alá az értékesebb ékszerű fürdőzőket s fosztogatta ki őket. De csakhamar utólérte a nemezis, mert egy alkalommal, szintén vérfagyaláló halálsikoltás rengette meg a levegőt s a véres hullámok felett egy kikészített száraz krokodilfej uszkált, melynek koponyaüregeiben néhány ékszerdarab még akkor is rejtve volt.

A krokodilok családja négy válfajjal bir, míg az alligátoroké hatra oszlik, melyek kizárólag Amerikát és szigetvilágát lakják. Az alligátorok közül legveszedelemesebbek, legvakmerőbbek: a Csukafejű alligátor (*Alligator lucius*), a Szemüveges kaiman (*A. scelepros*) és Kutyafejű kaiman (*A. fissipes*), de még e három közül is kiválik vakmerősége, vérszomja, ravaszsága és falánksága által a Csukafejű kaiman, mely Észak-Amerikának 32° 30' északi szélességi foka alatti tavak, folyók, mocsarakban bőven található, valamint Brazília és az Antillák folyói és tavaiban is. E szörny másfél öl hosszúságnál már kifejlett ugyan, de éppen nem ritkák a 16—18—20 láb hosszúságuk sem, mint ezt Azara, Rüppel és Humboldt is bizonyítják. E szörny jóval vakmerőbb, támadóbb a krokodiloknál s falánksága s öldöklési vágya is nagyobb ezekénél; e mellett oly dühös, ingerlékeny természetű, hogy még a 1/2—1 láb nagyságu fiókák is dühösen szembeszállnak és megmarják az embert, ha elébük áll, e mellett pokoli fürge, s különösen a támadásnál villámgyors. A préda megejtésében a ravaszságból leczkét vehetne tőle akár a róka is; mert az iszapban, a folyók közepén, a nádas közt oly ügyesen huzza meg magát s burkolódik az uszó növényzetbe, hogy lebegő, vagy megfeneklett fatörzshöz hasonlít, annyira, hogy még a szemes madarak is megcsalódnak, reászállnak, vagy a halász nyugodtan akarja tova lökni az evezővel, hogy csónakjához ne ütődjék, s a másik perczben villámgyorsan ragdja meg a madarat, embert, állatot. Braziliában általában az alligátorokat Jacare-knak nevezik s a benlakók a folyók, tavak, mocsarak partjain a legnagyobb óvatossággal járnak. A hol rendesen tartózkodni szoktak, ott a környéken — kivált alkonyatkor — erős pézsmaszag érezhető, mely valósággal fullasztó, ha az állat közelben van és

a párosodás idején. Ilyenkor a hímek mindig ingerültek: rémesen tompa, vad ordításuk s a víz habzása és csapkodása — melyet farkukkal a veszekedés közben szinte gőzzé vernek — messze elhallszik az éjszakában.

Daczára falánkságuknak a szabadban, a fogságban és téli álmukban az élelmet fél évig, sőt tovább is nélkülözhetik.

1887 nyarán a hamburgi Hagenbeck állatkereskedő czégtől, két fiatal csukafejű alligátort vettem. Az egyik egy-, a másik másfél láb hosszú volt. E kis szörnyek egy szénával telt ládácskában jöttek. A mint a ládát felbontottam, felbőszülve a fojtott melegtől s a zárt helytől, mint a csik, fürgén vágták ki magukat a széna, közül s sebesen szaladgáltak szerteszét. Meg akarva fogni az egyiket, egy vésőt — melylyel a ládát bontottam fel — tartottam eléje s a kis bestia, villogó szemekkel, nagyokat fujva, vágott hozzá s harapott bele dühösen többször. A kemény vasvésőn fogai meglátszottak, oly aczél-kemények és hegyesek valának ezek ily kiskorukban is; fogaik nagysága és alakja egy nagyon kifejlett s duzzadt árpaszemmel egyezett. Tartásuk és ápolásuk igen egyszerű volt, mert naponta 2 órán át langyos vízben fürödtek s ebbe kapták étkül a vágott nyers marhahúst, a fürdő után pedig egy tágas, fenekén puha szénával bélelt négyszögletű aquariumban mozdulatlanul heverték. Ha érintve lettek, farkukkal csapkodva, villámgyorsan vágták ki magukat s ilyenkor merev, sárgás-zöld, vad tekintetű szemeik kiülők, villogók lettek s szájukat tátották s marni akartak. A fürdőben még élénkebbek voltak. Ilyenkor, ha csak közeledett is valaki, erősen, dühösen fujták ki a levegőt az orruk hegyén levő léglyukból s tátogtak, csattogtak s olyanokat vágtak fejükkel, farkukkal a pléh fürdőedény oldalához, csak úgy kongott. Naponta mindegyik két, jó dió nagyságu vágott nyershúst fogyasztott és ezt uszkálva nyelték — nem rágták — el egyszerre, ritkán kétszer. Az érkezés utáni 12-ik napon, nagy csobogás és a pléhedény kongása csalt oda. De már későn jöttem, mert a nagyobbik (a 1½ lábnyi) már akkorra megölte 1 lábnyi nagy társát. Ennek hátsó ballágyéka annyira fel volt szaggatva, hogy belei kicsüngtek s hátsó ballába is össze volt marcangolva. A gyilkos kis bestia mód nélkül dühös volt. Tátott szájjal uszkált, össze-össze csappantva torkát, fenyegetett, vágott, csapdosott s ki-ki vágta magát a fürdőből. Április végétől szeptember közepéig semmit nem evett s nagyon lusta volt, de azért könnyen fel lehetett ingerelni. Semmi hizelgés, kedveskedés nem használt, dühös, harapni vágyó maradt mindenkire. Egy férficseledünk mutató ujját, ki vigyázatlanul markolta meg a fürdőben, annyira összemarta, hogy egy és háromnegyed hó alatt gyógyult be s kicsisége daczára ördögi látványt nyujtott e kis bestia véres, tátogó torkával, vadul villogó, dühös szemeivel. Október közepén étvágya és virgoncsága tetőfokát érte el. Ekkor történt egy eset, melyben ördögien gyors ügyességét bámulhattam. Volt egy bubos-bankám (Upupa epops), mely oly szelid és kedves volt, hogy mindenhová utánam járt és követett. Az alligátor a fürdőjében volt és én csendesesen leülve, észleltem. A szelid, gyanutalan banka ott futkosva az edény körül, végre ennek a peremére szállt. Minden gyanu nélkül hagytam ott. Az alligátor egészen a fenékre ereszkedett s vagy öt perczig onnan bámulta a bankát, majd lassan, alig észrevehetőleg előre csuszott. Egy-

szerre — le nem irható gyorsasággal, felvágta magát — szemmel nem lehetett követni, oly gyorsan — a másik pillanatban már a banka a vízben vergődött, alá-alá rántva, fel-fel bukva. Mire odaugrottam, már meg volt dögölve. Jobb szárnya közepén átharapva lecsüngött s melle közepén összeroppantva és felszakítva volt.

Ezen apróság viselkedéséből, vadságából fogalmat alkothatni, hogy minő irtózatos ellenfél egy kinőtt 16—20 lábnyi szörny, minő dermesztő lehet sárgás-zöld szemeknek merev, sátánian vad pillantása, midőn éhsóváran áldozatára szegezi s hogy törnek, roppannak üveggént össze ember és állatnak leg-erősebb csontjai is, midőn az óriási izomerejü állkapczák közé kerülnek, melyeknek mindegyik 18—24 jöhüvelyk nagy, hegyes, aczélkemény foggal van felfegyverkezve s ezen borzasztó fegyverek mellé, még pokoli gyorsaság, erő és ravaszság sorakoznak.

Brazília folyammenti óriási erdőségei — kivált az Amazon- és Rio-Negro-folyók mentén — ezek gyakori kiáradása miatt rendszerint vizenyős, süppedékes talajuak, s ezen csudás bujaságu erdőkben gyakoriak a kisebb-nagyobb, csalóka, süppedékes környékü tavak. A mellékfolyók legtöbbször több ágra szakadozik, tavakat, mocsarokat, öblöket és deltákat képezve s ezeknek talaja olyan ingó, süppedékes, mint a szivacs és sokszor feneketlen mélységeket rejt magában. Egyes folyók — ágyazatuk vastartalma földje következtében, nagy darabon keresztül majdnem tintafekete vizüek — s ezen fekete vizek és rejtett erdei tavak legkedvencebb tartózkodási helyei az alligátoroknak, mert könnyen elrejtőzhetnek, ilyen helyeken egész nagy társaságokban élnek s feltünő nagyságot érnek el és nem üldöztetve, vakmerőségük is nagyobb, a lakott vidékeken átvonuló folyókban lakóénál.

A legkimerítőbb és legmegbízhatóbb adatokat e szörnyek szabad életmódja és természetéről Hernandez y Zarras híres kutató és vadász feljegyzései szolgáltatják, ki benső barátja és utazótársa volt Audubon-nak, a híres természetudósnak. E rettenthetetlen buvár többször forgott oly életveszélyekben, melyekből a menekvés valóban csak csuda által történhetett. Egy ember sem pusztított el annyi alligátort az életben, mint ő s a rio-janeiroi muzeumban levő 32 lábnyi csudanagyságu alligátor, mely eddig egyetlen a maga nemében, szintén az ő keze által esett el.

— Már ötödik hete, hogy a rengetegeken barangoltunk, midőn csónakunk a Rio-Negro egyik mocsaras mellékágába ért, hol tönérdek vízi szárnyas tartózkodott — beszél Hernandez. — Audubon a csónakban maradt, mert igen ki volt merülve, — én kutyámmal, e régi, hű bajtársammal, a süppedékes talajon az erdőbe mélyedtem. Sohse láttam ily csalóka, veszélyes talajt. A fák ritkásan álltak, s ha áttörtem egy-egy sűrű folyondárszőnyegzeten, tavak és erekkel borított, magas fűvü tisztásokat találtam. Egy kidőlt fára kapaszkodva körülnéztem vizsgálódva. Mindenfelé csak mocsaras-tisztást láttam, temérdek madárral. Le sem szálltam még a fáról, midőn a tó vize gyűrüzni kezdett s egy hatalmas alligátor bukkant fel, s sietve tartott a part felé, hol kutyám dühösen ugatott. Egy jól célzott golyóval a balszemébe — a tóba terittem, midőn már féltetével a szárazra kapaszkodott. Most láttam csak,

hogy e táj hemzseg e szörnyektől, mert midőn az alligátor rettentő vergődéssel a tóba visszaesett, tizenöt-husz más társa bukkant fel, s rohant reá, hogy fel-eméssze. Ujra töltve, sietve hagytam el e helyet, tudva, hogy kutyám ugatása e szörnyek egész seregét csalja elő.

Egy alig 4—5 lábnyi széles folyócska partján haladtam felfelé; e folyócska egy jó nagy, fekete, iszapos vizü tóba szakadt. Már közel voltam a tóhoz, midőn a talaj süppedékes kezdett lenni, s elhatároztam, hogy átugrom a tuloldalra, mely szép magas s sűrű fűvel volt benöve. Vadászkésemet magasan, majdnem hónom alá kötöttem, hogy az ugrásban ne akadályozzon, könnyen szöktem át a tulpartra, de hangos szitkokban törtem ki, mert térdig süppedtem az iszapba. Átkozva e csalárd, süppedékes talajt, iparkodtam egyik lábamat kihuzni, de annál mélyebben süppedtem belé a másikkal; mikor meg ezt akartam kihuzni, amaz sülyedt még mélyebbre, sőt ezen erőlködéseim következtében czombjaim közepén felül sülyedtem alá. Gyorsan keresztbe fektettem puskámat a fűvön, így akarva kiemelkedni, de ez sem sikerült, mert úgy puskám, mint magam, minden mozdulatnál mélyebben, mélyebben sülyedtek alá, ugyannyira, hogy már csak vállaim és karjaim álltak ki az iszaphól. Nem mertem mozdulni, hisz minden mozdulatomnál rohamosan merültem lejjebb-lejjebb, s kezdtem kétségbeesni menekülésem felől, mert éreztem, hogy lábaim alatt egészen hig iszaptömeg mozog. Lehetőleg csendesen maradva, karjaimat kiterjesztve, iparkodtam felülnaradni, de így is éreztem, hogy lassan-lassan mindig lejjebb sülyedek. Minden menekülési módot megkíséreltem már, a fűvet is a meddig csak elérhettem, mind kitéptem, a mint belekapaszkodva, szárazra vonni iparkodtam magamat — midőn kutyám ugatása rezzenett fel fájdalmas kétségbeeséséből. Kutyám, e régi, hű állatom, egy igen nagy, erős, félkopó, fél oroszán-kutya származék volt, így remélhettem, hogy segítségével a szárazra vontathatom magamat. Hozzám hiva, hizelgő és biztató szavakkal helyeztem fogai közé kaputom csücskét s az okos állat, egészen megértve, mit akarok, teljes erejével huzni kezdett; bár én is iparkodtam, még sem sikerült, mert lábai mélyen besüppedtek az iszapba neki is annyira, hogy félve, szűkülve eviczkelődött ki, s futott el a veszedelmes helyről és a tó partján siralmasan kezdett vonítani, fel-alá futkosva.

Vérem lüktetését már sarkaimban is éreztem; füleim és fejem erősen zúgtak, szivem mindinkább erősebben, aggodalmasabban szorult össze, mintha valami nehéz, sulyos tárgy préselné össze; lélekzetem akadozott, el-el-fulladtam, mert a mellemre nehezédő iszap gátolta a tüdők működését; szemeim kápráztak, s gondolataim kezdtek összezavarodni és folyton azon tépelődtem, minő mélyre fogok sülyedni az iszapban, s meddig fog haláltusám tartani, míg megfulok az iszap mélyében? Időnként kiállhatatlan rothatag bűz szédített el, s a nap reám tüzött egyenesen . . .

Egyszerre egy elem rajzoló árnyék rezzenett fel tompa kábultságomból. Jobbra tőlem egy rettentő nagy alligátor fejét és előtestét pillantottam meg, mely lassan közeledett felém. A forró, csöndes levegő tele lett szédítő pézsmaszaggal, melyet e szörny árasztott maga körül. Önkénytelenül is fegyverem után nyultam; iszapos volt ugyan, de a gyutacsok szárazon maradtak;

vállamhoz emeltem és nyitott torkába czélozva, löttem. mire az utálatos hüllő gyorsan visszafordult, s vértokádó torokkal, nagy zuhanással vetette magát a tóba; de nekem is gyorsan le kellett vágnom puskámat, mert annyira sülyedni kezdtem, hogy az iszap már majd nyakamat érte. Elém fektetett puskámba kapaszkodva, újra vállig felküzdöttem magamat s láttam, a mint kutyám a tóparton fel s alá futkosva, borzolt szőrrel, villogó szemekkel dühösen ugatott; most jöttem rá, hogy kutyám csalta ki az alligátort is a szárazra, mert folyton körülöttem futkosva, nyöszörögve, a szörnnyetegek figyelmét rám is felhivta. Közelembé édesgettem, nehogy még jobban felébressze a szörnnyetegek figyelmét; de mihelyt érezte a talaj süppedését, újra vonitva szaladt el biztosabb talajra s ott futkosott fel s alá a tóparton. Egyszerre dühös, szokatlanul panaszos vonításba kezdett! Én szívem mélyéig megremegtem! Nem-e újabb szörny közeledését jelenti-e e szokatlanul félő vonítás? Csakugyan azt jelentette! Kutyám behuzott farkkal, borzolt szőrrel, lassan hátrált, egy iszonyatos fő elől, mely a tóból emelkedett ki s a melyet rengeteg nagyságu test követett! Ez még az elébbi szörnynél is nagyobb volt, lehetett 18—20 láb hosszú. A mint a tóból a partra kapaszkodott, pár pillanatra megállt s rengeteg fejét majd felém, majd a dühösen ugató kutya felé fordítá, aztán egyenesen felém közeledett. Végső kétségbeesésemben — megfordítva fegyveremet — agyával, minden erőmet összeszedve, sujtottam éppen jobb szeme fölé, midőn közelembé érkezett; de a fegyver agya eltört s csak a csonka cső maradt a kezemben. Ez ütésre vagy egy ölnyre hátrább vonult. Észrevettem, hogy a talaj ott, hol a szörny állott, nem oly süppedős, mert colossális testét egészen jól megbirta. Most újra közeledni kezdett, rettenetes állkapczáit csattogtatva s mikor én a fegyvercsővel feléje sujtottam, hü kutyám, hogy engem megmentsen, oldalt támadta meg. Vad dühvel kapott csattogó állkapczáival a kutya után de ez ügyesen félre ugorva, felemelt farka alatt suhant át, hanem a másik pillanatban e rettentő erejű farok oly villámgyorsan csapott le a kutyára, hogy ez keserves vonítással, kettétört derékkal rogyott össze! Erre a szörny sebesen megfordult, fogai közé kapva a kutyát, a tóba rohant vele. Még egy fájdalmas vonítását hallottam csak! Erre megeredt szemeimből a könny! Hü barátom volt e kutya, mely éveken át osztozott velem veszélyben úgy, mint a szerencsében, éberségével többször életemet menté meg s most is értem kelle elvesznie! E küzdelem után újra vállaim hegyéig merültem el az iszapba, a csonka puskacső, mit sem használt már. Hü kutyám halála s jelen helyzetem keserű, kétségbeesett fájdalommal töltöttek el. Lelkem mélyéből, sirva fohászkoztam Istenhez, hogy mentsen ki e rettenetes halálból!

Erős, izmos férfi létemre ily nyomorultul, ily undok halállal kell elvesznem, lassan, mindig mélyebbre süppedni alá a bűzös mocsárba: várni a halált, míg az iszap az álltól az ajakig, innen az orrba nyomulva, végre lezárja a szemeket s összecsap a fej felett s a test alá sülyed, ki tudja meddig, hová s még buborék se jő fel utánna; csak eltűnik nyomtalanul!

Ezen meresztő gondolatokból a tó felől jövő pocskolás riasztott fel! Uram Istenem, megint egy új szörny — még az utóbbi colossusnál is nagyobb, mászott a partra! Leirhatatlan irtózás fogott el! Inkább az iszapba fulni,

csak ne e rettenetes fogak által elevenen szétmarczangoltatni! Az irtózat és halálfélelem önkénytelenül egy kétségbeesett sikolyt csaltak ajkaimra. E hangra felém fordítá fejét. Puskám csövét kerestem, de ez nem volt sehol, mert alámerült a mozgolódásom által meghigult iszapban! . . . Ekkor a végveszély perczében egy mentő gondolatom támadt . . . Ugy teszek, mint a néger krokodil-vadászok! Ezek karjukat vastag bőrrel tekerve be, döfik késüket a krokodil torka mélyére! Vadászkésem megvan, így nem kockáztatok semmit, mert vagy az iszapba fulok, vagy az alligátorok zsákmánya leszek ugyanis, de legalább küzdelem nélkül nem adom oda életemet . . . sőt talán meg is menekülhetek . . . csak oda, arra a keményebb talajra juthassak ki, merről támadóim jöttek felém.

Szerencsére vadászkésem egészen hónom alá volt kötve, így kevés vesződéssel elérhettem. Hatalmas éles kés volt ez, hosszú szarvasszarv fogatókkal.

Egyik karommal már csak ügygyel-bajjal tarthattam fenn magamat az elsüljedéstől, a másikba a kést szorítva, lestem ellenfeletem. Szinte óhajtvá vártam, bárcsak már mellettem lenne, hogy mielőbb vége lenne mindennek! A keményebb talajon gyorsan haladt, de közelemben már az ő lábai is be-be-süppedtek mélyen az iszapba, de hosszú teste fentartotta. Ördögien vad és merev pillantással szegezte rám sárgás-zöld szemeit s tátott torkából rémesen fénylettek elő hüvelykujj nagyságu, hegyes fogai, s az undorító, fullasztó pézsmaszag szédítően ömlött felém, mintha fujtatóból fujtak volna reám . . . Még jobban eltátotta torkát, hogy megragadjon, s ebben a pillanatban — vad kiáltással, melybe undor, borzadás, irtózás vegyült, döftem késemet torka mélyére úgy, hogy az függélyesen állva maradt benne! Rettentő erővel csapta össze állkapczáit, de karomat nem morzsolhatta szét, mert a függélyesen benn fészkelő kés, mintegy felpeczkelte állkapczáit! Iszonyu, vad és tompa bődülésben tört ki; farkával oly rettentően csapkodott, hogy egész iszapzuhatagok hulltak rám, s majd elszédítettek, de én nem eresztettem el a kést, hanem egész erőmből tartottam. Leirhatatlanul hánykolódott bösz dühe és fájdalomban, s akart menekülni. E hátrálás és hánykolódásban azonban mindig kijebb huzott az iszaptól; vérét fecskendőként fujta reám iszonyu erőlködéseiben, . . . s végre egy rándítással egészen kihuzott az iszaptól, de rögtön alászünyedtem megint, mert még mindig a lágy talajon hánykolódtunk. Hátrálásában végre a kemény talajra ért! Itt rohamosan huzott maga után a tó felé, mert oda akart, mint védő elemébe, menekülni! Itt kifejthette egész erejét. Oly erővel rázott, hogy el kellett eresztenem a kést . . . de hála Isten, kemény talajon voltam, mely megbirt, olyan zuhanással, mintha egy hegy, omlott volna bele — vetette magát a tóba, vadászkésemet is magával vive torkában. És pedig halálosan kimerülve, tele iszappal és szennyel vánszorogtam el csónakunkig, hol újra könyezve adtam hálát a teremtőnek csudás megszabadulásomért.

A kék gyémánt.

A Kék-hegyek déli lejtőin egymást érik a buja termékenységű, patakdús, apró ligetkék.

E ligetkék egyikéből, egy könnyed építésű lakocska vidám teteje kandikál elő, beárnyalva Ausztrália csudás alaku fű-fái és óriás harasztjai által, e mellett be van futva a virágos folyondárok indáitól, hogy az egész egy óriási virágkosárnak látszik.

E lakocska erkélyén, az aranyzöld világításban, két leányka nyugtatta csillogó tekintetét a reggeli napsugárban fürdő tájon.

— Ah, mily gyönyörűek, nézd csak, Edith, — szolt a karcsú, arany-szőke haju leányka, magas, barna társnőjéhez, három, négy csóka nagy madárkára mutatva, melyek minden félelem nélkül szedegették az erkély párkányára szórt morzsákat. E madarak sötét aczélkék tollazata érczes fémfény-nyel ragyogott a tüzes napfényben, s leirhatlan kecsesek és szépek voltak, narancssárga csőröcskéik és lábacskaikkal és kellemes, zengő trillákkal, hullámos, de sebes repüléssel kerengtek a két leányka körül.

— Ezek az én kedvenceim, — mondá a barna Edith. — Naponként felkeresik az erkélyt s egészen ideszoktak, hogy reggelenként kalács- és gyümölcsmorzsákat kapnak. Hátha tudnád, minő okosak ezek az atlasz-madarak, de ezt majd elbeszéli Lewis Egon, — e név kimondásánál gyenge pir hajnalott át Edith szép arcán — ő nagy természetbarát, s uj hazádnak állat- és növényvilágát a legjobban ismeri.

A madarak még egy ideig a ház körül repkedtek, azután eltűntek, sebes repüléssel a távoli rengetegek felé tartva.

A két leányka a nap legnagyobb részét az erkélyen tölté, vidám csevegés és munka között s beszéd közben valahányszor Lewis Egon neve előfordult, Edith bájos arcza mindig elpirult, mit Ada mosolyogva jegyzett meg magának.

A leszálló est a házba kergeté őket, s a lámpa világával fellobbant egyuttal a szamovár lángja is, s mint mindennap, ugy ma is, a hazatérő Vane urral, Edith atyjával, megjöttek a rendes vendégek is, az öreg Lewis és fia, Egon.

Vidám csevegés közt mult az idő s a leánykák éppen a teát töltögették

Kenguhruk, kazuárok és erszényes-farkasok.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ki, midőn még egy váratlan látogató érkezett, ki sietve, s látható izgatottsággal lépett be.

Mindenki arcán kellemetlen meglepetés tükröződött, mert a belépő, bár egyike volt a telep leggazdagabb embereinek, a legvisszataszítóbb egyéniség volt. Amugy is a legrosszabb hirben állt, mint durva, vad, lelkiismeretlen ember, ki semmitől sem riad vissza, és ezen híreket csak megerősítették visszataszító veres szakállu arcza, vadul villogó gonosz tekintetü szemei, s nyers, durva modora.

De Vane asszony, ki eddig fanyar, kedvetlen volt, mint az éretlen vaczkor, csupa nyájasság lett az érkező Toby Milessel szemben; maga mellé ültette s szinte tüntetett szívelyességével, mikor teát töltött neki.

Toby Miles, a tea nagyrészét kiöntve, csészejét whyskivel tölté meg.

— Már én így szeretem, hiába, csak így ér valamit az ilyen lélotty, — röhögé, azután nagyokat hörpintve, bányáiról és nyereségeiről kezdett durva dicsekvéssel beszélni, s erre lasanként az elébbi vidám hangulat komorrá s feszessé változott, mit Edith észrevéve, zongorázni kezdett, de látva, hogy Toby Miles még sem hagyja abban nagyhangu dicsekvéseit, a fiatal Lewis Egonhoz fordult, ki a hangjegyeket forgatta és hangosan mondá:

— Nemde, Lewis ur, lesz olyan szives, s beszél nekünk megint e csodás ország érdekes növény- és állatvilágáról?

— Nagyon szivesen, — felelé Egon, mire Toby Miles dühösen villogtatá feléjük szemeit, sőt Vane asszony is feddőleg tekintett leányára; mikor pedig látta, hogy férje is élénken óhajtja, meredt nyakkal, tüntetőleg huzta hátra székét az asztaltól, s Milessel kezdett beszélgetni.

A leánykák kérésére Lewis Egon az Atlasz-madarokról kezdett beszélni:

— Oh, csudálatos ügyes kis szárnyasok ezek, — kezdé, — mert mind-egyik párocska kikeres egy gyönyörű, kies helyecskét a legszebb tájékon valami parányi forrás vagy tavacska partján, egy-egy virágdús bokor vagy fa alatti tisztáson és itt egy kunyhócskát épít ágakból és füvekből. E kunyhócska falait belül feldiszítik fénylő jegecsekkel, színes madártollakkal, ércfémfényü rovarszárnyakkal, fénylő kövecskékkal, el nem hervadó, színes virágszirmokkal, s tarka virágmagvakkal, kagylócskákkal, szóval ami csillogó, fénylő tárgyat találnak; elől pedig a bejáratot parkszerűen rendezik el, zöldelő mohval rakják ki, melyre kagylók, fehér csontocskák, színes kövecské, fénylő jegecek vannak diszül elszórva, e mellett be van dugdosva jó illatu, el nem hervadó virágokkal, apró levelü növényágakkal, s e pompás feldiszített lakban vigad nőcskéjével és fogadja szárnyas barátai látogatását, vagy ő megy látogatni egy másik pár palotáját. Épp ezért nevezik az ültetvényesek és squatterek őket Bower-birdnek, azaz kunyhós-madárnak. Mikor eljő a költés ideje, akkor a nő a kunyhócskában a vad selyem lágy pelyheiből készült fészken ül s a him pedig a kunyhó feldiszített elején énekel és mulattatja, s naponként hord haza meglepetésül neki csillogó, tarka dolgokat, s ezek rendezgetése és elhelyezéseivel mulattatja tojásain ülő nőcskéjét. Ha a fiatalok kikelnek és megerősödnek, akkor van a legnagyobb öröm. Lány csevegés, csengő ének közt bujkálnak, játszadoznak a szülők velük, a kunyhóba

bujva, ki-kiszökve; néha 2—3 ily kunyhó van egymás mellé építve s ezekbe ki-bebujkálva játszik ének, csevegés közt bujósdit az egész társaság.

A két lány tapsolt, annyira tetszett nekik az elbeszélés, de Toby Miles oda sem figyelt.

— Eh, ostobaság! Ez beszél itt ni! Ez a legszebb történet, — rikkantott térdére csapva. Ezzel egy kopott, hosszukás bőrzacskót vett elő és az izgatottságtól reszkető kezekkel kioldozva, egy darab gyémántot mutatott.

De minő gyémántot!

Az egész társaság, mintegy megbüvölve, csak hallgatag csudálta, mert királya, fejedelme volt ez a köveknek, s a lámpák fényénél, akár csak egy lehullt csillag, kék, zöld, lila, vörössárga sugarakat lövellt, olyan tűz- és ragyogással, hogy szinte világított. Olaszmgoryónyi nagy volt, mesterien köszörülve, s a mi becsét megtízszerezte, az az a mély és átlátszón tiszta kék színe volt, mely szín csudaritka a gyémántok között, miután ezek színe gyenge-sárgás, sárgás és vitztiszta szokott lenni. Ezen mély kék alaphól lövellt ki minden lapocskáján az a hatsugaru, a szívérvány minden színében játszó fény, oly izzón, oly intenzíven, hogy szinte megvarázsolta a nézőt.

Vane asszony majd leszédült a birvágytól és az irigységtől, s folyton csak ezt rebegette:

— Egek, mily gyönyörű, mily értékes kő!

— Valóban e kő páratlan szép és ritka, — szolt őszinte csudálattal Egon is, míg a két lányka karcsu fehér ujjával a lámpa világában csillogtatta a követ . . .

— Mégér legalább is egy millió frankot, — folytatá Egon.

— Hol vette ön e követ? — kérdé az öregebb Lewis Mileshez fordulva.

Toby Miles, e kérdésre először oly fehér lett, mint a fal, szólni akart, de nem tudott, majd erőt véve magán, förmedt a kérdezőre:

— Miért kérdi? Vettem, hogy kitől, kinek mi köze hozzá?

Most már Vane asszony egészen monopolizálta Mjlest s bár eddig is tulajdonosan kitüntette e durva embert, de most valósággal elárasztotta egészen az émelységig kedvezéseivel.

— Minő elragadó szép lehet e kő csillogása a napvilágnál, — szólalt meg Edith, — be kár, hogy nappal nem láthatjuk.

Toby Miles felüté fejét, s kedvetlenül és boszusan mondá:

— Bolond voltam, hogy többeknek is megmutattam; mert, hogy idejöttem, máris utánam lopódkodott néhány gazember, hogy rám lessen; azért kérem, őrizték meg holnapig gyémántomat, így legalább Edith kisasszonynak is betelik az a kívánsága, hogy a napfénynél gyönyörködhessek benne.

Vane asszony mohón, ujjongva fogadta ez ajánlatot, férje azonban semmikép sem akart beleegyezni; de a sok unszólásra végre is engedett és neje átvette a gyémántot megőrzésre.

*

*

*

Másnap reggel férje távozta után, Vane asszony az erkélyre lépett, ki-tárva a szoba ajtaját. Virágillatos lég, repkedő madársereg köszöntötték.

A csudálkozás felkiáltásai lebbentek el ajkairól, mert a gyémánt ezerszerre szebben ragyogott a napfényben, mint a lámpavilágnál. Mikor az erkély széles korlátjára tette, mintha nem is hideg kő, hanem magának a tüzes ősanynak egy darabkája lenne, úgy szikrázott, úgy ragyogott; egész sugárkévüket ömlesztett, színes csillagokat szikrázott magából és mint az égő naphtaláng, szinte kékes ködöt lobogtatott maga körül.

— Ezt látni kell a gyermekeknek is, — kiáltott fel, — ily szépet még sohasem láttak!

De midőn a nyitott ajtón belépett a szobába, a lányok is nagy vidoran éppen akkor léptek be.

— Jőjjetek, gyermekeim, jőjjetek és csudáljátok a pompás gyémántot; ah, száz szem is kevés volna szépsége csudálására!

Ezzel kiléptek az erkélyre!

Vane asszony azt hitte, az ég szakad reá; visitó, rekedt kiáltás tört ki melléből, mert a gyémánt eltűnt. Eltűnt oly nyomtalanul, hogy nem egy, de száz szemmel sem lehetett sehol felfedezni egyetlen egy sugarát sem!

A két lány is zsibbadni érezte minden tagját az ijedtségtől. Szétnéztek a vidéken, sehol egy lélek sem volt közelben; összekerestek minden zugot, repedést, leszaladtak az erkély alá, hátha leesett, de nem találták. A gyémánt megfoghatatlan, rejtélyes módon eltűnt!

Vane asszony örülként, önmagát átkozva, visitozva száguldozott az egész házban összevissza; majd elájult, majd talpra pattanva, folyton csak ezt rikoltozta:

— Ezért megöl, elpusztít bennünket Toby Miles. Tönkre vagyunk téve, veszve vagyunk!

Edith némán, de kéztördelve, kétségbeesetten járt fel-alá a házban és ház előtt, szemei öntudatlanul is folyton a gyémántot keresék, midőn Lewis Egon láta házuk előtt elmenni.

— Oh, jőjjön, oh jőjjön be! — kiáltott Egonnak, könyektől fojtott hangon s úgy érezte, mintha kétségbeesése nem lenne oly nehéz, ha vele is közölni fogja.

Lewis Egon is halotthalavány lett, mikor Edith mindent elbeszért neki. Pár perczig mélyen elgondolkozott:

— Megengedi, hogy atyját kiméletesen előkészítsem és értesítsem?

— Oh, tegye ezt, kérem, mily jó ön, — rebegé könyezve Edith, s észre sem vette, hogy Egon kezeit folyvást szorongatja.

*   *

Hosszu, századoknak tetsző órák után, megérkezett halvány, feldult arczczal Vane ur is. Vane asszony, a mint férje belépett, újra hangosan jajgatni és ájzuldozni kezdett, de midőn látta, hogy férje minden szemrehányás nélkül egy székre rogyik, ő is elhallgatott.

— Atyám, kedves atyám, nyugtass meg bennünket, mondd, mit végeztetek Milessel?

Leánya gyöngéd, szeretetteljes szavaira reá emelé megtört tekintetét.

Aunyi kétségbeesés, annyi fájdalom volt e tekintetben, hogy Edith szinte szívét érzi megszakadni.

— Atyám, atyám, ne titkolj el semmit!

Vane ur csak fejét rázta.

— Ne, ne titkolj el semmit sem — sürgeté Edith feszülten.

Erre azután megtört hangon, alig hallhatólag mondá:

— Mikor Milesnek tudtára adtam gyémántja elvesztését, ha Lewis Egon nincs velem, tán megölt volna dühében. Igy is esküdözött, hogy a börtönben fogok elrothadni, ha gyémántját meg nem találjuk. Mikor Lewis Egon elmondta, mily csudálatos módon tünt el gyémántja, újra ordítani, dühöngeni kezdett, azt mondta, hogy a gyémánt nem veszett el, hanem anyád ellopta.

Vane asszony élesen felsikoltott, mint a keselyü.

— Oh, a nyomorult! — fakadt ki keserüen Edith.

— S választást engedett — folytató Vane ur kétségbeesetten, — hogy vagy még ma a börtönbe hurczoltat s vagyonomat lefoglalja, vagy pedig te kezedet fogod nyujtani neki . . .

E szavaknál Vane asszony felugrott s örömsikoltással rohant lánya felé:

— Oh, mi boldogság, hála Isten, te e gazdag ember nejévé lész . . . — s tovább folytatta volna örömkítőréseit, de férje egy borzasztó tekintettel tor-kába folytatta szavait.

Edith oly halvány lett, mint a fal s szemei előtt elsötétedett minden. Az asztalba kellett fogóznia, mert mondhatatlan kín és fájdalom nyilamlott át szívéen, annyira, hogy alig birt lábain megállani, de gyorsan erőt vett magán.

Mire atyja szomoruan, de határozottan mondá:

— Edith, én nemet mondtam, mert nem lehetsz áldozata anyád köny-nyelműségének . . .

Erre Vane asszony sikoltozva, elkeseredve rohant ki a szobából, de szívében örült, hogy leánya a gazdag Toby Miles felesége lesz, mert ez volt a vágya mindig s ezért nem állhatta ki a szerény vagyonu Lewiséket, főképen, mikor észrevette, hogy lánya vonzódik az ifjuhoz.

Edith ez alatt összeszedte magát s lelkén átvillámlott az, ha atyja észreveszi, hogy irtózik Milestől, ugy inkább a börtönbe fog menni, semmint kezét odaadja, ennek pedig nem szabad megtörténni s azért mosolyra kényszeríté ajkait, s bár halállal szívében, de nyugodt, bátorító hangon mondá:

— Én szívesen neje leszek Milesnek, ha kezem kielégíti őt gyémántjáért.

Vane ur székébe hullott vissza:

— Te, te, Edith, e durva, lelketlen gazembernek áldoznád fel magadat?

— Atyám, — esde Edith halk, de nyugodt hangon, — te nehezebbnek hiszed elhatározásomat, minő az valóban.

— De hisz te Lewis Egont szereted s ő is téged — tört ki keserüen az atya.

E szavakra is csak tagadólag rázta fejét és hosszas ellenkezés után, végre is kinyerte atyja beleegyezését, kit tévedésbe ejtett leánya nyugodtsága.

Azt persze nem látta, nem is sejtette Vane ur, hogy minő fájdalommal roskadt Edith a pamlagra, midőn magányos szobácskájába ért s minő kétségbeesetten zokogott és csakis Ada tudott volna beszélni azon kinos, álmatlan éjszakákról, melyeket köny és zokogás közt virrasztott át.

Toby Miles az nap este, még alig alkonyodott, máris megjelent Edithéknél. Dühös és durva volt s csak akkor engedett egy kissé, mikor Edith egész nyugodtan kijelentette, hogy neje lesz. Mikor a menyegzői előkészületek szóba jöttek, Miles kijelentette, hogy elkészülhetnek untig három hét alatt s bármennyit beszélt is Vanené, nem engedett ebből egy napot sem, sőt formálisan gorombáskodott vele és azt is kikötötte, hogyha gyémántja előkerülne — itt olyan bős pillantást lövellt Vane asszonyra, hogy ez összerázkódott bele — azt kötelesek lesznek visszaadni és mától fogva a fiatal Lewisnek tiltsák meg, hogy a házba csak lábát is betegye.

Edith arcza lángolt s keserű szavak lebegtek nyelve hegyén, de egy pillantást vetve atyja elborult arczára, némán hallgatott.

*

*   *

Egyik nap mult a másik után és Lewis Egon ezalatt benszülött szolgáljuk, Patu kíséretében a rengetegeket járta szünet nélkül.

A gyémánt elvesztése óta szavát se lehetett venni s atyja nyájas kérdézködéseire kedvetlenül, kitérőleg válaszolgatott s most is a rövid bucsu után, újra a végtelen rengetegbe indultak.

Az emberlakta vidékeket már jól elhagyták, midőn egy óriási Kauri-rengeteg tárult fel előttük. E rengeteg fák óriási esztergált oszlopoknak látszottak, mert derekukon nem volt egy ág, egy bütyök, hanem simán nyultak fel a magasba s csak ott terült szét gömbölyü koronájuk. Ezek után nagy Eucalyptus erdők következtek, melyekben alig volt árnyék, mert a levelek csudálatos módon nem lapjukkal, hanem élükkel fordultak a napnak s így, mint valami zsalugáder eresztették át a napsugarakat. Mennél dusabb lett a növényzet, annál számosabbak lettek az állatvilág képviselői. A magas Kaurik és Eucalyptusok tetején hófehér sárgasisakos kakaduk lármáztak, a vizek s patakok körött levő gummifákon pedig százával ültek a rózsaszínü, gyönyörű Inka-kakaduk; a szomorufüzekhez hasonló Kasuárfákon és pompás Banksiákon pedig a kacsanagyságu, hollófekete, vérpirosfarku Hollókakaduk mászkáltak. Rétek, ligetek váltogatták egymást, melyeken nagyszámu känguruk ugráltak fel, 6—8 öles szökésekkel száguldva tovább, legelésző fiaikat a vadászok láttára, hasuk alatti erszényükbe rejtve; a tavakon pompás fekete hattyuk uszkáltak, méltóságosan szántva az átlátszó zöld és kék hullámokat. A füvek egész fákká nőttek s a Xantorrhoeák úgy néztek ki, mint valami gygasi virágbokréták; a páfrányok és harasztok szintén óriási fákká magasulva, végtelen erdőket képeztek, s a vizdusabb helyeken, a Pandanusok emberderék vastagságu indáikkal felkuszta egészen az óriási gummifák legtetejéig. Óriási fák váltogatták egymást setétszin levelekkel, vérpiros, rózsaszín, fehér virágokkal s a virágzó gummifák körül ragyogó tollu mézszivók, a még ragyogóbb szivárványszínü Loryppapagájok repkedtek, a

virágok mézét torkoskodva, s ha e nyalakodók csapatja fel-felrebbent, úgy tetszett, mintha egy-egy szélroham rázná le a fák virágait. A lombzat sűrűiben, mint egy pontos chronometeróra, pettyegtette az Óramadár a másodperczeket, a Zebrapintyek trombitaszerű dala hangzott, melybe elragadó futamokként zengtek bele a Fuvolamadár édesen lágy flótadalai; apró egérkék, mint a madarak, fészket raktak a fákon s kifeszítve röphártyáikat, mint a madár szálltak le a magasból. A lapályok telve voltak a vérvörös és mézduz virágu Phormiummal, melyek felett csapatosan szállongtak a bronzcsillámu, fehér nyakravalós Poëk vagy Tuik, melyek napkeltekor kacagnak, napközben csudaszerű lágy, üveghangokon énekelnek, napnyugtakor pedig sírnak.

Legyezőpálmák, kenyérfák, cocuspálmák, ernyőpálmák karcsu törzseiken kecsesen lengtették gyönyörű koronáikat, majd a csudálatos palaczkfa terjesztette szét széles koronáját, melynek törzse óriási retekalakban hasasodik el; veréb- és seregélynagy kajdácok ezrei himbálództak a folyondáronkon és futókákon; a réteken és mezőkön pedig át-átszaladt egy-egy csapat óriási kazuár; elől futottak a nők a fiatalokkal, míg a vén himek merészen szembeszálltak és rettentő rugásokkal kergették el magukról a támadó dingókutyákat, vagy a rekedt ordításu s tigrishez hasonlóan csikozott szürke erszényes farkast.

Majdnem pulykanagy, ékszinkék galambok, fejeiken rengő tollkoronával, bugtak a fatörzseken; fejük felett pedig recsegték az ágak, midőn a fái-känguruh nagy teste ágról-ágra szökellt. A sással benőtt, csendes vizü tavak és folyók partjain meg-meglepték a Csőröndöt, ezt a négylábu, uszóhártyás es kacsaurru emlős állatot, majd pedig a csudás alaku, árvalányhoz hasonló tollazatu, görbecsőrü Kivik menekültek a sűrűségbe, izmos lábaikkal a 3—4 méter magas bokrokat könnyen szökve át, miután szárnyaik nincsenek. A mocsarak hozzáférhetlen, de emelkedetebb helyein állott a Biru, e hatalmas mocsári madár, váralaku óriási fészke sás és nádból összefonva, mely fészek, akár csak egy jólrendezett lakház: háló-, étkező-, nappali-, költő helyiségekre van osztva s egyik oldalán öroronynyal is bír, hol e neszes és vad madár öröködik a nap legnagyobb részében. A sáros és mocsaras helyeken vigyázva kellett haladniok, mert az ilyen helyeken tanyáz a rettenetes mérgű halálkigyó (*Acantophis antharticus*), melyről azt tartják a telepések, hogy nemcsak méregfogaival, de farka végén lévő tühegyes túskeforma nyulványával is, mint a scorpió, halálosan tud szúrni.

A szárazabb talaju erdőségekben és a homokos tereken, 6—8 láb magas, néha 18—20 láb körületű dombokat találtak száraz levelek és homokból összehordva; ezeken futkostak fel és alá a pulykaforma Talagellák, Leipoák és bubos futótyukok; mert e dombokat ők hordták össze, hogy tojásaikat bekaparva, a nap és a korhadás melege által költessék ki.

A legrejtettebb sűrűségekben pedig a pompás Lant-madár tanyázott, melynek farka egy szabályos lyrához hasonlít.

Daczára, hogy a madarak megszámlálhatlan serege és a legritkább

vadak ugráltak fel előttük, Egon mégis vállán hagyta fegyverét, s elgondolkozva haladt előre, csak Patu szavaira riadt fel, ki délnek mutatva, mondá:

— Ott kell a keresést kezdenünk, ama kauri-csoportnál.

Egy magaslaton állottak s alattuk leirhatlan szépségű táj terült el. Egész Svájcz volt, csakhogy a hegyecskék igen aprók voltak, s egyes kauri-csoportok emelkedtek fel körülök, selyemlágyságu gyeppel alattuk, s számtalan picziny tavacska csillogott a sötét eget ragyogtatva vissza, számtalan apró forrás csörgedezett a virágzó bokrok között, s még a parányi zuhatagok sem hiányoztak, hanem, mint törpéknek való cascade-ok, hullottak egyik apró medenczéből a másikba; az egész táj hasonlított a mesebeli tündérbirodalomhoz, melynek lakói törpék és csupán csak a fák óriásiak benne.

Vigyázva, a bokrok és fák sűrűibe rejtőzve, közeledtek. Patu örvendve csipetett szemével egy 4—5 darabból álló kauri-csoport felé. Lassan ennek közelébe érve látták, hogy egy piczi, tisztavizű forrás a kaurik alatt egy selymes fűvü gyepes térséget övez körül, melyen apró fehér és vörös virágu bokrocskák virulnak. Az egyik bokor alatt 2—3 láb magas kunyhócska áll, hasonlatos a mi csőszkunyhóinkhoz, el nem fonnyadó, zölden maradó illatos ágacskák és füvekből fonva, s a gunyhó nyílása előtti tér szagos faágacskákkal, el nem hervadó színes virágokkal volt arányosan betűzködve, s fénylő kövecskék, sárga, piros, barna, feketén fénylő magvacskákkal, apró kagylók, csigákkal, megfehéredett csontocskákkal szépen kirakva, sőt a középben még három fénylő rézgomb is csillogott.

A léptek zajára két fénylő tollu, sötétkék színezetű madárka, narancs-szinű csőr és lábakkal, aggódó csiripeléssel röppent ki a kunyhóból.

Egon izgatottan nézett be a kunyhóba. Más alkalommal tán órákig elgyönyörködött volna — mert a kis kunyhó falai át voltak szöve a vadselyem aranyként fénylő szálaival s be voltak tűzködve aranyos zománczu, színes rovarszárnyakkal, fémfényű színes madártollakkal, ragyogó jegeczekkel, tarka kövecskék és csigahéjakkal, színes magvakkal, örökzöld levélkéekkel, aljzata pedig szőnyegként a vad gyapot és selyem lágy pelheivel volt kibélelve. A kunyhócska hátulján kis mélyedésben volt a puha fészek zöldeskék tojásai-
val, — de most elcsüggedve állt fel, mert nem találta meg benne, a mit kerestt.

— Lesz még több is, vigasztalá Patu, csak menjünk tovább.

Egon reménye mindinkább enyészett, mert találtak ugyan e tündéri tájon majdnem minden kauri-csoport alatt kisebb-nagyobb, sokszor bámulatos ragyogón diszitett mulató- és költőkunyhócskákat, de nem azt, mit kerestek. Mikor rájuk esteledett s tanyát ütöttek egy-egy banksia- vagy auracaria-csoport alatt. Patu mindjárt elaludt, de ő nem tudott elaludni.

Sokszor a felkelő nap is ébren, tompa elmerültségben találta. Félnap sem szólt egyet sem, csak lázasan keresett, kutatott . . .

E nap is csak hiábavaló keresésben telt el. Többször megleptek 2—3 család atlasz-madarat, a mint közös, pompásan diszitett kunyhócskáikban mulatoztak, énekeltek s bujósdit játszottak egymással, megleptek egyes költőpárokat, hol a nő a tojásokon ülve, hallgatá a himet, mely a kunyhó előtt az ő

mulattatására, kedvesen énekelve rendezgetett, diszitett, sétálgatott, hogy a kotolás hosszú idejét nöcskéjének megröviditse.

Szomoruan nézett fiatal urára a hú öreg szolgál, azután a tájat vizsgálta. Még komorabb lett ő is, mert a táj már kezdett megváltozni. A hegyek, tavak, források nagyobbak lettek, a növényzet is gorombább, óriásibb, s az előbbi csudaszép tájék kezdett vad, rideg jelleget ölteni. Egyszerre urának rekedt, csüggeteg szava riasztá fel elmerültségéből:

— Nem fogunk több fészekkunyhót találni, a táj már egészen megváltozott . . . Így minden, de minden veszve van, — suttogá önmagának.

A nap már kezdett későre hajlani, s a sugarak ferdén világíták meg a kauri-csoportok töveit. Egon összeszorított fogakkal, fejét lesütve haladt s minden önuralmára szükség volt, hogy hangosan, lelkének minden keserűségével ki ne kiáltssa: Ez az utolsó nap, holnapután lesz a menyegző, s én elvesztettem őt örökre . . . Oly gyorsan tört előre, hogy a fürge, gyorslábu Patu alig birt nyomában maradni. Egy hosszú emelkedés tövében haladtak tova. Ez emelkedés teteje virágzó bokrokkal s cserjékkel volt benöve. Utjokat egyszerre egy hat fából álló vén kauri-csoport zárta el, úgy, hogy e miatt az emelkedésre kellett kapaszkodniok. Mikor felértek, csörtetésükre zajos szárnycsattogással két madárka szállt nyilsebesen a magasba.

— Ezek atlaszmadarak! — kiáltá Patu.

Egon a virágos ágakat törve, tépve sietett előre. Mert ott, a hol a kauri-csoport az emelkedés tetejére veté árnyékát, mohos szikladarabok heverték egymáson, benöve rózsaszínű kövirózsával, fülfüvekkel, apró, vörös virágú bokrokkal. A sziklák alól picziny forrás kanyargott lefelé, kigyóként körülkerítve a virágdus bokrokat.

Hevesen dobogó szívvel közeledett ez utolsó, véletlenül talált kunyhócskához és midőn lehajolva, beletekintett, hangos diadalkiáltás harsant el ajkairól, mert e kunyhó, mint a regebeli gnóm király varázspalotája, szemkápráztatóan ragyogott, különösen egyik oldala ezerszínű sugárban fénylő, kékeskődü sugárkévében verte vissza a lenyugvó nap sugarait.

Reszkető kézzel vette le s rejtette belső zsebébe azt a csillogó holmit, azután kitörő örömmel a szintén örvendező Patut ölelte meg. Azután Moore egy gyönyörű dalát kezdte énekelni, melynek hangjaiba belevegyült a vadszarkák halk és bájos esti éneke is.

*
* * *

A menyegző előtti nap estéjén, Vaneék váratlan meglepetésére, az öreg Lewis fia kíséretében kopogtatott be hozzájuk.

— Mi is eljöttünk, hogy szerencsét kívánjunk a menyasszonynak, — szól az öreg Lewis vigan és mikor Egon mosolyogva Edith felé közeledett, szeméit annyi fájdalommal, oly ékesszóló szemrehányással emelte rá, mintha csak ezt mondaná: „Te még mosolyogni is tudsz, mikor én a halált hordom szivemben.“

— Jőjjön ide, édes gyermekem, — intett Edithnek vigan, — a menyasszonynak esküvője előtt holmi csekély ajándékot is szokás adni. Vegye hát

ezt öreg barátjától; — ezzel az öreg Lewis egy kis gyökérskatulyát adott át neki.

Edith tétovázva forgatta kezében, nem tudta mire vélni, hogy Egon szemei oly boldogan ragyognak.

— Nyissa fel, gyermekem, nyissa fel! — unszoló őt.

Edith habozva nyitá fel a skatulyát, mire Toby Miles orditva szökött fel helyéről. Azt hitte álmodik, mert az elveszett, igen, az elveszett kék gyémánt ragyogtatta az asztalon színes sugarait s villódzva ontá magából a kékeskődü sugárkévéket ép oly ragyogón, mint ama gyászt előidéző estén.

Toby Miles, mint egy keselyű kapott a gyémánt után, s egészen ki volt kelve arczából örömében, s mikor pedig visszakapta, mint egy eszeveszett rohant ki, hogy gyémántját mielőbb biztos helyre rejthesse.

Míntha csak most oldódott volna fel az Edith tagjait lenyügöző varázs, mert örömkialtással, mintegy ujjászületve vetette magát atyja keblére, azután remegő hangon köszönte meg Egonnak, mindkét kezét feléje nyujtva.

— Edith, — kérdé Egon, kezeit erősen megszorítva, — nemde örökre enyémekek lesznek e kezek?

— Az önéi, — felelé nyiltan, hangosan, miközben atyja felé nézett, ki örömében könyezve intett igent fejével, azután halkán, leheletkép sugta Egonnak: — Életemet adtad vissza, s most én ezt az életet adom neked érte.

* * *

Nem régét olvastál itt, szíves olvasó, hanem megtörtént, való dolgot, mert a fenti történet az 1876-iki „New-Zeeland Gazette“-ben volt röviden felemlítve.

Az Atlasz-madarak az Éneklők (Oscines) rendjének a varju-félék (Corvini) családjába tartoznak, hol az Atlasz-madarak (Ptilonorrhynchus) faját alkotják. Eddigélé csupán két fajt ismerünk, u. m. a már leirt sötétkék atlasz-madarat (Ptilonorrhynchus sericeus vagy holosericus) és a galléros atlasz-madarat (Chlamydodera maculata) ez utóbbi kissé nagyobb, s a him tarkóján tollakból hosszas gallérkát visel; színezetük barnásan olajzöldes szürkédél, sötétebb foltok és csikokkal. Mindketten Ausztrália Uj-Dél-Wales tartományában fordulnak elő rendszeresen, hol a vadonok legtávolabbi, járatlan cédrus és eucalyptus erdőiben élnek, s minthogy sebes, kitartó röptűek, tanyájoktól messze elkalandoznak. Ezen utjukban minden fénylő, apró és színes tárgyakat összeszednek s a már leirt módon diszitik fel költő- és mulató kunyhófészkeiket. A társaságot nagyon kedvelik, azért több család együttesen közös, a szokottnál nagyobb s czifrábban diszitett kunyhócskát épít s ezen kunyhóhoz néha folyosókat, fedett csarnokot is építenek, s egymással, élénk kergetőzés, futkosás közt, énekelve, csicseregve bujósdit, kergetősdit játszanak. A benszülöttek felkeresik ezen kunyhókat és kirabolják, hogy az összegyűjtött csillogó dolgokból ékszereket készítsenek maguknak, s néha sokszor értékes dolgokat, csiszolatlan drágaköveket, aranydarabkákat is találnak.

Halálos hálótárs.

Egy felhőtlen, de nyomasztólag forró nyári napon a budai hegyek sziklái közt bolyongtam. Mindenfelől néma csend környezett, mintha a tikkasztó forróság minden élő lényt álomba merített volna. A homok- és a mészkő-sziklák csak úgy sugározták magukból a meleget, a reátett kezét szinte égették, a láb pedig égett, tüzelt a hevült homoktalajon. Egy kis árnyék után nézve, egy magaslatot találtam, melyet egy vadkörtefa árnyékolt be és közvetlen ez alatt pedig homokos térség terült el, beszórva nagy szikladarabok és kövekkel, melyek árnyékos közeit gyér fűcsomók és apró bokrok nötték be.

Mozdulatlanul ültem ott. Körülöttem egy szál fű, egy falevél sem mozgott, csak a homok quarczszemecskéi villogtak, csillogtak a nap sugaraiban.

Egyszerre egyik bokrocská árnyékában egy jobbra-balra mozgó lapos fejecskét pillantottam meg. Először egérnek véltem, de jobban megnézve, egy meglehetősen nagy, karéjosan s rétes formán összetekeredett kigyót láttam, mely szintén az árnyékba menekült a forróság elől. A gömbölyűen összetekeredett test, melynek közepéből fejét magasra emelve, szemlélődött jobbra-balra, fejét ide-oda himbálva, rögtön megismertették velem a mérges kigyót, e mellett a nyaknál szélesebb, majdnem háromszögletű fej, az erősen oldalt ülő, vadtekintetű szemek, a hamvas ezüstszürke szín, a háton végig futó czikk-czakkos fekete vonal s a fényes, szederjes-fekete haspikkelyek, semmi kétséget sem hagytak fenn aziránt, hogy egy vén viperával, az európai kigyók legveszélyesebbikével kerültem össze.

Még eddig ritkán volt alkalmam, hogy egy vén himet ilyen közletről szemlélhessek, a nélkül, hogy észrevenne, mert kóborlásaimban ugyan többször vertem egy-egy fiatalabb, vagy öregebb példányt fel, de ezek a zörejtől mindig rohamosan menekültek s csak ugráló, gyors csuszásukat s fel-fel villogó szürkés- vagy barnás színüket láttam.

E veszélyes bestia — a mérgeskigyókat jellemzőleg — magasra emelkedve szemlélődött jobbra-balra, időközönként gyorsan öltögette ki villa-alaku fekete nyelvét, a nélkül, hogy engem észrevett volna; bár összetekert teste mozdulatlanul pihent, de felmagasló fejét gyorsan, idegesen forgatta minden irányban s nyelvét sebesen öltögette ki-be, mi ingerlékeny, izgatott voltát mutatta. A tikkasztó meleg zivatart jelzett s ilyenkor e kigyók szerfelett ingerlékenyek,

izgatottak. Néhány perczig szemlélve, egyszerre látom, hogy merőn, mozdulatlanul néz egy irányba, azután lassan kinyújtózkodva, egészen a kis fűbokor alá vonult s ennek szálai közül nyújtotta fel fejét magasra. Ezen állásban a legélesebb szem is alig vehette volna észre, annyira ügyesen elrejtette magát a gyér fűszálak közé s mozdulatlanul, meredten figyelt a tölem jobbra eső kötömeg felé. Most vettem csak észre, hogy onnan egy, az egéرنél alig nagyobb cziczkány bujt elő. E szegény jószág gyanutlanul, rövid, futkosó lépésekkel közelgett, meg-megállva, hegyes orrocskájával egy-egy rovarka után szimatolva keresgélte a fűszálak között.

A mint a cziczkány közeledett, a vipera alakja is megváltozott egészen; torkát és nyakát erősen felfujva, fejét lelapítva, vörösben szikrázó szemekkel leste áldozata minden mozdulatát, majd pedig egészen a szemekig hasadó torkát kítátva — fejét hátra szegve, várt, azután egy oly villámgyors mozdulattal, melyet szemmel követni lehetetlen volt — vágott fejével a bokorhoz ért állatkához — azután hátra szegve fejét, ujjalag tátott torokkal nézett áldozatára — miközben tisztán kivethettem a felső állkapocs elején ülő, hosszas, hegyes, kissé befelé görbülő méregfogait . . .

A szegény állatka a támadás pillanatában kissé oldalt ugrott, de aztán, mintha mi sem történt volna, újra keresgéljni kezdett, de alig 4—5 másodperc múlva mozdulatlanul megmeredt, kissé ingadozott, azután összeesett s néhány kínos rángás után, miközben teste görcsösen remegett, mozdulatlanul, meredten kinyújtózkodott.

A kigyó, mely ezalatt újra karéjba tekeredve, vigyázott prédájára, most feléje csuszott. Ekkor láttam, hogy jó két lábnyi hosszú, igen vén példány volt s farka, nem mint az ártatlan kigyóknál fokozatosan, hanem egyszerre, minden átmenet nélkül vékonyodott meg. Néhányszor megforgatva a cziczkány testét, nyelvvel össze-vissza tapogatta, majd újra megragadta, fogaival huzkodta ide-oda, hogy kedvező fekvést adva neki, elnyelhesse . . . E pillanatban azonban botom kicsuszott kezemből s nagy zörejrel esett le a homokba, e zajra megriadva, villámgyorsan egy nagyobb szikladarab alá rejtette magát. Egy darabig vártam, hogy tán ujjalag előjön, de hiába. Ekkor felvettem a cziczkányt. Bal czombján két vékony, párhuzamos, tán két vonal hosszú kis karczolatot találtam, mely nem volt mélyebb egy kis tüskekarcznál. Ez volt a két méregfog marása, mely a kis állatot 4—5 másodperc alatt megölte.

Hazánknak déli alvidékein, Mehádia környékén, a budai hegyekben s a Rákoson bőven található a Beri paizsócz, kurta-kigyó vagy vipera (*Pelias berus*), mig rokona, a szinte ily veszedelmes Homoki Vipera (*Vipera amodytes*), Dalmátia, Mehádia és a Bánátban található inkább; mig harmadik faja a Fekete Vipera (*Vipera nigra*) a Kárpátokban és az erősen hegyes vidékeken található. Daczára, hogy hazánkban bőven található s mégis ritkán hallunk kigyómarásból származó halálesetről, oka az, hogy e veszélyes hüllők nagyon félénkek és a legkisebb zaj elől is menekülnek s csakis akkor válnak az emberre veszélyessé, ha véletlenül meglepetnek és nem menekülhetnek, vagy ha rájuk hágnak s virág vagy eperszedés közben hozzájuk nyulnak. Ilyenkor nyakát felfujva szikrázó szem, tátott torokkal, hátraszegett fejjel, villámgyor-

san vág fejével, s meríti fogait áldozatába. Ugy, hogy azon vidékeken, hol bőven fordulnak elő, se féljen senki marásuktól, ha elébb úgy a mohszőnyeget, melyre pihenni dől le, vagy a bokrokat, melyről gyümölcsöt vagy virágot szedni készül, egy pálczával megveregeti, vagy, ha lábával megzörgeti a füvet s harasztot, mert erős bőrlábbelin fogai nem hatolnak át.

Ugy hazánknak, mint Európának csupán e három faj mérges kigyója van, míg a legborzasztóbb s legveszedelmesebb mérgeskigyók a tropicus világrészekben töméntelen fajtákban tenyésznek.

E csudaszép világrészeknek, melyeknek paradicsomi növényzete, tarka, csillogó állatvilága, dus termékenysége édenne tehetné e tájakat, a mérges kigyók legnagyobb ostorai. Megdöbbenő számokban mutatja a statistika évenként a kigyómarások áldozatait. Elő- és Hátsó-Indiában évente 24—36,000 ember, Afrikában, Észak- és Dél-Amerikában s ezeknek az egyenlítőhöz közelfekvő szigetein pedig 8—10,000 emberélet esik áldozatul, hát még mennyiről nem tudnak, mik a bel-, a polgárosultságtól messze eső vidékeken fordulnak elő.

Ezen borzasztó csapás ellen emberi segítséget hiába keresnek, mert egyrészt azon számtalan faj, másrészt ezen fajok teméntelen mennyisége hiábavalóvá tesz minden kísérletet, mi kiirtásukra sikeres volna az ottani dus tenyészet és életviszonyok között.

A francia kormány először 20,000, később 50,000 franc jutalmat tűzött ki annak — s e jutalom még most is fennáll — ki a Martinique-szigeten honos Lándzsa-kigyó (*Trigonocephalus lanceolatus*) kipunztítására valami sikeres módszert javasol. Próbáltak mindent, de sem ezek, sem a Kigyászó-sas, sem az Ichneumon — e kitünő kigyópunztítók — nem segítettek. E legmérgeesebb kigyófajok egyike nem hogy fogyott, sőt szaporodott, mert évente folyton nagyobb lesz azon szerencsétlen áldozatok száma, kik a czukornád aratásnál ezek marásától menthetetlenül elhalnak, mert a forró égővek legtöbb mérges kigyófaja nem gyáva, hátráló, félénk jószág, hanem támadó, ingerlékeny természetű s a zörejre nem hogy menekülne, hanem inkább zavarójára rohan.

Épp e napokban irt gyermekkori barátom, dr. Anisits Dániel János Assumcionból, Paraguay köztársaság fővárosából, hol ő a főváros vegyészeti hivatalának főnöke és gyakorló orvos, hogy sorsával meg volna mindenképpen elégedve, de szinte idegessé teszi az a sok kigyómarásból származó haláleset. Nincs nap, — írja, hogy a környéken, különösen az alsó osztályokból, egy-két ember el ne halna, vagy örökre bénává ne lenne a kigyómarásoktól. Öt magát is néhányszor csak jó csillaga, csudával határos módon mentette meg a haláltól.

„Egy napon, éppen a legmelegebb déli órákban hivattak egy beteghez, a várostól jó 3 óra járásnyira fekvő telepre. Utam majd erdőkön, majd pedig sűrű, embermagas füvel benőtt ritkás ligetekkel beszórt, mocsaras savannákon vezetett át. A hőség oly iszonyu volt, a nap annyira függőlegesen bocsátotta alá sugarait, hogy szinte elkábultam; a máskor oly élénk, állatok és madaraktól népes erdők és savannák szinte kihaltak voltak, mert ez ol-

vasztó hőségben minden élő a fák és bokrok árnyas rejtekében vonta meg magát. Én is tehát — bár sokáig küzdöttem a lankasztó, ónsúlyu álommal — a kantárszárat hosszúra eresztve, egyedül csak öszvérem bölcseségére bízam magamat, mely egyenletes léptekkel, ringatódzva vitt a kezdetleges, inkább tört csapáshoz, mint uthoz hasonló ösvényen. Az iszonyu meleg és az egyenletes ringatás, bárhogy erőlködtem is, átomba szenderített s félig ébren, félig alva, hol előre, hol hátra ingadozva, bóbiskoltam a nyeregben.

Egyszerre azonban öszvérem villámgyors szökéssel oldalt ugrott s én, mielőtt elkaphattam volna a kantárt, már a földön feküdtem az alacsony ilexbokrok között.

Pár pillanatig heverhettem ott, azon gondolkodva, mitől ijedt meg e mindig megbízható, higgadt állat, midőn hátam alatt valamit mozogni éreztem. Alig hiszem, hogy akár egy kigyó-ember vagy gymnasticus valaha a világon gyorsabban és ügyesebben talpra szökött volna, a minő gyorsan felugrottam én, a rémület és ijedtség kiáltását hallatva!

Éppen ideje volt, mert legnagyobb rémületesemre egy két méter hosszú, a legszebb arany és királyzöld színekben ragyogó, de szerfelett mérges kigyóra, egy alvó Micára estem, mely szerencsémre szinte csak most kezdett magához térni s fejét emelgetni. Ügyes ugrással hágtam vastag, majdnem czombig érő csizmáimban nyakára s addig vertem lovagostorom gombjával, míg feje teljesen elvált nyakától.

Most kezdtem csak kissé nyugodtabban megvizsgálni. Színe a kigyónak a leggyönyörűbb ragyogó aranyzöld volt, milyent festékekkel produkálni sem lehet, vastagsága kevéssel vastagabb egy erős férfi-hüvelyknél, de hossza néha a két métert is meghaladja pár centiméterrel. Az én példányom 1 méter és 95 cm. volt s egy kifejlett himpéldány, szájában két hatalmas, befelé görbülő méregfoggal, melyek hegyesek valának, mint a tű.

E kigyó mérge oly veszélyes, hogy a nap forró óráiban a marás után 5—6 perczre bekövetkezik a halál menthetetlenül.

Hálát adtam a gondviselésnek szerencsés menekülésemért, mert ha melléje esem s nem föléje, ugy bizonynyal pár percz mulva e vadonban haltam volna meg, távol, segélytelenül minden emberi teremtestől.

Egy izben pedig Ritában tartózkodásom alatt, mielőtt még assumcionai állásomat elnyertem volna, egy bevándorolt német család vendége valék. Rita egynehány kunyhóból álló telep Brazília délvidékein s környéke ember nem járta őserdőkkel van körülvéve, körülte pedig mérhetetlen czukornád-ültetvények terültek el, mert a talaj és az erdők vizenyős, mocsaras természetük miatt egyéb culturnövény tenyésztésére nem valók. Kilder ur — a telep gazdája — nagyon sokat tett értem s így örömet maradtam házánál annál is inkább, mert sok munkása mocsárlázban szenvedett s ezek gyógyítását vállaltam magamra. Egy nap lelkendezve szaladt egy vén néger nő a család lakházába s sirva-zokogva könyörgött, hogy mentsem meg unokáját, kit egy kis fekete kigyó mart meg, midőn a Ritában halászott. Utközben kéztördelve, a siránkozástól szaggatottan beszélt el, hogy unokája — egy 14—15 éves fiú — a sekély vízben álldogálva, leste horgát, midőn a parti kövek alól alig

egy ujjnál nagyobb feketés kis kigyó csapta magát elő s a fiunak czombjába harapott, ki szinte jajgatva szaladt haza pár lépésnyire fekvő kunyhójukba.

Megérkezvő a pálmalevelek és galyakból összetákolt kalibához, a gyermeket rángatódva és a szó szoros értelmében vérében uszva leltük egy acajou-levelekből álló halmon, mely a fekvőhelyet képezte.

Kilder ur a fejét rázta. „Itt nincs segítség, e gyermeket a Colubre de sangre (vérkigyó) marta meg“ — mondá.

Én megvizsgáltam a fiut, ki előttünk adta ki lelkét, alig, hogy a kunyhóba léptünk. Czombjai, alhasa, karjai lepve voltak vérrel, a test erősen fel volt puffadva. s a gyermek fekete szine zöldes-sárgába játszó fakó szürkére változott. Borzadva néztem a vérző tetemet, mely oly iszonyuan ki volt kelve színéből és alakjából. „Életemben ez a második eset, hogy vérkigyótól megmárt áldozatot látok“ — mondá Kilder ur. — E kis kigyó mérge annyira hat a szervezetre, hogy az áldozatnak vére a bőr likacsain egyszerre megindul s így vérzik el minden segítség daczára, jóformán alig 10 percz alatt.

Csakugyan — letörülve a fiu czombjáról a vért — meggyőződtem erről; mert néhány másodpercz alatt — parányi cseppekben a pórusokon rohamosan tódult elő a vér, s ellepte a letörült helyeket. Hazafelé menet Kilder ur leirta e veszélyes állatot. A mutatóujjnál kevésbé nagyobb, vastagabb, tömzsi alkatu kis kigyó ez, fénylő, barnafekete szinnel, mely hasán kissé fakó feketébe játszik. Tavak, folyók partján s a nedves erdők mohos helyein tartózkodik legörömbösebb. Könnyen ingerelhető, mérges, veszekedő kis jószág, mely a zörejre nem menekül, hanem inkább megtámad, megharap embert, állatot gyaránt, ki nyugalomban zavarja. Szerencse, hogy aránylag kevés számban él, s nagyon könnyen észre lehet venni, mert folyton mozog, sohasem pihen nyugodtan. Szokása, hogy felkuszik az erdők vagy ligetek szélső bokraira, de ezeken is könnyen észrevehető, mert a szem rögtön megpillantja a villámgyorsan ide-oda vágódó, csapkodó állatkát. Élete nem szivós, mert egy vékony vessző könnyed csapása vagy egy lövésnek legkisebb fojtásdarabkája is azonnal megöli.

Kilder urnál való tartózkodásom összeesett a czukornád aratásával. Itt tartózkodásom ideje alatt 7 arató néger esett áldozatul e mérges hullóknak. Egyet egy barna-sárgás színű Covala-kigyó marta meg a Sarsaparilla-gyökér gyűjtése közben, kettőt pedig a pompás színezetű Corall-kigyó (Elaps coralinus). Ezen kigyó egyike a világ legszebb kigyóinak, mert teste ragyogó, vérpiros cinoberszínű, és e színt szabályos fekete, fehéres zöldbe játszó, széles karikák tarkítják, vastagsága erős férőhüvelyknyi, hosszúsága pedig 3—4 lábnyi. A két négert Vanilla-szedés közt marta meg két Corallkigyó az erdőben, a fákon, hol nagyon szeretnek tartózkodni, madártojások és fészkek után kutatgatva s a fák odvaiban pihelve. Ugy a Covala-, mint a Corall-kigyó mérge oly gyorsan, bomlasztólag hat a szervezetre, hogy a marás után két-három órára — még ideje sincs a testnek kihűlni — már nagyfoku puffadás és feloszlásba megy át. Bár mindent megtettem — mit az orvosi tudomány e marásoknál csak javall, — mégis tehetetlenül, önmagamra boszankodva

álltam e szerencsétlenek mellett, mert hiábavalónak tünt fel minden emberi segély, minden gyógyszer s az orvosi tudomány segélye itt véget ért.

De különösen megrázott s lelkem mélyéig megrendített azon négy szerencsétlen néger, kik egy napon vesztették el életüket a czukornádaratás vége felé.

A czukornád művelése nedves, mocsaras talajt, e mellett sok vizet igényel; ültetése abban hasonlít a kukoriczáéhoz, hogy minden csomót, melyben hat-tíz szál van, jó magasan feltöltenek és ezen feltöltött halmok közeit folytonosan víz lepi majdnem az érés végéig.

Egy-egy ilyen czukornád-ültetvényben láthatni, minő csudálatos buja és dus a tropicus vegetatio. Addig, míg a nád vízben uszik, gyéribben üti fel magát a százféle növényfaj, de mikor az érés vége felé jár s a forró idény közepe bekövetkezik és felszikkasztja a vizeket, az elebb majdnem üres közöket pár nap alatt áthághatatlan sűrű szövedéke lepi el a különböző folyondárok-, kuszók-, bokrok-, sásak-, száraz- és ernyős-növények százféle nemeinek, melyek rakva vannak a színek minden árnyalatában ragyogó legcsudálatosabb alakzatu virágokkal, füzérekkel, bogyókkal. Ezen szövevényesen sűrű, nedves és árnyas helyek legkedvencezbb helyei az iszonyu Zsakarakának, Brazília e legfélelmesebb és legközönségesebb mérges kigyójának és a lándzsakigyók két fájának: a Szögfejű lándzsakigyónak (*Trigonocephalus lanceolatus*) és a Dülényded pikkelyű lándzsakigyónak (*Trig. rhombeata*).

A Zsakaraka (*Trigonocephalus atrox*) egy öl hosszú, vastag, vöröses-szürke, ferdén foltozott, fehéreshasú szörny, mely nagy izomereje mellett, oly ingerlékeny, dühös természetű, hogy megtámad, megrohan minden eléje kerülő embert állatot egyaránt; mozgása gyors, mint a kilőtt nyilvessző, míg szögfejű rokona 7—7½ láb, sárgászöldszinű és harnán foltozott; a legutóbbi pedig nagy, feketés, dülényded alaku foltokkal van tarkázva és e két utóbbi is hasonló dühös, támadó természetű a Zsakarakával.

Az aratás vége felé én is kimentem Kilder urral megnézni a munkát. Már csak az erdő felé hajló, legbujább és legsűrűbb rész állt az ültetvényből. A négerek jó kedvvel, melancholikus, egyhangu danáikat dudolva, vágták a kövér szálakat nagy sarlóalaku késeikkel, fekete, meztelen testeik, mint bronzszobrok fénylettek a veritéktől. Már a közepe felé járhattak az ültetvénynek, midőn egy átható, rémes jajkiáltás, melyet egy másik követett, ugrasztott fel bennünket egy pamutfa alól. Lélektelenül csörtettünk mi is arra felé. A négereket fakó arczczal, széles késeikkel hadonázva, ijedt zajgásban találtuk, míg ketten fakó halaványan, ingadozva, késeiket eldobva, törtettek a tisztás felé.

E két ember meredt, halálfélelemtől eltorzult, ijedt tekintetét sohasem fogom feledni! Az ijedtség, a fájdalom, az élethez ragaszkodás olyan kétségbeejtő összesége volt ez, mit elmondani nem lehet. Midőn Kilder urat meglátták, siránkozó, reszkető hangon kiáltottak: „Engem talált, engem talált!“... s ott hagyva a munkát, jajgatva a nádkötegre rogytak. Néhány néger utánuk szaladt, s fájdalmasan kezeiket tördelve, kiáltottak: „Tomot találta, Yumbot találta, Tomot marta meg, Yumbot sebezte meg!“ Valami réműletes, lélekrázó

volt e kiáltozásokban. A két szerencsétlen 6 első és 39 másodperc alatt szemünk előtt mult ki puffadó, torzult, rángatózó arcczal, kifordult szemekkel, kezeikkel a nádtömegeket görcsösen markolászva, míg egész testüknek legkisebb idegszála is görcsösen reszketett.

Mind a kettőt egy-egy Zsakaraka marta meg mellükön, a bal csecs alatt közvetlenül. A mint a nádat vágják, egyszerre csak kivágódott a nádszálak közül a Zsakarakák óriás teste s dühtől szikrázó szemekkel kapták fejüket hátra s a másik perczen tátott torokkal, erősen sziszegve, nyilsebeseen vágta a rémültökben mozdulni nem tudó szerencsétlenek mezitelen melléhez.

A két kigyót agyonverték ugyan a négerék, de mit használt ez, a két szerencsétlent feltámasztani nem lehetett. Mind a két kigyó kifejlett, egyik 6, másik 5 és $\frac{1}{2}$ láb hosszú vala hatalmas méregfogakkal és lapos, szivalaku nagy fejjel. Bár az aratás ideje alatt nem egy Zsakarakát és Szögfejü lándzsa-kigyót vertek agyon a négerék, mielőtt még marni tudtak volna, de a négerék természetében levő közöny és gondatlanság nem inté őket nagyobb vigyázatra és óvatosságra, úgy, hogy a délután folyamán ugyan e módon halt meg egy kerkulesi alkatu négermunkás s végre egy asszony. Mikor a czukornádkötegeket szekerekre rakták, hogy a sajtoló malomba szállítsák, a levágott szálak közül sziszegve vágódott ki e rettenetes szörny s a megrémült asszonynak nagy dühvel nyakába és arcába harapott s ugráló, csapkodó gyors csuszással a bokrok és fű közé menekült, mielőtt agyonverhették volna.

Mind a négy áldozat, mikor alkonyat előtt eltemették — már erősen puffadt és oszló állapotban volt, annyira rombolólag hatott a vérükben levő kigyóméreg a szervezetre.

— Ez szomorú nap volt — mondá este Kilder ur — de nemcsak nálam, hanem minden czukornádultetvényen az aratásnak meg vannak a maga áldozatai. E gazdag országnak ezek a legrettenetesebb ostorai s higgye meg, sokszor beteges vágyódást érzek hazám után, melynek nincsenek ilyen halálos szörnyei. De hát mit tegyünk? Minden országnak megvan a maga természeti csapása!

Beszélgetés közben a következő érdekes, de hajmeresztő esetet mondá el, melyet az ültetvény előbbi urától hallott elbeszélni a kivel ez az eset megtörtént:

— Ezen ültetvényt én egy portugall birtokostól, Conceico urtól vettem meg, ki innen Rio de Janeiroba költözött felesége kérelmére. Az ő lakházuk amott feküdt, hol ön azokat az omladékokat látja, mert én az előbbi lakház legnagyobb részét melasse-ülepítőnek használtam fel, magam pedig e magaslatra építkeztem, mely kellemesebb, egészségesebb s biztosabb, mint az előbbi volt.

Egy reggelen Conceica asszony az éléstárból tojásokat akarván kihozni, melyek egy nagy, fedett-tetejű kosárban voltak, midőn a kosár tetejét leemelte, egy hatalmas nagyságu kigyó emelkedett ki ebből, s a rémületében megdermedt nőre vetve magát, ennek derekát és balkarját körülgyűrűzte. A rémület első perczében velőtrázó sikoltás tört ki a szerencsétlen nő ajkairól de azután a rémület annyira megdermesztette, hogy mindkét kezével egy hom-

bárba kapaszkodva, mozdulatlanra merülve maradt ott. Kiáltására egy fiatal mulatt leány rohant be, ki látva urnője helyzetét, a verandára szaladva, segítségért kiabált. Szerencsére még a cselédség nagy része s ama Conceica ur is otthon volt. De ezeket is megdermesztette az eléjük táruló látvány! Conceica asszony halottfehér arczzal, kitágult szemgolyókkal, mozdulatlanul állt a nagy kosár előtt, kezével egy hombár szélébe kapaszkodva, mint a kit a halálos rémület szoborrá dermesztett meg, derekán és balkarján egy ropogant nagy Zsakarától átgyűrűzve, melynek felső teste hol előre, hol hátra himbálódzva, sziszegve, nyelvét öltögetve hajlongott, lóbbálódzott a szerencsétlen nő arcza előtt, zöldes fényben szikrázó szemeit rá-rámeresztve, mintha csak áldozata halálfélelmében látszanék gyönyörködni. A kigyó folyton a leggyorsabb mozgásokat tette, egy perczig sem pihelve, majd a leomlott fekete haj dus hullámai közé rejtőzött, majd ezek közül tünt elő feje tátot torkával, szikrázó szemeivel; mozdulatai mind gyorsabbak, szilajabbak lettek, villámgyorsan majd a nyakat, majd a karok egyikét-másikát gyűrűzve körül, hintáta, lóbbálta magát, fejével az áll, majd a hónaljok alól bukkanva ki s így löni nem lehetett, nehogy az urnőt találják, mozdulni pedig még kevésbé, mert a legkisebb zörej vagy mozgás e félelmes bestia dühét felingerelte volna s az első áldozat bizonyára Conceica urnő lett volna, ki félholtan, mintegy önkivületben, görcsös merevségben állt ott. Halottnak lehetett volna az asszonyt tartani, ha arcza nem változtatta volna gyorsan színét. A szerint, a mint a kigyó jobban összeszorította mellét vagy nyakát, arcza szederjes-vérpirosra változott, majd meg zöldes haloványság lepte el, mint a kiben már egy csepp vér sincs; szemei mereven kitágulva, mozdulatlanul meredtek a félelmes szörnyre, mely időnként magasan feje fölé nyulva, villámgyorsan hátra-hátra kapva magát s tátott szájjal arcza és szemei előtt himbálódzott fejével. Daczára, hogy torkát egészen kitátotta s félelmesen ragyogott két hosszú, befelé görbült méregfoga s szemei mind élénkebb zöld fényben tündököltek, még sem látszott ingerülnék vagy támadónak, mert tojással jól teleette magát a kosárban, a helyzet mégis a legválságosabb volt. Minden perczben attól lehetett tartani, hogy Conceica asszonyt elhagyja ereje és eszmélete s összerogyik, vagy valami önkénytelen mozdulatot tesz, akkor pedig rögtön megmaradik e halálos szörnytől, melynek természete minden átmenet nélkül a legféltelenebb dühbe és támadásba szokott átmenni a legcsendesebb kedélyállapotból. Mindenki tanácstalanul állott, mindenki reszketett a fiatal nőért, de legjobban kétségbeesve volt a férj, ki kétszeresen érezte azt az iszonyu szenvedést s rémületet melyet szeretett fiatal neje áll ki — egy hangot, egy erős lélekzetvételt nem mertek tenni, ismerve e bestia dühös, lobbanékony természetét . . . „Viseljen gondot feleségemre és gyermekeimre, uram és én megmentem asszonyunkat, — szólalt meg egyszerre egy néger Conceica ur háta mögött — ti pedig lassan álljatok félre innen s meg ne merjeteek mozdulni“, — folytatá halk, elfojtott hangon.

Mindnyájan halkan félreálltak, erre a néger egy kicsi fasipocskán halk, lassu ütemü, de oly sajtáságos dallamu nótát kezdett játszani, hogy mindenki megrezzent e dallam vad, idegenszerű hangjaira.

E hangokra a kigyó is egyszerre hátra kapta magát s felnyújtott nyakkal mozdulatlanul kezdett figyelni; a mint a zene ütemei kissé gyorsulni kezdtek, két lassu kanyarodással lebontakozott a nő karjáról s majd derekát és csipőjét övezve körül, fejét egészen a földig leeresztette. E közben szemei, melyek mindinkább vesztek zöldes fényükből, mereven a sipoló négerre irányzódtak, majd megtágitva gyűrűit, a nőről lassan a földre csuszott s lassu tekergéssel a néger után kezdett csuszni, ki e közben lassan hátrálva, de szemeit folyton a Zsakarakára irányozva, haladt kifelé. E jelenet nézői meredten, szinte megbüvölten nézték e látványt, s csak akkor mertek mozdulni, mikor a sip hangja már az ültetvények közül hangzott fel s csak ekkor rohant be Conceica ur is s zárta karjai közé nejét, kinek kezei, lábai s egész teste oly görcsösen meg voltak meredve, mint egy hulláé. A dédelgető és megnyugtató szavakra, engedett ugyan a merevség s a szemek is elveszték lélektelen, meredt kifejezésüket, de a fiatal nő néhány rémült sikoltás után, eszméletlenül roskadt férje karjaiba. Conceica asszony nehéz beteg lett és sokáig élet-halál közt lebegett. E nehéz betegség és az iszonyu rémület annyira megrázták idegeit és egész valóját, hogy a fiatal, alig 19 éves asszony dús, hollófekete haja megöszült és már a kigyók nevének említésére is reszketni kezd. Épp ezért költözött Conceica ur Rio de Janeiroba, hogy ne emlékeztesse nejét többé semmi azon rémületes órákra. Azon négert pedig ki urnőjét megmentette, azóta nem látták. Nyomtalanul eltűnt. Sipját még sokáig hallották, mint enyészik el jobban-jobban a messzeségben, de ő maga nem tért vissza! Hogyan és hová lett, isten tudja, bár feltalálására mindent elkövettek.“

— Ez ugyancsak rejtélyes egy eset volt — mondtam.

— Ne kételkedjék — viszonzá komolyan Kilder ur — Conceica urat mindenki a legkomolyabb és legszavahihetőbb embernek ismeri és a rió de janeiroi muzeum havi folyóiratában is megtalálhatja az esemény leírását.

— Az egészet elhiszem — folytatám én — mert az mind természetes, de miért kelle ama négernek is eltűnnie?

— Erre nem felelhetek önnek — volt a válasz — de a vidékeken sokszor ennél csudálatosabb események is történtek már.

— Még az esős évszak beállta előtt elnyertem assumcioni állomásomat, így a ritai vidékre ez ideig nem volt alkalmam jönni mert elég dolgot adtak vegyszeri állásom s orvosi gyakorlatom itt és a vidéken. E vidéken egy kezdő orvosnak semmitől sem szabad visszariadni, különben senki sem fog hozzá fordulni, így néha megesik, hogy sokszor csekély díjért — többször ingyen — egy-két napi utat is kelle tennem. Assumciont egy tengerszoros választja el Buenos-Ayrestől s daczára, hogy Paraguay fővárosa, mégis közelebb esik a határszélhez, mint a tartomány közepéhez. Egyik nap hajnalán azzal vertek fel, hogy menjek el Gaereito-ba. Ez egy kis falu, nyomorult kinézésű kunyhókkal, alig másfélezer lakossal s az egyetlen szilárd épület a vámház, mely részint fa, részint vályogból van épülve. Elvégezve dolgomat, azt fontolgattam éppen, hogy hol hálhatnék meg, mert már rám esteledett s annyira fáradt, bágyadt voltam, hogy alig tudtam lábaimon állni, de ha még elfáradva nem lettem volna is, sem mertem volna neki indulni ez erdős, vad, lakatlan vidék-

nek, hogy hazatérjek, így hát nagyon kellemesen lepett meg, midőn a vámigazgató meghítt, hogy az éjszakát töltsöm házában.

A vámház egy nagy és egy kis szobácskából állott; a nagy szobában aludt az igazgató, a kicsiben szerezsen szolgája, ki az éjjel jövő szekereknek, lovasoknak nyitogatta ki a sorompót — s e két szoba között egy téres nyitott verandaforma folyosó volt — ez volt a hivatalos helyiség, mely beosztás az épületnek leirhatlan csudálatos formát adott. Az igazgató, a mig künn dolgát végezte, addig én elkészítettem az öszvéremről leszedett pokróczokból az ágymat a földön, miután a szobában csak egy függő-ágy és hosszú keskeny kecskelábu-asztal, meg egy nagy fiókos szekrény állott. Éppen le akartam feküdni, midőn belépett házigazdám.

— Az ördögbe is, csak nem a földön akar aludni? — kérdé.

Igenlő válaszomra, fejét rázta és figyelmeztetett, hogy a legnagyobb vigyázat mellett is be-be csusznak a kigyók s valami szerencsétlenség érhet. „Vesse ágyát az asztalra. Ez országban egyedüli biztos helyek az asztal vagy függőágy, ezekre nem mászhatnak fel a kigyók. Földön, vagy ágyban aludni nem tanácsos. Jőjjön, ossza meg szerény vacsorámat s ez alatt elbeszélék önnek egy történetet, mi elveszi kedvét a földön való alvástól. Ez velem történt meg és ugyanez tett sántává is.

— Egy éjjel — mivel roppant meleg volt — félélbren, félálomban hevertem ágyamban. Ágyam ott állott a szögletben, hol ama pálmahéj-karszék áll. Egyszerre éreztem, hogy lábaimnál valami hideg, sikos test mozog ide-oda. Tisztában voltam, hogy valami kigyó bujt ágyamba, s most valami meleg helyet keresgél, hol meghuzhassa magát. Azt az érzést nem tudom leírni, a mi elfogott! A rémület, a halálos rémület volt az, mert vérem úgy nyargalt ereimben, mintha szívem egy robbanó bomba lenne, s ez lökné szét ereimbe minden csep véretem; a hideg veriték vert ki, s szívem majd görcsösen összehuzódott, majd kitágult, azt hittem, megfulok minden pillanatban. Mozdulni és kiabálni nem mertem; tudva — hogy a legkisebb mozdulatnál vagy kiáltásnál a kigyó azonnal meg fog marni; azzal, hogy mérges kigyó volt, rögtön tisztában voltam, mert vidékünk méregtelen kigyói nagyok és vastagok. A félelem és ama gondolat, hogy csak mozdulatlanságom nyujt reményt a menekvésre, annyira elzsibbasztották minden tagomat, hogy mereven, mozdulatlanul feküdtem ágyamban, mint egy halott s csak magamban imádkozva a teremtőhöz, hogy mentsen meg a rettentő helyzetből; hogy mit imádkoztam, magam sem tudom, mert a kétségbeejtő helyzet, a halálfélelem s az élethez való ragaszkodás elvette minden józanságomat, azt hittem, meg kell tébolyodnom. Egyik pillanatban azt fontolgattam, hogy egyetlen ugrással kiugrom az ágyból, de a sötétség és a megmarástóli félelem visszatartottak. Ez alatt azonban a veszélyes bestia sem nyugodott, hanem — mint egy pokolbeli ördög, mely kiszámítva gyötri és ejti kétségbe áldozatait — ide-oda csuszkált láb-száramon, czombjaimon. Azt tudja ön, hogy a kigyók nagyon szeretik a meleget, ezért lopódnak a lakásokba, ágyakba és szabadon alvó emberek mellé, így az én kigyóm is a legmelegebb és legkényelmesebb hely után keresgélt. Lábaimon lassan felcsuszott, s hasamon át, ingem alá bujt és innen a nyitott

inggalléron át kijött, s nyakam alatt akarta magát összegombolyítani, de mivel szűk és kényelmetlen volt neki itt a hely, csekély erőlködés után, arczomon keresztül. ismét ingem alá bujt a gallérnál, s mellemen fel-alá mászkálva, keresgélve, hónom alá került s itt akart tanyát ütni minden áron. Pokoli kinokat szenvedtem ez alatt, mert mászkálása közben nyelvével ide-oda tapogatódzott meztelen testemen: s ez annyira csiklandozott s a csiklandás hónom alatt oly kiállhatatlanul gyötrő vala, hogy emberfeletti erőm és kinomba került, hogy merevségemet megtartsam. Hónaljamnál sem találva alkalmas helyet, visszacsuszott hátamon át czombjaim közé; itt soká ide-tova forgalódott, nyelvével sebesen tapogatódzott, végre nyugodt lett s elaludt, fejét, nyakát lágyékomra fektetve.

Mily hosszú volt az éj, a perczek századoknak tetszetek! Vérem forgása a nagy rémülettől szinte megállt s a merev hanyattfekvés annyira kiállhatatlanná és fájdalmassá vált, hogy minden tagomat szinte szakadni érzém; nyakam, derekam, vállaim fájdalmas zsibbadtságban lüktettek, sarkaimba pedig oly fájdalmas viszketegség állt, hogy majd megőrültem; kinomban ordítani s vánkosaimba harapni szerettem volna, de a halálfélelem még nagyobb volt s így nem mertem mozdulni. Ha ezen idő alatt megöszültem vagy megőrültem volna, egy cseppet sem lehetne csudálkozni e felett, mert lehetetlen leírni, elképzelni másnak azt az állapotot . . . Hogy imádkoztam, hogy kértem az istent, hogy küldje már a napot, vagy küldjön egy szekeret vagy embert, hogy a sorompót kinyitni kelljen, mert a kulcsok idebenn nálam állanak s szolgálóknak be kell érettüök jönnie!

Végre megszánt az Isten! Távolról mindinkább erősülő nyikorgást, nyeszergést hallottam s a kenetlen fakerekek nyikorgása, most égi zene, az angyalok éneke gyanánt hangzott füleimbe . . . szerettem volna felujjongani, bár még nem voltam megmentve.

Csakugyan egy rövid negyedóra alatt — bár ez is véghetetlen hosszúnak látszott előttem — szerezcsen szolgálóm bejött a kulcsokért.

— Gyujts gyertyát, Jimbó, de lassan az Isten szerelméért, egy kigyó fekszik rajtam! — kiálték én elfojtott torokhangon, nehogy ellenségemet felébresszem.

A gyertya felgyult, Jimbó lassan ágyamhoz jött.

— Micsoda kigyó van rajtam? — lehellém aggodalommal.

— Ah, uram, — rebegé Jimbó, a rémülettől fakó pofával, egy lépést hátrálva. — ez egy Covala!

Minden csep vérem meghült újra s hajszálaim, az ég felé meredtek e rettenetes név hallatára. A Covala neve egyenlő a halállal! Emberfölätti erővel igyekeztem lefelé pillantani, a nélkül, hogy mozdulni mertem volna. Csakugyan megpillantottam e rettenetes dög jobb ágyékomra fektetett, lapos, háromszögű fejét.

— Maradjon, uram, csendesesen, — lehellé Jimbó és kisuhant, de rögtön egy villával tért vissza. Balkezével a gyertyát, jobbában a villát tartva, lépett ágyamhoz s az étvilla hegyét a kigyó nyakacsíkjára irányozta, oda, hol a fej a nyakkal egyesül.

Elbődültem, mert még a veséim is megreszkettek arra az éles fájdalomra, mi lágycómba nyilalt, midőn a villát belém döfte s ordítottam, mint a kit a kintpadra huznak, mert a gazember oly erősen döfte czombomba a villát, hogy ágai czontjaimban görbültek el.

De Jimbó nem törődött orditozásaimmal, hanem rám kiáltott, hogy tartsam szorosán a villát addig, míg ő egy hurokkal visszatér, hogy a kigyót megfojthassa. Én saját kezemmel oly erővel nyomtam a villát saját husomba halálos lélelmemben, mintha nem is nekem fájna, hanem egy darab fába nyomnám bele. Most már mozdulni is mertem, mert a kigyó nem tudja fejét emelni, nem is haraphatott s mire Jambó visszatért a hurokkal, a kigyó már meg volt dögölve.

Kirántva a villát — mi megint újabb fájdalomordításra készített — vágtam a falhoz, a kigyóval együtt, hogy megállt benne. Négy hétig feküdtem még ez eset után s hogy mit szenvedtem, nem mondok el, de jobb ágyékom annyira megsérült, hogy azóta — mint látja — sánta vagyok. Milyhelyt felkeltem — mindjárt kidobtam az ágyat és függő ágyat szereztem be; ebben nyugodtan és veszély nélkül alhatom.

Ez elbeszélés csakugyan elvette az én kedvemet is a földön való alvástól s a hosszú, kecskelábu asztalra vetettem ágyat.

Még csak néhány szót a kigyó-méregről.

A mérges-kigyók rendszeren két, a felső állkapocs elején elhelyezett méregfoggal birnak. E fogak hosszúak, hegyesek s befelé görbülnek, mozgékonyak és belül üresek. E fogak mindegyike a fel-állkapocs mind a két oldalán elhelyezett csatornával van összeköttetésben, mely csatornák viszont egy-egy kis tömlöcskébe nyilnak, melyek a mérget tartalmazzák. A harapás pillanatában a fogak kissé felnyomódnak, mi által nyomást gyakorolva a csatornákra, ezek megnyitják a tömlöket s a nyomás következtében, egyuttal a méregtömlők a mérget a csatornába, ezek pedig a fogakba nyomják, miknek üregein azután a sebbe ömlik. A kigyóméreg csakis a vérre veszedelmes, a gyomorba jutva, néha a legkisebb hatást sem teszi, míg a vérbe kerülve, ezt annyira és oly gyorsan felbomlasztja, hogy perczek alatt halált idéz elő. Ugy Indiában, mint Amerikában s Afrikában a benlakók töreiket s nyilaikat a legtöbb esetben ilyen kigyóméreggel kenik be s ezekkel a legkisebb karczolás is halált von maga után. Így 1856-ban Párisban az az örült ötlet jött divatba hogy a hölgyek diszes lánczon és értékes kövekkel kirakott hüvelyben ilyen megmérgezett töröket hordtak s nagy ostentatióval tengeri nyulakat, kutyákat és macskákat sértettek meg e törökkel, hogy ezek mérgezetségét fitogtassák. Ekkor történt az a szomorú eset, hogy egy ilyen törrel egy főrangú urhölgy egy igen csekély karczolást ejtett mutatóján — és bár a törőről a méreg nagy része már lekopott s a hosszas állás folytán is veszthetett hatásából. mégis a leghirnevesebb orvosoknak is alig sikerült életét megmenteni s az elébb viruló fiatal hölgyből, egy összeesett, nyomorék alak lett, kinek fél fele — mint a szélhűdötté, egészen béna, érzéketlen lett, feje, nyaka, szemei folytonosan ideges Vid-tánczban rángatództak s egy kis tolókoksin tolták ide s tova, mert egy lépést sem birt maga tenni, szóval, egész élőhalott lón. Időnkint

heves szaggasztások, nyilamlások kinozták, annyira, hogy sokszor a halált kívánta enyhülésül s ebből láthatni, hogy ha a kigyóméreg nem okoz is halált, de rettentő utóbajai szoktak lenni.

A forró égővek alatt gyorsabban hat a kigyóméreg, mint a mi mérsékelt, vagy hidegebb tájainkon, így nálunk a segély lehetősége nincs kizárva. Ezenkívül a szervezet a hideg, esős napokon és ha nincs felhevülve, felgerjedve, nem oly fogékony a mérreger iránt, mint tulmeleg napokon és felhevült állapotban. A fiatal kigyó mérge gyengébb, mint az öregeké, valamint akkor is lehető a segély, ha a kigyó röviddel azelőtt már megmárt embert vagy állatot s így mérge nagyobb részét elvesztette s ehhez idő kell — bár ha nem sok is — hogy szervezete a mérget utánpótolhassa; valamint, ha marása csontot ér vagy ha nagyobb véredényt nem sért meg.

Általában a mérreger-kigyót könnyen fel lehet ismerni a mérregertelen-től, így:

A mérreger-kigyó farka nem fokozatosan vékonyodik, hanem egyszerre, feltünőleg lesz vékony: feje lapos, háromszögalku, tekintete vad, félelmes s szájuk egészen a szemekig hasad s torkát kitátva, láthatók lesznek felső állkapcsa elején a többinél jóval hosszabb páros mérregerfogak. Ezenkívül, ha nyugvó állapotban vannak, karikába tekerődve, nyakukat, fejüket magasra emelve, szemlélődnek, mit a mérregertelenek sohase tesznek.

Hazánkban nagyon könnyű óvakodni a mérreger kigyóktól, mert először is csak bizonyos, azaz a melegebb vidékeken fordulnak elő; másodsor rendkívül félénkek és mérregerfogaik annyira gyengék, hogy erős cipőkben vagy asizmákban reájuk hágva is, fogaik nem hatolnak a bőrön keresztül. Mindenki jól teszi, ha a kigyókkal szemben óvatosan jár el. Még azon gyűjtő és természetbuvár is, ki jól ismeri a fajtákat, csalódhatik az első rátekinítésre, mert néha az ártatlan, sima siklóhoz színre nézve annyira hasonlít a vipera is, hogy könnyen összetéveszthetni, mint ez a híres természetbuvár Bechsteinnel is megtörtént. Ne nyuljon senki vigyázatlanul a kigyókhöz, míg egészen meg nem győződött ártatlan voltak felől, a ki pedig nem ismeri őket, hagyjon nekik békét!

Azon vidékeken, hol vipera található, czélszerű, ha a következő szempontokat tartjuk szem előtt:

Mielőtt a mohszőnyegre a fü közé leheverednénk, a bottal zörgessük meg azon területet; épp így tegyük azon bokrokkal, virágtövekkel, melyekről virágot, vagy egyebet szedünk. E zörejre mindenkor elmenekülnek, mert gyávák és félénk természetűek.

Ezen tanács a budai hegyek déli oldalaira, kirándulókra éppem nem felesleges, mert meglehetősen számban található itt és a környéken a vipera.

De, ha valakit megmar a kigyó — s biztosan nem ismeri, hogy mérreger-e, vagy nem — e sebeknél következőleg járjon el azonnal: A sebet azonnal mossuk ki vízzel, ha ez nincs, nyállal vagy vízzel; (kiszopni nem tanácsos, mert a szájban vagy ajkakon seb, vagy repedés lehet s így csak a veszélyt növeljük,) a mosás után a sebet azonnal messük ki, késsel vagy ollóval; elég, ha 2—3 vonalnyi mély és hosszú sebet vágunk, mi csekélység; ha kés, olló

nincs nálunk, úgy a sebre egy darabka követ, vagy fadarabot téve, azt oly erősen, mint csak lehet, lekötjük, hogy a vérforgást meggátoljuk; hogy a daganat tovább ne terjedjen, a seb felett a kéz vagy láb erősen lekötendő; ha hamarosan tüzes vassodronyt kerithetünk, ki kell égetni vele a sebet; e mód fájdalmas ugyan, de legbiztosabb; s ha gyógytárt hamar érünk, a felvágott sebet chlór vízzel, vagy salmiakszeszszel mossuk ki s 2—3 csepp salmiakszeszt egy pohár vízben beveszünk. Ezen eljárás által meggátoljuk a méregnek a vérbe való felszívódását s így a legrosszabbnak eleje van véve. Általában a megmárt egyén igyek erősen rumozott, forró teát s izasztó italokat és a lehető leggyorsabban pedig forduljon értelmes orvoshoz, nehogy a marásnak utóbajai is legyenek.

A viperamarás ismertető jelei ezek: a seb két vékony, egymás mellett álló karczból áll, kettő vagy négy vonal hosszban; az egész egy nagyon könnyü tüskekarczolásához hasonlít; ha a seb egy karczból áll, úgy a seb mögött a hátsó fogak benyomása is látható; ha a seb gyorsan eldagad s karcz nem látszik, de ilyenkor a daganat központján egy olajos nedvcsepp látható; ha a seb szélei erősen vörösek vagy kékesek lesznek.

De minden kigyómarásnál legtanácsosabb, nem fontolgatni, hanem minden itt leirt elővigyázati szabály és elősegélyt megtenni s ezután leghamarabb orvoshoz fordulni, ezen eljárással nálunk a megmárt egyén — megmenekül a legrosszabbtól — a haláltól!

A Vastagfejü ur.

A festői és virágos arabnyelv, mely csupán magára a kardra háromszáz nevet alkotott, az állatok királyát, az oroszánt, a fenti néven kívül, még vagy harmincz, képletekben gazdag névvel ruházta fel, melyeknek mind-egyike pompásan és erőteljesen jellemzi a hatalmas állatkirályt s erejét, méltóságát, más egyéb merész tulajdonságaival együtt.

Igy e neve Raad (menydörgés) rettentő hangjára, Saaba (a nyájak ura) korlátlan hatalmára vonatkozik, e nevei pedig: Essed (rémületet keltő) „vérejesztő“, „nyájak tizedelője“ stb. az általános félelmet és pusztítást jelzik . . .

„Háromszor jelenti jöttét az éj közepén, mikor a sötétség legmélyebb, rettenetes ordításával a sivatag ura“ — mondja egy arab példabeszéd — s ordításával elsőbben azt jelenti: jövök, másodsor: térjen ki utamból minden ember és állat, harmadizben pedig: reszkess sátorodban ember, rejtse el magátodat anya, mert a csordák bikái kővé merednek rémületükben, a széllel versenyző nemes mén pedig reszkető félelmében lomhább lesz a homokban csuszó csigánál“ . . .

És ez nem valami költői képlet vagy metaphora, nem is az arab nyelv keletiesen fellengző tulzása, hanem való tény, mert nincs ember vagy állat, kiket e rettentő erősségü hang meg ne reszketetne.

Először valami leirhatatlan, idegreszketetően sóhajtozó süket bömböléssel kezdődik, mely rémesen, mintha a mély földgyomorból morogna süketen felfelé, görög végig a sötét, néma éjszakán. azután taszító hördülések között a mennydörgés csattogó, robogó skálájában fokozódik egészen egy fülcsendítő, légreszketető magas ordításig, miből fokozódó mélységgel újra az elébbi sóhajtozó hörgésbe száll alá.

E rettenetes hanghoz hozzá képzelve a koromsötét éjszakát halotti csendjével, melyben a legkisebb nesz is hangos visszhangot ver messzire a tájon, nem csoda, ha a legbátrabb sziv is elszorul s reszketve huzódik meg sátora és tanyája mélyén az arab — az állatsereg pedig egyenesen fejét veszti bele.

Micsoda torok, micsoda tüdők kellenek ehhez a rettenetes hanghoz, mely két-három, sőt négy mértföldnyi távoból is, mint a mennydörgés süket robaja görög végig a puszták alvó csendjében, ezt csak akkor képzelhetjük el, ha egy szabadban élő, kifejlett oroszán erejével párhuzamba állítjuk.

Talpának egyetlen csapásával beszakítja a kaffer-bivaly vaskemény homlokát, melyen az ólomgolyó ellapul és letöri a csordák bikájának, a tevének s lónak gerinczét, melyet 8—10 mázsa terhet játszva hordanak, továbbá állkapczájának egyetlen roppantásával képes átharapni valamely állat hátgerinczét s össze tudja lapítani a puskacsövet.

Farkának legyintésével a legerősebb embert, lovat ledönti lábáról és mint a macska az egérrel, úgy ugrik át egy két-három éves bikával állkapcsai között két-három öles sövényt s fut vele egyenesen, feltartott fővel három-négy mértföldnyire fekvő barlangjához . . .

Természetesen, a ki a menaszériák és az állatkertek, kivált a mi nyomoruságos állatkertünk orozslánjait látja, az előtt e dolgok hihetetlenek. Persze ezeknek bögése csak nyafogás a szabadban élőkéhez képest és csak kócos serényü vánszorgó macskák, mert árnya nincs meg rajtuk a szabad sivatagok állatkirályának, erőt, rettenetet mutató külsejének és hiányzik az a vad méltóság és tekintély, mi e hatalmas vadat korlátlan szabadságában oly félelmissé és fenségessé teszi.

Épp ezért a föld egyetlen állatáról sem regéltek annyi csudás és megragadó dolgot sem az ó-, sem a jelenkorban, mint éppen erről. Nemes, erőt sugárzó magatartása, szikrát, tüzet lángoló tekintete és gyönyörű serénynyel koronázott hatalmas feje, méltóságos, nyugodt járása a fenség varázsával övedzik — és a könnyen hevülő emberi elme ez okból felezifrázta mindazon szellemi tulajdonságokkal is, melyek ily fenséges külsőnek megfelelnek.

Csakhogy a természetbuvárlás józan világa, a keresztes lovag, „Androclus“, és a „Blandine“-féle meséket egészen más világításban mutatja be és a sokat emlegetett hálát, méltóságot, nagylelkűséget a valódi értékükre szálítja le.

Igaz ugyan, hogy az orozslán sok nemes tulajdonnal dicsekedhetik, minővel a tigris, párducz nem birnak, de valójában nem egyéb ő sem egy óriási macskánál, a macskafaj álnok, ravasz, kiszámíthatlan természetével.

Azokból az egyes vakesetekből, midőn fegyvertelen emberek összetalálkoztak világos nappal az orozslánnal s ez merően megnézve a szobormozdulatlanul rámeredő embert, — lassan-lassan hátrálva, végre elfutott — nagylelkűsége következtetni kissé merész dolog.

Ennek világos magyarázata az, hogy rendesen éjjel járva zsákmánya után, a 8—10 mérföldes barangolástól fáradtan és jóllakottan barlangja vagy a sűrűség mélyébe vonult, honnan azonban a legyek és szomjuság kizavarták . . . s így álmosan, a napvilágtól elkáprázott, félig zárt szemekkel, ha emberrel vagy állattal találkozik — nem bántja, mert természete nem olyan, mint a tigrisé, mely jóllakottan is öl, marczangol. — Ez esetekben, — ha nem bántják, ő sem bánt senkit — de bezzeg találkozzék valaki éjjel vagy alkonyatkor össze az orozslánnal — az ugyan nem beszél el senki fiának se e kalandját a világon — és ez okból az arab és sivataglakó beduin alkonyatájban még sátora elé sem lép s a szomszéd sátorba sem indul el fegyver nélkül.

A hirhedt Battyak, Cassanova, Leow, Brown s más egyéb állatszelistitők,

éveken át ápolva, becézve oroszlánjaikat, utoljára mégis ezek fogai alatt lehelték ki lelküket. Hol itt a hála, nagylelkűség? Ez a macskafaj alattomos, álnok, bosszuálló, vérszomjas természete.

Ha az oroszlán characterét ily módon jellemezni akarnók és azt a sok adatot, mi megtörtént, pro és contra leírnök — ez maga egy kötetet tenne ki, — és még akkor se adna megbízható, tökéletes képet ez óriási macska kiszámíthatlan természetéről. — Ezek helyett azonban csak néhány érdekes, de nagyon jellemző kalandot rajzolunk a következőkben:

Mungo Park egy izben Oryx-antilopokra vadászva, egy magaslaton három oroszlánt látott előbukkanni a cserjésből.

A lovak megvadulva tépték ki fékeiket a hottentotta kísérők kezeiből, s lobogó serénnyel száguldtak vissza a távolban fekvő tanyahelyre. Mungót és kíséretét a legnagyobb zavar és ijedelemben hagyva hátra, mert egyike a legnagyobb oroszlánhimeknek lassu léptekkel feléjük közeledni látszott, — azonban csakhamar eltűnt a cserjés között.

Swinton őrnagy, Mungo kísérője, parancsot adott, hogy senki se merjen tüzelni, míg jelt nem ad — alig mondá ki azonban e szavakat, az oroszlán alig ötven lépésnyi távolságban újra kibukkant a sűrüből és mielőtt fegyvereiket használhatták volna — pár villámgyors szökéssel közöttük termett.

A meglepetés első zavarában, egyetlen lövés nélkül, szanaszét futottak, különösen a gyáva hottentotta kísérők. — De nem mind — mert a közöttük levő Ádám nevezetű, hosszú, csontos legény, eszeveszett félelmében, úgy neki botlott egy Omrah nevű benszülött fiúnak, hogy mindketten a földre zuhantak.

Ez az Omrah, fiatal kora daczára, rendikvül bátor, eszes, tapasztalt fiu volt, a hosszú Ádám pedig a világ legnagyobb száju dicsekedője és leggyávább nyulfa vala.

Az oroszlán egész rettentő méltóságában felegyenesedve, büszke nyugalommal pillantott a futók után, midőn a hosszú Ádám szintén fel akart tápázkodni, hogy elinaljon, de az állatkirály talpának gyenge legyintésével a földre teríté s egyik lábát mellére nyugtatva, erejének tudatában, újra büszke méltósággal nézett szét a tájon.

Az eszes Omrah tudta, hogy menekülése csakis mozdulatlanságától függ ezért nyugodtan feke maradt. Szemei azonban követték az oroszlán minden mozdulatát s midőn látta, hogy ez még mindig a futók után nézve, háttal áll neki, szép lassan mindig tovább kezdett hemperedni, e módon kísértve meg a menekülést.

A haraszt és a fű gyenge ropogása azonban felkelté az oroszlán figyelmét. Rettentő mély morgással fordult meg, mire Omrah azonnal mozdulatlanná meredt.

A hosszú Ádám Omrah szerencsétlenségére, lábaival volt a fiu felé fordulva. Az oroszlán szintén ebben a helyzetben heveredett le a hosszú Ádám mellé, olyan szerencsétlenül, hogy hátsó részével egészen ennek arczára nehezedett és e helyzetben mind a két áldozatát szemmel tarthatta.

Ez alatt az őrnagy és Mungo Park megállította a futókat és tanácskozni kezdtek, mi módon menthetnék meg a két áldozatot.

Az őrnagy mindenkép magára akarta az állatkirály figyelmét vonni. hogy áldozataitól elterelve, elejthessék. azonban egy Bremens nevezetű bator. merész hottentotta vadász nem engedte:

— Ha lővünk, mindakettő el van veszve; — mondá. — Az állatkirály e perczben nem éhes, sőt nem is haragos. Farkának sajátságos csóváltatásáról látom, miként némelykor a macskának, neki is játszani van kedve . . . Ha mozdulatlanul maradnak, bántatlanul hagyja őket és megunva a játékot, távozni fog . . .

Az oroszlán minden szokását ismerő vén vadász tanácsára, nyugodtan vártak tehát.

A hosszú Ádám ezalatt majd meghalt rettentő félelmében. Egyik alélt-ságból a másikba esett, mert majd megfulladt a rettentő teher alatt s hozzá még az oroszlán hátulja éppen orrán és száján nyugodott és az ebből kiáradó pestilenciális szagot még az ő hottentotta gyomra se tűrhette.

A megfulladás veszélyével küzködve, mindenkép ki akarta fejét szabadi-tani. Mozgásának az lett a következménye, hogy az oroszlán, mint a macska az egérrel szokott tenni, kimereszté rettentő körmeit és játszva hozzákapott lábszáraihoz, hatalmas sebeket szagatva rajta, mikből csak úgy dőlt a vér.

A táborból ez alatt átkiabáltak, hogy ne mozogjanak, hanem halottcsen-desen maradjanak. A hosszú Ádám megérté a kiabálást, bár a rettentő teher majd beszakasztá mellét, mégis mozdulatlan maradt, mert szája legalább kiszabadult.

Omrah, ki ezalatt folyton csendesen feküdt, észrevette, hogy az állat-király a hosszú Ádám sebeiből patakzó vért mohón kezdi nyaldosni és ez minden figyelmét igénybe veszi, megint megpróbálta tehát nagy lassan a tovább hengeredést . . .

De az oroszlán villámgyorsan felpattant és övénel fogva, mint egy ege-ret, szájába ragadta és a hosszú Ádám mellé vive, ennek fejéhez fektette, mi-közben újra leheveredett s előlábát a hosszú Ádám mellére fektetve, tüzes pil-lantásokkal meredt mindakét áldozatára.

A táborban ezalatt rémülettel nézték a jelenetet. De a bator Omrah az oroszlán fogai között is megtartá minden nyugalmát és nem mozdult.

A hosszú Ádámot e közben újra a megfulladás veszedelme környékezé. A hatalmas talpak egyike szájára és orrára tévedt s majd betörte az ábrá-zatját. Nagy kinnal rántotta félre a fejét, mire az oroszlán iszonyu fogaival karjába harapott és jól összemarczangolta. Ádám azonban újra lélegzethez jutott.

A kiömlő meleg vér annvira tetszett a bestiának, hogy a jobb kart egészen válláig összevissza harapdálta és nagy kedvteléssel újra, meg újra tisztára nyalogatta talpait a ráömlött vértől . . .

A szegény Ádám, farkára lépett kigyóként vonaglott fájdalmában, mire az oroszlán körmeit oldalába vágva, egyik oldalról, a másikra dobálta, mint valami gombolyagot s egyre szikrázóbb pillantásokkal mereszté rá rettenetes szemeit. Ugy látszik, csak arra várt, hogy étvágya visszatértével — egészen felfalhassa.

— Tovább már nem várhatunk — szólalt meg erre Bremens. — E bes-tiát valahogy el kell riasztanunk, különben a meleg vértől étvágyat kapva, szétszagatja mindakettőt.

Erre aztán a következő hadi tervben állapotok meg. Vagy száz lépés-nyire visszahúzódva a cserjésbe, egyesült ordítással rohantak kifelé. Kivált a hottentották bögtek leirhatatlan módon.

Az oroszlán — mintha rugó lökte volna — ugrott fel s macskaszzerű lép-tekkel pár lépést hátrahúzódva — az ordítózókra meredt. Ezek azonban csak lassan közeledtek, nehogy felingereljék. Valahányat léptek — az állatkirály annyit húzódott hátrafelé — azután egyszerre megfordulva, hangos ordítás-sal futamodott meg a színhelyről . . .

A bátor Omrah a közeledők zajára vigan talpra ugrott. Okos, bátor vi-selkedésével egy karczolóást se szerzett, ellenben a hosszú Ádám csunyan össze-vissza volt marva és szaggatva és valósággal vérében uszva, szedték fel és vit-ték a táborba, hol nagysokára azonban mégis felépült.

*
* * *

Ennél még érdekesebb az a jelenet, mikor az állatkirály párjával — macskamódra, csuszva, meglapulva — minden bokrot, minden mélyedést fel-használva, lopja meg azokat az antilopfajokat, melyeket szélgyorsaságuk miatt, még az ő négy-öt öles szökéseivel sem birna beérni és melyek hosszú, hegyes szarvaikat veszedelmes ügyességgel tudják használni a támadásnál, még a rettentő állatkirály ellenében is.

Ezen kevés antilopfajok egyike az Oryx- vagy a Beisa-antilope. Meg-riasztva, vagy megtámadva, tühegyes hatalmas szarvát előrefeszíti s vad düh-vel ront ellenségére és keresztül töri magát embereken, kutyákon, a nyargaló zebra-csordákon, szétszór, felökkel mindent, a mi útjába akad — s épp ezért — noha nemcsak az antilopfajok, de a világ összes állatai között is egyike a leg-gyönyörűbbeknek, legkecsesebbeknek — mégis alig vadászszák és messze ki-kerülik őket a benszülött vadászok — annyira félnek hegyes szarvaitól.

Egy zulu vadász, a híres Tsakraa szemtanuja volt egy ilyen küzdelem-nek, mikor egyike a leghatalmasabb oroszlánpároknak, támadott meg két Oryx-antilopot.

„Strucczokra vadászva — beszéli Tsakraa — véletlenül egész nyáj szökellő antilopra bukkantam. Bár nagyon messze voltak, mégis reméltem, hogy megközelíthetem őket, mert egészen a láthatárig húzódó síkság be volt szórva mimóza-ligetekkel és bokrokkal; de a mi különösen megörvendeztetett és jó fedezetet nyújtott, az az a sok torony- és kucs-magombaforma termita-hangyatelep volt, melyek a fák és ligetek szélén egymást érték.

Paizsomat hátamra kötve, csuszva közeledtem a nyáj felé. Könnyű szellő fodrozta a síkság magas fűvét és a szép állatok békésen legelészve, las-san-lassan felém közeledtek; egy-egy virgonczabb bak magasra fel-felszökött a levegőbe, megvillantva hófehér hátulját, . . . de egyszerre az elől legelő vén bak a levegőt szimatolva, patáival nyugtalanul dobogott és egy éles, mekegő

bögést hallatva, magasan a levegőbe szökött, mire az egész nyáj egy tömegbe verődve, megfordult, s magas szökések közt villámgyorsan rohant végig a síkságon.

Mitől riadt meg a nyáj, nem tudtam eltalálni. Szelet nem foghattak, mert a könnyű szellő felőlük lengedezett felém és engemet is egészen elfedtek a bokrok és a természet-hangyák három-négy öl magas telepei.

Éppen egy ilyen hármás természetlep mellett rejtőzve, mely fölé egy vén mimózának legvastagabb ága nyulott — asszagájom * segítségével felhágtam a legkisebbre, ennek tetejéről pedig egy ugrással feljutottam a középsőnek, a legmagasabbiknak a csucsára, hogy a nyáj után nézzek.

Ez már a messze távolba rohant, folyton fokozódó, vad ijedtséggel.

Mi az, a mi így megriaszthatta őket? Mindenfelé nézegettem, de nem láttam semmit, midőn egyszerre, lábszáraimon olyan heves csipéseket éreztem, mintha tüzes vassal sütögetnék.

Azon a lyukon, mit asszagájommal a majdnem kőkeménységű domb oldalába vágtam, csak úgy özönlöttek felém a mérges marású „katonák“, a természethangyáknak ez a harcziarésze, a miért telepüket megbontottam és erős rákonyaikkal belém kapaszkodva, mindjobban csiptek, martak.

Sietve néztem körül, hol juthatok le leghamarább.

De minden csepp vérem jéggé fagyott.

Az alig harmincz-negyven lépésnyire levő bokrosból két hatalmas oroslán lépegetett elő. A fekete sörényű óriási hím a futó nyáj után bámult, a nő azonban magasra emelt fejjel, sárgás-zöld tűzben égő szemeit rám meresztette s felhörrenő morgással korbácsolta bojtos farkával oldalait.

Erre a hím is megfordult . . .

Láttam, mint mered, mint berzenkedik magasra sörénye, mint izzulnak, mint szikráznak jobban szemei. Tompán, röviden felordított.

Mint egy szobor, olyan mozdulatlanul álltam az agyaghalom tetején, de azért minden porcikám reszketett.

Az a négy, rettenetesen izzó szem folytonosan rám volt szegezve és ha mozdulok, egyik vagy másik rögtön rám rohan.

Egyszerre erős csörtetés és dobogás hallatszott a bokrok között, mire az oroslánok megfordultak, s apró léptekkel, majd csuszva közeledtek a tisztás felé.

Ezt a pillanatot tüstént felhasználtam s minden erőmet összeszedve, egy ugrással elértem a fejem fölött levő mimóza-ágot, s felkapaszkodtam a fára.

Alig, hogy elértem az ág végére, máris nagyokat hördülve, rohant visszafelé az oroslánpár, mert az a csapat zebra, mely erre tartott, szimatot kapva, azon az ösvényen vissza is rohant, a melyről jött.

Vad ordítással s óriási szökésekkel ugráltak felém, s csak úgy döngött a föld, a hogy körülszáguldozták a fát.

A hímnek egy iszonyu szökéssel végre is sikerült az alsó ágak egyikére feljutni, de ez recsegve tört le alatta s nagyot zuhanva esett a földre. Ez csak

* Rövidnyelvű, szélesvasu hajító dárda, melylyel a zuluk ép oly pontosan célba talál, mint mi a lőfegyverrel.

fokozta mindkettő dühét — és én remegni kezdtem már csak gondolatára is annak, hogy ha a hím a természetből szökik, onnan egy ugrással könnyen a fára is feljuthat.

Igyekeztem tehát mindenkép elrejtőzni, hogy ne fokozzam végsőig a két bestia dühét.

Szerencsémre, a törzságak egyikén a társas-szövőknek gunyhótető alaku fészke volt rakva. Ezek a kis szárnyasok nagy tetőformát szőnek ügyesen fűből s ez alá a közös tető alá rakják azután fészkeiket. Ez évről-évre nő, a szerint, a mint a társaság több százakra szaporodik s néha egy-egy tágas gunyhótetőnél is nagyobbra terjed, sőt néha maga a fa is összeroskad a fészek sulya alatt.

E mögé a tető mögé rejtőztem, s úgy összehúztam magamat, a hogy csak lehetett.

De azért az oroszlánok nem távoztak. Le-le hasaltak a fa alá, majd morogva, ordítva, talpaltak fel-alá. A hím, mint valami óriási macska, hátát felpupositva, forgott, murrogott, majd aczélos körmeit a kéregbe vágta, tépte, szaggatta és nyújtózkodott.

A nap már a zenithen állt; a delelőt is túlhaladta, sőt utjának háromnegyed részét is már megtette, ekkor a nő felállt és egy közeli forráshoz ment szomját oltani. A hím ezalatt még figyelmesebben őrzött, s nagyokat morogva kerülgette a fát.

Már csak két óra választott el a nap nyugtától és a síkságon már nyuladoztak az árnyak, midőn az oroszlánok egyszerre figyelni kezdtek, azután halk morgással, a bokrok és természetközeli árnyékába lapulva, nesztelenül csuszta a tisztás felé.

A füves lapályon két gyönyörű, egy-egy megtermett szárnál jóval nagyobb, erősebb állat közelgett. Lassu ügetéssel, a bokrok és cserjék közé rejtőzve, majd ki-kicsapva a tisztásra, legelészve szökelltek előre.

Alakjuk és színezetük hajszálig egyezett, de nagyságuk jóval különbözött egymástól . . . Kékes hamuszürke színezetük a fej és nyakon világosabb és sajátságos fekete csikokkal volt tarkázva; hátukon setét sörény hullámozott és hosszú bojtos farkukkal serényen verték az alkonyodó nap sugaraiban tánczó szunyogokat. Nagy, erős alakjuk dacára végtelen kecs- s könnyedséggel mozogtak, de legszebb ékességük fél ölet meghaladó, majdnem egyenes állásu, ébenfekete szarvaik voltak, melyeknek hegyei, mint a tű, mint a dárda, oly élesek. A kisebbnek, a tehénnek szarvai nagyobbak voltak a himénél.

A vidám zöld színben pompázó lapályon gyönyörű két alak volt ez a két Oryx antilop, s a két oroszlán ezekre lesett . . .

Mint a macska, mikor a fű közé levágódó pacsirtára les, hosszan elnyúlt testtel, egészen a földre lapulva, kuszott előre a két óriási macska.

Hatalmas testük alatt, mintha árnyak lettek volna, egy levél sem zördült meg, hanem zöld fényben égő szemeiket a közelgőkre meresztve, minden bokrot, minden mélyedést felhasználtak, hogy magukat elrejtse, s nagyokat nyulva, szöktek egyik természetközeli árnyéktól a másikig, s ennek fakó sárgás oldalaihoz úgy odalapultak, hogy színezetük szinte egybeolvadt emezekével.

Mennél jobban közelgett a két könnyülabu állat, az oroszlánok teste annál idegesebben reszketett. Minden izmuk, minden idegük vonaglott az ébredező vérszomjtól, s az aczélos körmök ki-kimeredtek, be-behúzódtak s bojtos farkukat idegesen, csendesen csóváltatták.

Egyszerre a nő-oroszlán eltűnt a hím mellől. Tsakraa magas rejtek-helyéről jól látta, a mint a nagy félkörben a cserjésbe huzódva — kigyóként kuszott előre, hogy az Oryxoknak háta mögé kerüljön, s így egyiket a hím körmei közé hajtvá, a másikat meg ő ejtthesse prédául.

Nagy feje, villogó szemei fel-felmerültek a magas fü közül, a hím pedig, minél inkább közeledtek, annál jobban behúzódtott a természetközeli árnyékába és sörényének minden szála ingott, berzengett. Fülelve lesett, hallgatódzott a közelgő dobogásra . . . és midőn a két Oryx már csak két-három ölre lehetett — farkát idegesen csóválva felegyenesedett s megnyult testtel szökött előre.

Egyetlen egy ugrással a hím hátán teremve, rántotta a földre, s egy talpcsapással eltörve a nyakgerinczét, egyetlenegy harapással átharapta a nyakát és a tehénnel mit sem törődve, dühös, jóleső morgással szívtá, nyalta a bugyborékoló vért . . .

Minden más Antilopfaj hanyatt-homlok rohanva menekült volna tova. De nem így az Oryx! Az első perczekben szoborrá bénult ugyan, de azután, mint a villám, vak dühvel és előre szegzett szarvakkal rohant a gőzölgő vér habzsolásába elmerült állatkirályra és három lábánál hosszabb tühegyes szarvait oldalába meríté.

Iszonyatos bődülés, légrázkódtató fájdalomordítás harsant fel és a felszökő oroszlánt megint egy újabb döfés találta, hogy felhemperedett és ez oly gyors egymásutánban ismétlődött, hogy Tsakraa jóformán alig látott a küzdelemből valamit.

Hímjének panaszos ordításaira öles szökésekkel rohant elő a nő-oroszlán, s egyetlen talpcsapással leütötte az Oryx-tehenet — és ráállva, mély győzelemordítása menydörgött végig a lapályon.

Azután apró, macskaforma szökéllel hímjéhez ment, mely mozdulatlanul hevert a zsákmány mellett.

Sokáig nyugtalanul morogva, szimatolva járta köröskörül, majd megállva, hörgő, kurrogó, rövid bődüléseket hallatott. Mikor ezekre nem felelt, nyalogatni s nagy fejével döfölgetni kezdte és mikor ezekre se mozdult, türelmetlen, haragos morgással néhányszor sebesen köröskörül futkosott, majd megint mellé szökve, fejét hizelegve sörényes nyakához dörzsölte, s orrával döfölgetni, emelgetni kezdte hímjének hatalmas, sörényes fejét, de ez nem mozdult, hanem lankadtan, erőtlenül mindannyiszor visszaesett.

Ekkor vad dühvel nyargalta köröskörül s ordított, bögött, hogy a lég, a föld reszkedett bele. Szikrázó szemeit köröskörül jártatta a sikon, valami élő ellenséget keresve, hogy dühét kitölthesse és koronkint panaszos, fájdalmas nyávogásban tört ki.

Tsakraa mozdulni, de még lélekzeni se mert buvhelyén.

Szerencséjére két kafferbivaly czamogott elő egyszerre a lapályt sze-

gélyző távoli erdőszél bokrai közül — és az oroslán most ezekre rontott szeretlen dühében.

Erre Tsakraa egész bátran leereszkedett a fáról, tudva, hogy az oroslán egyhamar nem tér vissza.

Ott feküdt az állatkirály vérében uszva. Oldalát át- és átjárták a hosszú, hegyes szarvak, szügyébe pedig bele volt törve az Oryx-tehén mind a két szarva, a mi akkor történhetett, midőn a nőorszlán leütötte — ez aztán egyszerre megölte a hatalmas állatkirályt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A szárnyasvilág Proteusza.

Kár, hogy a régi görögök és rómaiak előtt Amerika a „terra incognita“ volt, különben ez igénytelen, szürkés-barna köntösü madárkát bizonyosan Proteusz szentelt madarává avatták volna, a minthogy szentelt madara volt Jupiternek a sas, Junónak a páva, Vénusznak a galamb.

Bohócza, de egyuttal andalítóan édes énekeese az amerikai tropikus őserdőknek! Ruházata fakó; a végtelen őserdők s az izzó tropikus nap nem adtak neki csillogó mezt, mint az itt lakó szárnyasok legtöbbszörének. A szivárvány minden színében játszó orchideák, passiflórák és kaktuszok virágai mellett, csak egy elszáradt, barnás, odahullott falevélnek tűnik fel, mit egy kóbor szellő hullatott e vakító környezetbe.

De az az áldott, jóságos természet, mely minden, még a legcsekélyebb teremtményét is szerető anyaként dédelgeti, asztalt terít neki, ágyat bont, a csillogó tollruha helyett adott neki oly tulajdonságokat, mik magasan fölébe emelik a ragyogó tollu tropikus lakóknak; adott neki gazdag változatú, lágy hangot, lübbajos éneket, játszi kedélyt, széles jó kedvet s oly utánzási tehetőséget, mely bámulatba ejti úgy a természetbuvárt, mint a laikust egyaránt; a madárismerőt és kedvelőt pedig exaltációba hozza még csak nevének említése is.

Az Egyesült-Államok 40. szél. fokától délre — egész Mexikóig elterülő áthatolhatlan őserdőkkel, ligetekkel, bokrokkal beszórt tengerpartok, ültetvények vagy cserjés liánosok vagy pamutfás savannák kedvencz tartózkodási helyei a mi dalnokunknak, az amerikai csufoló rigónak (*Mimus polyglottus*), a mint a természetrajz nevezi. Ez a tropikus erdők csalogánya; de nem az a méla, párját vesztett tört-, vagy fájószívű dalnok ő, ki akkor is sir, mikor nevetni akar, hanem egy játszi, pajzán kedvű kóborló troubadour, kinek egész élete nemcsak dal, hanem táncz, tréfa, bohózkodás — meg a szerelem!

Beszól, betekint minden fa és bokor zöld kebelébe, a liánok, gobeák szövedékeibe harsogó dallal, trillákkal, belebug a fenyvesek koronáin zugó szélbe, hálahimnuszt zeng a százados cser vagy jávor ágcsarnokai közt, mámorító bordalt, tüzest, gyujtót a csobogó forrásnál, vigat, örvendezőt egy édes bogyókkal rakott bokron, andalítót, költőit egy orchidea vagy passiflora színdus virágainál, a milyen a környezet, neki minden bokor, minden fa korcsma, hangversenysterem, hol örökös a dal, táncz s muzsika.

A mi erdőink mélák, hallgatagok; az őserdő él, minden fája, minden porczikája lüktet, lármáz; a mi erdőink hangja csak egy méla, elvesző akkord, egy lármás hangversenyben.

Ott megvan minden fának, minden bokornak a maga lármás, kiabáló, veszekedő, kurrogó, süvöltő lakója éjjel úgy, mint nappal; csak mikor a tropikus nap már a zenithen izzik, akkor van csend, nyugalom az őserdő homályos, össze-vissza kuszó, fonódó, tekerődő aranyzöldesbe játszó lomblabirintusában. Ilyenkor a kajmán a part aláhajló nádai és sásai közt nyújtózik, a papagájok a magas fák hüsében bóbiskolnak, a jaguár, puma a csalitok aljára furva magát, gőzölgő nyitott torkát a föld hűvös páráival enyhíti.

De dalnokunk nem lusta kreol, ki függőágyában hintázik, nem elhizott ültetvényes, ki a négerlányok legyezői alatt szuszog, vagy horkol, hanem fittyet hányva az égető napnak, az őserdő aranyzöld homályában ágról-ágra szökell és trillázgatva, azon törí fejét, kire ijesztszen reá, kiket csaljon meg? Pedig már a nap első sugarainál, az első vérpiros csiknál keleten, elkezdí bohóskodásait, csalogatásait.

Megcsalja a fák fölött keringő, vöröslábu ölyvet, a mint az prédára vadászgatva, kering széles körökben, a fehérfejű, nagy, barna sas kiáltását utánozva, mire a vöröslábu ölyv szárnyait összecsapva, mint a földobott kő, hull alá a fák védő sűrűségébe; szétugraszt egy békés, épen egy vad narancsfán csemegéző selyemmajom-családot, a jaguár kurrogó torokhangját utánozva, midőn zsákmányolni jár; eszeveszetten ugranak szét, hull az apró, kis kesernyés narancs jobbra-balra, ők meg föl, egészen a fák sudarára, a tetejébe, mert a jaguár ép oly ügyesen föl tud mászni, mint ők a vadnarancsfára s oly ügyesen szedi le őket, mint ők a narancsokat; erre, mintha csak egy jóízűt nevetne, utánozza a lazurszajkó kerregő, nevető kiáltását, mire sivitva rebbenek szét a hilguerok és monjiták, az őserdők torkos verebeinek csapatjai az édesbogyóju kék málnabokrokról, mert e nevető kékruhás tyrann a legvérengzőbb gyilkos, egy-két monjitánál meg sem áll; erre ő maga száll a bokrokra, hosszú farkát billegtetve, szigorú szemlét tart, egy-két édes bogyót bekapva, férgesek és levelészek után néz, mert azok a tolvajok a javát már mind letorkoskodták, nagy ideje volt rájuk rezzenteni, mert bizony semmi sem maradt volna; szemléjét végezve, a földre száll s ott váratlan razziákat tart a belopódzó vékony napsugárkákban fürdő apró hernyócskáknál, lepkék-nél és báboknál, nagyokat ugrálva bukdos, azután zeg-zugos repüléssel a magas jávorfák ágaira száll, ott szökdel erre-arra, nem nyugodva! Csipp, csipp, krrrr!! Hát ez mi? Megáll, füle! Megint csak a halk csipogás, csipp, csipp, krrrr! Megfeszített figyelemmel néz erre-arra, egyszerre azután a kékszarka hívó hangját utánozza! Erre megzörren a jávor egyik nagyobb kinyuló ágának sűrű levélbokrétája, csipogás, csiripolás, zörgés-börgés hallatszik, fészkelődő vergölődéssel; a sűrű levélbokréta közül öt-hat helyen, zöldes pelyhű, nagyszemű buksi fejecskék kandikálnak ki s csipogva tátogatják széles, sárga szájacskáikat.

„Aha, megvagytok hát, tudtam, hogy eláruljátok magatokat“ s mintha

csak ezt mondaná e százhangú Proteusz, a fészek szélére áll, mire a kékszarka éhes, eledellel hazatérő anyjukat váró fiókái, megrettenve huzzák össze magukat a téres fészek pelyhes ölébe!! De ő, dalnokunk, nem vérszomjas kannibál! Barátságosan pillant a kicsinyekre, össze-vissza nézi, forgatja őket csőrével, azután, a fészek széléit huzogatja, vizsgálja, mintha csak a jóságát, czélszerűségét akarná megpróbálni; a kicsinyek még jobban félnek, összebujnak, lassan, szepegve csicseregnek; erre, hogy felbátorítsa őket, megint az anyának hívó hangját utánozza! A kicsinyek megint örvendve a fészek szélére rebbennek: „Mégis itt van a mama!“ Körülnéznek: „Nincs itt még se, nem látjuk; csak ez az idegen bácsi“ . . .

Mikor mindent apróra összenézett, megforgatott, — akár csak egy gondos nagymama, a ki a kicsike unokát nézi meg, jól és tisztában van-e hagyva — lelibben a fészek széléről és a már egy kicsit nekibátorodott bámuló kicsinyeknek egy édes lágyhangú dalt döngicsél, — akár csak egy édes, álmataag bölcsődal — álomba ringató édes trillákkal és andalító futamokkal; erre a kicsikék megint összebujnak, ő pedig tovaszáll zeg-zugos, hol egyenes, hol haránt, sebes libbenésekkel, e közben meglátva egy kinyuló ágon sütkérező apró szürke evet-családot, éles, rekedt hangon kezd vijjogni, kráogni, mire azok eszeveszetten surrannak vissza a sűrű lomb közé, remegve, félve, hogy jön a feketefejú héja.

Nem unja meg a csalogatást, bohóskodást egész nap; akár eszik, akár pihen, mindig csak az éneken, a bolondozáson jár az esze.

Nemcsak tollas pajtásait, vagy négylábu lakótársait ülteti fel ámitó hangjaival, hanem sokszor az utvesztett, a végtelen erdők nyomtalan labirintusaiba tévedt utasok is felülnek s kóvályognak össze-vissza napokig a csalóka hang után . . .

Audubon után közöljük röviden az alábbiakat: „Egy nem rég megtelepült farmer vadászatgva, letért vagy letévedt az ösvényről s a vad üzésében elfeledte, hogy a fák kérgén itt-ott jegyzéseket tegyen! Sokáig tévelygett s az éjt egy fa tetején töltve, napfölkeltekor ujult erővel akarta az utat keresni! Már majd fél nap telt el a másodikból. A rengeteg oly kétségbeejtően egyforma mindenütt, hogy sokszor csak akkor vette észre, hogy folyton egy helyütt, egy nagy kört jár be, mikor már háromszor-négyszer egy helyre tért vissza! „Már a harmadik napot töltöttem e kétségbeejtő helyzetben, ruham rongyokban lógott, porom alig két lövésnyi volt, mert ellődöztem, kétségbeesésben, remélve, hogy így ellenségre vagy jóbarátra találok! Lábaim roskadoztak, arczom vérzett; kétségbeesésben már csak a halált láttam, mint szabadítót. Itt fogok elporladni, gondolám, — beszél maga az eltévedt — a gyümölcs és bogyók nem igen ujították föl laukadt erőmet, mert élelmem egy szemig elfogyott . . . A lázas kétségbeesés és egy neme az örülésnek készített, sarkantyuzott, előre, előre, hátha! . . . Már jóformán összefolyt előttem minden, lábaim roskadoztak, mellem sipolt, de csak mentem, gázoltam tántorogva össze-vissza! Egyszerre — mintha egy villamfolyam árama járt volna át — rezzentem össze; fejszecsapkodást hallottam! Szivem hevesen vert, egy öröm-

sikoly tört elő ziháló mellemből; mert világosan hallottam a fejszecsapást, a faforgácsok recsegő pattogását. Nem is igen messze volt tőlem; mintha azokon a sárga virágu szömörcefákon túl hangzanék! Feledve mindent, törtem magamat a hang felé! A hangok el-elháltak, ismétlődtek hosszabb szünetekben! Csak akkor fogott el a kétségbeesés, mikor roskadozó lábaimon összejártam a környéket; csend — semmi emberi lény, nyom még kevésbé! Egyszerre egy kis harangocska távoli csengése ringott felém! „Telep, telep — rebegém — van itt.“ A harangocska hangja távolról, lassan ringva, hátam mögül hallatszott. Összeszedve magamat, mentem, támolyogva, reménynyel szivemben, magamban az „Ave“-t imádkozva. Egy kis patakon gázoltam át, mindenfelől a fehér virágu dogwood és az óriási hickory-fák vettek körül: „Első utam a kis templom lesz, hála neked jó Isten“, rebegém, ki kivezetsz, megváltasz kis harangod szavával e rengetegből!“ E pillanatban — távoli óraütés hangzott: megoldvastam, négyszer hallottam; olyan sajátságos lágyan hangzott, de mégis óraütés volt. Törtettem arra egyenesen, életkedvem újra visszatért s visszatért szivembe a remény! A sok kuszó, összefonódott lián, goba közt alig tudtam haladni, alig volt erőm, hogy vadászkésemmel egy kis tért vagdossak e szövevény közt. Egy helyütt pláne akárcsak egy sűrűn szőtt szőnyeg függött alá a fákról az ezerféle inda, összebogozva, újra gyökeret verve a földön, körülölelve a cserjéket, dőlt fákat, ágakat, oly sűrűn, erősen, hogy kétségbeesve álltam meg ez eleven függöny előtt.

De egy érczfalon is keresztül törtem volna, mert közvetlen közelemben szekérnyikorgás, fütty, ostorpattogás hallatszott, mintha az ökröket nógatnák . . . „Hollá, emberek, hej! segítetek!“ kiáltám tele torokkal s valóságos dühvel szaggattam, téptem a szövevényt, felriasztva ezernyi madarat, lepkét a rángatással és cibálással! Macskanyávogás, kotkodácsolás, galambbugás, kukorikolás, fütty, megint ostorpattogás, kerregés hallatszott, én pedig kétségbeesetten, mint egy öklelő vad — fejemet, kezeimet előre feszítve rohantam és törtem át a szövedéket és övig estem egy büzös-nyálkás mocsárba! Az önfentartás ösztöne vánszorogtatott ki a tulsó tisztásra. Seholy semmi . . . Előttém kezdett minden összefolyni, összezavarodni, erőm megtört, lerogytam, mind e hangok csak káprázat, a közeli végkimerülés hallucinációi voltak, seholy semmi??? Még emlékezem, hogy ezután egy csodaszép, lágy, ezüstcsengésű halk ének csendült meg, minő a szerafook zenéje, minő a megnyílt menny éneke, a lágy andalító trillák, valami megnevezhetlen, álmos, fáratag, kéjes szibbadásba ejtettek, a kétségbeesést fásultság, valami megnevezhetlen tompító gyönyör, kéjes érzés váltotta föl, mintha az édes hangok megbüvöltek volna; fölnéztem, nem messze tőlem egy barna, fehérhasu, hosszú farku, karesu természetű madárka ült egy ágon, hosszú farkát billegtetve, énekelt oly csodaszépen . . . többre nem emlékszem . . . mire magamhoz tértem, egy indus wigwamban találtam magamat . . . Ott mondták, hogy az erdő fiai találtak reám, mikor elmondtam élményeimet, az asszonyok kezeiket csapdosták össze és nevettek; sokakat megcsalt már az „Jua-ki-roock“, így nevezik ők a csufoló madarat.“

A mit itt elmondtam, nem mese, még kevésbé tulzás vagy nagyítás. A

leghiresebb természettudósok, a legfáradhatatlanabb természetbuvárok megerősítik az elmondottakat!

A csufoló rigó természete hasonlít egy pajzán, fejét mindig uj és uj csinyen törő gyermekhez: vig, jókedvű, könnyelmű, virgoncz állat; napkeltétől dalol napnyugtáig, sőt a holdfényes éjeken is megcsendül tündéri dala nem egyszer! Kóborló, vándorló teremtés s mindannyinak természete a szerint a vidék szerint változik, a hol lakik! A megtestesült kíváncsiság, minden lyuk, minden ág, minden hang, zöreij, ének, mozgás felkelti figyelmét s az a bámulatos tanulékony és kitűnő, hajlékony és alkalmas hangszervezete képessé teszi, hogy a hallott hangot, legyen az bármi, csak hangterjedelmét és erejét meg ne haladja, élethűen utánozza! Ma itt — holnap ott, — végtelen térségeket kóborol össze, különösen párosodás és költés idején! Gyümölcsösök, ültetvények, telepek körül is lebzsel, vigyáz, figyel, kíváncsiskodik — és utánzási passzióból minden hangot felfog és eltanul; innen van azután, ha az eltévedt vándor az ember nem lakta rengetegben fejszecsapást, haragszót, óraütést s a homokos, víznélküli, fás fenyéreken forráslocsogást és evezőcsapkodást hall.

A szerelem bűbajos korszakában ép oly érdekes, mint egész évi, farsangoló kedvében; mihelyt a párosodás megkezdődik, eltekintve a himek párviadalától, mindegyik még azon is iparkodik, hogy a nőcskének, mely a himtől csak színeinek fakósága és határozatlansága által különbözik, ő tessék meg! Mindegyik him a virágos s az alacsony ágacsán ülő és figyelő nőcske előtt természetének karcuságát, tollazatának fényét, szépségét s mozdulatainak báját és könnyedségét iparkodik — a többieké felett — kitüntetni, hogy ő legyen a választott.

A földön nagyokat huppanva ugrálnak, szárnyaikat leeresztve, széles hosszú farkukat majd legyezőszerűleg oldalra, föl s alá szétterjesztik, táncznak, zeg-zugos harántos repüléssel kóvályognak, majd szájukba vesznek egy-egy elhullott, hosszú, végén kis bokrétás vagy pelyhes fűszálat s ezt magasan tartva, mindenféle komikus ugrándozást, mozdulatot s tánczot visznek véghez.

A táncz végeztével következik a „dalnok-verseny.“ Körülülük a nőcskéket s mindegyik a legelbájolóbb dalait, legédesebb futamait énekli hévvel, tüzzel, édesen, andalítóan; a dalok után pedig ki mit tud, mindenféle hangot utánozva, kerczegnek, harangoznak, kukorikolnak, rőfögnek, gágognak, csengetnek, ümmögnek, kerregnek, nevetnek stb. Több utazó, különösen Scater dr. buvár állítja, hogy valami édesebb, hasonlíthatlanul elragadóbb éneket nem hallott, mint egy ilyen csufoló rigó szerelmi énekverseny!

A verseny végezte után, mindegyik nőcske boldogítja a győztest szerelmével, s a boldog pár elkezd a fészeképitést, közösen dolgozva, valami sűrű lombu fa sudarán, gyenge hajlékony ágacskákból és füből, kibélelve jó puhára állati szőr vagy növényi pehely- és pamuttal. A nőcske 5—6 halványzöld alapu, barnafoltos tojást rak, s ezeket 22—25 napig üli; ez alatt a him a legédesebb dallal s mindenféle bohósággal gyönyörködteti s eteti, éppugy, mint később mindkét nem a kicsinyeket, édes, leves gyümölcsök, bogyók, férgék, kukaczkok, lepkek s bábokkal stb.

Joggal nevezik Audubon, Wilson, Wallace, Sclater dr., Gerhardts stb.

természettudósok az énekesek királyának, mert vajmi kevés énekes áll föllette még énekekben, sőt az amerikai kontinens egyik énekes se mulja őt felül! Megjegyezzük, hogy nem általánosságban beszélünk, mert a Sáhma, Fuvolász, Beo és Poë, szintén versenyezhetnek e czimért, még pedig sikerrel; csakis a rokonfajok és amerikai kontinens éneklőit értjük!

Mint kalit- és szobamadár a legháladatosabb és a legmelegebben ajánlható! Tartása könnyü, nem kényes és finnyás, hanem jó ápolás mellett 15—25 évig élél a kalitban.

Legjobban bizonyít ez állításunk mellett az óriási behozatal. Európába évenként minimo calculo 6,000 drb csufoló rigó him, 3—4,000 nő hozatik s a kereslet e mellett mégis élénk és nem soká vendége a piacznak, mert elkapkodják.

Nekem a legkedvesebb madaraim egyike! Már évek óta tartok többet, sőt sikerrel tenyésztettem is, mi rendesen sikerül — akár csak a kanárinál — ha egy párt teszünk össze!

A fent leirtakat — megvallom — mielőtt e madarat tartottam, túlzásnak hittem, különösen utánzókéességét; de tapasztalataink, melyeket részint én, részint nagybátyám tettünk, feltétlen hiveivé tettek e tündérhangu dalnoknak.

Az eddig kapott himek mind egyforma színűek voltak, csakis az árnyalat volt az öregeknél sötétebb; egy öreg csufoló rigó him felül farka végeig sötétbarna, vállain egy sor vékony, szárnya közepén vastag fehér folttal; hasa, torka, melle, minél öregebb, annál hófehérebb, a fiataloknál homályosabb; a nő sokkal kisebb és színei fakóbbak, világosabbak, a fehér folt nagyon keskeny; alakja hosszú, karcsu, magas lábakkal; farka tulhosszu, mozgékony, legyezőszerü állással; ha kiterjeszti, két oldalán 3—3 fehér tollal, mi kiterjesztve igen szép a sötétbarna középpel. Vannak egyes színeltérések is, például a begy barna foltokkal, kissé sárgás.

Sok természettudós mint jellemző sajátságot említi, hogy nagyon vad természetü s ezt hátrányául rójja föl, hogy veri, vágja, csapkodja magát a kalitkához s a sodronyokhoz s nem igen lehet megszeliidíteni.

Merőben tagadom ezt! Kezelésem alatt legalább eddig 150—180-nál több állott, ezek közt fele nő! Igaz, hogy első időben a madarak nagyon vadak és neszesek voltak! De a legvadabb és legvergődőbb példány is, egy hét alatt, röpködés és vergődés nélkül eltúrte, ha vizet, étket és homokot kapott; csakis annyi jelét adta féltékenységének, hogy az alsó fácskáról a kalitnak legfelső fájára szállott, de minden rohamosság nélkül.

8—10 nap mulva megmaradt az alsó fácskán s kevéssel azután, még a kezemben lévő, félig benyújtott vályucskából kapkodta ki az étket.

E tapasztalást tettem majd minden lágyétkünél: rigó- és csalogányfajnál; eddig e fajok vad, vergődő állatok hírében állottak, pedig mondhatom, hogy ép e fajok szelidülnek letelebb és legjobban; természetes a velük való bánásmód lassu, könnyed mozgást követel, nem pedig élénk hadonászást és csapkodást.

Késő tavasszal és egész nyáron kifüggesztettem őket a szabad légre, magam pedig a verandára nyíló szobában dolgoztam! Egyik a másik után

énekelt, hogy letettem tollamat s önfeledten szivtam magamba az édes hangok árnját, melyeknek elbűvölő, gazdag dallamát, édességét s kimondhatlan lágyságát leírni nem lehet!! Hallani, csodálni és gyönyörködni lehet csak énekükben s csodálatos hang- és énekanyag áll rendelkezésükre; soha egyformán nem énekel egyik sem; minden éneke más-más, mindig új változat, új báj és édesség s az évekkkel finomul a hang, a koloratura! Nem meglepő, csodaszép-e az, midőn a hold fénye bevilágítja szobáinkat, félszenderegve várjuk az álmot; minden olyan regés, olyan fantasztikus s egyszerre egy halk, álomszerű hang csendül meg, mintha üvegharangokat rázna künn a szél, mintha az ezüst halk csengése rengne ábrándosan, lágyan a titokteljes félhomályban; oly varázsos, oly elbűvölően andalító ilyenkor éneke, hogy szinte a távoli regevilágban képzelet magát a hallgató, a tündérek dalát hallgatva!!

E mellett szorgalmasan énekel; dala az egész évben cseng, csakis augusztus és januárban nem; akkor vedlik; nem mint a mi fülemilénk, mely az év bizonyos szakában énekel rövid ideig!!

Én nem tudok másként, csak a legnagyobb elragadtatás hangján írni róla; s ezt megérdemli teljesen! Igaz, de ez csak észbeli tehetségét mutatja, hogyha helyet változtat, az idegen környezetben, míg meg nem szokik, hallgat, kissé vad lesz és nyugtalan; de ez minden madárnál, még az annyira otthonos kanárinál is többé-kevésbé előfordul; de azután újra az az édes, tündérdalu dalos lesz, mint volt!

Jegyzeteim közt sok érdekesre akadtam róla, álljon itt a sok közül:

Falun voltam, oda is velem jöttek; egy délután az ölyv rekedt kiáltását hallottuk az udvaron; néném csirkéit féltve, kifutottunk, de azok nyugodtan kaparásztak; jobbra-balra nézegettünk, sehol semmi! Egyszerre macskanyávogás, galambbúgás hallatszott, utána fecskecsicscsergés, sárgarigófütyty, fúrulyaszó, kutgémnyikorgás és oly éles kotkodácsolás, hogy a kaparászó tyukok is mind figyelni kezdtek! Ekkor vettük észre, hogy az egyik csufoló rigó mórrikál s nevetgél, mint a gerle! Egy más alkalommal pedig a kolomp hangját, czinke-cserregést, verébsiripolást utánzott, sőt még azt a vékony szemű lánczcsörgést is, a mivel az ökrök a jászolhoz vannak kötve, oly természetűen utánozta, hogy csak bámulni tudtunk a hasonlatoságon! Estefelé pedig a fejest; ezt pláne többen egyszerre csinálták: az a sustorgó, pattogó ütemes locsogás, mint mikor a téhén tögyéből a félig telt edénybe zuhog a kifejt tej-sugár, olyan természetű volt, hogy a tejet behozó minden majd kiejtette kezéből a telt dézsát.

Volt alkalmam öreget, fiatalot látni s tartani, sőt magam is neveltem többeket.

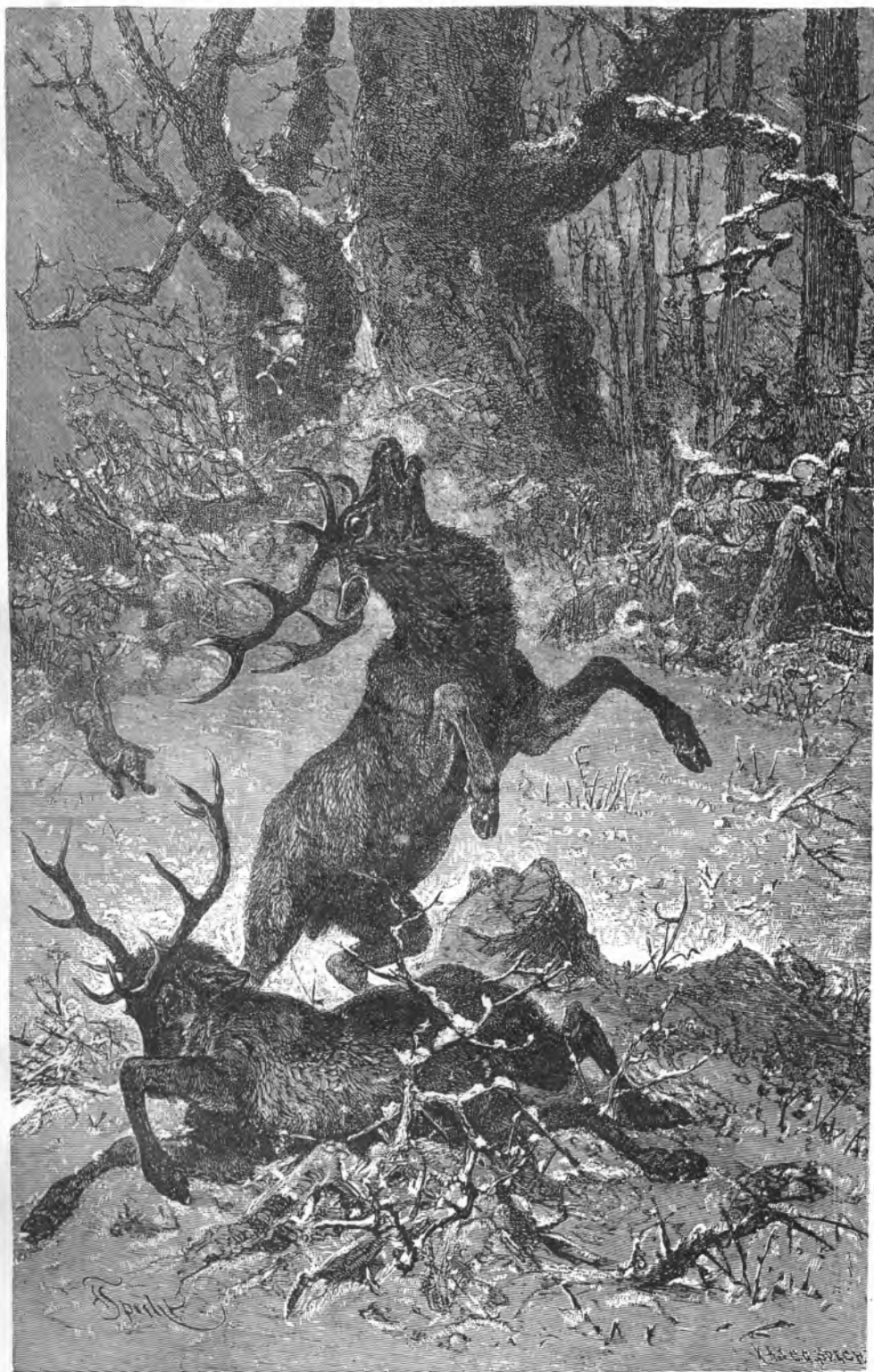
E madár szaporasága bámulatos. Két törzspártól, — egy pár évenként, a szabadban 5—7 tojást rakva költ háromszor, a fogságban gondos ápolás mellett kétszer 3—4-et nyertem öt év alatt, a fiatalokat szinte párosítva 190 darabot, miket részint ajándékozás, részint eladás által értékesítettem.

Itt a madárbarátokat, különösen a tenyésztőket figyelmeztetem, hogy nagyon kifizeti magát e költetés, mert a csufoló rigónak mindig van jó piacza. És itt több nagyhirű természettudósra kell — bár sajnálattal — ellentmon-

danom, mert a fogságban született fiatal hímek, különösen a szintén fogságban született szülőktől származók, korántsem oly elbűvölő énekesek, minők a szabadon fogottak. Ezt volt alkalmam sokszorosan, nem egy vagy tiznél, hanem százaknál tapasztalni. Pedig Sclater dr., Russ dr., Reichenov, Breke, Lindt azt állítják, hogy a vadon fogottak énekével minden árnyalatban egyforma a fölnevelteké. Igaz, hogy énekük alapjában egyforma, az a különös, elragadó édességü, gazdag változatu ének ezeké is, de mégis hiányzik az az ugynevezett tulfinom, szívhez szóló, mély lágyság, a vibráló, édes rezgés és az a költői változatosság, az az üde frissesség és mesterkéletlen zománcz.

Nálam rendszeren a közönséges lágvétek-keveréket kapják, hetenkint 2—3-szor földiszítve egy pár lisztféreggel s olykor egy-egy darabka édes levesgyümölcs, mi nekik ünnep; ezen a napokon énekükben önmagukat igyekeznek fölülmulni! Rendszeren május végén költtettem őket, beadva hosszú, szálas, félszáraz ruganyos füvet a kalitba nekik, hársháncs, áloe-rost, lószőr, pehely és vattát eleget s ebből ők, a téres kalit szögletében elhelyezett ágon művészien szép, gömbölyü, tágas fészket csináltak; a hím itt is ragyogtatta fentirt tulajdonságait, bohóskodott, ugrált, de azért a nővel oly szorgalmasan dolgozott, hogy a fészek 3 nap alatt kész volt. A nő naponkint, — reggel 6 és 7 óra között négy, csak az egész öt év alatt 4-szer tojt öt tojást. A kicsinyeket a föntirt ételekkel táplálták mindketten szorgalmasan, de ilyenkor szükséges mégis, hogy az ember adjon mindennap jócskán lisztférget, édes levesgyümölcsöt, hogy a kicsinyek életerősek legyenek, az ily tartás mellett öt év alatt 3-szor történt az ujszülöttek között halálozás; egy alkalommal egy fészekben kettő, azután egy; ennek okát nem tudom adni, miért.

Minden madárbarátnak melegen ajánljuk e fajt, mert a bűbajos énekü dalnok ezerszeres kamattal fizeti vissza a kiadást, melyet vételénél tettünk; sok keserü órát, nyomott kedélyhangulatot, borus érzést üz el édes hangjával, annak pedig, a ki gyermektelen, vagy épen epés, unatkozó kedélyü, valóságos áldás. Elmondhatjuk, hogy jó szelleme s valóságos kedvörző és kedvtartó Larese és Penatése annak a háznak, a hol van.

Erdőink fejedelmei.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Vadászképek.

Deres, hideg hajnali szellő suhan át az őszi természetén s fenséges csend, a nyugalom megkapó fensége borong a még setét, sziklaövezte rengetegen. A fenyők koronái között zugó szellő bus sóhajtása beleolvad a lombos fák zizegő zörrenésébe s a mily halk sóhajjal támad, oly halk sóhajjal hal el. A fogyó hold vékony sarlója élesen válik el a setét égkárpittól; fénylik, de nem világít s a fekete homályba vesző erdőszélen, a völgytorkokban ide-oda suhanó kísértet-phantommokként lebegnek a szürke ködgomolyok.

A keleti ég halvány derengését most szürkülő félhomály követi s egyszerre érzékelik meg vele a távol ködeibe vesző hegyormok éles reggeli szele s átzug, átsüvölt panaszos zugással a fák sudarain, halk pergéssel kapkodva le a sárgulni kezdő leveleket . . .

Azután megint méla csend!

De a derengő világosság megtöri e hallgatag varázst. Fürge veresbegyecskek reggeli csipegeése, majd az ébredező pintyek egyes elejtett daltörédekei költögetik a még szunnyadó visszhangot.

A már gyérülő, de arany és rézvörös színben piruló bütykös jávor-szil lombjai közül a biborpiros bogyók egész raja lepi meg a vendégszerető galyakat. A mohó csipdesés és ugrálásban, mint hulló vércseppek potyognak a biborszínű bogyók alá a bársonyzöld mohra.

Lángolóbb s fénylőbb lesz a keleti láthatár szélén derengő csikocska, a hold ezüst sarlója, a csillagok reszkető világával . . . már-már alig látszik a csodatisztán, átlátszó korány rózsaszín lehében. Majd egészen biborlepelbe burkolódnak, melyből az aranysugarak sugárkévéje lángolva tör elő s a le-le-tűző aranynyilaktól a fenyér- és harasztfedett talaj harmattal, ködpárával hintett füvei az őszi pókok összevissza szőtt hálóival ragyogó ezüst fényben fürdenek.

Egy komor zöld fenyőcsoport homályából, kényesen szedve lábait, hal-kan lépdél elő a csillogó harmatot siró bokrok közül a karcu őzbakocska szelid nőstényével. Majd bizalmasan lehajolva, itt-ott egy nedves fűszálat csipegetve legelgetnek, de sosem alvó éberséggel emeli fel-fel fejét mindkettő, szaglálva, szimatolva a szelet, hallgatva a madárdaltól tarkított visszhangot s lomb-suhogást és mohó tekintettel mélyednek a zöld homályba. A gyanakodó bak

soká marad ez állásban magasra emelt, kémlelő fejével, míg a gyanutlanabb nőstény, himje öröködésében bizva, szorosan ehhez simulva, egy-egy rügydús ágacskához kap s tépi le halk zörrenéssel s apró harapdálásokkal rágesálja feketén szegélyezett szájacskájával. Rubinként mosolyognak a piros bogycsókák e kis ágacskán s még egy-két kései másod-virág is fehérlik a zöld levelek közül.

Sok és ennél még megragadóbb erdei képeket láthat és figyelhet meg a vadász, kit ezek aztán ugy odabilincselnek a szabad természethez, hogy fárasztónak, büntetésnek tartja a városbani tartózkodást. Persze, a városi ember azt se tudja elképzelni, mint képes valaki egy-egy nyul után az erdőszélen, vagy benn a rengetegben éjeken és órákon át — szobormozdulatlan-ságban elleselkedni abban a néma magányban?

Dehogy magány, dehogy néma az! Él, piheg éjente is az erdő! Mert a teli holdtól megvilágított rengetegen, mint egymást érő nehéz fohások suhannak végig az éji szellő fuvalmai. Az éjjeli virágok körül, a hova a hold ezüst sugarai belopódzkodnak, egymást érik a nagy, éjjeli pillangók, a pávaszemek; a fü és bokrok közül Szentjános-bogárkák villognak, szállnak a homályban, mint a mesebeli erdei gnómok lámpáskái s a megezüstözött faderekak mohpárnáján rovarok szaladgálnak. Zajtalan repüléssel, árnyként suhan egy-egy bagoly végig az erdőszélen, le-lecsapva a vigyázatlan egérkére vagy cziczkányra, melyek a gabonaföldek szélein keresgélnek, honnan a fogoly- s fürjfiókák csipogása hallik. Majd megszólal egy-egy szerelmes ünő s kurta, rekedt rigyetéssel hívogatja párját, mely neki a távolból folyton közeledve válaszol. E nehézkes duóba belevág egy-egy éjjeli prédára induló róka is s éles, gyors egymásutánban nyafog a szemközti hegyoldalról, az egész tájat beharangozva vele s elhallgattatja a bak és az ünő hívogatását. Mély kondulással harsan fel az erdő mélyéből a himszarvas tülekedő ordítása s egy-két oktávával mélyebben felelnek neki a kihívott vetélytársak, távolságtompította hangokon. Baljoslatún vegyül közéjük a baglyok rikoltó kaczagása s hosszan, fájdalmasan sivit fel az éjjeli ölyv is. Néha a messze távolból sajátságos, ismeretlen hangok csendülnek fel, miket a legtapasztaltabb vadász sem ismer s el-el-tűnődik rajta, mik lehetnek azok? s mintha maga a hegyoldalak visszhangja is erről gondolkodnék — csak később, jó hosszú szünet mulva ismétli többszörösen . . .

Halk, szomorú hangok töredeznek alá a magasból, néha-néha éles gágogás; a messzeségből alig hallhatóan hoz egy-egy töredéket a béka-brekegésből a kósza éjjeli szellő. A távoli mocsár felé törekeshnek a magasan húzó éji vándorok is s a szomorú pityegés és gágogás mindig messzebb-messzebről hangzik s végkép elfojtja az erdő mélyéből feltörő éles malaczsivítás, melyet nyomon követnek az anya és a vén kan tompa, mérges rőfögései.

Leshelyén csendesen megvonva magát, meg-meglophatja a vadász még a szemes, ravasz rókaanyát is, a mint ez az erdőszélen, a hol egy-két vihardöntötte fatörzs nyulik el a tisztáson, fiait tanítja a nyulvadászatra. Előbb az anya lapul a törzsre s azután le-leszökik kisebb-nagyobb távolságra. Követik ezt a fiatalok is, miközben az anya, mint egy pedáns, szigorú professzor, vi-

gyázza fiai minden mozdulatát, morgás, kurrogás s csaholás között igazgatja, kapkodja nyakon az ügyetleneket, többször elpróbáltatva velük a lesugrásokat, míg csak valamennyinél jól nem sikerül.

Az ilyen erdőszéli, vagy a répa- és kukoriczaföldek közötti gyepek tisztásokat nagyon szeretik a nyulak is éjjeli játszó- és legelőhelyeikül felkeresni.

Annyira bohók ezek, hogy a passzionátus vadász néha még a lövésről is elfeledkezik. A teli hold fényesen világít s egyszerre, majd minden zaj nélkül, egy árny jelenik meg. Nagy fülei ide-oda mozognak, orra folyton mozog, fel-feláll, fülel, szemlélődik; lassan-lassan előbbre csuszik, egy-egy fűszálba harap, de ostoba pofácskája majd elmered, majd összhuzódik a nagy vigyázattól és aggodalomtól; majd két lábára ülve, megint szemlélődik!

Egyszerre ijedt, villámgyors oldalugrást tesz és egészen meglapul, mert erről-arról mozgó árnyak közelednek a fentebbi tempók között. Erre emez lassan felegyenesedik, mire az ujon jöttek ugranak félre és lapulnak meg ijedten. Ez ijedtségtől emez is megriad s mindannyian újra meglapulnak s csak aggodalmas orrfintorgatással majszolgatnak fülelődvé, míg lassan fel-emelkedve, apró ugrálás, csuszkálással közelednek egymáshoz. Elég, hogy az egyik nagyobbat ugorják, már páni rettegés lepi meg az egész társaságot, mely a legbohókásabb állásokkal és mozdulatokkal legelget, hengerbuczkázik egymással. A vénebb himek a két lábukra ülve, gyors orrfintorgatás között előlábaikkal egymás felé csapdosnak, makognak, sivitanak, átugorják egymást, le-lapulnak, majd mindannyi belemelegedik a játékba, elszéledeznek a játszótéren — de azért a legkisebb zöreij, egy-egy élesebben odavetődő árnyék bombapattanásként ugrasztja szét a társaságot.

Mennyivel mozgalmasabb e csendes képeknél a mocsarak és lápok zizegő nád- és káka-birodalma!

Már messziről hangzik folytonosan a nádi zenér éles, figyelmeztető füttyölése. Ez a mocsárvilág öre. Egész nap portyáz, szállong, mászkál fel-alá a nádszálakon a tájat fürkészve és ha ember, kutya vagy ragadozó madár közeledik, rögtön felhangzik éles, intó kiáltása, figyelmeztető füttye, mire a mocsárvilág összes vadjai és szárnyasai rejtekbe menekülnek. Nincs érdekebb kép, mint egy-egy ilyen esetet rejtekből meglopni; de nincs is nehezebb, mert e fürge madár valóságos százszerű Argus s a legkisebb gyanus jelre azonnal felhangzik éles, intó, csirregő, ismételt, néha elnyujtott, néha gyorsan csettegő füttye. Erre egyszerre megváltozik a mocsárvilág képe!

A renyhélkedő vakvarjúk egészen a redves fűzfatorzsekre lapulnak, a kócsagok elsuhannak a nád közé, míg az apró gémekek ügyesen a nád és káka aszu-barna színű levélzete közé vonják magukat oly ügyesen, hogy tollazatuk színe egygyé válik a levelek fakó színével. A vízi lencsét és hinárt habzsoló ruczák, vizityukok elbuknak, vagy a nád és káka aláhajló levelei közé sikamlanak; csak széles, egymást keresztül-kasul szelő nyomaik a sűrű vízi növényzet között mutatják a menekülés irányát. A parton sütkérésző vidra, a lyukja előtt rákot, halat csemegéző vizipatkány hangos csobbanással merülnek víz alá s az az elábbi ezerhangu hápogás, csörgés, dobolás, pityegés és pocskálás mintegy varázsütésre megszűnik; csak a nádasvilág ez örökké éber örenek

füttye harsog folytonosan, gyorsabban, erősebben, a szerint, a mint közeledik vagy távolodik a veszély.

Akkor a legcsodálatosabb ez az ezerhangú hangverseny, ha a mocsár felett a magasban egy-egy réti, vagy fehérfejű halászsas kóvályog. Ilyenkor, mintha ő volna a karmester, ki e hangchaoszt igazgatja, mert a mint lejjebb ereszkedik, vagy felfelé csap, a mocsárvilág szárnyasai a szerint vészthirdetően felsivitanak, vagy örvendező alsóhangokban zajongnak és valamennyinek szeme és összes figyelme állandóan a szédületes magasban méltóságosan uszó hatalmas ragadozóra van irányozva.

Sokáig zug, zajong még a madársereg, feleselve, veszekedve éjjeli nyugóhelyéért! A közeledő sötétség beálltával egy-egy fokkal folyton csendesül, míg végre, mikor a hold felbukkan ezüstös arczával, megszűnik a lárma is s csak a feltámadó szél zizegteti, hullámoztatja az ingó nádtenger végtelenjét.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A győzhetetlen.

A kelő hold világló fehér fénye átlátszó ezüstös párával lehell be az őserdők lombátorát. A feltámadó hűvös szellőtől megrezdül az alvó lombtenger és zizegő sóhajtás száll végig a rengetegen.

Az őserdő most kezd ébredezni, mert a szellőlebbenésre feljajdulnak egymásután az Ai sikoltó kiáltásai s a Criangók, Ibijauk hörgő hangjai versenyre kelve a nagy éjjeli baglyok huhogásával; a Tatuk és Armadillok csontpánczélsai zörögnek és mikor másodsor, harmadsor jajdul fel a Whi-poor-Will-madár, akkor már az erdők is lerázzák magukról az álmodást és felharsan az az ezerhangú hangchaos, amely recsegés, bömbölés, jajgatás, ordítás, visítkezés, sziszegés, hahotázó rőfögés és a sírás ezerféle vegyülete. A légtérben feketeteleként óriási denevérek suhannak el, a vampyrok pedig ama nagy dogwood-fát rajozzák körül, melynek fehér virágfüzérein óriási éji pillangók hintálódznak, részegen, megittasodva az ezerféle illattól.

De legmozgékonyabb élet van egy kis üde, édesvizű tó körül, amelyet egyfelől óriási mocsárcyprusok árnyékolnak, másfelől pedig a legbujább és legtarkább növényélet körít.

A forró, tikkasztó nap után a környék egész állatvilága ád itt egymásnak találkozt. Pocskolás, locsogás, szürcsölés, lafatyolás összekeveredett hangjai teszik zajossá a tópartot. A víz mind hullámozóbb, mint terjengősebb gyűrűket vet s hintálja a mesésen szép Viktória regia másfélöles átmérőjű gömbölyded leveleit, óriási virágait, amelyekben, mint valami rózsaszínű fészekben, kékszárnyú apró kacsák pihennek; krákogó, boszus hangon sivítanak fel a nagylábu Jaszunák és Psophiák, amelyek éji tanyájukat a nagy leveleken, féllábon állodogálva ütötték fel és most levélről-levéltre ugrálva, patogó, trombitaszerű hangon adnak kifejezést boszuságuknak. A víz gyűrűzésére, a locsogás, prüszkölés és szivattyuzás zajára, a mocsárcyprusok rejtekéből, méltóságosan szántva az ezüstös hullámokat, a tó királynője, a hófehér, feketenyaku hattyu jó elő s karminpiros csőre és homloka rubinként fénylik a fehér, ezüstös fényben. Lassu méltósággal, leirhatatlan keccsel kerül meg a tavat, azután újra eltűnik árnyas rejtekében, a mocsárcyprusok aláhajló boltzata alatt.

Mind-mind több, mind változatosabb lesz az állatvilág; a sekélyes viz-

ben egy idomtalan, majd tehénnagyságu állat hengergőzik; csettegő, jóleső rőfögéssel frecskeli a vizet vastag, fekete bőrére, míg rövid, az elefántéhoz hasonló orrmányával a legfurcsább mozgásokat cselekszi. Körülötte ugrándozik s jókedvűen pocskol a vizben bornya, anyjához hasonló, kis, fehércsikos állatka és prűszköl. Ez az új világ elefántja, a tapir (*Tapyrus americanus*).

Az anya jóízűen ropogtatja a vad czukornád és a kövér mocsári növények nedvdus hajtásait; a kis bornyu szopik.

Bár a hold teljes világát árasztja mindenre, az állatsereg még senveszi észre, hogy egy óriási árny zaj nélkül csuszik a tó felé.

Nagy fejéből — mint páros gyertya, világlanak elő zöldfényű szemei . . . s egyszerre — olyat ordítva, mint a csattanó mennydörgés — s sürüből kiszökken, s a tapirra veti magát.

Ez a rémület és fájdalom hörgő ordításával bukik térdre a reáomló iszonyu teher alatt, maga alá temetve bornyát, a megriadt állatsereg pedig a rémület vad, eszeveszett robajával menekül a szélrózsa irányába mindenfelé s még az elébbi ezerféle hangchaos is elhallgatott, mintha egyszerre kettéváltak volna — és csak bugyborekölő, szagगतott halálhörgés, tompa, dühös mormogás hallatszik a rémület csendjében.

Átharapott nyakkal, orrán, száján vért okádva hever a tapir hullája a sekély vizben, alatta agyonnyomott bornya végsőt vonaglik . . . s e vértokádó tetem felett pedig — gyűrűzött farkát idegesen csóválva, áll az amerikai erdők királya, a vérszomjas jaguár! (*Felis onza*). Győzelme érzetében, rettentő körmeit a tapirba vágva áll, szikrázó szemeit a bokrok sürűjébe meresztve; néhányszor mennydörgő hangon ordít fel, intve alattvalóit, hogy egyik se közeledjék. Sárgás színű, barna foltokkal gyűrűzött bundája ragyog a holdfényben, iszonyu torkából forró pára gőzölög s fehér fogai villognak; — egy rántással a partra vonja a tapir hulláját, azután ordítását megelegető morgássá halkítva, kezdi tépni, szagगतni s a kiömlő vért szerzegve nyaldosni. Talpának egy rántásával felszakította áldozata hasát, s legelőször is a májt és a veséket habzsolja. Egyszerre felüti fejét és figyel! A távolból, mint elenyésző ézengés, egy prédaéhes társának tompa, meg-megszakított ordítása döng. Szaglálódva, mint egy haragvó macska, szökdel a sürű felé, majd prédájához tér vissza; de szikrázó szemmel és borzalt szőrrel hátrál egy keveset, mert a tapir hulláján egy hegyeses orru, kis, macskanagyságu állatkát talál, mely dus, vastag farkát felemelve, kihívólag, apró fogait vicsorgatva, fenyegeti, a helyett, hogy elfutna.

Mennydörgő ordítással, farkával oldalait csapkodva, tátott szájjal lapul le, hogy egyetlen ugrással, egyetlen harapással marczangolja agyon e kis vakmerőt. De ez ettől sem ijed meg, hanem farkát még magasabbra csapva, felé fordul . . . s a másik pillanatban ez óriási, vérszomjas bestia, amely egy ökröt egy harapással öl meg, ugrásával egy bikát képes összeroskasztani és amely réme embernek, állatnak . . . a düh leirhatlan ordításával s az ijedtség vak, eszeveszett rohanásával fordul meg s rohan, törve-zuzva mindent, a sürűség felé, éhesen, otthagynva prédáját.

Igen is, ez a macska nagy, hófehér és szénfekete szőrű állatka szalasz-

totta meg a vérszomjas állatkirályt, s daczára annak, hogy csillogó szemei, hegyes, mozgó orrocskája, dús, lombosszörű farka, egyikévé teszik a legcsinosabb állatkáknak, mégis fut előle minden élő: ember, állat, mert ez legfélelmesebb állata az Ujvilágnak! Legyőzi, megszalasztja minden támadóját, minden ellenségét, mert hát ő a Surilho, vagy mint az indiánok nevezik: a Talcapzetl: „a győzhetetlen.“

A Surilho (*Mephitis suffocans*) a ragadozók rendjébe, a nyestek családjába, a büzlő-borzok alcsaládjába (*Thiosmus*) s Büzlők (*Mephitis*) fajához tartozik s úgy Észak-, mint Dél-Amerikában (bár itt gyéribben) fordul elő, s rettentő fegyvere a fark alatt lévő mirigyeből áll, melyek penetransul büzlő folyadékkal vannak telve. Ennek hatása leirhatatlan. E folyadékot oly ügyesen tudja ellenségeire, támadóira lövellni, — sokszor 3 öl távolságból is, hogy sohsem hibázza el célját.

Napszállat előtt vidáman buvik elő lyukából s apró, bukdácsoló ugrásokkal szökell ide s tova, keresgélve, majd a faderekakra szökik, majd ágaskodva, lompos farkát zászlóként lebetgetve, szökdecsel, orrocskájával minden irányban szaglálódva. Bármiféle ellenség közeledjék is, nem szalad, nem buvik el előle, hanem nyugodtan, egész közelre bevárja, — úgy hogy az ember kézzel is megfoghatja — rettentő fegyvere tudatában, s a másik pillanatban azonban, farkát magasra csapja, — olyan sugárban, mint a fecskendő, lövelli iszonyu nedvét támadójára. E nedv büze leirhatatlan, elképzelhetlen! Valósággal heves szívdobogást szédülést, fuldoklási rohamokat, főfájást és eszméletlenséget idéz elő, párosulva hányinger, öklendezés és köhögéssel, a csupasz bőrre jutva, gyulladást, a szembe kerülve, veszélyes lobot idéz elő, mely vak-sággal végződhetik.

Ha rothadt káposzta, fokhagyma, *Asa foetida*, valamint egy rothadó testekkel telt gödör iszonyu büzét érezzük, még akkor sem tudjuk megközelítőleg sem elképzelni a Surilho nedvének a szagát! Sem ember, sem állat nem képes azt elviselni, mondja Audubon, a nagy természetbuvár, sőt még maga ez állat sem tudja nedvének pokoli illatát eltűrni, mert a párzás idejében, mikor is egy nőcskét öt-hat himecske szokott ostromolni s ez sokszor öt-hat napig is kisérteti és kéreti magát imádóitól, egyik-másik visszautasított him úgy a nöstényt mint a boldog választottat boszujában lefecskenkezi, mire ezek nyargalnak egymástól és a jövő évi párzásig, míg csak e nedv utolsó atomja is el nem párolog, remeteként, magánosan élnek, mert egy fajrokon sem türi meg őket közelében.

De minden leírás és minden fejtegetésnél jobban illusztrálják e kis szörnyeteget a következő példák:

„A Hudson-öböl déli részén egy, csak a prémvadászoktól látogatott vendéglő-farmban szállt meg Audubon egy izben vizsgálódásai között. Odaérve, épen derekas csetepatét hallott. A veszekedő, kövér néger szakácsné erősen dult-fult, mert valami állat a hust a kamarában össze-vissza rágta már pár nap óta mindennap. A kamara a ház közepén volt. Éjfél tájban lámpavilágítás ébresztett föl. A kövér szakácsné ment ki méccsel kezében, nagy dörmögve, mert a kamarában gyanus zörejt hallott. Én is utána mentem s

benyitva, a kamarában az ürüzcombok és egy szétagolt szarvas között, egy kicsinyke állatot láttam rágcsálni, amely fénylő szemeit ránk meresztette. Jessy, a szakácsné, nagy mérgesen felkapta a keze ügyébe eső ürüszivet s ezt vágta a macskának nézett állatkához. A mi ezután következett, az leírhatatlan! Egyszerre oly iszonyuan öldöklő fojtogató szaggal telt meg minden körülünk, hogy fulladozva, szédelegni, tántorogni kezdtünk. A kövér néger szakácsné oly iszonyu hangon hörgött, mintha valami vadállatot fojtogatnának és az ajtószárfába kapaszkodott, hogy le ne rogyjék. A tehenek, lovak, kecskék bőgni kezdtek s kötőféküket rángatták és szaggatták el s egészen megvadultak; a baromfiak, galambok támolmogva, süketítő zajjal s ijedten menekültek; az egész ház rengett a lármától s a megvadult állatok dobogásától; a macskák, kutyák vonitva, miákolva menekültek ki a házból s ezekkel menekült eszeveszetten minden élő s ordítva menekültek Jessy asszony, férje és két fia a három szálló vendéggel együtt. Én is majdnem négykézláb jutottam el a kapuig, mert oly szédülés és hányás fogott el, hogy nem bírtam egyenesen állni. Valamennyien az éjszaka közepén a szomszéd ligetbe menekültünk, a hol lobogó tűz mellett vártuk a reggelt. Reggel pedig a kamrában levő minden élelmiszert s a kamra hátulján lévő ólat el kellett égetni, mert az iszonyu szagtól nem lehetett semmit sem használni; sőt még a házban sem lehetett megmaradni, mert a kimenekült lovak és szarvasmarhák kitepték magukat gazdáik kezéből, mikor vissza akarták ólaikba vezetni, úgy hogy — szerencsére nyár lévén — egész télelőig a liget előtt egy uj, ideiglenes tuskóházat kellett építeni, míg amaz iszonyu szag el nem párologott a lakóházból.“

Hogy minő tartós, elpusztíthatlan, pestises erejű szag ez, arról Siedhof német ültetvényesnek volt alkalma meggyőződni. Ennek két fia ugyanis alkonyattájban sétálni ment a farmtól nem messze fekvő pamutfaligetbe. Az egyik testvér hátrább maradva, látta, hogy bátyja nagy örömmel integet neki, mert egy nagyon csinos, kis állatkát látott ugrándozni s keresgélni a bokrok között. A többit, az ifjabb testvér így adja elő: „A kis állatka, mikor bátyám feléje ment, nem futott el, hanem csendesesen bevárta, sőt meg is hagyta magát fogni, de a másik pillanatban ordítva eresztette el s mint a villámütött esett össze fuldokolva. Én segélyére akartam sietni, de valami rettenetes szag annyira elkábitott, megriasztott, hogy hazafelé futottam. Néger szolgánk mindjárt tisztában volt az esettel, mert befutott a házba, s onnan egy csomó holmival a tópartra sietett. Aztán bátyámért ment, a kít már utban talált. A maga lábán jött, de annyira tántorogva, hogy csak egyik fától a másikba fógódzva tudott egy-egy lépést tenni; sápadt volt, mint a halál, a fuldoklástól és szivdobogástól beszélni sem tudott, azt hittük, hogy minden perczben megszakad és megfullad a nagy hányástól és erőltetéstől.

Néger szolgánk, Yumbo, a házhoz közel sem eresztette, hanem beállította a tóba és ott leszedve róla minden ruháját, tetőtől-talpig behabozta a nagyon erősszagu yucatan-szappannal, ötször-tizszer egymásután, ruháiba pedig egy követ göngyölve azokat messze a tóba hajította; azután végig dörzsölte testét finom homokkal, majd újra a szappannal ment ki, s addig mosta, dörzsölte, míg bele nem fáradt, de az a rettenetes szag csak nem tági-

tott. A házunk ablakait be kellett zárni, mert anyám és nővéreim rosszul lettek, ha a szél a tópartról be-bevitte a szagot hozzájuk. A fürdetés után Yumbo végig füstölte bátyámat szagos szömörce ágakkal, amelyeknek füstje tudvalevőleg szintén a legerősebb illatok közé tartozik s megsemmisíti a legmegátalkodottabb szagokat is és megfüstölte a tiszta ruhát is, hogy a szömörce füst beegye magát, de még mindig nem tudtam közelében megmaradni. Végre egy nagy üveg otkolont küldött ki anyám, ezt is reá öntöttük egészen és még így sem mehetett be a házba, hanem három hónapon keresztül, Yumboval együtt a czukornád-malomban laktak, amely épen szünetelt. Csizmaí ujak lévén, ezeket Yumbo nem dobta el, hanem először klórmentes vízzel kimosta őket, majd lugba mártogatta, végre szömörce füstre akasztotta. Három hónapon keresztül lógott a füstön, de borzasztó szagából még sem vesztett, úgy, hogy végre is el kellett a kert végében ásni. Őt lábnyi mélyen volt elásva s mégis, a következő tavasszal, ama helyet még jó ideig meg lehetett találni, mert a szag állandóan fölverte magát s felkeverte a gyomrát mindenkinek, a ki arra felé vetődött.“

Szükségtelen a Surilho vagy Chinga természetét bővebben vázolni, mert a fentebbi példákból és a következőkből eléggé kiviláglik, hogy nagyon szégyes, sokszor lobbanékony természetű; néha egészen közelre bevar, néha pedig még kis zörej és lármára is kilöveli nedvét farkalatti mirigyéből. E mirigyek izomereje oly erős, hogy 3—3½ ölnyire lövelli szét porló sugárban, akárcsak valami permetező-készülék. E mellett rettenetes fegyverét egészen öntudatosan használja s annyira meg van pokoli hatásáról győződve, hogy még azután sem menekül. Semmiféle ragadozó állat sem támadja meg, úgy ezek, valamint a kutyák is ösztönszerűleg kerülnek s csakis a fiatal, szeles, tapasztalatlan kutyák merik megtámadni. A megtámadott Surilho nyugodtan, csendesesen várja be a megfelelő távolságra támadóját s ekkor farkát felemelve, kissé oldalt fordulva — quasi megcélazza — zudítja rá nedvét. Az így talált vadászkutya azután félő, ijedelmes vonitással rohan a világba, sem hívás, füty, parancsnak nem engedelmeskedik többé! Ritka, a melyik haza megy, mert e büz a nagyvilágba üldözi őket. Hanem beveszik magukat valami erdőbe s ott belefeküsznek az iszapba vagy a földet turva, akarják ledörzsölni magukról azt az üldöző szagot, s a legtöbbször az a vége, hogy az éhség, undor és a folytonos szaladgálásban elbetegesedve, elpusztulnak.

Szintén mulatságos Fröbel entomologus és utazó esete, bár ő épen nem találta mulatságosnak, mikor Capito közelében éppen rovarokat gyűjtött, midőn zörgést hallva háta mögött, hátrafordult. Nem ismerve a Surilhot, valami nyestfélének gondolta és botja után kapott, de már első mozdulatára a Surilho szörét borzolva, duruzsolt és lábaival ide-oda tappogott. Majd a farkát felemelve, váladékával annyira befecskendezte Fröbelt, hogy ez azt hitte, hogy feje szakad szét és szemei ugranak ki az iszonyatos büztől s tüstént megfullad a léghiánytól. Nem tudva, mitévő legyen, futva rohant a városba. De a merre ment, mintha maga a pestis lett volna, rohantak szét előle az emberek s lakása elé érve, ennek minden ablakát, ajtaját, de még a kapuját is csukva találta. Kért, könyörgött, fenyegetődött, nem használt semmit,

sőt még őt kezdték fenyegetni, hogy ha nem megy ki rögtön a városból, hát elégetik ruháitul, mindenestül. Végre jó pénzért akadt néhány könyörületos lélek, ki haját, bajuszát, szakállát leborotváltatta, ruháit a városon kívül elégette, magát pedig a Quipo-tóban kefével és szappannal vagy 35-ször úgy megmosta, hogy kinjában ordítani kezdett, mert azt hitte, nem a rendes bőre van meg, hanem valami tüzes asbest-lepedőbe burkolták. De ez mind nem használt, az a rettenetes szag csak megmaradt, végre óriási tüzet raktak s a szerencsétlen utazót pár órán át füstölték, hogy majd megfulladt — és leveles ágakból kunyhót tákoltak össze számára lakásul, mert még a városba sem eresztették be többé.

Volt alkalmam fogságban és a drezdai állatkertben tanulmányozni a Surilhot. Ha békén hagyták és nem ingerelték, egész közelről nyugodtan lehetett nézni s nem használta veszedelmes fegyverét. Egyszer történt, hogy egy uri ember bottal piszkálta az alvó állatot; ez kurrogva, berzenkedve, befecskendezte és noha ez a szag is leírhatatlan bűzös volt, de — úgy látszik — az európai klíma, a mesterséges és nem igen változatos táp, nem fejlesztette oly penetránsná váladékát, mint hazájában. A másik ok az állatka fiatalsága és az volt, hogy nő vala, miután mennél öregebbek, valamint a hímek váladéka is jóval erősebb, mint a fiataloké és a nőstényeké.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Kigyóbüvölők, kigyóigézők és a kigyókő.

A történelemből ismeretes, Egyptus királynéjának, a szép Cleopátrának tragikus halála, ki, nehogy a rómaiak megalázott foglya maradjon, virágok és gyümölcsök közé rejtett Aspis-kigyót lopatott be szobájába s maratta vele halálra magát. Már az ó-korban ismerték ezt a rettenetes mérgű kigyót annyira, hogy az ősegyptomiak őt, mint az éberség és figyelem jelképét az Istenek szobrainak tiaráin elől ábrázolták s majd Urem, majd Aspis nevezett alatt tisztelték s mint a világ őrzőjét és fentartóját a földgömb két oldalára alkalmazták. Ázsiai rokonát, a Szemüveges kigyót pedig az ősíndiaiak tisztelték szentül s látható még ma is a templomok falain képe, sőt a singálók Ceylonban máig is szentként tisztelik s adóznak neki. Egész Egyptomban, valamint Afrika déli részén igen bőven él s a lakott vidékeknek valóságos ostorát képezi, mert nemcsak Afrikában, de az egész világon a legmérgeesebb kigyók egyike. Színezete barnás-vörös, feje kicsiny, nyaka szivalakun van megvastagodva s ha ingerlik ez a megvastagodás szélesen kitágul, mi szerfelett rémletes kinézést kölcsönöz neki, annak daczára, hogy a legkifejlettebb példány sem haladja túl a $4\frac{1}{2}$ lábat. De nagyságát pótolja féktelen, vad, támadó természetű, úgy, hogy ha fölzavarják nyugalmából, nyilsebes ugrásokkal, farkahegyre ágaskodva, rohanja meg ellenét s dühe oly határtalan, hogy utána még a fára is felkuszik s a vízbe is beleveti magát s ha így sem éri el, mérgét reá löveli. A kigyóbüvölők — mint alább elmondjuk — daczára veszélyességének, méregfogait kitörve, zeneszóra táncolni tanítják; ha fejhátulját hüvelykükkel megnyomják, botgyenesre kinyulik s oly görcsös merevségbe esik egyidőre, hogy mint egy pálczával, suhogtatni lehet vele. Egy ujjnyomásra megszűnik e merevség s újra feléled — tehát ezzel könnyen megmagyarázható Mózes azon csodatétele a Pharao előtt, hogy eldobván botját kigyó lett belőle s újra felvéve, megint bottá változott. Afrikában a kigyóbüvölők szerfelett nagy számmal vannak, úgy, hogy minden nagyobb városban, a piacon vagy bazároknak naphosszat lehet látni mutatványaikat. Lenz, a híres ophiológ következőleg ír le ily jelenetet: „Memphisben időztem s egy híres arab fogadóban voltam szállva, melynek udvarán egymást érték a különféle mutatványok s az udvar is, mintha csak e célra lett volna teremtvé, úgy nézett ki a körülfutó oszlopcsarnokkal s közepén két vén sycomor fával, mint valami

keleti regebeli szinpad. Ott hüsseltem a csarnokban, midőn figyelmemet két magas, szikár arab vontá magára, kik viasz-pálmafálykákat erősítettek meg mindenfelé, melyeknek fénye, majdnem nappali fényt varázsolt a körded udvar minden zugába. Kíváncsian vártam, mi lesz ebből? Az egyik leült, a másik pedig terjedelmes bőrszakót lökött a földre, melyből öt kigyófark csüngött ki. Daczára, hogy a kigyók szinei nem voltak egyenlők, rögtön felismertem az afrikai Paizsócz-viperákat (Naja haje), a mindenkitől rettegett Aspis-kigyókat. A бүвөлő most gyorsan mindegyik kigyó farkát tenyerei közt végig morzsolgatta, mire a zsák erősen duzzadni és ugrálni kezdett s egyszerre hangos sziszegés közt öt kigyófej ütötte ki magát a zsákból s farkuk hegyére ágaskodva, magukat felduzzasztva, himbálták magukat, mire a бүвөлő gyorsan leguggolt s oly ügyesen s oly gyorsasággal szökdösött jobbra-balra, hogy szemmel alig lehetett követni, mert a kigyók is — daczára, hogy 4—6 méternyire voltak a бүвэsztől, egy-egy ugrással mellette termettek s ilyenkor a бүвész tenyereivel jobbra-balra pofozá őket, miáltal mindinkább dühbe jöttek s majd mind az öten, majd hármasan támadtak minden oldalról a бүвészre, 3—4 méter magasra és messze ugrálva. Izgatóbb és félelmesebb játékot ennél nem láttam s fokozták a jelenet borzalmasságát s iszonyát az arab nézők sötét arcza, villogó szemei, a világitás sajátságos fénye s az idegenszerű környezet. A kigyók szemei kidióztak s zöldes ragyogással meredtek gazdájukra, nyakuk puffadásig kiszélesült s mikor támadásaik hevessége tetőfokát érte, a бүвész felugrott s a lebegő fehér burnusa szélébe kapaszkodó kigyókkal körben kezdett forogni . . . ebben a perczen megszólalt a kis bambusz-furulya hangja, melyen a másik бүвөлő játszott, ki eddig csak tétlen nézőként szerepelt, mire emez megállott s a kigyók egyszerre a földre ereszkedtek, szemek fénye lelohadt s nyakuk duzzadása megszűnt — és farkuk hegyére ágaskodva, a zene ütemeire, hol lassan, hol sebesebben himbálták magukat jobbra-balra, majd aprókat szökdöstek körben a бүвөлő körül. A mig a zene sebes ütemben és hangosan szólott, addig a kigyók magasan ágaskodva, himbáldztak, de a mint fokozatosan lassulni kezdett, mind alább és alább ereszkedtek s végre, mikor halkan, alig hallhatóan zengett a fuvola, egészen a földre ereszkedtek s mozdulatlanul heverték a бүвөлő körül. Ekkor a бүвөлő a két legvénebb kigyó tarkóját hüvelykével gyorsan megnyomta, mire mindkettő egyszerre úgy elmeredt, mintha egy vörösbarna pálczává változott volna; a бүвөлő suhogtatott vele, s mutatta, hogy meggörbiteni sem lehet, annyira merevek s hozzám jöve, felnyitotta mindkettő száját. Rémülten huzódtam félre, mert mindkettőnek teljesen ép volt a méregfoga.

Intettem a бүвésznek, hogy most ébressze fel. Földre veté mindkettőt s gyorsan hátraugorva, tarkójukat hüvelykével megnyomta. A két szörny — minden átmenet nélkül, oly villámgyorsan szökött fel s rontott újra a бүвésznek, hogy szinte nem akartam hinni szemeimnek — de a felcsendülő halk fuvolahang pár percz múlva újra az elébbi lankadt aléltásba merité őket. Ekkor a бүвөлő mind az öt kigyót minden óvatosság és elővigyázat nélkül felmarkolta és zsákjába hányva, társával eltávozott, hogy másik fogadóban újra kezdje életveszélyes mutatványait.

A paizsócz-viperák csupán Afrikában és Ázsiában élnek — s tulajdonképen a viperák családjába tartoznak s e két világrészben legismertebb s a legfélelmetesebb kigyók közé tartoznak. Fajtáik nem számosak s a több különemű elnevezés részint színváltozásaik, részint azon tartományból veszi eredetét, hol tartózkodnak. Így van az afrikai paizsócz-vipera, a capföldi, a dülényded pikelyü, melyek azonosak az elsővel s csakis nagyságuk, színezetük halványabb vagy élénkebb voltától nyerték eltérő neveiket. Afrikában a kigyómarások általi halálozás majdnem Indiával versenyez, mert az izzó forrás, a kedvező talajviszonyok nagy mennyiségben termelik e szörnyeket, még a mellett, hogy fajtáik ugyis számosak s marásuk menthetlenül halálhozó. Már a biblia is, mint országos csapást említi e kigyókat s felemlit néhányat névszerint is, melyektől óva óv. Így a homokpusztákon bőven otthonos a szarvas-vipera (*Cerastes cornutus*), e másfél lábnyi barna-vörös, setéten és világosan foltozott kigyó, mely szemei felett két szarvforma kinövést visel. Ennek színe annyira egyezik a homokkal, hogy alig lehet észrevenni; e mellett be szokta magát ásní a homokba, úgy hogy csak két szarvacskája és fejtetejének egy része látszik ki; eképp madár, emlős, a homokba hullt tüskés magocskáknak véli, az ember meg pláne meg sem látja, így marása szinte kikerülhetetlen! Jó féllábbal nagyobb az egyiptomi szarvas-vipera (*Vipera cerastes*) és az efah-vipera (*Vipera echis*) ezen kurta, tömzsi, másfél ujjnál alig hosszabb kigyó, mely a bibliában is Ephah néven nevezetik, melyek mind Afrika lakói, — ez utóbbi azonban Dél-Ázsia és a Kelet-India szigetein is honos, s annyival is inkább veszélyesebbek, mert méreg-mirigyeik nagyok és oly bőven választják el a mérget, hogy 18—22 galambot lehet egymásután megmaratni velük, a nélkül, hogy a méreg hatása csökkenne. Két példánynak méreg-mirigyeit, — melyek terrariumomban, egy sajnós baleset folytán, eldöglöttek — megvizsgálva, a mirigyekben még 3—4 hajszálfinom csatornácskát constatáltam betorkollni, s így valószínűleg igaza lesz Rode-nak, ki e fajoknál, még ál- vagy tartalék méregmirigyeket is tételez fel, melyek a kiürült fő méreg-mirigyek tartalmát utánpótolják azonnal. Sajnos, hogy vizsgálódásomat alaposan nem végezhettem, mert későn véve észre a kigyók kimulását, ezek már nagymérvű feloszlásba mentek át, e mellett fejük is nagyon össze volt marczangolva.

Fajokra nézve legkevésbé van sujtva a tengerentuli világrészek között Ausztrália és szigetvilága a mérges kigyóktól; sőt egyideig mentnek hitték e földrészt a tropikus égöveknek ezen átkától. Azonban az uj-hollandi fegyencgyarmatok fegyenczei jelentést tettek a kormányzónak, hogy a végtelen fűfa-, haraszt- és Eucalyptus-erdőkben, — a hol dolgoznak — különösen a nedves és árnyékos helyeken egy kigyófaj él, melynek marásától már többen meghaltak a legiszonyubb kinok között. Ez a halál-kigyó (*Acontophis antharicus*), s a viperák családjába tartozik és szintoly csudálatos alkatu, mint ezen világrész legtöbb állata, mert farka végén egy tüskealkaku, kemény, hegyes kinövést visel, melylyel a benszüllöttek állítása szerint ép oly halálosan tud ölni, mint méregfogai harapásával. Érdekes ezen kigyófajnak családi élete; him és nő folyton együtt tartózkodnak és ha veszély közeledik, a nő azonnal valami lyuk vagy bokor alá húvik, de a him bátran állást foglal, s villámgyors ugrással

szökik előre és sebzi meg áldozatát, s a halál legkésőbb 10 percz alatt bekövetkezik; mindössze három válfaja él, s legveszélyesebb közöttük a Fekete Halálkigyó (*Acantophis porphyriaca*), mely annyira ragaszkodik nőjéhez, hogy ha ezt agyonverik, képes a nyomon követni és halálra marni az illetőt, ha ez a környéken üt tanyát, mert állítólag szaglása — mi a kigyóknál elég csudálatos — szerfelett finom és éles.

Az ó-kori „fűszerek országa,” a mesés és gazdag India, hazája a már az ó-korban is ismert félelmes Szemüveges kigyónak (*Naja tripudians*), mely Indiában a Himalaya hegység tövétől egész Jáváig s a Malabarpartoktól a Philippini-szigetekig mindenhol bőven honos s hogy a benlakóktól mennyire félt és rettegett — annak daczára is, hogy Ceylon szigetén s India nagy részében vallásos tiszteletben részesült s részesül ma is — azt mutatja neve is, mert Bis Cobrának (huszszoros mérgű kigyónak) nevezik. Ez a spanyolok és portugálok Cobra di Capello-ja s közeli rokona az afrikai *Aspis*-kigyónak, de ezt a rokonát, vadság, erő, gyorsaság és támadásban sokszorosan felülmulja: szerfölött veszélyessé teszik, villámgyors ugráló mozdulatai, mert úgy pattanik, mint a kieresztett aczélrugó, hogy előle menekülni szinte lehetetlen. Hat, nyolcz lábnyi nagyra megnő s izomereje megfelelő nagyságának. A legszebb kigyók egyike, mert felszine majd setét-, majd világos-vörös gesztenyebarna, alul sárgás és szivalakun megvastagodott nyaka, mely ingerelve, szélesen, vastagon felduzzad, szintén sárgás s ezen van azon szemüvegalaku sötétlő rajz, melytől nevét is nyerte. Egyiken-másikon ezen szemüvegrajz majd fénylő-fekete, majd barnás, majd szabályos, majd kissé szétfutó, de mindenesetre emeli e kigyófaj borzalmas kinézését, a mihez a kis fej vadul szikrázó szemével is hozzájárul.

Csudálatraméltó az indiai kigyóbűvölők azon bámulatos sajátsága, mennyire ismerik e kigyó szokásait és tartózkodó helyeit, de még csudálatosabb az az eszeveszettségnél is nagyobb vakmerőségük, a melylyel e vad és veszedelmes jószágokat fogdossák; mert egyetlen elhibázott mozdulatnál, vagy fogásnál menthetetlenül áldozatul esnek a méregnek, daczára, hogy örökké velük hordoznak egy érczedénykét, telve izzó parázszsalsal s ebben egy drót-darabka izzik folyton, hogy a sebet azonnal kiégethessék, de e mellett még egy bizonyos növény gyökereit is rácsálják, mely a részegséghez hasonló kábulatot okoz.

Egy ilyen kigyóbűvölőt legjobban egy kitanított vadászebhez, vagy egy ragadozóhoz hasonlíthatni, mely ugyszólván megérzi a földön és levegőben áldozatának nyomait ott is, s a hol más, legélesebb szemmel, semmit sem lát, ott ő észreveszi a kigyó nyomait s ezen nyomokon haladva, a legtöbb esetben feltalálja azt a rejtekhelyet, hová elhúzódott.

Egy angol turista-társaság, melyben néhány hölgy is résztvett, reggelizni egy virágzó *nauclea*- és *fahéjbokrokkal* benőtt tisztáson telepedett le egy óriási szent-figefa árnyékában. A társaság a legvidámabb hangulatban volt, mert az ezerféle virág illatától átfült levegő szinte elmámorosította őket, úgy, hogy a hölgyek a reggeli után virágokat gyűjtve, a férfiak kalapjait akarták megkoszorozni, mire különösen az illatos *nauclea*-bokrok füzérformán lecsüggő ágai szerfelett alkalmasak voltak. A hölgyek egyike éppen a közeli dűsvirágú bokor ágait akarta letörni, midőn a pár lépésnyire fekvő bozót szétnyílt,

s abból egy benszülött lépett elő, hátán egy puttonyforma fonott kosárral és sietve kiáltott a hölgyre, kezeivel gyors tiltó mozdulatokat téve. A hölgy nem értette ugyan a szavakat, de meglepődve az idegen megjelenésétől, tétovázva megállt, — de annál jobban megértették a társaság férfi tagjai, mert rémülve ugráltak fel, s kiabáltak a hölgyre, hogy távozzék ama bokortól, mert ott egy szemüveges kígyó rejtőzködik. És csakugyan, úgy is volt.

A benszülött kígyóbüvölő, földre szegzett szemekkel, lassan közeledett a bokor felé, az apró virággal megrakott hangabokrokat vizsgálgatva és alig volt két lépésnyire a bokortól, midőn ennek levelei megzördültek és egy világos vörös-barna fark, majd a kígyó többi teste lett látható, a mint gyorsan menekülni és elrejtőzni akart a talaj sűrű hangabokrai között. De a kígyóvadász nem hagyott neki erre időt, hanem kis bambus furulyáját elővéve, játszani kezdett, mire a kígyó rohamos mozdulatai megszűntek, s csak lassu mozdulatokkal küszött a büvész felé, ez pedig felhasználva a kedvező pillanatot, — előzőleg azonban a társaság tagjait a legnagyobb csendre intve — a fent leirt módon megragadta a kígyót farkánál fogva — s jobb kezét villámgyorsan végigcsusztatva rajt, megmarkolta nyakát, hogy nem haraphatott, bármiként erőlködött is — s egy kis facsipeszszel mindkét méregfogát kitörve, háti kosarába hajította a többi közé.

A büvész azután elmondta a társaság kíváncsi tagjainak, hogy ezt a kígyót már jó ideje nyomozza és hajszolja, de nagyon ügyesen el tudott siklani és bujni előle, de ő a kígyó nyomait követve, mégis reátalált s egyuttal gratulált a félelemtől még mindig halavány hölgynek, hogy éppen idejében érkezhett, mert ha a kígyó meg nem érezte volna az ő közellétét, hát reávetette volna magát és megmarta volna a hölgyet, mielőtt csak egy virágot is szakaszthatott volna, „mert a szemüveges kígyó nagyon támadó és dühös természetű, — folytatá a kígyóbüvölő, — s nem várja meg, hogy őt támadják meg, hanem ő támad először és sokszor 1—2 öles ugrással veti magát áldozatára. De én tölem félnek — végzé szavait — s már messziről megérezik közeledtemet és a helyett, hogy támadnának, menekülnek előlem.“

Schomburgk csakugyan megerősíti a tényt, hogy a mérges kígyók nagy része, de különösen a szemüveges kígyók megérezik a kígyóbüvölők közeledtét és rohamos gyorsasággal menekülnek előlük; hogy mi lehet ennek az oka, megfejtani sem ő, sem más nem tudta, de tény, mert többször látta, hogy a mig az ő tőle vagy mástól felriasztott vagy háborgatott kígyó dühösen ellenük fordult s támadásra készült, addig különösen az öreg és tapasztalt kígyóbüvölők elől oly rohamosan menekültek, hogy csak úgy mozgott és ingadozott bele a fű.

A társaság férfitagjai kíváncsiak voltak a kígyó nyomaira s kérték a büvölőt, hogy mutassa meg nekik e nyomokat.

De csak akkor bámultak el igazán, mikor ez mutogatni kezdte az irányt, melyben a kígyó haladt a hangabokrok között és ők nem láttak semmit, még csak egy lenyomott, félrehajlott fűszálat sem. De követve a büvölőt, meggyőződtek szavai igazságáról, mert jó távolban pihenő helyüktől, a talaj egy része szikes, quarczozos homokból állott s ebben már aztán határozottan láthatók voltak a kígyó testének hullámvonalai, egész addig, mig csak e nyomok el nem veszték a hangabokrok között.

Schomburgk beszéli, hogy Bengáliában egy kigyóbüvölő előtt azon kívánságát nyilvánította, hogy szeretné látni, mint csalják elő a kigyókat s mint vadászszák és jutalom ígérete mellett kérte a büvölőt, hogy vigye őt magával egy ilyen vadászatra. „Akarod látni? Jó; jer velem azonnal“, — felelé a kigyóbüvölő. „Messze megyünk?“ — kérdé Schomburgk. „Dehogy, csak addig a csalitig.“ Schomburgk kételkedett, hogy itt, a lakások közelében, alig 60—70 lépésnyire eső, száraz, de sűrűn benőtt talajon szemüveges kigyót találjanak, de mégis elment a kigyóbüvölővel. Ez figyelmesen vizsgálódott a talajon mindenfelé s alig mentek 80—90 lépésnyire, megállt, hátra intette Schomburgkot és övéből sipocskát véve elő, játszani kezdett. Mintegy 5 percz mulva Schomburgk leirhatlan csodálkozására őt lábnál hosszabb, élénk színű példány bukkan elő a fűvel és törmelékkel félig elfedett lyukból s lassu mozgással, magasra emelve fejét, kuszott a büvölő felé. Ez kissé oldalt fordult, mire a kigyó is ez irányba siklott s mikor farka hegye a büvész felé fordult, ez gyorsan lehajolt s baljával farkahegyénél fogva felkapta a kigyót, míg másik kezét végigcsusztatva rajta, fejét erősen megmarkolta, úgy hogy a kigyónak szája szétnyílt ugyan, de nem haraphatott. Ekkor is facsipeszszel kitorpte mind a két méregfogát s a feldühödött, csavargó, tekergő kigyót néhányszor beleharaptatta egy vastag gyapotnemez-darabba, hogy a fogtöredékekbe ömlő méreg felszívódjék, azután a kigyót hátikosarába lökte a többi közé. „Egy félóra alatt e módon ugyanazon a környéken négy ily szörnyeteget fogott s tett ártalmatlanná — beszéli Schomburgk — s egészen elszörnyedtem, hogy e halálos mérgű dög ily hallatlan mennyiségben él a száraz, de növénydús helyeken. Így nem csodálkozom, — folytatja — ha a kigyómarások folytán Indiában évente 20—25,000 ember hal meg, legalább ennyi kerül nyilvánosságra, de még mennyi lehet a belső, alig cultivált vidékeken az áldozat, melyek az erdőségek és vadonokkal el vannak a cultivált területektől zárva.“

A kigyók előszeretete és vonzódása a zenéhez már az őskorban is ismertes volt, hiszen Jeremiás is beszél erről a bibliában és a zoltároknak; de ezen vonzódás legjobban e kigyófajnál nyilvánul. Mintha nem is e vad, ingerlékeny dög lenne, ha zeneszót hall, mert a legféltelenebb dühtől, egyszerre a legnagyobb szelidség és kábultságba esik, már az első zenehangokra; daczára ennek azonban a kigyóbüvölő mégis vakmerőn életével játszik, minden fogásnál, — bár igaz ugyan, hogyha a kigyót farka végénél fogva megkapjuk és függélyesen fejjel lefelé lógatjuk, nem tud oldalt, vagy felfelé emelkedni, hacsak feje a földet, vagy egyéb támaszpontot nem ér — mégis némelykor e kigyók nagysága, izomereje és fürgesége által kisiklanak a szorító marokból, azért ritkán láthatni 4—5 lábnaál nagyobbakat a kigyóbüvölőknél, mert egy 6—8 lábnyi szörnyeteggel, hosszúsága, nagy ereje miatt, egy ember nem tud megbirkózni. Természetesen sok mese kering úgy India, mint Európában e mesterségről s némely utazó szemfényvesztésnek nevezi úgy a kigyók előcsalását, mint betaníthatóságát, mert az indiai büvészek ügyességben és szemfényvesztésben messze felülmulják legügyesebb európai kartársaikat. Pedig ez legvalóbb tény, melyet a leghirnevesebb serpentologok, mint Lenz, Schomburgk, Curriere stb., mint szemtanuk megerősítenek. Természetesen a kigyók tánczában nem szabad va-

lami kecses és complicált choreographiai figurákat képzelünk, mert bizony ez nem áll egyébből, mint fejük és testüknek ide-oda forгатásából s vagy magasra ágaskodva, jobbra-balra, előre-hátra himbálódzásból, kisebb-nagyobb ugrások, pattogások, szökődésekből, a zenének sebes vagy lassabb ütemeihez mért gyorsasággal.

Ez a táncraidomítás Indiában és szigetvilágán a következő módon történik: Mikor egy vagy több kigyóbüvölő a fogott kigyókkal hazatér, ezeket, vagy két darabjával vagy hármasával, pálmából font lapos, gömbölyű kosarakba, vagy fedővel ellátott kőfazékba helyezik. Kis idő múlva leveszik a kosár vagy fazék födelét, mire a kigyók mérgesen fölágaskodva, kiperdülnek s ugrálva, fenyegetve közelednek a büvölő felé. Ez bottal vagy magával a kosárral, vagy fazékkal fejükre, orrukra ütve, ingerli, dühösíti őket; ekkor megszólal a zene, mire a kigyók tunyákká lennének, ha a bottal folyton nem ingerelnék őket.

A mint a zene ütemei lassubbak, vagy gyorsabbak, a szerint ütögetik, lökdösik jobbra, balra az ágaskodó kigyókat, vagy előre-hátra, mindaddig, míg teljesen ki nem merülnek. Ezt az eljárást folytatják több napon s héten keresztül, míg végre a kigyók a zene hangjaira azokat a mozgásokat végzik rögtön, mihelyt meghallják, melyekre a bot, vagy kosár ütögetésével szoktatták őket. Az indiai kigyóbüvölők mutatványai merészebbek az afrikaiakénál; mert ezek, midőn a kosaraikat leteszik, leemelik födelét és oda sem nézve, belenyulnak, s a nézők elé nagy gyorsan sokszor 8—10 drb. Cobrát dobálnak a földre. A kigyók az első pillanatban, a hányan vannak, annyifelé akarnak menekülni, de a sip hangjára azonnal fölágaskodnak és megkezdik tánczolásukat, ide-oda ugrálva, forogva, hajladozva, ágaskodva. Lehetetlen irtózás nélkül nézni a látványt, midőn a duzzadt nyaku, halálos mérgű szörnyek zöld fényben szikrázó szemeikkel, sziszegve, pökdösve ágaskodnak; nyakukon ott sötétlik a szemüvegféle rajz: a halál szemüvege; körülugrálják a büvészt. vad tekintetük folyton erre van szegezve, s ez nyakára, meztelen lábszáraira és karjára tekeri őket, s majd mint ostorral csapdos velük, s szinte fellélegzünk, mintha lidércnyomástól szabadultunk volna meg, midőn lapos kosarába hánnya, elfedi őket szemünk előtt. De többször megtörténik, hogy az ilyen mutatványoknak gyászos végük lesz, s a kigyóbüvölő is épp úgy belehal a marásba, mint más közönséges ember; mert a kigyóknak kitört méregfogaik hamar megnőnek, vagy, ha ki is van törve, a méregmirigyek azért folyton termelik a halálos nedvet, s a harapásnál a nyomás folytán csak úgy beleömlhetnek a sebbe, a melyet a közönséges fogak vagy a méregfogak töredékei okoznak. Azért szokás, hogy majdnem minden másodnap a kigyókat felingerelve, huzamosan vastag nemez-szövetekbe haraptatják, hogy ez a mérget magába szivja. Midőn a walesi herczeg Indiát beutazta, s tiszteletére ama mesés ünnepélyek rendezettek, melyeket csak India tud produkálni, s melyek az „Ezeregy éj“ tündérmeséihez hasonlítottak, pompában és regeszerü sajátságaikkal, egy kigyóbüvölő szeme láttára halt meg az alkirályi palota csarnokában, s vele egy bayadér is, kire a felingerelt szörnyeteg szintén rávetette magát és halálra marta.

Ezen emberek merészségét a nézők s lakosság bámulata, csodálkozása is folyton fokozza, úgy hogy végre maguk is elhiszik mesterségük büvös erejét

és sérthetlenségét, s mind vakmerőbbek lesznek, csakhogy mesés és bűbájos hirük növekedjék; a mellett különféle amuletek és talizmánokkal birnak, melyeknek szintén csodaerőt tulajdonítanak. Így több utazó beszél bizonyos mesés tulajdonságu „kigyókőről“, mely némelyik szerint kék, mint a türkis, mások szerint fekete és lyukacsos, s ezt ritkasága végett igen nehéz megszerezni, és ha ezzel a sebet érintik, minden mérget kiszí. Delattre kapitány megerősíti ezt. Azt mondja, saját szemével látta, midőn egy brahmin megmaratta magát egy Cobrával, s a sebet a kövel megérintve, semmi baja sem lett — de biz ezt bajos elhinni!

A mi e kö eredetét illeti, erre nézve is hiányzik minden biztos adat, vagy ismeret.

Dr. Huxley, a híres orvos és chemikus, ki harmincz évet töltött az Indiánokon, hogy ennek csudáit, rejtélyeit és rettenetes mérgeit tanulmányozza, se tud semmi bizonyosat mondani.

Iparkodott a tudós brahminok és bölcsek titkaiba behatolni, de se pénz, se fenyegetés, se jó szó nem fogott rajtuk, nem árultak el egy szót sem azon csudás mutatványok mibenlétéről, miket Huxley saját szemével látott ugyan, de megmagyarázni nem tudott.

Ő is látta a bűbájos erejű kigyókövet, még pedig két alakban: egy világos kékes-zölde színűt és egy feketés, lyukacsos küleműt. Nagyhirű munkájában hosszasan ir is e körül. Szerinte ez valami felszívó és elnyelő képességű vegykészítmény, de vegyelemzésre még a legmesésebb áron sem birt keríteni egy darabkát sem, mert egy tulajdonos sem akart megválni tőle, azon okadatlással, hogy igen nehezen és csak ritkán lehet ily követ szerezni.

A benszülöttek állítása szerint, „ez bizonyos mérges kigyók fejében, vagy gyomrában található, igen vén életkorukban, s az ilyen kigyóra szerfelett nehéz ráakadni, mert a legvadonabb és legjáratlanabb erdők mélyén élnek és mint királyokat a testőrségük, úgy őrzik ezeket is nagyszámu mérges kigyók.“

Az audhii maharadzsa egy jó nagy olaszmogorónyi darabot viselt talizmán gyanánt gyűrűjébe foglalva, úgy hogy szükség esetén könnyen ki lehetett venni, s újra visszailleszteni, s állítása szerint már két esetben mentette meg őt is a haláltól e kö, mikor vadászat közben a cobrák által megmaratott. A maharadzsa aztán elmondta Huxleynek, ki különben házi-orvosa is volt, hogy a marás után e követ rögtön a sebre kell illeszteni, s mindaddig rajta kell tartani, míg csak a kö színe meg nem változik. Mikor a kék kigyókő feketés, zavaros-színű lesz, akkor a sebből minden méreg ki van szíva, s az illetőnek semmi baja sem lesz, de azután e követ tejbe kell áztatni, mindaddig, míg csak elébbi színét vissza nem nyeri, minek az a jele, hogy a beszitt mérget a tej a köből magába vette.

Huxley elmond egy, a Delattre kapitányéhoz hasonló esetet, hogy ő is saját szemével látta, mikor egy kigyóbüvölő megmaratta magát egy cobrával, melynek méregfogai egész épségükben megvoltak.

„Az elszörnyedés kiáltása tört ki belőlem — írja könyvében — mikor láttam, hogy a feldühösített halálos mérgű hulló, hogy marta meg Raadáhbót, e hatvan éven felüli öreg kigyófánczoltatót; de ez egész nyugodtan, csendes mo-

solygás között, vett elő övéből egy kis szelenczét, s ebből egy mogyorónagy feketés, szivacsos külemű követ, s ezt a sebre helyezve, egy darabka pálmaháncscsal lekötötte. Lélekzetvesztetten vártam, mi lesz a vége? Meg voltam a szerencsétlen öreg haláláról győződve lelkem mélyéből, mert többet láttam már e rettenetes mérgü hullók marásától meghalni, minden orvosi segély daczára. Neki is felajánlottam segítségemet, de ő nem fogadta el. Tíz-tizenöt percz mulva bámulva láttam, hogy a kő feketés színe majd setétes, majd világos zavaros kék színre változott s ekkor levette a követ, s egy parányi, tejjel telt cserépbögrébe helyezte. A tej színe lassan egészen kékesre változott, jeléül annak, hogy a mérég a kőből a tejbe ment át — erre az öreg kivette a követ — mely újra elébbi feketés színét nyerte vissza — s elrejtette a kis dobozba övében. Daczára a látottaknak, sem bíztam a kő erejében, de órák multak és Raadáhnak semmi baja sem lett. Magamhoz vettem a tejet, mely alig volt egy és fél kanálnyi, s szállásomon két nyul sebeibe cseppentettem belőle. Mind a két nyul néhány percz mulva, a legkinosabb rágások között elpusztult. A mérég tehát csakugyan a tejbe ment át.

Maga Huxley. még az általa látottak daczára sem hisz feltétlenül, de további próbákat nem igen tehetett sem ő, sem más, mert azok, kiknek ez a mese-szerű kő birtokukban van, egyrészt azért nem szeretik mutogatni, mert Indiában még a gyémántnál is jóval becsesebb lévén e ritka kő, féltik az ellopástól, másodsor pedig a benszülöttek, az európaiaknak nemhogy kezükbe nem adják, de még megtekintésre se igen mutatják meg, csakis igen kivételes, ritka esetekben, kivételes személyeknek adatik meg ez a ritka szerencse, így azután e mesés körül meg kell azokkal a mesékkel és megbizhatlan adatokkal elégednünk, melyeket az a kevés személy, aki látta, bocsátott közre, vagy a miket e körül maguk a benszülöttek terjesztenek és hisznek.

A Szemüveges kigyók mérgét az Indiákon gyűjtik és ezzel kenik be a török és yattagánok hegyét, vagy a fuvópuskák és nyilak hegyeit. Természetesen a legnagyobb vadat is el lehet ejteni, ha ezekkel csak egy karczolás éri is. Egyes kigyóbüvölők pedig, a mint kitörik a mérégfogakat, nagy élvezettel nyelik le a zöldszinü méregcseppet róluk, azon hitben, hogy ezáltal a kigyómarás mérge reájuk hatástalan marad, mert a kigyómérég csakis a vérre ártalmas, a gyomorra nem, így az ilyen mérgezett fegyverrel elejtett vad husa is élvezhető, minden következmény nélkül, kivált ha még a seb körületét ki is vágják.

Minden kigyófajt inkább lehet látni állatkertek, menageriákban élve Európában, mint a szemüveges kigyót, mert a Szemüveges kigyófaj annyira megkivánja a tropicus zónák melegét afrikai rokonaival együtt, hogy az európai klímát a legjobb ápolás mellett sem bírja és rövidesen elpusztul. Mikor a Singálók caravánja hozzánk érkezett, a velük levő szemüveges kigyókban ritka ember gyönyörködhetett, mert ezek java része megdöglött már az Európába érkezéskor nemsokára, a megmaradtak pedig örökké betegen, dermedten heverték a kosarakban, mert klímánk egészen elbetegesítette őket, így mutatványokat jóformán nem is produkáltak velük.

Hosszu és fölösleges is volna azokra a szektákra kiterjeszkedni, melyek a bibliai kortól kezdve napjainkig a kigyóimádást kultiválták, mi Afrika nagy részében az egyes négertörzseknél és Amerika egyes indián törzseinél napjaink-

ban is divik, de részint ez, részint a kigyóknak rejtélyes életmódja, sajátosság alakja s az a félelem és irtózat, melyet jóformán mindenkiben gerjesztenek, adtak okot annyi képtelen balhiedelemre és mesére, melyek a műveletlenebb néposztályokban annyi babonára és babonás vélekedésre adtak okot, melyek aztán a kigyókat különféle varázserő-, csudás tulajdonságokkal és képtelen hiedelmekkel ruházták fel.

Innen eredhet, hogy nemcsak Indiában, de a művelt Európában is vannak olyan balgák, kik magukat kigyóigézőknek és szelidítőknek hiszik, mivel atyjuktól néhány értelmetlen cabbalisticus szót és hókuszpókuszt örököltek és erősen hiszik, hogy ezeknek értelmetlen elhadarása által a kigyóméregtől biztosítva vannak egészen. A híres ophiolog, Lenz — ki Thüringiából a viperákat majdnem teljesen kipusztította, nagy művében*) a következő esetet beszéli el:

Waltershausenben nagy híre volt egy Kranzle nevű embernek, mint kigyóigézőnek és szelidítőnek. Ez mindig nógatta Lenzet, hogy engedje meg, hadd tegyen próbát viperáival, s győződjék meg az ő nagy varázserejéről. Végre Lenz engedett, mert maga is kíváncsi volt, miben áll ezen mesterség, s azt hitte, valami veszélytelen hókuszpókusz lesz. Csak akkor rémült meg, s bánta meg engedékenységét, mikor odavezette azon nagy ládához, melyben a viperák voltak. s a kigyóigéző pusztá kézzel, egyszerűen belemarkolt, s kikapva egy nagy és vén viperát — néhány értelmetlen szót mormogva, ennek fejét szájába dugta. Lenz rémültében majd megmeregült, de saját életének veszélyeztetése nélkül nem segíthetett a dolgon. Pár percz múlva azonban vadul forgó szemekkel, éktelen káromkodás és harag között rántotta ki a kigyóigéző a vipera fejét szájából s csapta vissza a ládába, s megátkozta mesterségét és bűbájosságát, mely e dögnél cserbenhagyta, mert bizony a kigyó nyelve alatt megharapta őt, úgy, hogy néhányszor véreset köpött — és mielőtt még a megrémült Lenz magához térhetett volna ijedtségéből, már, mint a részeg támolyogni kezdett, azután a szőnyegre rogyva, valamit még beszélni akart, de torkát görcs szorította össze, s öt percz múlva halva volt.

Népünk között is sok balhit uralkodik, mely a kigyóknak hűvös erőt tulajdonít. Így azt hiszik, ha egy eleven kigyót a puskából kilőnek, a cső „mérget kap“ — azaz gyorsan és biztosan öl; e mellett regélnek holmi fali- és házi kigyókról, melyek szerencsét, vagy veszedelmet hoznak a házra, stb.

* Schlangenkunde.

Lélek és ösztön.

Descartes automatáknak, Buffon csupán ösztöneik után indulóknak mondva az állatokat, megtagadnak tőlük minden szellemi tulajdont, sőt az akarat szabadságát is csak az ösztönök nyilvánulásainak mondják. Ellenben Agassiz, Baer, Burmeister, Barrande, Giebel, Owen, Pfaff, Queenstedt és Leibnitz stb. az állatoknál szellemi életet, lelket s akaratot s bizonyos fokig egyént is feltételeznek.

Legújabbán Lacassagne és Flourens tettek igen mélyreható és fontos észleleteket e tekintetben. Különösen Lacassagne, a lyoni egyetem tanára mondja szerfelett fontosnak az állatok szellemi életét az emberekre nézve és ebben igazas van, mert csakis az állatokkal való összehasonlítása az embereknek volna a legbiztosabb mód a tudományos psychologia megállapítására s valamint az összehasonlító boncztan kimutatja alakilag a testrészek s csontszerkezet hasonlóságát, épp úgy kimutathatja a szellemi hasonlóságot azon anatomus, ki a lélek kedélyvilágát veszi az összehasonlítás szempontjából szellemi bonczkése alá.

Nem lehet tagadni — s már Aristoteles is fejtegette ezt, — hogy az ember lelke csecsemő korában semmiben sem különbözik az állatétól s csupán ösztönnek engedelmessé válik akkor, mikor a tápot adó anyai emlőt keresi, vagy szükségleteit, mint az állatfiókák, eviczklés, sirás és nyöszörgés által jelzi — a nélkül, hogy annak tudatában volna, hogy éhes, hogy szükségli ezt, vagy azt. Sőt ezen ösztönök maradandókká válnak, az emberi lélek a csecsemőben nem fog kifejlődni, hanem dermedten, szunynyadva marad, ha nem fejlesztetik ki szellemi élete környezete által, s ha minden szellemi befolyástól távol tartatik, mint ez történt a Feuerbach jogtudor által leírt Hauser Gáspárral, ki, bűnös módon születésétől kezdve 17 éves koráig egy pinczébe volt bezárva és se beszélni, se gondolkozni nem volt képes, hanem csak, mint az állatok, visítás és nyöszörgés által adta jelét éhségének; s azon módon kellett lelkét és öntudatát felébreszteni s nevelni őt újra, mint egy újszülött csecsemőt. Az Owen és Ocken természettudósok által említett és a vadállatok közé került, s ezek által felnevelt gyermekek is, épp úgy, mint az állatok, négykézláb jártak, ugyanoly hangon orditoztak, mint amazok; vagy vegyük csak hazánkban a Fertő-tóból kihalászott Hany Istókot, kit anyja tán kitett és a mocsárban valóságos kétéltüvé változott át; beszélni, gondolkozni nem tudott, hanem csak, mint a vidra nyiszorgott, fujt és nyöször-

gött, ha valami kelletett neki: látott a víz alatt, s csudálatos zezzugos szökelésekkel uszott, mint a békák.

Ákár elfogadjuk Darwin elméletét, akár nem, az állatoktól a lelket megtagadni nem lehet. Ha elfogadjuk a leszármazási teoriát, akkor kell birniuk, hisz az emberi lélek ebből fejlődött ki; ha pedig nem, úgy az alábbiak eléggé bizonyítják, hogy az ösztön mellett, többé-kevésbé kifejlődött szellemi élettel birnak.

Természetesen, a mint az emberi alkat a legtökéletesebb szerkezetű az élővilágban, úgy az emberi lélek is hasonlíthatatlanul és oly magasan áll fejlettségében az állatoké fölött, a milyenné ezeket fejleszteni még megközelítőleg sem lehet soha.

„Az ember a teremtés koronája“, „a világ ura“ s a mi az emberek értelmességét és lelki életét az állatokétól megkülönbözteti, az a reflexió; mert az állatok is élnek, éreznek, tudnak, gondolkoznak, emlékeznek; de az ember tudja, hogy él, tudja, hogy tud, érzi, hogy érez, elgondolja, hogy gondolkozik, s okát tudja adni s önakarattal tud, minden külbefolyás nélkül is emlékezni, ha akar.

Épp így az ösztön és szellemi élet között is, nem csupán különbség, hanem határozott ellentét van, mert az ösztön vak, czéltudatlan és változatlan szükség, a szellemi élet és értelem pedig: akaratyszerű, feltételes, a körülményektől függő és változékony. „A hol megvan az értelem bizonyos fokig, ott léleknek is kell lenni“, mondja Flourens,* mert az egyik a másik nélkül sehol sem képzelhető.

Az ösztön vele születik az állattal, s ellenállhatatlan erő képében hajtja az állatot, a nélkül, hogy ebben a szükségnek, akaratnak, vagy értelemnek csak parányi kis része is lenne. Ezt teszi az állat, mert tennie kell, mert vele és benne született.

Úgy az ösztön-, mint a szellemi élet terén, már évek óta vizsgálódom én is, s mennél tovább haladtam e vizsgálódásokban, annál kézzelfoghatóbban győződtem meg, hogy az állatok fel vannak ruházva bizonyos értelemmel, melyet az ösztönrel azonosítani, vagy éppen felcserélni, nem lehet. Mert az bizonyításra sem szorul, hogy ugyanazon fajbeli állatok egy és ugyanazon ösztönökkel birnak, de különböző értelemmel vannak felruházva, mely értelem egyiknél magasabb, másiknál alacsonyabb értelmi fokon áll.

Igy 1866 őszén — rokonom, Horváth hajóorvos négy fiatal hódfiókát hozott (Castor fiber) Észak-Amerikából. E hódokat egy hónapos korukban választották el szüleiktől s nálam 1887-ben, már igen czélszerű kalitban voltak. mégis építeni kezdtek; az általam felnevelt pelék, noha élelmük, meleg, kényelmes helyük megvolt, mégis téli álmat aludtak; szintugy a felnevelt fenyő-czinkék (Parus ater), bubos-czinkék (Parus cristatus), daczára annak, hogy élelmük elég volt a kalitban, mégis bőven dugdostak el magvakat a szögletekbe, repedésekbe, épp úgy, mintha a szabadban lettek volna, hol élelem szűkében szokták az ilyen eldugott készletet elővenni. Ez tehát az ösztön, mely velük született, melyet szüleiktől nem tanulhattak, miután korán el lettek választva tőlük, s annak daczára, hogy szükségük nem vala ezekre, mégis meg-

* Memoires sur l'instinct et l'intelligence des animaux.

cselekedtek, mert hajtotta, ösztönözte őket erre a velük született, s bennük lakozó ösztön.

Hogy minő más az értelem, hogy ez csakis ugyanazon fajoknál is csupán magától az egyéntől függ, erre a következő példa a legalkalmasabb: A vadászkutyákban megvan az ösztön a vadászatra, de még sem egyforma jól érti minden vadászkutya a vadászást, hanem egyik kitünő jó, a másik pedig használhatlan.

A legtöbb faj állat, madár álmodik is. Nagybátyámnak egy vén kopója alvás közben épp úgy csaholt és nyüszített, mintha hajtana; míg nagynémén macskája, melynek egy czérnára kötött gombolyag volt kedvenc játékszere, álmában előlábaival sokszor 8—12 percig ugyanazon mozdulatokat, kapkodást, s gurgatást tette, mint mikor nappal a gombolyaggal játszott. Némelykor a kanári és Cardinál álmukban halkan egy-egy strófát énekelni kezdenek teljesen eldugott fejjel; — egy szürke papagájom pedig több ízben beszélt álmában ugyanazon szavakat, melyeket napközben legjobban szeretett kiejteni — pedig az álmodást nem lehet képzelni gondolkodás és értelem és visszaemlékezés nélkül, ösztönnek nevezni még kevésbé, mert akkor valamennyinek kellene egy és ugyanazt álmodnia.

Ugy az eddig elmondottak, mint az alábbiakból tehát kézzelfoghatólag kiderül, hogy az egyfajú emlősök, mint az egyfajú madarak, mindegyike egy-egy különböző egyén, s egyik a másiktól különböző characterrel, természetel és értelmiséggel van felruházva.

Csak két példával illusztrálom ezt általánosságban:

A Csuklyás majmok (*Cebus capucinus*) közül egyesek szelid, nyájas, ragaszkodó természetűek, tanulékonyak, míg mások vadak, harapósak, megközelíthetlenség, s az értelemnek egy parányát sem mutatják; a papagájok közül pedig a Kékhomloku amazonból (*Chrysotis aestiva*) egyes szintén magas fokban tanulékony, szelid, hizelgő, ragaszkodó, s gazdája kedvét kereső, míg egy másik boszuálló, ravasz, alattomos, vad, dühös, s oly kevés értelmiséget mutat, mintha nem is ama fajból való lenne.

Aki mélyen, alaposan belepillant az állatok kedélyvilágába, az, a fentiek mellett, még arról is meggyőződik, hogy az emberi-nem kedélyvilágából, gyengéi és erényeiből szerfelett sok megtalálható az állatvilág egyes egyéneiben, melyektől az értelmiséget, észet, lelket megtagadni és ösztönnek nevezni, saját jobb meggyőződése elleni megrögzött tagadás volna.

A lélekvándorlás eszméjét sem más, mint azon sok rokon szellemi vonás ébresztette fel az ó-kori népekben, melyeket egyes állatfajoknál tapasztaltak; látva az állatok, madarak több esetben nyilvánuló öntudatos akaratát, szellemi életét, érzelmeit, ragaszkodását, jöttek azon gondolatra, hogy csakis állathüvelyt magára öltött emberi lélek lehet képes az állatban az emberekéhez hasonló érzelmet, kedélynyilvánulásokat produkálni.

Kezdve az anyai szeretet, gondozás és önfeláldozáson, a hűség, ragaszkodás, szereteten kívül, a féltékenység, irigység, boszuállás, ravaszkodás, csalás, hiúság, tettetés, szemérmesség és bujaság, emlékezés és gondolkodás, valamint a magas értelem oly feltünő példáit látjuk egyeseknél, melyeket csakis

szellemi élet — a lélek jelenléte magyarázhat meg csupán, egyéb semmi más — mert, ha ezeket is „ösztönnek“ nevezné valaki, úgy az emberek között is meg kellene tagadni az „egyént“ s minden egyéni szellem- és kedélynyilvánulást „emberi ösztönnek“ kellene neveznünk.

Egyes állat- és madárfajok megtámadott kicsinyeiket oly önfeláldozó szeretettel védik, hogy maguk is elvérzenek és áldozatai lesznek szeretetüknek a küzdelemben; fájdalmas sikoltozás és nyöszörgéssel kísérik, repdesik körül azt, ki kicsinyeiket elrabolja s iparkodnak megmenteni, kiragadni körmei közül; ezzel ellentétben egyes fajok pedig — akár csak azon gyermekeiket kitevő lelketlen anyák, közönyösen hagyják feldulni fészkeiket, elrabolni fiókáikat, sőt némelykor maguk a szülők falják föl fiókáikat, vagy hagyják éhen veszni őket, mint ez a sertéseknél, a szenczinkénél és kanáriknál gyakran előfordul. A legtöbb madárfaj, ha akkor fogatik meg, midőn kicsinyei vannak, ezek utáni fájdalmában elpusztul a kalitban. Minő dühvel védi a farkas, oroslán, tigris kölykeit; az agyonlőtt majomanya és medve pedig még utolsó vonaglásaiban is kicsinyeit védi, oltalmazza az ütődés és sérülés ellen, magához vonva, mellére szorítva.

Érdekes, de egyuttal mélyen megható, mint tanítják róka, farkas, oroslán stb. kicsinyeiket a vadat megfogni, megölni, vadászfortélyokra, lesugrá-sokra, a veszély elleni menekvésekre s elrejtőzködésekre; mint darabolják, szaggatják szét, sőt félig meg is rágják a prédát, hogy a kicsinyek gyenge fogakkal össze tudják rágni; minő fáradhatatlan tanítói madaraink is fiókáiknak a repülés, élelem-, rovarkeresés- és evésben, hívó hangjaik megértésében, az éneklésben . . . Nem-e tanítja az anya is ujszülött gyermekét az evésre, beszédre, mikor már értelemköre tágulni kezd?! Az állatok értelmi köre is csak lassan, fokozatosan fejlődik és sokszor bámulatos eredményeket lehet elérni szellemi életük kifejelesztése által.

Én kajdácsaimat nem üres léhaságokra tanítom, hanem olyan kifejezésekre, melylyel egyik másik szükségleteiket elégitik ki. Rendszeres tanítás által könnyen oda lehet vinni, hogy megérti, de meg is érteti, a miért kiabál. Ha megtanulja e szavakat: alma, kávé, cukor, dió, kérni fogja ezeket azon időben, mikor kapni szokta, teljes öntudat- és akarattal.

És ha kávéért kér és mást kap, nem elégszik meg ezzel, hanem addig kiabál, míg meg nem kapja. Sőt, ha éhes, sir, mint a gyermek; de viszont harsogva felkaczag, ha állójáról véletlenül leesik, vagy, ha az ingerkedve kínált falatot az ember kezéből kikaphatja. Jó kedvében fütyöl, danol; de ezt sohse teszi, ha mérges, szomorú vagy beteg; egy Kék Arara egy álmos cselédünktől eltanulta a lusta, elnyújtott ásítást; de azt sohse produkálta előbb, mint este 9 óra után, mikor már ő is álmos kezdett lenni. Fejüket egyesek nagyon szeretik kapartatni. Egy kajdácsom, ha azt mondtam: „Lóra, hadd kaparom a fejedet,“ ki-nyújtotta fejét, s tollát borzolta, és legkedvesebb falatjait is visszautasította ilyenkor; ha nem kapartam, kiabált és nyugtalankodott.

Nem új eset az sem, hogy a kutya, meghalt gazdája sirjáról nem mozdult, s ott éhen halt bánatában; épp így Kleinmayr fővicárius papagája gazdája

halála után szintén bánatában halt meg, gazdáját keserves hangon, siratva, nyögve hitta, kereste napokon keresztül.

Emlékező tehetségük, figyelmességük jelét mutatja a következő körülmény: Lágýétkü madaraimnak magam adok enni. Egy Jamaika Troupialnak (*Icterus jamaicensis*) és egy Fuvola madaramnak (*Gymnorrhina tibicen*) szerfelett jó étvágyuk van, úgy hogy reggelre már nincs étkük. Rendesen 8—9 óra között kapnak enni. Mikor én belépek hozzájuk, a Troupial énekelni kezd s üres evővályuját kilöki, a Fuvolás pedig az üres vályuval csőrében jár-kel, dörömböl kalitjában, míg enni nem kap.

Ugyane tapasztalatot tett a boldogult gróf Csáky László képviselőházi aiennök is; az ő Fuvolása is a szájába fogott vályuval járt-kelt kalitjában, ha ötet meglátta s követte minden mozdulatát — jelezve, hogy enni kér.

A féltékenység mind az emlős-, mind a madárvilágban ki van fejlődve. Az oroszlán-, tigris- s farkashimek halálig küzdenek egy-egy nőért; a szürke faju Inseparables (*Agapirnis cana*) pedig — mint nálam történt — megölt egy zöld verébkajdácskát (*Psittacula passerina*)z mert ez nöstényével pár csőrésókolódzást váltott, de még nöstényét is megbüntette, mert az nap többször kergette, csipdeste és hajszolta haragosan. Épp ilyen a himgolya is. A smyrnaiak és Ázsia keletén élők, sokszor mulatják magukat azzal, hogy rucza és gémtojásokat raknak a golya fészkebe. Mikor ezek kikelnek, a himgolya kétségbeesett dühbe jön s csőrével agyonvagdálja nöstényét, mint hűtelent.

Irigyebb és bosszuállóbb teremtéseket pedig a kajdácsonkál már keresni sem kell. Nem egyszer tapasztaltam, hogy ha egyik papagájomat megcsókoltam s a másikat nem, ez még 2 óra múlva is megcsipett érte; és ha nem vigyáztam, odarepült a megcsókolthoz s összecsipdeste, pedig különben a legjobb barátok voltak.

De a gondolkozás és megfigyelés legfrappansabb példáját a következő eset bizonyítja legjobban, hogy minő kifejlett észtehetséggel tudnak csalni, ravaszkodni s tetetni az állatvilágban is:

Egy Nap-papagáj (*Chrysothis ochroptera*) oly közel állt kalitkájával egy Csufooló rigóhoz (*Mimus polyglottus*), hogy ennek kalitját elérte, ha fejét kidugta. Hogy e pompás éneklő gyakrabban énekeljen, egy-egy darabka leveskörtét adtam a kalit drótjai közé. A Nap-papagájnak is folyt a nyála a gyümölcs után, de tél lévén s ez drága volt, neki nem jutott. A másik nap hallom, hogy a rigó füttyölt, de hangja erősebb volt a szokottnál és kissé idegenszerűbb is. Adtam neki egy szelet körtét. Egy negyedóra múlva megint füttyölt — újra körtét dugtam neki, mert az elébbi szelet eltűnt a drótok közül. Kevés idő múlva újra hangzott a fütty, de nem ügyeltem reá; . . . feltűnt azonban, hogy az ének folytonosan hangzik. Odamenve, látom, hogy körte nincs! Lehetetlen volt, hogy a rigó e rövid idő alatt egy negyed körtét evett volna meg, pedig eltűnt, mert sem kalitkájában, sem a földön nem volt. Ujra adtam neki és elrejtőztem. Ekkor láttam, hogy a papagáj kinyult és a körtét elvette s megette . . . s alig 10 percz múlva utánozni kezdte a Csufoolórigó énekét, e mellett fél szemmel kifelé lesett, hogy jövök-e? Mig ott álltam, nem nyult a kör-

téhez, s egy hangot sem hallatott csak mikor elmentem. Többször megpróbálva e dolgot, — láttam, hogy tudatosan cselekedett így, hogy körtéhez jusson.

Flourens egy lovat említ, mely sántának tétette magát, valahányszor befogni akarák; Lacassagne pedig egy vén komondorról írja, hogy valahányszor társai télen a tüzhely köré feküdve, neki nem engedtek helyet, — az udvarra rohant s dühös csaholást kezdett; társai erre szintén kirohantak nagy csaholva, a vén ravasz pedig besompolygott és a legjobb helyet kereste ki ez alatt a tűz körül.

Meggyógyulva, persze nem kapta tovább e drágaeledelt. Az első nap csak megvolt, bár sokat rikoitozott, de már a másik nap borzas, kedvetlen volt s betegnek látszott. Megint aszuboros piskótát kapva, vig lett. Végre rájöttünk, hogy valahányszor az aszuboros piskóta eszébe jutott, betegnek tétette magát. Ép így tett egy Amazon papagáj is; ez is beteg volt egyszer s néném ápolva őt. majdnem egész nap ölében tartva, kapargatta, ápolgatta. Ez is, valahányszor nénémhez kíváncozott, kit igen szeretett, nyögött, tollait borzolta, szárnyait, farkát leeresztve, betegnek tétette magát.

A hiuság érzése különösen a pompás Lory-fajoknál annyira ki van fejlődve, hogy egy kalitban meg nem türnek maguk mellett más tarka, szép tollazatu fajokat. Így egy nagy voliereból ki kellett a tarka Rosella- és Pennant-papagájokat vennem, mert a loryk üzték, marták őket folyton, míg az egyszerű. fakó szinezetű Nympha-, Sándor, Quäkker-papagájokkal baráti lábon éltek. Mindjárt fürödtek, rendezték tollaikat, ha csak egy porszem hullt is rá, vagy, ha meg-megsimitottam őket.

Mindenki előtt ismeretes az a mély gyűlölet mely a macskák és kutyák a házi nyulak és a vad nyulak között van; de néha megtörténik, hogy ily ellenfelek békét kötnek egy közös cél elérésére. Ezt Mouchez constatálta Szent-Pál szigetén, hol a Venus átvonulását figyelte meg; itt a patkányok és macskák barátságban éltek egymással és szövetséges társak voltak az apró madarak elpusztításában.

A macska, elefánt minta-képei a szemérmességnek, míg a kutya, majom pedig az immoralitás mintaképei.

Egyes fajok szerfeletti kíváncsiságuk által tűnnek ki. Egyes antilop-fajokat máskép nem lehet lővésre kapni, mintha kíváncsiságukat felébresztik. A vadász élesekett füttyent s rikitó színű zsebkendőjét botra kötve, lengeti. Erre a félnék, vigyázó állatok kíváncsian megállnak és közelednek, folyton csak a zsebkendőre vigyázva egészen lőtávorig. A Czufoló rigó pedig egész órákig elszálldogál egyik fészektől a másikig, kíváncsian vizsgálva azok belsejét, tojásait, a fiókákat. Ha fészket nem talál, egyes madarak hívó hangjait utánozza, hogy az elrejtett fészkekben levő kicsinyek feleljenek és elárulják a fészkek hollétét.

A majnok észtehetséget pedig még a számolásra is kiterjed. Háromig tudnak számolni. Ha valamely gyümölcsöt vagy földet ki akarnak fosztani, előörsöket állítanak ki. Ha három ember jó és elrejtje magát, a megfutamodott majmok nem jönnek vissza, ha két ember el is távozott, mert tudják, hogy a harmadik még elrejtőzve van és ha csak ez is távozott, jönnek újra elő. De

már négy embernél vége van a képességüknek, mert, ha ezekből három eltávozott, nem emlékeznek már, hogy a negyedik ott maradt s ez aztán a rejtekből lelövöldözheti őket.

A Hamardryasok és Geladák, Afrika ez óriási majmai, meg tudják a harczost a földmivelőtől különböztetni, így, ha egy-egy durrah-, vagy tengeri-földet fosztogatnak, nem rohannak vissza a hegyek közé, ha egy asszony, vagy egy feyvertelen férfi jó! Jöjjön ellenben egy fiucska lándzsával, vagy nyíllal, ettől rögtön megfutamodnak.

Sonnerat elefánt-vadász és természetvizsgáló szintén érdekes adatokat ír az elefántok szellemi képességéről:

Egy szelid elefánt mély gödörbe esett, melyből kijönni nem tudott, se nem birták kivonszolni. Rőzsekötegeket dobáltak tehát a gödörbe, melyeket az okos állat folyton maga alá rakott orrmányával mindaddig, míg csak el nem érte a gödör szélét.

Angolország legjobb honneja sem viseli jobban gondját a rábizott gyermekeknek, mint egy szelid elefánt. Sétálni megy velük, nem engedi őket vízhez, árokhoz közeledni, vigyáz, fülel mindenfelé; elfujja róluk a mosquitókat orrmányával, valamint megzörgeti a füvet, harasztot, bokrokat, hogy nem rejtőzik-e ott mérges kigyó, vagy csuszó-mászó? Egy esetben Lord Hastings gyermekeit és nevelőnőjét, kiket egy tigris támadott meg, védte meg egy ilyen elefánt, agyontaposva a vérszomjas vadat.

A pondycheri pagoda elefántjai alamizsnát gyűjtenek a templom részére s maguk fizetnek a czukornád és banánkötegekért, mit saját szükségleteikre vásárolnak.

Gyönyörű jellemvonás ezen állatcolossusokban a nagy értelem mellett, még a hála érzete is.

Madrasban történt, hogy a maharadzsa elefántjait mindennap fürdeni hajtották. Ilyenkor az elefántcsapat a piaczon ment mindig keresztül, hol főzeléket, gyümölcsöt árultak. Egyik áruló asszony, kinek bódéja is volt, az előlmenő legöregebb himnek naponként hol egy köteg banánt, hol más zöldséget ajándékozott.

Egyik nap e himelefánt és társai megvadultak s ezen óriási állat mindent legázoló dühe elől még hajcsárjai is és velük minden élő menekült, a merre látott, mert agyontiport volna mindenkit. Az árusnók is rémülten menekültek, köztük az is, ki az elefántot naponként megvendégelé, de vak rémületében pólyába kötött gyermekét ott felejtette kosarai mellett. A bőszült colossus bömbölve gázolt és szórt szét mindent s odaérve a bódéhoz, meglátta a siró gyermeket. A közeli házából rettegve nézték, mint kapja fel orrmányával a kisededet — az anya elájult — s várták, mikor fogja földre vágva, szertepatosni, — de e helyett csendesen a bódé tetejére helyezte, hogy utána jövő társai el ne gázolhassák és orditva, a fákat, korlátokat tördelve ki — rohant tovább.

Ezen felhozott példákön kívül, még számtalan esetet lehetne felhozni,

melyek szintén az állatvilág szellemi élete mellett bizonyítanak — de ezen elmondottakból is kétségtelenül kiviláglik, hogy az állatvilág is bir szellemi étellel, bir lélekkel — mely, ha nem közelíti is meg az emberi lélek nagyságát, magasztosságát, de van, létezik s az ösztönnél semmikép sem azonosítható egy fogalommá!!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A tenger könyei.

A föld szikrázó drágaköveket, aranyat, a tengerek szelid fényben csillámló, szivárványtarka színjátéku gyöngyöket adnak a föld fiának a királyok koronáiba, a hölgyek diadémjaiba és hattyu nyakukra ékszerül.

Már a legrégebbi korban is ismerték és minden drágakő fölé emelték kedveltségben a tengerek eme termékeit, s az az átlátszóság, az a mély és szelid, de mégis a szivárvány minden színeiben csillámló fény, valami mesés nyubbussal és varázsszal vette körül az igazgyöngyöket, ugyannyira, hogy eredetét, képződését a legfantasztikusabb mesékbe és regékbe burkolták.

A classzicus ó-korban majdnem minden fontosabb tárgynak vagy cselekménynek megvolt a maga istensége és a minék eredetét világosan nem tudták, azt a csudák és mesék ködébe burkolták és ez alól még a bölcsek és tudósok se tudták egészen kivonni magukat, minék bizonyosága, hogy az ó-kor két leghíresebb természettudósa: Aristoteles és Plinius is, a gyöngyök eredetét a legcsudásabb módon magyarázták.

Aristoteles szerint a gyöngykagylók azokon a harmathullató, csendes éjszakákon, mikor az ég milliárd csillaggal fedett s a természet is álmodik, feljönnek a tenger felszínére és kitérve kagylóikat, fogják fel a harmatcseppeket s ezután újra lemerülve a fenékre, megszületik bennük a gyöngy. Ezt a regét Boethius idejében is hitték, csakhogy Szent-Iván éjszakájára tették ennek idejét s mennél szebb, ragyogóbb Szent-Iván éjszakája, annál fényesebbek a gyöngyök, mert „annál nagyobb a kagylók ihlete, mely őket a gyöngyképzésre lelkesíti.“ Ezen hiedelemből születtek azután: „Triesmain menyegzője“, a „Harem Románca“, „Fílicaja gyöngye“ cz. költői művek, melyekben ezen eszme van különféle variációkban feldolgozva. Plinius szintén elfogadja e regét, csakhogy még azzal toldja meg, hogy a harmatcseppek mellé a hajnali csillag sugarait is magukba szívják s ezen fényes sugarak adják a gyöngyöknek szivárványszínü játékát és ezüstös fényét. Apollonius azonban tagadja e mesét, azt mondva, hogy vízből semmiféle szilárd anyag nem képződhetik s más realisabb magyarázatot keresve, azt bizonyítgatja, hogy mikor a hajósok olajat öntenek a tengerre, a gyöngykagylók azt cseppenként feliszszák (és zárjel közt megjegyzi, hogy a gyöngykagylók az olajat nagyon szeretik) és ezen olajcseppekből születnek a gyöngyök.

A poétáknak azonban egyik magyarázat sem tetszett, hanem találtak maguknak költőibbet, fellengősebbet. Ők ugyanis Nereus tengeristen fekete szemű leányainak, a Nereidáknak könyeiből származtatják; majd pedig segélyül hiva a Mythológiát is, a vadkantól megölt Meleager növéneinek könyeiből, kik a tengerparti sziklákon, a magányban szünet nélkül siratták bátyjukat s könyeik a tengerbe hullva gyöngyökké változtak. De az Istenek másképp is megakarván jutalmazni a nővérek ragaszkodó szeretetét, őket gyöngytyukokká változtatták, könyeiket pedig e szárnyasok tollaira helyezték. E végből az ó-kor költői előtt a gyöngyök könyeket jelentettek, Horac és Ovidius verseikben a „tenger könyeinek“ nevezik, míg Virgilius szerint a rózsaszínű Venus és a szivárványszínű Halyetos-kagylók sirják a gyöngyöket s e szerint a gyöngy nem egyéb, mint megkövült köny, azért ez okból hullatta könyeivel vegyesen egyenként drága gyöngyeit férje ravatalára a szép Cleto, a dúsgazdag és híres Nolanus szobrász vigasztalhatatlan özvegye is, mesésfényű villájában.

Mikor a pazarlás és fényezés a rómaiaknál annyira lábra kapott, az igazgyöngyöket a gyémántoknál és minden drágakőnél jobban kedvelték és becsülték. Ez okból a gyöngykereskedés oly nagy mérveket öltött, hogy külön hajók, egész kis flotillák — egyedül csak gyöngyvásárlás céljából keresték fei az indiai kikötőket. Plinius, „Liber de Lapid. protios. cz. 61.“ czimű munkájában sokat ír az örült fényezésről, melyet a római gazdag és előkelő hölgyvilág a gyöngyök utáni vágyában üzött. A legértékesebb és legkedveltebb ékszerek nagyobbrészt csakis keleti gyöngyökből álltak és azon egyes nagy csüngő gyöngyöket, melyeket függők gyanánt füleikben viseltek, „elenchosoknak“ nevezték. E szó annyit tesz, mint „megszégyenítő“, mert csakugyan arra is voltak számítva, hogy roppant értékükkel megszégyenítsék, kétségbeejtsék és a sárga irigységbe döntsék azokat, kik hasonlókkal nem pompázhattak. Bár ezen idő rég elmúlt, hanem azért minden hiu és nagyravágyó hölgyecskére kétségbeejtő „elenchost“ képez biz még mai nap is, ha egyik-másik hölgytársa fülében egy-egy pár nagy gyémánt boutont, vagy nagy igazgyöngycseppeket pillant meg s ő nem tud olyanokat szerezni. Brutus anyjának, Serviliának híres gyöngye 265.000 tallér értéket képviselt s ezen gyöngyöt állítólag Julius Caesar ajándékozta kedvence, Brutus iránti szeretetéből anyjának. A híres meseíró Aesopus pedig oly óriási vagyont hagyott fiának, Claudiusnak, hogy ez jövedelmével annyira nem tudott mit csinálni, hogy egy lakomája alkalmával vendégei elé egy tál igaz gyöngyöt tétetett és mindegyiknek le kelle azokból nyelni egy szemet. Ekkor történt, hogy a zsugori Crassus majd megfulladt, mert a legnagyobb gyöngyszemeket keresve ki, a harmadik torkán akadt és csak egy aethiop rabszolga lélekjelenlétének köszönhetik, hogy meg nem halt, mert már egészen el volt kékülve, de ez a megakadt gyöngyöt szerencsésen letolta ujjával, miért is Crassus hálából, a lakoma végével, elhervadt rózsakoszoruját ajándékozta neki. „Ez is általános csudálkozást keltett — mondja Plinius. — mert Crassus, még az ég madaraitól és a föld állatjaitól is sajnálta és irigyelte a mezők, erdők gyümölcseit és füveit s a folyók és patakok vizeit,“ mert mindent maga szeretett volna felfalni nagy fősვნységében.

E lakomáról a római társaság igen sok drasztikus élczet csinált, hogy

a vendégek miképp akarták a lakoma végével az elnyelt drágaköveket megszerezni, különösen sok csipős czélzást kellett azon hölgyeknek kiállani, kiknek férjeik a lakomán részt vettek, mert ezeknek barátnőik azt ajánlgatták, hogy „elenchosaikat“ nárdus-, ektropium-, rózsavíz s más efféle illatszerekkel impregnálják.

A híres Lollia Paulina, Nunius Tiburtius senator fiának lakodalmán oly gyöngyökkel ékesítve jelent meg, melyek mindegyike 40.000 sestertiumot ért s Plinius saját szemeivel látta azon számlákat, melyeket férje, Cajus, neje gyöngyeiért fizetett. Julius Caesar is annyira szerette a gyöngyöket, hogy üres idejében egy onyx-tárczácskán mindig előtte voltak s legkedvesebb mulatsága volt színjátékaikban gyönyörködni és az egyes szemeket mutatóujjhegyein mérlegelni és mielőtt híres galliai hadjáratára indult volna, fogadást tett Vénusnak, hogy győzelem esetén, a legdrágábbat és legszebbet, mit csak a föld és tengerek adhatnak, áldozza fel neki. Csakugyan győzelme után, a legnagyobb és legszebb gyöngyökből egy medaillont készítettet s ezt függeszté fel az istennő szobrára, kinek, mint a habok és tengerekből születettnek, voltak amugy is a drága gyöngyök szentelve.

De nemcsak a rómiaknál állt ily kivételes nagy becsben, hanem az ó-kor valamennyi népénél és nemzeténél. A chaldei és phoenicai hajósok az ismert kikötők mindegyikét felkeresték gyöngyeikkel, melyeket részint a Perzsa-tengerből gyöngyhalászaiktól, részint pedig az egyiptomi kikötőkben vásároltak össze, mert a Ptolomeusok korában a gyöngyhalászat már egészen rendszeresen üzemelt s a gyöngyök e királyi ház egyedárujaként tekintettek. Dávid király koronájának gyöngyei szintén híresek valának, a bölcs Salamon királynak pedig Sába királynője hozott ajándékol oly szép gyöngyöket, hogy kedvükért koronáját szétszedte s ezeket is belé foglaltatá. A méd-, assyr- és persa királyoknak is a gyöngyök valának legkedveltebb ékszerei s a fenmaradt szobrok, reliefek és faragványokon a királyok szakállá és a királynék, haja mind gyöngyfüzérékkel volt sorba szedve és szabályos sorokba osztva. A nagy Cyrus a massagéták elleni harczában Tomyris királynénak nagybecsü gyöngykészletét is zsákmányul ejtette. Cyrus fia, Cambyses kincstárában három óriási aranytálban voltak nagyságuk szerint az igazgyöngyök osztályozva, koronájának pedig mindegyik ágán egy-egy óriási, híres szépségü gyöngy ragyogott. Anyjának, Kassandánénak, egy diszruháján 700 egyforma gyöngy volt ráhimezve, hugának, Atossának pedig egész Babylonban beszéltek arról a híres byssusfátyoláról, mely gyöngyökkel volt beszegve és az ezt tartó diadémra 14 darab galambtojásnál nagyobb, megbecsülhetetlen értékü diágagyöngy volt fűzészerezüleg reáakva. Nagy Sándor pedig egyes-egyedül az ott található gyöngyökért foglalta el a persa tengeröblöt, mely a legszebb gyöngyöket szolgáltatatta. Hogy minő értéke s kedveltsége vala a gyöngyöknek és a régi korban is mennyire értékelték a nagyobbak és az unicumok felbecsüléséhez, legfényesebb bizonyítékok erre Cleopátra híres gyöngyei. Nemcsak Egyiptomban beszéltek e gyöngyök páratlan nagysága és óriási értékéről, hanem a kereskedők elhordták ezek hírét a világ akkori minden kikötő városába. E gyöngyök egyike egy-egy millió sestertiusra becsültetett s midőn Cleopátra kedvesével, Anto-

nus triumvirrel vetekedett, hogy melyikük tud drágább estelit előállítani, a bájjos királyné egyik gyöngvét ecetben felolvasztá s Antonius tiszteletére megitta. E híres gyöngy párja aztán Rómába került, mert a szép királyné a rómaiak által elfogatott és virágok s gyümölcs között belopott nilusi víperával maratta meg magát hogy a szégyenteljes fogságot elkerülje és a mesés értékű gyöngy kétfelé fűrészeltetvén, mint függők a Pantheonban lévő Venus-szobor füleibe akasztattak.

A gyöngyök kedveltsége s értéke nemcsak az ó-, de még a középkorra is átszállott, mert értékük mellett, még bizonyos varázserőket is tulajdonítottak nekik és talizmánok s amuletek gyanánt használták, kivált, ha alakjuk vagy színezetük a rendestől eltért. Így a zöld, vagy fekete gyöngyök — miután e színek oly szerfelett ritkák, értéke szinte megfizethetetlen volt. Így Marbodeus írja, hogy Lentulus Cnejus, a leirhatlan gazdagságu birtokos annyi ezüstöt fizetett ki egy phönici kereskedőnek egy mogyorónagy fekete gyöngyért, mely a rossz szellemeket, a megigézést és a varázslatokat tartá távol és egy rugóra nyíló aranyszelencébe volt foglalva, mennyit a kereskedő és két kísérő rabszolgája nyomtak. Plinius pedig Licinius Sulo zöld gyöngyéről azt írja, hogy azt három millió sestertiusért vásárolta egy persa kereskedőtől s ezen gyöngy nagy büvereje mellett, még minden ragályos betegséget távol tartott. Ilyen mesés áruk volt azoknak is, melyeken egyes dudorok vagy horpadások valami phantasticus alakzatot tüntettek fel, vagy setétebb vonalak, felhők rajzolódtak rajtuk össze-vissza.

Ezen hiedelmekből származott azután az ó-kor végéről át a középkorra azon hiedelem is, hogy az igazgyöngyöknek bizonyos nehéz betegségekből nagy gyógyerővel is kell birniok. Ezen tévhit igen sokáig fentartotta magát, mert még a 15. és 16-ik század orvosai is gazdag patientsaik részére porrá tört igazgyöngyöket ordináltak vagy fehér borban, vagy pedig más drágakő porával keverve. Így a nagy sorvasztó lázagnál, a száraz betegségeknél, vérhányásnál — a beteg egy-egy bevételre lenyelt egész uradalmakat érő gyöngyöket. Avenzoár, híres arab orvos, olyan orvosságot rendelt Abu el Malek khalifának, melyben három szem olyan értékes gyöngy volt, melyek mindegyike — száz-ezer aranyat ért meg; s ezt egyszerre kellett lenyelnie és még e mellé azzal biztatta, hogyha ez nem használ, még drágább gyöngyöket kell bevennie, mert azokban még több a gyógyerő. Azt mondják azonban, hogy a khalifa ezen orvosságtól rögtön meggyógyult. A híres Bánffy Dienes is egy epeömlés alkalmával „egy három falut“ érő drága gyöngyöt kortyantott le.

A gyöngyök keresettsége és óriási árai nagyon kifejesztették a szakértelemet, a becselő- és ítélő-tehetséget nemcsak a középkor ékszerészei, hanem a vagyonos embereknél is, így az arany és ékszerművesség oly magas fokra fejlődött, hogy egyes ékszerdarabok, maig is, mint utánözhatatlan remekművek unicumai az ékszerész iparnak.

Természetesen, miután a gyöngyök értéke oly óriási összegekre rugott és a kereslet és kedveltség oly magas fokra hágott, nemcsak a tudósok, de maguk a gyöngykedvelők is, nem elégedve meg a hiányos és mesészerű adatokkal, melyekkel eddig a gyöngyök lelhelyeit és képződését magyarázták, ha-

nem észlelni és kutatni kezdték a gyöngyöket termő kagylók életmódját, természetét. De valljuk be, hogy e kutatást nem éppen a tudomány szomj vezette, hanem a pénzérdek is, a mennyiben azt hitték: kitanulva a kagylók természetét, hátha az eddigiéknél nagyobb, értékesebb gyöngyöket lehet termeltetni velők!

Igy a nagy természettudós, Linné Károly is sokáig vizsgálva, észlelve a gyöngykagylókat, 1761-ben egy lepecsételt tekercesett ajánlott fel a hollandi államtanácsnak — mint akkoriban a legnagyobb gyöngyhalászat tulajdonosának — megvételre, melyben le volt írva a mesterséges drágagyöngy csinálásának a titka. De ez nem vette meg, hanem megvette egy kereskedő, aki megint eladta egy másik kereskedőnek, ez egy harmadiknak, míg végre nyilvánosságra került az alábbi nagy és drága titok. Csakhogy természetesen az így készült gyöngyök nem sokat értek. Legtöbbjük pedig éppen semmit sem, mert a természet munkáját meglopni, utáncsinálni nem lehet.

Az emberi kapzsiság a tudománynak tett legnagyobb szolgálatot, mert a sok vizsgálódás, észlelés közben reájöttek, hogy a gyöngy nem egyéb, mint a kagylónak kóros elváltozása, melyet valamely külső ok idéz elő s ép olyan váladéka az állatnak, mint a kagylóbéjak szivárványos belső része, azaz a szivárványszíneket játszó gyöngyház. Nem minden gyöngykagylóban található gyöngy, mert ezeket csak akkor készíti az állat, ha kagylója belsejébe egy homokszemecske, vagy valami más kemény, parányi tárgyacska kerül; néha egy-egy parányi élősd, minő a *Vermetus*, ezen földgilisztához hasonló alaku férgecske, mely a gyöngyér hátára telepedve, ennek kagylóját kezdi furkálni és hozzá hasonló sok más apró féreg, melyekkel a tenger bővelkedik — is gyöngykészítésre ingerli az állatot. Mihelyt az állat megérzi, hogy idegen tárgy került belsejébe, vagy furja kagylóját valami, ezt azonnal gyöngyházanyaggal vonja be, mely idővel folyton nagyobbodik. Ez a gyöngy! A chinaiak ezen zárkózott, de szerfelett kifejtett iparu nép, — miután a gyöngykagylók a meleg világtengerek mindégikében találhatók, így a Japán-tengerben is, már régen tudták, mikép kezdődik a gyöngy, azért mesterségesen iparkodtak a kagylókat bővebb gyöngytermelésre birni; azaz kihalászva a kagylókat a tengerből, ezek teknőit kemény, éles tü hegyével könnyedén megfúrták, vagy atlyukasztották és újra a tengerbe vetették vissza. A kagyló, érezve teknője megsértését, ezt befoltozandó azon a helyen gyöngyidomu váladékot különített el, tehát gyöngyöt készített. Természetesen még e módon sem termelt mindegyik kagyló gyöngyöt, mert e furás vagy sértés betömődött, vagy az állat alakatlan, ellaposodó formán ragasztotta be váladéval a nyílást. Így tehát Linné titkát a chinaiak már jóformán száz évvel megelőzve — tudták.

A valódi Gyöngykagyló (*Meleagrina Margaritophora*) a puhányok (*Mollusca*) negyedik, a Kagylók (*Cormopoda*) rendjének egyizmu (*Monomyarii*) osztályában a Kalapácskagylók (*Malleidae*) családjában a Madárkagylók (*Avicula*) fajtát képezi. Eddig mintegy 30 fajta Madár-, azaz Gyöngykagylót ismerünk a meleg világtengerekben, csupán egy faj él a Közép-tengerben. A legnemesebb gyöngyöket termő kagyló, a Valódi Gyöngykagyló, a persa Golf-áramban Ceylonig, innen az egész Indiai-Oczeánban s a Nagy-Oczeánban egészen a Mexicói és Panamai-tenger partvidékéig mindenütt található és tár-

saságban él a homokos és iszapos tengerfenék koráll-pontjain, vagy mint lel-
 helyeit nevezik, a gyöngykagylózátonyokon. Sokszor már két lábnyi mély
 vízben is található, de terjeszkedésük folyton lépcsőszerűleg mélyebb és mé-
 lyebb lesz, úgy hogy közönségesen 5—8 fonálnyi mélységtől 16—18 fonálnyi
 mélyben található. Az ilyen zátonyok felett, a tenger felszínén, lágyan rin-
 gatva a habok és szellő játékától, leirhatatlan mennyiségben lebegnek a
 Gyöngykagylóknak a békapetékhöz hasonló petéi vagy tojásai, melyekből ma-
 guk a Gyöngykagylók képződnek. Hogy mily leirhatatlanul szaporák, mutatja
 az, hogy egyetlen nő-gyöngykagyló 12 millió petét képes termeni, mint ezt
 Kelaart kiszámította. Kifejlődve a fenékre szállnak, s nagy halmokban, szik-
 lák, korallok, de legörömostebb vén gyöngykagylókra vagy ezek héjaira erő-
 sitik magukat vékony, de erős szála-cskákkal, az ugynevezett byssussal. Csak
 nagyon öreg korokban nem termelnek byssust, mert ekkor már saját súlyuk
 is a tenger fenekére köti őket, s nem egykönnyen mozdítják el, vagy vetik
 felszínre a hullámcsapások. A gyöngyhalászok, vagy gyöngybuvárok, mint leg-
 illetékesebb szakemberek szerint, a gyöngykagylók csak 7—8-ik évükben érik
 el teljes kifejlődöttségüket, azaz ekkor termelnek gyöngyöket, de nőnek és elél-
 nek száz, százhusz esztendő is, csak hogy a 40—60 évnél idősebb csigák ritkán
 termelnek már gyöngyöket. Öt évig nagyon lassan fejlődnek, de ezután növé-
 sük rohamosan gyorsul. Egy kifejlődött gyöngykagyló egy lábnyi nagy, de
 vannak sokkal nagyobbak is épp úgy, mint kisebbek; a teknők alakja szabály-
 talan, erősen elgömbölyödő négyszög. A két teknő, mely erős záró izommal
 majdnem légmentesen és oly erősen képes összecukni magát, hogy a teknők
 összetörése nélkül lehetetlen szétfeszíteni, míg a teknők közti állat él. E teknők
 erősen hoporjasok, s mintha levelekből lennének összerakva, erősen pikkelye-
 sek; kívülről szürkés-zöldek vagy feketén kékesek, fehéren csikozva s byssus-
 sal többé-kevésbé benöve, míg belülről egészen simák és szivárványszinben
 játszó. Ez az ugynevezett gyöngyház, melyből különféle diszművek, berakott
 munkák készülnek. A fiatal állatnál a gyöngyházréteg vastag s a leveles pik-
 kelyzet durvább, bibircsósabb az öregekénél. Nem csupán a valódi gyöngy-
 kagylóban, hanem rokonfajaiban is található néha drágagyöngyök, csak-
 hogy legbővebben a valódi gyöngytermelő termeli.

Az európai folyók s tavak szintén termelnek egyes kagylófajokat s így
 olvasóink bizonyára ismerik azokat a kagylókat, melyeket a festők használnak,
 mint festéktartókat, vagy mint gyermeknek, tán maguk is gyűjtötték fürdés,
 vagy rákászás közben a folyók iszapjában bőven termő, ugynevezett béka-
 teknőket. Ezen békateknőkön kívül Európa folyói termelnek többek között egy
 kagylófajt, az Európai folyami Gyöngykagylót (*Margaritana margaritifera*),
 melyek szintén termelnek valóságos gyöngyöket. E gyöngyök legtöbbször apró
 ugyan és szabálytalan alakú, szintelen, vagy piszkos, fénytelen baroque gyön-
 gyök, melyeknek értéke alig van, de néha egyes kagylók oly értékes, a valódi
 drágagyöngyökhöz egészen hasonló színű, tűzű gyöngyöket nevelnek, hogy
 ezek épen olyan értékesek, mint a valódi drágagyöngyök. Németország, Skócia,
 Britannia, sőt hazánk egyes gyorsfolyású patakjai és folyói termelik e kagy-
 lókat, melyek alakra nézve rézsut hosszabbodók, végeikben legömbölyödve, s

a zárórészekben erősen felpuposodók. Hegyi patakokban szintén honosak. Így Szász-, Cseh-, Bajorországban törvényesen volt szabályozva a gyöngykagylók halászata. 1851-ben az Elster folyóból 278 gyöngyöt nyertek, melyből 83 darab elsőosztályú értékes darab volt. Angolország Conway nevű folyójából oly értékes és nagyszerű gyöngyöt nyertek, mely máig is éke az angolok királyi koronájának s e gyöngyöt II. Károly király neje kapta ajándékba a halászkótlól és mint Svetonius írja, éppen Britannia folyóinak híres gyöngygazdagsága birta arra Julius Caesart, ki rajongott a gyöngyökért, hogy Britanniat haddal támadja meg s hatalmába kerítse. A szász államkincstár óriási gyűjteményt bir gyöngyökből, melyek mind a szász folyókból lettek halászva, s e gyűjteményben vannak oly gyönyörű játéku, kifogástalan alakuak, hogy megérnek 2000—3000, sőt több aranyat darabonként. Hazánkban Zalamegye Valiczka és Zala folyóiból magam is halásztam több gyöngykagylót és ezekben találtam is gyöngyöket, de csak mind apró, szabálytalan és fénytelen s e mellett értéktelen kis baroque-gyöngyök voltak, de azt hiszem, hogy rendszeres halászat mellett értékesebb darabokra is akadnának, mert a hol kicsi van, ott nagyak is kell, legalább elvétve, lennie.

Ez röviden a valódi és európai gyöngykagylók természetrajza s a gyöngyök képződése, melyek nemcsak a régi korban, de még jelen korunkban is kedveltek, keresettek s a drágakövekkel egy rangban az ékszerészetben s a családi kincsek közt, mint nagy értékű drágaságok vannak forgalomban és a nagy kereslet folytán, a gyöngyhalászat évenként óriási kiterjedésben üzetik úgy a ceyloni, japáni, persa tenger-öblökben, mint az abyssiniai partvidék Dahalak el kehiri korall-pontjain. Ezekon kívül az ujhollandi partvidék, Uj-Guinea nyugati partvidéke az Aru-szigetig és Közép-Amerika csendes-oczcánbeli partvidéke szintén fontos és bőven termő gyöngyhalász-helyek, kivált ezen utóbbi annyira, hogy már 200 évvel ezelőtt is a spanyolok és hollandok előtt épp olyan becsült volt, mint ma Ceylon condatshy öblében lévő aripo- és pomparipoi gyöngykagylózátonyok.

A gyöngyhalászat szerfelett érdekes leírása előtt, nem lesz érdektelen a drágagyöngyök alakjára és színezetére is röviden áttérni.

Mint már mondtuk, nem minden kagylóban található gyöngy. Egyesekben egyetlenegy sincs, másban pedig több darab, néha 10—18, sőt husz is található, melyek a teknő felnyílásakor kigördülnek; van azonban eset, hogy a legszebb gyöngyöt értéke legnagyobb részétől megfosztja az, hogy erősen hozzá van a teknő belrészéhez forrva. Minden gyöngynek központját valami parányi kis tárgy képezi, s e körül rakodnak le az egyes rétegek. A gyöngyök értéke nagyságuk, alakjuk szabályossága, színezetüktől és fényüktől függ, úgy hogy egyesek felülmulják értékben ugyanoly nagyságú bármely drágakövet. Vannak egészen víztiszta, fehérek, rózsá-, bibor-, barna-, zöld- és feketeszínűek is. Némelyek tiszta vízként átlátszók, vakító, a szívárvány minden színében játszó fényvel, vagy csak félig áttetszők, s ezen fehér áttetszőségből előtörnek és ebben váltakoznak fénylő csillogással a kék, vörös, bibor, rózsá, viola és sárga színek. Vannak továbbá bágyadt fehér, szürkés-kékes, egyszerre crós vörös és zöld színben villódzó, bágyadt, vagy erősen sugárzó fényvel. Nagy

ritkaságok és unicumok az erős barna és a fekete gyöngyök s ekkor ezen setét alapból lövellődnek elő élénk csillámmal a színes fénysugarak, vagy felhőszerűen, váltakozva rezegnek a gyöngyök felületén. Az átlátszóságot, fényt és színjátékot nevezik a gyöngyök „vizének“, vagy „oriens“-enek, s ez egyik főtényező az érték meghatározásánál. A nagyság — kölesszemtől galambtojás nagyságig — változik, sőt vannak egyes, ennél nagyobb példányok is. Alakjuk lehet szabályos golyó, gömbölyü, tojásforma, ovál, körte, alma, paradicsom alakzatu, vagy pedig egészen szabálytalan: szögletes, összenyomott, ferdült. Az eddig ismert legnagyobb gyöngy Margarita-szigetén találtatott. Ennek súlya 250 karat s II. Fülöp spanyol király tulajdonába ment át. Egy másik szintén igen nagy 1505. évben szintén a spanyol kincstár tulajdonába ment át 80.000 aranyon. Hosszu volna elszámolni mindazokat, kiknek birtokában voltak és vannak a legnagyobb és legértékesebb gyöngyök, melyeknek értéke egy-egy királyi vagyont ér, de curiosum kedvéért, néhány példát fölemlíthetünk ugy a mult, mint a jelen korból. A fenti gyöngyóriásokon kívül, unicum volt szintén a maga nemében az a drágagyöngy, melyet a velencei köztársaság a török szultánnak ajándékozott; ez abban a korban is százezer tallért ért, mikor a pénznek olyan nagy értéke volt, hogy jelen korunkban az a százezer tallér egy milliúnak felelne meg. Rudolf császár koronájában egy kis körte-nagyságú igaz gyöngy volt beillesztve, melyet szintén százezer tallérra becsültek, X. Leó pápa pedig 78.000 tallért fizetett készpénzben és még négy darab foglalásban drágakövet egyetlenegy darab gyöngyért, melyet tiarája számára vásárolt meg. A persa sah birtokában kilencz darab nagy diónagyságú, tiszta vizü, szabályos alaku; az audhii maharadzsza birtokában pedig majdnem egy tyuktojásnagyságú, remek vizü, szabályos alaku gyöngyóriás van, melynek értéke megbecsülhetlen. A párisi Rotschild báróné szintén egy jó nagy, igen szép rózsaszín vizü, körtealaku gyöngyöt bir, melyért férje — mint mondják — egész hercegi vagyont fizetett; végül a jelenlegi német császárné birtokában egy 32 darabból álló gyöngysor van, melynek értéke 250.000 forint, noha az egyes szemek nem is valami nagyok. Az uralkodó nők közül nagyon kedvelte a gyöngyöket Victoria királyné, ki jubileuma alkalmából az indiai fejedelmektől ritka nagyságú és óriási értékű gyöngyöket kapott hódolatul, de maga is szerette a gyöngyöket vásárolni és ha tiszta vizü, szép, hibátlan gyöngyöket látott az ékszerészeknél, azokat rendszeren megvásárolta. Róla beszélnek, hogy egy sétája alkalmával négy darab ritkaszép vizü gyöngyöt vásárolt, s hazaérve, íróasztalára helyezte a selyempapirosba burkolt gyöngyöket. De időközben egészen elfeledkezve, leült, hogy emlékiratait folytassa, de tolla rosszul fogván egy darabka papírral törülte meg, s ezt aztán az égő kandallóba hajtotta. Később észébe jutottak a gyöngyök. Keresik mindenfelé, de nincs és nincs. Ekkor jutott a királyné észébe az elhajtott papiros — és a gyöngyöket csakugyan meg is találták a parazsak között, de annyira összeégve, hogy minden fényüket és színüket elveszítve, porlékony mészgömbökhöz hasonlítottak. A négy gyöngy értéke 4000 font sterling volt, mi pénzünk szerint 45.000 frtnak felel meg. Az olasz anyakirályné szintén egyre-másra vásárolja a gyöngyöket, s ezeket egy kis gömbölyü nyílású perselybe szokta elhelyezni. Udvar-

hölgyeit majd megölte a kíváncsiság, hogy a királyné miért ily furcsa dobozban tartja az igazgyöngyöket? Egyikük egyszer e kíváncsiságnak kifejezést is adott, mire a kecses királyné így felelt: „E gyöngyöket azért gyűjtöm, hogy fiam menyasszonyának nászruháját diszithessem fel velük, mert azt mondják, hogy a gyöngyök tartós családi boldogságot hoznak viselőjükre“. Az orosz czárné az ékkövek között a smaragdot, azután a gyöngyöket szereti legjobban és szintén nagyértékű, s ritka nagyságu gyöngyei vannak. Legkedvencebb ékszere, két fekete gyöngycsepp fülbevaló és egy egészen állandóan biborvörös színben játszó gyöngy, mely gyűrűbe van foglalva. Ezen ékszereket folyton viseli, s még a nagy fogadások és ünnepélyeken is ezen kedvencz függői vannak fülében.

A gyöngyök értékét rendszeren még ma is sulyuk után számítják ki, ha különben alakjuk szabályos, vizük tiszta és megfelel a kívánalmaknak. A suly-mérték a grán és karat. A gránok számát megsokszorozzák önmagukkal, s a kijövő adja a gyöngy árát forint, frank vagy aranyakban, a szerint, a minő alakja, átlátszósága és oriense. Így például egy egykarátos gyöngyöt, miután egy karat egyenlő négy gránnal, 16 forinton, frankon vagy aranyon adnak el — mert $4 \times 4 = 16$; egy lizenöt grános sulyu gyöngyöt pedig 225 forintért vagy aranyért, $15 \times 15 = 225$. Ezen számítás ma már nagyon elavult és az elsőrendű gyöngyöknél is a gyémántok árszámítását vették. Ez pedig megy a következőkép: pl. egy karatos brilliantnak egységára 80 forint. A két karátosé azonban nem 160 forint, hanem 320 forint; mert itt először a karatok száma lesz önmagával sokszorozva, s a kijött összeggel lesz aztán a karatár újra sokszorozva, azaz $2 \times 2 = 4 \times 80 = 320$ forint. Azonban e számítás a gyöngyöknél a legtöbb esetben nem használható, mert bonyolulttá válnék olyan gyöngyöknél, melyek egyik-másik kelléknek nem igen felelnek meg s épp azért egység- vagy gránarak sem igen állíthatók fel a gyöngyszemnek változó minősége, eltérő színe, átlátszósága, s oriense miatt, hanem maguk a nagy gyöngykereskedők szabják meg az árt az osztályozásnál mindjárt, s ebben annyi ügyességet, oly biztos szakismeretet szereztek, hogy sohse taksálják értéken túl, de alább sem. Egy-egy unicum darabnál, melynek ritka nagysága, ritka tökéletessége vagy színe és oriense a darabot szinte megbecsülhetetlenné teszi, a legelső gyöngykereskedők jönnek össze és hosszas mérés s vizsgálás és tanácskozás után határozzák meg árát.

Hosszan lehetne a gyöngyárakról írni, mert majdnem minden 10-ik szem gyöngy kivételes árszabást tenne szükségessé, változó alakja, minősége s oriense miatt, azért röviden csak héhány példával illusztráljuk az ármeghatározás formáit. Így például egy, 70—80 drb borsó nagyságu gyöngyszemből álló gyöngysorban lehetnek egyes gyöngyök 115—120 frt, mások 60—80 frt, sőt egyesek 15—20 frt értékűek, minőségük szerint, de, ha mind egyformák tiszták, szabályos alkatuak s I-ső rendű orienssel birnak, úgy akkor egy ilyen gyöngysor 9600—10.000, de érhet 100.000 forintot is. A borneoi szultán gyöngy-nyakéke csupán három darab gyöngyből áll, de megér 800.000 frtot közép becsléssel. Victoria angol királynő 60 drb remek gyöngyből álló nyakéke épen egy félmilliót ér, a welsi herczegnőé egy milliót, Lady Dudleyé félmilliót,

a nipali maharadza diszkabátján a gombokat egy-egy gyöngyóriás képviseli, melyek mindegyike 150.000 frtot ér, s van rajta 24 darab.

Az európai gyöngykereskedés főhelye Páris, hová évenkénti átlagban a gyöngybevétel 2—3 millió frankra tehető, mert a fentebb említett dió-, galambtojásnagyságu gyöngyök a legnagyobb ritkaságok, melyekből jóformán minden 5—10 évben található egy-egy darab, s épp ezért van oly kivételes magas értékük is, mint unicumoknak. Így a nipali mahardza 24 darab óriási gyöngyét is lehet elődei 2—3 emberöltön keresztül gyűjthették, lévén India és Ceylon már az őskorban is a legelső s leghiresebb gyöngytermelő világrészek egyike s nemcsak akkor, de még a mai korban is a leghecsesebb s legkedveltebb gyöngyök innen és a Japán- s Persa-tengeröblből kerülnek Európába.

Értékessé teszi még a gyöngyöket fáradságos, életveszélyes és kockázattal járó gyűjtésük, miután sokszor 40—60 ölnyi mélységbe is le kell a buvároknek ereszkedniök, kitéve magukat annak, hogy a czápák falják fel, vagy a víz rettentő nyomás öli meg őket.

A gyöngyhalászat oly érdekes, oly mozgalmas képet nyújt, hogy megérdemli a bővebb ismertetést, annál is inkább, mert ennek végével szokták osztályozni, fényesíteni és kifúrni a gyöngyöket, valamint ennek végével szerzik be készleteiket a világ minden részéről ide sereglő gyöngynagykereskedők.

A gyöngyhalászat főhelye Ceylon szigete, azért csak az itt lefolyó gyöngyhalászatot ismertetjük, mely különben is majdnem mindenhol egyformán megy.

A condatschy-i tengeröblől Ceylon szigetén egy lakatlan, árnyéktalan homokos pusztaság a legizzóbb tropicus naptól hevitve, de mikor a gyöngyhalászat ideje elérkezik, mintegy varázsütésre megváltozik. Néhány ezer benszülött s európai ember sűrög-forog ott, tarka-barka öltözetben, a parton teméntelen tarka sátor, gunyhó van felütve, mindegyikében bolttal és áruhelyiséggel. E sátortábor egész városnak látszik, utczákkal, terekkel; e mellett a kisebb-nagyobb naszádoknak megszámlálhatlan sokasága nyüzsög az öböl hullámain, midőn hazatérnek. Egyesek egész a szélükig el vannak merülve a gyöngykagylók sulyától. A naszádtulajdonosok már ott várják a kikötőhelynél, arcukról türelmetlenség, aggodalom és feszült várakozás olvasható; a naszádtulajdonosokon kívül temérdek, mindenféle színű ékszerész, alkusz, ügynök, kereskedő, gyöngysimitó, gyöngyfuró, gyöngyházmunkás — mind-megannyi gyöngyvel bánó ember sűrög-forog ott, kiabálva, alkudva, parancsolva, intézkedve. Egyike szétválogatja, másika osztályozza; ez mérleget, amaz oriensét, színét, átlátszóságát vizsgálja, azután értékét és árát határozza meg. Majd a fényesítő és furók munkája veszi kezdetét, kik körül a halászok, papok, varáslók tarka csoportja jár-kel énekelve, kiabálva, alkudozva, koldulva. Ez nagyjában áttekintve, az öböl képe, mely mozgalmas élénkséggel mindent felülmul a világon.

Aki Indiának minden népaját s ezek ruházatát, erkölceit, a különböző vallásokat, szektákat, kasztokat tanulmányozni akarja, csak jöjjön az aripói partvidékre, s ott mind látni fogja az aranyos hordszékekben és elefántokon utazó maharadzától kezdve le az utolsó fakirig, minden népaját és néposztályt

nemzeti viseletében. Bohócok, bűvészek, bayadérek, kigyótánczoltatók, tánczosnók, brahminok és bonczok hullámzanak fel-alá; a selyemszövetű aranybojtos és tarkacsiku pamutsátoroktól, a pálmalevelek és bambusból összerótt kunyhóig készült város utczáin, s ezeket mind a szerencse, mind a meggazdagodás és kincsszomj vágya kergette ide a világ minden részéről összesereglett kalandorokkal egyetemben.

A condatschy-i öböl a központ, azaz a találkozó helye a gyöngyhalásznaszádoknak, miután a gyöngyhalászatra alkalmas zátonyok Manyars Aripo táján és ettől délre Condatschy és Pomparipo partjai hosszában több mértföldre terjednek el. Legnagyobb a Condatschy átellenében lévő zátony vagy gyöngypad, mert ez 20 tengeri mértföldnél is nagyobb kiterjedésű. Mielőtt a halászatot megkezdénék, gondosan megvizsgálják a zátonyt, kipuhatolják a kagylók fejlődési fokát, érettségét s erről a kormánynak jelentést tesznek. Ha a mennyiség elegendő, s a kagylók érettek, úgy a kormány árverés alá bocsátja a gyöngypadokat, melyek leginkább a benszülöttek kezébe jutnak. Néha azonban a kormány maga halásztat, s adja el a gyöngyöket s ez esetben az egész vidék minden naszádját kibérli. 1798-ban a hollandok kibérelték az aripoi gyöngypadokat az anglo-indo kormánytól, évi 192.000 font sterling (2,350.000 frt) bérösszegért, képzelhetni tehát, minő jövedelmezőnek kell a halászatnak itt lenni, ha ezen bért keveselte és már a másik évben maga vette át, s azóta folyton őrzi is a halászatot.

Miután sokszor megtörtént, hogy a gondatlan rablógazdálkodás folytán a leggazdagabb gyöngyzátonyok is kimerítették és megsemmisítették — e példából okulva, a kelet-indiai anglo-indo társaság a gyöngypadokat 3—4 és 4—8 jól megkülönböztetett részre osztotta, és ezen részeket felváltva árverezik el, hogy a kagylóknak idejük legyen teljesen megérni, azaz kifejlődni, mert — mint már fentebb említettük — a gyöngykagylóknak teljes hét év kell, míg kifejlődnek, — de viszont, ha tovább hagyják, a kagyló sokszor az igen nagy gyöngyöt, mint neki alkalmatlant, kidobja magából.

A gyöngyhalászat ideje februárban kezdődik s ápril végéig tart, vagy pedig június elsejétől szeptember végéig — tehát másfél vagy legfeljebb két hóig tarthat és ha a különböző félbeszakítási eseteket tekintjük, az egész munkaidőt alig lehet 30 napnál többre tenni, mert a gyöngyhalászok és buvárok sok ünnepe, a rossz idő, zivatarok is megapasztják a törvényesen kiszabott időt. Csak akkor enged — kegyelem útján — a kormányzó a bérlőknek a megszábott időn túl pár napot vagy hetet, ha hosszas, vagy gyakori viharok akadályozták a halászatot.

Legelsőbben is a halászatra alkalmas ladikok és naszádok, melyeket doniáknak neveznek, lesznek a különböző: Tutukurin, Caracal, Nagopatam, Colang és a Coromandeli partok kikötőiből összegyűjtve és a condatschy-i öbölbe vive és ott megszámozzák és haszonbérét meghatározzák. Azután a buvárokkal, kik leginkább a tutukurini parton lakó maraviak és malabari lubbák és colangi halászok, alkudnak meg, kik legtöbbször bizonyos számú kagylót kapnak pénzfizetés helyett, vagy bizonyos részt a nyeresémből. Néha 2000—3000 naszád és 25.000—35.000 ember is összegyűl a visszadöbbszentön

sivár aripoi partvidéken, melynek egyedüli és egyetlen vigasztaló, s a szemnek kedves pontja, a kormányzó palotája. Ez egy lapos tetejű négyszögletű épület, körülültetve árnyas fákkal, különben lehetetlen volna benne tartózkodni a forróság miatt, és a puszta, napban izzó homokból fehéren meredeznek elő azon buvároknak és idegeneknek a naptól megfehéredett csontjai, kik hivatásuknak, s az itt lappangó betegségeknek áldozatai lettek. De ezen szomorú memento morik nem riasztják vissza azokat, kiket a kincs- és nyereségvágy ide csalt szerencsét próbálni!

Míg a halászat tart, a naszádok mindennap este 10 órakor az Aripoban megdördülő ágyuszóra vitorlát bontva, megindulnak, s hajnalra a gyöngy-zátányokhoz érnek. Mihelyt a nap feljő, a buvárok dologhoz látnak s egész délig szünet nélkül folyik a munka, mikor a türhetetlen forróság és a feltámadó meleg szél visszavonulásra készíti őket. Ekkor megint megdördül a jelző ágyu, s a naszádok gazdái a parton állva, veszik át a csónakok kagyló-tartalmát. Ellenben a junius-szeptemberi évadban, a halászat délután négy óráig tart. A sötétség előtt minden naszádnak ki kell rakodnia. Legyen sok, vagy igen kevés kagyló, a bérlők nem mutatnak elégedetlenséget, hanem megnyugosznak abban a reményben, hogy a holnapi nap szerencsésebb lesz — s e reményt élesztik a bonczok, bűvészek, jósok, brahminok jövendölései és hókuszpókuszai, melyek nélkül gyöngyhalászatot képzelni sem lehet. Ezeket a bérlők jól fizetik, mert különben rosszat jövendölnek és a buvárokat egészen demoralizálják.

Minden naszádon husz ember van és ezek feje: a kalauz. Tizen eveznek, s egyuttal ezek segítik be a ladikokba a fel-felbukkanó buvárokat, kik ismét tizen lévén, felváltva önként ötször-hatszor egymásután szállnak a tenger fenekére. Ha a naszádok kisebbek, úgy csak két buvár, két evező és egy töltött fegyverrel ellátott malayi katona van a csónakban, hogy a gyöngyöket a kagylókból ki ne lophassák. Minden 200, vagy 100 csónakból álló rajt egy-egy ágyuval és fegyveres emberekkel ellátott nagy naszád vagy dereglye őriz, mert némelykor a szomszéd szigetlakók megtámadják és kifosztják a gyöngyhalászokat.

Minden csónakon kutágas-formán egy hosszú dorong van megerősítve, melynek egyik végén egy circa 30 mázsás kő, a másik végén pedig egy kötél van megerősítve. Ennek segítségével huzzák fel a buvárokat, midőn ezek egy zsineg megrántásával a mélyből jelt adnak — miután ez, mintegy emeltyüként szerepel; egyeseknek derekára van kötve a kötél, mások pedig csak jobb kezükkel fogják meg, s így vonatják fel amgukat a mélyből egy nagyon szimpla csigaszerkezet-, vagy emberi erő által. Hogy könnyen és gyorsan szállhassanak a buvárok a mélybe le, minden csónak öt darab, e vidéken bőven termő vörös gránitot visz magával. Ezek pyramis alakúak, s aljuk homorura van kivájva a talprészére, míg csucsaik át vannak lyukasztva, hogy kötelek lehessen beléjük huzni.

A buvárok már zsenge gyermekkoruktól kezdve gyakorolják és edzik magukat, úgy hogy 30—50 ölnyi mélységbe könnyen alá mernek szállani. A mint egyik le akar merülni, jobb lába ujjaival a fent leirt kövek egyikét ra-

gadja meg kötélénél fogva, míg a másik lábával egy hálóból készült zsák után nyul, jobb kezébe pedig a felhuzó kötelet fogva, baljával orrát fogja be, s a vízbe ereszkedik és a lábán lévő sulyos kő nyilsebesen rántja alá a fenékre, s ott gyorsan és ügyesen annyi kagylót kapkod össze zsákjába, mennyit csak bír, majd jelt ad a kötél megrántásával, mire gyorsan terhével együtt felvonják a csónakba; a víz fenéken maradt követ — a rajta lévő kötél segítségével — utána szintén felvontatják. Három percnyi nyugalom után újra a vízbe száll, s így megy az egymás után a kiszabott időig.

A buvárok jobbjára mind ügyes és edzett emberek, s lábujjaikat épp oly ügyesen használják, mint keziket, úgy hogy egy tút is fel tudnak vele csipni, — mindazonáltal mesterségük oly megerőltetéssel járó munka, hogy legtöbbször a ladikba való visszatérés után nemcsak a lenyelt vizet, de szájuk, orruk, füleik s nem ritkán még szemeiken is vért eresztenek ki, azon rettentő víztömeg nyomása sulyától, mely a mélyben rájuk nehezedik. Egyesek testüket olajjal kenik be, mások orrlukaik és füleikbe olajba mártott gyapotot dugnak, sőt még szájukba is olajba mártott szivacsot vesznek s aznap semmit sem isznak és csupán csak száraz eledellekkel vagy egészen szárazra sütött hussal élnek. Rendesen két vagy egy fél perczig maradnak a víz alatt, de egyes edzettebbek gyakorlottabbak s három, négy perczig is kibírják, s ezek esténként külön jutalomban részesülnek. — Vannak azonban oly kivételes erős tüdejűek is, melyek öt perczig bírják ki a víz alatti lételt, mint volt három calongi testvér 1871-ben; azon hallatlan eseményt azonban, hogy 1797-ben egy anjangói buvár 7 perczig időzött a tenger fenekén, mindeddig nem produkálta utána egyetlen egy sem. Valamennyi buvár mind rövid életű, mert a nagy víztömeg nyomása idő előtt tönkre teszi szervezetüket. Gyakori az az eset is, hogy az első lemerülés után, visszatérve a csónakba, orrán-száján megindul a vér, s ott hal meg társai szemeláttára, vagy örökké nyomorék marad, s a buvári szolgálatra képtelen lesz.

De mindez nem riasztja őket vissza veszélyes mesterségüktől — csak egy van, a mitől irtóztatóan félnek és ez a tengerek réme, az emberevő czápa (*Squalus carcharias*). A gyöngyhalászat krónikái telve vannak a legborzasztóbb történetekkel, mert e szörny rendesen a tengeröblökben csatangolva, az alászálló vagy emelkedő buvárt nyilsebesen támadja meg, s borzasztó fogaival egy harapással képes derékban vagy czombban kétfelé roppantani egy embert. Némely buvár övében magával viszi czápakését is, ezen éles, hosszú vataganszerű gyilkot, s a czápa közeledtét nyugodtan bevárja, s midőn ez hátára fordul, hogy elnyelhesse, végig hasítja hasát. Csakhogy ehhez annyi hidegvér, erő, bátorság és ügyesség szükséges, mennyi tán minden ezer embernél van meg egyben. A legtöbb buvár a czápa közeledtére kétségbeesett lökésel igyekszik felszínre jutni, de mielőtt a csónakba menekülhetne, már áldozatává lesz e szörnynek, mely oly vakmerő és prédaéhes, hogy még akkor is leharapja alsó testrészét a buvároknak, mikor már félig a csónakban vannak, vagy felvágódva, a csónakból rántja le egyiket, másikat. Azon buvárok, kik sckáig kibírják a víz alatt lételt, a legtöbb esetben megmenekülnek, mert a czápa a fenékhez nem közeledik és lefelé közel igen rosszul lát, így a vízfenékre

hasaló buvár felett rendesen tovasiklik — s ennek ideje marad gyorsan felhuzatni magát.

Ritka év az, melyben az indiai öblökben ne történnének balesetek, mert a czápák rendesen a tengeröblök szélén szeretnek tartózkodni, e mellett szaglásuk és látásuk oly éles, hogy messziről megérik és meglátják az embert vagy állatot, és a mely czápa egyszer emberhust evett, az kitaratóan csak arra vadsz, így, ha egy öblben embert zsákmányolt, azt minduntalan felkeresi.

Mint minden keleti, s kevés műveltségű nép, úgy a gyöngybuvárok is szerfelett babonások és a félelmük oly általános e rettenetes állattól, hogy örökös félelem és nyugtalanságban vannak még azok is, kik e szörnyekkel meg tudnak küzdeni, vagy ügyesen kikerülni tudják őket — és így a gyöngyhalászat sokszor füstbe menne, ha éppen babonásságukban nem h'nnének az ördögűzők- és varázslókban, kik bűbajos imák és hókusz-pókuszokkal a czápákat távol tudják tartani, vagy őket meg tudják szabadítani. Azért minden felekezet és szektával, minden vidékkel vele jönnek papjaik, varázslói és czápa-bűvészeik, és a kormány ezeket rendesen fizeti, mert még a legelbizakodottabb buvár sem merül addig a mélybe, míg el nem végezte vele a jós vagy bűvész babonás hókusz-pókuszait, melyeket szigoruan követnek is. Ezen varázslók nélkül oly örökös lenne a félelem és nyugtalanság, hogy a halászat örökös félbeszakítás, habozás és sikertelenséggel járna — így a kormánynak nemcsak tűrni kell e babonás hitet, de még elő is kell segíteni.

Ezen bűvészeket és varázslókat pillal kharras-oknak, azaz czápavakítóknak nevezik és reggeltől estig, míg csak a naszádok vissza nem térnek, szüntelen bűbajos imákat, varázsszavakat morognak, énekelnek, füstölnek, ezer és ezerféle phantasticus mozdulat-, táncz- és ugrándozásokat mivelnek, különféle varázsszerek, nedvek, kenőcsök, füstölők vegyítésével csengetés és dobolással foglalkoznak. Ezen idő alatt sem enniök, sem inniök nem szabad, különben a varázs és imák foganat nélküliek maradnának — mind a mellett megesik, hogy néha megsokalva a várakozást, annyi todyt (kiforrt részegítő pálmafalé) találnak felhörpinteni, hogy a lábukon se tudnak megállani.

Egyik-másik elkiséri a tengerre is a buvárokat, mit azok igen nagy örömmel fogadnak, de bezzeg nem örülnek neki a halászati felvigyázók vagy a bérlők, mert a bűvész urak nem a buvárok őrzése és jóvolta miatt mennek a sajkába, hanem azért, hogy alkalomadtán egy-egy értékes gyöngyöt elcsenhessenek, — de e szokás ellen még sem tehetnek egyebet, mint csak jobban vigyázni, mert ha e gyanujokat nyilvánítanak és kételkednének a czápavakítók tudományában, vagy éppen eltiltanák ezeket a kirándulásokat, úgy a buvárok is vonakodnának a víz alá menni és az egész halászat meghiusulna. Pedig e kirándulások inkább csak a baleseteket szaporítják, mert a buvárok — bizva a bűvészek hatalmában — még a legegyszerűbb biztonsági rendszabályokat is elhanyagolják s tulontul gondatlanok és elbizakodottak lesznek. Dacára annak, hogy ők fáradságosabbat, mégis a legtöbb hasznot ők zsebelik be, mert a kormánytól, a bérlőktől huzott fizetésükön kívül, még mindenfelől bő ajándékokat is kapnak, kivált azoktól, kiknek a szerencse kedvezett.

Néha — nagy ritkán — megesik, hogy az év minden baleset nélkül elmulik s ilyenkor nagyon nő a bűvészek tekintélye, de a czápavakitók akkor sem jönnek zavarba, ha egymás után — imáik, bűvészkedéseik, hókusz-pókuszai mellett — több szerencsétlenség történik. Csak egy esetet mondunk el, hogy a czápavakitók mily ügyesek a hazudozásban és az a szegény, műveletlen buvárnép mily hiszékeny s mennyire meg van a bűvészek hatalmáról győződve: Egy izben — a sok ima és varázslás daczára is — egy czápa derékben harapott ketté egy buvárt. A szerencsétlen rokonai és barátai a czápavakitókra rontottak, hogy magyarázza ki a balesetet, hogy történhetett? Ez azután azt felelte, hogy egy vén gonosz, a buvárokra haragvó boszorkány, ki neki is ellensége, Colangból Malabár partjaira jött s mivel neki ártani nem tud, hát egyidőre megrontotta varázslatainak minden hatását, hogy tekintélyét kisebbítve, legalább így ártson neki és azt ő későbben tudta meg, mielőtt a szerencsétlenséget megelőzhette volna. De most már tett róla, hogy a boszorkány többé ne árthasson s érezte vele hatalmát annyira, hogy kimondja, miszerint ezen halászati idő alatt több szerencsétlenség történni nem fog. Véletlenül úgy is lett, nem történt semmi baleset és a jósek tekintélye ezen eset által csak még jobban növekedett.

Csak egyetlen czápa megjelenése is elég, hogy aznap a halászat szüneteljen, mert e rémhír futótüzként terjed el. Sőt, ha egyik-másik buvár lába egy éles kő- vagy korallágban megsebződik, a legnagyobb zavar s fejletlenség áll be, mi által a halászat szenved sokat. Néha pedig készakarva csinálnak ijedtséget vagy költenek rémhírt, hogy a zavarosban lophassanak, azért a legszigorubb vizsgálat lesz megindítva minden egyes ily esetről s a tetteseket a legszigorubb megfenyítik.

A buvárok fizetése — az egyezés szerint — vagy pénz vagy mint leginkább szokás — kagylókkal történik. Ép úgy, — halomszám adja el a kormány is a kagylókat a kereskedőknek. Ez természetesen olyan, mint a lutri-játék, mert lehet, hogy a kagylók mindegyikében van gyöngy, de lehet, hogy egy nagy halom kagyló — egyetlen egy szem gyöngyöt sem ad. Szokás kockázni is — s kivált az európaiak és az angol tiszték üzik e játékot szenvedélyvel — melyben az illető bizonyos számú nyers kagylót kap — melyekről nem tudni, van-e, nincs-e bennük gyöngy?

A gyöngykagylókat azután minden kereskedő vagy maga a kormány, egy-egy négyszögű, fallal bekerített helyre rakja le vagy legfeljebb két lábnyi mélységű gödrökbe helyezi, de előzőleg alájuk gyékényt tereget s itt hagyja azután rothadásba menni. Mikor ez megtörtént, megvárják míg a kagylók a napon megszáradnak s ekkor a kagylók szétválnak s a gyöngyökhöz minden sértés, feszegetés nélkül hozzá lehet férni, míg a kagylók nyers állapotukban annyira össze vannak zárolva, hogy inkább teknőjük törik szét a feszegetés alatt, semhogy felnyiljanak és ezáltal a legszebb gyöngyök sérülnének meg. Mikor tehát a kagylók szétválnak, gondosan megvizsgálják és legtöbbször szét is főzik az összeszáradt állatokat, mert a gyöngy igen gyakran az állat belsejében rejlik.

Hogy a bérlők és kereskedőknek mennyire Argus-szemeiknek kell lenni

s milyen messzemenő intézkedéseket kell tenniök, hogy gyöngyeik legszebbjei és legértékesebbjei el ne veszzenek, azt nemcsak a tolvajok nagy ügyessége és ravaszsága, hanem még a kagylók természete is megmagyarázza. Mert a mélyből felhozott kagylók, ha egyideig állva hagyatnak, maguktól felnyílnak egy kis időre s ekkor könnyű a bennük rejlő értékes gyöngyöt is észrevenni, s míg a megterhelt naszád a parthoz ér, addig egy kis kő, fadarabka vagy fűszállal megakadályozzák a kagyló bezáródását s a kedvező alkalommal a gyöngyöt elcsenik belőle. De leggyakrabban és legszemtelenebbül a kagylók belsejét vizsgálók lopnak és hogy a kikeresésnél ruháik közt meg ne találják, el is nyelig a gyöngyöket. De a gazda ennek is elejét veszi, mert munkájuk után jó erős hashajtókkal és hánytatókkal vendégeli meg őket, így aztán mégis visszakapja ellopott jószágát. Egyes tolvajok a gyöngyöket testük különböző részeire ragasztják fel s tapasz és flastromdarabkákkal fedik be, mintha gennyedő sebek, kelevények lennének, mások füleikbe dugnak egyet-kettőt vagy sűrű hajuk közé rejtik; sőt 1879-ben megtörtént egy csudálatos tüzi, szénfekete gyöngygyel, mely ezen szokatlan színe miatt roppan értéket képviselt, hogy a gyöngyvizsgáló czombján egy mély vágást tett s ebbe rejté el a gyöngyöt, de erre is rájöttek!

A gyöngyhalászat javarésze már megtörtént, midőn a kereskedők a gyöngykagylókat kablókba (a négyszögű falkerítések) rothasztásra elhelyezik, de az igazi szenvedés és megpróbáltatás még csak most kezdődik igazán! A rothadó csigák pestises szaga annyira kiállhatatlanná és iszonyu bűzűvé teszi az egész környéket és annyira megfertőzi a léget miasmákkal, hogy lázak, typhus, vérhas s a cholera tüneteivel fellépő hányás és hasmenés kezdik az embereket tizedelni. Az egész Condatchy-öböl telítve van ezen iszonyu rothadó hullabűzzel és ez még a rothadás után is egész addig megmarad, míg az erős tropikus viharok és szelek meg nem tisztítják és széjjel nem oszlatják ezen undok légkört.

De a kiket a nyereség hajt ide, mégis kiállják, bár egy ember sincs, ki ezen idő alatt le ne soványodna, hasmenés vagy lázzal ne küzdene; a pénznek, kincsnek jó szaga van, azt tartják s kockáztatnak érte mindent!

Mikor a gyöngyök már összegyűjtve vannak, kezdődik a legfontosabb munka: a gyöngyök osztályozása értéküknek megbecsülése, furása s a halványaknak, fényteleneknek vagy éppen piszkos színűeknek csiszolása, fényesítése.

Az osztályozás, elnevezés és mérés a gyöngyök nagysága szerint megy és az erre szolgáló eszköz, az ugynevezett gyöngymérő, mely több egymás fölé helyezett, különböző nagyságu nyílásokkal bíró rostákból áll. A felsők legnagyobb nyílásuak, az alsóbbak pedig folyton kisebbek és betöltve a gyöngyöket a legfelső rostába, kissé megrázzák, hogy áthulljanak a lyukakon, azután a gyöngyöket azon rosták nyílásainak számával jelölik, a melyekben visszamaradnak. Eképp vannak: 20, 30, 50, 80, 100, 200, 400, 600 800, 1000 számuak. Elsőrendűek a 20—80 — s ezek neve Mell. Másodrendűek a 100-tól az 1000-ig és ezeket Vadivuknak nevezik. A rendkívül nagy gyöngyök neve Parangon, a szegletesek, alakatlanoké pedig Baroque; míg az igen nagy, de

rendetlen alakúakat Monstres-oknak hívják. Azon gyöngyöket, melyeket nagyságuk miatt darabonként adnak el, cseresnye- s darabgyöngyöknek, míg az apró, tömegesen eladandókat homok- és latgyöngyöknek nevezik.

Midőn a gyöngy fénytelen, piszkos, foltos színezetű, vagy valami piszokréteggel vannak bevonva, akkor finomra tört és vizes megnedvesített gyöngyházzal együtt kendőbe kötve, a napfény hatásának teszik ki vagy hosszasan rázogattják vagy bevonva vízzel, péppé gyúrt gyöngyházzal a napra teszik ki s ott időnként megnedvesítik. Ez által néha átlátszó, fényes, tiszta s szebb vizű lesz, ha alapjában nem nélkülözi e tulajdonságokat. A nagyobb és értékes gyöngyöket pedig az igen apró gyöngyök összetört porával fényesítik.

A benszülöttek s gyöngyvizsgálók igen ügyesen furják ki és fűzik fel a gyöngyöket. E célra szolgáló primitív eszközük egy hat hüvelyk hosszú, négy hüvelyk széles — felfordított alaku csonka kupforma, mely három 12 hüvelyk magas lábon áll. Ezen eszköz felső részén különböző nagyságu lyukak vannak furva, míg a kisebb gyöngyöket csak úgy kalapácsolják bele a fába. Furóeszközük egy fába foglalt acél-cső, mely a gyöngyök nagysága szerint kisebb-nagyobb átmérőjű lyukkal bír — s az erre erősített görbe fogantyúval forgatják. Furás közben a gyöngyöt jobb kis ujjukkal folyton nedvesítik, melyet egy vízzel telt kókusdióhéjba mártogatnak s ezt oly gyorsan, oly ügyesen teszik, hogy szemmel alig lehet munkájokat követni. A legjobb gyöngyfurók és gyöngyfényesítők a Patrah- és Colombo környékére való indusok, azért leginkább ezeket is alkalmazzák.

A legszebb gyöngyök a ceploniak s a Persa-öbölben találhatók, mert az arabiai Ormusi-öbölben találhatók gyengén aranyló színűek, a coromandeliak és tutucuriniak szürkések, kékesek, az amerikai öbölben találhatók pedig legtöbbször szennyesek barnásak, vagy piszkos szürkések. Európában legbecsültebbek a tiszta fehérszínű, ceploni és persaöbölbeli gyöngyök, míg keleten jobban szeretik az ormus-öbli aranyló színben játszókat.

A gyöngyöknek óriási értéke és becsé természetesen az utánzás és hamisításra is rábirta a nyerészkedőket. És hogy az utánzás mennél tökéletesebb legyen, a vegyészet segélyével a gyöngy anyagának alkatrészeit vizsgálták meg. Azonban, ha kiderítették is, hogy a drága gyöngyök anyaga szénsavas mészenyből, kagylóanyagból (conchionin) és egy kevés állati enyvből áll, azért az ezen anyagokból mesterségesen előállított gyöngyök meg sem közelítették az igaziakat, fény, színjáték s az anyag tömörségére nézve, úgy hogy a legsikerültebb utánzatokat a szakemberek rögtön felismerték.

A mesterségesen előállított hamis gyöngyök, melyek a drága gyöngyökhöz hasonlítanak, következőleg készülnek: Közöséges üvegből kisebb-nagyobb üres golyócskákat fűnek s ezeket az ugynevezett gyöngyessentiával vonják be belülről. Ezen gyöngyessentia a fehér vagy gyöngyhal (*Coregonus Wartmanni*) fénylő és színt játszó pikkelyeinek vizahólyag és ammoniakban oldott keverékéből áll. Az ugynevezett viasz-, vagy római gyöngyök pedig az alabastrom golyóknak viaszszali beitatásából állanak.

A gyöngyhalászat — a gyöngyökön kívül, még az iparban szerfelett

fontos mellékterményt, a gyöngyházat szolgáltatja, mely szivárványszerű színjátéka, gyengéd fehér színe miatt különféle disz- és berakott munkákra, csecsebecsék, dísztárgyak, gombok, stb. készítésére használtatik. E gyöngyház a kagylónak a két teknője s majdnem ujjvastagságú; külső színe zöldesbarnás vagy kékeszöld szürkés, belül sárgás ezüstfehér, élénk fényű és a szivárvány minden színében játszó s könnyen feldolgozható, mert leveles szerkezeténél fogva papírvékonyasága lapokra lehet egy finom késsel széthasogtatni. Mennél vastagabb, annál keresettebb. A legjobb gyöngyházat ad a kereskedelemnek Manilla a Sulu- és Philippini-szigetokről; azután Ceylon és Kelet-India, mely Singaporon át jő a kereskedelembé, míg Amerika csak harmadrendű minőségűt ad. Hogy mily óriási a kereslet, mutatja Manilla gyöngyház-kivitele, mely Francia-, Olasz-, Törökországba, Szíriába és a Berberállamokba 94.970·52 klgrmot tesz, az osztrák-magyar monarchiába 984.472·6 klgrmot, Alexandria Angliába circa 173.015·01 klgrmot szállít míg Amerika gyöngyház-kivitele csak 298.839·16 klgrmot tesz.

Ez röviden a drágagyöngyök története, melyeket hölgyeink annyira szeretnek hattyunyakukon, vagy fürteik között viselni az ékszerek különféle foglataiban — de mikor gyengéd fénye, szivárványos csillogásában gyönyörködnek, jusson eszükbe — hogy méltán nevezik „a tenger könyeinek“, mert megszerzésük, felszínre hozásuk, sokszor köny és panaszba, sőt emberéletbe kerül.

A madárölő pók és áldozata.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

„Vándoroljatok ki! . . .“

Évről-évre, napról-napra szaporodik a kivándorlók száma, kik meg-unva hazájukban a kenyérkeresés nehéz munkáját, egyik vagy másik tenge-rentuli világrészbe hajóznak át, a könnyű és gyors meggazdagodás csalóka vágyaitól és reményeitől üzetve.

Bőven lehetne írni arról a sok csalódásról, összetört reményekről és két-ségbeesésről, mikor a kivándorlók megérkezve az ígért földre, a fényes, aranyos álmok, csábító ígéretek helyett meglátják azt a rettenetes valóságot, a mi ott reájuk vár, azt a küzdelmet, melytől visszariadnak, még mielőtt megpróbálnák.

A munkásokat nem engedik a benszülött munkások dologhoz és kere-sethez jutni, vagy a munkaadók — kizsákmányolni akarva idegen földöni gyámoltalanságukat — oly csekély bért ígérnek, hogy a pusztá kenyérre nem elég. A földmivelő, mezei gazda, ki itthoni csekély földje s birtoka helyett ott uradalmakat remélt, kap oly sűrű őserdővel benőtt területet pénzéért, hova nem ember, de még a napsugár se hatolhat be a sűrűségtől s minden lépést fejszével, baltával kell szabaddá tenni. Ebből kell neki aztán szántóföldet csinálni és elébb az erdőt kiirtani róla, ha bevetni akarja — s csak későn, a maga kárán látja be, hogy míg hazájában első sorban és egyedül csak a kenyérért kellett küzdenie, itt első sorban életéért kell küzdeni, ezt biztosítani, hogy azután a mindennapi kenyeret megszerezhesse, mert azokban a buja növényzetű tropikus paradicsomokban ellensége a bevándorlóknak minden, maga az anyaföld, a víz, a lég, a nap, a növényvilág, a betegségek légióit ontva rájuk, de legnagyobb ellenségük mégis az állatvilág, örökké fenyegetve magát, háziállatait s megtakarított vagyonát.

Mert minél pompásabb, változatosabb növényzetet, minél forróbb napsugarat áraszt a természet a földgolyó valamely pontjára, annál dusabb, annál változatosabb annak állatvilága is. Az ember a föld minden pontján küzdelemre van teremtve s a hol a föld buján, majdnem önként adja a csudásnál-csudásabb dus növényzetet, a kenyéradó magvakat, még ott sem jut küzdelem, fáradság nélkül hozzá! A tropikus világrészek kevés munkáért is dusan fizetnek ugyan, de hányszor van fenyegetve csak egyetlen egy nap is az ezeken munkálkodó ember élete, vagyona, azoktól a kisebb-nagyobb ellen-

ségektől, melyek a buja növényzet között majdnem láthatatlanul rovar, féreg, kukac, majd hangya vagy más alakban a földön, vízben saját házába, kunyhójába befurakodva, reá vagy állataira leskelődnek.

A mérsékelt égövek növényzete nem ily csudás; a nap sugara nem oly izzó, földje nem oly buján termő; sok munka és fáradság mellett is, keveset ad legtöbbször! De a milyen egyszerűek, csendesek erdői, virányai, épp oly békések és veszélytelenek! Ezeken nem fenyeget semmi vész; békésen, veszélytelenül sétálhat, andaloghat, vadászhat és dolgozhatik s fürödhetik az ember úgy, mint állatai a folyók hűvös habjaiban és ha ágyába, háza védő fedele alatt megpihen, itt sem fenyegetik olyan alattomos ellenségek, melyek életére törnek.

A tengerentuli világrészek bármelyikébe menjen is a bevándorló — kivéve Ausztráliát — mindegyikben száz és száz ellenséggel kell megküzdenie az állatországból! magából is, melyek az élet és munka minden phasisában fenyegetik őt és vagyonát, éjjel úgy, mint nappal egyaránt.

Afrikában úgy a bevándorlók, mint a benlakók valóságos adófizetői az oroszlánoknak, párduczoknak s az efféle ragadozó vadaknak, a mellett, hogy első sorban a maguk életét kell megvédelmeznüök, mert méneseikből, nyájaik- és csordáikból évenként sok a vadak zsákmánya lesz. Így minden arab falu, melynek környékén egy vagy egypár oroszlán tanyáz, évente 2000—3000 frc kárt szenved és ha tudjuk, hogy egy-egy oroszlán könnyen bekóborol egy-egy vadász kirándulásán 3—7 mértföldet, úgy átlag minden marhatartó arab évente 200—300 frcnyi minimális veszteséget szenved, pedig ezen összeg egy-egy szegény arabnak majdnem vagyona felét képezi.

De nemcsak a lábas jószág, hanem maguk a vetések is szüntelen ki vannak téve a pusztulásnak, mert a sokfajú majmokon kívül, a tavak, folyók közelében a vizilovak visznek véghez iszonyu pusztítást, mert e rengeteg nagyságu állat egyetlenegy látogatásával megsemmisíti egy család kukoricza- és kölesföldjének javarészét, mert a mit meg nem eszik, azt iszonyu talpaival legázolja, mintha ökölnyi jégdarabok paskolták volna a földbe.

A mesésen gazdag Ázsia szint csak úgy alá van vetve a csapásoknak, mert úgy nagy részében, mint kincses bányájában: Indiában a legnagyobb országos csapások egyike a király-tigris. E vérszomjas, rettentő erejü ragadozó falánkságának évenként tizezrenként esnek áldozatul emberekből, nyájából egyaránt. A falvak közepéből, a városok közeléből ragadja ki áldozatát. 1868-ban a zsubbelporei táviró hivatal egész személyzetét felfalták; Bengáliában pedig minden héten el-eltünt a gyalogposta, egy-egy katona előörs, a mezőn dolgozó emberekből pedig mindennap. Sőt Jáva-, Tonking és Annamban a templomok közepéből, az áldozatok alatt, sokszor a papokat ragadták ki, vagy egy-egy kegyes imádkozót a Brahma- vagy Buddha-szobrok talapatáról ragadtak el.

Dél-Amerikának szintén meg van ezen csapása egy tarkán foltozott, hatalmas ragadozó: a jaguár (*Felis Onza*) képében. Bár ez ritkábban támadja a lakatlan vidékeken ugyan meg nappal a benlakókat szemtől-szembe, ha csak nem a „Cebadó“-kból való (így nevezik azon jaguárokat, melyek már

egyszer emberhust izelve, folyton erre vadásznak nagy vakmerőség és vérszomjjal), de annál veszedelmesebb éjjel a sötétség leple alatt a lakott és népesebb vidékeken, mert kigyóként csuszva, annyi zörejt sem csinálva, mint egy árny, kuszik a falvak, tanyák, majorságok udvarába s legyen ember, gyermek vagy háziállat, elhurcolja. A nagy Humboldt is tanuja volt egy ilyen esetnek San-Fernandóban. t. i. egy éjjel egy fiut ragadott el, keresztül huzva rettentő körmű talpával az udvar kerítése között, miután a szegény gyermek a kerítés mellé dőlt le éji nyugalomra. Különösen a hajósokból esnek számosan prédául évenként e szörnyeknek, melyek oly vakmerőek, hogy a vízbe ugorva, magán a csónakon és hajókon támadják meg a hajósokat.

Hogy mily rettentő ereje van ennek a ragadozónak is, kitűnik abból, hogy egy lovat elhurczolt magával s ezzel keresztül uszott egy széles folyót. A másik esetben két egymáshoz kötött lovat rabolt el. Az egyiket megölte és hurczolni kezdte, daczára annak, hogy hozzákötött társa, melynek erejét a félelem megsokszorozta, ellenkező irányban akart folyton menekülni — mégis mindkettőt magával vitte. A lakottabb vidéken nem oly félelmes, de a nagyobb erdőségekben csak olyan vészthozó az emberekre, mint akár a tigris.

Ezen óriási ragadozón kívül, még számtalan kisebb-nagyobb vérszomjas ragadozók fenyegetik a tropikus vidéken lakók életét és vagyonát — de ezen ragadozókon kívül óriási még az ellenségek száma, melyek magát az ember életét fenyegetik. A folyókban, mocsarakban Afrika és Ázsiában a krokodilok, Amerikában a kajmánok ragadják meg s rántják víz alá a fürdőzőket és a vigyázatlanul a parthoz közeledőket. E. Labarre, a Zambesiben élő francia matróz, ki mint tolmács és vezető volt alkalmazva, 1866-ban egy hónapon keresztül minden este hallott egy-egy halálsikoltást a folyó felől. Mert a vízért jövő négernök közül mindennap áldozatul esett egy-egy a krokodiloknak a Zambesi folyó partjain, e mellett az inni jövő állatokból is sok elpusztult. Különösen egy óriási, vén krokodil volt félelmes, mert az mindig kileste, a hová vizet meríteni járnak. Csak hosszú leskelődés és cselvetéssel tudta E. Labarre e vén szörnyet az Arrov nevű angol czirkáló hajó tisztjeinek segítségével elejteni.

Még félelmetesebbek ezeknél — de ezeket vigyázattal és óvatossággal gyakran ki lehet kerülni — a kigyók. Ezek a tropikus égalkak valóságos ostorai. Mert mennél bujább, mennél forróbb éghajlatu a táj, annál halálosabb mérgeük s annál számosabb fajban élnek ezeken. Ezeket nem lehet elkerülni, mert a moh, fű, virágok közé rejtözve, akkor rohanják meg áldozatukat, mikor ez legkevésbé sem gondolja: a rizs-, czukornád-aratás, a gyapotszedés között, szóval az élet és munka minden mozzanatában. Még az egyiptomi s Afrika többi homokpusztáinak lakói is, hol növény alig terem a sívóhomokban, sem biztosak a kigyók elől. Mert a Szarvas homoki *Vipera* (*Vipera Cerastes*) és a délafrikai Szarvas vipera (*Cerastes cornutus*) ugy a homokba rejtik magukat, hogy csak fejtetejük és a szemek felett lévő két szarvforma kinövés látszik csak ki s barnavöröses, sötéten foltozott testük annyira hasonlít a homokpuszták színéhez hogy észre sem lehet venni, hanem egy, a homokba hullott tüskés magvacskának látszik és ha ember, állat, madár e mag-

vacskához közeledik, a villámgyors fejbágás és marás elől kitérni nincs ideje s életével lakol néhány perc múlva. A Nilus körüli homokos és vizenyős helyeken, a Fokföldi tartományokban pedig a számtalan mérges kigyófajon kívül, nagy mennyiségben tenyészik a Paizsos Vipera (Najahaja). Ezen kigyóval ölte meg magát a hódító szépségű Cleopátra is s veszélyességét e fajnak még az is növeli, hogy mérgét több lépésnyiről is képes az áldozatra lövellni. Ugy Észak-, mint Dél-Amerikának halálos mérgű kigyói között a csörgő-kigyó (*Crotalus horridus* és a *Cr. durissus*) annyira veszélyes ellenség emberre, állatra, hogy sokszor egész nyájak és ménesek pusztulnak el, mikor egy-egy vándorló csörgőkigyó csapat megtámadja őket. A pinczékbe burgonyáért, répáért menő nők sokszor áldozatul esnek az itt rejtőzködő csörgönzőknek, melyek annyira szaporák, hogy Benton farmer pinczéjében négy rakás burgonya alatt négy fészket találtak ötvennél több, kisebb-nagyobb csörgőkigyóval. Még Ausztrália is, e nagy dűvadakban s mérges hullókben annyira szegény világrész sincs megkimélve e halálos mérgű szörnyektől, mert itt tenyésznek a Halálkigyó (*Acantophis antharticus*) és a Fekete halálkigyó (*Acantophis cerastinus*). Ezen halálos mérgű kigyók nemcsak mérgefogaikkal, hanem állítólag még a farkuk végén levő túskeforma igen hegyes nyulvánnyal is képesek ölni és évenként egy a gyarmatosok, mint az erdőkben dolgozó fegyenczek közül számosan halnak meg a halálkigyók marásaitól.

A tropicus tavak- és folyókban a krokodilok- és alligátorokon kívül, veszélyesek a fürdőzőkre, az ivó és hűtöző háziállatokra még a Ráják, ezek a villanyos ütésekét osztogató halak, melyek, mint egy-egy erősen megtöltött villamtelep, megérintve, oly erős ütést adnak embernek, állatnak, hogy elbódul s a vízbe fullad, sőt sok esetben, ha nagyok, vének s jó idő óta nem üritették ki villanyosságukat, ezen ütések maguk is halálosak lehetnek. E halak nagy számban élnek a tavak, folyók, bővizű mocsarakban és szinte visszaretentik az embert csudás alkatuk és sajtáságos színezetük által. Ugyanilyen rettenetes készüléket bir testében a Villamos angolna (*Gymnonotus electricus*) s valamennyi e fajta hal között a legveszélyesebb. Dél-Amerika és Brazília nagyobb folyóiban él nagy számban és sokszor a fürdést, az állatok itatását lehetetlenné teszi egyes folyóvidékeken. Mert ez, mint a legtöbb halfaj, a víz hullámozására s a zajra, pocskolódásra nem menekül el, hanem merészen, dühösen ront a vízben mozgó emberre, állatra s oly ütésekét ad neki farkával, hogy vagy elbódulva, megbénulva fenékre merülnek és a vízbe fulladnak, vagy pedig maga a villamos erő öli meg őket. Egyesek megnőnek 8—16 láb hosszúra és 6-tól 25 klgam, sőt nagyobb súlyra is s ezek azután életveszélyesek. Alakjuk az angolnához hasonlít, de laposak s villamos készülékük a farkhoz közel van elhelyezve. Egy-egy ütésük egy bikát, lovat, öszvért azonnal villámként lesújt, úgy hogy mozdulatlanul, meredten maradnak, s csak hosszabb idő múlva — az ütés erejéhez képest — térnek magukhoz. Egy-két, néha három ütéssel, villamtelepe kimerül, s ekkor minden veszély nélkül megfoghatók, mert több napra van szükségük, hogy a készülékek újra tele termelődjenek villamossággal. A benszülöttök annyira félnek tőle, hogy daczára pompás husuknak, kerülnek, mint a legfélelmetesebb vadállatot. Így Calabazoban (Caracas tartomány)

oly bőségben vannak, hogy a lakosság, bármennyire is óvja magát, mégis évenként tömérdek ló, öszvér és ember esik áldozatul. S mikor már a sok kár és szerencsétlenségre a déliek indolentiája is a legnagyobb elkeseredésbe csap át, akkor vadászatot rendeznek rájuk egy csomó ló és öszvér feláldozásával. E vadászat módja a következő: A folyó azon részére, hol legbővebben és a legnagyobbak tartózkodnak, egy 50—100 darabból álló öszvér- vagy lócsordát hajtának s nagy riogató és zaj között a vízbe kergetik. A zaj és lubiczkolásra az angolnák a fenékről a felszínre jönnek és a vergődő állatok hasa alá uszva, ezeket villamos ütésekkel árasztják el. Az első roham szokott a legborzasztóbb lenni, mert a ló- és öszvércsapat a legrémletesebb ordítás és fékvesztett vad ijedelem között, hanyatt-homlok egymás hátán tombol; s a talált állatok rémletes halál-ordítással, mintha villám sújtotta volna őket agyon, merülnek egymás után a fenékre, vagy görcsös vonaglások között csapdoznak maguk körül. Ennél izgatóbb látványt képzelni sem lehet, írja a nagynevű Humboldt — a víz hullámszerűen csitog-csattog s a hullámok közül fel-felbuknak az angolnák kigyóalakú fejei s villámgyorsan suhannak a tomboló állatok alá s azok ordítva, a halálos ijedtségtől tágra nyílt szemekkel, nyiladozó hortyokkal hortyognak, fujnak, szökellenek; a vésznyerítések és ordítások egy borzasztó hangchaosszá kavarnak, mely lázas dobogásba hozza a szívet. A sülyedő állatokat, ha elérhetők, a partra vonni iparkodnak, melyekből magához is tér egy idő múlva némelyik, ha az ütés nem volt nagyon erős. Ezen rémletes hajsza mindaddig tart, míg csak az angolnák ki nem merülnek, mit arról tudhatni meg, hogy lassan, látszólag bágyadtan a felszínen uszkálnak. Ekkor azután minden veszély és félelem nélkül fogdossák őket össze nagy meritő hálókka s más egyéb módokon; 1873-ban, Para mellett, a víz alatti építkezéseknél, egyetlen napon öt buvárt öltek meg a Villamos angolnák és az építkezések ideje alatt sok munkás meghalt, több meghalt a villamos ütésektől.

A természet nagy országában az Izlábuak nagy országa szintén számtalan veszélyt rejt az emberekre nézve a héjanczok, rovarok és pókok, férgek alakjában s ezeknek legveszélyesebbjeit szintén a tropicus tartományok lakóivá, ostoraivá tette. Ezek veszélyesebbek a legvérszomjasabb vadaknál, vagy kigyóknál, mert legtöbbször az éj védő setétjében, alvás közben csipik, szurják meg az alvókat, vagy pedig a moh, növényzet és hulladék közt rejtőzködve egyrészt kicsiségük, másrészt pedig a környezethez hasonló színezetük által észre nem vétetve, az áldozat csakis akkor ismeri fel a veszélyt, mikor a segítség már késő a menekülésre.

Legnagyobbak ezen mérges jóságok között a Scorpiók. Ezek nagyjában alakjukra a rákhoz hasonlítanak, mert két ollóforma karjuk, nyolcz lábuk, s hosszas, megnyult hajlékony, végén éles hegybe végződő farkuk van. E fark végén levő hegyes rész üreges, s a szurásnál mérget bocsátva a sebbe, a megszurtnak halálát idézi elő. Falrepedések, kövek, papiroszsomók, padlóhasadékok, kunyhó-eresztékekben tanyáznak, a szabadban épp úgy, mint a falvak és városokban; éjjel indulnak prédára, s ilyenkor összemáskálva mindent, vadásznak pókok, legyek, rovarok, férgek után. Természetük dühös, támadó, ingerlékeny, mit mozdulataik is mutatnak, mert ollóikat nyitogatva, farkukat

minden irányba görbitve, szaladoznak, s zsákmányukat ollóik közé fogva, farkuk szurásával ölik meg. A legfélelmesebbek egyike a Capföldi Scorpio (*Opisthophthalmus capensis*), e jó három hüvelyk hosszú, barna-vörös, azután a borzasztó mérgű Hottentotta Scorpio (*Centrurus hottentottensis*), az amerikai Scorpio (*C. americanus*), az ázsiai fajok és az Indiai Scorpio (*Scorpio caudatus*), melyek ugy a szabadban, mint a lakházakban otthonosak, s éjjel az alvók legkisebb mozdulatára, dühösen megszurják az illetőt; szintugy nappal a legcsekélyebb háborgatásra is a kő-, fa-rakások, nádkötegek közül a vigyázatlanul odanyulót halálosan megsebzik s életével lakoltatják. Ezért kerülnek oly félfő óvatossággal az e vidéken lakók minden romot, elhagyott kunyhót, vagy szikladarabokkal beszórt vidéket és inkább az egészen szabad vidéken ütik fel éji tanyájukat, mert a tűz világa, a mozgás nesze előcsalják rejtekeikből e veszedelmes állatokat. Több utazó esett már áldozatul e vidékeken annak, hogy nem gondolt ezekre, s a romok vagy sziklafalak között ütött éji tanyát. A Scorpio-csipés egyetlen ellenszerének a Scorpio-olajat tartják, azaz tiszta faolajban összezuznak egy-két eleven Scorpiont, s a marás helyét ezzel kenik be. Ezen gyógyszer igen kétséges. Olaszországban, Spanyolországban, hol a Scorpio gyakori, minden háznak, vagy legalább soknak van egy bizonyos fülkéje — s ez mindenki előtt tudva van, s itt áll egy üvegcsé Scorpio-olaj, hogy mindenki használhassa marás esetén azonnal. Ezen országokban használni is szokott a gyógyszer, — de csak azért, mert az európai Scorpionok csipése ugysem halálos. Ellenben egy esetben sem használt az afrikai, indiai vagy amerikai Scorpionok ellen, mert ezek marása feltétlenül halálos. Dél-Európának, sőt hazánk déli részének is vannak scorpioni, pl. Mehádia környékén is találunk bőven. De ugy ezek, mint az európai scorpionok nem veszélyesek az emberre vagy nagyobb állatra. Kisebb állatkákat néha megöl szurásuk, de nagyobbakat soha. A Herkules-füldőben engem is megszur, mint gyermeket az európai Scorpio (*Scorpio europeus*) s 1877-ben egy utamban a Kárpátok közt szintén, de még absolute a legcsekélyebb utóhatását se méreztem e szurásoknak. Szintén halálos mérgű a csipésük a pókokhoz hasonló testű, támadó, falánk s harapós természetű Solpugidáknak. Ezek India, Arábia, Egyiptomban élnek, s évenként a lakosság közül számosan áldozatul esnek. Mert ezen félelmetes, s visszariasztó alakú, 3—4, sőt 5 hüvelyk nagy, szőrös feketés színű (*Solpuga melas*) állatok, nem térnek ki az ember elől, de sebes szaladással neki ugranak s megmarják, ha mozdul s közelükbe téved. A pókok közül egész szörnyeket produkál Brazília, Jáva, Afrika és Ázsia, melyek ugyan nem halálosak az emberekre nézve, de támadó, dühös természetük miatt veszélyesek, mert mérges rányaikkal erősen gyulladó, genyesedő s fájdalmas nagy sebeket okoznak. Már kinézésük is irtózatot gerjeszt. Rendesen sötétes színűek, sűrűn szőrrel benőttek, s 2—4, sőt 6 hüvelyk hosszúak. A dél-amerikai madár-pók (*Mygale avicularia*) kolibriket, kisebb madarakat megöl, s kiszopja őket. A jávai madarász-pókból pedig Doleschall természetvizsgáló, egy sűrű Rizs-Amandinával, mely akkora madár, mint egy veréb, összezárt egy himet. E pók rögtön, nagy dühvel a madárra szökött s két első lábával átkapva nyakát, méregfogaival hátába harapott, és 15 másodperc alatt a madárkának vége

volt. Európának egyetlen egy fajta mérges pókja van s ez a Dél-Oroszország rónáin és legelőin élő Karakurt vagy fekete farkas. E pók mérgeének ereje s hatása felülmulja a világ legrettenetesebb mérgeit, mert egy milligrammnak 30-ad része (csak górcsövön látható parányi mennyiség) azonnal megöl egy embert, vagy állatot. Milliókra megy évenként azon kár, melyet e pók halálos marása a legelésző marhákban okoz, s százakra a pásztorok, gyermekek s fügyűjtő asszonyok száma, kiket megmar. A középkorban annyira elhíresült Tarantella-pók (*Lcosa tarantula*) mérgeessége tulozva volt ugyan, s az, hogy tánczra ingerel, éppen mese. Annyi igaz az egészben, hogy a tarentum (Olaszhon) környékén élő *Tarantula*-pókok harapása mérges gyuladást, sőt néha benuulást, s egyéb efféle betegségeket okoz, de Olaszhon, Spanyol- és Dél-Franciaország vidékein élők, momentán fájdalmas csipése, minden utóhatás nélküli. Harapásuk csupán a méh- vagy darázscsipéshez hasonló fájdalmat éreztet s csekély daganatot okoz. És azon hiedelem vagy állítás, hogy mérge tánczra ingerel egész addig, mig csak a beteg a fáradtságtól alélva le nem rogy, csak ürügy volt arra, hogy az akkori időben egyházilag szigoruan eltiltott csintalan és erkölcstelen tánczokat jár hassák, minden büntetés és feddés nélkül.

Geoffroy St. Hilaire természetbuvár írja, hogy délamerikai utja alkalmával, midön szolgálja, egy majorban, a részükre átengedett szobából, az ott lévő s ágyként szolgáló szalmaféleket felmarkolta, e halmazból egy sárga-barnás színű, 9 hüvelyk hosszú lapos s majd egy hüvelyk széles, egy-egy oldalán huszonegy lábbal bíró *Scolopendra* mászott elő, s oly gyorsasággal, hogy szemmel alig lehetett követni, futott tekergő mozdulatokkal karján fel nyakáig, s ott megmarta éles, mérges rágonyaival. Alig néhány percz mulva a szerencsétlen ember kinjaiban orditva fetrengett, vonaglott a földön. A seb környéke gyorsan dagadni, gyuladni kezdett, ugy hogy fél óra mulva torkáig ért s fulladási tünetek álltak be, s minden segítség daczára, toroka bedagadván, alkonyat felé meghalt. Ugyanilyformán ír, a mérges marásu Indiai Százlábúról (*Scolopendra morsitans*) dr. Lenz is. Belsőülött szolgálja oly iszonyu kinok között fetrengett három órán keresztül, hogy szája habzott, s körmeivel a földet fölkarcolta, de nem halt meg, hanem a marás helye tüzesen feldagadva, erős genyedésbe jött s majdnem két hétig nagy kinlódások között szenvedett vele. E félelmes állat el van terjedve a tropicus Amerika, Afrika s Ázsiában is, habár marása halált nem okoz, de azért leirhatlanul félnek töle a benlakók.

A milyen veszedelmes hazánk állattenyésztésére a kolumbácsi légy s Németországban pedig a gabonára a hesszeni légy, annál százszorta veszedelmesebb az afrikai Tsetse-légy (*Glossina morsitans*). Ha ez meglepi a legelő állatokat, lovakat, teheneket, ugy mérges szurásaiktól legkésőbb 24 óra alatt minden állat elpusztul menthetetlenül. Így vesztette el legutóbb a bécsi Afrika-utazó dr. Holub is minden vonó marháját afrikai utjában és hány expeditio, s utazó nem érte el célját, mert igavonó állatai a Tsetse-legyek áldozatai lettek.

Megesis évenkint több helyen, hogy egyes marhatenyésztésből élő néger törzsek egész marhaállománya az utolsó lábíg elhull; sőt egyes törzsek házi állatokat némely vidéken nem is tarthatnak ezen bogarak miatt, sőt magukat

is vaj, vörösföld és bizonyos fa nedvéből készült kenőccsel kenik be, hogy védve legyenek e mérges szurások ellen.

Közép-Indiában ugy a benszülöttek, mint a bevándorlók jobban félnek a veszélyes Óriás Darázsoktól (*Vespa horrida*), mint a tigrisektől vagy a halálos mérgü Szemüveges kigyóktól, mert ezek elől sok esetben lehet menekülni, vagy éppen ki lehet kerülni őket, míg ezen szárnyas, majdnem jó hüvelyknagy, sárga barna, szőröstestü rovarok elől épen menekülni majdnem lehetetlenség. A darázsajok természete amugy is boszuálló, mérges, vérengző, de ezekben ezen tulajdonok meg éppen hatványozva vannak, s támadásuk legtöbbször épp oly váratlan, mint kikerülhetlen, mert jelenlétüket csak akkor vehetni észre, mikor már az egész raj körülfogja az illetőket és kergeti, üldözi kitartó szívóssággal 2—3 kilométernyire is. Jaj annak, kit hat-hét ilyen darázs megszur, mert szurásuk oly tüzes s oly nagy daganatokat idéz elő, hogy a megszurt részint a testbe kerülő mérge hatásától deliriumba esik s a gyulladás és daganat oly rohamosan terjed az egész testben, hogy legtöbb esetben kínos halál a vége, vagy hónapokig tartó pokoli kínokkal járó szenvedés. „Lord Loftus, az indiai alkirály rokona, egy csapat lovassal s több elefánttal vadászni ment a dsungelokba. Midőn a dsungeloknak süzü facsoportokkal megszaggatott részére értek, hogy egy árnyas facsoport alatt pihenőt tartsanak, egyszer csak a fák körül egész darázsrajok támadtak hangos dongás között a csapatra. Leírhatatlan jelenet következett erre. Csak az elefántok maradtak nyugodtan, mert vastag bőrükön nem hatottak át a darázsok fullánkjai, de a lovak annyira megvadultak, hogy lehánnya lovasaikat, rémült és fájdalmas nyerítés közt vágattak ész nélkül, a merre láttak. Jajgatás, ordítás hallatszott folyton. „Futnunk kellett mindannyiunknak — arcunkat, fejünket ruháinkba rejtve, — ahogy csak birtunk. Minden lépésnél egy-egy benszülött rogyott össze, szívrázó jaj-kiáltás között. E szegény emberek legjobban szenvedtek, mert ruházatuk nagyrészt csak egy övből állott lágyékuk körül. De bármily sebesen futottunk, üldözőink folyton körülöttünk dongtak, s már majd összerogytunk a fáradságtól. Többen a nádasok és bokrok közé rejtőztek, de ordítva ugráltak ki ismét, mert ellenségeink oda is befurakodtak. Csak egy jó angol mértföldnyi üldözés után hagytak fel ellenségeink a támadással. Halálosan kimerülve, jajgatva, ordítva, alaktalan szörnyekké dagadva, szedelődzködtünk össze. Kilenczet embereink közül halottakként szedtünk össze s hordágyakon kellett a tanyára szállítani. Ezeken nem volt emberi forma, de puffadt, dagadt tömegeknek néztek ki s csak amaz irtózatossággal mutatta, hogy élnek, mely szinte sütt, midőn dagadt tagjaikhoz értünk. Három közülük rettentően vergődő delirium között éjjelre meghalt, kettő reggel, kettő pedig másnap alkonyatkor. Kettőt pedig eszméletlenül vittünk hordágyon a városba. Mi magunk is oly égető, hasogató fájdalmakat éreztünk, hogy számtalanszor az ájulás környezett“.

Nachtigall, német tengerészbuvár kíséretét is megtámadták e darázsok s ő is két benszülött szolgáját veszítette el, — mert senki sem biztos előlük, miután a fák lombjai között élnek és ott vannak fészkeik (sejtjeik) felfüggesztve, ha tehát valami élő ember és állat e fák alá telepedik, vagy csak

közeledik is, dühösen rohan reá az egész raj s üldözi, folyton szurva-marva, néha 2—3 kilométerre is.

Szintugy országos csapássá tudnak lenni a svábok vagy csótánok a tropicus tartományokban. Így Dél-Amerikában a barnavörös, majdnem hüvelykujjnyi nagy óriás svábbogár (*Blabera gigantea*) és a még sokkal óriásibb *Monachoda* megeszik és elrág mindent a házakban a bőr, ruha, pamut, szőnyeg s papirostól kezdve mindent, a mi csak elrágható. Egy-egy paplan, vagy szőnyeg, egész öltözet ruha reggelre úgy eltűnik, mintha a föld nyelte volna el, mert befalták az utolsó atomig. E mellett oly recsegő zajt ütnek futkosásukkal, hogy az alvókat valósággal felijeszti álmukból. Hogy minő falánkak, szentelenek s mennyire károsak ezek és fajtáik, az ezen egyetlen példából is kitűnik: Bory de St. Vincent természettudós míg Szent Ilona sziget kormányzójával ebédelt, az alatt uj csizmájának talpait — lábairól — teljesen lerágták harisnyáival együtt.

Bizonyos hangyafajok pedig mind az élet-, mind a vagyonszükségletet veszélyeztetik a legnagyobb mértékben. Dél-Amerikában a cukornádon élő ugynevezett s a mi közönséges fekete hangyáinkhoz hasonló cukor-hangya (*Myrmica saccharum*) az esős évszakban rengeteg számu csapatokban a fákon keres menedéket. Nincs év, hogy nemcsak az ilyen fa alá tévedő barmok, de néger gyermekek, emberek is áldozatul ne essenek mérges harapásaiknak, mert a fákról ezekre hullatják magukat. A nyugat-afrikai vadászó hangyák (*Anomma arcens*), mikor csapatosan vadászatra indulnak, megtámadnak minden élőt, legyen az ember, oroszlán, óriás kígyó s oly iszonyu tömegben és gyorsasággal vetik reá magukat, hogy kevés perczek mulva az eleven ember- vagy állatból egy teljesen száraz skelet marad a helyszínén. Rabló hadjáratokat intéznek egyes tanyák, házak, városok ellen is. Közeledésüket a patkányok, svábok s egyéb ilyen házi csapások eszeveszetten rémült futása jelenti s ilyenkor meneküljön az ember is, ha tud, mert különben őt is feleszik minden más ételme szerrel, gabonával és megehető tárgygyal, ami csak a háznál található. Veszedelmességüket még borzasztóbbá teszi az, hogy leginkább éjjel szoktak ilyen rablóhadjáratokra indulni. Gordon Cumming, a híres oroszlánvadász beszéli, hogy egy óriási *Cafferbivaly*t szemeláltára 10 percz alatt annyira felemésztettek, hogy csak a csontjai maradtak meg s e csontokban nem maradt egy csepp velő s nem maradt egy csepp nedvesség.

Épp ily rettenetes csapások a Termes-hangyák, vagy Termiták is Afrika, Ázsia és Amerika tropikus vidékeire. Ezen hangyák egész rendszeres államot képeznek, melyben vannak dolgozók, az államot védő katonák, himek és nőstények; szaporaságuk enormis nagy, mert egyetlenegy nő egy nap alatt 80.000 petét képes tojni. Óriási, gyakran 3—5 méter magas, sziklakemény lakóházakat építenek maguknak, de, ha kirándulásaikban, vagy uj telep keresésekor emberi alakokra akadnak, ebbe telepednek le s a tulajdonos egy napon azon veszi magát észre, hogy háza, óljai, magtárai, mint a kártyaházak, porrá, hamuvá dőlnek össze, mert a házak, épületek minden része belülről úgy ki van rágva és éve, hogy csak külső, papírvékony váza marad meg az épületnek,

mert az épületek belsejének kirágott anyagát saját telepük felépítésére használják.

Minden szétrágható butordarab, ágy, asztal, székek, egy könnyű ujjnyomásra összeesnek, annyira ki lesznek üregesítve. A magtárakban nem marad egy szem gabona, nem marad egy atom liszt vagy egyéb élelem a házakban, falvakban, melyeket megrohannak. Néha a lábon álló gabonatermésből még a szalma sem marad meg. Anderson, Burmeister, Lenz láttak óriási majd másfél méter átmérőjű fatörzseket, melyek egy lábrugásra összedőltek, mert csupán csak papírvékony külső héjből állottak s belsejük annyira ki volt vájva. Ha pedig egy-egy ilyen kártevő telepet az ember el akar pusztítani, a legelső ütésnél, melylyel lyuk lesz törve lakásukon, — megjelennek a katonák, s vak dühvel esnek a támadóra oly töméntelen mennyiségben, hogy éles, fájdalmas sebet okozó rágonyaikkal akár halálra is marhatják az illetőket. Egyes szavahihető utazók, de maguk a benszülöttek is megerősítik azon tényt, hogy egy-egy vándorló termita csapat, alvó-, vagy utjukba kerülő embert, állatot, elevenen csontvázzá rágott,

Engesztelhetetlen ellenségei az európai utazók, bevándorlóknak, sőt gyakran a benszülötteknek is a fenti világrészekben, a mi szunyogjainkhoz hasonló Mosquitók! Csakhogy ezek nagysága, csipése, vérszomja annyival nagyobb a mi szunyogéinknál, a mennyivel nagyobb s vérszomjasabb a tigris a házi macskánál. Valamennyi délövi tartomány meg van ezekkel verve. Vérszomjuk, csipésük ereje az ember arcza és tagjaiból — mert még a ruhán is áthatol szurásuk — valóságos daganat-monstrumokat csinálnak és ezen fájdalmasan égő daganatok csak 2—3 nap multán lohadnak le, s nem használ ellenük sem szivarfüst, sem tüzrakás és sem más óvszer.

Az alattomos és láthatatlan ellenségek egyik legveszélyesebbike a Nyugat-India és a Dél-Amerikában élő Homoki balha (*Pulex penetrans*). Ezen, a mi balháinkhoz hasonló, de nem ugró élősdí különösen a gyapotültetvények talaján és a tengerpartok homokos környékén található és a nöstények oly észrevétlenül furják magukat az emberek és állatok körmei alá, hogy csak akkor lehet észrevenni őket, mikor már késő és viszketni és vörösödni kezd az illető láb vagy kéz ujja. E vörösödés után a nő üreget váj és petéit lerakja s ekkor diónyi nagy, annyira fájdalmas, genyedő gyulladás következik, hogy az ember szinte örjöngni kezd az óriási fájdalmakban, az állatok pedig megvesznek bele s az illető tagot amputálni kell, mert másképp nem gyógyítható. Egyeseknél nagynéha sikerül, hogy egy ügyes vágással a petéket még a genyedés előtt el lehet távolítani, de ezek igen ritka esetek.

Ugyanilyen lappangó, alattomos ellenség a Medinai féreg (*Filaria medinensis*) Afrikának és Ázsiának lakóira. Ez olyan vastag, vagy kissé vastagabb, mint egy jó erős házi czérna, de megnő 25—36 lábnyi hosszura is az áldozat testében. Leginkább a fürdők és vízfordók vannak kitéve támadásainak s észrevétlenül a talp, lábikra, hát vagy a karok vastag husába furja magát és csak akkor vehetni észre, mikor iszonyu fájdalmak, sorvasztó láz, genyes, erősen meggyulladó óriási kelevény alakjában jelentkezik. Könnyen halált is okozhat vérmérgezés következtében. Orvoslása nagy ügyességet ki-

ván, t. i. a bőrt fel kell vágni s nagyon óvatosan kihuzni, mert ha beleszakad, még rosszabb, miután újra megnő és még nagyobb kinokat okoz a betegnek. Rendesen egy olyan kis fakészüléket — minő a csigás kutaké — erősítenek meg a megtámadott testrészen, azaz egy forgatható hengerkét, s erre lassan felgombolyítják az egész férget. Hogy mily pokoli alattomosággal támad — azt a következők eléggé illusztrálják: Egy tengerész katona csupán fél óra hosszáig sétált mezitláb Afrikában a Cape Coast Castle folyó partjain, s Angliába visszatértekor lepték meg az iszonyatosan gyöttrő fájdalmak. Örjögött, mint egy lázbeteg kinjában, s le kellett az ágyba kötözni, mert mint egy örült, folyton a világba akart szaladni. Az orvosok elképzelni sem tudták, mi baja? Végre sarka feltört, s az erősen gyulladt sebből egy hegedűhur vastagságú fonalforma szálacska lógott ki. Kevéssel reá, egyik karjában érzett őrlítő fájdalmakat s egész teste száradni, fogyni kezdett rohamosan. Ezen vörös daganat is feltört, s ebből egy 19 láb hosszú medina-férget huztak ki. De még nem szakadt vége a kinoknak, s e szegény ember, ki már csak váza volt önmagának, még egy harmadik kinait is átszenvedte és az a lábikra vastag izmai közt rejtőzött. Ugyancsak így járt a Senegalpartvidéken egy francia katona, kin csak hónapok múlva, hazájába visszatérése után tört ki e rettentő baj. Először sarkán, majd ballábikráján mutatkozott, épp olyan irtózatossá kinlódás között, mint fentebb leirtuk. Egyes vidékeken egészen epidemikusan lép fel e csapás; és sokszor a falvak egyik végüktől a másikig visszahangoznak azon nem is emberi fájdalomordításoktól, melyeket a rettentő kinok csalnak a fetregő áldozatok ajkaira. Egyeseknél még a szemgolyóba is befészkei magát s ekkor természetesen kifoly a szem és teljes vakság marad hátra. Megtámad e féreg állatokat is. Lovak, kutyák, öszvérek ilyenkor bőszülten, szinte veszetten addig nyargalnak, míg vagy össze nem törik magukat, vagy meg nem szakadnak a fáradságtól.

A tropicus övek rettenetes forrósága a benszülötteket egészen elszoktatja a ruhaviseléستől. A legtöbb csak ágyéka körül visel egy könnyű kötőt, vagy rövid uszónadrág-félét és ekkép testét jóformán semmi sem védi az ilyen alattomos támadásoktól. Ekkép történhetik meg ezután Java, Kelet-India, Ceylon és Afrikában az, hogy a mocsári nádalyok áldozataivá lesznek a bennlakók. E nádalyfajok árkok, rizscsatornák és minden mocsaras vízben nagy mennyiségben tenyésznek s egyes vidékeknek egész rémeivé válnak, mert a nap legnagyobb részét a nádak, sásak és vizinövények a vízhez közel érő levelein leskelődve töltik s csoportosan vetik magukat az odatévedő emberre vagy állatra oly tömegben és olyan éhdühvel, hogy a meglepett áldozat kevés idő múlva a vérvesztéségtől lankadtan összerogyik és meghal, mert a nádalyokat letépni nem lehet, a hus kiszakítása nélkül, annyira befurják magukat. Spixnek egy utazása alkalmával, szemeláttára ötétek meg két teherhordóját, kiszíva alig 5—6 percz alatt minden csepp vérüket. „Egy sással és vizinövényekkel sűrűn benőtt mocsaras vidéken vitt át utunk — írja — egyszerre az előlmenők közt ijedt ordítás harsant fel s én kiugorva a rudakra kötött függő ágyból, a legborzasztóbb látvány szemtanuja lettem: Két emberem a szó szoros értelmében el volt boritva nyüzsgő, tekergő, csimpajkodó fekete-zöldes na-

dályoktól, annyira, hogy testük nem is látszott és a mocsári növények tömkelegéből, mintha valami láthatatlan kéz lövöldözte volna elő, egymásután s folytonosan vetették ki magukat ezen apró, vérszomjas szörnyek. Kiséretem minden tagja messze futott a szerencsétlenektől, kik szivszaggató hangon, tántorogva könyörögtek segélyért és véres kezeikkel iparkodtak magukról leszaggatni a vérszopókat. Kiséretem, bár jajgatott, átkozódott, de közel nem eresztett. — Segíteni most már ugy sem lehet, még ha só és hamu volna is kéznél, mert már vérük nagy része oda van s a számtalan lyukacsán ugyis elfolyna minden csepp vérük. Csakugyan szemem láttára a tántorgó alakok összeroskadtak s alig 15 percz alatt mozdulataik mind gyöngébbek, jajjaik, nyögéseik mind elhalóbbak és hörgőbbek lettek s a két test csak egy utálatos, nyüzsgő, vonagló nadályhalomnak nézett ki, melyet koronként görcsös rángatózás s vonaglás rázott meg.“

Bár Európában is megkeserítik a lakók életét és sokszor kiűzik lakásaikból az elszaporodott poloskák és lehetlenné teszik az éji nyugalmat, de ezen alkalmatlanság semmi azon félelemhez képest, melyet Persiában, a poloskák ezen szülő honában, ki kell állani az idegen utazónak, ha arra gondol, hogy élete milyen könnyen áldozatul eshetik éji nyugalma közben az ott, a házak, falak és romok hasadékaiban tanyázó poloska nagy és poloska formájú rovar egyszerű szurásának. Bár alakja egészen a poloskaé, de még sem az, hanem a kullancsokhoz tartozik, ezen vérvörös, apró, fehér pontokkal behintett, lapos testű, parányi szörnyecske! Ez az ugynevezett Persa Kullancs (*Argas persicus*) és éjjel jó elő rejtekéből; a bensülötteket ritkán, leginkább az idegeneket marja meg. Bár a szurása kicsi, de mégis annyira fájdalmas s az egész testet annyira átjáró, hogy a legmélyebb álomból is fájdalmas sikolylyal ébrednek fel. A szurás helyén rémitő gyorsasággal a legrosszabb indulatu fekélyes dag képződik s 24 óra mulva a legrettenetesebb kinok közt beáll a halál. Hogy minő leirhatlan gyötrő e mérge ereje, azt mutatják azon őrzítő kinok, melyek az áldozatot jóformán az esztől, értelmétől fosztják meg, annyira, hogy őrzöngve, tajtékozva, saját karjairól fogaival tépi le a hust s a földön hempereg, üti, zuzza magát. Legelőször is az 1720-ban Persiába küldött angol követség tagjai hozták ezen mérge rovarka híret Európába. E követség Persia Miana nevű városkájában két tagját veszté el, kiket megmaradt álmukban s csak a kínzó fájdalomra ébredtek fel. Ekkor látták, hogy ezt egy kis vörös poloskaforma rovar okozza s innen van a régi neve: „Mianai mérge poloska“. Ifj. Kotzebue, persiai utazásáról irt könyvében elmondja, hogy ott jártában Dirha, kis városka lakói az egész várost odahagyták és a két mértföldnyire fekvő Kestan hegység lejtőjén telepedtek le, mert már hetek, napok óta egyik halott a másikat érte e rovar szurásától. Továbbá említi, hogy egy gazdag persa saját kezével gyujtotta fel szép házát, hogy porig égjen, mert kedvencz neje s egy lánykája lettek áldozatai ezen kullancs-fajnak egyetlen éjszakán s így legalább gyökeresen elirtotta a hány csak volt háza falainak repedéseiben. Lyndell, Arnton, Thwell és több más utazó, mind e rovarka szurásától haltak meg távol Persia belsejében a legészvesztőbb kinok között.

A kullancsok néhány faja náluk és Európában is él s a moha közt vagy a füveken és fákon rejtőzve, vetik magukat az állatokra és emberekre. De a mi kullancsaink marása veszélytelen, mert e parányi állatok, belecsimpajkozva a bőrbe, ha vérrel tele szívták magukat, mogyoró nagyságúra nőnek és kihuzhatók a sebből — csak vigyázni kell, nehogy orrmányuk a hirtelen rántással a sebbe szakadjon, mert ekkor gyuladást okoznak. Legczélszerűbb egy csepp faolajat cseppenteni rájuk. Ez azonnal megöli őket s maguktól hullanak le. De nem ilyenek az amerikai kullancs-fajok, kivált a Vészes kullancs (*Amblyomma americanum*.) Ez gyakran országos csapássá válik s a szó szoros értelmében fejvesztett rémületbe ejt egész környékeket. Nem biztos előle sem ember, sem állat. Nemcsak a szabadban él, de a házakba, szobákba is bekerül. Éhesen alig kendermag nagyságu, tele sziva akkora lesz, mint egy ujjhegy s színe vörös, fehér hátfoltokkal. Szurása oly finom, hogy addig nem is érezni, míg csak félig be nem furta magát s ekkor egy, erre a célra különösen készített fogócskával kell kihuzni. Ha teleszivta magát, leesik ugyan magától, de előbb a sebben egy petéssel telt fészket hagy hátra. Ezen peték — mint mondják — a testbe elterjedve oly erős és sorvasztó lázakat okoznak, hogy az emberek, állatok szinte dühöngőkké lesznek az éles fájdalomtól.

Ezek és még más számtalan veszélyek várnak azokra, kik itt hagyva honuk nyugalmas, veszélytelen tájait, a tropicus paradicsomokba kíváncznak! . . . azért hát ne:

„VÁNDOROLJATOK KI!“

Hét főbűnök az állatvilágban.

E könyv hasábjain „Lélek és ösztön“ czim alatt kifejtettük, hogy az embereknek az állatokkal való összehasonlítása egyik biztos mód lenne a tudományos psychologia megállapítására, ugy most azt állítjuk, hogy az állatok vétkei és bűneinek összehasonlítása az emberekéivel olyannyira fontos a criminalistákra, hogy a legmélyebb tanulmányozást és észlelést tenné szükségessé, mert ez összehasonlítás által az emberi léleknek és cselekedeteknek sok megfejthetetlen kérdését lehetne — kivált a bűnügyekben — megoldani.

A legtöbb vétek és bűnnek megfogalmazása és alapja — tehát a tény — azon ellenállhatatlan vak ösztönből indul ki — mely az emberekben szintén megvan — s csakis a kivétel és az elkövetés módozatai származnak az egyéni értelem- és lélektől — így más elbirálás és más — tehát enyhébb — büntetés alá kell, hogy essék azon bűn, melynek szülője az ösztön, és más alá az az egyén, kinél az értelem és szellem felett az ösztön áll tulsúlyban.

Mert bármily raffináltan éleselmű legyen is a bűn, mindig van benne valami, mi csupán a vak ösztönre vezethető vissza, mely a legértelmesebb emberben is a lélek és akarat mellett szunnyad; sőt vannak bűnök, melyek egyedül az ösztön ellenállhatatlan kényszerítéséből születnek s hajtják az egyént az elkövetésre. Itt tehát a lélek- és értelemnek magában a bűnben semmi része sincs, hanem csak azon módokat és eszközöket eszeli ki, melyekkel a bünt ügyesen végrehajthatja, elpalástolhatja s a bűnhődést elkerülheti, mert erre az ösztön, az indító ok, nem képes; ez csak vakon, ellenállhatatlanul a tett elkövetésére kényszeríti.

Mennél fejlettebb — mondjuk, mennél műveltebb — a lélek, mennél magasabb az értelem, — tehát mennél inkább ki van az „egyén“ az emberben fejlődve, annál kevésbé nyilatkozik az ösztön, ellenesetben pedig viszont annál nagyobb mértékben. Csakhogy itt még nagy szerepet játszik az átöröklés is, mely semmiféle mesterség, nevelés és hajlam által el nem sajátítható, miután csakis a „születési öröklés“ által keletkezik — s így ezt is az ösztönnel azonosíthatjuk, működjék bár szellemileg vagy anyagilag, mert ennek hatása is csak egy belső kényszer, melynek az akarat csak igen ritkán képes ellentállni.

Ugyancsak Lacassagnac*) mondja, hogy: „A farkasok morálja igen

* Lacassagnac: „A criminalitás az állatvilágban.“

alkalmas volna, hogy a criminalistákat az emberek erkölcsi élete felől felvilágosítsa,“ de egyttal arra a conclusióra jut, hogy csakis az emberek bűnössége annyira öntudatos, hogy tudják, érzik, szégyenlik a bűnt — de cselekszik mégis, sőt elleplezésekkel, cselekkel igyekeznek a bűnhődésnek — miután ennek tudatában vannak — elejét venni, de azt nem mondja — nem is tagadja ugyan — csak kertelés és kerülgetés által iparkodik elodázni, hogy az állat szintén öntudatosan cselekszi-e a bűnt, tudatában van-e annak, hogy bűnhődni fog — egyáltalán érzi-e azt, hogy bűnös?

A fent elmondottak után, tehát már most párhuzamot vonhatunk az emberek és állatok vétékessége között. Azon állatoknál, melyeknek értelme, szelleme — tehát a lélek — fel van ébresztve, az ösztönt nagyon csekély részben, csakis a mindennapi létfenntartási esetek szűk korlátai között látjuk némileg nyilvánulni, ellenben a vadon élőknél, hol a szellemi élet csakis oly erőszakos esetekben nyilvánul, melyeknél az ösztön nem nyújthat megoldási módot, legtöbbször az ösztön uralja minden tetteiket, a külső viszonyok és körülmények változása szerint — így az állatvilág bűnei és vétkei is kétféle eredetűek: ösztönből eredők és értelmi, vagyis öntudatos bűnök.

A tisztán ösztönből eredő bűnökben kevésbé akadunk az öntudat és értelem oly nagy nyomaira, mint az értelmi bűnökben; ezekben mindig a megdöbbenés s a bűn tudata nyilatkozik, sőt nyilatkozik még a bűnhődés tudata mellett, az elővigyázatosság, a bűnhődés félelme, nemcsak a tett után s a rajtakapás eseteiben, de a tett elkövetése előtt is, mi kézzelfoghatólag bizonyítja azt, hogy az állat tudja, hogy rosszat tesz, de megteszi, megpróbálja tenni, mert arra is gondol, hátha sikerül s nem tudják meg, így nem lesz megbüntetve.

Hogy az öntudatos bűnök inkább a háziállatoknál, vagy huzamosabb ideig az emberek környezetében élő s szelíd állatoknál fordulnak elő legtöbbször, az igen természetes, mert ezeknél a környezet sokfélesége, változatosága, a bánásmód és a szelidítés felébresztette, kifejlesztette az értelmet, a lelket s ezzel bizonyos ítélő- és következtető tehetséget is, miket a vadonban élőknél a megszokott s a folyton egy környezet, s a napról-napra az ösztönöknek hódoló életmód egyformasága ennyire nem ébreszthetett fel. E mindennapi életből vett s mindenki által tapasztalt eme egyszerű példák is eléggé bizonyítanak: Pl. egy betanított vadászkutya — bár az engedelmesre tanítva, szoktatva van, mégis csak úgy engedelmeskedik, ha akar. De valahányszor urának — egy vagy más okból — nem engedelmeskedik, kevés időre reá nyűszítve, nyöszörögve csuszik lábaihoz, hogy ne verje meg engedetlenségéért. Ezt minden vadász tapasztalta, s egész világosan úgy magyarázza, hogy azért nyűszít — quasi könyörög — mert tudja, hogy rosszat tett és hogy ne legyen megbüntetve.

Nagybátyám vizslája a legjobb vadászeb volt, de kimondhatlan farkos, úgy hogy a tüzhelyről, konyhából ellopott mindent, mit elérhetett. Természetesen, ha rajtakapták, elverték jól. Nem egyszer észleltem, mikor az udvarról az ablakon át meglátta a húst a konyhaasztalon, belopódzott, de e mellett óvatosan körültekintgetett, nincs-e ott valaki, s gyorsan lekapta a

hust, hátra lopózkodott vele a kert végébe, s ha senki rajta nem kapta, olyan ártatlan pofát csinált, midőn újra bejött, mintha nem is ő tette volna. Ha pedig rajtakapták, ilyenkor keservesen üvöltözve, behuzott farkkal, mintegy kérve csuszott lábaink elé, s már előre annyira ordított, mintha a korbácsot már a hátán érezte volna, s ordítózva hátra-hátra a fogas felé tekintgetett, hol a korbács lógott, melylyel ki szokott kapni. Kétszer történt meg, hogy a büntetés elől elszökött s a hívásra nem jött vissza, ilyenkor jobban meg lett fenytve, mint máskor, s ezt szintén megjegyezve, többé nem szökött meg a csiny után. Megfigyeltem továbbá, hogy mikor a lopott jószágot falatozta, — s a kertajtó nyilott — otthagya a prédát, s kerülőutakon sompolygott el, s mitsem tudó pofával került újra elő. Megtörtént az is, hogy lopásközben rákiáltottam; erre elsompolygott és két-három órán keresztül, ha én kerültem elébe, előttem vinnyogott, nyöszörgött, de más személy előtt, a ki tettét nem látta, a szokott vig és fürge volt. Ha a házórző kutya, vagy a macskák voltak a konyhában, akkor egész szemtelenül lopta el, a mit ért, s nem a kertbe vitte, hanem mindjárt a folyosón levő padlás-feljáró alá rejtőzve, ette meg; ezután bárki jött is, nem bujt, nem futott, mint máskor, ha még a komondorok és macskák közelben voltak, hanem nyugodtan, hasalt le, ő is a közelben, s a kiabálásra és lármázásra fülét se billentette, hanem nyugodtan, ártatlanul nézett mindenkire; ellenben, ha többi, szintén tolvaj kollégái nem voltak ott, már az első kiáltásra, behuzott farkkal, a fal és korlátok védelme alatt szökött ki a folyosóról.

Ama gazdátlan piaczi kutyák, melyek mondhatni félvad állapotban élőködnek, még ezek is érzik a bűnös öntudatot; mert, ha valamit úgy lőknek nekik, azt mindjárt neki hasalva költik el, az ajándékozó előtt, de bezzeg nyargalnak, ha egy-egy darab hust, vagy czipót lopnak a kosarából és áruasztalról, akár vette észre az illető károsult, akár nem — és ezt messze, félreeső helyen költik el, s az nap azon asztalt és kosarat félve s mindig futásra készen, kerülgetik. Most nézzük azon egészen vad állatokat, melyeket szintén az éhség ösztönöz a lopásra, tudják-e ezek is, hogy bünt, rosszat cselekesznek s félnek-e, tudnak-e a büntetésről? Itt van mindjárt a szarka. Ez, ha fiatal 2—4 napos nyulfiókákra talál, nem rohanja meg azonnal őket, hanem előbb felemelkedik a légbe, s körülkémlél, hogy az anya nincs-e közelben valahol, hogy a fiókák sivitására előrohanhasson, mert azt nagyon jól tudja, hogy a nyulanya veszedelmes ellenfél, mert első lábaival olyan ügyesen s gyorsan csapdos a rabló felé, hogy ennek meg kell futamodni. A torkosfalók (*Gulo borealis*) pedig annyira ez ösztön kényszerítő hatása alatt áll, hogy bár tudva a veszélyt, mégis mellöz minden cselet és ravaszsgót, s vakon megy a prédának. De némelykor, hogy csupán lopási vágyát elégíthesse ki, tisztos távolban — fedezve magát a bokrok, gödrök árnyékában, hetekig követi a prémvadászokat, s ezek csapdáiba és fogóiba került vadakat ügyesen kilopkodja és elhordogatva elrejtí. Ugy, hogy a Hudson-, Erie-tavak körüli, a canadai és a szibériai prémvadászok kétségbeesve keresnek fel más vad-fogó területet — sokszor 10—12 mértfölddel távolabb, hogy e rabló nyomukat elveszítse, mert tudják, hogy ha egyszer felfedezte őket, egyetlen vadat sem fognak többé

csapdáikban találni, mert előbb kilopkodja belőlük a Wolwerain, mint ők, sőt még az elrejtett prémkészletet is felkutatja s elhordja; megtörténik sokszor az is, hogy egy prémvadásznak egész idényét tönkreteszi, mert követi utána megy, más vidékre is.

Ezen elmondott s az alábbiakhoz hasonló példák indították az ó-kori népeket arra, hogy a büntető állatokat ugyanolyan büntetéssel sujtsák, mint a bünöket elkövető embereket. Bár az az eszme, hogy az állat birhat a bün tudatával — csak oly sejtőlegesen élt lelkükben, hogy az okát bizonyára nem tudták volna megmondani, mi indítja őket a megtorlás tényére, azon a czélon kívül, hogy megsemmisítve a bünöst, ez többé hasonló bünt ne követhessen el.

Igy Mózes törvénye elrendeli, hogy: megkövezendő ama bika, mely embert, asszonyt halálra döföd, és fogságra vetendők ama lovak és szamarak, melyek lusták, akaratosak s rugdalózdók.

A görög s római történelem is mutat fel példákat: Igy Nero keresztrefeszített egy kutyát, mely rögtön vonítani kezdett, mihelyt ő a lantot pengette; Ethaunos archon pedig egy bakkecskét nyuzatott meg elvenen, mert egy gyermeket halálra öklelt.

A középkor története pedig éppen telve van a hernyók, egerek és patkányok elleni kiátkozásokkal. 1543-ban Grenobleban a városi tanács a szőlőket megsemmisítő csigákat excommunicáltatta; 1585-ben pedig a velencei fővicarius ünnepélyes szertartással átok és elpusztulás fenyegetése mellett parancsolta ki a hernyókat az országból. 1356-ban Lausanneban a bíróság egy sertést pallsal végeztetett ki, mert felfalt egy gyermeket, s ezen ítéletet épp oly actussal hajtottak végre a piacon, mint akár egy embernél; t. i. emberi ruházatban vezették a vérpadra. Az araboknál pedig még ma is, ha egy-egy a nyáját pusztító oroszlánt sikerül a lessgödörben megfogni, gyalázó, szítkozó és becsmérő szavakkal szidalmazza az egész törzs, s azután a nők és gyermekek agyonkövezik, s e mellett meg vannak győződve, hogy a szidalmakra az oroszlán szegyenli magát, s érzi azon lealázó gyalázatot, hogy gyáván, becstelen halállal — nők és gyermekek kezeitől — kell elpusztulnia!

A lélek és értelem fölötti eddigi tanmányaimban többször oly maggyöző bizonyítékára akadtam az állatok értelmisége és öntudatának, hogy szinte megdöbbenve kérdeztem önmagamtól, hogy honnan veszi az ember azt a jogot, hogy az állatokat oktanoknak, lelketleneknek és érzésnélkülieknek képzelve, őket tetszés szerint kinozza s pusztítsa? És e tekintetben még Lacassagnac is nagyon felületesen ítél s végez velük s látszik, hogy inkább theoreticus tételekből veszi következtetéseit, semmint önön észleleteiből, bár több helyen felemlíti, minő és mennyi beces anyagot gyűjtött a párisi Jardin de Plantes- és a Société d'Acclimations-ban. Igaz, hogy minden buvárnak, ki a lélektannal vagy általában az emberekkel foglalkozik, csakis az állatkertek lehetnek legjobb tanulmányhelyei, de csakis az olyan állatkertek, hol a szakismeret, tudás és értelmes kezelés minden állatfajnak megadja azt a környezetet, hogy abban fesztelenül és otthoniasan mozogjon. Kár, hogy a mi állatkertünk éppen nem nyújt ilyenre alkalmat rosszul gondozott állatai és üres ketreczeivel, szakértelmetlen, tudatlan kezelésével.

Hogy az állatok criminalitását megítélhessük kellőleg, beszámíthatóságukat kell megállapítani, valamint azt, hogy lelkük, értelmük van-e, vagy legáltalább ezeknek bírnak-e némi parányával?

Igenis bírnak! Csakhogy éppen e beszámíthatóság különbözteti meg élesen az ösztönökből eredő bünöket az öntudatos bünöktől. Az ösztönökből vétkezők, bár a lakolásra és bünhődésre számítanak s ezt csellel, ellentállással, vagy meneküléssel iparkodnak ki is kerülni, de nem bírnak tudatával annak, hogy ez bün; így úgy a szarka, mint a torkosfalók, nagyon jól tudják, hogy rablásuknál veszélylyel kell nekik megküzdeni, mint kell az Ichneumonnak, a nilusi intőnek, mely a krokodilustojásokat pusztítja, vagy az oroszlánnak, midőn a kafferbika kis bornyára vadász, de ők ezt a prédaszerzést, a létérti harc küzdelmeinek tekintik a veszélyek s a bünhődés tudatával. Midőn azonban a torkosfalók a prémvadászok után les és ezek töreit fosztogatja ki, teljes tudatával bír, hogy rosszat tesz, hogy bünhődik, ha nem vigyáz, azért ily alkalommal nem vakon, hanem a legravaszszabb csuszás, rejtőzéssel kerülgeti őket, hogy észrevétlen maradjon.

Ellenben az öntudatos bünöknél az állat is legtöbbször épp úgy tudja, hogy rosszat tett, mint az ember; tudja, hogy büntetének lakolás s bünhődés a következése, tehát a beszámíthatóság is csak szükségképpeni folyománya kell, hogy legyen a restség, boszu, gyilkosság, szerelemföltés, rablás, kéjvágy, torkosság büneiben ezeknek.

Ezekon kívül még a részegség vétkébe is belesnek az állatok némelyjei, ha az ember alkalmat ad nekik, s ekkor — akár csak a részeges ember — minden mértékletességük-, munkásságuk- és jó tulajdonságaikról leszoknak. A méhek, e szorgalmas, rendezett viszonyú rovarok, ha egyideig szeszszel kevert mézzel tartatnak, annyira rászoknak erre, hogy feledik előbbi munkásságukat, többé nem dolgoznak, csak a kész mézet fogják fogyasztani. A medve is könnyen rászokik a borra és pálinkára és ha a legjobban volt is betanítva, teljesen elfeledi előbbi mesterségét, szelidségét; de legfőképp rabjává tudnak lenni a nagyobb fajta majmok az ivás szenvedélyének. Így Richardson hajókapitány és buvár egy orangutangot szoktatott magához, mely minden útjában kísérte. E majom rendesen urával étkezett, egész emberi módon ült az asztalnál, kést, villát, asztalkendőt használva; s naponta kijárt neki egy kis adag rum és ebédnél a bor. A rumot annyira megszerette, hogy a matrózok már nem tudták rumadagjaikat hová dugni előle és sokszor a leghihetlenebb ügyes módon jutott a rumhoz, s lecsipte magát holtrészegre. Ura ilyenkor jól el-elverte, de csudálatos, hogy más, tiltott dologról egyszeri könnyü büntetésre is leszokott, de az ivásról a legszigorubb büntetés daczára sem. Ez lett halála is, mert a raktárnok az éléskamra ajtaját nyitva feledvén, Yim besurrant, s egy nagy üveg rumot elcsenve, elrejtőzött. Csak hörgéséről és ökredezéséről akadtak reá; s mert a nagy üveg rumot egy cseppig mind megitta, daczára az alkalmazott szereknek, másnapra szeszmergezésben mult ki.

A restség bünét leginkább a lovak, ökrök s a szamaraknál találjuk. Egy vén, kiérdemült lovat csak vízfordásra használtak, de már a harmadik for-

dulónál meg-megállt. S persze ilyenkor záporként hullottak rá az ütések. Egy alkalommal neki indult, de rögtön erősen sántítani kezdett, úgy hogy az istállóba vezették vissza. Másnap ugyanez a jelenet következett be: a harmadik fordulónál — nem várva be az ostor nógatását, sántított . . . s ez így ment jó ideig — míg rájöttek ravaszágára; — ugyanígy tett egy szamár; ez meg rögtön a földre vetette magát, mihelyt a szokottnál nagyobb terhet raktak rá s rugdalódnai, s rángani kezdett, mintha megdöglenni akarna.

Az irigységnek igen sok példájára akadunk szintén úgy az emlős-, mint a szárnyas-világban, mely úgy a kenyéririgység-, mint a szellemi irigységben nyilvánul: A Rhesus-majom (*Inuus rhesus*) társait nemcsak enni nem engedi, de a mennyi ételmet csak bir, szájába töm, kezei és lábaiba fog és maga köré gyűjtve, ráül és dühösen védi, a fenmaradót pedig, hogy társai ne élvezhessék, büzös váladékaival mocskolja és keveri be. A tengeliczek és a Vidah pintyek (*Vidua principalis*) bár jól vannak iakva, többi társaikat sem enni, sem inni, sőt fürödni sem engedik, ha még annyi vizes és étedény legyen is a kalitban. De legjellemzőbb a következő példa: Egy könnyű szárnysebbel lött kányát (*Milvius regalis*) vettem s ezt egy szobában ápoltam. A seb begyógyult s a madár jól érezte magát. Azon szobában azonban még egy egérszürke s két angora macska is tanyázott. Eleintén a kánya rájuk sem nézett, de egy hét múlva már — mikor a macskák reggelizni kezdtek — tejes zsemlyét — a kánya ott hagyta az ő táplálékát, a nyers hust, s elüzve a macskákat, ezek tejes zsemlyéjét falta fel. Néha annyit falt, hogy szinte tátongott bele, sőt ki is hányta, de csakhogv azok ne ehessenek, ő falta fel a neki természetellenes tápot. Egy szürke papagájom, mely a legjámborabb és okosabb jószág volt és soha sem bántott egy madarat sem, egy szelid kanárinak, mely ujjamon üldögélt s nekem kedveskedett, egy roppantással összezuzta a fejét, midőn én — erre nem is gondolva, a kanárral ujjamon feléje mentem, azért, hogy hívására nem ügyeltem, most — mint máskor, s ezen tette után azonnal a spatetára repült fel, mert látta, hogy első mérgemben a pulykatoll után nyulok, a mivel ki szokott rendesen kapni, ha valami rosszat tett. Szintén kiváló példáját mutatják a chingák (*Mephitis suffocans*) az irigységnek a párzás idején. Ezen emlős oly iszonyu büzös folyadékot tud magából lövellni, hogv embert, állatot fuldoklás, ájulás és hányás lep meg tőle, s ez iszonyu búzt $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ évig semmiféle szappan, szagos víz, fürdés és maró szerekkel eltüntetni nem lehet. Egy-egy chinga nöstényt két-három him szokott kísérni a párzás idején, mely néha 2—3 napon át udvaroltat mindhárommal magának, mig végre választ. Ilyenkor a visszautasított himek egyike vagy másika, úgy a nöstényt, mint választottját boszúból végig lövelli büzös váladékával, de aztán nyargal is eszeveszetten, mert a feldühített pár agyonmarja, ha heéri. De az irigy, visszautasított imádó boszuja teljes, mert sem a nő, sem a him egymást a förtelmes, okádtató szagtól megközelíteni sem bírja, sőt még a többi chingák is messze elkerülik, így az idényben a párzás örömeitől elesnek, mert kell egy jó fél év, mig ama szag elpárolog.

A bosszuállásról pedig annyi hiteles adat áll rendelkezésre, hogy a legfőbbeket lehet csak felsorolnunk. Egy a nöstényektől mellözött himgalamb egy

héten át, minden éjjel a galambduczba rohant be s ott dühösen verte, czibálta társait, míg csak ki nem fáradt s kizavarta a vak éjbe valamennyit. Calcutában pedig egy szabó, mikor a Nizam elefántjai naponta elhaladtak ablaka előtt, a legvénebb himnek néhányszor gyümölcsöt s kenyeret adott — úgy, hogy az elefánt e szokásból orrmányát naponkint benyujtogatta hozzá, de a szabónak nem mindig volt kedve, így két napon át, az elefánt orrmányát, hogy leszokják a benyujtogatásról, tüjével megszurta. A harmadik napon az elefánt — szintén benyujtotta orrmányát s midőn látta, hogy a szabó újra a tüvel akarja érinteni, olyan erős vizsugárt lövellt orrmányából a szemei közé, hogy a szabó elszedülve bukott a földre. 1882-ben Barnum menageriájában, 1885-ben pedig a londoni állatkertben történt hogy a különben szelid és jóindulatu elefántok ápolóikat, kik durván ütlegelték és kinozták őket, agyaraikkal döfödték agyon; sőt a londoni esetnél ez állatóriás, midőn a másik ápoló óljába lépett, fenyegető trombitálás között, az átdöfött holttestet orrmányával, ennek lábai elé dobta. De legmegrázóbb a következő eset: Stehrül, rotterdami öreg, nőtlen magánzónak egy olvan kedvencz macskája volt, hogy vele evett az asztalnál mindenből s az örökös dédelgetést s kedvezést szinte megkövetelte. Egy alkalommal vendége volt az öreg urnak, ki előtt nem akarva kimutatni tulságos szeretetét, macskájának, mely folyton körülte nyávogott, csak a földre vetett egy csirkeczombot s mérgesen rákiáltott: „Takarodj innen, ma neked így is jó lesz“. A macska rá sem nézett az odavetett falatra, hanem boszusan a szoba szögletébe vonta magát. Ebéd után a vendég — míg az öreg ur szokott délutáni álmát aludta, a kertbe ment sétálni; de mikor sétája végeztével a szobába lépett — a borzadály rettentő kiáltását hallatta, mert öreg barátja, véreben uszva, szétroncsolt torokkal, halva feküdt karosszékében. A sebekről és a körmök nyomairól a macskát gyanították a gyilkosnak, de ezt nem lelték sehol. De hogy erről megbizonyosodjanak, a halott kezére hosszú fonalat kötöttek s a másik szobába csendesen elrejtőzve, rángatni kezdték a fonalat, miáltal a halott kezes feje mozogni kezdett. Erre, mint egy ördög, borzolt szőrrel, dühtől lángoló szemekkel bujt elő a macska a kandallóból s a halottra rohanva, körmeit arczába, torkába vagdosva, fogai-
val is újra marczangolni kezdte a hullát. Erre berohantak, hogy a gyilkos dögöt agyonüthessék, de ez egy óriási szökéssel, az ablakon át kimenekült s úgy eltűnt, hogy azóta sohasem látták. E rémes eset, mely az 1865-iki „Fauna“ czimű természettudományi közlönyben lett megírva, egyedül is egyesíti az átgondolt boszuálló gyilkosságot, a bűnhődés tudatát: a rejtőzés- és menekülésben. A szerelemfáltás pedig még a legjámborabb állatokat is dühössé, vérengzővé teszi. A him oroslánok addig küzdenek egymással egy-egy nőért, míg egyik ott nem marad a küzdtéren, néha mindkettő; a him kanguruk közül a vénebb himek a vízbe fojtják a fiatalabbakat a küzdés hevében. A Hamadryasok és Geladak, e hatalmas izomerejü majmokból azon him, melynek nőjét egy másik him, ha csak egy torokhanggal is üdvözli, vagy egy bogarat csip le előzékenyen sörényéről, oly vérengző dühhel támadja meg, hogy ritkán épül ki sebeiből, ha ugyan ott mindjárt meg nem döglük. A pompás színezetü amerikai pápapinty (*Fringilla ciris*) is annyira féltékeny, hogy azon himet

órákig, mértföldekre üldözi, a melyik csak területére mer szállani, hol minden pár nöcskéjével egyedül él és fészkel. A Capfölddel szomszédos tartomány négerei jobban félnek a Csakma-majmoktól (*Cynocephalus porcarius*), mint a ragadozóktól, mert ezek kilesik, ha a férfiak távoznak a telepről, akkor elő-örsöket állítva ki, betörnek s a gyermekeket, nőket összevissza marják, ütik, pofozzák, körmölik s a mit találnak, ellopják és magukkal viszik. Minden Csakmának van az erdőben egy rejtett faoduban raktára, hova minden lopott tárgyat eldug és őriz. Ha észreveszi, hogy arra ember jár, más helyet keres. Megesett többször, hogy egyes embereket az erdőben kiraboltak s rutul összevissza harapdálva, magukkal vitték minden javait. A macskák torkossága szintén ismeretes, valamint az is, mennyi furfanggal eszik le a tejfölt s hogy ugranak meg a legkisebb zörejre, félve az ütlegektől; épp így a majmokat is a legkörömfontabb lopásokra indítja e bűn, annak daczára, hogy tudják, miszerint ütleg lesz a következménye torkosságuknak.

Hátra van még a kéjvágý. Az állatokban rendszerint csak az év bizonyos szakában ébred fel a nemi ösztön — de a majmok legtöbbször folyton ébren van s mondhatni a mi bűn e részben csak divik az emberek között, náluk is mind feltalálható — a mértéktelenségtől elkezdve. A kék pofájú Mandrillnál (Mormon maimon) azonban ez a végletekig megy. Bárki próbálja meg s öleljen át vagy csókoljon meg egy nőt, leánykát kalitja előtt, meg fogja látni, hogy minő magánkívüli, rettenetes dühbe jó ilyenkor s jaj volna ama férfinak, ha a Mandrill elérhetné. A párisi Jardin de plantesban egy him Mandrill kiszökött kalitkájából s minden kísérlet hiába való volt ujra befogni, mert megfogni, ördögi dühe, hallatlan izomereje s rettenetes fogai miatt senki sem merte sem pokróczok, sem hálókkaal. Végre az igazgatónak egy jó gondolatja támadt: ismervén a veszedelmes dög féktelen természetét, kalitja ajtaját felhuzatta egy hosszú kötéllel és e kalit másik végére — persze kívül — az ápolónak serdülő leányát állította egy ápolóval úgy, hogy a majom lássa is őket, de ha hozzájuk akar jutni, kalitján kelljen keresztül menni. A leányka énekelni kezdett, hogy a majom figyelmét felébressze — mikor ez megtörtént, az ápoló a leányt ölelgetni kezdte. Maguk az ápolók is megdöb-bentek arra a pokoli dühre, mi a majmot egyszerre elfogta; fogait csattogtatva, villámgyorsan ereszkedett le a fáról s izzó, forgó szemekkel feledve minden előbbi eszélyességét — csak féktelen szenvedélyétől üzelve, a kalitba rohant, hogy ama férfira vethesse magát s ekkor az ajtó lehullt és ujra fogva lett. Lehetetlen a dühöt leírni, valamint azt az ördögi pofát, mit erre mutatott. Féktelen dühében le-lehullott a rácsozatról és görcsöket kapott s amaz ápolónak még hetek mulva se lehetett kalitjához közeledni a nélkül, hogy dühbe ne jöjjön mindannyiszor.

Ez elmondott tények eléggé megvilágítják a fentebbi kérdést és azt, hol szellemi élet van, ott öntudatnak és beszámíthatóságnak is kell lenni s a meddig az ember és állat hus-vérből áll, addig — bármily magas legyen is a lélek kifejltsége — büneiben az ösztön többé-kevésbé nyilatkozni fog.

Az állatok beszéde.

Van egy régi magyar babona, mely azt tartja, hogy vannak olyan vásárnapra szülöttek, különösen a hetedik gyermekek között, akik karácsony éjjelén megértik az állatok és madarak nyelvét!

Bármily nevetségesnek lássék is ez és némely babona, vagy valami lehetetlen történet, ezeknek alapja mégis mindig a való igazságban gyökerezik. Így tehát való az, hogy csakugyan léteznek emberek, akik az állatok és madarak nyelvét értik és hogy ezek egymás közt csakugyan beszélnek.

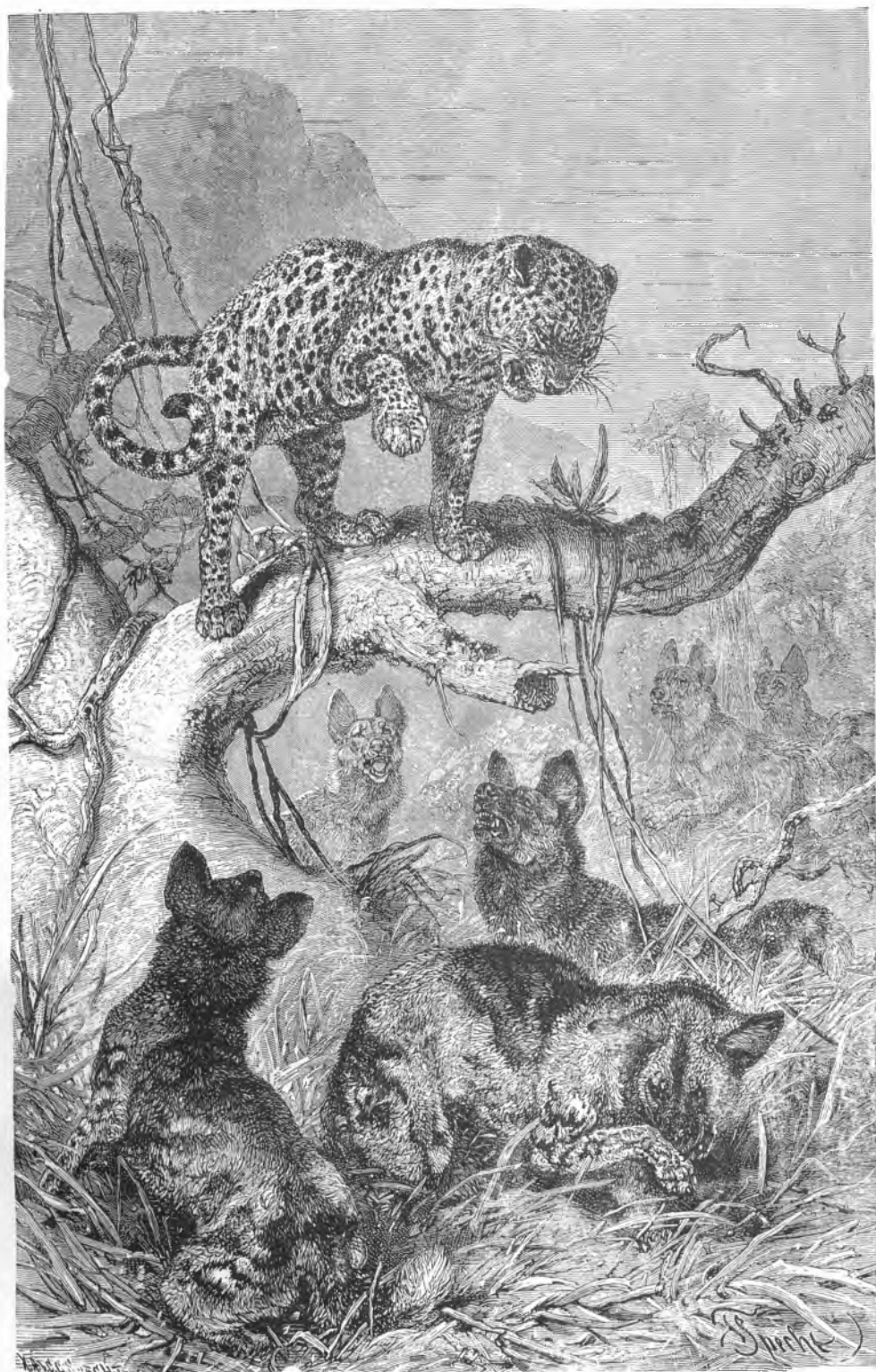
Az állatoktól értelmet öntudatot és lelket nem tagadhatunk meg. Ez tény és így lehetetlen, hogy egymást is meg ne értsék.

És ha huzamos észleléssel a legelvonultabban élő állatok életmódját és háztartását a legapróbb részletekig ki lehetett deríteni, ugyan e módon meg lehet érteni és tanulni nyelvüket is. Mert e nyelv, vagy mondjuk beszéd, szintén csak egyes hangok és modulációkból áll és e hangok különbözősége jelenti mindazon érzelmeket, benyomásokat, megfigyeléseket, szükségleteket, amelyekkel örömeiknek, bánatuknak, kívánalmaiknak, vágyaiknak, megelégedettségüknek kifejezést adnak: a szülők fiaiknak, a párok egymásnak, vagy egyesek társaiknak.

Hogy valaki megérthesse és megtanulhassa az állatvilág nyelvét, ezek életmódját és háztartását kell mindennek előtt tanulmányoznia, mert csak így lesz képes megérteni és megkülönböztetni az egyes hangok értelmét s ezek különféle modulációit.

Azon tapasztalt vadászok, vagy öreg mezei gazdák, kik életük javarészét az erdőben és a szabad természet ölében töltötték annyira értik az állatvilág nyelvét, hogy habozás nélkül megfejtik az egyes hangok értelmét. Értik az öröm, a panasz, az ijedés hangját, a fiókák élelem utáni vágyakozását; megmondják, most az anya inti, megnyugtatja vagy elrejtőzésre serkenti kicsinyeit. Jó vagy rossz időt jelentenek-e a hangok?

Leírhatatlan az az érzés, mikor az erdő, rétek ezerhangú zajában megérti a szemlélődő, hogy mit jelentenek e hangok nagyjából! Órákig el lehet hallgatni, mert folyton más és másról foly a csevegés. Csak az egyszerű baromfi-udvar is minő változatos képét nyújtja ennek! A falusi gazdaasszony, midőn tyukjai hangosan kotkodácsolni kezdenek, mindjárt tudja, hogy eltoj-

A párduez és a hyénakutyák.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ták tojásaikat s ezt jelentik be; ellenben rögtön kiszalad, habár tyukjai békésen kapargálnak is az udvaron, mihelyt a kakasnak vagy egyik-másik tyukjának sajátságosan rekedt, intő hangját hallja, mert tudja, hogy e kiáltással az udvar felett kerengő héját jelzik; a kotlóstyukoknak nyelvezete meg épen bő és minden részében ismert mert a gazdaasszony, ha nem látja is a kotlót csirkéivel, hangjáról tudja, hogy mit csinál; mert egészen más hangon gyügyög nekik, ha magot vagy férget talált s erre hívja össze kicsinyeit; más hangon, ha összegyűjti őket maga alá melegedni, vagy az ivóra; rekedten, de intőleg felsívít, ha kutya, macska zavarja, vagy ha ragadozó madarat vesz észre a légben, sőt a gazdaasszony megtudja azt is, mielőtt megszámlálná, ha egy csirke eltévelyedett, vagy elveszett, mert megérti az anya panaszos, kereső hívásából. Továbbá, melyik tapasztalt vadász ne tudná megmondani, hogy a szarvas vagy őz, most borját vagy párját hívja; most pedig rigyet, azaz vetélytársát hívja ki küzdelemre; vagy a róka mikor csahol jókedvéből, mikor párzási ösztönből? Azonképen megmondják a halászok is, ha a Szélkiáltók és Lilék hangjait hallgatják, esőt jelentenek-e, avagy jó időt?

Az afrikai benszülöttek, ha egy Mézmutató kakukot (*Cuculus indicator*) látnak, ennek hangjaiból rögtön megértik, hogy mézet akar-e nekik mutatni, vagy sem? E madárkának tápláléka a méz és ha egy elrejtett méh-telepre talál — mivel ő nem meri a méheket megtámadni — ha egy-egy embert lát, rögtön figyelmezteti hangjának intő, hívó cserregésével és előtte bokorról-bokorra repülve, rávezeti a méh-telepre s ezért a benszülöttek mindig követik, de csak, ha ismert, intő cserregését hallják és ügyet sem vetnek rá, ha más módon hallatja hangját.

Az a rész is melyet az ember megért az állatvilág nyelvéből, elég gazdag és változatos az érzelmeket, vágyakat és szükségletet jelentő különböző artikulációk- és modulációkban, de sokszorosan felülmúlja ezt gazdagságban nyelvük az a része, melylyel azon dolgokat és fogalmakat értetik meg egymással, melyek az ember előtt érthetetlenek s melyekkel gondolatviláguk egyes fázisait fejezik ki. E mellett egyes fajoknak nyelvezete gazdagabb, változatosabb a másikkakénál a szerint, amint észtehetségük és szellemi életük jobban ki van fejlődve és a melyek élénkebbek, kíváncsiabbak, megfigyelőbbek.

Hogy meddig terjed az egymásközi beszéd s megértetés határa, ezt az egyes fajoknak szellemi tehetségei határozzák meg, de általában és összességben véve, rendszeren csak azon kör korlátjaig terjed, melyben életük, viszonyaik, háztartásuk, létük fentartása és biztonsága forog; — ellenben a házi állatoknál, vagy az emberekhez szokott és megszelidített állatok- és szárnyasoknál a felébredt és kitágult szellemi élettel értelmi- és gondolatkörük is nagyobb lett, mint vadon élő társaikénál s így több fogalmat és módot tudnak egymással megértetni, új meg új hangok és modulációk által.

A beszéd és megértetés az állat-világban leginkább rövid vagy egyes artikulált hangokból áll, mégis eléggé bő és változatos annyira, hogy vele minden érzelmeiket, kívánalmaikat, sőt gondolataikat is a legkifejezőbben megértetik egymással, mert a hang annyira hajlékony és idomítható, hogy a legváltozatosabb modulációkat lehet még az egyszerű fel- és alhangokból is ki-

hozni, e mellett a madarak, különösen az éneklők még egy sajátságos szervvel, az éneklő szervvel is bírnak, a mivel a hang változatait még inkább sokszorosíthatják, sőt némelykor még az ének, verés és csattogás is fejez ki valami értelmet az énekeseknél. A hosszabb modulációk és artikulációkkal azonban csak a legnagyobb biztonlét s nyugalom idején, vagy éppen a legszűkebb családi körben értekeznek egymással; kóborlás, vándorlás közt, élelemkereséskor, veszély idején és egyéb sürgős szükségletek kielégítése közben, gyanus szokatlan tárgyak látásánál, szokatlan és új környezetben, csak gyors, egyes hangokkal, de amelyek lehetnek azért hosszúak, ismétlők, elnyújtottak, értesítik egymást.

Minden fajnak, családnak, akárcsak egyes néptörzsek és nemzeteknek megvan a saját külön nyelvük, melyen megértik, hívják, keresik és intik egymást. És ezek a hangok minden egyes fajnál mások és mások s oly különbözők és oly karakterisztikusak, az énekről nem is szólva, mert ez meg éppen egyik főismertető jele az éneklőknek, hogy csupán hallva ezeket, reá lehet az egyes fajokra ismerni.

De ezeken kívül vannak olyan általános hangok, szólamok, füttyök és kiáltások, a melyekkel nemcsak a sok különböző fajtából álló szárnyasvilág érti meg egymást és beszél egymással, de még az emlősök, a négylábuak is megértik a szárnyasvilág intelmeit, hívását és viszont.

A vad pávák és a Dendrocycyták kiáltásait Indiában és Jávában nemcsak az emberek értik meg, midőn a tigris közellétét jelzi, de az apróbb-nagyobb emlősök is és menekülnek e sajátságos kiáltásokra; épp úgy a Nilusi Intő hangja is futásra készíti az ivó állatokat, de sőt az uszkáló nagyobb szárnyasokat is a krokodil közellétét jelző sikoltásaival. Vadászaink pedig testükből, lelkükből gyűlölik erdőink fekete rigóját, e jóhangu énekest, mert ez, mihelyt egy fegyveres vadászt megpillant, hangos, intő kiáltásával az egész erdőt berikogatja s a vadász előtt 50—60 lépésnyire fáról-fára, bokorról-bokorra szállva, úgy a szárnyas, mint a négylábu vadat, rejtekbe kergeti. S hogy a vadak megértik intéseit mutatja az a körülmény, hogy az a vadász még egy verebet sem fog lőni az nap, kit egy ilyen rigó kísér. A tavak, mocsarak s nádasok vadjainak pedig nincs szemesebb és éberebb öre a nádi rigózenénél, vagy mint népünk nevezi: nádi verébnél (*Sylvia turdoides*), mert ez, mint a legfáradhatatlanabb előörs és vigyázó, mászkál fel-alá s portyáz a nádszálak között a tájt fürkészve s mihelyt embert, kutyát vagy ragadozó madarat vesz észre, rögtön felhangzik éles, intő kiáltása s figyelmeztető füttye, mire a mocsarak összes vadjai, szárnyasai a rejtekbe menekülnek. Nincs érdekesebb kép, mint egy-egy ily esetet rejtekből meglapni, de nincs is nehezebb, mert e fürge madár valóságos százszerű Argus s a legkisebb gyanus jelre felhangzik éles, csirregő, ismételt s néha elnyújtott füttye. Erre egyszerre megváltozik a mocsárvilág képe: a renyhélkedő éjjeli gémek (vakvarjúk) egészen a redves fűzfatörzsekre lapulnak, a kócsagok, fehér gémek a nádas közé suhannak s a vízi lencsét habzsoló ruczák egy pillanat alatt eltűnnek a vizekről, csak széles, egymást keresztül-kasul szelő nyomaik a sűrű vízi növényzet közt mutatják a menekülés irányát. A parton sütkérező vidra, a lyukja előtt cseme-

géző vagy a rákra leső vízi-patkány hangos csobbanással merül a víz alá s az ezerhangu hápogás, csörgés, dobálás, sziszegés, bugás s pocskolás — egy varázsütésre megszűnik, csak az örökké éber füttye harsog folytonosan, erősebben, gyorsabban, a szerint, amint a veszély közeledik vagy távolodik.

Természetesen úgy az emlősök, mint a szárnyasok, bárha különböző fajuk is, mégis jobban megértetik és megérthetik egymást, mint a madarak és emlősök vagy viszont, mert nyelvük egymás között mégis több dolgot és fogalmat fejez ki, mint a mennyit azon általános szólamok és hangok fejeznek ki, melyekkel az összes állatvilág érteti meg egymást. Így a róka, farkas nagyon jól megértik, mikor az őz, vagy szarvastehén borját hívja, vagy a nyul makog kicsinyeinek, de már a nagy ragadozó madarak nem értik meg e hívást s így nem is fedezik fel az anyák hívó hangjai révén, a kicsinyek tanyáját. Ellenben a héja, ölyv nagy messzeségben is meghallják a kotló hívó hangjait — s megértik belőle, hogy csirkéi vannak. A sakálók és hiénák az oroszlán dörgő ordítását meghallva, először csak messze távolban követik őt, tudva, hogy most prédát ejteni megy s csak akkor közelednek bátrabban, mikor felharsan az a hörgő, támadón morgó ordítás, mely a préda elejtését jelenti. Ilyenkor már egész félelem nélkül settenkednek pár ölnyi távolban a hatalmas állatkirály körül; sőt lótnak-futnak és marakodnak is egymással, mikor ez enni kezd; s mikor az oroszlán már jóllakottan felkel a zsákmányáról s távozni kezd, előbb még sem mernek a maradékra rohanni, míg csak meg nem dördül az a meglepedést kifejező ordítás, melyet evés után a teljes jólakottság kellemes érzetében szokott hallatni.

A fehér Sula (*Sula bassana*), e nagy tengeri madár, a legügyesebb halászok egyike s mikor egy-egy halért lecsap, rikoltó hangot hallat; de sokszor nem élvezi halászata gyümölcsét, mert a Fregatt-madár (*Tachypetes aquila*), e bámulatos repülő, mihelyt meghallja a Sula támadó kiáltását azonnal vilámbességgel ott terem s elragadja a prédát a Sulától, mikor ez a hallal szájában újra a levegőbe emelkedik.

Hogy minő jól megértik a különböző fajú madarak is egymás nyelvét s e mellett e nyelv még mily bő és változatos a jelzésekben, azt legjobban a csalmadárrali fogások különböző módja bizonyítja; vagy ha csalmadárul egy uhut, vagy kisebb fajú baglyot kötünk ki a lesgunyhó elé, úgy rövid idő múlva mindig nagyobb és nagyobb számban fognak a különféle madarak a bagoly köré seregleni. Elég, ha egy madár pillantja meg e közös ellenséget. Ennek véstjelző, hívó hangjára előjön egy másik, egy harmadik, amelyek szintén folyton hangoztatják a hívásokat, amelyeket megértének varjak, csókák, fecskék, zenérek, éneklők egyformán, úgy hogy az egész környék hangzani fog a hívásoktól és madárzajtól s a körül lévő fák, bokrok tele lesznek élénken, izgatottan csevegő madarakkal, melyek a támadásra tüzelik egymást.

Legtöbb esetben maga az ének is fejez ki értelmet. A párosodás korszakában az ének szebb, érzésteljesebb s kifejezőbb, mint egyéb időben, mert ekkor ezzel nője szerelmét igyekszik megnyerni s növelni, de a maga boldogságáról is beszél; ugyancsak nőjét mulattatja, szórakoztatja akkor is, midőn ez a tojásokon ül s a him a fészkek mellett néha órák hosszáig énekelget; a nőcske pedig

feszülten, egész odaadólag hallgatja. Ha nem volna értelme ekkor is az éneknek, a nocske nem figyelne rá, amint nem figyel, sőt nem is látszik hallani, mikor a párzási és kotlási időn túl a him csupán a maga mulattatására zeng. Tulajdonképpen nyelvnek s beszédnek azonban csak az egyes fajok és családok közti megértetést és csevegést nevezhetjük, mert az az érintkezés, melyet a különböző szárnyas-fajok, emlősök és madarak értesítik egymást, többé-kevésbé csak kisebb-nagyobbszámú szólamokból áll s ezek legjobban ama jelekhez hasonlíthatók, amelyekkel két egymás nyelvét nem értő ember érintkezik egymással.

Betűkkel is ki lehet fejezni a hangokat és artikulációkat, amelyekkel az egyes fajok értekeznek egymással s így is némiképp látható az a különbség, amely a fajok beszédében létezik. Erről meggyőződhetik mindenki kivált ősz felé, mikor a sok különfajta madár kisebb-nagyobb csoportokba verődve, gyülekezik a költözködéssre, vagy pedig az öregebbek a fiatal, de már felnőtt nemzedékkel a vetéseken és tarlók felett czirkálnak. Ha e csapatokból egyesek elmaradoznak, úgy egyszerre hosszas hívó hangok csendülnek fel a nagy csapatból, mire a hátrább levők azonnal felelnek s a felelet után felkerekedve, a nagyobb csapathoz csatlakoznak. Néha hosszabb parlamentirozás is folyik; a hátramaradók egy pár maggal telt kalászt, vagy egyéb élelmet találnak és erre visszahívják az egész csapatot. Ebből fel is kerekedik néhány s ezek is hívogattják, felelgetnek a kérdésekre és a legkülönbözőbb hangokon adnak megalégedésüknek, örömüknek s elégtelenségüknek kifejezést. A vándorlások közt is, folyton fel-felcsöndülő hangokkal lesz az egész csapat összetartva; ha le akarnak szállni, felhangzik az erre szóló jel, amelyet ismételt valamennyi s ekkor az egész csapat leereszkedik; az indulást szintén így jelzik a vezetők.

Az alig kikelt fiatalok is ismerik már az anyának figyelmeztető, korholó, megnyugtató, kedveskedő gögicselését s e mellett az apa és anya a fészek mellett valósággal beszélgetnek egymással, fiaikat kérdezzgetik, ezek pedig szülőiknek szintén visszacsicseregnek.

A Hyenakutyák (*Canis pictus*) Dél-Afrikában, mikor egy-egy antilopot fiaik számára akarnak elejteni, egész rendszeresen vadásznak. Ugyanis társaságban kölykeznek rejtett sziklabarlangokban s mikor már a kölykek felnőnek, de még nem elég erősek a prédaszerzésre, a prédát elevenen hajtják nekik oda a szülők, részint élelmül, részint pedig, hogy tanuljanak ölni s a prédát megrohanni. E hajtás a legérdekesebb látni való. A nagy csoport hyenakutya, hosszabb-rövidebb kaffantások, üvöltések s ugató nyivákolások között oszlik meg egy-egy vénebb vezetése alatt. A főcsapatban van a legvénebb, amely az egész vadászatot igazgatja. Ez folyton csahol és üvölt, amelyre felelnek s ennek hangjai szerint hajtják a csoportok az üldözöttet, erre vagy arra, szorítják a kört össze, tömörülnek, szerteszakadoznak. Mennél közelebb érnek a tanyához annál jobban szűkül a kör s a fővezető igazgató, dirigáló hangja folyton szaporábban hallik mindenféle hangnemben; majd néhány elnyújtott hosszas üvöltés hangzik, amelyek a kölykeknek szólnak, hogy vonuljanak a rejtekbe, nehogy a vad idő előtt elriadjon a helytől. S csakugyan az a sziklatorok egészen üres, néptelen, de mikor a kétségbeesett, üzött vad, szabadulást

remélve, berohan, ekkor egy ujjab orditásra előrohannak a lyukak-, barlangok-, hasadékokból a kölykek s anyáik ösztönzésére, reárohannak ők is a prédára és csak itt rántják a földre s ölik meg.

Az ilyen vadászó csapat merészen megtámadja a préda után járó párducot is, ha utjaik keresztezik egymást és a fejedelmi vadnak utoljára is menekülnie kell, a tulerejü felbőszült csorda elől.

Öles szökellések között veri szét maga elől a rárohanó hyéna-kutyák tömegét és pár ugrással egy elszáradt baobabfa ágaira menekül . . .

Az üvöltöző csorda pedig mindenütt nyomában és bőszült vonítás és fogcsattogatással ostromzárólják körül s ugrálnak fel utána de a párducz nyávogó bődüléstől kísért hatalmas talpcsapásokkal hajigálja le őket . . .

Az ostromzár néha egy-két napig is eltart — és rendesen az éhség vagy egy-egy arra iramló zebra- és antilopnyáj vet neki véget, maga után csalva a kikoplalt ostromzárókat . . .

Az észak-amerikai Prairie-kutya (*Cynomis ludovicianus*) nagy társaságokban él. A végtelen prairieken szorosan egymás mellett állnak a számtalan dombocskák, amelyek mindegyike egy-egy család lakóhelyét képezi. Az ilyen telepet a vadászok „falunak“ vagy „városnak“ nevezik. Gyönyörű képet nyújt egy-egy ilyen város szemlélése — beszéli Balduin Möllhausen buvár. A sok száz, néha ezernél is több dombocská mindegyikének tetején, hátsó lábain, egészen függélyes állásban, egy-egy sárgabarnás állatka ül, rövid farkát mozgatva, csóváltatva, előlábaival a legfuresább mozgásokat, hadonázást téve. „A dombocskák oldalain és körül is a legfürgébb, legmozgalmasabb élet uralkodik; ide-oda futkosnak, játszanak, sőt a dombok tövében ásító lyukak szájában is ülnek e kis földlakók, vidoran nézegetve ki a világba. A sok ezer ugató hangocská, amely egymásnak felel, egymással beszél, zümögő morájja egyesül. E mellett mindenfelé örök vannak kiállitva s mihelyt ember, állat vagy gyanus dolog közeledik, mint egy varázsütésre, minden élet s mozgás eltűnik az örök veszélyt jelző, ugató hangocskájára. Néhány másodperc múlva hol itt, hol ott, a lyukak nyílásában megjelenik egy-egy kíváncsi fő s rövid, vékony hangu ugatással jelzi, hogy ha a veszély még láthatáron van. Ez ugatás házról-házra fut telegraf-gyorsasággal, mindegyik megérti és felel reá, és tovább adja. Mihelyt a veszély eltűnik, előjönnek az örök s újra a dombok tetejére állva, élénk farkcsóváltatás között megadják a jelet, hogy tiszta a levegő. Erre az ugató hangok megint lyukról-lyukra mennek puskapor-gyorsasággal s a lakók egymásután jönnek elő újra; s egyik szomszéd a másik halmocskájára megy s ott sebes farkcsóválás s előlábmozgatás közt, gyors ugató hangocskájukon társalognak egymással s bizonyára az elébbi eseményt beszélnek meg. „Jól elrejtőzve, nézni ez állatkák életmódját, midőn gyanutlanul érzik magukat, leirhatlan érdekes s csak akkor látja az ember — írja Finsch, a híres természetbuvár — hogy az állatvilág ép úgy beszélget, társalog, érti egymást, akár az emberek. Mert lehetetlen, hogy ne értse egymást a két szomszéd, midőn egyik a másikat meglátogatja s ez dombocskáján, szorosan oldala mellett helyet csinál neki s egymásnak fordulva, farkocskáikat mozgatva s előlábaikkal gesztikulálva, beszélgetnek; néha egyik-

másik szomszéd is átkiált valamit, erre mindkettő ehhez fordul s ezzel beszélnek. Majd három-négy szomszéd társalog egymással, erre leszállnak dombjaikról s egyik lyuktól a másikig mennek, e közben a lyukak nyílásában ülőkkel szintén hangot váltanak; meg-megállnak pár perczig és a dombokon levőkhöz is fel-felszólnak, vagy ezek kiabálnak le s a sétáló és látogató társasághoz mind többen-többen hozzácsatlakoznak. Foly a beszéd és séta serényen, a társaság minden lyuk előtt megáll, ezek lakói rövid eszmecsere után, szintén hozzájuk csatlakoznak, s így lassan-lassan eljutnak a távolabb lakó társakhoz, de utközben minden lyukba beszélnek, s hívják a lakókat a távolabb lakók meglátogatására. A menet szép rendben halad; a szomszédok néha egy-egy lyukba kettesével, hármasával el is tűnnek, azután a benlakóval újra a menethez csatlakoznak, míg végre elérnek a falu, vagy telep végén lakókhoz. Ekkor megfordulnak. Visszafelé ugyanigy megy, csak hogy mindegyik család lakásához érve, hangos társalgás közt bucsuzik el a többitől; néha egy-két szomszéd rövid beszélgetésre náluk marad és így tovább! Így megy e kis állatkák békés, családias élete nap-nap után és hogy mennyire szívén viseli egyik szomszéd a másik sorsát, látszik abból, hogy ha egyet saját lyukától távol lelőnek, a legközelebbi lakó a sebesült jajsavára gyorsan előrohan lyukából s fájdalmas, de gyengéd ugatás között, villámgyorsan megragadja, s bevonszolja saját lyukába, ezért nehéz nagyon egyet is elejteni közülök.“

-A hangyales és csapdája.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az állatok háboruja.

Valamennyi élőlényvel — a legkisebhtől a legnagyobbig, veleszületik az önfentartás ösztöne, mely szakadatlanul arra készíti, hogy mindent elkövessen lételének fentartására, s e lételnek lehető nyugodt, kellemessé tételére.

Ez az önfertartás az, mi a természetben a soha meg nem szünő küzdelmet, az élet-halálharcot a létérti küzdelemben előidézi. És e harcban, nincs béke, nincs fegyverszünet, hanem folyton folyik a lét eredetétől a napok s idők elmúltáig. Ez a természetben az, mi a vérforgás az emberi testben, mi helyt megáll — megszűnik minden, — elmulik az élet.

Az erdők magasztos csendjében, a levegő végtelen birodalmában hiába keresnök azt az örök békét, melyről az irás szól. Mikor a dél vagy az alkony óráiban szendergő édes nyugalom látszik lebegni a liget és erdő fölött és a suttagó szellőről, a halkan csevegő csermelyről azt hisszük, hogy békéről, nyugalomról beszélnek, akkor is folyik a harc mindenkor és mindenütt: fenn a légben, lenn a vizekben, a bársonyzöld mohszőnyeg szálai közt, a cserjék, füvek között, a fa kérge alatt úgy, mint a szellős lombsátorok árnyában, a virágok kelyheiben. Mert az az édes dalu madárka, mely csicseregve röppent el fészkeről, valóságos rablókalandra indult, hogy férget, rovarokat, hernyókat fogdosson; a szökellő evetke ágról-ágra ugrálva, fényes, fekete szemével madárfészkek s tojások után keresgél, de nyomban követi a nemesis, mert a fölötte levő vastag galyon, meglapulva, mintha oda nőve lenne, leskelődik reá a nyest, hogy torkon ragadja. A virágokon és faleveleken mászkáló hangyák az apró levelészeket s a levélbalhákat szedegetik össze, de, ha egy-egy lepottyanik a falevélről s beleesik ama kis tölcsérialaku homokgödörbe, melynek fenekén egy félig eltemetett fekete pontocska látszik, az a hangyales (Myrmecoleon formicarius) zsákmányává lesz, mely ezen módon leskelődik a prédára. Ha pedig leszáll az éj s az éji bogarak, tücskök, zümögve, czirpelve örvendenek a létnek, a nagy éji pillangókkal egyetemben, nesztelen repülésű, árnyként elsuhanó alakok röpködnek a levegőben: a denevérek, lappantyuk s kapdossák, vadászszák a rovarokat, de ő reájuk is rá-rácsap egy még nagyobb, nesztelen repülésű árny, a bagoly, mely szintén ilyenkor vadász egerekre, cziczkányokra, denevérekre, melyek megint éji rovarokat, csigákat s férgeket zsákmányolnak.

A létérti küzdelemben az erősebbé s a ravaszabbé a jog, mely az erőben rejlik, nem pedig a jogban az erő. Azok a szegény antilopok és gazellák, mikor az alkony hűvösében, tikkadtan, égő torokkal sietnek az oázisok partjaihoz, hogy kinzó szomjukat hűtsék, sejtik, hogy vész, halál leskelődik ott reájuk, de biznak gyors lábukban, éles hallásukban és szaglásukban. A lomha hienákat s a settenkedő sakálokat ügyes ugrásokkal kerülték ki s már mohón szürcsölik a vizet, de azért vigyázva, fülelve, futásra készen; egyszerre az egyik kétségbeesetten szöknék oldalt, ha a vízből villámgyorsan kiemelkedő pánczélos szörny meg nem ragadta volna lábát. A többi riadtan menekül s a krokodil már készül vergődő áldozatát elemébe hurczolni, midőn megzördülnek a kaktuszok s a sásak bokrai és egy hatalmas párducz veti magát a vergődő antilopra s iparkodik a krokodiltól elharácsolni. Elkeseredett küzdelem veszi kezdetét a két rabló között. Egyik sem enged, a párducz körmei pattognak ellene pánczélos hátán és fején, mig ez farkával a vizet korbácsolva, próbálja lesujtani a párduczot. Egyszerre rettentő, hörgő hődülés dörrenik meg és egy szikrázó szemü óriás terem közöttük; egyik talpával a krokodil fejét szegezi a földhöz, másiknak ütésével a párduczot sújtja el két ölnyire s a prédát ő veszi hatalmas torkába s még párszor elbödül, mire menekül minden élő s buvik a bokrok védő rejtekébe e mennydörgő hangok hallatára. A krokodil is kirántva fejét, eszeveszetten veti magát vissza a tóba, csak a párducz szedi össze magát s dühében magánkívül, rohanja meg az oroszlánt. Ez új, vértfagyasztó ordítást hallatva, egy csapással újra a bokrok közé hajtja ellenét, azután nyugodtan fölfalja az antilopot s méltóságteljesen eltávozik. Ekkor a hyenák, sakálok, melyek eddig tisztes távolban ólálkodtak, esnek neki a maradéknak s marakodva, veszedve emésztk föl azt.

Ilyen és hasonló jelenetek folynak örökkön-örökké, megszakitás nélkül a természetben!

Maga az állatvilág is, minél számosabb, minél kiterjedtebb, annál elkeseredettebb küzdelmet folytat egymás ellen, úgy hogy legváltozatosabb jelenetek játszódnak le a fauna gazdag tropicus világrészek minden talpalatnyi földjén, melyeknek főrugója örökösen a létérti küzdelem, de a melyben egyuttal bámulnunk kell a természet osztóigazságát is.

Az alábbi jelenetnek Poussielgue fiatal természettudós volt szemlélője Floridában, hol buvárkodásának aztán áldozata lett:

„Velünk szemben, a mély mocsáron tul, egy vén, odvas cziprusfa állott, melynek gyökerei egész kis szigetet képeztek, az álló, bűzhödt vízben. A cziprusfa ágaira, akár csak egy emeletes házban, egymás fölött más-más lakók voltak telepedve, míg az odvas törzsben két üreg volt vájva, melynek két kijárása a kiemelkedő óriási főgyökér két ellenkező oldalára szolgált. Ezen gyökerre egy óriási Szitakötő-féle szállott, s egy rovarlárvét kezdett lakmározni, melyet a közeli mocsár kákáiról orzott. Amig mohón fogyasztotta, a rovarlárvét, egy kisebb üregből, a gyökér mellől, egy hosszú, nyálkás nyelv, azután egy csunya, kupdad lapos fej bujt elő, mig végre lassan előmászott egy óriási szemölcsös béka, s tátott szájjal settenkedett a Szitakötő felé. De

alig, hogy elkapta, már a másik üregből szintén egy prédára leselkedő Lándzsa-kigyó (*Trigonocephalus lanceolatus*) vágódott elő, s a béka még reá sem ért zsákmányát elnyelni, máris ágyékába vágta halálos mérgeű méregfogait, azután az üregbe vonulva, várta mérge hatását. A béka elbocsátotta a Szitakötőt, de már sem ugrani, sem visszafordulni nem birt. hanem görcsösen reszketve remegett egész alkata s halkán ümmögött, majd hanyatfordulva, pár rángás után döglötten elnyulott. Akkor a kigyó újra kisiklott az üregből, s eltátva torkát, bekapta a béka fejét s nagy erőlködéssel kezdte elnyelni. Mikor javában nyeldeste, a cziprusfa alsó ágairól egy gólya-féle csapott reá, s mivel a kigyó szája tele volt, méregfogaival nem tudta magát védeni, csak dühösen hánykolódott, csapdosódott. De a gólya nem eresztette, hanem hegyes csőrével csakhamar agyonvagdosta. Azonban a kigyó sokkal nagyobb és nehezebb volt, semhogy a cziprusfa tetejébe szállhatott volna vele; az alsóbb ágakon, s a piczi szigeten pedig rajokban repkedtek a komoránok, sirályok és más vízi madarak, kik szintén részt kívántak volna a kigyóból, ezért pár percnyi habozás után a gólya felkapva a kigyót, nagy erőlködéssel, átrepülve a keskeny víztükröt, egy szomszéd cziprusfa odváig vonszolta a kigyót és oda behajította, maga pedig az odu szélére állva, lakmározni kezdett belőle, de folyvást jobbra-balra tekingetett, hogy nem jön-e valami hivatlan lakomát zavaró vendég szintén részt kívánni? Ennek a cziprusnak az ágain azonban két pelikán bóbiskált, kiknek orrát csakhamar megcsapta a lakmározás szaga. Nem is késtek sokat, hanem leröppenve, megkapták a kigyó kilafogó farkát s nagyot rántottak rajta. A gólya pedig a fejét fogta a kigyónak, s így huzták, vonták, czibálták, nagy rikogatás, marakodás, huzakodás és szárnycsattogás közt a prédát. Dühében mind a három ellenfél eleresztette a prédát, mely ott hevert az odu setét nyílásánál, hogy annál jobban egymásnak eshessenek. Egyszerre csak azt vettem észre, hogy a kigyó lassan, majd gyorsan kezd az oduba befelé csuszni, míg végre egészen eltűnik. A gólya és a Pelikánok is észrevették, de már hiába kapkodtak utána, mert későn volt és a lyuk nagyon is szűk volt arra, hogy utána bujhassanak. Miközben az odu előtt a három verekedő mérgesen kelepelt, s az oduba nézegetett befelé, az odu nyílásán két sárgás tűzben villogó szem, s egy görbe csőr jelent meg, mely kaczagó rikoltozás között csapkodott a be-kandikálók szeme közé, mire azok ijedten röppentek fel a szomszéd fákra. Az üreg egy mocsári bagoly tanyája volt, mely a verekedők orra elől behuzva a kigyót, szépen felfalatozta.“

A küzdelem a létért szabályozza s akadályozza az egyes fajok tulságos elszaporodását, de egyttal kihalását is oly bölcsen, oly előreláthatólag, hogy zavar, fennakadás a nagy munkában nem állhat elő. Azon fajoknak, melyek kicsinységük, gyengeségük folytán nem védhetik magukat, valamint ravaszságuk segítségével se menekülhetnek az üldözők elől, azoknak a faja tulságos szapora; évenként kétszer, háromszor, sőt többször kölykeznek hatot, tizenkettőt, sőt többet is. A vándor Lemmingek (*Lemmus norvegicus*) faja csakhamar kiveszne, ha nem lenne oly enormis szapora, mert midőn vándorutjukat megkezdik, folyton egyenes irányban haladnak, s ki nem téríti őket

ez irányból semmi. A vizen átuszznak a széna-szalma kazlakon áteszik, a homokhegyeken átfurják magukat. Ezen utban a százezrekre menő csapatból alig marad meg néhány tavaszra, mert nyomon követik azokat rókák, nyestek, keselyük, medvék, falókok, szóval mindenféle ragadozók; akár agyonverhetnék egytől-egyig őket, mert sem el nem futnak, sem ki nem térnek a vész elől, sőt a vizekbe is ezerszám fulnak bele, de azután tavasszal, midőn visszazállingóznak régi helyükre, a százezrekből megmaradt alig néhány száz, ugy elszaporodnak megint, hogy a korábbi létszám-arány nem változik. Ellenben az óriási elefánt, a rhinoceros, rénszarvas egy-egy borjat vetnek, ami aránytalanságnak látszanék a kis egér s a Lemming tizszeres, huszszoros szaporaságával szemben; a keselyük, a nagy sasok egyet-kettőt, a czinkék tizenkettőt, tizenhatot is költenek. Ezen szaporaság még a szerint is van szabályozva. mennyi és minő tápot igényelnek, s minő munkát végeznek a természet háztartásában; azok, a melyek — hasznosak, ha nagyok is, bőven szaporodnak és ezen beosztás oly beláthatatlan pontos számítással van keresztülvive, egyesnél ugy, mint az összeségben, hogy ha csak egyes fajtáknál is az okokra és „miértre“ kielégítő feleletet akarnánk kapni, ugy egy emberélet alig lenne elégséges egyik okot és okozatot a másikból a végeredményig lánczolatosan leszármaztatni, mert a legkisebb is a legnagyobbért és viszont, egy valamennyiért és valamennyi egyért működik, mint egy jól járó gép, melynek hajszál vékonyságu rugócskája is befolyással, hatással van a több mázsás lendkerék mozgására.

A létérti küzdelemben az emberiség is sokkal jobban érdekelve van, semmint hinnők és saját jóllétének, saját létezetésének érdekében sem szabad, hogy ezen küzdelemnek csak tétlen nézője maradjon, hanem neki is részt kell vennie e harcokban!

Mert nemcsak saját életét, hanem gulyáit, nyájait, méneseit is meg kell védenie a nagyobb ragadozók, vagy a mérges, ártalmas hullók ellen. Vetéseit, fáit, gabnáját, gyümölcseit pusztítják, tönkre teszik egyes állat- vagy madárfajok, vagy éppen erdőivel egyetemben tönkreteszik a rovarok és férgek miriádjai.

Ezért egyik-másik emlős- és madárfajt oltalmába, védelmébe kell vennie, mivel ezek az ő ellenségeinek az ellenségei, másokat meg lehetőleg pusztítani kell, mivel neki és azon hasznos állatoknak ártanak, melyek épp neki segítenek a létezésben és megélhetésben.

Csakhogy ez vajmi ritkán történik meg! Mintha készarva ismernék félre saját érdekeiket az emberek s mintha szándékosan akarnának ártani önmaguknak, üldözik, pusztítják, kivétel nélkül, ugy a hasznos, mint a káros állatokat, vagy éppen a károsaknak fogják pártját a hasznosak ellenében, mivel ez utóbbiak némelykor félelmes, undorító külalakkal bírnak. És ezen balfogásban nagyrésze van a még mindig dusan burjánzó babonának, előítéleteknek, s más egyéb oktalan mendemondának, melyektől nem ment még a művelt osztály nagy része sem, s mindez onnan származik, mert nem veszünk magunknak annyi fáradságot, hogy az állatvilág szokásait, életét, fajait, viselkedését megismernők legalább annyira, hogy meg tudnók ítélni, melyek károsak s melyek hasznosak reánk nézve; pedig, ha az egész állat-

világ nem léteznék. vagy megsemmisülne, ugy sem ember, sem növény nem élhetne meg a föld hátán.

Ilyen méltatlanul üldözik a denevéreket, sündisznót, a siklókigyót, a gyikokat, varangyos- és levelibékákat, a lappantyut, a vakandot stb. és ez üldözés okai között a babona játcsza a főszerepet — ez állatok életmódjának nem ismerésével egyetemben. Így szitkozódik a gazda és kertész, mint a jég-eső, ha réttjén vakandturás üti fel magát, vagy kertjében pár palántát, vagy virágbokrót kitur, s első dolga, hogy meglesi, kivágja a vakondokat és agyonüti. Azt azonban nem gondolják meg, hogy ha ezen állat nem volna, mely néha elszaggatja ugyan földalatti turkálásaival néhány növény gyökerét, akkor réttjén a zöld, dus fü helyett, csak kopár aszuság lenne, kertje mit sem teremne, mert azok a férgek, kukaczkok, álczák, melyek után a vakond a föld alatt turva, keresgél, egyedül a növények gyökereiből élnek, ezeket rágnak s emésztik fel és így rövid időn minden elő növényt kiölnének. Ugyanilyen méltatlan elbánásban részesül a sündisznó; agyonverik uton-utfélen, azért, mert néhány földre hullt gyümölcsöt megeszik — és az ostoba babona azt költötte rá, hogy a gyümölcsfa alatt hátára fekszik, behelengergőzik a gyümölcsbe, ezek tüskéire szuródnak s így hordja a lyukába; pedig ez a leg-szorgalmasabb éji öre azon helynek, hol lakhelyét felütötte, mert egész éjjel cserebulyók, csigák, lóférgek, hernyók, kukaczkok, mérges kigyók, egerek után jár s pusztítja azokat. Az ártatlan siklókigyókat, melyek szintén sok ártalmas egeret s más effélet pusztítanak el, mint mérgeseket, dühösen üldözik; ezenkívül, ha kertben, udvaron, földeken, vagy a vetemény között meglátnak egy varangyos békát, hát persze, mint mérges, gonosz állatot azonnal agyonütik, mert utálják. Pedig hát a természet nem ok nélkül adott ezeknek ily csuf alakot, hanem azért, hogy sikeresen küzdhessék meg az önfentartás harczát. A varangyos béka háta azért olyan zöldes-barnás-szürke bibircsós, hogy egyezték a földdel, a rögökkel, a zöld növények között ne válják feltűnővé; épp ugy, mint a szép zöld színü leveli béka — mely észre sem vehető, ha a levélen ül, hogy meglephesse, elkaphassa a lepkéket, rovarokat, apróbb mezitelen csigákat, melyek mindmegannyi gyilkosai növényeinknek. Figyelen meg bárki is egy békát, s látni fogja, minő ügyes rovar-vadász; mily gyorsan, eszélyesen csipi el a rovarokat. Éjjel-nappal a házak, kertek körül csatangol. Ha az udvar és a kert utai poronddal vannak behintve, ugy reggelenként számtalan apró lábnyomot fogunk látni. Ezek mind a békák éjjeli portyázásait jelölik. Ezt a német, angol, belga kertészek annyira tudják, hogy pénzért veszik a varangyos békákat s eregetik el a meleg- és üvegházak s melegágyakban, mert csak ezek képesek kipusztítani azt a sok petét, apró hernyót s rovar, melyek különösen a melegházi növények ellenségei. Wávits József Budapestben már 6 éve, hogy rendszeren szállit London, Antwerpen, Berlin, Darmstadt, Frankfurt s különösen Erfurtba varangyokat jó pénzért az ottani kertészeknek s a nyár nagyobb részét ide-oda utazással tölti a házában, összeszedve a varangyokat. A gyikok is kitűnő rovarpusztító állatok, de a babonás nép ezeknek sem kegyelmez.

De a legremesebb s legboszorkányosabb dolgokat népünk a denevérekre

és a lappantyura fogja reá s pusztítja tüzzel vassal, elevenen kapujára szegezi, mint diadaljeleket s erősen bizik abban, hogy ettől házába a lidércz és boszorkány be nem jöhet. E brutális kinzást pedig éppen nem érdemlik, mert alkonyattól hajnalig fáradhatatlanul vadásznak lepkére, rovarra, szunyogra s rengeteg mennyiséget pusztítanak el belőlük. A lappantyura pedig reáfogják, hogy mivel az istállók, ólak körül röpdös nesztelenül, hát a tehének, kecskék tejét kiszopja — innen van a népies neve is kecskefeje, — azért oly széles a szája is; a tehének pedig véres tejet adnak minden szopás után. Nagyon természetes, hogy e madár az ólak körül repdes, mert ezek körül vannak legbővebben a legyek, szunyogok, melyek a marhákat kinozzák, gyötrik, s szája is azért széles, hogy röptében kaphassa el a rovarokat és minden gazdának Istenhozottal kellene inkább üdvözölni, mint elrezzenteni, vagy ostoba babonából — elpusztítani.

A fentiekből kitünik, mily kimondhatatlan károkat képesek okozni a babona, a megrögzött előítéletek, s az állatvilág félreismerése — mert az emberi erő, tehetség megbénul és tehetetlen az apró, káros rovarok elpusztításában, ha ezek nagy mennyiségben lépnek fel.

Daczára annak, hogy a mindennapi életben átlag kis számban láthatók, sőt némelykor, ha az ember szándékosan keresi őket, alig talál egy-kettőt belőlük, mégis iszonyu, megmérhetlen mennyiségben léteznek, mert ama csekély szám csak látszólagos, hasonló ama optikai csalódásokhoz, melyeket egy-egy fizikai kísérlettel kézzel foghatólag fel lehet deríteni s így a kisebb-nagyobb rovarok roppant mennyiségéről is egy egyszerű kísérlettel — egy égő lámpával — meggyőződhetünk, ha csendes tavaszi és nyári éjeken ablakainkat nyitva hagyva, a jó világú lámpát ide állítjuk.

Alig néhány percz múlva a lámpa olajtartó gömbje tele lesz ragadva e parányi rovarok százaival, a lámpa körül pedig megszámlálhatlan mennyiségben keringnek, zsongnak, jönnek-mennek, apró lepkék, molyok, musliczák, a legyek és hártyszárnyuak minden fajai.

A ki szeret vizsgáladni, az még a fővárosok utcáin is a gázlámpák üvegburkolatát, a nyári éjek mindegyikén — egész fellegébe látja burkolva az éji lepkéknek, s ez az oka annak természetesen, hogy a denevérek is miért repkedik körül a lámpákat, annak daczára, hogy a világosságnak nem épen barátai.

Ha már e jelenségek a fő- és nagyvárosokban is ily megdöbentően mutatkoznak, daczára annak, hogy ezek nagy terjedelmük miatt a rovarvilág fő éltető elemétől, az erdők, rétek, szóval növénydus helyektől távol fekszenek, mennyivel nagyobb mennyiségben kell, hogy jelentkezzenek rétek, erdők és vetések közelében.

Egy üveges- vagy kézi lámpa, az erdő szélén, vagy akármely réten leterített fehér lepedő közepére helyezve — százait, ezreit vonja körébe elkezdve a nagy pávaszem-pillangóktól, le egészen a górcsövi kicsiny téhelyröpükig, alig pár percz alatt — s a kinek türelme van egészen a rózsásujju hajnal mosolygásáig várni, az annyi rovar gyűjthet össze egy éj alatt, a minek léte-

zéséről ugyszólván fogalma sincs — és a gyűjtő ily módon hozzájuthat a leg-ritkább fajokhoz is, melyeknek megszerzése ugyszólván máskép lehetetlen.

Ezen egyszerű próba egy rövidke pillantást enged vetni a természet háztartásába, hogy milyen elképzeltetlen mennyiségben termeli a rovarok fajait — daczára a meglévő, s folyton működő rovarpusztító állat- és madárvilágnak, pedig az a mennyiség, a mit láttunk — csak egy elképzeltetlen páránya a meglévőknek.

Hátha nem velnának, vagy kivesznének a rovarpusztító állatok?

„Akkor — mint egy híres entomolog, Carlyle mondja: „nem tudnánk mi emberek élni, lélekezni, s mozdulni, mert az egész földet, a levegőt, a napot elsötétítve, egy iszonyu nyüzsgő, döngő-zsongó rovar- és féregsereg borítaná el, mely felemésztene mindent, a mi zöld; szánk és tüdőink minden léleketvételre megtelnének rovarokkal, s ezek magát az embereket, s végre önmagukat emésztenék fel, s az egész földteke egy óriási sivár temető lenne, mely önönmagát emésztette fel.“

És hogy minő tehetetlen az emberi erő a csapásként felszaporodó rovar-sereggel szemben, azt a mindennapi élet hernyó- és sáskacsapásai, fájdalom, nagyon is keserűen mutatják meg.

Emberi szem, erő, akarat, s ezek segédeszközei mind gyengék, hogy sikeresen szembeszálljanak ezekkel. Azok a rengeteg pénz- és emberi erőbe kerülő sáskapusztítások, hernyózások csak negyedében, nyolczadában végzett munkák, — s egyedül az állatvilág képes — erre rendelt egyedeivel — ezt sikeresen elvégezni — s erre vannak ezek alkotva és fentartva.

Mert maga a természet, a föld, s minden fűszála-, porszeme- és élővilágával együtt nem egvéb egy óriási gépnél, melynek működését — egyes részei — egymásra utalva végzik, folyton, éjjel-nappal munkában vannak.

És e működés csak úgy sikeres, úgy egybevágó, ha annak összhangja nem lesz megzavarva.

Ha kellő számban élnek, szaporodhatnak a rovarpusztító állatok, úgy a rovarok tulszaporodását maga a természet — ez óriási gépezet tartja úgy egyensúlyban, hogy e szaporodás tulnagy, káros ne legyen, mig, ha oktalanul pusztitva lesznek, úgy az összműködés mindjárt zavart, hiányos lesz és a tulszaporodott rovarvilág elkezdheti romboló munkáját.

Ok nélkül a természet nem teremtett semmit, s nem is ok nélkül, hanem azért rendelte, hogy egyes fajoknak éjjeli-, másoknak nappali élete legyen, hogy ez által is folytonosan, szünet nélkül gyakorolhassák áldásdus munkájokat. Mert ki szenvedne legtöbb kárt, ha ezen megrögzött előítéleteknek és babonáknak hódolva, a hasznos állatokat pusztitja? Maga az ember, az a mezei gazda, ki dus termést ígérő vetéseit egyszerre csak feldulva látja — és ekkor nem gondol arra, hogy ezt maga okozta magának azzal, hogy társaival egyetemben kipusztították a vidék hasznos állatait, a mikor és hol érték, — hanem ketté törött szájjal, sóhajtva mondja: „Ez Isten csapása, ki tehet róla“. Mintha bizony az Istennek kedve telnék abban, hogy egyik-másik vidék népét nyomorba, éhínségbe döntse!!!

Lassanként — saját nagy kárunkon — majd mi is reá fogunk jönni,

hogy úgy az erdészetben, mint a kertészetben, gyümölcsstermelésben az állatvilág szokásainak, életmódjainak ismerete nélkülözhetlen tényező. A gazdának ismernie kell, hogy melyek az állat- s madárvilágban a jó barátai, melyek ellenségei, azért iskoláinkban is a természetrajznak kellene egyik legfőbb és legkimerítőbb tantárgynak lennie, melyből megtanulhatnák mindezt. Európa művelt államaiban ezt már évtizedekkel ezelőtt felismerték, s olyan óriási irodalma van magának az állatvilágnak, mint nálunk minden tudománynak összevéve, ezért ritkán is hallunk panaszokat rovarpusztításokról, mert a gazdák ismerik barátaikat, s maguk is oltalmazzák őket, de védi őket szigorú törvény is. Hazánkban az állatvédő egyesületnek ez irányban kellene működni; tudományos társulatainknak ilyen irányú munkák kiadásával kellene előmozdítani a célt, de sem e társulataink, sem kiadóink ilyen gyakorlati munkákat kiadásra el nem fogadnak. Ellenben írjon valaki a Nünöke központi idegzetéről, vagy Malpighi rétegeiről egy 5 kötetes munkát, azt hozsánával üdvözlik — bárha nem lesz az országban 3 ember, ki azt elolvassa, egy a ki megérti! Csak az a jó, hogy az az áldott természet, a nagy mindenség nem vár és szorul a nagysörényű tudós urak még nagyobbképű interpretációira, hanem egy nyitott könyv, melyből mindenki olvashat, tanulhat, a ki érdeklődik teremtményei és munkái iránt.

Izgalmas vadásztörténetek.

Mig mérsékelt világrésziünk visszhangos, csendes erdőiben, virágos rétejein és erdős folyópartjain bárki veszély nélkül sétálhat, andaloghat, akár éjjel, akár nappal, végezheti békén dolgát a szántó-vető, legeltetheti nyáját a juhász, — nem fenyegeti semmi vész; bátran horgászhat a vizpartokon, vagy ringatózhatnak a hús hullámok ölén bárki is, vagy leheveredhetik az erdők bársonyos mohszőnyegére, a rétek tarka virágai közé — addig a tropicus világrészek tájain, erdőiben, s folyópartjain mindannyiszor az életével játszik és halálveszély környékezi mindenfelől, nemcsak künn a szabadban, de kunyhója védő fedele alatt, sőt még ágya párnái között is. Akár sétáiban, akár munkájában, mindig oly elővigyázónak, óvatosnak, körültekintőnek kell lennie, mint amaz indiánnak, ki fejbőrvadászatra indulva, ellenségét akarja meglepni — vigyázni minden lépésre, minden hangra, minden bokorra és egész környezetére egyszerre és mindenfelé . . .

*
*   *
*

Anderson, a híres vadász és kutató, egy napon annyira elszámítá magát az időre nézve, hogy a rengetegben lepte meg az éjszaka, mielőtt hajójához érhetett volna, annál is inkább, mert az egyenlítői tartományokban nincs szürkület és alkony, hanem egyszerre lesz sötét és világos, minden átmenet nélkül.

„Oly sötét volt körülm — beszéli — hogy kinyujtott karomat sem láttam és a mi helyzetemet még kétségbeejtőbbé tetté, az az volt, hogy napközben ellődöztem minden tőltényemet, így fegyverem nem ért többet egy botnál, mi pedig vajmi silány védelmi eszköz az erdők vadjai ellen. Átkozva könnyelműségemet, az erdőből a folyó partjához akartam jutni, honnan könnyen tájékozhattam volna magamat a hajócska után, melynek e tájon kelle reám várakozni. Lassan, előre nyujtott kezeimmal tapogatózva, lépkedtem, óvakodva, nehogy zajt üssek, mert már a rengeteg élénkülni kezdett. Körülöttem, minden oldalról ágrecscsenés, a bozót ropogása és lombsuhogás hallatszott, ordító, sikoltó, bömbölő hangok csendültek fel, néha oly közlelről, hogy azt hittem, közvetlen mellettem harsanik fel az a vésztló ordítás. A sakálok ordító ugatásába a hyenák pokoli röheje vegyült, mit el-elhallgatta-

tott pár percze a párduczok komor bögése és rekedt, nyávogó sikoltozása. Megálltam, hallgatództam, szüntelen azon kinzó kétségűl gyötörve, hogy nem tévesztém-e el az utat ezen áthatolhatlan sötétségben, s a helyett, hogy a folyó partjára jutnék, még jobban a rengetegbe mélyedek, hol, egyetlen töltény nélkül, a legelső ragadozó prédája leszek, melyektől szinte hemizsegett e rengeteg. Minden ágrecscsenés megriasztott, s ilyenkor fegyveremet, melylyel az utat tapogattam, ösztönszerűleg kaptam magamhoz, elfeledve, hogy vele magamat megvédeni nem tudom. Ha lábaim alatt egy-egy ágdarabka megrecscsent, vérem sebesen kezdett lüktetni s attól féltem, hogy e recscsenések valami vadállatnak figyelmét magokra vonják. Néha-néha — mintha páros gyertyát hordoznának a bokrok között — két zöld fényben izzó pont meredt rám a sűrűből. Ilyenkor véretem jegedni érzem, mert azt hívém, hogy egy-egy reám rohanni készülő párduczok a szemei merednek reám a villódzó zöld fényben. Kettőzött figyelemmel hallgatództam, nem hallom-e a folyó lassu gyöngyözését, s minden lépés után meg-megállva, kettőzött óvatosság és lassusággal lépkedtem tehát, nehogy valami fa vagy bokornak menjek neki — midőn egyszerre olyan iszonyu, erős, velőtrázó hörgéssel vegyes mennydörgő ordítás harsant fel a sűrűben, hogy azt hittem, közvetlen mellettem kelle e hangnak felharsannia.

Lélekzetem elállt s füleim megcsendültek s a rémülettől minden tagom tehetetlenül reszketni kezdett. Valami leirhatlan rémletes volt ezen iszonyu erejű hörgéssel kezdődő ordítás ebben az alaktalan sötétségű éjben. És mintha csak ketté vágta volna az előbbi zürzavaros ordítást, oly halálcsend állott be ezen borzalmas hangokra. És ezen csendben, — mely sokkal ijesztőbb volt, mint az előbbi hangchaos, mint a csattogó mennydörgés, újra megdörrent az előbbeni félelmes ordítás. Lábaim gyökeret vertek s nem birtam mozdulni! Mit tehetek én — egy töltetlen puskával — ezen közelben kóborló oroszlán-pár ellen! Hisz, még ha töltött fegyver volna is kezemben, a halál torkában állnék, mert e vak sötétségben még saját alakom körrajzait sem látom. Óráknak tetszetek azok a perczek, melyeket dobogó szívvvel, mozdulatlanul állva töltöttem ott. Nem mertem még lélekzeni sem, attól félve, hogy az oroszlánok körmei közé jutok. A nagy csendben szinte hallottam szívemnek félelmes, erőszakos dobogását, — de hallottam egyuttal azt a halk, gyöngyöző, sistersgő zajt is, mely a csendes folyásu vizek sajátja. Kissé megnyugtatva a nagy csendességtől, újra megindultam s nemsokára a fák ritkulni kezdtek, s így a sötétség is annyira engedett, hogy kivehettem a folyó sötét tömegét. Oly zajtalanul, a mint csak tehettem, egészen a víz széléig jutottam s onnan kémlelődtem a hajó után. Nyugat felé a láthatár kissé világosabb volt, így felfelé, egy a a folyóba mélyen benyuló zátonyszerű földnyelvhez közel, megpillantottam a kis hajó árnytalanul hosszú vitorla-rudját és árboczát elmosódó árnyékként az égre rajzolva. A folyó itt jó nagy darabon öbölserűleg el volt szélesedve, s így vize is meglehetősen sekély vala, s ezen öböl közepéig a fenti zátonyszerű széles földnyelv nyulott be a vízbe az erdő felőli oldalon. Hogy tehát a vadak fogait elkerüljem, lassan a vízbe ereszkedtem, s abban gázoltam szép csendesen előre és ama földnyelvnél akartam újra partra szállani, hon-

nan hajóm már csak néhány ölnyi távolságban horgonyzott. Az ágreccsés s az ordítás, sikoltozás már újra elkezdődött az erdőben, ez tehát kissé megnyugtató, hogy az oroszlánok eltávoztak, mikor én szerencsésen a földnyelvig érttem, de alig léptem ki a vízből a földnyelv szélére, midőn valami állat, mely a hüvös, nedves, homokon pihent, lépéseimtől megriadva, felugrott s vak ijedtséggel rohant a földnyelv elejeig terjedő parti sűrűségbe, — de a másik pillanatban már felharsant azon vértfagyaláló, iszonyu hörgés, mennydörgő ordítással párosulva, a bozót tört, recsegett, ropogott a rémitő dulakodásban, s ezt halálhörgés és rémitő morgás követte. Azt hittem megfojt és megsüketit a fejembe tóduló vér, mert füleim annyira csengtek, és a földet éreztem ingadozni lábaim alatt. Még gondolkozni sem birtam, míg szivem rohamos lükettése nem csillapult — és ha ama szegény állat nincs, úgy én megyek egyenest ama oroszlán-pár torkába, mely a földnyelv parti sűrűségében, prédára lesve, rejtőzött — mert ott akartam én is partra szállani. Minden tagomban reszketve, léptem újra a vízbe, s felhasználva a morgás és küzdelem zaját, szerencsésen kikerültem ama veszedelmes pontot és szemközt a hajóval léptem ki a partra. Jelt adva, hogy fektessék ki a deszkát a partra, a hajócska védő födélzetére jutottam szerencsésen. Embereim közt nagy volt az öröm, mert ők már azt hitték, az oroszlánok támadó és vérszomjas ordításából, hogy én estem körmeik közé. miután azon irányból várták visszatértemet, ezért ijedtükben még a padlót is behuhták.“

Nemcsak éjjel, de nappal is, sokszor a legrettenetesebb helyzetbe kerülnek ezen országok lakói: „Egy francia mérnökari tiszt a Sahara-sivatag déli részén földmérésekkel foglalkozva, egy karaván lakha volt elszállásolva. Egy alkonyatkor, a munka végeztével, hazafelé tartott, midőn figyelmét számos, egy tamarind erdőcske felett szállongó keselyű ragadta meg. Az erdő széléhez érkezve, egy kisedd völgyben, nagy rémületökre, egy hatalmas oroszlánt pillantottak meg, mely egy terebélyes fa alatt egy nagy antilop-bikát marcangolt — és az oroszlán körül tisztos távolban: hyénák, sakálok és keselyűk vártak a lakoma maradványaira. Mozdulatlanul álltunk meg, ez volt a legtanácsosabb, mit helyzetünkben tehattünk, mert, ha menekülni iparkodunk, azzal csak az oroszlán figyelmét vonjuk magunkra, míg így — lakomája végeztével — tán el fog távozni, a nélkül, hogy csak reánk is nézne. Jó negyed-óraig álltunk szoborszerű mozdulatlanságban. Az oroszlán mohón tépte, szagatta a vérző és párolgó tetemet, s nagy falatokban emészté fel, úgy, hogy jóformán alig maradt husnak nevezhető rész a bika csontjain. Ekkor felemelkedett, nyelvvel végig nyalogatá véres száját és talpait, azután ránk szögezve szemeit, merően nézett bennünket — de párszor elordítva magát, hátat fordított, s lassu léptekkel az erdőcskébe mélyedt, mi pedig sietve hagytuk el a helyen s iparkodtunk, hogy mielőbb a karaván-duár biztos fedele alá juthassunk.“

*

*

*

Az oroszlánok után, legfélelmeesebb ragadozója Afrikának a párducz. Egy kifejlett párductól csak úgy félnek a benlakók, sőt még jobban, mint egy

oroszlántól, mert ennek pokoli gyorsasága, mindent legázoló dühe, s villámgyors támadása ellen alig lehet védekezni. Nem azokról az elcsenevészett macskákról beszélünk, melyeket állatkertünkben, vagy vándorló menagériákban láthatni, hanem azokról, melyek a szabad természetben vadságuk és erejük teljében veszik fel a harczot a teremtés urával, és hogy e harcz minő életveszélyes, minő kétséges, az dr. Bombonnal természetvizsgáló alábbi elbeszéléséből eléggé kiderül:

„Midőn utazásaimban — beszéli Bombonnal — a Beni-Bitham törzs területére érkeztem, szinte eliszonyodtam a különben vendégszerető és európai műveltségű sheyktől, mert arczán nem volt semmi emberi forma, mert az egész fő egy iszonyatosan összeroncsolt, óriási hegedésektől és kékes forradásoktól barázdált tömegnek látszott, orr nélkül, háromfelé hasadó, szétroncsolt szájjal, egy szemmel, míg a másik helyén csak egy forradásos, szaggatott ür látszott.

Vacsora után, kértemre, a következőleg beszélé el a rettentő sebek történetét:

„Atyám, ki eléggé gazdag és felvilágosult volt arra, hogy szakitson a régi mohamedán előítéletekkel, engem Párisban neveltetett, azért látja ön nálam az európai és a keleti kényelmet összevegyülve. Sheykké lételem második évében népem nyájait egy párducz-család pusztította s folyton nagy károkat okozott, a nélkül, hogy elejtésük sikerült volna. Egyszer a nöstény a fiatalokkal együtt eltűnt a vidékről; de itt maradt a him, s még dühösebb vérszomjjal pusztította a nyáját, sőt egy asszonyt is annyira összemarczangolt a patak-nál, hogy sebeibe néhány óra mulva belehalt. Másfél hónapon keresztül minden éjjel lestem reá, de annyiszor változtatta helyeit, hogy soha sem hirtam nyomára akadni. A folytonos károk és panaszok egészen ingerültté tettek és megesküdtem, hogy addig nem nyugszom, míg el nem ejtem. A pásztorok, kik látták néhányszor — mondták, hogy egy roppantul kifejlett, erős állat, mert egy féléves bikával egész könnyűséggel ment tova — s ez még inkább fokozta vadászszenvédelyemet. Egy estén — éppen holdtöltekor — egy alattvalóm rohant sátoromba, s lelkendezve beszélt, hogy a párducz nyájából kevéssel napszállta előtt, szemeláttára szakított ki egy kecskét, s azzal a tibbahi vizmosásos szakadékba vonult. E hír egészen felvillanyozott és minthogy az idő hideg és sötét volt, egy nagy, felhajtott galléru daróc-köntöst és egy vastag nemez sapkát huztam fejembe, és embereimet — kik a rossz idő és a nagy sötétség miatt követni akartak — visszaparancsoltam, csak a pásztorral és egy szolgámmal, — ki a csalétkül szolgáló eleven kecskét hozta — indultam a szakadékoknak.

Tudva, hogy a hold 10 órakor feljő, sietnünk kellett, hogy még ez előtt a leshelyre érjünk, így a pásztor a rövidebb uton vezetett. Ez az ut keskeny, szakadékos és túskebokrokkal benőtt ösvényeken vezetett, e miatt vadászkesem minquntalan a bokrokba akadt, s hogy ezt meggátoljam, a tartó szíjjat kétszer magam körül csavartam, úgy, hogy a vadászkes nem az oldalamon, hanem hátul lógott le.

Megérkezve a pásztor által kijelölt helyre, ez a szakadék széléhez vezetve, mondá: „A párducz e szakadéokban tartózkodik, azért, uram, te rejtőzz el e bokor mögé.“ A leshely csakugyan oly jó volt, hogy hosszas keresés után még magam sem találtam volna jobbra. A szomszéd hegy oldala meredek lejtőben bocsátkozott le egészen a vizmosás árkáig, melynek szélén, háttal a hegynek, foglaltam el helyemet. Embereim tőlem három ölnyire verték le a czöveket, s hozzá kötötték a kecskét, mire ez hangosan mekegni kezdett; parancsomra, de még inkább arra, hogy a kecskemekegés előcsalhatja a párduczot, s ők is csalátkül eshetnek neki, sietve eltávoztak.

Magam maradtam tehát e nappal is ijesztő, félelmes, vad tájon, legalább öt-hatszáz méternyi távolban a duártól s minden emberi lénytől. A kecske féltében, még erősebben kezdett mekegni, más nem zavarta a nyomasztóan félelmes csendet.

Tán nem ültem hat-nyolcz perczig a bokor megett, s arra sem maradt időm, hogy vadászkeszemet ieoldjam és mellém, kezem ügyébe helyezzem — csak hogy a bokor ágait tudtam éppen elhárítani, hogy ne akadályozzanak, — midőn a párducz, mint valami nesztelen árny, villámsebese a kecskén termett, mely csak egyetlen halálhörgést hallatott. Én lélekzetemet is visszafojtva, vártam, hogy feljöjjön a hold. mert sugarai már a fák tetején rezegetek, hogy eloszlassák a mély sötétséget, mely inkább sejteni, semmint látni engedett.

Kimondhatatlan bosszúságomra és meglepetésemre azonban azt láttam, hogy a párducz a kecskét oly könnyedén kezdi tovavonszolni, mint a macska az egeret. Alig két ölnyire volt tőlem, de a vak sötétségben se fejét, sem más tagját meg nem bírtam különböztetni, csak egy óriási test — még sötétebb körvonalait láttam a homályban. Attól félve, hogy ha várok, a párducz eltűnik ragadmányával a sötétben, s én megint másfél hóig leshetek utána — feledve minden eszélyt és óvatosságot — fegyveremet a sötét tömegre irányozva, lőttem.

A düh és fájdalom rettenetes ordítása harsant fel a párducz torkából, melyet ezerszeresen visszhangoztak a szakadékok öblei, s azután a kecskére rogyott.

A legkisebb mozdulat is reám vonhatta volna a bőszült bestia figyelmét, azért mozdulatlanul maradtam helyemen, de mégis meglepetéstől tartva, fel akartam állni, hogy a második csövet kilőhessem, mert a bekövetkezett csend mégis nyugtalanított. Egy ág azonban a ruhámba akadt, s ujra leülni kényszerített. Ezen ágzörgésre se mozdult semmi, noha pár perczbe került, míg ruhámat az ágak közül kiszabadithattam — így nem hallva, nem látva semmit, a párduczot megöltnek hittem.

De mégis óvatosan és guggolva, fegyverem csövét lefelé fordítva s ujjammal a ravaszon, másztam elő a bokor mögül, midőn tekintetem a párducz zöld, tűzben izzó szemeivel találkozott, s a másik perczben összehuzva magát, hason csuszva, felém szökellt. Én fegyveremet fejének irányozva sütöttem el, de a gyorsaság, melyvel felém szökellt és a sötétség csalóka árnyvonalai miatt, elhibáztam, úgy, hogy a golyó a földbe furódott, s a fegyver lángja a vad nyaka szőrét perzselte meg.

Ez a fenevadat még nagyobb dühbe hozta; légreszkettető orditással veté magát reám — oly erővel, hogy e rohamnak lehetetlen volt ellentállni, hanem hanyatt estem, vállaimmal a bokorra dőlve, A párducz fojtogatni kezd, ki-mondhatatlan dühvel marja, szaggatja, nyakamat, de ezer szerencsém, hogy daróczkabátom nagy, vastag gallérja az éji hideg ellen fel van hajtva, ez és a felhajtott gallér annyira-mennyire védi nyakamat, különben egy harapással kiszakíthatná.

Balkarommal magamat védelmezni s a párduczot visszalökni iparkodtam, jobb kezemmel pedig az alám került vadászkést akarom megkapni. De a párducz védekező karomat össze-vissza harapja; a hüvelyknyi vastag daróczszöveten át érzem a velőig nyilalló, iszonyu fájdalmat, s hallom csontjaim ropogását, azután arczomba kap, s felső fogai homlokomról orromra pattannak s belemélyedve balszemembe arczcsontomat szakítják be. Hörgő fájdalom-sikoltásom beleolvad a vad dühtől veszett ordításába. Egy kézzel nem tudva a vadat visszatartani, abban hagyom a vadászkés keresését, s két kezemmel nyakon ragadom és fojtogatni kezdem, ekkor rézsut harap arczomba, s betöri állkapcsomat. Ennek recsegése és az iszonyu fájdalom úgy nyilamlanak agyvelőmbé, hogy egész fejemet összezuzottnak hiszem. Arczom egészen szájában van, érzem büzös, forrón gőzölgő lehelletét, fatörzs keménységű, cylinder vastagságu nyakát a kétségheesés erejével szorítom, s így mégis sikerül borzasztó fogait fejemtől eltávolítani — mire újra balkaromnak esik s ebbe négy roppant lyukat szakít.

Még mindig hanyatt feküdtem a szakadék szélén, fejjel le, lábbal felfelé, czombjaim között a reám nehezedő párducz hátsó lábaival, melynek rettentő dühordításaira az 5—600 méternyire fekvő duarok lakói és marháik falevélként remegtek.

A folyton nagyobb dühbe jövő fenevad újra arczomnak esik, én visszalököm: újra támad s kikapja vastag nyakát kezemből, s fél fejemet kapja be. Az örjítő fájdalom és halálfélelem végső erejével rántom ki fejemet. Fogai koponyámon csikorognak végig s hasgatják össze és e közben oly hatalmasan emelem, hogy ő legyürni akarván, hátsó lábaival lökést adva testének, átbukik rajtam és a szakadék szélére zuhan — de előtt első lábaival nem tartatván fel magát, orditozva zuhan le a szakadék fenekére . . .

Végre felállhattam! A hold is feljött, de alig láttam a szemembe patakzó vértől — s a számat eltöltő vérrel együtt, négy fogamat, s arczom-állkapcsom husczafrangjait köpöm ki. De mit törődtem én az örjítő fájdalommal, s azzal, hogy minden mozdulatommal véresöt fecskendeztem magam körül, valami nem emberi, vak düh töltött el azon tudatban, hogy sebeimben úgy is el kell vesznem, így hát ellenségem vérét, halálát kívántam. A bosszu vak dühével, vadászkésemet kirántva, kerestem a bokrok között; minden áron meg akartam találni, hogy ha már annyira összemarczangolt, vagy én öljem meg, vagy ő öljön meg engem. E helyzetben találtak meg embereim, kik hallva a párducz rettentő fájdalom-ordításait, azután a rákövetkező csendet, azt hitték, megültem s örömmel jöttek hát felkeresésemre, hogy diadallal a duárba kíséressenek — de mennyire eliszonyodtak, midőn a fáklyák lobogó világánál, egy

Szemüveges kigyó (*Naja tripudians*) volt, melyet a benlakók is „bis Cobra-nak“ azaz „huszszoros mérgű kigyónak“ neveznek. Növeli e veszélyes hüllő félelmetességét még az, hogy nem valami kicsiny és erőtlen, mint a mérges kigyók legtöbbje, hanem nagy, mert egy-egy kifejlett példány 6—8 lábnyira is megnő, ereje pedig vetekedik egy erősnek mondható férfi erejével, mint ezt Loftus lord, cipay őrnagy, ki híres volt erejéről, is tapasztalta.

„Már meglehetősen tele volt tarisznyám — beszél el ő maga a „Vadászklub“ lapjában — sőt egy pompás pávát is elejtettem, azért jó messze távoztam el a hajtóktól és kíséretemtől, nehogy megbotránkozzanak és felzúduljanak az általuk szentnek tartott és Visnuh istennőnek szentelt madár elejtése felett, mi már nem egy angol katonának az életébe került — és a nagy forróság elől is menekülnő, egy árnyas fügefa alá döltem le pihenésre. Már-már elnyomott az álom az izzó forróságban, midőn kutyám dühös, de egyuttal féltő vonítása riasztott fel. Arrafelé pillantva, villámgyorsan szöktem fel mert majdnem egy nyolcz láb hosszú Szemüveges kigyót láttam felém közeledni. E veszedelmes hüllő dühének tetőpontján állott, mert szivalakulag megvastagodott nyaka erősen fel volt duzzadva, szinte feszült, szemei gyorsan változtatva színüket, a szikrázó sárgás-zöldből az izzó sötétzöldig — szikráztak s nyakát hátra-hátra szegve, hangos sziszegés között, ágaskodó ugrásokkal közeledett felém, mert valószínűleg az ő tartózkodási helyén ütöttem fel pihenő helyemet. Szerencsére, kutyám ugatása és hátrálása némileg megosztotta figyelmét — mégis hamarjában nem tudtam egyebet felkapni, mint vastag, boros üvegemet s ezt vágtam fejéhez oly szerencsésen, hogy azonnal összeesett s kevés vonaglás után kinyújtózott. Látna, hogy megdöglött, megmértem; a nyolcz lábból csak másfélhüvelyk hiányzott s fényes, setétes, gesztenyebarnán vöröslő színe, széles nyakán a majdnem bársonyfeketeségű erős széles szemüvegféle rajz a mellett bizonyított, hogy egy vén himmel van dolgom, mert a nőstények és fiatalabbak kisebbek s halványabb színezetűek.

Minthogy már régóta szerettem volna e kigyó méregfogait egész közleről megvizsgálni, leültem a fa alá s közvetlenül fejét markolva meg, egy ágacs-kával száját akartam szétfeszíteni. De ki irhatja le rémületemet, midőn feje egyszerre kisiklott kezemből s mintha szíjjal vágtak volna reám, éreztem, mint vágódik és tekerődzik teste nyakam és karom köré! Szerencsémre — egészen akaratlanul — mintegy az önfentartás ösztönéből — az első mozdulatánál átszorítottam nyakát, úgy, hogy fejét sem mozdítani, sem forgatni nem tudta, így harapni sem bír, míg erősen birom tartani. Nagynehezen feltérdeltem ültömből s karomat, melylyel az undok hüllő nyakát oly görcsösen szorítám, a mint csak birtam, lehetőleg kinyújtottam, míg másik karommal a kigyó testét akartam lefejtetni mert nyakamat már oly erősen szorította, hogy lélekzetem akadozni kezdett s szédülni kezdtem a fejembe tóduló vértől, e mellett az undor és irtózat majd megölt sikos, hideg testétől. Hiába kapartam, rángattam, feszegettem, egy vonalnyt sem tudtam tágitani a kigyó testéből, mely, mint egy oda forradt ércöv, szorított folyton erősebben. Már kétségbe kezdtem esni, mert az én erőm fogyott, az övé pedig fokozódó dühvel, egyre növekedett. Mint egy részeg ember előtt, forgott velem minden, már csak hő-

rögve vettem lélekzetet s éreztem, mint feszülnek meg ereim a pattanásig halántékomon az odanyomult vértől s az a karom, melylyel fejét tartottam, az erőltetéstől reszketni, ingadozni kezdett s ujjaim szét-szét tágultak mint széles nyakát nagy erővel fel-felduzzogatta s borzasztó erőlködést fejtett ki, hogy haraphasson. Néha balkezemmel meg kellett támaszkodnom, daczára, hogy térdeltem — a földre, mert tántorogtam, mint a részeg. Egy ilyen támaszkodásnál földön heverő puskámra tenyereltem. Talán a mindenható Isten sugallta azt a gondolatot, hogy a hegyes puskavesszővel szurjam át nyakát, így nem haraphat s mégis megölhetem. Alig-alig tudtam a töltővesszőt kihuzni s majd arcra buktam, de aztán reszkető, ingó karral furtam át duzzadt nyakát közvetlen a kicsiny lapos fej alatt, azután fejem felett egy nagyot kanyarítva a vesszővel, undok teste leclódzott nyakamról s azután teljes erővel e fügefafa derekához vágtam vesszőstől együtt. Meg valék mentve, de mégis le kellett dőlnöm a fü közé, mert annyira reszkettem, oly kábult és erőtlen voltam, hogy lábaimon nem tudtam megállni a kiállott félelem, izgalom és meg-erőltetéstől.“

*

*   *

Mindhárom világrészben élnek még a méregtelen kigyóknak azon fajtái melyek nagyságuk s óriási izomerejük által válnak veszélyesekké. Ezek az ugynevezett Óriási Zuzárok (Boa) és nyelők (Python), melyek öz-, juh- s kecske-nagy állatokat nyelnek el általában s az emberre csak ingereltetve veszélyesek. De vannak közöttük óriási, kifejlett példányok, melyek éhségükben megtámadnak 1—2 két éves bikát is és zuzzák össze ezeket. Ezek azután az emberekre veszélyesek. Így egy francia sergeant, ki Guyanában telepedett le, egy nap hajnalán ruczákra ment vadászni a vidék mocsaras részében. A mint a nád között bujkált, hogy a ruczákat jobban mglophassa, egyszerre azt érezte, hogy hátulról valami megragadja vállánál fogva és kegyetlenül vállába harap. Hangoz jajszóval rántotta ki vállát s szökött előre és hátra pillantva, egy rengeteg nagyságu Óriás kigyót látott, mely borzasztó torkát eltátva, újra reá vetette magát, de e támadás egy ügyes oldalugrással szerencsésen elkerülte. „Ekkor láttam csak egész borzasztó nagyságában e szörnyet — beszéli ő — mert első támadásakor féltetével a nád között rejtőzött. Óriási testét két karikába szedve, fejét oly magasra emelte, hogy az én fejem felett himbálódzott. Puskám ki volt löve. azért el is hajítottam és vadászkésemet rántottam ki, de mielőtt megsebezhettem volna, fejével villámgyorsan alácsapott s jobb térdembe mélyesztette fogait. Az iszonyu fájdalom még csontom velőit is meg- rázkodtatá. Dühösen vágtam feléje késemmel, de mielőtt eltalálhattam volna, már visszakapta fejét s czombomnál fogva megragadva, a földre rántott s a másik perczben már egyszer át is gyűrűzött. Ordítva henteregtem a földön, mert hallottam, éreztem bordáim ropogását s éreztem azon iszonyu, zsibbasztó szoritást, mintha mellkasomat nyomná valami óriási erő a szakadásig össze. A kigyó, hol fölemelt, hol földre vágott — még egyszer át akart gyűrűzni, hogy teljesen összeroppantasson. Kétségbeesetten vagdalkozva késemmel, e perczben azt éreztem, hogy vágásom a kigyó testét érte, mert dühös sziszegés-

sel úgy csapott fejével az én fejemhez, hogy azt hittem ezer darabra szakad és — eszméletemet vesztettem.

Iszonyu, sajgó fájdalom és a rám tüző nap izzó sugarai ébresztettek fel ájulásomból. Lábaikból patakzott a vér, s minden lélekzétvételnél, mintha hosszú szögeket vertek volna oldalamba, úgy nyilamlott. Fel akartam tápázkodni, de hangos jajkiáltással rogytam vissza. Lábam rohamosan kezdett dagadni, a csizma és nadrág úgy szorítottak, mintha szöges présbe szorítanák! Jajgatva, hason kuszva, vánszorogtam el a vizig, s ott meglocsolva arczomat, ez kissé magamhoz térített annyira, hogy körülnézhettem. Bár több órát hevertem ájultan, de rettentő ellenségem még mindig vonaglott, csapkodott tőlem nem messze, mert vágásom majdnem kétfelé szelte megfeszült testét. A rettentő fájdalmak újra aléltságba döntöttek. Csak otthon tértem magamhoz, mert társaim keresésemre indultak, de csak négy napi láz után, mialatt semmit sem tudtam magamról. Az orvosok elveszettnek tartottak, mert három oldalbordám tört be, lábam pedig az éles fogak marása s a sebekbe hatolt kigyónyáltól olyannyira genyenedésbe jött, hogy már-már amputálni akarták az egész lábszárt, hogy életemet megmenthessék, de végre is, másfél évi szenvedés után, sántán, de mégis felkelhettem.“

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Essed.*

„Aki valaha vérmedvére vadászott és egymagában nyomozta, leste e vérivó bestiát, az el tudja képzelni, minő elhatározottság, minő aczéluralom a sziv és idegzet felett, kell ahhoz, hogy egymagában kiálljon és fegyvere végére várja a dúvadak legveszélyesebbjét, legerősebbjét, az Oroszlánt, a réműletet keltőt, amint az arabok nevezik.

Azzal a tudattal kell ülni, várni a vak éjszakában leshelyén, távol minden emberi laktól és élőtől, hogy élete fegyvere végére van bízva . . . Parancsolni kell tudnia szívének, hogy ne dobogjon, szemeinek, hogy ne káprázzanak, idegeinek, hogy ne reszkessenek, midőn felhallatszik a visszhangos fekete éjszakában, mint a közeledő mennydörgés ropogása, a nyájak urának jöttét jelentő hármás ordítása, vagy pedig halk ropogása a bozótnak, árulja el jöttét és a koromsötét éjszakában megjelenik pár vérfényben izzó csillag, egy a sötétség szemcsaló homályától óriási phantommá megnövesztett alak — az itatóhoz közeledő oroszlán . . .“

Igy kezdi Gerard, a vitéz spahi kapitány és az oroszlánvadászok királya, egyik vadászkalandjának elbeszélését, melyben a legnagyobb oroszlánok egyikét ejté el.

Az öreg seik Szidi-Omár, Gerárd házigazdája — először semmi áron sem volt hajlandó egyedül hagyni a szakadékok között, de midőn nem tágitott, nagy nehezen végre mégis beleegyezett, de embereivel távozása előtt buzgón együtt imádkozott, hogy e derék idegent az egyedüli Isten és prófétája az éjen át különös oltalmába vegye és segítse, az ima végén pedig tudtára adá Gerárdnak, hogy az egész törzsben nem lesz egyetlen ember sem, ki szemét behunyja, hanem dobogó szívvvel fogják lesni az éj néma csendjében fegyverének dörrenéseit.

A puszták barna fiainak buzgó imája egy hitetlenért, mélyen meghatotta Gérardot. És valami ünnepélyes, szivszoritón megható volt e komoly képű csoportot, fehér, lebegő burnusaiban, a vad szakadékok között, a lenyugvó nap bucsuzó fényétől előntve, imára hajolva látni.

* Réműletet keltő. — Egyik neve a 31 közül az oroszlánnak, melyekkel az arabok a sivatag királyát felruházták.

Az ima végén a seik odament a szakadék szélén álló, gondolataiba mélyedt Gérardhoz és komoly ünnepélyes hangon mondá:

— Hogyha Isten imáinkat meghallgatja — és te meg akarod azokat, kik téged szeretnek, nyugtatni, akkor, ha szerencsésen megölted Saábát,*) gyujtsd meg ama csomó száraz ágat, mit embereim mindjárt összehalmoznak, hogy szemeinkkel is lássuk az éj sötétjében a győzelmi jelet — mire mi rögtön felelendünk neked.

Gérard ezt szívesen megígérte és az arabok nagy gyorsasággal jókora máglyát hánytak össze száraz olajfa- és mastix-galyakból, mit egyetlen gyufaszállal lángra lehetett lobbantani.

— Ha tudnám, hogy nem nevensz ki, — folytatá kevés gondolkozás után az agg seik — egy jó tanácsot adnék neked.

— Az öregek szava bölcs és szent előttem. Beszélj, tiszteletreméltó atyám!

— Ugy hát, figyelj szavaimra! Ha majd az éj közepén az oroszánok közelednek, a „vastagfejű ur“ vezetendi őket. Ez a legvénebb és legerősebb him! Ezt vedd célba mindenek előtt, mert a többiek, bárhányan legyenek is, csak felnőtt kölykek, s az öreg már nem törődik velük. Te se törődj! Azért jól célozz, mert ha elhibázod, a vastagfejű ur szétszaggat, a többiek pedig fel fognak falni.

Induljatok, én is tüstént utánatok megyek, fordult ekkor embereihez, kik már türelmetlenül integettek neki, azután Gérard füléhez hajolva, halkan azt sugá neki:

— A legjobb kanczámat és tiz bikámat szaggatá szét az átkozott! — és kezével gyorsan bucsut intve, pár percz mulva már az ő fehér burnusa is eltűnt az erdő sűrű oleander bokrai között. És Gérard egyes-egyedül maradt a Wed-Scherfpatak partján, melynek lágy iszapjában öt kinőtt oroszán egymást keresztező nyomai látszottak.

A Mahuna-szakadék, melynek alján a Wed-Scherf patak folydogál, egyike a legvadabb, legfélelmesebb tájaknak. Két óriási bércznek a szakadéka ez, mintha valami apocalypticus erő szakította volna szét erőszakosan egymástól.

Oldalain és fenekén egymást érő szakadékok, mélységek ásítognak, benőve áthatolhatlan mastix, olajfa és oleander sűrűséggel és beszórva háznagyságu szikladarabokkal . . .

A patak partján mindenféle állatsapat keresztezi egymást, mert a nyári aszályban ez a messze környék vadjainak egyedüli itatója, a hegység visszhangos üregei pedig a ragadozóknak hozzáférhetlen tanyái, melyek szünet nélkül tizedelik az arabok nyájait — úgy hogy egészen megszokott dolog e szegény, sivataglakó népnél, hogy minden gazda emigy csinálja a számadását:

„Ennyi az oroszánoké, párduczoké, annyit kell az államnak adóban fizetnünk, ennyi pedig nekünk marad meg a nyájból . . .“ és az oroszánok adója éppen huszszor többet tesz ki évenként, mint az államé.

* A nyájak ura.

Azon a helyen, hol Gérard állott — a Wed-Scherf éppen egy kanyarulatot képezett — melyet minden oldalról meredek sziklafalak környeztek, úgy hogy az egész egy tölcserforma mély üreghez hasonlított, melynek fenekére sem a nap aranyos fénye, sem a hold ezüst sugarai le nem hatolhattak.

Leshelyül a gázló melletti dus oleander bokrot választotta s csendesesen ült ennek nehéz illatu lombjai alatt, az alaktalan sötétségbe bámulva . . .

Számtalan éjet töltött veszélyes, hozzáférhetetlen vad helyeken, de az éj ezek egyikén se volt oly hosszú és félelmes, mint e helyen.

Hiába meresztette szemeit az ég mind a négy tája felé, hogy valamely dúar*) vagy sátor barátságos tüzét — habár csak távolról is — megpillant-hassa, hiába erőltette füleit, hogy valami távoli kutyaugatást, marhabögést hallhasson — jeléül annak — hogy távol ugyan, de mégis vannak élők a közelében . . . sehol semmi! Mindenfelől csak emberhangtalan sötétség ásitott feléje, ő pedig egészen egyedül, jó fegyverével van e vad tájék közepén, öt iszonyu ellent várva, melyekről csak sejtí, hogy melyik irányból fognak közeledni.

E közben az éj mindinkább előrehaladt és a hold is feljött, mint remélte s magasan járt az égbolton . . . Körülbelül tizenegyre járhatott az idő . . . és a sápadt sugarak fekö, kísértetiesen gyenge fénynyel áraszták el a szakadékok és az elébbi alvilági sötétség helyett, legalább a tárgyak körvonalait láthatta homályosan.

Egyszerre, mintha távoli ágroppanást s nehéz léptek zaját hallotta volna a szemközti erdőből . . . azután minden elcsendesült . . .

Feszülten hallgatódzott! . . .

Csakugyan a léptek mindinkább közeledtek; a ropogás, recsegés, dobogás mind erősebbé vált, mintha egy csapat nagy állat közeledne . . . és a bokrok sötét homályából, mint vérbe mártott parázs . . . több izzón vöröslő pont ragyogott elő.

Ezen izzó pontok mindinkább közeledtek, mindig nagyobbak s mindig lángolóbbak lettek.

Ezek az oroslánok szemei voltak, melyek rendes utjukon szokott itatójuk felé tartottak.

Már egészen a víz széléhez értek . . . midőn egyszerre mind az öt megállt s figyelni, szaglálódni kezdett . . . A homály és a hold halványan derengő fényénél, mindmegannyi óriásoknak látszottak; kivált az első . . . iszonyu, bozontos fejével s az égő parázs vérvilágában izzó, lángoló szemével.

E királyi csapatnak kísérője is volt, egy hatalmas párducz . . . de csak tisztes távolban követte őket, sunnyogva, lelapulva, hogy elfogyaszsa azt, mit ezek meghagynak.

Ugy látszott, megérezték Gérard közellétét . . . mert az egyik fiatal nő-orszlán elválva a csapattól, kíváncsian közeledett a leshely felé . . .

Gérard szive sebesen dobogott . . . s pár perczig reszketett a fegyverkezei között . . . azután megemlékezve az öreg Taieb tanácsára . . . csendesen célba vette a legelső, bikánál nagyobb himet, mely kétségkívül maga a „vastagfejű ur“ volt . . .

* Tanya.

Egy iszonyu, a felesztató mennydörgés ropogásához hasonló ordítás harsant fel, melyet dörögve százszoroztak meg a sziklák és bérczek öblei s a füst elhuzódtával látta, mint menekül sebes futással a párducz a bozótba, a négy oroslán pedig — a legnagyobb kivételével — lassan, apró lépésekkel az erdőbe huzódik . . .

Gérardnak minden vére rohamosan tódult szívére s majd hideg, majd hő borzongatta testét s homlokára nagy veritékcseppek szivárogtak, mert az oroslán parázként izzó szemei egyenesen rá voltak irányozva.

Valami rémletes volt ezen izzón rámeresztett vérvilágu szemekben, melyek abból az iszonyu setét fejből olyformán szikráztak rá, mint valami alvilági csudának tüzet lövellő szemei.

Még e rettentetlen embernek is jéggé fagyott minden csepp vére ezen óriási vad láttára, mert érezte, tudta, hogy a szabadban felnőtt oroslán és az ember közötti küzdelem nem egyéb, mint egy egérnek a védekezése a macska körmei között . . . és Gérard ekkor még csak két oroslánt ölt meg. Ezek legkisebbje is többet nyomott ötszáz fontnál — s talpának egyetlen ütésével levert egy vadul száguldó lovat — s úgy a ló, mint a lovas a helyszínén maradtak.

Ismerve ezen rettentő erőt, tudta azt is, hogy handzsárja, melyet görcsösen szorongatott jobbjaival — gyenge fegyver az ellen az oroslán ellen, melyet egy vagy két golyó se terített le, s ez esetben a legtöbb vadász lelkét Istennek ajánlhatja!

Villámgyors gondolatai közt — miközben farkasszemet nézett a vérpirban izzó szemekkel, elhatározta, hogyha az oroslán reászökik és földre teperi . . . fegyvere agyát döfi torkába és handzsárjával iparkodik szemén vagy szíven döfni, ha ugyan karjait használhatja . . . és ha másnap nem is találják hulláikat egymásba akaszkodva . . . azért egyik a másiktól nem fog messze heverni . . . a többit pedig majd a bedöfött handzsár beszéli el . . .

Csendesen húzá ki hüvelyéből hosszú, éles gyilkát és hogy egy kapással elérhesse, maga mellé a lány földre szurta . . . miközben látta, hogy az oroslán csendesen egészen a víz széléig ereszkedett . . .

Minden bátorságát s hidegvérét összeszedve, még egyszer azokra gondolt, kiket szeretett . . . s lelkében bucsut véve tőlük . . . ujját a ravaszra helyezte . . .

Halk pocsogást, susterékelést hallva, látta, a mint az oroslán csendesen a vízbe lépett . . .

E pocsogás pár másodpercig ismétlődött — azután megint az elébbi félelmes, halotti csend terült el az egész szakadékban . . . és az állatkirály óriási körvonalai eltűntek a homályban.

Minden érzékét szemeiben és füleiben iparkodott összpontosítani, s merőn nézett maga körül a sötétség egyforma homályába, midőn balfelől a lány talajon az oroslán halk dobogását hallotta egész közel magához . . .

Csakugyan — mint Gérard sejtette . . . észrevétlen átjött a vizen — és csendesen felkapaszkodva, a part szélén feléje közeledett . . . de Gérardnak egy könnyü mozdulatára megállott . . . s ugráshoz készült . . .

Egyetlen könnyü szökéssel beérhette volna, mert alig hat-hét lépésnyi távolban vált ki óriási alakja, még setétebb körvonalakban a setétségből — és szemei izzó szénként tüzet, lángot szikráztak.

A jó szerencsére bizva magát — mert se fegyvere végét, se az irányzékot nem látva — gondalomformán czélt a sötét tömegre . . . s elnyomta a ravaszt és a lövés föllobbanó lángjánál látta is — mint szökik fel s vágódik vissza az óriási tömeg . . .

Az elébbinél még rettenetesebb dühordítás dörrent fel és rázta meg a levegőt . . . a föld pedig döngött, a mint fájdalmában s dühében fetrengve, iszonyu talpaival és farkával korbácsolá; — majd a panaszos, hörgő fájdalomordítások következtek, megezerszerezve a visszhangtól, utánuk kinos vergődés s pocskolás a part vizes iszapjában . . . azután . . . néma csend.

Éppen a löport eresztette fegyvere csövébe — újra töltendő — midőn a halálosan talált oroszán végerejét összeszedve, újra felkapaszzkodott a patak partjára — s majd három lépés közelre vánszorogva — felhördülő dühordítással akarta magát Gérardra vetni . . . de ennek harmadik golyója újra visszaveté a patakba . . .

Az első lövés eldőrdültekor a megfutamodott párducz újra visszaspolygott a patak tulsó partjára . . . és hangos ordítással sikoltott fel. A második lövésnél szintén felhangzott sikoltó ordítása, de már erre — a patak felső részéről egy másik is felelt — szóval, míg ez a rettenetes dráma tartott — a párduczok pokoli sikongatást vittek véghez — abbeli örömben, hogy félelmes, gyüilölt ellenségük végperceit éli.

A „vastagfejű ur“ mozdulatlanul hevert félig a patakban, félig a parton . . . s Gérardnak pedig pár percze le kellett ülnie, hogy nagy izgatottságát és szívének rohamos dobogását mérsékelje. Mintha láz gyötörné, ugy reszketett minden tagja; homlokán nehéz veritékcseppek gyöngyöztek . . . s térdei pedig meg-megcsuklottak . . . de azért nem feledkezve meg ígéretéről... midőn kissé kipihente magát — fellobbantá az összerakott ág-bogot — melynek felcsapó lángjai messze bevilágíták a szakadék zeg-zugos tájékát . . .

Napfelkeltével már az egész törzs talpon volt, s kétszáznál több férfi, nő, gyermek sietett a legyőzött ellenséget megszemlélni és hogy szokásuk szerint — a sok rablásért — kitöltsék rajta boszujokat — elhalmozva mindenféle szitok, csufnévvel, port rugva megtört szemei közé, sörényét rángatva, s más efféle gyerekes bohóságokat művelve.

Legelső volt az öreg seik, ki Gérardot melegen üdvözölte — de egyuttal elpanaszolta, hogy a „vastagfejű ur“ nejevel együtt még az elmúlt éjjel is betört a duárba és legszebb bikáját elrabolta . . . de, hála Allahnak, ez volt utolsó rablása! . . .

Egy pillantás a nagy mindenségbe.

A nagy mindenség a legdusabb képeskönyv, melyből mindenki olvashat, tanulhat, a kiből hajlam van a gondolkodás és észlelésre, míg a felületes szemlélő nyitott szemmel is vajmi keveset fog látni a végtelen változatos képekből, ha csupán nézi, de nem gondolkozik felettük.

Maga a természet a legnagyobb osztályozó és rendszerező, mert teremtményei között a különbségeket, határvonalakat oly élesen s jellegzetesen állítja fel, hogy minden keresés, hosszadalmas kutatás nélkül is megtaláljuk a mindenséget képező három ország határait, melynek valamennyije egyért, s egy-egy valamennyiért van alkotva, mert az állatországot nem képzelhetjük el növényország nélkül, valamint e kettő nem létezhetne a föld anyagát képező ásványország nélkül.

Minden földönnek az örök jég honától, a mérsékelt öveken át az egyenlítő körüli legizzób tropicus övekig megvan a saját, jellegzetes állat- és növényvilága s daczára annak, hogy semmi véd- és válaszfal nincs ezen övek (zónák) körül, mégis egyiknek a lakói nem találhatók a másik területén, hanem mondhatni mindegyik fajnak a tágabb hazában megvan a maga szűkebb hazája, melyen túl, hiában keresnénk őket, daczára annak, hogy egyes fajok óriási területeket kóborolnak és repülnek be. Még a világtengerekben élő halak, puhányok, melyek a hullámok ölen átvitethetnék magukat kelettől nyugatig, déltől északig, sem lépik túl ezen képelt válaszfalakat, hanem az Ind-tenger halai és puhányai, a Vörös-tenger burányai, megmaradnak e tengerek hullámhatárai között.

Humboldt „Cosmosában“ öt övet különböztet meg a havasok és nagyobb hegyvidékeken. Ez övek a termékenység szerint váltakoznak egészen a kopár, terméketlen örökjég hazájáig, hol semmi élő nem tenyészhet. Legtermékenyebb, legbujább a legalsó öv s a tenyészeten nem látható törpülés és visszamaradás azon övig, hol még a szőlő megterem, de ezen túl már a törpülés és elcsenevészésedés szemmel láthatólag növekedik a hó- és jégrégióig.

Ezen ideális övek igen fontos tényezők a természet létfenntartási munkájában, de fontosak a buvárnak is az osztályozás nagy munkájában; így az

A bábrabló ékény és a búcsujáró lepke hernyói.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

eddig ismert világrések általán hat övre osztatnak, mint óvilági-, aethiopiai-, indiai-, oceaniai-, északi óvilági és újvilági s végre a délamerikai övre, melyeknek megvan a saját karakterisztikus állat- és növényviláguk.

Az emlősök elterjedési köre korlátoltabb, zártabb a madarakénál és halakénál, de annak daczára e körök mégis oly élesek, oly zártak, hogy a sivar izzó homokpuszták, a fagyos kietlen jégrégiók lakói, ha közvetlen szomszédságukban volnának is az őserdők lombdus, virágzó rejtekei, a patakszelte rétek, s a ligetek virágzó, ingó ágbogai, még sem cserélnék el állandóan rideg, kietlen hazájukat, mert a természet ide rendelve őket, megfelelő szervezetet, ruhát ajándékozott nekik, úgy hogy épen oly boldogan élnek itt is, mint a legszebb, legtermékenyebb virányokon élő rokonaik.

Hogy minő fontos, nélkülözhetlen az állatvilág a természet háztartásában, azt mutatják a fajok nagy számai. Így eddig 2000 fajon felül levő emlőst s 7354 faj madarat ismerünk, nem számítva ide még azon felfedezésre és ismertetésre váró fajok számát, melyek még az eddig ismeretlen és hozzáférhetetlen földrészekeken laknak. A földalakulás egyes korszakaiban is, mikor a természet még vajudott, munkált, sem nélkülözhetette az állatvilágot, mert csak ásatag maradványokból eddig 800 különféle fajú őssállatot ismerünk.

Nem az erdők, nem a föld ekesítésére s benépesítésére hozta létre a természet az állatvilágot, hanem létrehozta a fenmaradás, az élet és gyarapodás lüktető munkáinak végzésére és anyagcseréjére. A vizek, a lég tisztítására, a növények korhadására, életére, fejlődésére munkálnak ezek közre a colossus nagyságtól kezdve csak a nagyító görcsövön látható parányállatokig. Emez kiválasztja a vizekből az ásványi részeket, felemészti a bomlást előidéző rohatag hulladékokat; a másik szigeteket, szárazföldeket épít; — egyesek a megtermékenyítő virághimport hordják egyik virág bibeszáráról a másikra, mások ürüleiket hullatják el a végtelen terek berepülése közben olyan puszta helyeken, szigeteken, hol növényéletet fejlesztenek. Egyes hasznos növények magvait olyan vidékekre is szállítják, hol eladdig ezek nem léteztek. Termőbbé, fejlődőbbé teszik a növényzetet; megemészti a rothatag növényi-, s állatmaradványokat; egyik tulságos elszaporodása által élelemül szolgál a másiknak, eme másik élelemül, ruházatul az embereknek; a növényevők táplálkozásuk által az újabb, bujább növést segítik elő, mások a növényzetet megszurva, gyümölcsfejlesztésre serkentik, megszabadítják a fölösleges nedvektől stb. stb., szóval mindegyiknek megvan a maga viszonylagos munkaköre a természet háztartásában, hogy élete, életműködése által egyik a másik fenmaradását, működését idézze elő, s hogy összességben létrehozzák a nagy természet ama működő erejét, mely éltet, fentart mindent a nagy mindenségben. Köteteket lehetne írni minden állat, még a legkisebbnek is munkálkodása és a szükségességéről, mert ok és haszon nélkül, pusztán azon czélra, hogy csak legyen — a természet nem szül semmit. Még az ártalmas, kárttevő állatok, férgek és rovarok is éppen oly szükségesek a természetben, mint a leghasznosabbak, mert ezek nélkül épp úgy megakadna, megbomlana a természet munkája, mint a gép, melynek egy részecskéje hiányzik.

És a természet sohasem következetlen önmagához; bármit alkosson, teremtsen is, abban végtelen előrelátás nyilvánul. Így nem játék, nem szeszély a tropicus égővek szívárványszerű madár- és tarka állatvilága, valamint nem ok nélküli az sem, hogy a mérsékelt földrészek állatai nagyrészt egy-szerűek, fakók, szintelenek.

A létérti küzdelem nagy munkájában rendszerint az erősebb legyűri a másikat, mely gyengébb erejével nem védheti meg magát, így vajmi hamar megtörténne az, hogy egy-egy faj kipusztulna véglegesen. Így tehát, ha a hideg ellen télre tömött bundát, vastag, pehelylyel bélelt tollazatot adott teremtményeinek, úgy megadta egyuttal a szőr- és tollazatnak azt a szint is, hogy ez hasonlítson, egyezzen a környezet, a talaj és a növényzet színével, hogy ez által elrejthesse, meghuzzassa magát ellenségei elől és menekülhes-sen, de viszont, hogy a ragadozók is megközelíthessék, meglephessék az élel-műkre szolgáló állatokat és szárnyasokat.

A mi egyszínű, csupán zöld erdőinkben, hol a fák apró, szintelen virág-zatot, vagy barkát hoznak csak, nagyon élesen feltűnőek és elütők lennének a setétveres, kék, sárga Ararák, a skarlátszínű Loryk, Cardinálok, az égő színezetű, ragyogó Tanagrák. Ellenségeik egy pillantással felfedeznék őket; épp így a tarkán foltozott tigrisek, párduczok sem tudnák magukat elrejtteni az egyszerű zöld növényzet között, mert tarka bőrük messziről elárulná őket s elmenekülnének előlük a gyengébbek; de a tropicus egyenlítői erdőinkben, hol a fák és kuszók áthatlan sűrű bujaságában nőnek s tömve vannak az év legnagyobb szakában, nagy. szindus virágokkal s a zöldnek százféle változa-tában ragyognak, e mellett nagy virágu bokrok, kuszók, folyondárok, sárga-, vörös, rőtlevelű s csudás alaku növények tarkítják a talajt, — e ragyogó és élénk színű madarak úgy összeolvadnak a tarka környezettel, hogy nagyon gyakorlott szem kell hozzá, hogy megkülönböztesse őket a virágok és levelek-től; így ezek tarkaságában védve vannak ellenségeik elől, valamint a tigrisek és párduczok élénk színe sem üt el a bokrok, s nádas tarka, rőt növényzetétől. Burmeister beszéli, hogy brazíliai útjában egy fát látott, mely telve volt nagy sárga virágokkal. Mikor közeledett, hogy megvizsgálja, miféle fajú ezen ismeretlen virágzó fa, a virágok iszonyu zaj és lárma között repültek el; Napkajdácok (*Conurus solstitialis*) voltak, kik élénk sárga és zöld színeikkel oly csalódásig hasonlítottak e fa sárga virágaihoz, hogy lehetetlen volt őket megkülönböztetni. A galambnagyságu kékhomloku Amazonok (*Chrysothis amazonica*) úgy el tudják rejteni magukat bármely nagy csapatban is egyes Manglé vagy Mangrove-fán, hogy a fa alatt álló egyet sem bir meglátni s csak a záporként aláhulló magvak héjjai árulják el, hogy fenn egy egész csapat lakomáz. Magát Audubont is sokszor mecsalták a Carolina-kajdá-csok, mert a Tulipánfák sárgás-vörös virágainak nézte őket.

Az oroslán sárgás-barna, szürkés lehelletű rőt színe annyira egyezik a Sahara és Lybiai puszták homokjával és az Atlasz-hegy kopár sziklái szí-nével, hogy egészen összeolvad, s szintén homokbuczkának, szikladarabnak látszik, midőn lesre csendesesen lekuporodik. A homoki ugró egér (*Dypus aegyptus*), ha a forró homokban sütkérezik, nem különböztethető meg még

hosszabb nézéssel sem; nem menekülhetne meg továbbá a növénytelen, rejték-telen sík pusztákon a légben lebegő ragadozók, a ravasz homoki rókák előtt a Pusztai homoki tyúk (*Pterocles alchata*), ha színe épp oly rőt nem volna, mint a talaj homokja, így a légben lebegő éles szemű ragadozó pillantása el-siklik az egész csapat felett, mert ezek a homokba lapulva, egészen összeol-vadnak a talaj színével. Az afrikai homokvidékek legveszélyesebb mérges ki-gyója, a Szarvas-vipera (*Cerastes cornutus*) éhen döglene, ha a természet nem adott volna neki olyan alakot, melylyel magát a környezettel azonosítani tudja, mert hamar észrevennék úgy az emlősök, mint a madarak, ha csuszva akarná őket megrohanni. E kis bestia szemei felett két szarvalaku kinövést visel s mikor homokba furja magát, ezen kiálló két szarvacskája és fejteteje úgy néz ki, mint egy tüskés magocska. A terméketlen pusztákon élősködő egér- és madárfajok kövér falatnak nézve, a vélt magra rohannak s a másik pillanatban már a halálos harapástól dermedten esnek össze és a kigyó zsák-mányai lesznek.

Minden egyes állatnak, madárnak színe között meg lehet tehát találni a hasonlóságot ama vidék talaja és környezetével, a melyben él. A sarki jég-és hóvidékeken lakó állatok bundája hófehér; így a sarki jégróka (*Canis lagopus*), a jeges medve, bundája télen oly fehér, mint a tájat fedő örökös hó-takaró; a hófajdok, a hó- és sarkantyus sirályok (*Emberiza nivalis* és *chalarata*) téli ruhája szintén szennytelen fehér; a szibériai és tatár-földek ko-pár tundráin (mocsár-vidékek) a mór pacsirta (*Alauda tatarica*), ha lelapul a földre, a legélesebb szem sem tudja a pacsirta fakós-fekete színét, a talaj fekete színétől megkülönböztetni; ekkép egybeolvadva, el nem válva a talaj-tól, jobban meg vannak védve, de jobban is meglephetik s ragadhatják meg prédáikat a ragadozók. Különösen meggyőző észleleteket lehet tenni e tekin-tetben nálunk, valamint minden mérsékelt égöv állatai között. Minden vadász előtt ismeretes a nyul azon sajátsága, hogy ha a szántás barázdái és rögei közt meglapul, annyira hasonlít bundája a föld színéhez, hogy nem csak a vadász, de a kopó és agár is átugrálják felette és észre nem veszik.

A bubos pacsirta az utak porában, a szántóföld rögeiben, ha meglapul, a legélesebb szem is alig veszi észre; épp így a fűrj is a tarlók rögei, aszu-füvei között egészen összeolvad ezek színével s csak a felrepülésnél látjuk, hogy ez vagy az a rög madár volt, mert színezetük épp oly fakón árnyalt, mint az utak és földek pora. Nem egyszer szemléltem a fülemilét rejtekből, mikor a lehullt száraz levélzet között férges s kukaczos után keresgélt. A legkisebb zörejre meglapult és eltűnt a szem előtt; s csak hosszas, éles vizs-gálódás után találtam meg újra, mert csendesesen, meglapulva, annyira össze-olvadt a száraz levelek és haraszt barna színével, hogy csak kis fekete szemei csillogása után fedeztem fel újra; a nő fülemülét is ugyancsak éles, gyakor-lott szem fedezheti fel, midőn fészken ül, melynek széle s oldalai száraz leve-lekkel vannak bedugdosva, mert vörösesbarna színe egy lesz a levelek színé-vel. Gyermekekoromban többször megesett rajtam, a „fafogóska“ játékban, hogy a gyümölcsösben, midőn egyik-másik vén fát átkaroltam, valami meg-mozdult a kezem alatt. Csak akkor láttam meg a lappantyut (*Caprimulgus*

européus), mely egészen a faderékre lapulva, ott aludt, midőn támolyogva, lomhán elszállt onnan, pedig többször elmentem mellette. A legjobb szemű vadász is elmegy s elnéz fölötte, világos nappal, midőn ez egy dőlt fatörzsökre vagy vízszintes faágra lapulva, alszik, annyira egybeolvad finoman rajzolt barna tollazata a fakéreg színével. A zenéerkék, lombászok olajzöld felszine szintén annyira beleolvad a lombzat zöld színébe, hogy egész közéről halljuk őket énekelni, de még a legexponáltabb helyeken is csak hosszas keresés után birjuk felfedezni.

Ezen felhozott példákból láthatni, hogy a természetben nincs czélnélküliség. Egyformán oka van annak, miért ragyognak a százféle kajdács-fajok különféle ragyogó zöld főszinben, miért a mézszivók a legégőbb szivárvány színekben, s miért van az elragadó énekű fülemilének csak olyan egyszerű, fakó ruhája, mikor éneke szépségeért a legpompásabb mezt érdemelni! A mézszivók főképpen a virágok mézével élnek, így, ha azokra szállnak, nem tűnnek ki ellenkező színeikkel, hanem maguk is egy pompás, tarka virágnak látszanak, épp úgy a kajdácsok is zöld színükkel, a levélzet, a lombzat közt szinte elvesznek: s könnyen prédája lenne is a fülemile a sok ragadozó madárnak, menyétnek és efféléknek, ha tarka színei volnának.

Csak az tudja, ki csak felületesen is bepillantott a természet háztartásába, hogy minő fontosak, sőt egyenesen nélkülözhetetlenek a madarak. Nélkülök nem lenne egy szál fü, egy fa, egy folt gabona a föld színén. A lég telve volna legyek, szunyogokkal, s az elhullott dögök nagyrésze ott rothadna meg s a léget nyavalyákkal, pestissel fertőzné, vagy a dudva és a gaz annyira elszaporodna, hogy ez ölne ki minden hasznos növényzetet.

Elég szomorú példa illusztrálja ezt oly meggyőzően, hogy ez állításhoz kétség nem férhet, mert csak azon vidékek környékét kell megnéznünk, honnan az emberi torkosság, a bokrok, erdők kiirtása s más egyéb pusztító okok elűzték, megsemmisítették a madárvilágot. Még az annyira lenézett s botorul károsnak kikiáltott veréb is, ezerszeres haszonnal pótolja vissza azt a csekély kárt, mit a földeken és az asztagokban okoz. Költsége idején a legszorgalmasabb féregpusztító és ha egy-egy fiókára naponta csak 30 hernyót vagy lepét számítunk, úgy felnövekedése alatt — csak 15 napot számítva — egy verébfióka 450 hernyót emésztett fel. Már most egy költségre átlag hat fiókát számítva, a veréb 2—3-szor költ egy évben, a szülőkkel együtt egyetlen egy verébcsalád csupán a költségi idényt számítva — a fiókák táplálására, a maguk élelmével együtt 9000 drb hernyót emésztett el; ezen kívül kora tavasztól késő ősziig szintén felemészt szép mennyiségű ártó hernyót. Ezen számarány még nagyobb a csupán féreggel táplálkozó madaraknál; egyetlenegy cinke-család — kétszer költve évenként átlag 10-et, a husz-huszonöt napi nevelési idő alatt 16 ezer hernyót, férget emészt el. (Én alapszámul csupán 30 dbot vettem fel, pedig egy cinke egy nap alatt képes 150—200 db apró rovarra felfalni.) E két példa is eléggé illusztrálja azon enormis féregmennyiséget, melylyel a madarak nemlétében emberi erő megküzdeni nem tudna; de nem is szólva a többi fajokról, ezek kimondhatatlan hasznáról, most csak ama nevezetesebb pusztítási eseteket sorolom fel, melyek óhatatlanul bekövetkeztek, midőn a lejobb említett vidékeken a madarakat kipusztították.

1862-ben a cserebülypajorok a trieri kormánykerületben hét község burgonyatermését tették tönkre. A kár 40,000 tallérra rugott. Ez évben e kerületekből 300 hordónál több füszerbe páczolt sármány és apró madár küldetett inycenzfalatokul Olasz-, Francia- és Angolországba. Bern cantonban 1864-ben 83,738 véka cserebülypajort szedtek össze s ez a kormánynak 103,590 frtjába került, míg ez évben a nagy mennyiségben elszállított rigók, zenérek, sármányok s apró madarakból a vidék alig 3000 frt jövedelmet hozott. 1866-ban a hellstadti határon felhökként lebegtek a repczeföldek felett az apró káros lepék; egy szem repcze nem termett. 1869-ben Pest környékén a Gyürüs pohók (*Bombyx neustria*) e legveszedelmesebb lepkefaj milliós szám lepte a kerteket, gyümölcsösöket, még a fűzfákat is csupaszzá rágták, — mert a dugszagú és excentricus K . . . J . . . br. urnak azon ötlete támadt, hogy vendégeinek másfél héten át olyan római lakomákkal szolgált, mint Lucullus s óriási madárnyelv, madárvelő s madár-szárnyhegy pástétomok s ragout-k kerülvén az asztalra, majdnem 50,000 darab különféle madár semmisített meg s boldog-boldogtalan madárfogással foglalkozott, mert K . . . ur gazdagon fizetett. Ennek a lakomának a haszna az volt, hogy majd az egész megyében inség támadt, mert semmi sem termett.

Nem egy alkalommal láttam erdei sétáimban, midőn a drágaköragyogásu bábrabló ékény (*Calosoma spcophanta*) és lárvái megröghanták a bucsujáró lepke, e legveszélyesebb erdőpusztító — vándorló hernyócsoportját — és valóságos kannibáli dulást vittek benne véghez — így tehát nemcsak a madár-, hanem még a rovarvilágban is vannak igen hasznos féregpusztító fajok.

1866-ban Némethon halberstadti kerületében 449,900 tallér kárt okoztak a férgek, míg a három szomszédos kerületben $1\frac{1}{2}$ milliónyit, mert az emberi torkosság az apró madarak husára vágyott.

De legveszélyesebbek a legapróbb férgek, melyeket az emberi tevékenység a fák repedései, kérgei között nem képes felfedezni és elpusztítani. Egész rengeteg erdők pusztulnak el a fenyőpohók, a fenyőgyaponcz, cserebüly, betűző szu s a fenyő burca pusztításai által.

1856—1858-ban, mikor a lengyel porosz-lithvániai tartományokban éhség dühöngött, a lakosság, hogy éhen ne haljon, minden madarat összefogdosott és megevett. Ez rettenetesen megboszulta magát, mert 1860-ban a fenyőgyaponcz és betűző szu $4\frac{1}{2}$ millió ölre menő fát pusztított el. A kormány 600,000 frtnál nagyobb összeget áldozott fel, de nem használt, utoljára is egész nagy erdőrészeket kellett felgyujtani, hogy megsemmisítsék nagyjában legalább az ártó férgeseket.

A breznói kincstári erdőkben 1870-ben a betűző szu nálunk 50,000 ölnyi fát pusztított el. Irtására 40.000 frt lett költve és mégis alig használt valamit.

Ezen néhány példa s a legutóbbi évek gazdasági jelentései folyton hernyó, cserebüly és sáskapusztításokat jelentenek nálunk. A gyümölcs, e fontos kereskedelmi cikkünk évről-évre mindig kevesebb, silányabb lesz, mert megeszik a hernyók. A mind gyakoriabb erdőpusztítások, — mutatják, hogy

a madárvilág nélkülözhetlen gazdasági tényező. Nálunk tüzzel-vassal pusztítják a madarakat évről-évre, a zugmadárkereskedők ezerszámmal küldik ki külföldre madarainkat — s leginkább a legjobb féregpusztítókat — miután ezek legjobb énekesek. Nemcsak a gyermek, de még a felnőtt ember is, ha fészket talál — nem hagyja ott, hanem kiszedi; kocza puskások, lelketlen madárfogók ezerszám, hálóval fogdossák. Szemeimmel láttam, ha nőtények kerülnek a hálóba, földhöz vagdosták őket; őszi, téli napokon, a vándorlásokkor sokszor naponként 400—600 madarat csak e módon gyilkoltak le. A vidéken szintén így megy! Megsemmisítik, kivágják a bokrokat, fákat, rejteteket, s megfosztva ez által otthonuktól, a madarak más vidékre költözködnek, a helyett, hogy költő- s hálóládák felaggatása által, mint ez minden európai államban történik, helyhez kötnék, helyhez csalogatnák őket. Németország szigorú büntető törvényekkel védi őket, így tesz Francia-, Belga-, Angol-, Holland-, Svédország — most már Olaszhon is. S minthogy ezekben madarakat fogni nem lehet, — de más országból beszállítani megengedik — az ottani kereskedők jó pénzen veszik meg, s a legnagyobb contingens tőlünk kerül, tőlünk lesz szállítva — így tehát mi pénzen veszszük meg a veszélyt és ezért vannak az erdőpusztulások, hernyójárások stb. stb. Ezt megakadályozni kell, legyen rajta az állatvédő társulat — hisz ennek kellene főczéljának lenni. Eltiltani a madárfogást, a madárpiacot, s postán, vasuton nem engedni meg a madárszállítást. Ez lenne a fő és leggyökeresebb gyógymód először is. A sok mély tudományosságú, theoreticus munkák helyett és mellett akadémiánk és e czélu társulatainknak díjakat kitűzni, megbízást adni kellene oly népszerű és magasabb niveauju munkák megírására, melyek kimerítőn tárgyalnák hazánknak úgy hasznos-, mint káros madár- és állatvilágát — s e munkákban a tüzetes, gyakorlati ismertetése, leírása mellett az egyes hasznos fajoknak, a madárvédelem, a betelepítés, helyhez kötés is foglaltatnák. Mindent a kormánytól persze várni nem lehet, hanem egyes gazdagabb hazafiaknak is kellene egy-egy ily munka kiadására vállalkozni, megbízást adni megírására — és ezzel épp oly nagy szolgálatot tennének a hazának, mint bármely alapítvánnyal. Madárvédő egyesületeket alapítani, felolvasásokat, vándortanárokat kellene szervezni e tekintetben, mint szervezve, alapítva vannak Európa minden más államában, hol azóta, mióta a madárvédelem szigorúan törvény által van biztosítva, nem hallani sem hernyó, sem sáska, sem erdőpusztulásokról!

Az európai állatkertekben complet gyűjtemények vannak a hazai hasznos madárfajok minden fajából, hogy mindenki megismerhesse ezeket. Nálunk erre sem gond, sem tehetség, sem szakképzettség nincs!

Pedig, hogy minő kincsünk van hazánkban a féregpusztító madarakban, azt Amerika és Ausztrália jobban ismeri saját magunknál, mert 1870-ben, 1884-ben, 1886-ban nagy mennyiségben szállítottak a német, angol, francia madárkereskedők meghonosítás végett e két országba féregpusztító madarakat — s ezek nagyrésze hazánkból került — mert e világrészek madarai korántsem oly szorgalmas és ügyes féregpusztítók, mint az európai madarak.

Királytigris és a teknősbékák.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A tropikus földövek éjjeli- és nappali életéből.

A paradicsomi szépségü Jáva-szigeten, a mely meg van áldva a tropikus égövek minden kincsével és szépségével, de meg is van verve ezeknek minden borzalmaival — Malang királyságnak Sengoro tartományában, öt halászt lepett meg az éjszaka, halászatról visszatérőben, Goudenlequi vad és elhagyatott vidékén.

A partvidéket messze elkerülték, mert a magaslaton egymást keresztező mély tigrisnyomok látszottak.

A félelmes ragadozó éjszakánként innen szokott a tojásrakó teknőcökre leskelődni. A sápadtan bujkáló hold kísérteties félhomályában csak vérszomjas szemei szikráznak zöldbe világló vérpiros izzással, a mint árnyként a magaslat szélére kuszva, a lomha teknőcökre veti magát.

A táj valaha művelt lehetett, mert a rengetegektől környezett lapály közepén egy régi „gobok“ állott. E gobok rendeltetése itt is ugyanaz, mint nálunk az Alföldön a „látókáké“, amelyek tetejéről a csősz tekinti be koronként az őrizetére bízott kukoricza- és dinnye-földeket, csakhogy itt a megszámlálhatatlan madársereg és kártékony négylábuak elriasztására szolgál.

Az öt testvér felmászott a négy méter magas gobokba, amely négy erős bambusz-törzsrre erősített kunyhócskából állt, s felhuzva maguk után a létrát, lefeküdtek és elcsigázva a fáradságtól, mélyen elaludtak.

Eppen feljött a tele hold. szelid nappali fényt árasztva a vad vidékre, midőn az alvók közvetlen közelben megdörrenő rekedt ordításra riadtak fel. Letekintve, egy hatalmas tigris pillantottak meg, mely két lábra ágaskodva, csapdosta és rázta a gobok egyik bambuszoszlopát. A kunyhóban támadt zörejre a tigris dühe is megkétszereződni látszott és egyik oszloptól a másikhoz ugorva, rázta, döngette talpaival, mindenkép iparkodva kidönteni, mert bárhogy nyujtózkodott és próbálgatta is, ugrásaival nem tudott a gobok tetejére kapaszkodni, miután ennek nem volt semmi kirugó része és pereme, hol megtarthatta volna magát.

Majdnem egy félórai sikertelen próbák után, mialatt a halászok a réműlet minden kinjait átszenvedték, dühös ordítás között, nagy szökésekkel a közeli rengetegben tűnt el.

A kiállott félelem daczára is, elnyomta őket a fáradságtól az álom, de egyikük örködni ébren maradt. Alig aludtak azonban egy félórát, midőn társuk ijedt kiáltása s az újra felharsanó tigris-orditás riasztotta fel őket. Az ezüstös holdfényben uszó tájon, mintegy háromszáz lépésnyire, az erdő felől két tigris közelgett futó szökellések között. A gobokhoz érve pár másodpercig mozdulatlanul álltak, csak szemeik villódtak zöldes-sárga fényben s tágult orrlyukaikkal szimatolták a levegőt, majd egyikük halk doromboló morgást hallatva, mire a másik szintén így felelt, mindegyik egy-egy oszlophoz ugrott s karcsu testükkel felágaskodva, egyesült erővel kezdték rázni, talpaikkal döngetni a gobok oszlopait, hogy az egész alkotmány rengeni kezdett a csapások sulya alatt.

A rémület a halászokat szinte megmerevítette, csak a legidősebb birt annyi bátorsággal, hogy felkapva a halászatnál használt szigonyt, ezzel iparkodott a tigriseket megsebesíteni, melyek taktikát változtatva, iszonyu ugrásokkal iparkodtak a gobok tetejére jutni. Végre sikerült neki az egyiket gyengén megsebesíteni, mire a két bestia ordítva, csörtetve eltávozott.

Daczára, hogy a hosszú ut után nagyon ki voltak merülve, még sem birtak és mertek a félelem miatt elaludni, félve, hogy a tigrisek megújítják a támadást. Néma félelem és kétségbeesés között, minden zörej és hangra öszterezzenve, virrasztottak a gobok gyenge fedele alatt. Már a hold jó magasan járt s fénye ilyenkor legintenzívebb s a tropikus vidékek éjjeli élete legzajosabb; mégis a tájék oly csendes volt, mintha egyetlen élő lény sem lett volna az erdőségekben és egyik testvér éppen e feletti csodálkozását akarta kifejezni, midőn bátyjuk halotthalványan és az ijedtségtől eltorzult arczczal mutatott az erdő felé, honnan újra a két tigris közelgett, de egy harmadik, egy rettenetes nagyságu állat kíséretében. A legnagyobb csendben, de sebes ugrásokkal rohantak a gobok felé s mindegyik egy-egy oszlopnak esve, rázták, döngették egyesült erővel a könnyű alkotmányt, a mely most már inogni, reszegni kezdett. Az öt testvér a kétségbeesés bátorságával mindent elkövetett, hogy e három rettenetes ostromlót elriaszssa; nagy zajt csaptak, szigonyaikkal döfödtek az ugráló tigrisek felé, de mit sem használt, ezek folyton hevesebben támadtak, fokozódó dühüket mennydörgő ordításokkal jelezve. Végre az idősb testvérnek sikerült szigonya egy döfésével a legnagyobb tigrisnek egyik szemét kiszurni, mire ez fájdalmában böszülten ordítva, elmenekült és a gobok ingadozása következtében, nagy robajjal leesett a feljáróul szolgáló bambuszlétra és e váratlan robaj a két másik ostromlót is elriasztotta.

A testvérek megkönnyebbülten sóhajtottak fel, de bátyjuk néma kétségbeeséssel rázta fejét. Ismerte a tigrisek természetét s tudta, hogy a támadást meg fogják ujitani, mert az uralgó néma csend az erdőkben, a tigriseknek a környéken lételét jelenté és a gobok szilárdsága is annyira meg volt már ingatva, hogy nem fog egy újabb ostromot kiállhatni. Lesujtva e felfedezésektől, reszketve huzódtak egymáshoz, s bátyjuk nyakán függő amulétet szorongatták, ennek bűbajos erejében reménykedve; de mindennek daczára a rémület görcse rántotta őket össze villamáramként, mert egy rettenetes ordítás egyesült kardala harsant fel és az erdőből négy tigris rohant elő, élükön

ama rettenetes nagyságu himmel, amelynek szemét kiszurták, mintha ez vezetné a rohamot. — Mindegyik — az első támadások szerint megragadott egy-egy oszlopot s oly iszony erővel s oly vehemensül rázták a könnyü alkotmányt, hogy ez recsegeve összeomlott . . .

Leirhatlan rémes jelenet vette most kezdetét. A vértszomjazó bestiák döngölő orditozása közé a jajkiáltások és halálhörgések egész rém-skálája vegyült; négy testvért darabokra szaggatva, magukkal hurczoltak a fenevadak és csak egynek, a legöregebbnek sikerült yatagánjával — emberfeletti erőt nyerve a halálfélelem s a határnéküli fájdalomtól és dühtől, melyet négy testvére iszonyu vége ébresztett benne — egy tigris sziven szurni; de ő is annyira össze-vissza lett marcangolva és hasogatva, hogy éppen csak annyi ereje maradt, hogy a legközelebbi faluig vánszoroghatott, hol ő is behalt sebeibe.

E megtörtént eseményt, melynek valóságáért a híres utazó Roseberg s a hollandi kormány évkönyvei kezeskednek, igazolják még a többi, ehhez hasonló rémes események. Így 1866-ban majdnem hasonló módon a singaporei távirda állomását támadta meg egy csapat tigris, de ez esemény lefolyását senki sem beszélhette el, mert az összes személyzetet — 9 férfit, egy nőt és két gyermeket — szétszaggattak és elhurczoltak.

Egyuttal még mélyebb pillantást is enged vetni ez esemény az állatok szellemi életébe és meggyőzően bizonyítja, hogy az állatvilág egyedei megértik egymást és képesek egymással közölni még az állati élet és szükségletek körén kívül eső fogalmakat is.

* *

Országos Széchényi Könyvtár

„Az az ember, ki a legváltóságosabb állapotban sem vesztí el lélekjelenlétét, rendesen meg szokott menekülni, még az olyan veszedelmekből is, melyekből a menekülés szinte lehetetlennek látszik“ -- mondja Raulin, e bátor természetbuvár amerikai utjáról szóló művében.

„Egy délután — beszéli el — egy csoport vadkacsát láttam elhuzódni a farm felett, hol szállva voltam. Puskámat kapva tehát, a csónakhoz futottam, tudva, hogy a kacsák a nagy tó mocsaras és nádas részére fognak leereszkedni. Kísérőmet nem vihetttem magammal, mert a csónak kicsi volt, így egy pár zöld galyat vágva, a csónak elejére tüztem, hogy a kacsák uszó fatörzsek nézzék, s ezek mögé megvonva magamat, sebesen eveztem a mocsaras és nádas partszegély felé. Csakugyan a kacsák ott lubiczkoltak s habzsolták a vadrizs piros magvait. Közéjük löve, néhány felfordult a vizen, a másik csővel pedig a felrepült seregből kaptam le hármat, melyek a kákás és süppedékes partra estek a nád közé. Kutya nélkül lévén, gyorsan a partra ugrottam, nehogy a kacsák elrejtőzhessenek a növényzet közé s arra felé gázoltam a süppedékes ingoványban, merre a kacsákat leesni láttam. Csakugyan egy kissé emelkedettebb helyen mindkettőt megtaláltam s éppen fel akartam venni őket, midőn a káka közül egy jókora kigyófej vágódott elém s egyik kacsát szárnyánál fogva megragadva, ki akarta kezemből rántani.

Az első perczen kissé megdöbbsentem, de azután nem sokat fontolgatva, — mivel sem puskám, sem egyéb ütőeszköz nem volt kezemenél — öklömmel ütöttem egy nagyot a kigyó fejére — úgy, hogy rögtön visszakapta magát.

Még a harmadik kacsát is meg akartam keresni s átugorva egy pár semlyékes helyet, jobbra fordultam, midőn a kigyó újra, mint a nyíl, a kezemben lóbbált kacsákra vetette magát s majd kirántotta őket a kezemből. Én azonban gyorsan visszakapva tőle, a rántás következtében feje s nyaka lábaim elé siklott, mire gyorsan a fejére hágtam, de a talaj oly lágy és maszatos volt, hogy könnyű szerrel kapta ki magát lábam alól s magasra ágaskodva, dühösen sziszegni kezdett s felém-felém vágott fejével.

Ez már boszantani kezdett; félni nem félttem, mert láttam, hogy méregtelen kigyóval van dolgom s a csónakhoz akartam menni, hogy puskámmal szétlocsecsantsam az erőszakos hulló fejét. de alig léptem kettőt, hármát, midőn oly fájdalmas és erős ütést éreztem lábszáramon, hogy majd lerogytam; mintha egy vastag hajókötéllel ütöttek volna czombon s mielőtt ez ütés okát láthattam volna, máris oly erős szorítást éreztem, hogy lábam erősen zsibbadni kezdett.

Ujra a kigyó volt, amely farkával lábszáramra csapódva, arra reá is tekerődött s azt támaszul használva, egészen körül akart gyűrözni. Elhajítva a kacsákat, öklömmel néhányszor teljes erőmből a kigyó farkára ütöttem, de nem használt semmit; majd jobbik szabad lábammal akartam lerugdalni ez eleven bilincset. De mintha csak ruganyos kautschuk-abroncsot rugdaltam volna! Ha engedett is egy kicsit, mindjárt újra visszarugódott!

Most láttam csak, mily veszedelmesen elszámítottam magamat, mert nem látva a kigyó nagyságát, azt hittem, hogy egy 4—5 lábnyi közönséges mocsári siklóval van dolgom, pedig hát ellenségem egy jó tíz lábnyi hosszú, karomnál jóval vastagabb fekete kigyó volt, amely támadó, dühös természete és villámszerű gyorsaságáról ismeretes. ereje pedig szintén egyike a legfélelmesebbeknek — de azért még sem félttem, mert erős embernek tartottam magamat s a krajczárt is össze tudtam hajlítani ujjaim között — így könnyen hittem végezni ellenségemmel.

A mit eddig elmondtam, az alig pár másodperc alatt történt. A kigyónak csak egy hajlásra volt szüksége, hogy fejét egyenlő magasságba emelje az enyémmel! Meg akartam nyakát vagy fejét ragadni, hogy egy roppantással összezuzsam vagy megfojtsam, de mindig kisiklott ujjaim közül. Mintha csak egy kaucsuk darabot szorítottam volna, mely a nyomás alatt nyulott, engedett s e mellett oly pokoli ügyesen tudta magát ide-oda lóbálni, hogy mindig csak a levegőt markoltam s bár egy-egy pillanatig egész mozdulatlanul nézett reám hideg, merev s dermesztő tekintetével, csak hasadt nyelvét öltögette villámgyorsan ki-be s a másik pillanatban hirtelen hónom alá vágódva körülcavart s újra mereven szemeim közé nézett.

Összeszorított ökleimmal egész záporát zuditottam az ütéseknek a kigyó fejére, melyeknek mindegyike elég lett volna, hogy egy két-három éves bikát megöljön, de ütéseimnek nem volt súlya és csak magamat fárasztám ki velök, mert a sima fej mindig elperdült öklöm alól és ha néha találta is, in-

kább csak surolta. Ilyenkor a kigyó dühösen sziszegett s úgy-úgy mellbe vágott fejével, hogy még a hátam közepén is szuró fájdalokat éreztem.

Ellentállásom mit sem használt s a kigyó mindig kileste a legjobb alkalmat, hogy egy villámgyors vágódással újra körül gyűrűzzön. Farka már jobb csipőmön volt, középteste pedig kétszeresen derekam és gyomrom köré volt tekerődve.

Apránkint éles, szuró fájdalmat kezdtem érezni a lágy részekben, míg bordáim oly iszonyu nyomást állottak ki, hogy azt hittem beszakadnak.

Végre el tudtam kapni a kigyó nyakát. Hörgő diadalordítással szorítám minden erőmből, éreztem, amint ujjaim benyomulnak testébe, de nem vettem észre semmi lankadást. Kimondhatatlan ruganyosság van e hüllők testében, mert erős szorításom daczára, éreztem, mint csuszik kifelé s az undornak s fájdalomnak rémült kiáltásával kellett elbocsátanom, mert hegyes, horgas fogaival ajkaimba harapott s fejét számba akarta furni. Örült dühömben szét akartam szakítani és kétfelé törni. Hiába iparkodtam, olyan volt, mint a gummikötél, engedett, nyulott, de nem törött.

A nyomás gyomrom és mellemen kezdett kiállhatatlanul fájdalmas lenni. Most már komolyan megrémültem, hogy e kigyó erősebb, mint én és meg fog fojtani.

Le akartam testemről fejteni. Megfeszített erővel csavartam visszafelé. De nem bírtam addig hátratulni fejét, hogy másik kezemmel is elérhessem s így visszacsavarhattam volna! Talán e félelmes dög észrevette szándékomat, mert engedte magát balkezemmel hátratulatni, de mikor már úgy hátam közepe tájáig toltam, egy rántással kivágta magát kezemből s oly messze nyújtá el nyakát és fejét, hogy kezeimmel el nem érhetém és egyuttal egy le nem írható gyors vágással, nyitott lihegő számon át be akart surranni s oly erővel vágódott fejével ajkaim és fogaimhoz, hogy agyvelőm megrendült bele.

Egy kétségbeesett erőfeszítéssel újra meg tudtam nyakát ragadni, de félelemmel érzém, hogy lankadni kezdek s erőm fogyni kezd! Elkeseredett düh és fájdalom fogott el, hogy engem, a csodált erejű embert, egy nyomorult fekete kigyó öl meg! Pedig megöl, érzém, mert lélekzetem akadozott, fejem és füleim zugtak az odatódult vértől s halántékom, mintha egy zuhogó pöröly lett volna, úgy lüktetett s már ide-oda tántorogtam a rettentő nyomás alatt érzett velóthasogató mell- s gyomorfájdalomtól és kezeim dagadni, ujjaim pedig merevedni kezdtek. Végekétségbeesésemben még segélyért is kiáltoztam, pedig tudtam, hogy senki sem hallhatja meg!

A kigyó is, feldühítve a sok ütés és nyomás folytán, gyorsan akart végezni velem, mert szemei szikrázni, égni kezdtek, torkát egész szélességében feltátva sziszegett folytonosan. Nagyokat rángatódözva — mi szinte meg-meg-lóditott — rettentően erőlködött, hogy szorítását fokozza: teste elnyult, szinte átlátszó lett — nagyon ki lehetett éhezve, mert gyomra egész üres volt — s minden rángására úgy éreztem, mint egy aczélprésnek rettentően szorító nyomását. Lélekzetem már hörgött, sipolt, agyam a rettentő nyomástól odatódult vértől szétpattanni készült, szemeim előtt összefolyt már minden, majd haragos vértengert, majd zöldes-szürke homályt, czikázó karikákkal láttam

hullámszemeim előtt, füleim csengtek s a halálos hideg borzongatott. Karom, amelylyel a kígyó nyakát fogtam, reszketni, ingadozni kezdett! Már-már öntudatom is el készült hagyni s az élet és halál utolsó csatáját vívta bennem, midőn az életfentartási ösztön szikrája még egyszer fellobbant.

Elbocsátám a kígyó nyakát, amely már ekkor három lábnyira nőtt fejem fölött, úgy, hogy kényelmesen megtehetette a harmadik csavarintást is nyakam köré — és mellényzsebemhez nyultam.

A zseb nyílása le volt szorítva a kígyó dereka által. A halálos vergődés galvanikus rángásaival igyekeztem a zseb szövetét szétszaggatni. Sikerült! A kés . . . közönséges kenyérvégő késem . . . kezembe jutott. Lázasan, remegve nyitám ki, meredt, reszkető ujjaimmal, mialatt a kígyó másodszer is átfogta nyakamat, hogy szorítása teljes erejű legyen . . . s az irtózat undorával érzem hideg, sima fejét állam alatt átcsuszamlani. Ő is el volt már fardva . . . ez volt szerencsém! Megtapogattam, hol van az a rettentő eleven öv derekamon, azután egy vágást tettem az éles pengével és a kígyó két darabban hullott le testemről, rettentően vonagló vergődések között.

Lankadtan, valóságos önkivületben támolyogtam a csónakig s ott eszméletlenül rogytam össze. A farban tértem csak magamhoz, mert kísérom aggódva hosszú kimaradásomon, utánam jött s haza vitt. Két hóig feküdtem, s ama rettentő küzdelemnek utóhatásait még máig is érzem a koronkénti szuró mell- és oldalnyílalásokban s azóta még a borszeszbe eltett kígyók láttára is ideges borzadály és irtózat fog el.

Egy másik kalandom — beszél Raulin — egy árviztől elöntött öserdőben történt.

Az éjszakai áradás minket is a fákra kényszerített s napfelkeltével félelmes jelenet tárult szemeink elé.

A mellettünk lévő százados cejbafa óriási ágain egy pár jaguár ordított félelemtől borzolt szőrrel, nyávogó hógésekkel, alább pedig egy óriási nagy boa-kígyó gyűrüzte magát feljebb-feljebb a vész elöl. Lenn a zavaros hullámokban uszó szarvasok, özek koronás fejei mozogtak és megszámlálhatatlan serege a majmoknak, emlősöknek és madaraknak lepte el a fákat, de egyik sem bántotta a másikat, mert a veszély közös rémülete feledteté velük a vadságot és vérszomjat.

A mi a száraz földön a tigris a négylábuak között, az a déli tengerekben a czüpa. Bátran a „tengerek tigrisének“ lehet nevezni a vizek e rettentő Leviathánját, mert vérszomja, kielégíthetlen falánksága a melegvérű állatok husa, kiváltképp az emberé után, valamint gyorsasága, ravasz szívóssága a préda megejtésében a tengerek és öblök rémivé teszik minden élő előtt.

Kolosszális nagyságuk vannak, 4—6 ölesek, sőt nagyobbak, 20—30, sőt 40 mázsa súlylyal, 300—400 borotvaéles foggal, terjedelmes állkapcsaikban, melyeknek leírhatatlan izomereje, tenyérnél jóval vastagabb keményfa deszkát egy roppantással pozdorjává zúz, az embert pedig derékban úgy metszi ketté, mintha taglóval szelnék keresztül. Vannak, melyek egy-egy lovat, tehenet képesek elnyelni, a csónakból, dereglyékről, sőt még a hajókról is, 2—3 ölre felszökve a vízből, leütik a hajósokat. Menekülni előlük majd-

nem a lehetetlenséggel határos — mert, mint a madár a levegőben, ez oly gyorsan rohan a vízben s veti magát egy-egy lökéssel előre. Látása és szaglása rendkívül éles, 3—6 tengeri mértföldről is megérzi a vízben a prédát. Ha egy-egy öböl, vagy tengerszorosban prédára tett szert, szüntelen a körül kóvályog s a víz színével egybeolvadó kékes szürke színe miatt csak akkor vehető észre e rengeteg szörny, mikor már késő, mikor már hanyatt fordulva, látott torokkal veti magát áldozatára.

*   *
*   *

A déli szigettenger egyik kis halászfalujában két jóbarát ugyanegy leányba szeretett. Pedro volt a szerencsésebb; ez viszont szerelemre talált, míg Juant a leány elutasította. A szülők azonban leányukat a gazdag Juanhoz akarták erőtetni s így a szerelmesek csak titokban, az éj sötét leple alatt találkozhattak a tengerparton, ahol Pedro minden éjjel — csak a $\frac{3}{4}$ mértföldnyi tengerszorost csónakán átevevve — tudott megjelenni. De a féltékeny-ség szeme éles! Juan e találkozásokot is felfedezte s rávette a leány szüleit, hogy leányukat küldjék egy időre egyik távollakó rokonukhoz.

A lányka elutazása előtt tudósította Pedrot, hogy jelenjen meg a légyotton és ez a szokott időben sajkájába is akart szállani, hogy átevevzen Manolitához, de csónakja eltűnt. Kétségbeesetten keresett csónakot a parton, de nem talált. elhatározta tehát, hogy uszva teszi meg ez utat a tengerszoroson át.

A hold a fellegek mögé huzódott, minden a legmélyebb sötétségbe burkolódzott, s még a tengert is csak sajtáságos hideg fémes csillogása s erős moraja árulta el, mert közeledvén a dagály, erős hullámokat vetett s szinte forrott a széles szorosban.

Pedro a legjobb és legkitartóbb uszó hírében állott, s bátran veté magát a hullámokba, észre sem véve, hogy a parti sziklák közül egy kised csónak siklik lopva a hullámhegyek közé, felhasználva azok völgyeit, hogy elfedjék a szem elől.

Lassankint a tenger nagyrésze, a csendesebb helyeken, távol partoktól világosodni kezdett. Először tejfehér villódzás kezdett mélyéből felderengeni, majd pedig gyenge-kékes-zöld, de folyton erősbülő világító derengés kezdte a vizek tömegét átsugárzani, melyből széles tűszalagokként villogtak elő a hosszú tűzvörös-világu salpák és pyrosomák, mintha száz és száz világító eleven parázsszem ülne egy-egy közös szalag, gömb, csillag, kereszt és cikk-cakk alakban és ezek a piros tűszemek villámgyorsan keringtek, czikáztak, gomolyogtak, a sugárállatok villózásától amugy is kékes zöld fényben uszó vízben.

Végre az egész tenger nagy része átlátszó és világos volt, majdnem fenéki lehetett látni, mintha csak világító olvadt foszfor-tömeg volna.

Pedro ebben a tündéri világításban sötét árnyként uszott s nem vette észre, hogy a mélységből egy rettenetes tömeg, egy apocalypticus szörny közeledik iszonyu lökésekkel. Amerre egy-egy lökése vitte, ijedt czikázással zavarodtak össze és aludtak ki a tenger lámpáskái.

De e Leviathánnak nem is volt szüksége a világitásra! Világitott az ő ötöles teste eléggé, mert amerre uszott, megvilágitotta a hullámokat, rettenetes torka, feje és szemei körül a testéből elővillódzó, fehér fényű derengés.

E szörnyeteg hideg, mozdulatlan, de prédaéhes szemei állandóan az uszó férfi alakjára voltak szegezve, s öt-nyolcz öles lökésekkel hasította a hullámokat rézsut szállva a mélyből felfelé.

A rémület rettentő kiáltása tört ki az uszó melléből, mődön megpillantotta a villódzó szörnynek felé sikamló alakját. E kiáltás messze elrengott a tenger visszhangos tükrén, azután kétségbeesett erőlködéssel iparkodott minden erejét összeszedve, menekülni.

E helyen a tenger — legmélyebb lévén, noha telve volt sziklapadokkal — mégis egy csendes tavat képezett, míg a sziklapadokon túl a dagály hullámozva zajlott — s e csendes tó fenékig át volt világitva a tenger habarczaitól, úgy, hogy mintegy olvadt világosságban, valami tündéri aetherben látszott uszni a menekülő.

Az üldöző szörny óriási teste is belesiklott az átlátszó világosságba. Itt lehetett egész borzasztó teljében látni rémületes alakját. Rettentő szája, amelybe egy üsző kényelmesen eltűnhetett, alul-felül négysoros fogakkal volt felfegyverezve.

Itt kezdődött meg a kétségbeesett küzdelem az életért!

A czápa tátott torokkal, mint a kilőtt golyó egész a felszínig emelkedve — rohant, hanyatt fordulva s torkát kitátva Pedro felé, ez azonban lábait összecsapva s kezeit testéhez szoritva, mint egy ólomdarab sütyedt a mélybe, ez által kerülve ki a veszedelmes rohamot, azután gyorsan a felszínre rugta magát, hogy mire ellensége a mélyből előkerül, ismételhessen ezen borzalmas játékot.

A felszínre kerülve újra kétségbeesetten kiáltott segélyért.

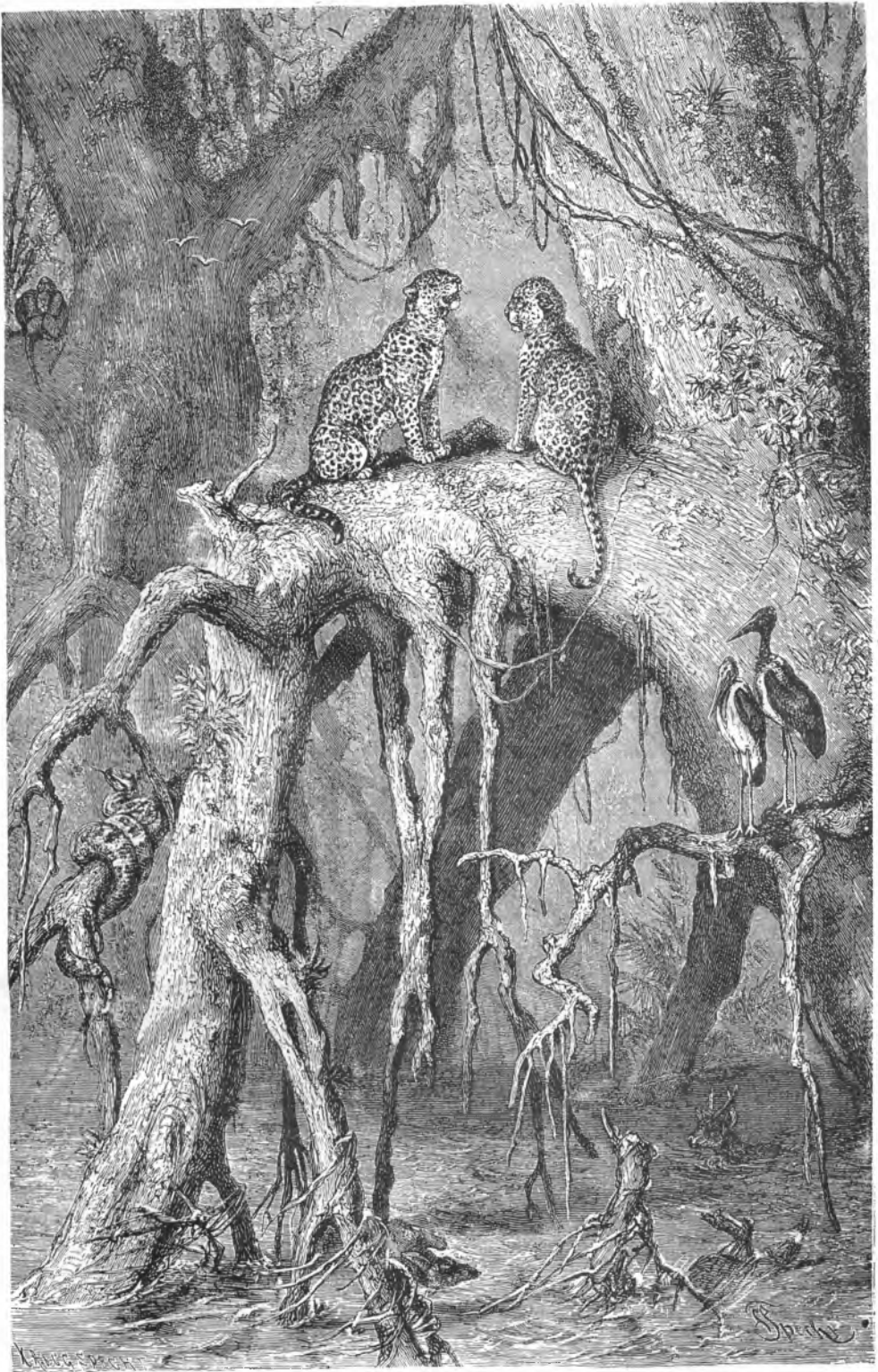
A szörnyeteg újra nekirohant, hogy csak úgy pezsgett, sustorgott rohamától a csendes vitzükör, de Pedro oldalt lökve magát, orra előtt merült le a mélybe.

Igy folyt e rettenetes hajszja mind gyorsabban, mind sebesebben, mert a sikertelen támadásokon felbőszülve, a czápa mozdulatai is villámgyorsakká, dühösekké lettek, majd iszonyu farkával akarta a mélybe vagy a levegőbe vágni, egész hullámhegyeket támasztva. Valahányszor Pedro felbukott, mindannyiszor rémületesebben, szivrepesztőbben hangzottak rémület- és segélykiáltásai s már-már fáradni, lañkadni kezdett e rettenetes küzdelemben s mozdulatai szabálytalanokká, erőtlenné lettek s egy izben már csak alig kerülhette ki a czápa torkát, mert már nem is a saját ereje, de a rohanó czápa által okozott forgatag buktatta a mélybe a támadó orra elöl.

E pillanatban a csendes vitzükört körítő zajgó hullámtorlaton egy csónak jelent meg s ott tánczolt dióhéjként a hullámöv tajtékkoronáján.

Pedro utolsó erejével sikoltott fel:

— „A szent szüzre! segits, Juan!“ s a csónak felé kezdett uszni ereje éledten a reménységtől és a csónakba akart kapaszkodni.

Elöntött őserdő.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A csónakban ülő szemei felszikkaszták, s ajkain rejtélyes, kielégített mosoly röppent végig s egy gyors kutató pillantást vetve az átlátszó mélységbe, evezőjével egy gyors mozdulatot tett, amitől a csónak tova siklott, mintha csak egy hullámcsapás kapta volna el onnan, a fáradt Pedrot pedig a hullámverés újra a csendes vitzükör közepébe lódtatá vissza, amelynek mélyéből a czápa, mint a fenékről a huberek, most gyorsan és egyenes irányban emelkedett felfelé.

A halálfélelem Pedronak összes erejét még egyszer fellobbantá s egyetlenegy tempóval, amely az emberi tehetséget majdan túlhaladá, lökte magát a hullámtorlat tetjén újra megjelenő csónakig s görcsösen fogódzott annak párkányába, de ugyane pillanatban egy iszonyu tömeg csapta kétfelé a hullámokat s a csónakot egy erőszakos rántás recsegteté meg s majdnem felborítá, s két, nem emberien hangzó hörgő jajkiáltás hangzott végig az Oceán visszhangos hullámsikján s a vadul maga elé meredő Juanra hátraszegezett fejével két halálban megtörő üveges szem bámult, a hullámok pedig köröskörül vérfényben piroslottak.

Gyorsan emelé be Juan a még mindig görcsösen a csónak párkányába kapaszkodó Pedrot! De csak Pedro testének felső része volt ez! Mert alsó testrésze a mellközéptől egyetlen egy harapással — mintha csak bonczkással választották volna el — volt elharapva s e csonka testtömbből patakozott a vér, pirosra festve a világító, átlátszó tengert.

Juan terve tehát sikerült. Észrevéve a szorosban a czápát, ennek falánk-ságára alapítva tervét, lopta el Pedro csónakát, hogy ez uszva menjen át a tengerszoroson! Megszabadult tehát vetélytársától, minden gyanu, minden vád nélkül. De iparkodott is sebes evezőcsapásokkal menekülni e helyről, ki, a dagadozó, sötét tengerre, mert a telhetetlen szörnyeteg prédaéhesen emelkedni kezdett újra a mélyből, hogy a csónakot üzőbe vegye, mert rengeteg gyomrának Pedro háromnegyedrésze még csak meg sem kotytyant.

II.

Egy pillantás a nagy mindenségbe.

Minden egyede a természetnek a viszonyokhoz és körülményekhez alkalmazkodik, mert csak így állhatja meg helyét diadalmasan a létérti küzdelem harcában, mely nem egyéb, mint a táplálék megszerzése s az „én“-nek, az életnek megőrzése és biztosítása. Az ausztráliai barna Csöröndnek (*Ornithurunxus paradoxus*) lábain például uszóhártyák vannak benöve, épp olyan széles csőre van, mint a kacsának, kitűnően uszik, bukik, de szárazra jöve, itt is elég gyorsan és ügyesen futkároz s keresgél; épp így a hód is, amely ama mesterséges lakokat s gátakat építi fából, ha megriasztatik, a víz védő mélységeiben keres rejtekhelyet, a vidrával, bizampatkánnyal, több effélékkel egyetemben; sőt még a madarak közt is vannak egyesek, melyek nem vízi, vagy mocsár-madarak, hanem éneklők — minők a Vizi buka (*Cinclus aquaticus*), mely, ha megpillant egy rovar, vagy férget a tiszta vizü forrás, vagy tavacska fenekén a víz alatt mászkálni villámgyorsan lebukik s épp oly könnyűséggel futkos a vizek fenekén, kukacok után keresgélve, mint a szárazföldön. A valódi kétéltűek (*Amphibiae*) szintén a vízi és szárazföldi existenciára teremtvék s tagjaik úgy vannak alkotva, amint kétéltű életük megkívánja. De a viszonyok és körülményekhez alkalmazkodás a fókaféléknél dokumentálódik legkézzelfoghatóbban, mert a fókák valaha teljesen szárazföldi állatok valának, de a különféle földforradalmak és alakulások által tartózkodási helyeik nagyrésztben víz alá merültek. Ez okból végtagjaik lassanként megnyultak hátrafelé, benőttek uszóhártyákkal, füleik összeszorultak, megkurtultak, az orrlyukakkal egyetemben annyira, hogy víz alá merülve, ezeket légmentesen képesek elzárni s minthogy főelemük s tartózkodási helyük a víz lett, ebben sebesen, ügyesen, míg a szárazon ügyetlenül, lassan mozognak. A múlt században a Fertőben fogott Hany Istók is valaha egészen rendes alkatu csecsemő volt, de szívtelen anyja a Fertő mocsaras részébe tette ki, hogy szabaduljon tőle. A gyermek nem fult a vízbe, nem veszett el, hanem valóságos vízi lakóvá fejlődött. A rendes emberi tagok átídomultak, visszafejlődtek, oly alakúra, amint a viszonyok, körülmények megkívánták, azaz: a haj helyett csak kemény, rövid serte-forma ágaskodott fején, fülei meg-

kurtultak s a halljárat megszűkülve, a víz alá bukáskor azonnal légmentesen bezáródott; szemei merevek, mozdulatlanok s kemények lettek, mint a halé, azaz alkalmassá a vizek setétjében a látásra, kezei s lábain uszóhártyák nőttek s a lábaik békaformán megnyultak, kifelé görbültek, az ujjak elvékonyultak s meguszóhártyásodtak; bőre pedig kemény, mondhatni olyan külemű lett mint a halpikkelyzet, szemfogai s metszőfogai is hosszuk, élesek lettek, mint a vidráé a gömbölyű halformájúvá alakult szájban. Beszélni, gondolkozni nem tudott, hanem vágyait, szükségleteit csak morgás, nyafogás s nyöszörgéssel fejezte ki; járni lassan, csak négykézláb tudott, de a vízben gyorsas s csudálatos zegzugos szökellések közt uszott tova. A halászok fogták ki e szörnyet a vízfogókba keverődve s a kapuvári Esterházy kastélyban újra emberré akarták nevelni. Természetesen idővel újra visszafejlődött volna az emberi élet s szokások viszonyai közt emberré, — azaz a körülményekhez alkalmazkodva, tagjai újra ezekhez idomultak volna, de sikerült neki megszökni s többé nem lehetett megkeríteni. Plinius, az ó-kor természettudósa szintén leír egy ehhez hasonló mesészerű esetet, de oly sok valótlansággal és homálylyal keveri össze az igazságot, hogy nem lehet adataira bizvást támaszkodni. Így állítja, hogy: „egy anya elvesztvén fiát, csak sok év elteltével találta meg újra és pedig halászat közben. Tudniillik bódítóval kevert halétket szórt a tengeröbölbe, s egy alkalommal a bódult halak közt egy csudálatos, emberalakú tengeri szörnyet is látott megrészegülve, féleszméletlenül a hullámok hátán eviczkélni, kiből egy anyajegyéről még kicsi korában elveszett fiára ismert. Az anya kifogta és hazavitte fiát, s különféle gyógyfürdők és növényekkel, újra visszaadta emberi alakját; lelkét és értelmét pedig erős boroknak és szeszeknek gyakori itatása által adta vissza.“

Tehát csak a viszonyok és körülményekhez alkalmazkodás fejti meg azt, miért van egyik-másik állatnak körme, szarva, patái, hatalmas fogsora, agyari, orrmánya; miért gypjas, vagy hosszú szőrű egyik, miért csupasz, vastagbőrű a másik; miért vannak egyiknek-másiknak eltérő alakja, csontszerkezete, különböző alaku életszervei a másiktól? Azért, mert csupán ezek segélyével tarthatja fenn magát, szerezheti, s emésztheti meg tápszereit, amelyek mások és mások a szerint, a minő az egyedek szervezete; de ezekkel védi, óvja magát ellenségeitől és az időjárástól is egyiránt, és egyuttal ezek azon ismerető jelek és kiinduló pontok, amelyek segélyével az összes élőlényeket: országokba, rendekbe, osztályokba, csoportokba, családok, fajok és válfajokba oszthatjuk. Drága jelek ezek, mert csakis ezek segélyével tudják a tudósok egy-egy ismeretlen fajnak hová tartozandóságát megállapítani, vagy számára új rendet, csoportot alkotni.

Igy a gerinces állatok második rendjét a madarak képezik, amelyek szintén életviszonyaik és a körülményekhez alkalmazkodás folytán, bírnak első végtagjaik (karok vagy lábak) helyett szárnyakkal, amelyekkel repülhetnek a légürben tetszés szerint, de viszont a földön is nagy könnyűséggel mozgathatnak.

A repülés, már az ó-korban is a mérhetetlen csudálat tárgya volt, s ezért egyes népek a madaraknak még különös varázserőt is tulajdonítottak,

de ezzel a csudálattal az az örökké kinzó vágy is epesztette s epesztí ma is az emberiséget, vajha a repülés tudományát is elsajátíthatná, hogy repülhetne tetszése szerint, nem korlátozva szél, ellenkező légáramlatok, a föld vonzó ereje által, oda, hová vágyai viszik.

Daedalus legendája minden korban talált követőkre, kik tanulmányaikkal a repülés s a légbenjárás mesterségét akarták megfejteni. Egymást követték a különböző alkatu, szerkezetű léghajók, repülőgépek, szállernyők, de hiábavaló volt minden kísérlet. A legkomplicáltabb gép is csak azt érte el, hogy felszállott ugyan, de azután csak arra ment, merre a mozgó légréteg, a szél iránya vitte. A legóriásibb nagyságu léghajók is kormányaik, evezőik daczára, nem birtak az egyszerű légáramlat ellen küzdeni, míg a legkisebb madár is odamegy, a hová akarja. Próbálták a léghajók, s repülőgépek alakját a halak és madarak alakjára készíteni; s valami csekély javulást észleltek ugyan, de azért a kérdés megoldatlanul maradt és megoldatlanul is marad mindaddig, míg csak éppen olyan gépet nem tudnak készíteni, minő a madár alakja, szervezete, kívül-belül egyaránt; — sőt talán még ekkor sem, mert hol van az az emberi tüdő, amely kibírja azt, amit a kondor (*Vultur sarcoramphus gryphus*), midőn egyszerre, minden átmenet nélkül a tropikus izzó légkörből a Cordillerák jég régióin is tul 10.000 lábnyi magasba száll, percek alatt átszega a földgömb valamennyi hőmérsékletét, valamennyi éghajlatát, forrót, közepest, hideget, jegyeset egyszerre? A kik a léghajókon már felemelkedtek oda, hol a lég ritkulni kezd, azoknak orrukból, szájukból s füleikből a vér csörgedezett; Humbolt pedig látott kondorokat a Cotopaxi tetejéről mérve 20.000 láb magasan lebegni. Miféle emberi tüdő bírná ki a fecske röptét, mely egy óra alatt 80 órányit halad, vagy a Fregatt madár (*Tachyptes aquila*) repülését, mely Senegálban reggeliz, Amerika partjain ebédel s az Ind-oczeán hullámaiban keresi vacsoráját? De mindezekről eltekntve, a repülés titka nem a madár szárnyaiban, hanem szervezetében: légtömlőiben, csontjaiban, tollaiban s mell- és szárnyizmainak elérhetetlen kitaró erősségében rejlik s azon tehetségben, mely szerint a madarak magukat könnyűekké s nehezekké tehetik a szerint, a mint több, vagy kevesebb levegőt bocsátanak az e célra szánt tömlőkbe. Azért hiába utánozza az ember a madár szárnyait, hiába utánozná szervezetét, mert azt az erőt, mi a madár mell- és szárny-izmait feszíti, meg nem szerezheti soha! Hiába tanulmányozza a repülés teoriáit Pechtl, Ext, Nier, stb. hypothezisei szerint — az ember, mint a madár, nem fog tudni repülni soha!

De hát miért nem? Hisz vannak emlősök, gyíkok, békák, halak is, a melyek mind repülnek! Erre a miertre megfelelnek az előbbiek s megfelel a madártest alkata. Ugyanis a madár testalkata nem hajó, a melynek evezői a szárnyak, kormánya a kiterjesztett fark, mint hitték jó ideig, hanem valóságos léggömb, a melyet tetszés szerint tölthet meg léggel. A repülés tehát a fizikának azon az archimédési elvén alapul, hogy: „minden test annyit veszít sulyából, a mennyit az általa kiszorított levegő nyom.“ Ugyanis a madaraknál a hasür az, a mi az emlősöknél a mellüreg és ez az ür, a légczellákkal egyetemben, a ki- és belélekezésnél tetszés szerint levegővel tölthető meg; e mellett

csontjai s tollai is, miután üresek, szintén levegővel tölthetők tele (az emlősöknél, embereknél, sőt egyes szárnyas fajoknál velővel vannak telve a csontok). Csakis e szervezet mellett lehető az, hogy ha a légbbe akar emelkedni, könnyűvé teheti magát, azaz megnagyobbítja térfogatát, mi által viszonylagos testsulya kisebb lesz s ez által felemelkedhetik a nála nehezebb levegőbe. Ha le akar szállni, megkisebbíti térfogatát, azaz kiereszti a levegőt a légtömlők-és csontjaiból, mi által testsulya nagyobb, de térfogata kisebb lesz az őt környező levegőnél. E csodás szervezet mellett, önkénytelenül is bámulnunk kell azt a csodálatos szerkezetű mechanizmust, amely a madár akaratával oly egyezőleg, oly villámgyorsan működik. Nem erőlködik, nem tétováz, hanem ha a földön lévő madár föl akar repülni, abban a pillanatban felemeli őt a felhők közé s egyuttal szabályozza, ritkítja, sűríti a madár testében levő levegőt, amint ezt a szállás, emelkedés szükségessé teszi s felhasználja a ritkításra a test melegét s így összeműködik a mell izmaival, ha ezek összehuzódnak, a lég kinyomódik, ha ezek kitágulnak, a lég betódul a tüdőbe s így a legsebe-sebb repülés közben végezve lesz a lélegzés munkája is, amely viszont a vérfor-gás munkáját táplálja. Ha tehát mindent utánozni lesz is képes az em-beri tehetség, ezt a csodás mechanizmust meg se fogja tudni közelíteni, a nél-kül pedig a szárnyak nem egyebek, mint olyan gőzgépek, a melynél hiányzik a két éltető elem: a tűz és a víz!

Ez az az óriási különbség, amely a madarak és denevérek, a repülő em-lősök, gyíkok, békák és halak repülése között van s a miért ez utóbbiak repü-lése tulajdonkép „repülésnek“ nem is nevezhető, mert nem áll egyébből, mint a „magasbóli leszállásból“: így a malabari Taguan (*Sciurus Pataurista*), a Czukor Evetke (*Petaurus cinereus*), a Repülő Egér (*Acrobates pygmaeus*) Ausztráliában. Négy lábaik között pötyögősen álló s kifeszíthető bőrlebbeny-nyel bírnak, a melyet, midőn 10—15 öl magasról leugranak, szétfeszítenek s ez által lassan, minden ütődés nélkül érnek le a földre, de felszállni már nem bírnak. Ilyenek még: az Ázsiai Sárkánygyík (*Draco Volans*), mely oldalain, míg a Repülő béka (*Racophorus Rheinwardtii*) lábujjai között bír ilyen szét-feszíthető széles hárttyákkal, s így bátran szöknek le bármily magasból is a rovarok után, mert e széles bőrredők és hárttyák, kifeszítve ellentállnak a leve-gőnek és mint egy szállóernyő, fentartják s csak lassan engedik a földre hul-lani őket. Ezt különben a mi Evetkénk is megteszi, mert akárhány vadász láthatta és láttam magam is többször, hogy 8—10 öl magas fáról minden fontolgtás nélkül szökött le a földre, de az ugrás közben dus farkát lengette s ez fentartotta őt szintén, mint valami szállóernyő. A repülő-halak (*Trigla volans*) repülése tulajdonképen csak egy-egy ugrás. Ha nagyobb hal üldözi őket, felugranak a vízből és az oldalukon levő szárnyforma nyulvánnyal, míg ez nedves, valamivel kissé tovább fentarthatják magukat a légbben, mint az ugrás következtébeni lódulás és esés által, s ez a szökés mindössze csak 3—4 méter távolnyi, s ekkor ujra a vízbe esnek. Sőt még a denevérek is messze állnak a repüléstől; mert ezek repülése sem az a szép, biztos, öntudatos, uszás forma lebegés, mint a madaraké, hanem gyors, szabálytalan lebbegetése a röphárttyával bevont mellső tagoknak. A denevérek nem tudnak fölszállni a

földről. Hanem, ha a földre esnek, felmásznak valami magasabb helyre, s ott elbocsátva magukat — az esés közben terjesztik ki szárnyaikat s csak így képesek ezek gyors csapkodása által magukat fentartani a légtérben — azaz a mozgásba jött lég hullámok által magukat ideóda löketni és széles, öblös szárnyaikkal a légrétegekre támaszkodni. Ha a denevérek egyik szárnya kilukad, szálldogálásuknak vége van, mert nem képesek a lég hullámokra támaszkodni, lyukas szárnyuk áteresztve a levegőt, nem képes ennek ellentállni, míg a madár, ha hiányzik is pár toll szárnyaiból, képes repülni, mert léggel telt teste fentartja őt s a csapkodás által előidézett légáramok pedig előre viszik — bár valamivel lassabban, mint ép szárnynyal, mert a szárnyak csapkodása már nem oly egyenletes.

Bámulnunk kell tehát még a legkisebb madárnál is azt az óriási izomerőt, mely a szárnyakat oly folytonos mozgásban tudja tartani. Minél nagyobb valamely madár, annál magasabbra képes szállani, s annál kevesebb szárnymozgást kell tennie neki. Így az igen kis madaraknál a repülés szerfelett gyors és sok szárnycsapásból áll, míg egy-egy sas vagy keselyű szinte mozdulatlan szárnyakkal látszik méltóságosan uszni a levegőben, néha-néha csapva csak egyet szárnyaival. Mert a madár, repülése közben, mindkét szárnyával egyenletesen csap a levegőre, és mivel a szárnyak egy gyengén domború felületű, de egyenletes síkot képeznek, melyeken a levegő át nem törhet, így a levegő hátranyomatik, de rögtön egyenletesen vissza is hat, azaz visszanyomul előbbi helyére s a madarat, mintegy előre löki abban az irányban, melyben szárnyait mozgatja, s e haladásában nagy segélyére van hegyes csőre, hosszas, karcsu teste, a melyek szinte hasítják, metszik előtte a levegőt. Mennél nagyobb a szárny, annál több levegőt képes egy-egy csapással hátra tolni, s mennél nagyobb tömegű e levegő, annál távolabbra löki előre a madarat. Ez az oka tehát, a miért a kis madarak olyan gyorsan, a nagyok oly ritkán lebbentik szárnyaikat. A repülés csak akkor nyeri azt az egyöntetű, lenzőn uszó haladást, mikor a szárnyak munkája: a csapkodás s a mellizmok reflexműködése egyenletessé, rhytmikussá kezd válni a légrétegeknek a szárnyak csapkodásaival együttálló hullámzásával, azért a repülés kezdete mindig szabálytalan, majd egyenlőtlenül aláhulló, majd rézsut felfelé emelkedő, kissé bizonytalan csapkodásokkal, mindaddig, míg csak a szárnyak, a légréteg, a testben levő levegő feszítő működése egymással együttálló, rhytmikus munkába nem jönnek. A szárnyakkal ellenkező mozgást végez a fark. Ez repülés közben ki van terjesztve, s mint a hajónál a kormány, úgy a repülésnél is az irányt ennek mozgása adja meg.

Hosszu volna a repülés theoriáját szigoru tudományos alapokon a maga egészében, például csak a Pechtl-féle hypothesis szerint is kifejteni, a minék rövid kivonata különben is az, hogy a szárnyak mozgásai gyorsaságuknál fogva tévedésbe ejtik a szemlélőt, mert, bár egyöntetűeknek látszanak, de mégsem azok, mert az egynek és egyenetlenseknek látszó csapkodások nem egy és egész ütések, hanem: teljes, fél, negyed, nyolczadütések is, a melyeket szabad szemmel követni, s megfigyelni lehetetlen, ellenben a pillanatnyi fotografia segélyével pompásan meg lehet örökíteni, de csak egy különös készülékkel. E

készüléknek egészen puska formája van, a melyen az agyhoz közel, revolverformán, egy forgó korong van elhelyezve, tizenkét vagy hat lyukkal. E lyukak mindegyikébe egy igen fényérzékeny, teljesen kész felvevő lemez van alkalmazva. Most az illető észlelő reá irányozza a repülő madárra a gépecskét, — megcélozza vele — s megnyomva egy gombot, a korong — (szerint, a minő másodperczes forgó gépezete van) oly gyorsan forogni kezd, hogy a kiválasztott (megcélzott) madár szárnyainak minden csapását képes a lemez magába venni — így még azon villámgyors negyed- és nyolczadcsapásokat is, melyeknél a szárny szabad szemmel nem követhető és észre nem vehető, gyors csapást és kevés hajlást végez. Hogy az ilyen pillanatnyi fotografiák minő hullatlan gyorsan örökítik meg a mozzanatokát, legjobban bizonyítja az is, hogy legujabban lefotografálták a villámcsikkázásokat, s kimutatták, hogy ezek nem oly cikkekzakkosak és szögletesek, mint a hogy látjuk, rajzolják, s ujjabb ideig hittek őket, hanem éppen olyan gömbölydeden, csavargósan kacskaringósak, csergedezők, mint a mappákra rajzolt patakok és folyók ábrái — pedig a villámszakra egy másodpercz alatt 60.000 mértföldet halad!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Parforce vadászatok gépárdokkal.

A parforce vadászatok legkedveltebb mulatságait képezték nemcsak a régmúlt időkben, hanem még ma is az ind-, arab-, persa- és marocói fejedelmeknek és szultánoknak, valamint kedveltek e vadászatok nálunk is Európában, mert ezeken a csaholó falka nyomában vágatva, átérezhetni a lovaglás és vadászat gyönyöreit, izgalmait egyaránt, e mellett a nő- és urlovasoknak terük és alkalmuk nyílik merészségük, ügyességük teljes kifejtésére a lovaglásban. Csakhogy a keletiek — mint mindenben — úgy ebben is a végsőig fokozzák az izgalmat s gyönyört és így a vadászhevélyt is a legmagasabbra csigázzák az által, hogy a kopófalkát gépárdokkal helyettesítik, melyek az egyszerű kergetés, hajszolás s körülfogás helyett, ravaszán és ügyesen, csuszva, mászva, közelítik meg a vadat oly távolságra, hogy azután pár szökéssel, vagy rövid irammal, mellette teremve, torikon kaphassák, vagy talpaikkal leüthessék.

A ki átérezte már az agarászat, vagy a róka- és szarvashajsza izgalmait és hevélyeit, az kétszeresen kell, hogy érezze a vadászlázat, annál az érdekes, kétszeresen jobban izgató jelenetnél, midőn a szelid gépárd, maga fölhajtja, meglepi, kergeti és végre elfogja a vadat. Mert az agarak s a róka- és szarvas-kopók hajtása s a vad nyomain iramlása, valóban egyforma és egyhangu mindaddig, míg a halálig kifárasztott és agyonzaklatott vadat körül nem foghatják és le nem fülelhetik, — ahhoz képest, amint a gépárdok lepik meg csellel, furfanggal, ügyességgel és erővel a kiszemelt vadat s ejtik zsákmányává a vadásznak.

*   *

Mint fentebb említettük, Indiában, Persiában, Maroccoban, Abyssiniában s Ázsia több tartományában ma is a legnagyobb előszeretettel üzik a gépárdokkal a parforce vadászatot és hogy ezt nálunk is mily könnyen meg lehetne honosítani s mennyire izgalmassá és érdekessé tenné vadászatainkat, az az alábbiakból eléggé ki fog tűnni, egyetemben azzal, hogy a gépárdok tartása, gondozása sem igényel több gondot, fáradságot, mint vadászkutyáinkké; e mellett ép oly szelid, hű, ragaszkodó állatok, mint emezek. Az pedig, hogy a velük való vadászat mennyivel izgalmasabb, érdekesebb, mint vadászebeinkkel, azt Van Arkel d'Ablaing következő leírásából mindenki megítélheti:

Antilopvadászat gépárdokkal.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

„Mindenki tudja, hogy még a legneszesebb vadak is jobban bevárják a kocsit, lovast, mint a gyalog embert, így én is két kísérővel, könnyű két kerekű talyigára ültem, melyet ökrök húztak; e talyigán három gépárd is volt velünk, melyeket könnyű nyakravalóval kötöttünk a talyigához, de ezen kívül még derekukon is át voltak kötve egy vékonyka övvel, melynek szíját az egyik kísérő tartotta. A gépárdok fejére s szemére egy-egy könnyű bőrsapkát húztunk, hogy idő előtt ne törjön ki vadászszenvedélyük, s hogy csendesesen viseljék magukat. Lassan haladtunk előre a talyigával, melynek oldalai nem voltak egy gyapotföld szőlén, midőn a hajtók egyike egy gazellacsapatra figyelmeztetett, mely körülbelül 300 lépésnyire békésen legelészett. Mi s a két hajtó a talyiga hosszán ültünk s így az ökrök némiképp eltakartak bennünket; kissé oldalt tértünk ki, hogy egy vonalba jussunk a gazella nyájjal s így sikerült azt majd jó 600 lépésnyire megközelítenünk. Ekkor hizelgő-szavak és czirógatás közt, levettük az egyik gépárd sapkáját, s intéssel figyelmeztettük a vadra, miközben kötelékeitől is megszabadítottuk. Az okos jószág értette már miről van szó, mert mihelyt sapkáját levettük, azonnal szétnézett minden irányban, s megpillantva a gazellákat, felébredt egyszerre egész vadász-szenvedélye, s oly könnyedén, kecsesen csuszott le a talyigáról, hogy legkisebb neszt sem hallottuk. Most kezdetét vette egyike azoknak a látványoknak, melyek a vadásznak mindn csepp vérét forrongásba hozzák, s izgatottságát a vadászláz tetőpontjára csigázzák. A gépárd karcsu testét lehetőleg elnyujtva, egészen a földre lapulva, gyorsan, de nesztelenül közeledett a gazellák felé. Szemét mereven ezekre irányozta, s minden mélyedést, kisebb bokrot és nagyobb fűcsomót ügyesen felhasznált, hogy magát födözze, ami sikerült is neki, mert a gazellák mitsem sejtve, nyugodtan legelésztek; még a ritkás fűvű helyen sem vették észre, mert itt is a csodával határos módon tudta alakját elnyujtani, s egészen a földhöz lapítani. Gyorsan kuszott előre, mint az árny s az éleshalású gazellák, — melyek még a fű zörgésére is megriadnak, — ezuttal nem hallottak semmit. Mikor 30—40 lépésnyire ért hozzájuk, mint a kieresztett rugó, villámgyorsan felszökve, néhány gyors ugrással a nyáj között termett, s megrázott egy nőstényt, melyet előre kiszemelt magának . . . de ez kiragadta magát fogai közül, s az egész nyáj örült futásnak indult. A gépárd gyönyörű szökésekkel, közvetlen a nőstény mellett rohant, s vagy 200 lépésnyi iram után, torkon kapva, talpával leütötte, s ekkor megrázva, a jövő perczben mohón itta a kiömlő vért, hosszú kortyokban. Ekkor lovainkra kaptunk s oda érve, a hajtók egyike felvágta az állat torkát, s vérét kanálba felfogva, a gépárdnak adta. Midőn megitta, sapkáját újra a szemére húzták, s az állatot talyigához kötötték. Egy mimosaliget szélén haladva, újra egy gazellanyájra bukkantunk, mely a dús legelőn több apró csapatra szakadozva, legelt. Itt egyszerre mind a három gépárdnak levettük sapkáját s megveregetve hátukat, mindhárom figyelmét a nyájakra irányoztuk. Egyik a másik után csuszott le a szekérről s mindegyik külön-külön kiválasztotta a maga csapatját. Azt se tudtam, melyiket nézzem, melyiket bámuljam; de a gazellák neszt fogtak valamitől s egyszerre széleseben futásnak iramodtak. Erre a gépárdok hatalmas szökésekkel rohantak utánuk; mi sem birtuk már tovább kitartani,

hanem örömrivalgással vágattunk a futók után! A legelső gépárd, hatalmas szökéssel a csapat közepébe vetette magát s ott egy gazellát torkon kapva, pár perczig hurczoltatta magát, de két gyors talp csapása alatt összeroskadtt az áldozat; mikor a második a futó csapat közé szökött, az amugy is megriadt gazellák kétségbeesett oldalugrást tettek s a csapat e formán szakadozni kezdett; ez a váratlan mozdulat annyira zavarba hozta a gépárdot is, hogy néhány tétovázó ugrást téve, elhibázta a rohamot, mire nem is üldözte tovább a kiszemelt prédáját, hanem morogva, kurrogva, rosszkedvűen, szinte szégyenkezve tért vissza . . . De a harmadiknak iramja gyönyörű volt! Széleseben, nagy szökésekkel rohant utánok — mi is elragadtatva a sebes vágatás izgalmaiktól, buzditó kiáltásokkal sarkaltuk vadászvágyát, mi ugyis a tétőpontra emelkedve, csillogó, égő tekintetéből sugárzott elő. Minő izgalmas vágatás volt ez a gyönyörű vad nyomában. Mennyire felülmulta ennek és az előbbinek izgalma, gyönyöre, azokét a vadászatokét, mikor otthon a csaholó falka nyomában egy róka vagy szarvas után vágattunk! Végre egy szökkenéssel a csapat között termett, a másik pillanatban már egy erős himmel tusakodott, de egy talpcsapása megszedítette ezt is és torkát összeszorítva, a földre rántotta, kevés ide-oda szökellés között.“

*
*   *

Van Arkel d'Ablaing ezen leírása csak megerősíti azt, hogy ez a vadászat sincs nagyobb nehézséggel egybekötve, mint a kutyákkal való vadászatok és hogy honunkban épp oly sikerrel tudnak vadászni, mint hazájukban, az kitűnik azon próbákból, melyeket e célból tettek: Igy I. Lipót két gépárdot kapott a török szultántól ajándékba, melyek a Bécs melletti vadászatokon annyi ügyességet fejtettek ki, hogy a vadászat végeztével a vadásztársaság annyira elfeledkezett az akkori szigorú és feszes illemszabályokról, hogy a visszatérő gépárdokat tapssal és örömiadallal fogadta és „hizelgő kérdéseket intéztek“ egészen elfeledkezve magukról, a császárhoz; 1842-ben Waldemar porosz herceg vadászott fényes sikerrel Spandau környékén, szintén két vadász-gépárdal; a teljesen sikerült kísérletekből csak a legujabbakat említem fel: Vicomte D'Abry-nak jelenleg is van egy gépárdja, mely, mint a kutya kíséri s nyulakra rendszeren ezzel vadász vierzoni birtokain; 1882-ben két izben tettek Scotiában a dúsgazdag és híres sportman-ek, Esquire Collary és Daumont-Coil kísérleteket egész sereg érdeklődő társaságában s e kísérletek fényesen sikerültek; a belga Grammont-Omeer gróf szintén többször vadászott birtokain gépárdokkal, valamint Perpignanban Clossy Mende marquis is.

Hogy minő becsült, keresett és értékes vadászati tényezők a gépárdok, s minő élvezetes velük a vadászat, azt nemcsak a régi korból vett adatok bizonyítják, melyek szerint: a mongol fejedelmek, midőn egy-egy nagyobb vadászatra egyesültek, néha 1000 drb gépárdot vittek magukkal; Barbáró József utazó 1474-ben egy örmény fejedelem udvarában százat látott gyönyörű palotákban, fényes szolgaszemélyzet által gondozva; az öreg essner Konrád, két gépárdot ír le, melyekkel egy francia király az ő idejében szintén nagyon szeretett vadászni, e mellett Heuglin, Hartman, Decken is megerősítik, hogy

Abyssiniában, Maroccoban, Nubiában szintén a legrégebb időktől fogva a legnagyobb becsben álltak a vadász-gépárdok — hanem erre példát szolgáltat jelen korunk is, mert ugy Indiában, Persiában, mint Afrikában még ma is legkedveltebb a vadászat gépárdokkal; sőt ezt nemcsak a fejedelmek és gazdagok üzik, hanem a szegényebb seikek, s beduinok is, kik minden hosszas előkészület nélkül, tevéik, vagy lovaik hátára maguk mellé veszik, s megpillantva a gazellákat, és antilopokat vagy egyéb vadat, egyszerűen reáeresztik, s mikor a gépárd megtámadja ezeket, ők is utána vágatnak, s az áldozat vérevel jutalmazzák.

*

*   *

Az a föltevés határozottan téves, hogy a gépárdok veszélyes ragadozók, s vadságuk felébredhet és akkor megtámadják gazdáikat; szóval, hogy félni lehet tőlük, mind a többi szelidített fenevadaktól, melyeknek szelidsége csak bizonyos ideig, s bizonyos határokig tart, még azon személyekkel szemben is, kiket ismernek — így rendes vadászatokra nem alkalmasak stb. . .

Egy betanított, szelid gépárdtól sem gazdája, sem az idegen nem félhet jobban, mint egy kopótól és agártól! Jó indulatu, szelid természete mellett bizonyít ugy származása, mint viselkedése.

A gépárdok nem macska fajú ragadozók, melyeknek vadság, vérszomj, ravaszság a főtermészetük, hanem a macska- és a kutyafajok közt álló közép-származékok — s fajtájuk, mintegy összekötő kapocs e két család között. A ragadozók (Carnivora) rendjében a macskák (Felis) családjában egészen különálló alcsaládot vagy osztályt képeznek, mint nevük: *Cynailurus* (kutyamacska) mutatja. Mert igaz, hogy fejük s hosszú farkuk macskaszerű, de magas lábuk be nem húzódó, elkopott körmük, (a macskafajoknál a hosszú, hegyes köröm behúzható s kinyújtható bizonyos idegek működése folytán s ez védi az elkopástól — de a gépárdoknál ezek az idegek oly erőtlenek, hogy a köröm folyton kitolul s így — mint a kutyáknál rövid, vastag s félig el van kopva), valamint egész alakjuk annyira reá vall a kutyára, hogy fél kutyának fél macskának tarthatjuk. Mindamellett a kutya barátságos, ragaszkodó. hű és szelid természetéből sokkal több van bennük, mint a macskáéból és szemfoguk, valamint szemüknek nyílt, okos, értelmes és ragaszkodó tekintete egészen a kutyára vall. A gépárdoknak eddig háromféle válfaját ismerjük, bár egyes természettudósok mind a három válfajt egy fajnak tartják; de a köztük levő szinkülönbségek sokkal élesebbek, hogysem valamennyit egy név és egy válfaj alá lehessen sorozni. Így az ázsiai gépárd, vagy a hogy hazájában nevezik Tsita (*Gueparda jubata*) magas, karcsu, rövid, széles füllel, kissé nyúlt koponyával, szemcsillaga gömbölyű, szőre kivált a háton, nyakon hullámos, göndör, alapszine igen világos sárgásszürke, fekete és barna foltok tartkiják még hasán s farkán is és csak ennek végén olvadnak néhány gyűrűbe össze. Hossza kinyújtott farkával együtt 1 m. 69. cm., magassága is circa ennyi. Az afrikai vadászgépárdnál (*Cynailurus guttatus*), melyet Fahhadnak neveznek, az alapszin majdnem narancssárga, de hasa fehér, nincs foltokkal tarkázva s a hát- és oldalfoltok is nagyobbak, élénkebbek a csitáéinál s farka

gyűrűzött. Sörénye nincs, hanem szőre simán fekszik. A foltos gépárd (*Gueparda Soemmerringii*) színe még élénkebb, de foltjai kisebbek a fahhadéinál. A csita Délnyugat-Ázsia lakója, míg e két utóbbi csakis Afrikát lakja s csapdáokban törökkel, vermekben fogják, vagy fiaikat nevelik fel. A vén gépárdok is aránylag nagyon hamar szelidülnek a fogságban s megszelidülve, teljesen levetkőzik minden vadságukat: szelidek, nyájasak lesznek gazdáikhoz s követik őket mindenhova akár a kutyák; annyira jámborak, szófogadók, hogy ha vékony spárgával kötik meg bárhova őket, még ezt sem rágják vagy szakítják el.

Mint hogy vadon életükben is élelmüket azon módon szerzik, mint a vadászatnál leirtuk, beoktatásuk a lehető legegyszerűbb és legkönnyebb. Igaz, hogy oktalan bánásmóddal, hecczeléssel, dühösítéssel el lehet rontani őket úgy, hogy mordak, harapósak lesznek, de ez a legszelidebb kutyával is megtörténhetik. Fára nem tud mászni, hanem a magas helyeket egy-egy ugrással éri el; épp úgy fon, duruzsol, csak hogy hangosabban, erősebben hosszabban, mint a macska, ezenkívül éles, elnyújtott füttyforma hanggal, vagy a kettős, „Tshita“ formán hangzó kiáltással fejezi ki érzelmeit. Szerfelett szereti, ha kedveskednek, hizelegnek neki, ha megsimogatják, vagy vakargatják. Schlegel, Brehm, Courassier, Vandt, Four, Lille, Leiten, Wiener, Marsch, Slooth, stb. tartottak a házuknál egészen szabadon gépárdokat, melyeket csak éjjelre kötöttek meg. Egész nap a ház körül s a szobákban jártak-keltek; a legkisebb gyermekekkel oly szeliden, örömet és vigyázattal játszottak, mint a legszelidebb kutya; óra hosszáig elheverték a kályha vagy kandalló előtt a szőnyegen s békével hagyták magukat ide-oda vinni. Nem volt még eset, hogy a szelid gépárd gazdáját, vagy bárkit megmart vagy megtámadott volna, ha vele szépen bántak; mindig egyforma nyájas, jókedvű s hiányzik belőle a macskafélék változékony természete. A kutyákat, macskákat elüzi, megtámadja ugyan, ha közelébe jönnek, de néhány harapás után békén hagyja, sőt idővel meg is barátkozik velük — szóval csak jót és dicséretet lehet mondani róla.

Élelmezése a lehető egyszerű, mert főtt hússal s tejbe áztatott kenyérrrel s efélével beéri; csak ősszel télen s kora tavasszal kívánja meg a száraz és jó meleg helyet. — Ha tágas, meleg helye van, hol eléggé mozoghat, úgy soká kitart, de szűk helyre zárva és hidegnek kitéve, elbetegesedik s elpusztul. Daczára, hogy a vízfürdőtől irtózik, mégis a kényességig tiszta; egyetlen egy balhát, vagy piszkot nem találhatni szőréen, sőt a legkönnyebben reá lehet szoktatni, hogy a szobában piszkot ne csináljon ugyannyira, hogy a legfényesebb szalonban is tartható épp oly gond és aggodalom nélkül, mint a legkisebb ölebecske.

Egy öröklét hosszúságu óra.

— Na, most csakugyan nem tudsz semmiféle kibuvó és kitéréssel meghátrálni e szeretetreméltó tamadás elől — kiáltá vigan a házigazda — s el kell mondanod, hogy jutottál fiatal, üde arczod és harmincz éved mellett, ezen bibliai patriarchai ősz hajadhoz?

E felszólítás egy karcsu, elegáns termetü férfiuhoz volt intézve, ki csakugyan, daczára kétségbe nem vonható fiatalságának, tiszta galambósz hajjal birt s kit már jó ideje, egy csinos hölgy szeretetreméltó duzzogással, de égő kíváncsisággal unszolt arra, hogy mondaná el, mikép jutott ősz hajához.

A társaság valamennyi tagjának, mintha csak villamszikra futott volna rajtok végig, figyelme egészen fel lett keltve s ezzel együtt kíváncsisága is és a sok kérdésnek az illető ellent nem állhatva, megadni látszott magát.

— Tehát, ha kívánják, hölgyeim és uraim, — szólalt meg lekötelező mosolylyal, — ám legyen, elmondom, de azután engem ne okoljanak. — tevé hozzá kissé elkomolyodva, — ha kíváncsiságuk nem leend annyira kielégítve, mint a mennyire felgerjesztve van.

A pompás teremben egyszerre csend lett, mindenki óvatosan bánt kanálával és teás-csészéjével, nehogy a zörgéssel egy hangocskát is elveszítsen a történetből s csak a legyező halk, lombrezenéshez hasonló suhogása hallatszott, midőn az elbeszélés következőleg kezdődött el:

„Városunkban egy nagyszerü állatsereglet érkezett. A leggazdagabb állatkertekben sem lehetett olyan pompás, válogatott szépségü és ritkaságu állatokat látni, minők ebben valának s a rengeteg nagyságu főteret egészen elfoglalták a kocsik és kalitok hosszú sorai, melyek egy óriási kört képeztek, mikor pedig az óriási vászontetőt fölülte kifeszítették, az egész egy óriási hyppodromhoz hasonlított, melyből zavaros, tompa bögés, orditózás zaja hallatszott ki.

Ez éjjel a város lakói a tropikus zónák lakatlan erdői és vad tájaira képzelhették magukat, mert az éj csendjében rezzentőleg, izgatólag hatott a kedélyre az oroszlán mennydörgő ordítása, a tigris komor bögése, a párduczok rekedt nyávogása, melybe bele-bele dörrent a medvék mély bömbölése, a viziló süket ordítása, az orrszarvu és elefántok dörgön rőfögő trombitálása és a máskor oly nyugalomra hívó, egymásnak felelgető kutyaugatás teljesen elhallgatott, csak olykor-olykor hangzott fel egy-egy panaszos, félő, elnyujtott vonítás ez idegenszerűen ordító, vad hangchaos hallatára.

Természetesen mindennapos voltam az állatseregletben, melyet tömegesen látogattak, de, hogy csendben és békében szemlélődhessenem, rendszeren a kora reggeli órákban mentem. Többször megtörtént, hogy egyes-egyedül voltam az egész helyiségben, mert az ápolók, szolgálk reggelijüket végezték egy mellékuteza korcsmájában. Ebből olyan hallgatag bizalmasság fejlődött ki, hogy kelleténél tovább is elmaradtak, tudva, hogy én ugyanis ott vagyok reggelenként. így az állatsereglet nincs ember nélkül.

Ennek én örültem a legjobban, mert sokszor zavart az ápolók járás-kelése és veszekedése; a tulajdonosnak — egy igen derék és tudományosan művelt embernek előre lefizettem a mindennapi belépőt egyszerre, így semmi sem feszélyezett.

Gyakori látogatásaim a csendes reggeli órákban szinte ismerősse tettek az állatoknál is, s nekem úgy tetszett, mintha még az oroszlánok, párduczok, hyénák, jaguárok is barátságosan, ismerősen pillantgatnának reám, s nem húzódtak morogva vissza, nem toporzékoltak, fujtak, ha kalitjaikhoz közelítem. A két óriási elefánt pedig kedves ismerősként, orrmányaikat nyújtogatva, csavargatva, üdvözölt, ugyszintén a medvék és majmok is, várták a zsemlyéket, gyümölcsöt, miket bőven osztogattam közöttük látogatásaimkor, szóval minden állat örülni látszott jövetelemkor, s még egy vén, him oroszlán is, csendesen, fekvé maradva, hunyorgatva pillogatott reám, pedig ez örökké olyan morozus kedvében volt, hogy hörögve orditozott naphosszat, akár sok volt a látogató, akár nem, s dühösen tappogott ide-oda kalitjában. Csak egy tett kivételt, egy hatalmas bengáliai királytigris! Ez semmiképp sem akart egy nap sem megismerni, hanem, a mint már a bejárat függönyét felemeltem, felugrott fektéből, s nagy, ördögi tüzü, zöld villogásu szemeit reám szegezve, dühösen, hörgő mormogással szaladgált fel alá kalitkájában és ha kalitkája előtt megálltam, meg-megtoppant, s a vasrácsozatot rázva talpaival. farkával oldalait csapdosva, morgott, fujt reám, vérvörös torkát kitátva, melyből hófehéren csillogtak elő rettenetes fogai. Ilyenkor szemei szinte tüzet szikráztak reám, s valami oly vad, oly iszonyun ördögi düh világolt azok zöld ragyogásában, hogy szinte félni kezdtem, daczára, hogy erős vaspálczák választottak el tőle. Vérszomjas tekintetével folyton és mindenhová követett; akármelyik kalit előtt álltam is, szemei mindig rám voltak szegezve, s ha ilyenkor kalitjához léptem, gyorsan hátrált, azután vad dühhel szökött a rácsozatnak; ha pedig még közelebb léptem, talpait nyújtogatta ki a pálczák közül, iszonyu körmeit ki-kieresztve, hogy megragadhasson, s ilyenkor olyan rettenetesen bögött, hogy minden idegszálam reszketett e hang rémletes erejétől — szóval láttam, éreztem, mint szeretne megragadni és szétmarczangolni. És ez így ment napról-napra! Ez ellenségeskedés engem nem hogy elkedvetlenített volna, de annyira vonzott, valami olyan megnevezhetetlen ingerrel töltött el, hogy valahányszor beléptem, mindig csak az ő kalitját kerestem fel szemeimmel, s ő nála vizittem legelőször, sőt reggelenként már alig vártam, hogy félelmes vad szépségében gyönyörködhessem. Különben nemcsak engem, de az egész közönséget ez érdekelte a legjobban. Mindenki irtózáttal, vegyes mulattal gyönyörködött benne. A legóriásibb tigrisek egyike volt, melyet va-

laha Bengália csak produkált, mert rendes állásában is egyenesen az embernek szeme közé nézhetett; lábai czombvastagságúak voltak, feje rengeteg nagy, testhossza pedig másfélölnél jóval hosszabb volt. Vén korában lett fogva, s mint a tulajdonos beszélte, minden szlidítési kísérlet kudarczot vallott nála és ápolói iránt ma is csak oly vad, s megközelíthetlen, mint az első nap volt. Hogy személyem különösen ingerelte őt, erről határozottan meggyőződtem, mert nemesak magános reggeli látogatásaimnál, de a közönség tömött sorai között is, csak engem követett folyton, vad pofáját egészen a rácsozathoz szorítva, szemeivel.

A szokott módon, egyetlenegy lélek sem volt e reggelen sem az állatsereglet helyiségeiben, midőn rendes reggeli látogatásomat tettem.

Belépve, szokás szerint, tekintetem először is ellenségem, a királytigris kalitjára esett, csodálkozva, hogy nem hallom megszokott tompa, dühös mormogását. A kalit üres volt. A meglepetés első pillanatában szinte megkönnyebbülten, jólesőleg lélekzettem fel, hogy nem látom vad, haragos pofáját; de a másik pillanatban mégis hiányát éreztem s úgy tetszett, mintha az egész állatsereglet elveszítette volna minden vonzóerejét reám nézve. De hová is lehetett? — gondolkoztam, lassan tovahaladva. Megdőglött; vagy vadsága miatt talán egy szelidebbért lett becsérélve; vagy tán más kalitkába tették át? E gondolatokkal tépelődve, tekintetem körül a nagy helyiségben és kimondhatatlan borzalmamra, egyik sötétes szögletben pillantottam meg az árnyékban meglapulva! Égő hőség, halálos hideg villámlott át minden tagomon, azt hittem, össze kell roskadnom s kiszökken ereimből a vér, oly rohamosan lüktetett minden porcikámban . . . füleim csengtek, szemeim előtt minden zöldben tánczolt, karikázott ugy, mintha egy forgó szél kapott volna sodra középebe s forgatja örületes gyorsasággal köröskörül . . .

A rémület zsidbadását leküzdve, láttam, a mint e ravasz, vérengző bestia — mely szokott mormogását elfojtva, elrejtőzött, hogy becsaljon — lassan, villogó szemeit rám függesztette, a fal hosszában, a kijárás felé csuszik, hogy menekülési utamat elvágja . . .

Még erőm és ruganyosságom teljes birtokában sem lettem volna képes előbb az ajtóhoz érni, most pedig épen képtelen valék még mozdulni is, mert a rémület odaszegezte, ólomsúlyává tette minden tagomat — csak álltam némán, mozdulatlanul. A vér jéggé fagyott ereimben s máris érzem a nehéz tigris'lapakat vállalmra nehezedeni, rettentő fogait torkomba mélyedni; kiáltani akartam, de nyelvem megbénult s szemeimet nem bírtam elvonni róla . . .

A tigris e közben az ajtóhoz ért s ott macskaszerűen lehevert s nagy fejét előlábaira fektetve, rám függesztette topázvillogásu szemeit . . .

E pillantás szinte villamos ütésként rázott meg, s most éreztem csak igazán borzasztó félelmet. Irtózat, most, midőn öntudatom visszatért s vele a menekülési vágy s az élethezi ragaszkodás!

Merev, kidiózott szemekkel követtem minden mozdulatát . . . most lassan, olyan árnyszerűen emelkedett fel, hogy mozogni alig látszott s helyezkedett el éppen velem szemközti irányban . . . láttam, mint lapul le, egészen le,

mint szoritja össze lábait s huzza össze óriási testét, mint nyújtja ki gyűrűzött farkát egészen egyenesre, mint görbiti be kördedre s csapkodja vele gyengén oldalait, hogy aztán, ugrásra készülve, mint a kipattanó rugó, egyetlen szökéssel rám vesse magát s én elvesztem volna ha e pillanatban — magam sem tudom megmondani, hogyan, mikép — az üres, nyitott ajtaju tigriskalitra esett tekintetem s a másik pillanatban már egy kétségbeesett szökéssel benn voltam, becsapva az ajtót, rátoltam a nagy reteszt, aztán minden tagomban remegve, huzódtam a szögletbe.

Az ugrásra kész szörnnyet úgy meglepte e mozdulat, hogy pár pillanattig tétovázott s szinte meghökölt, de azután féktelen dühbe jöve, mennydörgő ordításban tört ki. Egy ugrással a kalit előtt termett s hátsó lábaira támaszkodva, egész óriási hosszában felágaskodott, talpaival a rácsot megragadva, rettentő pofáját szorosán a pálczák közé nyomva, mereszté reám tüzes, izzó szénként villogó szemeit. Lehetetlen azt az ördögi, szikrát, tüzet okádó dühöt leírni, mely szemeiből felém villogott; ijesztő gyorsasággal változott azok színe a zöld minden árnyalatából a sárga és vörös szín minden árnyalatába.

Csak az ily rettenetes pillanatokban érzi az ember, minő drága és kedves az élet, minő rettenetes a halál; mint nyulnak oly végtelenül hosszuvá, mint a legfinomabb aranyzál, még a röpke gyorsaságu másodperczek is! Mint irjam le, mihez hasonlitsam ezeket a rettenetes hosszú pillanatokot s ezek gyötrelmeit? Az a rövid idő, a mit a tigriskalitban átéltem, az örökkévalóság végtelen idejének bár egy paránya volt csak, mégis rettentő előiskolája volt a végnélküli örökkévalóságnak!!!

Reszketve vontam meg magamat a kalit legszélső szögletébe, hogy a benyuló, aczélkemény, horgokhoz hasonló körmöktől meneküljek. Szédelegve lihegtem, mert a tátott torokból reám ömlő bűzös, forró pára undorított; káprázó szemeim vérszomjas phantomként látták a tigris alakját, mely hallatlan erőfeszítéseket tett, hogy hozzám bejuthasson. Valahányszor segélyért kiáltottam, olyan dörrenő, böszült orditózásokban tört ki, hogy hangom elveszett, elenyészett, mint a légydongás az elemek harczában! E bestia dühe pedig folyton fokozódott, pofája egyre ördögibb kifejezésű dühhel meredt reám, szemeinek szikrái szinte szurtak, égettek, lélekzete mind forróbb lett s fogait csattogtatva, bömbölve, orditozva verte talpaival a rácsozatot s nyujtogatta felém körmeit; majd meg a pálczába akaszkodva, oly böszült erővel rázta a kalitot, hogy az inogni, recsegni kezdett. Minden lélekéberségemre és erőmre volt szükségem, hogy ezen ingásban a szögletben maradhassak, mert ha körmeivel felöltöm egy darabját megragadhatja, menthetetlenül veszve vagyok. A harsány, dörgő ordítások annyira tulfeszítették minden idegszálamat, hogy dörrenésüket minden porczikámban érzém, a kalit és a pálczáknak minden recscsenésére felsikoltottam, hogy a kalit engedni fog. Most ragaszkodtam csak igazán az élethez, mert a halált csak egy rácsozat választá el tőlem.

Állítják, hogy a vizbefuló lelki szemei előtt az utolsó perczben élete minden boldog pillanata villámgyorsan elvonul. Ezt én is éreztem — e napon épen születésnapom volt és e napok összes boldogsága végigvillant emléke-

Tigrisvadászat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

zetemben azon szívfacsaró tudattal, hogy tán e napon kell meghalnom és minő halállal! . . .

A kalit ingott, recsegett a fenevad iszonyu talpcsapásai alatt s két vas-pálcza már elhajlott, engedni kezdett, a srófok kipattantak a fából; kezeim a sima oldalakon nem találtak támpontot . . . s engem már az örültség környékezett s szinte üzött, hajtott valami, hogy toljam félre a reteszt s rohanjak ki, ám hadd tépjen, marczangoljon össze . . . legalább vége lesz ezen végnélküli hosszú halálfélelemnek . . . és épp ebben a perczen a kalit felemelkedett s kábitó recsegés-ropogás közt hullott le talapatáról, egyik oldalán egészen szétnyilva . . . ellenségem pedig a nagy zuhanástól megijedve, rémült hördüléssel, egyetlen egy ugrással szökött a helyiség másik végébe, de meg azért is, mert a tartós, dühös ordítózás az ápolók figyelmét is felkeltette és ezek pányvák, kötelek s nagy pokróczokkal siettek őt újra befogni. Az első emberi hangra — mint egy eszeveszett — ugrottam ki a kalitból s onnan ki az utczára!

Épp e pillanatban ütött a toronyóra kilenczet!

Ezen hangok rezgése mélyen visszhangzottak lelkemben! Nekem egy hosszú századnak, egy örökkévalóságnak tetszett az az idő, a mit a tigris kalitjában töltöttem, pedig alig állott hatvan perczből, mert ép nyolcz óraker léptem az állatseregletbe!

Nem tudnám megmondani, hogyan értem haza lakásomra, s csak azt éreztem, hogy még minden tagom, belsőmnek minden porcikája remeg az izgalomtól.

De még nem volt vége minden megpróbáltatásnak; még egyszer átszenvedtem az ijedtség minden kinjait, t. i. akkor, midőn tükörbe pillantva, elébbi dus, hollófekete hajam helyett, fejemen tiszta, galambősz fürtöket láttam. Sokáig nem birtam ezzel kibékülni s ezerféle szert és festéket próbáltam, hogu hajam elébbi fekete színét ivsszanyerje — de hiába. Végre, mint mindenhez, ugy ahhoz is hozzászokik az ember, hogy harmincz évvel öreg embernek nézzék.“

Bengáliában vermek, csapdák és ehhez hasonló módon vadászszák a benschülöttek a tigriseket — csakhogy az aczélszívü vadász önként zárja magát az erős bambusz-ketreczbe — és lándzsájával kezében várja a vadak legrettenetesebbikét.

Mennél több sebet kap a tigris, annál bőszebb dühvel rázza és iparkodik a ketreczet szétbontani. — mig végre egy lándzsaszurás szívet találva — kivégzi.

Okuli . . . !

„Reminiscere — keresni megyek Snepfre!
Okuli — itt vannak ni!
Lätari — ez ám az igazi!
Judika — vannak ám ma!
Palmárum — trallárum!
Quasimodogeniti — löni tilos, a nő tojásait üli.“

Ezek a régi vadászrimék zsongnak, bongnak s ujlnak fel minden igazi vadász emlékében, úgy az őszi, mint a tavaszi huzásnál, de csak akkor, mikor a szalonkák bőven kerülnek puskavégre, mert, ha kevés van s a vadászatok nyomoruságosan ütnek ki, a vadászhumor akkor sem veszi el jókedvét, hanem a következő rimekkel vigasztalja magát:

„Okuli, hibáznak ni!“
Lätare, ninesen még magja se!
Judika, nines biz csak egy is ma!
Trallárum, palmárum!“

De akár kevés, akár sok szalonka legyen is, mindenkép kipróbálja a legügyesebb vadászt is, mert ez az egyike azon vadaknak, melyeknek a lövése a legkönnyebb és a legnehezebb! Paradoxonnak látszik ez a mondás, de úgy van! Mert egy vadászatnak sincs annyi bibije, a hol annyi aprólékos, de mégis szerfelett fontos körülményre kellene ügyelni, mint ennél, s mely annyira függne az időjárástól, mint éppen ez.

Innen van azután az is, hogy egyes vidékek egyik évben tulon tul bővelkednek a szalonkákban, a másokban pedig sporadice is alig juttatnak egykettőt akasztókra.

Kétségkívül a tavaszi huzásnál sokkal kellemesebb várni az „anstandon“ (lesen) egy, szép csendesen késő márcziusi estén, valamely vágás vagy fiatal erdő szélén, honnan meglehetősen nyílt kilátás esik a vidékre. A fakadó rügyek illatával már telve van a levegő, minden csendes s már messziről meghallani a közeledő szalonka makogását s nemsokára meglátni magát is, mert lassu, egyarántos repüléssel huz el a vadász feje felett. Innen van egyrészt, hogy a tavaszi huzáson sokkal könnyebb szalonkát löni, mint az őszieken.

A hazánkban található szalonka-fajok között a vadászok előtt legkedveltebb és legszivesebben várt és látott vendégek az erdei szalonkák (*Scolopax rusticola*), vagy mint a bagolyéhoz hasonló kiülő, nagy szemek, tollazatuk színe és sajátságos repülések után igen találóan elnevezték, a „bagolyfejűek,” egyrészt, mert ezek vadászata adja a legtöbb hevélyt, másrészt pedig, mert husuk valamennyi szalonka-fajé között a legízletesebb.

A tavaszi huzás, azaz mikor a déli tartományokból hozzánk visszaérkezik, márczius közepe felé kezdődik s tart egész április közepéig, míg az őszi szeptember végén veszi kezdetét s tart egészen október végéig, sőt november elejéig is, mindkét esetben nagyon függve az időjárástól.

Miután tehát a tavaszi huzás ideje már itt van, ez okból nem lesz érdektelen, ha erről egyetmást elmondunk; beleszöve az őszi huzásról is annyit, mennyit tárgyunk vonatkozásképp megkíván.

Minden vándormadár között a szalonka egyike azoknak, melyeknél a vándorlási ösztön titkos sugallata leginkább működik. Afrikai vagy egyéb déli honából, hol már február vége felé a föld szikkadni kezd, megindul oly északi vidékekre, hol langyos tavaszt s nedves puha földet talál. És ha ekkor déli szelek s langy esős napok járnak, úgy rövid időközökben tömegesen érkeznek hozzánk, ellenben ha hideg északi szelek süvöltenek, a nagy tömeg a déli tájra elmaradoz s egyesek jönnek előre csak, leginkább azok, melyeknek hazája Európa legészakibb része, így leghosszabb ut áll előttük. Ez az oka, hogy miért vannak mindig a legjobb szalonkavadászatok Szlavóniában. Ugyanis itt, a különböző égalji befolyások miatt gyakran a tavasz már javában nyilófélben van, míg a Dráván túl még zord tél dühöng. A szalonkák nagy tömege tehát a nedves talaju, langy levegőjü nagy erdőségekben hosszabb állomásokat tart, mint nálunk, hová csak sporadice érkeznek. Ebből látható tehát, hogy nálunk a dus szalonkavadászatok egyik főtényezője az időjárás. Ha hideg, havas és szeles a márczius, kevés jó egyszerre, röviden és rosszul huz, a nagy tömeg pedig, kilesve egy-egy kedvező éjjelt, úgy elsuhan felettünk, hogy észre sem vesszük, mert a szalonkák vándorlása az esti sötétség beálltával veszi kezdetét, s tart egészen a reggeli szürkületig, egyesén, párosan, de soha sem csapatokban; az azonban megtörténhetik, hogy egyesek, vagy párok majdnem sarkában követik egymást. Csendes, langyos időben rendes állomásokat tartanak, nem sietnek, magasan, de csendesen huznak, így könnyen lelőhetők. Van még egy harmadik esete is a jó szalonkavadászatoknak a magyar felföldön. Márczius végén, vagy április elején, ha a Kárpátok között erős hózivatar vagy szél dühöng, ez az odáig ért szalonkákat visszariasztja, s ezek azután csak egy-két nap mulva, mikor az idő megjavul, térnek vissza és folytatják utjukat, így azután az itteni vadászoknak a „palmarum trallarum,” vagyis az idény végén nyílik a valódi aratásuk.

Az őszi huzásnál szintén csak a csendes derült időjárásnál sikeres a vadászat. A hideg, szeles, esős időben oly gyorsan szállnak, vágódnak el a fák között, hogy lövésre a legügyesebb vadásznak is alig nyílik alkalma. A borult, sötétes időben nehéz a látás és jöttét nem is jelenti makogással, hanem gyors-

san, észrevétlenül suhan el és a nappali hajtó- vagy busirozó vadászatnál is nehezen és rosszul kelnek fel, s lövésre alig adnak alkalmat.

Hazánknak nagy, összefüggő, északi- és kissé északnyugatra hajló erdői, melyek nedves, mohos, lápos és lág talajjal bírnak, egyedüli tartózkodó helyei az erdei szalonkának, mely a tulajdonképpeni mocsaras vagy tözeges helyeken sehol sem található, s ezen erdők legrejtettebb helyein levő apró tisztásokon egy-egy korhadó fatörzs, vagy bokrocska tövében, egy kis mélyedésbe, melyet moh és növényi részekkel bélel ki, rakja le április második felében, barnásan foltozott négy tojását, melyeket 17 napig ül.

A fiókák a kikelés és száradás után, már követik anyjukat, mely a himmel együtt az élelemkeresésre oktatja őket és ha egy-egy pár erdei szalonkát ide-oda cikázó repüléssel, aggodalmas „dack-dack“-forma makogás között, egy kis tér fölött röpködni látunk, le-levágódva, újra felkelve, úgy ott a fiókák rejtőznek mozdulatlanul a földhöz lapulva, melyeket azonban megfogni szerfelett nehéz, mert gyorsan és oly ügyesen bujnak el a haraszt és a bokrok közé, hogy kutya nélkül megtalálni majdnem lehetetlen. A fiókáknak 8 nap múlva tollaik ütközni kezdenek és négy hét múlva már egészen kifejlődve, szárnyra kelnek s elhagyják szülőiket.

Ezen jelek sosem hagytak cserben, mert mindig ráakadtam a fiókákra egy vizsla segítségével. A fiókákat felnevelni szerfelett nehéz, de gondos ápolás, hangyatojás, lisztféreg, földgiliszták, turó és hosszas vékony, féregalakúra metszett nyers sziv szeletkékkel étetve, mindenkor sikerül. Az így felneveltek szerfelett szelidek, ragaszkodók lesznek s vizsgálódásaimban és észleleteimben igen sok becses adatokhoz jutottam általuk. Sőt még a vén madarakat is — bár először nagy vesződéssel — de a fogsághoz lehet szoktatni. Ezek is hamar szelidülnek s ápolójukhoz igen ragaszkodnak s minden vadásznak ajánlom e módot, mert igen sok becses adathoz juttatja az ilyen szelid szalonka észlelése, melyeket a vadászatoknál sikeresen használhat. Sókáig próbálgattam azon módokat, melyek által a vadon fogott szalonkákat a fogsághoz tudtam szoktatni és életben tartani, mert a legjobb gondozás mellett is a fogság 2—3-ik napján elvesztek. E mód a következő: A hálókkal és lószőr-hurkokkal fogott szalonkáknak, szárnyát félig elnyirva, egy szobában eresztettem el, melynek egy részét vastag, rövidfüvű gyepdarabokkal raktam ki; e gyepes helyek egy részét aszu falevelekkel hintettem be s itt-ott egy-egy kicsi haraszt-bokrot vagy magas kalászos fücsomót gyökeresen helyeztem el. Az első négyöt napon a földi gilisztákat, lisztférgeket e gyep tetejére szórtam, a harmadik napon nyers szivszeletkét, tejben ázott zsemlyét és turót is szórtam eléjük. A második hét elején egy gömbölyded jó három hüvelyk mélységű fatálat, kivágva akkorára a gyepet, helyeztem el s ha volt nedves, aprószálu mohom, akkor ezzel, ha nem volt, úgy nedves erdei földdel töltöttem meg a tálat s ennek tetejére szórtam a fenti étkeket, hogy lág csőrüket, melylyel dugdosni, tapogatózni szeretnek, meg ne sértsék. Ezenkívül egy siker, nagy fatálban, vizet állítottam a gyep közé s a tál közepébe köveket raktam, hogy ezekre állhassanak, míg körülötte gyökeres növényeket helyeztem el, hogy egy kis tavacskához hasonlítson. E módon rendszeren megmaradtak s már a harmadik

héten szelidek lettek s oly otthonosan üzték játékaikat, kivált a himek, mint a szabadban s egész természetüket lehetett tanulmányozni.

Minden vadász előtt ismeretes a szalonka táplálkozási módja s nagyon jól tudják, hogy a beálló tavaszi langy idők párzási ösztönét ébresztik fel, míg a puha, nedves föld pedig arra való, hogy abban a fő táplálékát, a földi gilisztát keresse. Sajátságos az a mód, melylyel élelmét keresi; ugyanis levágódva a földre, csorját mélyen a lágy talajba szurja, azután halk dorombolással körben forog. A nyugtalanított giliszta, ha ugyan a madár csőre már kétfelé nem vágta, — a felszínre jő, menekülést keresve s a szalonka zsákmányává lesz. Ha gilisztát nem talál és ha a föld száraz, kemény, úgy más férgekkel, kukacokkal s meztelen apró csigákkal és álczákkal is boéri, melyeket a lehullott lomb vagy haraszt közül keres elő csőrével. Sőt száraz őszök alkalmával — s ezen sok vadász fog csudálkozni — többször láttam, hogy még a marhák friss ganájába is bele-bele szurkált — úgy látszik ösztöne megsugja neki, hogy e hulladékok nedvessége a gilisztákat és más férgeket a száraz talajból maga alá csalja.

Sokszor hallgattam a vadásztanyákon vitákat, hogy tulajdonképen hányféle erdei szalonka is van? És noha erről nagyon eltérők a vélemények, mégis az az igaz, hogy bár sohasem lehet két egészen hasonlóan árnyalt tolla-
zatut találni közöttük, mégis valamennyi egy fajt képez, sőt még a különbözőket válfajoknak sem lehet nevezni, mert csakis a különböző éghajlati befolyások azok, melyek a szín, alak, sőt még a repülésben is a különbségeket előidézik, annak daczára, hogy vannak kisebbek, nagyobbak.

Legelőször jönnek az ugynevezett „kéklábu kicsinyek“, vagy „szállás-csinálók“; ezeket később követik a nagy sárgák, a „bagolyfejűek“, melyeknek kidomborodó nagy szeméit sokszor röptükben is lehet látni. E kettő között van még egy harmadik, mely sem nem kéklábu, sem nem bagolyfejű, hanem közép valami a kettő között, de valamennyit megvizsgálva, fejalkatuk, csőrük és lábaik hossza majdnem egy vonalig egyforma.

A szállás-csinálók inkább szürkébe, mint sárgába hajlók, sebesebben huznak, kevesebbet makognak, a vizsla előtt mindegyiknél messzebbre kelnek fel. Ezek kicsinyek, soványak, megállapodás nélkül, legkorábban jönnek s mert leghosszabb ut áll előttük, nyugtalanok és gyorsan huznak, még azért is, mert kora márcziusban jönnek, mikor még hidegebb esték járnak. A bagolyfejűek később jönnek s mert nagyok és az idő langyosabb, nehézkesebben, csendesebben huznak, hangosabban makognak s a vizslát jobban bevárják. De e különbségek mind csak tavaszra vonatkoznak, mert őszszel már mind egyformák a szalonkák; nincs nagy, vagy kicsiny, mert honukban mindnyája jól felhízott; nincs kéklábu sem, mert lábaiknak fiatalkori kék bőrcskéje őszig az idő viszontagságaitól megbarnult. De a mi a fajok egysége mellett consequenter bizonyít, ez az, hogy minden figyelmes vadász észlelhette a tavaszi huzás alkalmával, hogy két különböző nagyságu és tollazatu szalonka párzott egymással a levegőben, pedig ismerve e madár pedáns szigoruságát a párosodás dolgában, akkor lehetetlennek látszik még az is, hogy két külön válfaj pározzék egymással.

A szalonkákat vadászszák lesből, azután cserkészve, végre pedig hajtókkal.

Legbiztosabb mindenesetre a cserkészés, mikor nem a szalonka keres fel bennünket, mint a lesnél, hanem mikor egy jó vizslával mi keressük fel a szalonkát.

Az anstand, vagyis a les, az esti, vagy pedig jóval hajnali szürkület felé kezdődik. Mindenekelőtt a tájnak és a talajnak teljes ismerete szükséges ehhez; a legjobb leshelyek rendszeren az erdők, vagy vágások szélein levő düllők, hol a talaj a hólé- vagy esőtől még lágy, süppedékes, de nem pocsolyás, mert a tulnedves talajt épp úgy nem szeretik, mint a szárazat. Ez okból a leshelyeket mindig úgy kell kikeresni, hogy ha száraz a tavasz, vagy őszi, úgy a mélyebben fekvő, a nedvesen pedig a magasabb helyeken fekvő helyeket keressük ki, mert kivált a száraz időjárásokkor a szalonkák huzásuk közt is örömmest vágódnak le a nedves helyekre, s csőrüket beszurva, szinte tótágast látszanak állni. Ilyenkor ugyszólván ültében el lehet löni őket, mert hiába állítják egyesek, hogy a huzásoknak vagy vándorlásoknak évenként rendes utja van! Nincs biz az, hanem erre első befolyással van az időjárás, s csak másodsorban a talaj minősége, s épp ezért van, mint fentebb megjegyeztük, az, hogy egyes vidékek vagy helyeken egyik évben sok, a másikban meg éppen semmi szalonka sincs.

Az ily leseken, ha csendes tiszta idő van — úgy álljon a vadász, hogy nyílt kilátása legyen az egész vidékre, de mégis elegendé védve legyen, hogy az óvatos madár magát, vagy kutyáját meg ne lássa, hideg szeles időben pedig egészen a tisztáson kell felállni, hogy az alacsony bokrok felett villám gyorsan elcsapó szalonkát becsületesen célba lehessen venni, mert ilyen időben nem lassan repülve, hangos makogással jő, mint a derült csendes időben, hanem villámgyorsan s váratlanul csapódik el a vadász előtt. Ekkor tűnik ki a jó vadász próbaköve, mert ember legyen a talpán, aki ilyenkor lekapja. A szalonka-lesnél még a kutya színe is főszerepet játszik. A fehér-sárga foltos kutyákat éppen nem használhatni, mert a szalonkák már messziről észreveszik s elcsapnak a vadász elöl; legjobbak a barnák, mert ezek színezete jobban összeolvad a környezettel. Kutya nélkül pedig nagy része a madaraknak elveszhet, mert azok, melyek szárnyalva vannak, a földre hullva oly gyorsan elrejtőznek a haraszt és bokrok közé, hogy ember meg nem találja; minden pillanat drága ilyenkor, épp ezért a kutyának oly jól idomítottnak kell lenni, — hogy a lövés eldördülésekor, már talpon legyen s ugyszólván estében kapja el, mert, ha ideje van elrejtőzni, még a kutyának is dolgot ad előhozni a haraszt és a bokrok közül, hol az aszu levelekhez hasonló színezeténél fogve, egészen összeolvad a föld és száraz haraszt színével, úgy hogy az ember fel nem találja.

Természetesen az alkonyi leseknél a szemmérték a félhomályban annyira csal, hogy a madár mindig közelebb látszik, mint a minő távolban van. Épp azért a vadász forduljon mindig kelet felé, mert arra legsötétebb a látóhatár és mert azon irányból is huznak a szalonkák s mielőtt elhuzna előttünk, forduljunk meg, s löjünk utána, mert nyugat felé világosabb lévén a látóha-

tár, a keleti homályhoz szokott szem sokkal világosabban lát, mintha mindig a világosabb nyugat felé nézne.

A legtöbb hibás lövés rendszeren az elstetésből vagy pedig a hibás szemértékből ered. Csendes, langy időben a célzás még csak lehetséges, de hideg szeles időben, csak az oly vadász jár sikerrel, ki egy villámgyors kapással tudja lecsipni a szalonkát, mert ilyenkor, mire csak megcélozná, már eltűnik látóköréből. Éppen a szalonka az a vad, melynél sem hamarkodni, de lassuszkodni sem szabad, hanem ha a vadász felé jő egyenesen, úgy egy jó araszszal a csórja felé kell czelozni, ha rézsut száll elébe, ha hátulról, alája kell löni. A legbiztosabb lövés azonban szépen elhuzni hagyni magunk előtt s úgy löni utána, azután a rézsut lövés. Mikor azonban két szalonka üzekedve huz a vadász felé, úgy ez jól teszi, ha már 28—34 lépésnyiről elibük lő, hogy a széthordott sörét mindkettőt érje. Ha azonban egyik oly távolban követi a másikat, hogy mindkettőt lekapni nem lehet, akkor mindig az elsőt kell célba venni; de, ha már sötétedni kezd, akkor meg a hátulsót, mert ez a him rendszeren, ha az elsőt (a nőt) löttük le, a him azt hiszi, hogy párja élelmet keresni, vagy nősző vágyból vágódott le a földre s rögtön utána vágódik és a mikor újra felemelkedik, már nem lóhetünk reá, de ha a hátulsó lett lelőve, úgy az első vagy nem látta a lövést — és ekkor nyugodtan tovább huz, vagy, ha látta, akkor is csak oly kevéssé libben meg, hogy egy ügyes vadász mindenkor lekaphatja ezt is.

A szalonkának annyira gyöngé élete van, hogy egy szem 5—6-os sörét is megöli. Esti leseknél azonban jobb az öregszemü, mert ez biztosabban vág s gyorsabban megöli a madarat mielőtt ez szárnyalva — elrejtőzhetne a bokrok közé a sűrűsödő homályban.

A gyakorlott szalonka-vadász még a levegőben megismeri, mely részét találta lövése a szalonkának.

Ha a lövés után szárnyait testére szedi s egyet bakáz, akkor halálosan van sebesülve; ha lábait elnyulva kimereszti, hátgerinczébe kapta a sörétet s nem messze leesik; mikor pedig röptét félbeszakitva felemelkedik s párszor körben forog s csak azután esik le, fejét, szemeit vagy csórját surolta a lövés; ha csórja erősen surolva van, rögtön bódultan leesik, de a vadász és vizsla közeledésére azonnal szárnyra kel. Rézsut, ide-oda vágódva, — szárnyán van sebezve, ekkor sietni kell a vizslának, nehogy térelőnyt nyerve, elbujhasson. Ha a lövés alant ment s mindkét lábát érte, nem huz tovább, hanem azonnal leesik és ott megfogható. Mikor pedig a magasan repülő szalonka egyszerre hanyatlani kezd s reszketeg mozdulatokkal és szárnyainak feszes tartásával esni kezd lefelé, de azután tovább repül, ekkor egyik lábát vagy hátulját érte a lövés és ilyenkor pár száz lépésnyire még elmegy és csak ott ereszkedik le csendesen. Az ilyen madár felkeresését azonban legjobb másnapra, világosra hagyni s legtöbbször ott, hova este leereszkedett, meg is találhatni, vagy kimulva, vagy az utolsóban, míg, ha a sötétben a kereséssel elzavarják, úgy elbuvik, hogy élő nem kerül.

A cserkészésnél a vadászat jó sikere egyedül a jól betanított kutyától függ. A mily használhatatlan más vadnál a lomha, mindig gazdája sarkában

lévő kutya, itt annál megbecsülhetetlenebb. Mert a szalonkavadászatra a kutyát külön kell idomítani. Erős kényszerrel a legkisebb szelességet és akaratosságot annyira meg kell törni, hogy vakon engedelmeskedjék ne csak gazdája szavának, de még pillantásainak is és messze sohse engedje keresni, minden intés nélkül. Mikor elérkezik a kellő percz, az ilyen vizsla, hason csuszik, hátra-hátra tekintget urára, szóval tudnia kell, mikor jó ura jó állásba. Természetesen az okszerű dresszura mellett, a vadásznak még arra is kell gondolni, hogy kutyáját állásaiban szilárdítsa, ez okból a szalonkákat többször ültéből kell, hogy ellőjje, daczára annak, hogy e lövések legtöbbször szerteszt szaggatják a madarat. Az erdei szalonka napközben a legvigyázóbb és neszezebb madarak egyike, annyira, hogy egy-egy szeles — de más minden vadra jól használható vizslával a vadászat egészen sikertelen lesz. E mellett még sok aprólékos dolog is nagyban befolyhat a vadászat sikerére. Így egy jó, tömött szövetű, testhez álló rokk és bőrnadrág szükséges, mert más ruhát összetépnék a tüskék s a vadászt a legkényesebb pillanatokban akadályozzák, vagy ezek nélkül nem lehet a szalonkát a túske-bokrok közé követni. A kezekre vastag bőrkeztük huzandók a tüskés bokrok elhárítása végett, de a jobb kézre valónak mutató ujja levágandó, hogy a ravasz elhuzására meglegyen a kellő gyors és finom tapintat, a fejen pedig bőrellenzős, jól behuzható sipka, mert a czifra vadászkalapoknál megtörténik, hogy ép akkor csapja le, vagy üti a szemre egy-egy ágbog, mikor épen czéloz, vagy lőni akarna. A kutya után főfő dolog a puska; azok a pompás, hosszú, de nehéz vadászfegyverek, épen a legrosszabbak, mert a cserkészetnél, hol minden perczben készen kell lenni s gyakran órákig hordozni, lövésre készen, vagy a hónalja alatt, kifárasztják s remegővé teszik a vadász kezét s minden más szörmés- és tollas vadra alkalmas hosszú csöve pedig abban a pillanatban akadhat, ütődhetik bokorhoz, bozóthoz, mikor az ember az arczához akarja kapni s mig onnan kiszabadítja, addig a szalonka, — mely amugy is villámgyorsan s oly ügyesen suhan a bokrok és fák között, s tudja fedezni magát s sűrűségben — régen eltűnt a szem elől, azért legjobb a könnyű, és szerfelett rövid csövű fegyver.

A cserkészés sikerét fokozza még, ha mennél többen vannak a vadászok, mert annál szélesebb vonalt tudnak befogni, és ha az egyik nem, meglátja a másik, hogy a szalonka hová vágódott le.

Végre a leghálásabb és legkiadósabb módja a szalonka-vadászatnak a hajtóvadászat, természetesen csakis akkor, ha a hajtás vezénylete és a rendezés ahhoz értő jó kezekben van, ki a vidéket éppen olyan jól ismeri, mint saját zsebeit.

A tavaszi hajtóvadászatoknál az őszié hasonlóképpen jobbak, mert ilyenkor nem oly félénkek és rebbenékenyek a madarak, mint tavasszal. Megtörtént már az is nem egyszer, hogy egyes szalonkák az őszi vándorlásból itt rekednek s a januári vagy februári hajtóvadászatoknál, minő volt a zala megyei 1875-iki és 77-iki, hol a bozsoki határban e két hajtóvadászaton hét szalonkát löttek, melyek nálunk teleltek ki.

A szalonkák hajtóvadászatánál is nagy befolyással van az időjárás, mert, ha az idő sem hideg, sem meleg, úgy rendes távolra bevárják a vadászt s

ekkor, ha a vadászok, mondjuk, 10—12-en vannak, úgy hatan menjenek elől, hárman hátrább, míg hárman vagy négyen a vonal két szélén. Már az első két hajtás megmutatja, sok szalonka van-e vagy kevés? Ha kevés volt, úgy az előlmenőkre nem jött szalonkák levágódását jól láthatták a vonal szélén menők s így nem vesztek kárba, mert fel lehetett őket keresni s lekapni, ellenben, ha sok van, akkor meg úgy is kárpótol az ilyen szökevényért a többi, mert ilyenkor csak az idő pocsékolása volna ezeket felkeresni. Természetesen az ilyen hajtás csak cserjés helyek és fiatal vágásokban lehetséges, hol a húzó madár irányát látni lehet; terjedelmes és szálas erdőkben, hol a magas fák között gyorsan fedezik magukat s eltűnnek a szalonkák, a legpraktikusabb mód az, ha a legmagasabb fákra egy-két gyereket vagy hajtót mászatunk, kik folyvást a hajtás irányában nézve, megjegyzik, hová vágódnak le a fölvert, elhibázott, vagy lövésre nem kerülő szalonkák.

Ha a hajtást megelőző vizslászatban közelről bevárják a vadászt, úgy a hajtókkal jó, ha legalább a vadászok fele elmegy; ha már messziről kelnek, úgy előre állítandók a vadászok, olyformán, hogy a szárnyon lévőek a hajtásból kitörő madarak levágódását megláthassák. Minden esetben az állás úgy szervezendő, hogy a nap a vadászok hátába, ne pedig szemközt süssön, mert ez a lövéseket szerfelett gátolná.

Szálas erdőkben a legjobb állások a vigályosokon esnek, mert itt a nyílt téren a vadász a madarat húzni láthatván, tetszése szerint hátulról vagy rézsut lőhet reá. A legrosszabb állás pedig az oly keskeny erdei utakon van, hol mindkét oldalon szálas fasударak nyulnak fel. Jó szerencse, ha a szalonka az út hosszában húz, ellenben a legnehezebb lövés az, ha szemközt jó, mert eléje, vagy utána löni a szálfák miatt nem lehet, hanem az a rövid pillanat használható csupán csak fel, midőn az út felett átsap. Megtörténik az is, hogy a szalonka a hajtók elől futva menekül, s így jó a vadászra. Ekkor a vadász oly vigyázva, oly óvatosan és lassan emelje fel fegyverét, mintha rókára akarna löni, különben a legkisebb mozdulatnál, mit észrevesz, oly ügyesen s gyorsan kell szárnyra, s úgy tudja magát a fák- és bokrokkal fedezni, oly ügyesen vágódik vissza a hajtók felé, hogy a leggyorsabb kapó-lövessel se érhetni el. Legtöbbször az az eset ad a hibázásra alkalmat, midőn a cserjés helyeken a hajtók által felvert szalonka lőtávokra telepedik le a vadásztól. Ilyenkor, ha közeledünk hozzá, felrepül, de csak akkor szabad reá löni, ha már rendes húzásában van s nem akkor, midőn lebegve bocsátkozik le, vagy ha, mikor megpillantotta a vadászt s mielőtt lábaival a földet érintette volna, újra emelkedik. Ez esetekben száz vadász közül kilenczvenkilencz rendszeren elhibázza!

Lehet, hogy az itt elmondottakat a professzionatus vadászok már mind tudják, de a jót és czélszerűt ismételni sohse felesleges, annál is inkább, mert oly ember megfigyelései ezek, kinek legkedvesebb vadjai az erdei szalonkák valának, s épp ezért úgy ismerte ezek szokásait, háztartását, hogy mikor a legjobb vadászok üres tarisnyákkal tértek haza, ő mindig hozott szép számmal, még akkor is, mikor már vidékünkön vége volt a húzásnak. Majdnem mindig elkísértem őt kirándulásaira, és sokszor, hogy csudálkozni lásson —

kivált, ha jó kedvében volt az én kedves Vili bátyám, megtette azt a tréfát is, hogy kutya nélkül — egyenesen minden tétova és keresgélés nélkül, akkor is oda vezetett a szalonkák tanyájára, mikor más vidékünkön — a legnagyobb vadásztekingtélyek állítása szerint — egyetlen egy szalonka sem volt található s oly ügyesen meglapta e szemes és rendkívül neszes vadat, hogy hosszabb ideig észlelhettük érdekes életmódját és viselkedését aranyszabadságában.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A postagalambok.

A galambok már az ó-korban is, minden kulturnépnek kedvencei valának. A rómaiak Venusnak, az egyiptomiak a szép Hathor istennőnek, a lydiaiak és phöníciaiek pedig Mylittának szentelték a galambot, ezenkívül pedig a persák, assyroknál is mint szent madár állot tiszteletben, a zsidóknál, mint a legtisztább áldozati állat annyira keresett volt, hogy Tyrus, Phoenicia és Egyiptomból a nagy ünnepekre ezer és ezerszám szállították Jeruzsálembe, hol áldozatul szolgáltak. Ez az első szeretet az ó-kortól kezdve mai napjainkig is majdnem minden nemzetnél megmaradt s a kedvelők és tenyésztők az egyes fajokból új és új válfajokat teremtettek a keresztezés s a különféle fajok összeházasítása által, annyira, hogy a szárnyasoknak ez az egyes családja tömérdek fajt és válfajt képvisel ma már a legkülönbözőbb tollazattal és színekben.

Ezt a nagy elterjedésüket részint szépségük, szelidségük, kecses alkotásuk, de leginkább azon tulajdonságuk által nyerték, hogy háboru esetén, midőn egyes erődök, városok, vidékek körül vannak zárva az ellenségtől, általuk lehet tudósítást küldeni, segílyt kérni s az ellenség számát, haderejét és hadállását megismertetni a felmentő sereggel.

E tulajdonságot már az ó-korban ismerték — legelőbb Keleten — s innen átszármazmán a római birodalomba, a nyugati népek és nemzetek is szervezni kezdték postagalamb-állomásokat.

Hirtius és Brutus Modena körülzárásánál galambok által kértek segílyt. Julius Caesar padig galliai hadjáratában sokszor vette igénybe a galambok sebes röptét tudósításai számára és az ő tanácsa és intézkedései következtében szervezték a postagalamb-állomásokat, oly bámulatosan nemcsak a főbirodalomban, de a meghódított provinciákban is. Az 1573-ki harlemi, az 1574-ki leydeni táborozásoknál pedig a történelemből látjuk a postagalambok fontos szerepét, mely mind és mind nagyobb mérvben kezdett terjedni az egyes nemzeteknél, úgy, hogy jelenben minden államnak megvan a maga hivatalos hadi postagalamb-szervezete, melyet háboruiban használt és használni fog. De nemcsak maguk az államok, hanem egyes kedvelők is, ma már, a számtalan egylettel és társulattal egyetemben fejlesztik a postagalamb-sportot, úgy hogy Angol-, Francia-, Belga-, Németországban — csupán ezeket említem —

magának e sportnak és a galambfajoknak egyedül oly bő és kiterjedt irodalma van, minő nálunk a legfontosabb szakoknak sincs még megközelítőleg sem. Csupán magában a kis Belgiumban 1800 postagalamb-tenyésztési egyesület van, melyek mindegyike az évenkénti röptető versenyeknél 300—500 frankot oszt ki versenydíjak gyanánt.

Ez az egy példa is eléggé mutatja, hogy minő fontos tényező a postagalamb a mai hadviselésben, mert ezeket az egyesületeket a kormány is dusan gyámolítja és díjak, jutalmak adása által a tenyésztésre serkenti.

A léghajók által küldött sürgönyök utja nagyon bizonytalan, mert ugy a felszállásnál, mint az egész utban feltétlen szélsendes időt kíván. A legkisebb szél, vagy ellenkező légáramlatok kiverik utjokból a léghajókat, vagy éppen az ellenség kezébe juttatják s ezenkívül még számtalan egyéb akadályok is ellene szólnak a léghajók használatának. Ellenben egy jó postagalamb, ha csak héja, vagy egyéb ragadozómadár meg nem semmisíti, céljához ér a farkára vagy lábaira kötött üzenettel, e mellett gyorsasága oly bámulatos, melyet a legjobb léghajó sem bír megközelíteni, mert egy-egy jól betanított és edzett postagalamb egy percz alatt egy angol mértföldet képes átrepülni. E gyors repüléssel bámulatos kitaratás is párosul, mert képes 800 órányi utat is megtenni, természetesen nem egyfolytában, hanem a hol meglepi az éj, ott megpihen s másnap már szürkületkor folytatja utját. A hervei postagalambegylet (Lüttich és Verviers között) Drezdába vitt galambjait reggeli 5 óra 5 perczkor indították utnak s a galambok 9½—10 órára már Hervebe érkeztek, tehát eme 4 órai repüléssel 80 földrajzi mértföldet szeltek át, miből egy órára 20 mértföld esik, vagy mint Geoffroy-Saint Hilaire írja, szemeláttára Cairóból eresztettek utnak egy galambot, mely a 7 napi járásra fekvő utat nem egészen egy nap alatt tette meg; ugyanezt bizonyítja Fischer Spanyolországról írt utirajzaiban, hogy az ottani postagalambok a 12—14 órányi utat 40—50 percz alatt tették meg.

A híres waterlooi ütközet hírének Londonban először is a Rotschild-ház tudta meg, mert mihelyt Napoleon elvesztette az ütközetet, az egyik Rotschild-testvér rögtön utnak ereszté galambjait s az alatt, míg a kormány futárja megérkezett, a Rotschild-ház ügynökei összevásárolták a részvényeket és állampapirokat s mikor a győzelem híre megérkezett, ezek oly óriásit szöktek, hogy több milliót nyert a híres bankház e művelettel. A negyvenes években pedig Páris és Antwerpen között az évek hosszu során 80—120 postagalamb közlekedett s ezek pótolták sebességükkel a távirdát. Az orleansi győzelem hírének Toursba szintén egy postagalamb hozta meg. De eme eredményektől eltekintve, hadászati fontosságukat mondhatni az 1870—71-iki porosz-francia háboruban elért eredmények emelték annyira, hogy ma már a postagalambok nélkülözhetetlenek a hadviselésben.

Természetesen az eddig ismert számtalan galambfaj és válfaj között, a sebességet, biztos utirányt és tájékozási képességet, csakis a valódi postagalambok, vagy mint általában a galambkedvelők angol neve után: the carrier, nevezik: a carrierek képesek kifejteni és ezek közül is csak azok, melyek öröteljes, tiszta vérűek jól trainirozottak és edzettek. Legjobbakk a belga szár-

mazásu, lüttich-antwerpeni fajták, melyeknek azonban származéki törzse a keleti Egyenes csövű Bagdette, vagy Keleti Postagalamb (Columbo tabellaria) a Sirályka és Tümmler fajok származéka, a Belga postagalamb (Columba belgica). Egy tisztafaju postagalamb megítéléséhez a legnagyobb foku gyakorlat és szakismeret szükséges, mert egy-egy minta- vagy hibátlan példánynál annyira meg kell mindazon jellegnek (Standard) lenni, hogy semmiben se szabad a szakértők által megállapított standardtól eltérniök. Természetesen, egy-egy ilyen tökéletes párt vagy példányt nagyon ritkán tudnak a tenyésztők produkálni, innen van, hogy olyan galambnak, mely az előirt jellegrajznak mindenben megfelel, az ára is szerfelett magas, így nem is lehet csudálkozni, ha aztán az illető tenyésztő 100, 200, sőt 350 frtot is kér egy ilyen tökéletes jellegű párért vagy példányért, természetesen, ha e mellett erős, egészséges, izmosan feljett alkatu. Azonban a jelleg hibás volta nincs befolyással a repülés sebességére, kitartásra s az utirány megtalálására, mert a legsebesebb s kitartóbb reptü galambok is eltérhetnek a megállapított jellegtől s viszont a legjellegzetesebbek lehetnek a leglányhább reptüek és épp ezért csakis a szakértők előtt van bece a tökéletes standarddal bírónak, mint a faj és faj-jelleg tökéletesen fejlett egyedének. A színek különbözősége, miután palakék-, fehér-, barna-, sárga-, izabell-szinben, söt feketében is tenyésztetnek, a jellegzetnél csak másodsorban játszik szerepet, bár legdrágábbak és legbecsesebbek a világos palakék-szinüzetüek. mégis, ha az alább következő standard hibátlan méretek és alakban a többi színeknél is előjő, úgy ezeket a legdrágábban fizetik.

Hibátlan jellegű, vagy standardu a postagalamb, ha alakja a következő: A kifejlett, erős testalkatu galamb hossza csőrhegyétől farkvégéig $17-17\frac{1}{2}$ hüvelyk; csőrhossza 1, farkhossza 3, czomb, lábszár hossza a középső lábujja hegyéig $6\frac{1}{2}$, röptáva (kiterjesztett szárnyhosszai) 33 hüvelyk; feje hosszu, keskeny, lapos; csőre nyult egyenes, vastag; a tarajnak a csőr töve körül a homlokkal egy tompaszöget kell képezni s rézsut, de szélesen a csőr körül helyezkedni s inkább előre, mint hátrafelé irányzódni és az ugyanilyen vörösszinü, szemcsés gyűrűnek a szeme körül, egyenlő vastagnak és szélesnek kell lenniök. E mellett a nyak karcsu, a fejnél erősen megvékonyult, a szárnyak hosszuk és szorosan a testhez és előre állók; a lábszárak magasak, a mell széles, a tollazat pedig sima, a testhez szorosan lapuló legyen. Ez az elfogadott és tökéletes standard, melyet a szakértők megkivánnak.

A galambok betanítása s a hosszabb távrepülésekre előkészítése s edzése következőleg történik: Az osztrák-magyar hadügyminiszterium, ki a budapesti érdemes és e téren a legszebb eredményeket elért „Columbia“ egyletnek, mely hazánk egyetlen galambismerője- és szaktekintélyének, dr. Vörös budai orvosnak buzgó fáradozásából jött létre és virágzik, a reptetésre Budapest és przemysli utat irta elő s ez az egylet évenként ebben az irányban rendez versenyeket. A tanítás (training) eleintén igen kicsiny s csak fokozatosan történik nagyobb távolságokban. Így például a budapest-przemysli 560 kilométernyi utra (tour) egy-két heti időközökben, először Kőbányán eresztetnek fel, világos, derült, csendes időben a galambok. Midőn innen hazaértek rendes

duczaikba, a fenti idő múlva, Gödöllőről, majd Aszódról, azután Hatvanból, Gyöngyösről, Egerből, Miskolcra, Forró-Encsről, Kassáról, Mező-Laborezsról, végre Przemyslből és ha innen hazaérnek, a training be van fejezve, mert a galambok be vannak már gyakorolva, úgy a kitartás, mint az utirányra nézve. A galambok minden állomásra mindenfelől nyitott kalitkákba vitetnek, hogy a tájat szemlélhessék és megjegyezhessek. Mint látjuk, e betanítási mód fokozatos, de hosszú, fáradságos, türelmet és költséget igénylő. Egy éves postagalamb ezen 650 klmternyi utat nem bírja ki, azért első éves korában csakis rendszeresen Kassáig gyakorolják, mi szintén szép ut, mert 222 klmternyi hosszú s ezen utat a galambok 7 óra alatt tették meg; míg a rendszeres versenyeknél a Columbia-egylet galambjai Przemyslből 7 óra alatt érkeztek vissza, mely a legszebb eredmény, miután a Kárpátokon kelle keresztül röpködniök, melyek úgy az utat, mint a tájékozódást megnehezítették. Ezen kívül a galambokat külön kell szoktatni és edzeni a borus, szeles és zivataros időjárásokhoz, nehogy ezektől megrémülve a zivatarok tartama alatt rejtekbe húzódjának.

A dolog lényege a galamboknak lakhelyükhöz való ragaszkodása és a remek egymás iránti szeretetén alapszik, természetesen e mellett bámulnunk kell ezen szárnyasok magas tájékozó képességét és emlékező tehetségét az utirányra nézve — mi csakugyan bámulatos is. Ezért a postagalambokat rendszeres lakóhelyükön tiszta, világos duczczal, bő élelmezés és jó ápolással kell ellátni, hogy lakhelyükhöz ragaszkodjanak. Mennél jobban szereti lakhelyét, annál sebesebben iparkodik hazafelé. Így nem egyszer történt meg az is, hogy minden erejét összeszedve, hazáig vánszorgott a halálra sebesített galamb, csak-hogy otthon, szeretett párja mellett mulhasson ki!

Rendszeresen az erődök, védművek részére vannak szervezve a postagalamb-állomások. Az osztrák-magyar monarchiának, körülbelül 5500 postagalambja van, míg Franciaországnak 25 ezernél több, úgy hogy háboru esetén minden erődnek 600—1000 drb galamb jut, mert számítani kell arra is, hogy utközben többeket lelődjönek, mint elégszer megtörtént, a koczapuskások, vagy elfognak a ragadozó-madarak, vagy éppen a heves zivatarok kiverve utirányukból, úgy kimerítik és elcsigázzák, hogy nem lesz ereje hazáig jutni. Páris ostromakor a körülzároló porosz hadsereg betanított sólymokkal fogatta el, vagy zavartatta ki utirányukból a sürgönyöket vivő francia galambokat s többeket el is fogott.

Mikor kiüt a háboru, az illető állomások azonnal a fővárosból, vagy a főpostagalambtelepről elküldik az illető galambokat azon erődítményekbe, vagy táborokba, melynek irányába ki lettek képezve. És ha ott kieresztik őket, ezek egyenesen rendszeres lakóhelyükre sietnek vissza a lábaikra, vagy farktollaikra erősített sürgönynyel.

Hogy egy-egy galamb mennél több hirt vihessen, a sürgönyöket parányi betűkkel fényképezték le s a főállomáson az illető hivatalnok nagyító üveggel elolvastva, újra leírta s úgy küldte el az illetőnek, vagy maga a parancsnok vette át, olvastva el. Így megtörtént hogy egyetlen galamb 3800—4500 betűs sürgönyt vihett magával, a nélkül, hogy terhelve lett volna. A galamb-

bok kieresztése és befogása a háborukban is épp úgy történik, mint a versenyeknél, azaz belső szárnytollaikon az illető egylet, tulajdonos vagy csapatparancsnokságnak bélyegzőjével és folyószámmal bélyegeztetnek le és bevettetik az illető lajstromokba, azután ólompecséttel lezárt kosarak és kalitokban szállítatnak az illető helyre. Itt a kijelölt óra és perczen egy adott jelre a kosarak felnyittatnak, mire az egész csapat villámgyorsan levegőbe emelkedik s kevés lebegés után — miután az utirányt kémlelik — nyilsebesen törnek előre. Az épületek padlásain elhelyezett duczokban már várnak rájuk s mihelyt egy megérkezik, ezt azonnal küldik az illető bizottsághoz a megérkezés órája és perczével együtt, mely aztán konstatálja a bélyegző és folyószám vagy egyéb ismertető jelről, kinek a galambja érkezett meg legelőször.

A hadügyminiszter évenként segélyezi nálunk is a fentnevezett derék egyletet versenydíjakkal, sőt galambokat is ajándékozott neki s ez által serkentve a további tenyésztésre és munkálkodásra, hogy háboru esetén, ha néhan Budapest és Przemysl között a táviró összeköttetést az ellenség megszakítaná, vagy bárhol is ezen utirány között — a postagalambokkal lehessen híreket és sürgönyöket küldeni.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

N a g y e v ő k.

Daczára az 1402-ki nagy angorai győzelemnek, a világhódító Timur Lenk sietve huzódott vissza Trapezunt felé, mert seregét egy legyőzhetlen rém — az éhség fenyegeté. Dölyfös szavai: „Engem az isten büntetni és a gögösöket megalázni küldött“ kétélű karddá váltak s magát és seregeit is fenyegették, mert hódító csapatait nyomon követte a föld egyik legrettenetesebb csapása, a sáskajárás is s nem hagyott egy szál füvet a földön, egy levelet a fákon. Még el sem ért elcsigázott táborával Trapezunt sáska nem járta vidékére, máris megjelentek nála fogadott fiának, Aihedino chánnak követjei, jelentve, hogy Aihedino chán tartománya, Damascus sivár pusztaság lett. A követek legidősbje, a bölcs Gagatai sirva kiáltott fel: „Pusztá lett Damascus, a királyi, rózsatermő Damascus, pusztá, pusztá, pusztá!“ azután így folytatá: „Aihedino chán könnyörög neked, fejedelmek ura, császárok császára, miután te istentől küldött és győzhetetlen vagy, semmisítsd meg ez ártó férgeket.“ Timur Lenk meghatott hangon, reszkető szóval kiáltott fel: „Ki pörölhet istennel, ki szállhat harcra a természettel? Azt az ellent, mit a természet feltámaszt, csak a természet győzheti le a maga teremtményeivel, nézz oda és lásd!“

Ezzel kivezeté a követeket a tábor szélére, hol egymás hátán nyüzsögtek a sáskák milliói s a meddig a szem ellátott, úgy tetszett, mintha a föld felülete — sárgás-barna vizü tengerként — hullámokat vetve háborogna, — de e tenger felett megszámlálhatlan seregei nyüsgöttek a kisebb-nagyobb madaraknak s emészték a sáskákat, sőt még négylábu állatokat is lehetett nagy számmal látni, melyek falánkan habzsolták a sáskatömeget.

*

* *

Hazánkban már három év óta, daczára a rendszeresen és sikerrel folyt irtásoknak, a sáskák évről-évre szaporodnak. E sáskafajok nem a tulajdonképpen vándorsáskák, hanem az ugynevezett maroccai-sáska (*Stauronotus maroccanus*) és az olasz sáska (*Caloptylus italicus*), melyek daczára, hogy kisebb alkatuak, mégis képesek tönkre tenni a növényzetet elszaporodásukkal. Az eddigi irtási módok, minők a Cyprusi vászonsövények, vizbefojtás, szalmára terelés és elégetés, legelőkön s tömegbeni irtásra czélszerűek ugyan, de

ezzel a vész nem lesz elhárítva, mert megmarad belőlük mindig annyi, melyből új ivadék fejlődhetik, mint ez bebizonyult azon vidékeken, hol bár enormis nagy tömegeket irtottak ki, mégis a következő évben nagyobb számmal léptek fel; — de ezen irtási módok lehetetlenek, ha a sáskák a gabona közé veszik magukat és ha már szárnyaik kinőnek. A petéző helyeket emberi erővel felkeresni — mondjuk egy-egy 500—1000 holdas területen — szintén lehetetlen-ség még óriási költség és időpazarlás mellett is; az alászántás a laza és porhanyó földben, szintén csak kétes eredményt ad, mely mellett a peték negyed-része legalább is kikel . . . de mindezekről eltekintve is — eddigi védekezés-módjaink bizonytalanok, hiányosak, még azért is, mert csakis csendes, napvilágos időben hajthatók végre, esős, borus időben nem; pedig, — ha mint sokszor történik, hetekig esős, borult időjárás uralkodik, úgy az alatt a sáskacsapat szárnyai kinőnek s az irtás ekkor pláne lehetlenné válik.

Ezek szerint tehát a jelenlegi irtási módok által a veszély nem lesz leküzdve, hanem csak elodázva, mert a leküzdésről csak arról lehet szó ha azt az eredményt érnék el, hogy az egész országban úgy a sáskák, mint összes petéik ki lennének irtva, hogy belőlük nem fejlődhetik ki évtizedek multán sem oly mennyiség, mely kárt lenne képes okozni. Ezt pedig emberi erő és tehetséggel elérni nem lehet. Tömegesen irtani képes az erő, de, ha e pusztítók elszórodnak, megszárnasodnak s petéiket szétszórva rakják le, úgy csakis a természet segítségével lesz elpusztításuk keresztülvihető.

A hosszas fejtegetés és bizonyítgatás helyett az alábbiakra utalunk, melyek Timur Lenk szavainak igazságát is a legfényesebben bizonyítják:

A sáskacsapatok Afrika, Ázsiában s a Keleten épp oly megszokott elemi károknak tekintetnek, mint nálunk a jégeső s évenként rengeteg terjedelmű művelt és nem művelt földrészek lesznek kopár sivatagokká tarolva általuk, mikor milliárdokra menő számban, napot elhomályosító tömegekben vándor-utra kerekednek.

Különösen Chinának a tatárok által lakott területei s a szomszédos Mongolország látszanak egyik szülőbölcsői lenni a vándorsáskáknak, úgy hogy e részekben évenként — sáskacsapatok által okozta éhínség uralg s nagyszámu nyájak s csordák semmisülnek meg a legelőhiány következtében.

Ismeretes dolog hogy a vándorsáskák minő óriási területeket vándorolnak be s kedvező széláramlattal Ázsia és Afrikából, még Európába is átvetődnek egész a Rajnáig oly óriási mennyiségben, hogy éhínséget, ragályt idéznek elő, minők az 1693-iki és 1743. évek voltak. E vándorlás közben petéket rakva, képesek egész világrészeket inficiálni annyira, hogy ezen részek maguk is évenként új és új sáskarajokat bocsáthatnak világgá.

Természetesen legtöbbet kell szenvedniök a szomszédos, vagy a közel-fekvő országrészeknek, mert mikor a sáskarajok Tatár- és Mongolország sovány legelőit elpusztították, első sorban mindenestre a legközelebb eső s a chinaiak által gondosan művelt vidékeket tarolják le s ezeket is tele rakva patékkal, vonulnak tovább, úgy hogy a következő évben már nem a beözönlő vándorsáskák pusztítják el megint ez országrészeket, hanem a lerakott petékből itt kifejlődő sáskaivadékok. Ezen dologból természetszerűleg az következnek,

hogy egész Chinának örökösen éhínséggel és sáskacsapásokkal kellene küzdenie s fenyegetve kellene lennie a szomszéd országokból betörő, valamint saját földjein növekedő sáska-seregektől.

Ezek daczára Chinának legnagyobb részét nem fenyegeti e két csapás egyike sem, mert e természeti csapás ellen magával a természet segélyével védekezik.

Chinának legműveltebb és legbujább termékenységu az a része, mely a Hoangho- és Jantse-Kiang között terül el és keleti lapálynak nevezetik. Ez Chinának egyik paradicsoma, melyet az emberi szorgalom a növénytermelés tekintetében annyira kiaknáz, hogy minden tenyérnyi tere e földrésznek művelve van, s a növényzet oly buja, oly dús, hogy vetekedik Ceylon buja őserdőivel fejlődés tekintetében. Mindenesetre legelőször is ezen földrésznek kellene legtöbbet szenvednie, mert a tatár és mongol földekről beözönlő sáskasereg itt dús táplálékot találna olyannyira, hogy ezen földrésznek kellene, a tulajdonképeni sáska-bölcsőnek lenni a sovány és aszu mongol-tatár vidékek helyett. A sáskapusztításokon — melyek egymagukban is végveszedelmei lehetnek egy országnak — a tulnépes Mennyei-birodalomnak, még két oly természeti csapással kell megküzdenie, melyek pusztításai épp oly rettenetes mérvűek, minők a sáskajárások. E pusztítók egyike a petschaim élősködő, némely évben enormis mennyiségben fellépő hernyó-faj, mely szintén vidékről-vidékre vándorol, ha a növényzetet felemésztette; a másika pedig egy, a cserebulylyel rokon rovarféle, melynek álczái a zsenge, fejlődő rizsvetéseket lepik el, lerágva ezeknek termésthözó részeit, olyan falánksággal, hogy alig egy-két nap alatt egész tartományok rizsvetései lesznek tönkre téve. A chinai nép $\frac{3}{4}$ részének pedig majdnem egyedüli tápláléka a petschaim, ez a kel-féle növény és a rizs; ha ezekből szük a termés, vagy pláne megsemmisül, úgy beüt az éhínség. A fenti káros hernyófaj legelőször a petschait pusztítja el, s csak ezután keresi fel a más fajta, kövérebb levelű növényzetet; a rizs-bogár csakis kizárólag a rizsen él — más növényt nem bánt — de a vándorsáska elpusztít, felfal mindent, mi növény, mi zöld, a fák levelei és zsengebb ágacskáival egyetemben, úgy hogy e három rovarfajta képes egy ország minden zöldjét kiirtani, mert a mit meghagyna a két első, azt elpusztítaná a harmadik.

E három vészes pusztító daczára, csudálatosképpen Chinának csupán a tatárok és mongolok által lakott és cultivált részei szenvednek, míg a chinaiak által lakott és művelt részek — daczára, hogy a sáskatermő vidékek közé vannak ékelve és ezek határolják a dús termékenységu keleti lapályt is, még sem szenvednek ezen pusztítók egyikétől sem kárt és ha a keleti lapályon vagy a chinaiak által lakott részekben sáskák mutatkoznak, vagy a Tin-ziu (a petschaim-hernyó) lép fel, úgy ezek a szomszédos mongol- és tatár-vidékekről özönlöttek be, mert arra nincs eset, hogy a chinaiak földjén fejlődő sáskák, vagy petschaim hernyók pusztítsák az országot. Sőt, ha egyes vidékekről nagyobb vándorsáskacsapatok is özönlnek be az országba, ezek pusztítása sem lesz oly nagymérvű, hogy tetemes kárt okozna, mert a pusztításnak elejét veszik.

A Mennyei-birodalom annyira tulnépes, hogy egymás hátán zsufolva élnek a termékenyebb vidékeken a lakosok és hogy e roppant népesség számára föld megfelelő élelmet adjon, felhasználnak minden tenyérnyi, talpalatnyi földet, a melyben a növény csak megterem. Ez okból nemcsak egyes szegény családok, hanem egész falvak, községek, sőt a vizek mellett lakók általában óriási talpakat készítve, a folyók, tavak vizeire építi falvait, községeit, sőt nemcsak ily uszó falvak és városok vannak, hanem léteznek uszó kertek és veteményföldek is, talpakra hordott televényföld s a folyók termékenyítő iszapjából. E módon a vizekre építés által veteményföldekké takarítják meg azon területeket, melyekre a városok és falvak épülnének. Ezen uszóvárosok lakói a népség legszegényebb osztályához tartoznak, de idő multán annyira megszedik magukat, hogy újra szárazföldi lakosokká lesznek. Keresetmódjuk a következő: Minden ház, vagy minden talp tulajdonosa megszámlálhatatlan mennyiségű kacsát, ludat, vagy egyéb fajta baromfit tart. E kacsák és ludak egész nap nincsenek otthon, hanem a szárazföldön járva, a vetések, ültetvények között, egyedül abból a sok rovar, kukac, álcza, sáska, hernyó és csigákból táplálkoznak, melyek magán a növényzeten s a növényzet körül találhatók. Mindenki tudja azt, hogy a tyukok, pulykák, mint a kacsák minő ügyes és fáradhatlan rovarvadászok, fel tudják kutatni a legelrejtőzöttebb és legapróbb hernyót, rovar s ezek álczáit és petéit is, így ezen uszófalvak baromfivilága a nap folytában, minthogy egyéb élelmet nem kapnak, bejárják és összekeresgetik az egész vidéket és mikor a nap nyugvóra száll, s a talpalkon megszólal a tám-tám vagy csengetyü, tömött csapa'okban minden gazdának jószága hazauszik, vagy hazafut saját talpjára; reggel pedig, még jóval napkelte előtt, az ismeretes jelre az egész szárnyas csapat újra a száraz földre siet, élelmét keresendő s ez így megy nap-nap után minden nap.

Ezen eljárás által kettős haszon van elérve: Először is azon vidék növényzete, talaja folyton tisztítva, gondozva van az ártó rovaroktól, még pedig tökéletesebben, mintha minden bokor mellett egy-egy kertész vigyázna, s ekképpen fel lesznek keresve azon sáskapetéék is, melyekből a következő évben a sáskacsapás fejlődhetne s meglesznek semmisítve azon hernyók, hernyópeték, melyek szintén elszaporodnak, szóval, el lesz pusztítva minden ártó rovar s pete, melyet emberi munkával, a legnagyobb költséggel is, még félannyi tökéletességgel sem lehetne elérni, mert emberi szem, emberi munka a földre, a növényzet levelei közé rejtett petéket, bábokat nem találhatja fel, míg a szárnyast erre ösztöne, éleslátása, szaglása rávezetik. A másik haszon pedig áll azon élelemmegtakarításból, melyet rovarok hijján, a baromfiaknak kellene adni; így ugyszólván a folyton szaporodó baromfisereg a tulajdonosnak egy krajczár kiadásába sem kerül s mégis jobban fejlődik, kövérebb, izesebb lesz, mint a száraz, szemes tápláléktól és évente igen szép összeget vesz be minden tenyésztő az eladott baromfiakból, még a mellett is, hogy a birtokosok földjeik tisztogatásáért a baromfiak gazdáinak bizonyos évi bért is fizetnek és hogy ez az üzlet jól jövedelmez, mutatja az, hogy néhány év leforgása alatt a talptulajdonosokból szárazföldi birtokosok válnak.

Ez az oka, a miért a chinai földeken sem hernyó-, sem sáskapusztítások nincsenek, daczára annak, hogy ugyszólván e föld bölcsője, szülőföldje három elemi csapásnak és az, hogy a chinai, mint dolgos, ügyes kulturnép, belátta, hogy a gazdának és kertésznek nélkülözhetlen segédtsársai a madarak és szárnyasok, mert ezek röpké szárnyaikkal, éles szemeikkel a fa és bokorcsucok legmagasán rejtőző rovar-petéét is elérik. Ezért a chinai gondoskodik is, hogy országa vidékein a madarak megtalálják lakhelyeiket, szükségleteiket. Gondoskodik, hogy annyira elszaporodjanak, hogy sikeres munkát végezhessenek; a hol bokor, fa, liget nincs, ültet, létesít ilyent, szóval megtesz mindent, hogy a madárvilágnak meglegyen mindazon szükséglete, mely a vidékhez köti állandó tartózkodásra.

Ha pedig a tatár és mongol földekről betör egy-egy óriási sáskatömeg s meglep egy vidéket, erre is készen vannak s rövid idő alatt a legnagyobb gyorsasággal nemcsak a vidék, de az egész folyó vagy tó-mentének összes baromfi-serege a sáskalepett vidékre lesz gyűjtve s a tömérdek rucza, liba, vízi és szárazföldi madár 1—2 nap alatt elpusztítja, felemésztja a sáskatömeget oly gyorsan, mielőtt ez el tudná pusztítani az egész környéket. Egy ilyen sáskabetörésnél, még a szomszéd tartományok madárvilága is ide huzódik — mert nyomon követi a sáskatábort — a mint ezt az eddigi tapasztalatok is megerősítik. Így azután az emberek a természet segélyével előbb elpusztítják a sáskákat, mielőtt nagy kárt tehetnének és még ha petéket rakni van is ideje, ezekből nem fejlődhetik új generáció, mert a petéket fölkeresik és elpusztítják a szárnyasok, mielőtt kikelnének.

A mongol és tatár nép nélkülözi a chinai népnek szorgalmát, ügyességét, renyhe, indolens nép, földművelést is alig üz, így az általa lakott részeken azután évenként rendesek a sáskajárások és pusztítások, mert eszébe sem jut hogy ez ellen védekezni is kell és lehet, daczára annak, hogy chinai szomszédjától megtanulhatná.

Hazánk sáskalepett vidékein a chinaiak ezen eljárási módja nemcsak, hogy keresztülvihető lenne, hanem még közgazdaságilag is fontos emeltyűjévé nőhetné ki magát a közvagyonosodásnak. A mely vidéken tavak, vagy folyók vannak, ott a rucza, libatenyésztés annyira kifizetné magát, hogy egyik jövedelmi forrásává válhatna a vidéknek, a mellett, hogy a ruczaseregek bejárva a gabnaföldeket és veteményeket, ezeket megtisztítanak minden ártalmas féregtől és rovartól s felkeresve a legelrejtettebb petéket, gyökeresen megsemmisítik az új ivadék keletkezését. A viznélküli vidékek pulykákat tenyészthetnének, mert ez is egyike a legfáradhatatlanabb féregpusztító szárnyasoknak s példa rá China, hogy az emberi erő a természettel karöltve, le tudja győzni e csapást sikeresen.

A mellett, hogy e szárnyasok megszabadítják a növényzetet a káros rovaroktól, nemcsak egyes vidékeknek, hanem megyéknek, magának ez országnak is bő jövedelemforrásaivá lehetnek. A husszárnyasok kereslete napról napra fokozódik, Olaszország évente 4—5 millió lirát vesz be tojásokból, ugyanennyit tyukok, kacsák, pulykákból; Németország jövedelme még nagyobb s így hazánknak is duplán válnék hasznára, ha a szárnyastenyésztést

felvirágzásra emelné s bármennyit produkálna is — a jelenlegi kiterjedt szállítási eszközök mellett — könnyű és keresett piacot találna a külföldön, ha ugyan saját piacza nem lenne képes elfogyasztani.

A sáskacsapáson kívül — már évek óta hazánk gyümölcsstermelő vidékeiről nagymérvű hernyópusztításokat jelentenek, a cserebüly-, betűző-szú s efféle káros rovarok pusztításaival egyetemben. Az utóbbi években azon vidékek, melyek azelőtt nagy mennyiségű gyümölcsöt exportáltak a külföldre, még a hazai piacot sem tudták ellátni, annyira letarolták a fákat a hernyók és cserebülyök. Ezek ellen az emberi igyekezet igen keveset tehet, mert nagyjában megtisztogathatja ugyan a fákat a petéktől s hernyófészkektől, de a legapróbbak, legveszélyesebbek mentve maradnak a levelek s ághegyek elérhetetlen rejtekeiben s ezek elpusztítását csakis az éles madárszemek kereshetik fel és érhetik el. Svéd-, Norvégország, Dánia, Franciaország, Németország, Belgium, sőt még Olaszország is annyira felismerte a madarak fontosságát és nélkülözhetlen segélyét, hogy külön törvények, óvintézkedések által biztosított nekik védelmet. Azon vidékeken, melyeknek fa és bokor nélkülisége miatt nem volt madárvilága vagy a honnan el lettek űzve, vagy pusztítva, odatelepítés, költő- és hálóládák felaggatása által, valamint életmódjuknak, fészkelésüknek megfelelő liget, bokros, vagy erdőcske ültetése által otthont teremtetett nekik s ezen intézkedéseket siker is koronázta, ugyannyira, hogy azóta ezen országok nem szenvednek sem hernyó-, sem cserebülypusztításoktól, a gyümölcsösök virulnak, bő terméssel fizetnek s az erdőkihalások a betűző-szú és furdancsok elpusztítása következtében, megszűntek.

E módon hazánkban is gátat lehetne vetni az efféle természeti csapásoknak, de mindenekelőtt természetrajzi irodalmunknak kellene felvirágozni, hogy jó ismertető könyvek által népünk megismerné és kiméltni tudná a hasznos és féregpusztító madárfajokat s nekik marasztaló és vonzó otthont létesítené minden vidéken.

Kolosszusok nyelve.

Nemrégiben sokat vitatkoztak a tudósok a felett, hogy ha az elefánt a legokosabb és legintelligensebb állata a földnek, miért nem ezt választák az indvallás bölcsei az okosság jelképéül s miért szimbolizálja más állatalak az ősrégi sziklatemplom-maradványokon, minők Ceylon-szigetén és mind a két Indiában százával, ezrével állnak fenn az őskori műveltség tanujeleiként?

Hát egyszerűen azért, mert az ind mithológiában az elefántoknak az a nagy és szent szerep jutott, hogy ők tartják, a szent teknősbéka hátán állva, hátukon az egész földet és apróbb jelképezésekre nem forgácsolhatják szét e szent állatok alakját és a bennük megtestesült földfentartó eszmét.

Nagyobb bizonyítékot az embert megközelítő okosságukra nézve, ennél a hiedelemnél keresve sem lehetne találni. Az ő nyugalmukra, okosságukra van bízva az egész föld s ha néha-néha, a hosszú állásban elfáradva, kissé megrázkódnak — ez a földrengés!

Aki huzamosan élt az Indiákon, vagy Ceylonban, a hol ezek az állatokkolosszusok ugyszólván százával mozognak a városok és falvak mindennapi életében, az egy cseppet sem csudálkozik, hogy az ind mithológia ezeknek az észére, okosságára és belátására bizta a világ fentartását, épségét, minden teremtményével együtt.

E könyv lapjain, már egyszer beszéltünk az állatok lelkéről, nyelvéről és okosságáról és sok, csudálatosan megdöbbentő szellemi élet-nyilvánulást soroltunk fel az egyes állatfajokról. De minő végtelen ür tátong ezek és az elefántok között!

Eddig a majmot tartották az emberhez legközelebb állónak, alkatra és észtehetségre nézve. A mi az alkatot illeti, ehhez kétség nem férhet, de a szellemi tehetségekben oly magasan áll az elefánt a majmok és a kerekföld összes állatai fölött, mint az ember a majom fölött.

Az ősrégi ind bölcsesség remekét tette annak, mint lehet százados, ezredéves, egyöntetű és folytonos nevelés által az ész, értelmet, akaraterőt egy állatban annyira kifejleszteni, a mint ezek az elefántoknál az érzés, intelligencia, gondolkodás és a hála érzetének társaságában nyilvánulnak.

A szelidített elefánt attól a naptól fogva, midőn ura házába lép, nem állat többé, hanem meghittje, barátja az egész háznak, a „kivel“ a szó szoros

értelmében csevegnek, elbeszélgetnek s mint az elefánt megérti gazdája szavait, ép úgy megérti ez az övét s válaszol is gazdájának — mert az elefántoknak olyan kifejlett s gazdag nyelvezete van, mint egy állatnak sem a föld kerekiségén.

Igaz, hogy e „beszédmód“ csak egyes, rövidebb-hosszabb hangokból és hangmodulációkból áll, de ezek olyan precízek és mindig ugyanazok, hogy minden elefántvezető kornak, vagy mahout csak úgy megérti mintha azok valóságos szavakban lennének kifejezve.

A híres Anquetil, Jaccoliot, Rousselet és Skinner örnagy évekig tanulmányozták az elefántok nyelvezetét és 160-nál több hangmodulációt jegyeztek fel, melyek minden esetben egyet és ugyanazt jelentették és a legkisebb árnyalatig mindig egyformák voltak, akár egyfolytában, akár artikulálva hangzóttak, az érzelmek kifejezésére pedig, minők az öröm, ijedség, meglepetés, harag vagy fájdalom — a fenti százhatvántól egészen eltérő hangokat adtak.

Jaccoliot és Skinner évekig laktak egy dúsgazdag benszülött kereskedő házában, kinek száznál több, munkára és teherhordásra használt elefántja volt.

Ez maga is nagy természetbarát lévén, különös előszeretettel tanulmányozta ez állatkolosszusok szokásait s természetét — és nyelvüket három kategóriába osztotta:

Az első osztályba a szájból jövő gége- és orrmányhangokkal kevert árnyalatokat osztotta és 98 modulációt különböztet meg, melyek mindig változatlanul egyformák maradnak. E hangokkal szokott urával s gondozójával (mahout) beszélgetni és ezekkel kéri eleségét, italát s egyéb szükségleteit vezetőjétől (kornak) az utban.

A második kategóriába az ötvenkét modulációt számláló, trombitaszó forma, tiszta orrmányhangok tartoznak, melyekkel haragját, figyelmeztetését, hívását, jöttét, stbi jelenti.

A harmadikba pedig csupán a 15 modulációból álló tiszta gégehangok sorolhatók, melyekkel pillanatnyi érzelmeit, örömét, fájdalmát, megelégedését stb. nyilvánítja.

A leghosszabb fejtegetésnél is jobban megmagyaráz mindent egy rövidke példa:

„Életem javarésztét indiában töltöttem — írják Skinner és Jaccoliot — és számtalanszor láttam és hallottam, midőn utközben vagy a pihenő helyen a mahoutok és kornakok elefántjaikkal beszélgettek.

Valóságos beszélgetés volt ez, mert a mahoutok úgy magyarázgattak, disputáltak, fenyegettek, majd engesztelő, megnyugtató hangon csititgatták állatjaikat, mintha valóságos emberekkel tennék — ezek a hatalmas kolosszusok pedig sikoltó magas hangon, ordításszerű bőgéssel, majd tompán hangzó mormogás- és dörmögéssel feleltek nagy füleiket ide-oda löbbálva, apró szemekkel pedig sűrűn pislogva.

A tartós disputa kíváncsivá tett s kérdésemre a hinduk, az őket jellemző hideg egykedvűséggel, majd ezt, majd azt felelték:

— Elefántunknak melege van, éhes, szomjas, vagy nyomja a hátát a nyereg — és csakugyan, mihelyt enni, inni adtak, vagy meglocsolták őket, hát szépen elhallgattak.

Néha, néha, mikor egy-egy elefánt tartósan nyugtalankodott és folyton ugyanazt az egy hangot adta, megkérdeztem a kornakot.

— Kenyeret, czukornádat, vagy gyümölcsöt akar — felelé a hindu — és mindig megbizonyosodtam, hogy csakugyan azt akarja, mert, ha mással kínálták, nem kellett neki és csak akkor hallgatott el, ha csakugyan azt kapta, a mit kívánt. azaz a mit a kornak mondott.

Egy napon a Malabari partvidék felé indultam — beszél Anquétil — és utunk végtelen terjedelmű kókuszdió-ültetvényen vezetett keresztül. Elefántunk egyszerre haragosan, békétlenül, mindenféle hangon dörmögni, dünynyögni kezdett és elégedetlenségét minden módon kimutatva, minduntalan hátra-hátra pislogott a nyakán ülő kornak felé apró szemével.

A kornak mindenféle módon iparkodott megengesztelni. Hízlgő, édesgető szavakkal, beczézte, dicsérte, barátságosan felelgetett horkantásaira, énekelt neki és fültövét vakargatta a horogforma hegyes vasösztkével, de ez mind nem használt és utoljára is kifogyva a türelemből, jól összeszidta és parancsoló hangon rárivallt, hogy hallgasson. De az elefánt megrázta füleit, még hangosabban dunnyogot, mire megkérdezve a feleselés okát, ezt a feleletet kaptam:

— Saëb (uram), Narayanin minden áron azt akarja, hogy egy kókuszdiót szakítsak neki!

— Nos hát szakíts neki, van elég!

— Igen ám, csak hogy ha az a totti (csósz) meglát, megzalogol.

— Igazad van! Mihelyt a csószszel találkozunk, annyi kókuszdiót veszek, hogy Narayanin kedvére csemegézhet, mond meg neki, megérti-e?

— Meg bizony, hallgass csak, uram! Narayanin, ha a csószt meglátod, kókuszdiót veszünk számodra — mondá kedveskedve elefántjának. Narayanin hátra pislogott apró szemével és egyszerre elhallgatott, de apró szemével sebesen forogtak mindenfelé és sebesebb ügetésbe kezdett.

Egyszerre különös, rövid, harsogó hangot hallatott.

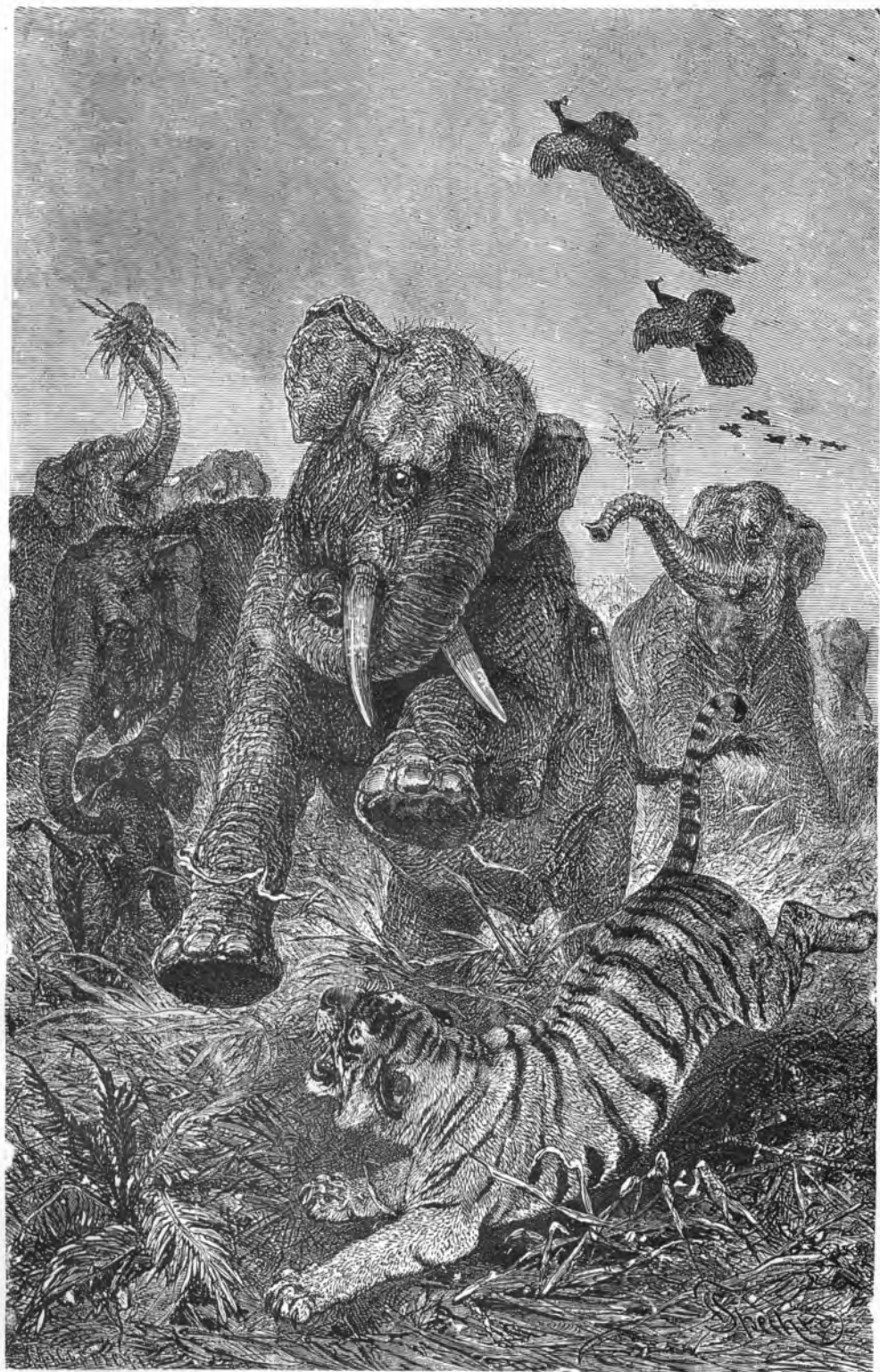
— Narayanin látja a csószt, saëb, készítsd erszényedet!

Csakugyan a forduló előtt, kilépett a csósz a bokrokból. Rövid alku után, nagy csomó kókuszdiót vásároltam az elefántnak, különböző örömhangoiban tört ki mikor az elsőt megkapta s párt felcsemegézve, egész nap nyugodt és jókedvű maradt.

Köteteket lehetne írni száz és száz ilyen példával, de okosságuk, értelmük és ragaszkodásuk meg épen kifogyhatlan tárházát adja a csudásnál-csudálatosabb történeteknek, mikben kételkedni lehetne, ha nem Skinner, Anquétil, Rousselet és Jacolliot hirneves tekintélyek neveinek aegise alatt jelennének meg.

Daly őrnagy barátom legidősebb fiának — írja Anquétil — egy könyvet ígérve, midőn házuknál kerestem, barátom ezt felelte.

— Soupramy (egy rémöreg elefánt, kedvence a háznak és bálványja a gyermekeknek) a gyerekeket halászni vitte a folyóhoz.

Királytigris és elefántok harca.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

— És te engedted? — kértem bámulva. — Nem félted a vadaktól, kigyóktól, krokodiloktól. Hátha valamelyik a vízbe ful?

Daly őrnagy nyugodtan mosolygott.

— Barátom, az öreg Soupramy imádja gyermekeimet. Jobban vigyáz rájuk, mintha két bonne, három nevelő lenne mindegyik sarkában. Nyugodt, egészen nyugodt vagyok! Ha a gyerekeket sétálni viszi az erdőbe, minden bokrot megnéz, megzörget előttük, ha leülnek elébb megvizsgálja a füvet, nem rejtőzik-e ott kigyó, vagy valami mérges féreg. A vízhez közel nem engedi menni őket s mikor Elly a mult héten a vízbe esett, ő mentette ki, pedig velük volt a nevelőjük. Megvédi az embertől, tigristől, krokodiltól; különben jer, lepjük meg őket s meglátod, hogy ez a vénség milyen szenvedélyes kedvelője a halászatnak.

— Micsoda, Soupramy halász? — kértem hitetlenül.

— Még pedig horoggal — de jer, majd meglátod!

Rövid tíz percz múlva a folyó partjára értünk és a bokrok közül a következő csodás látvány tárul elénk:

A folyóba nyuló széles földnyelven, néma csendben üldögélt a hat gyerek és köztük, mint valami szürke gránittömeg a vén Soupramy kuporgott hátsó lábain ülve s orrmányában egy rengeteg hosszunyelű horgot tartott s apró szeméit sebesen villogtatva, sóvár figyelemmel leste a parafabuktató mozgását.

Mikor ez mozogni, bukdosni kezdett, szépen megvárta, míg párszor alámerül és csak akkor rántotta ki egy veteránhorgász ügyességével és csakugyan a horog végén ott ficzkándozott a Gangesnek egy aranyos pikkelyű halacska.

A vén Soupramy örömeiben olyan hangokon trombitált, mintha egy fagót sikongatnának és a gyermeksereg vele örült és sikongott örömeiben: azután nagy komolyan a legöregebb fiu felé nyujtá horgát s mikor ez levette róla a halat odahozta neki a kukacokkal telt skatulyát és mikor uj férget tűzött horga hegyére, mint valami türelmetlen gyerek, olyan esetlenül, tapiskáló, virgoncz sietséggel czammogott vissza helyére, a gyereksereg közé s ügyesen vízbe vetve horgát, újra a halászat gyönyörébe merült egész figyelmével.

Ugyancsak Anquétil-lel történt meg, hogy egy lábán megsebesült elefántot egy ideig gyógyítva, ez mindennap a rendes időben megjelent lakása előtt és odanyujtá lábát, hogy beköthesse. Midőn pedig lába meggyógyult, valahányszor csak lakása előtt elment, mindig hangos trombitaforma recsegéssel szólalt meg, mikor pedig meglátta, mindenféle hizelgő gyöngéd hangokat adott s orrmánya hegyével gyengéden végig tapogatta vállait és karjait.

Skinner őrnagy, Callaoban tartózkodása alatt egy kókuszdió, cserépedény, rizs és füstölt halkereskedő hungalov-jában (szellős, verandás nyárlak) lakott. E kereskedő nemrég vásárolt egy elefántot s ez minden héten egy kornak vezetése alatt, a fenti árukkal megrakodva, Pointe de Galles, Caltura, Negombo és Columbóba ment.

A kornak háromszor tette meg vele az utat s negyedszerre már magát bocsátották utnak. Az okos állat, a nélkül, hogy egyszer is elhibázta volna.

megállt minden ajtónál és midőn áruit eképpen az illető helyeken lerakta, ötödnap alkonyatra hazaérkezett hogy új útjára készüljön. A két napi pihenőt pedig arra használta, hogy kiment egymaga egyedül az erdőbe, tűzfát és gyümölcsöt hordott haza a háznép számára, füvet és bambuszajtásokat pedig a dsungelből a maga és a többi háziállat számára. Este pedig vizet huzva a mély, csigás kútból, megöntözte a kertet, a rizs- és betelföldeket és mindezt minden felügyelet, parancs és nógatás nélkül cselekedte.

A fentemlitett utazók különben számtalanszor láttak magányos elefántokat minden őrizet és felügyelet nélkül, egymagukban az erdők mélyén dolgozni.

Orrmányukban súlyos bárdal, vagy szekerczével, csak úgy csattogott, úgy vagdalták ki a fákat és felmásztak olyan hegy- és sziklagerinczekre is, hova ember nem tudott feljutni s levágva az ott álló fákat, leirhatlan ügyességgel görgették, vagy csusztatták le a járható helyekre.

Az ilyen szelid elefánt, napkeltekor egymaga munkára menve, napszállat előtt pontosan hazatér és akár hetekig dolgozik egymagában az erdők mélyén vagy a dsungelek bozótjaiban és eszébe sem jut a megszökés. Erre még sohasem volt eset, hanem az már gyakran megtörtént, hogy az ilyen szelid elefántok, középük tévedő vad társaikat elfogták s magukkal vitték gazdájukhoz.

Rendkívüli eszességét, megbízhatóságát, hűségét ez óriási állatoknak legjobban bizonyítja az, hogy hosszú életpályájuk alatt, gyakran urat cserélve, minden munkát és alkalmazást egyforma ügyességgel, okosan és hűséggel végeznek. Favágó, teherhordó, vadász-paripa, rizsöntő egyformán kikerül belőlük. Ha kell, hamar beletanulnak, hogy mint küzdők a tigrisek és orrszarvuak ellen vitézkedjenek, azokon a fényes állatviadalokon, miket a gazdag maharadszák szoktak rendezni, sőt még a koldulást is úgy megtanulják, akár a legveteránabb vásári koldus. A delhii és putrai pagodák elefántjai, még a legfősvényebb bucsujáró zsebéből is kikunyorálják keserves trombitálásuk- és orrmányuknak kérő hajtogatásával az alamizsnát.

Az angol hódítás előtt az ugynevezett bakó-elefántok pedig a legmagasabb ítéletek végrehajtói voltak.

A fejedelmi palotának egyik udvara ugyanis hatalmas gránitkoczkákkal volt e célra kikövezve és midőn az összegyűlt birák élén a fejedelem is megjelent kíséretével, megnyíltak az óriási kapuszárnyak és földtrengető léptekkel egy óriási elefánt czamogott elő. A fejedelem előtt megállva, orrmányát üdvözlőleg a levegőbe nyújtá és recsegő trombitálással köszönté az egybegyűlteket — azután méltóságos léptekkel a földön heverő elitéltekhez közeledett. Itt megállva, első lábát a levegőbe emelte — és az adott jelre lassan a hűnös fejére ereszté — és óriási testének egész súlyával ránehezedett s a midőn felemelte, csak egy véres, kásaszerű tömeg maradt a helyén.

Befejezésül még csak Skinner őrnagynak következő kis kalandját közöljük: „Egy este, beszéli, a Kandy melletti erdőn át lovagoltam haza felé. Egyszerre lovam, valami hangos zörejtől megijedve, reszketve megállott, mire a beálló csöndben, tompán, mélyen, ilyenforma hang hallatszott többszörösen:

Ourmph! ourmph! Csakhamar rájöttem, mi az! Egy szelid elefánt, egészen egymagában, nehéz fatörzset görgetett, emelgetett tovább az uton hatalmas agyaraival és mivel az ut szűk volt, fejét minduntalan hol jobbra hol balra kellett forgatni s e miatt rossz kedvében folytonosan az ourmph-formán hangzó morgást dörmögte. Mikor engem észrevettt, óriási fejének egyetlen tasztításával a fatörzset mélyen a bokrok közé lökte s midőn ijedező lovam még így sem akart mellette elhaladni, maga is félre állott a bokrok közé és az ourmph-t olyan lassan, olyan szelid hangon dörmögte, mintha ijedező lovat akarná megnyugtatni — és midőn mellette elvágattam, újra neki fogott fárasztó munkájának.“

A milyen jámbor és béketűrő az állatvilág eme hatalmas kolosszusa szelidségében, olyan rémületes, ha dühre gerjed.

A dsungelokban legelésző, vadon élő elefánt-csordák, néha egy-egy tigris vernek fel rejtekéből.

Ilyenkor rendszeren a legvénebb vezérhim veszi fel a harcot. Mennydörgő trombitálással, előre szegzett agyarakkal ront a felé szökellő királytigrisre, hogy legázolja, agyondöfödjé.

A föld reng s a levegő megrázkódik a küzdelem zajától. A vad pávák visítva rebbennek szerteszét, az elefánt-anyák előre nyújtott orrmányaikkal simogatva, mély bömböléssel nyugtatják meg kicsinyeiket, a többiek pedig telemelt orrmányokkal készek a harczba elegyedni.

A küzdelem rendszeren rövid, mert a feldühített elefántok csakhamar körbe fogják s alaktalan tömeggé tapossák, döfölik a csikosebőrű ragadozót . . .

A miket itt elmondtunk, az még nagyon kevés hogy ezeknek az óriási kolosszusoknak szellemi képességét kellőleg megvilágítsuk — de ebből a kevésből is tagadhatlanul bebizonyul az, hogy némely magasabb fejlődésű állatnál az ösztön mellett oly felsőbb szellemi képességek is szunnyadoznak, miknek felébresztésével az ösztön öntudatlan nyilatkozása helyett, az öntudatos értelem és ész világa lép előtérbe.

A „Cullebrilla d'oro“.

Felkelt a nap. A rengeteg sűrű homálya lassan átlátszó zöldes félhomályvá derült, a világosabb helyeken azonban a maga egész aranyos fényében ragyogott be a reggeli napsugár.

Rikácsoló zajgás, ugrálás s repkedés hangzott mindenfelé, mert a sok majom, madár ezerféle hangon lármázott, csevetelt.

Az őserdő e része itt-ott apró tavaktól, pocsolyáktól fénylett; hatalmas ceibafák, törzseiken liánok és fafojtogató folyondároktól befutva — emelkedtek a magasba . . .

Egyik százados ceibafán a totopo, ez a pompás, karsu macska fujt, kurrogott és mérges nyávogással fenyegette az ingerkedő csuklyás majmokat.

Egyszerre a topo nagy szökkenéssel tűnt a sűrűbe, mert két megszökött néger rabszolga bukkant elő a fák közül.

A két beesett, fakó arcú ember, az éhség mindent feledtető mohóságával esett a kínálkozó bogyóknak és gyümölcsöknek, miközben a fiatalabbik madárfészek után keresgélve, eltávozott társától.

Egyszerre az öreg Tóbiás rövid iszonyodó kiáltását hallotta, olyanformán, mintha valami torkába fojtotta volna a hangot.

Rövid volt e hang, mégis jéggé dermedtette minden csepp véréit, mert a legvadabb halálfélelem volt benne kifejezve.

Pár ugrással a tisztás szélén állott — és az öreghez akart rohanni, ki egy piros virágu ompa-bokor mellett állva, mindkét kezével ennek ágaiba fogódzott.

Arcza szürkés fakó volt s minden tagja remegett a félelemtől, csak úgy rezegtek bele a bokor levelei, tekintete pedig mondhatlan iszonynyal a kis tisztás közepére volt szegezve . . .

A mint oda pillantott, neki is lassu reszketés állta el minden tagját és szíve összeszorult . . .

— A Culebrilla d'oro! Az aranykigyó! — rebegék ajkai hangtalanul.

A tisztás közepére egészen odatüzött a reggeli napsugár s a bársony-zöld mohon egy középnagyságu kigyócska, alig méternyi hosszu, karikázott ide-oda . . .

Majd hullámvonalakban tekergőzött, majd rétes-alakba kunkorodva, ágaskodott, nyullott jobbra-balra, felkuszva az aláhajló vékony ághegyekre

Csuklyásmajmok és a totopomacska.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

és törekeny virágkocsányokra, hogy a reggeli nap meleg sugarai csillogó testének minden részét átjárják.

Mert teste ugy csillogott, fénylett, mint az olvasztott arany. Valahányat mozdult, annyit villant az aranysárga szín minden zománczában a legsetétebb narancsszintől kezdve, egészen a régiék fehér aranyszínéig, szemei pedig a legbársonyabb buzavirágkék színben égtek, mint két pompás zafirkő vagy naftaláng.

Egyetlen vesszőütéssel meg lehetett volna ölni, de Phóbus, még senki mert mozdulni, hanem hálát adott magában a szent szűznek, hogy léptei zaját elfojtotta a lágy mohu talaj, alakját pedig elfödik az ágakról aláhajló folyondárszalak. Különbén már halott ember volna, a minthogy halott lesz pár perczek mulva az öreg Tóbiás.

Mert e kis kigyó a guyanai erdők halálangyala! Előle nem lehet menekülni, ellene nem lehet védekezni. A ki rá bukkan, az a halálfia. Nemcsak azért, mert minden élőt, minden mozgót meglámad, megmar olyan gyorsasággal, mint a kilőtt nyíl, hanem azért is, mert közelében — mint valami testőr — mindig egy Szukuruku-kigyó tartózkodik rejtekben és nem is gyaníthatni, honnan, merről veti magát az emberre ez a hat-nyolcz láb hosszú, emberkarvastagságú hulló, melynek mérge a legerősebb emberből is másodperczek mulva hullát csinál menthetetlenül.

Phóbus sem mert mozdulni. Még lélegzetét is visszatartotta, mert nem tudta, hogy hol lappang a Culebrilla d'oro testőre, a Szukuruku? Gyanította ugyan, hogy valahol az öreg Tóbiás közelében rejtőzködik, hogy legelső mozdulatánál nyilként reávesse magát.

Szemei villogva siklottak egyik bokorról a másikra és egy terebélyes, fehérvirágú upie cserjén állapodtak meg.

Ennek levelei között, mintha egy lapos, szivalaku fej körvonalait látná és a szürkébe játszó vastag testet lomha gyűrűkben az ágak köré tekerődve.

A lapos nagy fej most megmozdult és zöldes lángolású fény czikkázott a levelek homályában: a Szukuruku alattomos, vad pillantása . . .

A leskelődő kigyóról tekintete most az öreg Tóbiásra tévedt, ki tán már rég összeroskadt volna a félelemtől és borzadálytól, ha kezeivel görcsösen az ompa virágos ágaiiba nem kapaszkodik. Így is görcsös remegés rázta meg időnként hatalmas testét és szemei üres, téveteg tekintettel meredtek az aranykigyó csillogó gyűrűire, mely fürge ficzánkolással egyre közelebb-közelebb csuszott hozzá . . . és midőn mezitelen lábaihoz ért, felágaskodott és czombjára tekerődött.

A jéghideg gyűrűk érintésére — az irtózat és kétségbeesés nem emberi kiáltása hördült fel melléből és az öreg teste megtántorodott.

Ebben a pillanatban az upie bokor levelei megzördültek s dühös sziszegés között, kilőtt nyilként vágódott elő a Szukuruku . . . s karjai és derekára tekerődött.

Egy pillanatilag undok fejét messzire hátraszegezve, szikrázó szemeivel, sátáni dühvel reámeredt, azután horgas méregfogaival egymásután kétszer a nyakába harapott . . .

Többet Phóbus nem látott. Mintha sűrű felhő ereszkedett volna szemei elé, egyet fordult vele minden és végig esett a puha, vastag mohon.

A nap már magasan járt az égen — midőn magához tért s nagy nehezen feltápáskodott . . .

Szemeit forró könnyek nedvesíték, midőn öreg barátja felpuffadt, szerdesen szürke hulláját a virágos bokrok között mozdulatlanul heverni látta. Körülötte a fű és moh vértől ázva vöröslött, mert az arany-cokra és a Szukuruku marása következtében a vér nemcsak a szájon, orron, füleken és szemeken indul meg rohamosan, hanem a test valamennyi pórusán át kiszivárog a legutolsó cseppig, sőt oly iszonyu még e méreg ereje, hogy a test a halál beállta után rögtön bomlani és oszladozni kezd.

Egyes-egyedül maradt tehát a vészes rengetegben!

Az arany-kigyó még ott játszott, ott sütkérezett, de testörét a Szukurukut nem látta, hiába kémlelte át éles szemeivel egyenként a körüllevő bokrokat . . .

Egyszerre összerezsent! Olyan tisztán, olyan élesen hangzott alá sebes egymásutánban a magasból eme emberhang forma kiáltás: „Guaco! guaco, huapo!“

Feltekintve, a magas ceibafa kiálló ágán egy ölyv formán tarkázott kékesszürke madarat látott ülni, hosszu, villásan osztott farkkal . . .

„Guaco, guaco“, hasítá élesen másodszor is a madár hangja a levegőt, azután a magasba hibbanva, nagy körökben kezdett keringeni a tisztás felett.

Phóbus ujjongani szeretett volna örömeiben, mert megismerte a kigyóölő-madarat,* a mérges-kigyók eme engesztelhetetlen üldözőjét és pusztítóját.

— Öreg Tóbiás, mindjárt meg lész boszulva! — mormogá és szikrázó szemekkel kísérte a madár körded szállongását.

Mikor a kigyóölő első sivitása felhangzott, a Culebrilla d'oro nyilként pattant fel fektéből és rétesformán összekunkorodva, magasba szegzett fejével vigyázta minden mozdulatát, lassan maga körül forogva.

A madár ezalatt lassu köröket írva, keringett a tisztás felett. Jó hadvezérként először is a terepet, ellensége nagyságát és erejét kémlelte, csak azután huzott nyilegyenesen fölfelé s egy szempillantásig mozdulatlan pontként lebegett a magasba azután szárnyait összekapva, mint a leeső kő, úgy vágódott le a kigyóra.

Azcélrugóként pattant ennek feje előre meresztett lábai és melle felé, de már akkorra egyik szárnya védő pajzsként fedte el ruganyos tollaival, mik alól gyors csapásokat hullatott éles csőrével ellenfele ragyogó testére . . .

Ebben a formában folyt a harc jó ideig. Az Elanus fel-fel röppent, le-lecsapott, a kigyó pedig, mint valamely ördögorsó, pergett sokszor egészen a farkahegyére ágaskodva, sőt ölnél magasabban fel-felvágta magát a szál-longó madár után a levegőbe, néha pedig egész hosszában lelapulva a fű közé, próbált a védő-szárnyak alá vágni, tühegyes méregfogaival, melyek, mintha rugók mozgatnák, pattogtak, előre-hátra.

* *Elanus guaco*.

Hanem a kigyóóló már jól ismerte ezeket és a következő cselvetéseket és csak úgy csattogott, úgy paskolta féire szárnyaival, vagy rugta fel a levegőbe.

Hiába tekerődött egy-egy magányos csemetére, hogy testét, mint valami ostort suhogtassa el lett verve, mikor pedig az ágak védő sűrűje közé akart menekülni, utját állta, visszaszorította.

A sikertelen támadások folytán, a kigyó dühe nőttön-nőtt. Szinezete ijesztő rohamosan változott világos-sárgából setétrézvörösre és viszont, szemei pedig kék lángocskák gyanánt sziporkáztak és hangja nem is sziszegés, hanem éles sipoló füttyüléssé változott.

Már tépett tollak szállongtak szerteszét a levegőben s a kigyó teste több sebből vérzett, a küzdelemnek még sem akart vége szakadni — legalább a madár részéről nem!

A culebrilla valahányszor sebet kapott, mindig megkísérlé a menekülést s hol valami lyukba, hol a tüskés sűrűség közé akart surrani, de a guaco mindannyiszor utját állta. E miatt — végsőkig ingerült dühében — a védelemre többé nem is gondolva, testének egész súlyával vetette magát rá és szárnya alatt körülgyűrűzve, többször a mellébe harapott, azután ereje vesztetten esett vissza a földre.

A guaco, testében érezve a halálos méregfogakat, vad vijjongást hallatott s lépve magáról fáradt ellenfelét, nyilsebesen a közeli ceibafára szállt és szaporán tépni, szaggatni kezdte a törzsre és fákra kuszott élősdinövény leveleit és miután vagy tizenkettőt nagy mohón elnyelt belőlük, neki esett a kéregnek s csőrével babszem nagyságu darabkákat hasogatva le, ezeket is sebesen elnyeldeste, azután harci kiáltását hallatva, újra nekitámadt a culebrillának s rövid küzdelem után, végleg megölte . . .

Szétroncsolt fejvel, görcsös rángások között a kigyó utolsókat vonaglott, de a bátor madár is csunyán össze-vissza volt tépve. Kuszált tollazattal, leeresztett szárnyaira támaszkodva, lihegett egy kevés ideig, azután lankadt, szédelgő szárnyalással a ceibafára szállt és megint néhány levelet és kéregdarabkát evett meg a kuszónövény leveleiből.

Phóbus nem akart hinni a saját szemeknek. A kigyó megdöglött, de az általa megsebzett madár még él!

Résztevőleg nézte a kinosan pihegő madarat, melynek fényes szemei megtörtén elhomályosodtak. S bár alig birta magát fentartani az ágon, mégis kimondhatlan móhosággal nyelte, ette a kuszónövény kérgét és leveleit.

Minden szempillantásban várta, hogy döglötten fog lehullani, de e helyett, kimondhatlan bámulatára, perczről-perczre vidorabb, élénkebb lett.

Szemei csakhamar visszanyerték előbbi tüzes ragyogásukat s szárnyait párszor erőteljesen megsuhogtatva, messzehangzón éles kiáltását hallatta és mintha mi sem történt volna, kuszált tollazatát kezdte rendezgetni horgas csőrével. — Mikor ezzel készen lett, méltóságos szárnyalással a magasba emelkedve, győzelmet hirdetőn hallatá éles csatakiáltásait — azután sebes szárnyalással eltűnt a messzeség kéklő homályában.

Egy napon Caracas város lakói a legnagyobb izgatottsággal tódultak a piacz felé, mely — miután a bikaviadokok is itt tartattak — egész aréna-szerűleg volt építve.

Mikor a kormányzó aranyhimes, tenyérynyi vállrózsákkal ékített egyenruhája megcsillant az esztrádán, a porondon egy néger jelent meg. Ez volt Phóbus. Vállán durva szövétü zsákot tartott, baljával pedig hordóformán font szorosan lekötözött vesszőkast hengergetett.

A néger késével elvagdosta a kas fedelét lezáró szívós kuszó indákat, válláig meztelen karjaival a kasba nyult és egy vérvörösen csillogó korallkigyót rántott elő, melynek marása, ha nem is okoz minden esetben halált, olyan tébolyító kinokat idéz elő, hogy meg kell az illetőt kötözni, különben szétzuzza fejét a falakon, megöli magát, csakhogy megszabaduljon a leirhatlan fájdalomtól.

A nézősereg hátán hideg borzongott végig s a nők eltakarták arcukat, mert a néger meztelen karjaiból csak úgy csurgott a vér, úgy összemaratta magát a dühében ide-oda vágódó kigyótól. Aztán a földhöz vágva, meztelen sarkával összeroppantotta a mérges hüllő fejét. Most kinyitotta zsákját és egy marék zöld levelet s barnás kérget evett meg, mihez a banda néhány akkordot recsegtetett kíséretül.

A nézősereg még lélegzetét is visszafojtotta. Mi fog ezután következni?

A néger újra belenyult a kasba. Az ijedtség, az elszörnyedés kiáltása zugott el mindenfelől, mert kezei között egy hét láb hosszú Szukuruku sziszegett, rángott, hogy alig bírta megtartani.

Ez maga az eleven halál, a bibliabeli halálangyal! Marása menthetetlenül öl, alig öt-hat percz múlva, a nagyobbaké pedig még hamarább.

A néger meg-megingott a böszült hüllő erős rángásai alatt, melynek szemei zöld lángban sziporkáztak s hasadásig tátott torkából fehéren villantak ki sarlóformán hátragörcbülő, majd két czentiméternyi tühegyes méregfogai...

A néger jobb markát egy kissé alácsuszttatta a kigyó nyakáról, mire ez vad dühvel, kilőtt nyilként vágott a meztelen karhoz kétszer egymásután...

Mindenki irtózva nézte a vérző sebhelyeket, a néger pedig kirántva kését, egy kanyarintással leszellte a kigyó fejét és megnyugtató mosolygással rázta le derekáról vonagló testét, azután újra egy nagy marék levelet evett meg az előbbi ismeretlen növényből . . .

A kormányzó csodálkozó arcczal intett a négernek, ez azonban bocsánatkérő hajlongással rázta fejét és érthető mimikával jelezte, hogy legfőbb mutatványa még hátra van.

Egy csomó falevéllal letörülve a vért karjairól, óvatos lassusággal tolta félre a kas fedelét és a vigyázva kiszedett lomb és fű között, egyszerre, mintha az aranyos napsugarak ragyogó játéka czikázott, villant volna meg. És mikor fekete karjait a magasba kapta, ezekben fénylő napsugárként ragyogott a ficzkádozó culebrilla . . .

A rémület és iszony elszörnyedő zugása hallatszott mindenfelől; az arcok elhalványultak s mindenki félve hátradöbbsent, midőn a halálos mérgü

Ceibafa a guacoval.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

hüllöt a néger körülhordozta, hogy mindenki láthassa, miszerint tühegyes méregfogai sértetlenül ott csillognak felső állkapcsában . . .

— A Culebrilla! A Culebrilla! Öld meg, öld meg! — zugák minden oldalról feléje . . . Ennek marásától semmi sem ment meg az ég alatt!

Phöbus győzelmesen nevetett, azután elereszté a kigyó összeszorított nyakát, mire ez leirhatatlan dühvel mélyeszté mellébe és karjaiba fogait. Azután párszor megpörgetve feje fölött, szétlocsecsantá fejét az aréna gránit falain, maga pedig nyugodtan leült a vesszőkasra.

A zenészek trombitáiba befagyott a hang és egy légy dongását meg lehetett volna hallani abban az izgalmas lélegzetfojtó várakozásban, a mivel az egész közönség a kormányzóval együtt a méreg hatását várta.

Még a röpke másodperczek is óráknak tetszettek és egy, kettő, három . . . öt, hat másodpercz, egy . . . öt . . . tiz egész percz, egy negyed óra mult el. A négeren, bár nagy bágyadtság látszott s bőre fakó lett, szemei megtörttek, reszketett minden tagjában, de nyugodtan ült helyén és folyton ette zsákjából ama bizonyos zöld leveleket.

Rövid félóra elteltével — Phöbus újra visszanyerte előbbi erejét. Bágyadtsága, fakó színe eltűnt, szemei élénken, bőre pedig ismét fényesebben, fekete színben ragyogott. Ekkor élénken felpattanva, ruganyos léptekkel tartott a kormányzó esztrádájára felé.

Phöbus egy kevés ideig beszélt a kormányzóval, mire ez barátságosan a vállára veregetett — azután csendet intett jobbával, mire a néger az esztráda szélére lépett és elbeszélte a kigyómarást gyógyító növény felfedezésének történetét.

*

Országos Széchényi Könyvtár

Mikor e felfedezés híre villámgyorsan bejárta egész Braziliát és Észak-Amerikát, a guaco növényt nemcsak ezen országokban, hanem még Indiában, Martinique szigetén stbi meghonosították. Hanem, csudálatos dolog, az átültetett és mesterségesen kultivált növény elvesztette csudás erejét, valamint szárított állapotban sem hatékony. Csakis eredeti helyén, az Orinoko erdős vidékein van meg leirt, hatékony ereje.

A kigyóméreg doktorai.

Olyan tudósok, kiknek minden szava tekintély, az afrikai kigyóbüvölők-ről annyi csodás és rejtélyes dolgot beszélnek el, melyeknek szemtanui voltak, hogy ezekkel szemben a kétkedés egyszerre elhallgat s a kutató tudomány neki áll e rejtélyes dolgok tanulmányozásának.

Mert valóban csudás, majdnem földfeletti dolgok azok, melyeket az afrikai méreg-doktorok indiai kartársaik ügyességét messze fölülmulva — produkálnak.

Ezek nem szelidítik hétszámra a cobrákat, s nem muzsikálnak nekik, hogy táncoljanak, hanem egyszerűen, a hol egy mérges kigyót meglátnak, legyen az kicsiny vagy óriás, minden habozás nélkül megfognak, s alig volt rá eddig eset, hogy a kigyó még legbőszültebb állapotában is megmarta volna egyiket vagy másikat, sőt a legtámadóbb természetű kigyók is eddig megfektethetetlen módon, messziről megérezve közeledésüket, sebesen elmenekülnek előlük.

Az indiai kigyóbüvölőket, ha megmarja valamelyik szemüveges kigyójuk, csak úgy behalnak, mint más közönséges ember, daczára minden hókuszpókuszkodásuknak, a rejtélyes kigyókőnek és ámulétnak, a megmarta egyéneket is csak kivételes ritka esetben tudják megmenteni, az afrikai méregdoktorok pedig, igen sok esetben, midőn már a vérömlés a pórusokon van és a halálos agónia is beállott, — megmentik a halállal vívódókat . . .

Az orvosi tudomány lázas érdeklődéssel vizsgálja ezeket a gyógymódokat, s évenként számos gyarmati orvos utazik Afrikába, hogy e gyógymódok titkát ellesse és tanulmányozza, annál inkább, mert e sötét, titokteljes földrész, par excellence hazája a leghalálosabb mérgeű kigyóknak, s úgy itt, mint Indiában évenként 20—25 ezer ember veszt el kigyómarás következtében életét.

Azonban ezek a méregdoktorok, kik hazájukban a boszorkánymesterek misztikus hírében állanak, a fehér emberekkel szemben végtelen titkolódzók és zárkóztak. A legfényesebb ígéretek sem hatnak rájuk, pedig majdnem valamennyi szegény, mint a templom egere.

Ha egyik-másik benszülött boszorkánymesterré, azaz kigyódoktorrá akar lenni, ezt suhancz korában kell kezdenie. A méregdoktorok legvénebbje először is mindenféle borzalmas hókuszpókusz között neofitává avatja, az-

után, hogy szervezetét a méreg iránt ellentállóvá tegye, fokenként nagyobb adagokban mindenféle kigyómérget ad be neki, időnként pedig megmaratja, vagy beoltja valami nem halálos fajta kigyóméreggel. Tökéletes boszorkánymesternek azonban csak akkor lesz elismerve, ha a Naja-haja, Szarvasvipera, Efah és a pöfedező Vipera, e leghalálosabb mérgű kigyók marását baj nélkül kiheveri. Ez náluk a doktorátus és az oklevél.

Ennyi és nem több, a miket titkaikból sejteni lehet. Doktor Bolten, mad-rasi orvos, olthatlan tudományoszomjától késztetve, a fentebb vázoltakat maga-magán kezdé végig próbálni, de megjárta, mert rettenetes kinok közt belehalt. Így tehát kell még más egyéb titkos szereiknek is lenni, a mivel a vért és szervezetet ellentállóvá tudják tenni.

A csudával határos megfejthetetlen valami, hogy egy-egy ilyen méreg-doktor turbánja, öve és más egyéb viselt ruhadarabja vagy rongya, mi a piszok és izzadság minden nemével át van itatva, járva, biztos és felülmulthatlan gyógyszer a kigyómarás ellen. E ruhadarabok egy csücskét, vízbeáztatva, míg csak piszkossá nem zavarodik tőle, ez a víz minden embert, állatot, megment, ha beadják neki, még akkor is, midőn már az agónia jóformán beállott.

Amrallnak, a Namaqua törzs harcziás főnökének, szintén volt egy ilyen piszoktól átjárt, valaha vörösszinű gyapotsipkája. Egy messze vidéken híres kigyó-doktortól vette el részint ajándéku, részint erőszakkal. E sapka igazán a mesék búvós sapkája volt, mert minden esetben segített és egyedül ennek a nedvével mentették meg a tudós Anderson testvérét, midőn egy Efah-vipera megmarta és ennek, valamint az alábbi csudás eseteknek volt tanuja maga Anderson, Harting és Liále nevű utazók.

Matubi nagyhirben álló méreg-doktor a Namaquáknál, Anderson megbizta, hogy egy puffadozó viperát (*Cerastes caudalis*) fogjon részére. Ez a Capföldnek legmérgeesebb s legfélelmesebb kigyója, mert marása után a halál gyorsan bekövetkezik, e mellett nem menekül el a marás után, mint a legtöbb, hanem újra meg újra támadva, oly görcsösen ragadja meg áldozatát, hogy alig lehet a sebtől elválasztani és ennek folytán mirigyeinek majdnem egész méregtartalma a sebekbe ömlik.

Egy ilyen kigyó vetette magát hátulról Matubira, azzal a sajátságos, kikerülhetetlen ugrással, a mi csak ennek a fajnak tulajdona. Tíz lábnyi távolságról ugrott rá, s olyan erősen harapot balkarjába, hogy egyik méregfoga a sebbe tört, midőn attól elválasztották.

A sebet zöldes színű, nyulós méreg fedte. Matubi kihuzva a méregfogat, nyugodtan tért vissza Andersonnal a tanyára, s egész nap szemük előtt maradvá, a mérget a seben hagyta száradni és semmi ellenszert nem vett be. A rosszul létnek semmi nyoma sem mutatkozott rajta, s Anderson nem akart hinni szemeinek, midőn másnap a sebet majdnem egészen begyógyulva találta. Pedig épen azon éjszaka folyamán két vonó ökrük döglött meg kigyómarás következtében.

Kretsmar meg a következő esetnek volt tanuja:

A Waal nyugati részét járva, egy rekkenő meleg délután egy boer te-

lepre érkezett, hol nagy ijedtség és zürzavar uralkodott; mert egyik onladozó köfalról egy hatalmas Naja-haja, az afrikai Cobra di Capello ereszkedett alá, még pedig a fekete fajtából, mely a legbőszebb, legmérgeesebb . . .

A férfiak távol voltak, a nők és gyermekek pedig nem mertek mozdulni sem. A rémület valamennyit a földhöz szegezte.

A kigyó majd egy öl magasra ágaskodva, szikrázó szemekkel himbálta magát ide-oda, mintha azt keresné, melyikre vesse magát.

Egyszerre a felep végéről egy vén szerecsen bukkant elő, kit mint méreg-doktort és varázlót ismert az egész vidék.

— Apoll! Egy fekete cobra fenyegeti a nőket és gyermekeket. Eredj oda es fogd meg! — kiabálták a kunyhóból feléje.

Apoll vagy kétszáz lépésnyire lehetett, mégis, midőn a felőle fuvó szél megcsapta a kigyót, ez nyilként rándult össze s a legnagyobb dühből a legnagyobb félelembe csapva át, iparkodott menekülni. De nem volt közelben semmi lyuk vagy üreg; így hát csak nyugtalanul csuszkaált ide-oda, a támadásra nem is gondolva.

Minél inkább közeledett a néger, a cobra annál félénkebb, aggodalmasabb mozdulatokat tett, midőn pedig melléje ért, összegömbölyíté magát s fejét eldugva, mozdulatlaná meredt.

Ekkor Apoll föléje hajolt s kezeit, mintha meg akarná delejezni, néhányszor ide-oda vonta felette. A kigyó testét minden mozdulatra görcsös remegések rángatták s a legfelületesebb észlelő is láthatta, mennyire iparkodik a néger titokteljes ereje elől menekülni, míg végre lankadtan megadta magát, mire ez felvette és gombolyagba gyűrve gyapjas fejére helyezte.

Ebben a pillanatban azonban nyilként egyenesedett ki, s farkával átgűrüzve nyakát, a legvadabb dühvel sziszegett, himbálódzott arca előtt. Ennyi idő alatt más tiz embert rég halálra mart volna, de Apoll a legnagyobb nyugalommal egyszerre csak megfogta a kigyó fejét s a legkisebb ellenállás nélkül szétnyitá állkapcsait s két ujjával kitörve páros méregfogát, a legnagyobb élvezettel szürcsölé fel a fogtöveken meggyülemelő zöldes színű méregcseppeket.

Kretsmar eleintén gyanakodott, hogy tán a cobra régebben meg lett szelidítve Apolltól, de másnap Apoll szintén a fenti módon egy ugyanilyen nagy fekete cobrát fogott, és anélkül, hogy méregfogait kitörné, inge alá mellére rejté s a kigyó meg sem mozdult.

Ama tanya udvarán, hol Kretsmar lakott, egy nagy sörényes pávián volt láncra kötve. Apoll kikapva a kigyót, a majomra hajítá. Rettenetes küzdelem vette most kezdetét.

A hatalmas állat rémségesen bögött, a cobra pedig, mintha minden dühét ezen akarná kitölteni, villámgyorsan megmarta, szoritotta és a pávián pár perc alatt göresös rángások közt megdöglött.

A gyógyítás módja pedig, a hogy a méregdoktorok eljárnak, a következő:

Egy hottentotta pásztort balkarján megmarta egy puffadozó vipera és e rettenetes méreg következtében már pár perc múlva az erők és öntudat ha-

nyatlása a halál elkerülhetlen közeledtét mutatták s daczára minden lekötésnek és beadott ellenszernek, mit Harting végzett, a beteg elveszté eszméletét, iszonyuan hörgött és agóniába esett.

Ekkor egy öreg, Mozambiqueból származó méregdoktorot hívtak, ki csak akkor érkezett, midőn már a pásztor nem mozdult, teste hullaszerű fakó, szürke és már egészen hideg volt. Harting meg volt róla győződve, hogy itt már minden segély hasztalan; de ki írja le bámulatát, midőn az öreg méregdoktor megtekintve a beteget, jobbájával saját hóna alá nyult, s mutató-ujjára ragadt veritékét a mozdulatlan beteg orra alá kente.

Ebben a pillanathan a beteg erősen megrázkódott, mintha villamfolyam érintené és felnyitá szemeit. De a görcsös vonaglások csak kevés ideig tartottak. Ekkor a méregdoktor levette piszkos, vörös turbánját s egyik csücskét mindaddig gyurta, áztatta pár kanál vízben, míg csak a víz zavaros piszkos színü nem lett, izzadtságával bekent mutató ujját pedig az előbbi módon megint orra alá kente s ezt négyszer-ötször ismételve, a beteg mindannyiszor erősebb rángások között megmozdult s vad pillantással nézett maga körül. A legerősebb rángásoknál a méregdoktor nagy nehezen megitatott vele két kanállal abból a piszkos vízből, mire pár pillanat múlva az egész fagyos test melegedni, hullaszerű kinézése pedig tűnni kezdett. A beteg lassan-lassan visszanyerve beszélőképességét, iszonyu kinokról panaszkodott, mik csak akkor kezdtek szünni, midőn teste erősen izzadni kezdett. Másnap a kigyómarrás félhalottja, Harting kimondhatlan bámulatára, egészen meggyógyulva, rendes foglalkozása után látott.

Számtalan ilyen és ehhez hasonló gyógyításokat lehetne még elmondani, mert az tagadhatlan tény, hogy a hol a méregdoktor piszkos rongyival megjelenik, ha az áldozat még meg nem halt, bizton meggyógyul. Sőt nemcsak a kigyómarrást gyógyítják e csudaemberek sikeresen, hanem még az eddig gyógyithatlannak tartott nyíl-nyérget is, melyet a bushmanok, beesuának és egyéb vad törzsek használnak.

Anderson tanuja volt, midőn egy fiatal boér a bushmanok elleni csatározásban ballábán megsebesült. A nyíl meg lévén mérgezve, a seb körülötte már másnapon a szó szoros értelmében rothadni kezdett, az egész láb pedig sötétfekete volt. Az előhívott méregdoktor, daczára, hogy a fiatal boér már alig lélegzett s testét jóformán a halál görcse majdnem egészen megmerevíté, három nap alatt talpra állította.

Még csak a következő érdekes esetet mondjuk el:

Egy fiatal hottentotta a méregdoktorságot ki akarta tanulni és e végből mindenféle mérges kigyót összefogott, s mérgüket lenyelte, hogy vérét közönyössé, ellentállóvá tegye.

Egy alkalommal egy fiatal boér, a kigyófogdosásnál vele találkozva, rábeszélte, hogy marassa meg magát egy kosarában lévő szarvas-viperával, vajjon méregmentes-e már?

A szerencsétlen megtette, de minő irtózatos következményekkel! Pár percz múlva rettentő görcsök, azután hajlíthatlan merevség állta el tagjait.

Szemein, orrán, száján és testének pórusain lassu szivárgással megindult a vér, miközben szemei annyira kidülledtek, majd kiugrottak üregeikből.

Minden bizonynyal meghalt volna, ha egy öreg méregdoktor kezelés alá nem veszi. Ez a megmartnak hét-hét bevágást metszett, hátán, mellén, karján, vállain és czombjain s mindegyik vágásban más-más kigyó mérgét oltá egy furcsa szerszám segélyével, mint egy leirhatlan szagu folyadékba is bemártogatott. A fiatal hottentotta ettől aztán meggyógyult, de bőrszine egészen megváltozott s azóta egyikévé lett a leghiresebb méregdoktoroknak a környéken. Ez is már ujjainak pusztá érintésével könnyebbülést okozott a megmart embereknek, hanem mellette megmaradni nem lehetett, mert ettől fogva teste türhetetlen, velőkig ható méregszagot lehelt minden pórusából.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A sivatagkirály vadászata.

Egyik felől fátlan, halotti némaságu fakóveres homoksivatag, másik felől ritkás mimóza-ligetekkel beszórt füves lapály huzódik a messzeségbe s olvad bele a láthatár aranyveres biborába.

A nap már utjának háromnegyedrészt megtette s lassan hanyatlik alá a horizonton, a homoksivatagon azonban még izzó, aranyveres pára lángol s a lég fojtó, perzselő, mint az érczemenczék lehellete.

Egyetlenegy madár, egyetlenegy élő lény, vagy növény nem mozdul az izzó homoktengeren, csak a tikkasztó tibbah hajtja, kavarja a sárga homokfelhőket a messzeségbe, mindjobban kitakarva azokat a fehérlő csontokat, melyek messze elszórtan egy-egy szomjtól elveszett karaván utját jelölik.

A milyen halálcsendes e sivó homokpuszta, olyan zajos, lármás az élet, a mimóza-ligetekben, melyeknek fái már az alkonyat hosszú árnyaiba olvadnak.

Mindenfelől zürzavaros mekegés, bögés, tombolás zaja hallik s nagy porfellegek kavarnognak, gomolyogva egymásba, ezüstfehérre szűrkitve a mimózák sárgazöld leveleit.

A füves lapályok szélein lakó nomád népek ilyenkor hajtják haza nyájukat a szeribák védő rejtekébe, mert napszállat után már megnépesül a sivatag s a ragadozók ordítása mennydörög az éjszaka fekete homályában.

Sasszeme megismeri a fészkéhez száguldó struczmadarat, a könnyü-lábu antilopokat a villámgyorsan elvillanó árnyakból, azután szeribája kerítését vizsgálja, nem bontotta-e meg az éjszakai vihar, vagy nem furt-e magának bejárót a puszták valamelyik ragadozója?

Ezek a szeribák három-négy méter magas, másfél méter széles karámok, a mimózák tüskés galyaiból rakva s ebbe hajtják éjszakára nyájukat, és maguk a nomádok is ezen belül ütik fel sátraikat. Alig, hogy betódul a nyáj, eltorlaszolja tüskével a bejárást, mert mihelyt a nap vérpiros arcza le-tűnik a láthatáron, minden átmenet és estszürkület nélkül egyszerre beáll a koromsötét, csillagtalan éjszaka.

A sötétséggel aztán lassan-lassan megszűnik a zürzavaros bögés és tombolás; mindegyik jószág megtalálja a maga helyét s lassan-lassan elhal a legkisebb zaj is és beáll az éjszaka visszhangos, álomhintő csendje.

Csak az örökké éber kutyák szaladgálnak még köröskörül. A legkisebb ágrecscsenésre, a leghalkabb levélzörrenésre, dühös csaholással rohannak ki és megfutamatják a szeriba körül ólálkodó hiénákat és sakálokat, mire ezek haragos vinnyogása még soká visszhangzik a távolból.

A felriadt nyáj újra elcsendesedik, s maguk az éber nyájörök is gazdáik lábainál nyujtózkodnak el.

A fel-feltámadó éji szellő halk fodrozással lebegteti a mimózák és oleánderbokrok levélkéit. Nagy denevérek libegnek nesztelen fantomokként a szeribák felett, körülrajzolva a virágzó fák lombjait, melyeken álmos pillanók szenderegnek, a nyáj fölött pedig duruzsoló fonással, nesztelenül szállong a zászlós lappantyu, a szunyogokat és legyeket kapdosva és sem közel, sem távol egyetlen más hang nem zavarja a sivatag halotti néma, de fenséges csendességét . . .

Egyszerre, mintha maga a föld kezdene megrázkódni, mintha titáni érczlovak rohannának át titáni érczszkerekkel, titáni érczhidakon, dörren meg süketen egy rettentő mennydörgés a vak éjszakában . . .

En-ber, állat rémülten riad fel s egymást gázolja a nagy sötétségben.

A jubok, kecskék, tehenek, a réműlettől böszülten nyargalnak köröskörül a szeribákban Zürzavaros bögés, eszeveszett tombolás közt akarnak a szabadba rohanni; a tevék előrehajlott nyakkal ágaskodnak, a toporzékoló lovak patái alatt dönög a föld, s rikaltó emberi hangok, zürzavaros ordítás között gabalyodik az egész nyáj egymásra, tiporva, gázolva egymást. A büszke, nemes paripák kétségbeesett erőlködéssel tépik, szagatják fékjeiket, sörényük jobbra-balra repked és szemük szinte világlik a réműlettől. A nyáj hatalmas bikája nagyokat fujva bömböl s óriási teste reszket a félelemtől, és a bátor kutyasereg, mely az imént vitézül elverte a hiénákat és a szeriba körül ólálkodó párducot, most félelmes vonítással, reszkető nyüszítéssel rohan a kunyhó felé s behuzott farkkal, remegve lapulnak meg gazdáik lábainál, kik maguk is tétlenül, tanácstalanul huzódtak meg kunyhóik falai között, lándzsájuk nyelét görcsösen szorongatva.

Kinek is volna bátorsága, hogy kimenjen akár puskával, akár lándzsával reszkető nyája védelmére, mikor a Szaába (a nyájak ura) — így nevezik az oroszánt — közeledik és rettentő szemei, mint két vérvéresen izzó széndarab, világolnak a fekete éjszakában?!

Még egy, a sivatag végtelenjén süketen átdörgő ordítás harsan fel, mire a tomboló állatsereg mozdulatlanra mered réműltében, s minden izma reszket a legkisebbnek és legnagyobbak . . . és e halálos csendességben nehéz és mégis könnyű léptek alatt dönög a föld, a száraz ágak recsegnek és a bokrok alaktalan sötétségében két vérvéresen izzó pont közeledik . . . azután egy óriási árnyék repülve szöki át a négy méter magas túskefalat s rettentő bődüléssel veti magát egy kétéves bikára. Talpának egyetlen csapására vértokádó szájjal roskad ez össze, s e rémitő csöndben csak elhaló hörgése s a vér bugyborékolása hallik.

Bojtos farkával hatalmas oldalait korbácsolva, rémitő morgással szegezi vérben izzó szemeit a hatalmas állatkirály a mozdulatlanságban remegő

Éjjeli préda.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

nyájra, azután egyetlen kapással — mint a macska az egeret — állkapcsai közé ragadja a kétéves bikát, egy szökéssel visszaveti magát a túskefalon s futó dobogása még sokáig dong, visszhangzik a néma éjszakában . . .

A rémület által mozdulatlaná dermesztett nyáj most megint a legvadabb ijedtség, tombolás és zürzavaros lármában tör ki. A kutyák dühös ugratással rohannak ki, gazdáik az egymás hegyére, hátára torlódott nyájat terelik szét — és a fellobbanó tűz villágánál látják, hogy a nyáj legszebb fiatal bikája hiányzik, melynek vérét most iszsza be mohón a laza, homokos talaj . . .

Nem költői képlet, se nem metafora, mikor az oroszán ordítását a mennydörgés robajához hasonlítjuk és az a vak rémület sem tulzás vagy mese, mely az embert és minden szelid vagy vadállatot mozdulatlaná dermeszt, midőn e hatalmas hang végig dörög a sivatag végtelenjén, vagy megszászorozzák a sziklahegységek szakadécai az éjszaka hangverő csendjében!

Először valami leirhatlanul rémes, idegreshkettető, sóhajtozó hördülés harsan fel s fokokint csattogó mennydörgésbe mélyül, mintha maga a földgyomor kezdene morogni, dübörögni, azután egy rettenetes bödülés skálájában harsan fel, aztán megint a mennydörgés gördülő morajában és rémes sóhajtozó hördülésben hal el.

Az oroszán azonban nemcsak éjjel indul préda után, mint eddig hitték, hanem világos nappal is, sőt sok esetben nem is lesből támad, hanem vadász és a szó szoros értelmében kinyomozza, felveri és meghajtja a szélgyorsaságu antilopokat, zebrákat s egy-egy ilyen vadászatra nemcsak párjával, hanem többedmagával egyesül.

Anderson, a híres utazó és vadász volt egy ilyen esetnek a szemtanuja.

„A rengeteg szélén, fák és bokrokkal benőtt meredek magaslaton töltöttük az éjszakát — beszéli.

Már a regg szürke fátyola oszlatta az éj homályát és keleten rózsaszínbelen derengett az ég alja és csak pár pillanat választott el a napkelétől, midőn az erdőből egy nagy csapat kaffer-bivaly csörtetett elő lassu czammogással és békésen legelészni kezdtek a magas fúvel benőtt végtelen lapályon.

Aranyos-rózsaszín pára derengett a zöld sikon és a fekete óriás állatok, vastag, összenőtt szarvakkal fegyverzett hatalmas homlokukkal, vad tekintetükkel, csodálatos benyomást tettek a napkelte minden pompájától ragyogó tájon.

Egyszerre azonban, mint a közelgő zivatar dübörgése, mennydörgött végig a tájon egy hatalmas dörrenés, majd mintha maga a földgyomor kezdene tompán dübörögni, erősbül folyton e moraj — mire az egész rengeteg egyszerre megelevenült s minden fa, minden bokor ingott, hemzsegett a repkedő szárnyasoktól, és a nyugtalanul menekülő rókáktól, sakáloktól.

Egész antilop- és zebranyájak rohantak, menekültek széleseben tovább a sikon s egy percz alatt eltűntek a messzeség homályában, közvetlen feletünk pedig egész sereg gyöngytyuk és másféle minden fajta madár repkedett ijedt zavargással.

Majd egy csapat majom jelent meg az erdőszél fáir és vad ijedtséggel,

visszó sikoltozás, s gurgulázó torokhangok között, nagy szökésekkel ugráltak át egyik fáról a másikra, temérdek madarat verve fel.

Csak a legelésző bivalyok nem mutattak semmi félelmet, hanem lomhán az erdőszél felé fordultak, ellenben lovaim és ökröim reszkettek, tomboltak és kötőfékjeiket akarták eltépni vad ijedségükben, hottentotta szolgálaim pedig, bár egészen fedve voltunk a magaslat fáitól és bokraitól, a fákra akartak felmászni.

Egyszerre az erdőből egy pompás fekete antilop szökkent ki, s mintha szárnyak vinnék, repülve száguldott végig a sikon . . .

Pár pillanat múlva azonban, mint a mennydörgés felcsattanó ropogása, harsantak fel azok az iszonyu alhangu bödülések, melyek a vadászó oroszlánt jelzik és mintha az egész erdő össze akarna roskadni, olyan recsegés-ropogás között törte ki magát egy óriási himoroszlán hat társától nyomon követve.

A sikra érve, pár pillanatig ide-oda szökkelt, óriási, bozontos fejét egészen a földre hajtva, azután iszonyu hördüléssel, öles szökésekkel rohant tova a megtalált nyomon, hat társa pedig hörögve, ordítózva utána, bojtos farkukkal a levegőt korbácsolva.

Az antilop már messze volt, de az oroszlánok széleseben szökkeltek utána és ha egyik-másik kitört a sorból, a bozontos vezér iszonyu ordítással dörrent rá s hüvelykhosszu fogait vicsoritva, hörrenté vissza a sorba.

A fekete antilop pedig, e leggyorsabb antilopfaj, minden erejét összeszedve, széleseben rohant, repült előre és nagy térelőnyt is nyert üldözői fellett; azonban, midőn egy kiálló meredélyről ez utjába eső patakot átszökte, a part tulsó része leszakadt alatta és a vízbe hemperedett.

Kigázolva a mélyből, lihegve, reszkette álldogált a partszél sekélyes medrében, mohó tekintetével a környéket kémelve, de a felharsanó bödülésekre egyetlen szökéssel a partra ugrott és a lejtőn végig rohanva, egy kiszáradt patak ágyában kaptatott tovább, táborunk felé menekülve.

A bivalyok akkor is, midőn az oroszlánok az erdőből kitértek, mint valami fekete szobrok, olyan mozdulatlanul állottak, csak szarvaikat szegezték előre s néztek mereven a közöttük átrohanó oroszlánokra, mint a kik támadni ugyan nem akarnak, de a támadást elfogadni készek és egy vonalnyira sem tértek ki az ordító csapat utjából.

A patakig széleseben rohant a futó gím nyomán a vén vezér, ott azonban, hol ez vízbe zuhant, tétoázva fel-alá futkosott: bosszusan rázta, berzengette sörényét és haragosan ordított, midőn liába szaglálódott a földön s a levegőben. Egyszerre azonban diadalmas bödüléssel szökte át a patakot és az omlásnál csakugyan rátalálván a gím nyomára, a kiszáradt patakágyon loholt, nagyokat hörrentve, sebesen előre.

A fekete antilop gyorsasága azonban lassankint hanyatlott, mert lapoczkáját az esésben megsértette s noha kétségbeejtő erőfeszítéseket tett, az oroszlánok mindinkább közeledtek, mintha az ő gyorsaságuk meg a zsákmány lankadásával folyton növekednék.

A mint az üldözők csapatja a magaslat lábánál elrohant, Anderson jól

látta, hogy az előlrohanó him egy iszonyu nagy s vén állat volt, hosszú, fekete sörénnyel, mely a düh és vérszomjtól berzengve mint egy túskeerdő ingott az iszonyu fő körül, repülő, bojtos farka, mint egy fekete fejű óriási kigyó kanyargott, repült a levegőben, tátott torkából pedig, melyben egy emberfej úgy elfért volna, akár egy dió -- vérvörös, borostás nyelv fityegett ki, a hófehér, hüvelyknagysága fogak közül.

A végsőkig hajszolt gím — egyszerre félrecesapott és egy közeli sziklapadra akart felkapaszkodni, de az omlatag paladarabok minduntalan kisiklottak hegyes patái alól.

Vértfagylaló volt e szegény állat kétségbeesett végküzdelmét nézni.

Minél inkább szorították, annál szilajabb, botlósabb lett, szemei szinte világlottak a rémülettől, nagyokat botlott, s minden botlásnál riadt, kétségbeesett oldalrugásokat tett, s hangosan zihálva, hörgött és mekegett . . . és még két harmadáig sem jutott a magaslatnak, midőn egy kicsuszszanó palakődarab levette lábairól. Hiába erőlködött, nem tudott többé lábrakapni, csak megrőrt tekintettel, panaszos mekegéssel vergődött, hánykódott a görgedező kődarabok között.

Az oroszlánok öles szökésekkel rohantak fölfelé s lábaik alól egész palagörgöttegek omlottak a mélybe. Bődülésük rettentő mélyen és megrázón hangzott, midőn a vezér egyetlenegy háromöles szökéssel a vergődő antilopon tette s oldalait kigyózdó farkával korbácsolva, pár másodpercig egész rettentő magasságában és fenségében állt felette . . . azután talpának egyetlen csapásával úgy végighasította vékonyait, hogy a belek gőzölögve fordultak ki és társait haragos hördüléseivel visszarezzentve, nagy darabokban kezdte tépni, szaggatni a közösen ejtett prédát, a többinek pedig csak a feljűk rugott darabokkal kelle megelegedniök.“

Hindosztán csodái.

Nemcsak Nagy Sándor és Marco Poló idejében volt India a mesék, csodák és fűszerek hazája. Regés, csodás világrész ez még ma is, vallásaival, szokásaival és népeletével.

Az „Ezeregyéjszaka“ tündérmeséi elevenedtek fel az Indiában utazó előtt. A tropikus bujaságu és mesésen szép növényzet, a szívárvány minden szín pompájában ragyogó virágözönnel ékeskedik. A hindu építészet remekeit, ezeket a légiés, csipkeszerű ékitményekkel áttört oszlopos palotákat, pagodákat, templomokat, amelyeknek lépcsőzetét zafir-kék tó locsolja, visszatükrözve a sötét kék eget, arany fényözönébe vonja az izzó nap.

Az utas azt hiszi, álmodik, vagy a mesék egyik tündér-ligete nyílt meg előtte. S ez az álom folytatódik tovább, mert az idegenszerűségnek a sajátos szokásoknak, a csodának folyton új és új, más és más jelenete változik és tárul eléje.

Benareszben a pagodák szent ligeteiben maguk e ligetek őrei: a szent elefántok kérnek és gyűjtenek alamizsnát a látogatóktól. — Karratschiban pedig a fő Vishnu-templom lépcsőzete a krokodilok tavába merül, hol százával élnek e pánczélos szörnyek, a lakosságtól szentekként tisztelve. S mikor egy-egy hívő megvendégeli őket, az erkélyes fallal körültekintett s az összeboruló lombu pompás fáktól árnyalt tó smaragzöld tükre forrni, hullámszerűen kezd. Óriási pánczélos hátak, iszonyu torqu fejek merülnek fel s egymás hátán, farkaikkal tajtékot verve, tolonganak a lépcsőzet köré s merev, sárgászöld szemeket sóváran ama brahminra szegzik, ki az ajándékürüt, vagy borjut darabonként dobálja nekik a tóba.

Az apró szigetkék megnépesülnek s az apró 1—2 lábnyi fürge fiókák sebesen szaladgálva, kapkodják el a prédát a lomha vén óriásoktól, amelyek azután dühösen csapkodják össze állkapcsaikat.

Zennanahban, Ambeer király tündéri építészeti palotáját a szent majmok serege lakja, amelyeknek saját gyümölcsös kertjeik s veteményföldjeik vannak és a vallási dogmákból, a lélekvándorlás tanából kifolyólag, az állatok iránt szerfelett gyöngéd és figyelmes hindu nép bőségesen ellátja őket s szintugy a szolgálatukra rendelt papokat élelem- és javadalmakkal. Halállal bűnhődnek az a meggondolatlan, ki egyet e szent állatokból megölne; amint-

hogy már sok angoi tiszt életével lakolt, amiért egy-egy szentnek tartott majmot, vagy Vishnu istennőnek szentelt pávát megölt.

Delhiben meg a beteg és elhagyatott állatoknak pompás kórházuk van, hol brahminok ápolják őket. Látni lehet itt bekötött lábu ökröt, sertést, felkötött állu majmokat, csonka szárnyu vagy lábu hollókat, keselyüket s a vénségtől fogatlan s már alig álló lovakat, megsérült kutyákkal és macskákkal egyetemben.

*   *
*
*
*

Az az utazó, aki oly szerencsés, hogy ajánló-levelet szerezhethet egyik-másik nábobhoz, vagy fejedelemhez, az előtt egész teljességükben és varázsukban tárulnak fel India csudái, mérhetetlen gazdagsága és tündéries ünnepegei, melyeket csakis egy indiai maharadzsa kincstára bir ki s melyeket utánozni India és a környezet nélkül nem lehet. Aki e csudás dolgokat látta, azokat sem elfeledni, sem megfejteni nem birja; aki pedig hall róluk, az az „Ezeregyéj“ valamelyik meséjét véli hallani.

Az ind vallás egyik legmegragadóbb ceremóniája a Vishnu istennő tiszteletére rendezett galambmenyekző.

E szelid szárnyasok a kékszemu és aranyhaju istennőnek vannak szentelve s ez iránti tiszteletből minden ember, még a legszegényebb is, amint csak teheti, oly nagy számban tartja a ritka fajú és szebbnél-szebb fehér s fekete és éneklő galambokat, a kajdácsok tarka színében ragyogó egyéb indiai galambfajokkal együtt. Ezekkel azután évenként galambünnepegyeket rendeznek a legnagyobb fényvel. pazarlással.

Az audhi-i maharadzsa 10,000 pár galambot tart Vishnu tiszteletére. Két nagy csodaszép palota van számukra építve az audhi-i királyi palota kertjében. Keleti pompával külön udvartartás van egy brahmin vezetése alatt a galambok részére szervezve. Rendesen a Trimurti megtestesüiése napján lesz e tizezer pár galamb házassági ünnepegye megtartva.

A drágakő, selyem, bársony, mely ez alkalommal a maharadzsan és környezetén ragyog, szinte megvakítja az ünnepi ruhába öltözött népet, mely zsufolásig tölti meg a galambpalota óriási udvarát. A kupolás, erkélyes, ballusztrádjaikon szőnyeges, különben egész világtengerbe fojtott paloták, a kolosszális disz- és templomelefántok aranyozott agyaraikkal, homlokukon egész uradalmakat érő „hét drága kő gyűrűjének“* csillagával, hátukon filigrán munkájú tornyocskákkal és arany himzetű, földet seprő takarókkal, drágaköves csótáru, tomboló lovak, a papok, a fantasztikus zenekar sajtásagos dallamaival, a galambok személyzete rikitó, ragyogó öltözetében, a katonák, bűvészek, bayadérek, a szemfényvesztők és a maharadzsa vadászai, solymászai, lovászai, szóval egész udvara s ehhez a bókoló, karcsu pálmák, óriási levelbokrétaikkal, az égő virágu gobeák, yuccák kandelláberszerű virágza-

* Az ind vallásnak ép oly szent és misztikus ékszere, mint az egyptomiaknál a kemkem és a sistrumok voltak.

taikkal, draczenák s pandánok, banánok s ehhez a mindent megaranyozó s aranypárába burkoló, izzó sárga, tropikus nap, a setét ultramarinkék égbolt s a buja növényzet százszinü zöldje, százszinü virágtengere igazán a keleti regék csudás bűbáját s egy nagyhatalmu tündér varázspalotáját tükrözik vissza.

A papok éneke, áldozata és imái után megkondul, azaz inkább megdördül, mint a tenger moraja a tam-tamok szívet reszkettető bugása s ennek utolsó rezgéseinél egyszerre, mint egy szinpadi függöny, szét-szétnyílnak a paloták előrészei s kirepül ütemes, andalító suhogás között a tizezer pár galamb!

A szabadság mámorában nyilsebesen emelkedik fölfelé, mint egy tarka, hol terjengő, hol sűrűsödő felhő, a szárnyas csapat.

Csudálatos, érzékkábitó, de édes zene hangzik alá a magasból!

Huszezer szárny suhogó zenéje! Ezerpár kisebb-nagyobb ezüst csengetyűnek, mely a galambokra van erősítve, kristálytisza csilingelése, beleolvadva a huszezer szárny suhogó zenéjébe: mintha egyenesen magából a végtelen aether magasából hangzanék alá ez az ütemes csengés, dallamos suhogás, mindig magasabb és magasabból hangzik alá. Majd olyan magasán szállnak, hogy csak elhintett fehér és fekete pontocskáknak látszanak az ég azurján s a suhogás-csengés csak elhaló visszhangként zeng alá, el-elhalva, fel-fel támadva.

Lélekzetét visszafojtva halotti csendben s az égre függesztett szemekkel várja a tömeg a galambok alászállását. E napig úgy a him, mint a nőgalambok külön-külön épületben voltak tartva, hogy a párosodás csak e szent napon történjék.

A magasban kóválygó pontok mind nagyobbak, a suhogás, csengés mind erősebb lesz. Vishnu szent madarai gyorsan ereszkednek alá, méltóságos, lassu, de körded repülésben. Tollazatuk ragyog a mélytűzű nap sugarában! A fehér színek világolnak, a szürkék és feketék érczfényben ragyognak.

Miután himek a nőktől eddig külön voltak tartva, már a magasban is kiválasztotta mindegyik párját s most azzal ereszkedik a tömeg alább-alább s a paloták teteje, kupolái és ballusztrádjai egyszerre megtelnek bugó, turbékoló párokkal. Ez a tizezer galambpár menyekzője! . . . Erre végtelen örömiriadal harsan fel a tömeg ajkáról s vele felzognak a tam-tamok dörrenései, megperdülneka dobok, felzengenek a gitárok, guzlák s egyéb hangszerek, a fellegvár ágyui dörögnek, sőt még a paripák nyerítése, az elefántok menydörgő trombitálása is, uraik örömeiben osztozva — belevegyül e hangzásba, elnyomva a bayaderek énekét s csengetyűnek zenéjét, kik hosszú fátylaikat a légben usztatva, aranypercezes bokáikon s gyűrűs lábujjaikon forogva, lejtenek Vishnu tiszteletére.

E kápráztató ünnepélynek aztán folytatása van: lakomák, bűvészek és kigyótánczoltatók mutatványai, a tűzijáték. A gazdagok pedig megvendéglük s megajándékozzák ilyenkor szolgáltaikat és a szegényeket.

Ilyen alkalomkor aztán az európai oly csuda dolgokat láthat az indiai bűvésztől, hogy nincs az a Boscó, Philadelphia s másféle bűvészfeljelme

Európának, ki utánok tudná azokat csinálni, vagy csak meg tudná azokat fejteni. A műveit európai nem hisz saját szemeinek, pedig e bűvészek majd egész mezitelen, szegény ördögök, csak egy vékonyka öv van csipőjükön s nem hordoznak magukkal, mint az európai hírneves kartársaik, egész rak-tárt, mindössze is egy lapos fonott kosarat és minden pódium s letakart asztal nélkül, egy leterített gyékényen a nézőkhöz egész közel adják elő mutatványukat.

Remekei az indiai bűvészetnek a következő mutatványok:

A bűvész egy akármilyen földdel megtöltött virágcserépet kér, s ott világos nappal — a nézőknek — ugyszólván — az orra előtt bizonyos port kever a föld közé s ebbe egy szem száraz angó-magot ültet; azután megöntözi és letakarja csöppnyi kertjét egy közönséges négyszögletes vászonkendővel.

Rövid időre a kendőcske, — mintha tolná valami — közepén lassan-lassan emelkedni kezd, anélkül azonban, hogy a bűvész hozzá is nyulna. — Csak mikor már ugy nyolcz hüvelykre emelkedett, fogja meg a bűvész a kendőcske két végét, anélkül, hogy a cserépet megérintené és óvatosan fel-emeli. Az elbámuló néző előtt a cserépben egy nyolcz hüvelyk magas Mangó-csemete virul négy fényes zöld levéllel; e csemete egy hetes növésünek látszik. Ujra lefedi, mire a csemete négy lábbal magasabbra nő, s mikor felfedi, már két zöld gyümölcs is látszik rajta. Most negyedszer takarja le a bűvész, s véglegesen levéve a leplet, a fácskán érett Mangó-gyümölcsök vannak. Csak most érinti meg a fácskát először a bűvész, leszedi róla a gyümölcsöt s át-nyújtja a nézőknek, kik azt megizelve, teljesen érettnek, frissnek és zamatosnak találják. És ha a kétkedő európai saját szemeinek sem hive, — kihuzza a fácskát a földből, azt rendes, fejlődött gyökerűnek és ép olyan törzsű-, kérgű- és levelűnek fogja találni, akárcsak a szabadban felnőtten.

Még csodásabb mutatvány, mikor a bűvész világos nappal — az utca közepén leteszi kerek, fonott kosarát, — melyből vastag spárgagombolyagot vesz elő. Ennek végét a kosár fedeléhez kötve, a testes gombolyagot egész erejéből a magasba hajítja. A gombolyag száll-száll s gombolyodik vég nélkül s mindig kisebbé válva, végre eltűnik a nézők szemei elől, anélkül, hogy vissza leessék. A legombolyodott zsinór, feszesen és függélyesen áll végével a végtelenbe veszve. Erre a bűvész parancsára vele levő hat-nyolcz éves czingár fiucska elkezdi a spárgán felfelé mászni, mindig magasabb-magasabbra, míg végre ő is eltűnik a nézők szemei elől. Ugy-e ez lehetetlenség?! szemfényvesztés, hazugság?! A gombolyag nem maradhat fenn a semmiben! Bizonyára a bűvész a gombolyagot valami ház eresze, vagy csipkézetére dobta, ott megakadva a fiu is odakuszott s ott rejtőzött el?! . . . Nem! E mutatvány az utca közepén történik; a zsinór pedig mértani függélyesen áll, és a körüllevő házak oly alacsonyok, hogy ereszőket a nézők kezeikkel elérik s aztán annyi ember között csak akadna egy-két oly élesszemű, aki észrevenné ezt. De ez még nem minden! Kevés időre rá a bűvész hívni kezdi le a fiucska. Ez felel és hangja a végtelen magasból halkán zeng alá — de nem jó elő. Így feleselnek egy darabig, a bűvész kéri, majd parancsolja, hogy jöjjön le, végre fenyegetni kezdi. De a fiu még erre sem jó le. Erre a bűvész látszólag dühösen,

kését fogai közé szorítva, kezd a zsinóron felfelé mászni, mindig-mindig magasabbra, míg végre ő is eltűnik az elbámult közönség szemei elől. Néhány percz múlva velőtrázó halálsikoltás és rémes hörgés hangzik alá a magasból s a nézőközönségre meleg vércseppek hullanak; azután nagy robajjal a fiucska élettelen teste esik alá, vérrel és sebekkel borítva s zuzódik össze-vissza a földön. Azután, mintha semmi sem történt volna, utána a bűvész alakja kezd kiválni a semmiből s lassan aláereszkedni a spárgán. Közönyös tekintettel dob egy ócska terítőt a fiucska holttestére s eloldva a spárgát a kosár födeléről, nyugodtan kezd ezen végénél felgombolyítani. A gombolyag mindig nagyobb és nagyobbá lesz s mikor már egészen fegombolyította, egyéb jószágaival együtt kosarába helyezi. Erre lerántja a terítőt a fiucska holttestéről, ez ép tagokkal, vér- és sebek nélkül, virgonczan szökik talpra s mosolyog a közönségre. Az ott levő európaiak kedvéért a bűvész egyik házból a fiuval nyolcz-kilencz láb hosszú vastag bambusz szálát hozatott elő, s ezt tenyerén egyensúlyozva egész hosszában függélyesen a levegőbe hajtja oly magasra, hogy alsó végét kényelmesen elérheti. Erre a bűvész felmászik rá, s rajta különféle mutatványokat csinál. Végre leereszkedve, a rudat visszaviszi előbbi helyére.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A kigyászósashim küzdelme a viperával.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Kigyók és sasok küzdelme.

Mindig szerettem volna látni s tüzetesen tanulmányozni, miként támadják meg s gyürik le az ölyvek a kigyókat, s hogyan védekeznek, kivált a mérges kigyók ördögién gyors támadása ellen?

A véletlen két pompás, s egészen kinőtt, s mi több egészen szelid Kigyászó-sast (*Circaetus gallicus*) juttatott birtokomba, éppen akkor, mikor terrariumom is nagyon népes volt, mert honi viperafajainkon kívül, még három ritka, de rettenetes vendége is volt, t. i. az afrikai homokpuszták félelmes réme: a Szarvas-vipera (*Cerastes cornutus*), melyeket Anisits D. János barátomtól kaptam, ki akkortájt éppen Essah vidékén időzve, kedveskedett négy egészen kifejlett példánnyal, de egy közülök az érkezés után kevéssel elpusztult.

E félelmes vendégek rémei az egész észak-keleti Afrika és Vöröstenger melléki pusztaságok és homokos vidékeknek, mert marásuk feltétlen halálos és a mellett könnyen ingerelhető, támadó természetűek. Színezetük a homokos talaj sötétsárgás színével egyez, sötétebb és világosabb foltokkal tarkázva, s fejükön, szemek felett két hegyes, kissé hátrahajló szarvacskájuk van. A nap legnagyobb részét, magukat a homokba furva, töltik. Legtöbbször csak két hegyes szarvszerű nyulványuk mered elő a homokból. E szarvacskákat sokszor még a puszták madarai és egéréi is az *Acanthusok* vagy *Carduusok* elhullott tüskés magocskáinak nézik és sietnek felkapni; de alig közelítik meg, már a másik pillanatban a kigyó feje kilőtt nyilként vágódik elő, s egy villámgyors vágással, méregfogait áldozatába mélyeszti.

Ezért rettegik e vidékek lakói is annyira, mert a mit az állatok és madarak éles szemei és ösztöne meg nem sejtene, azt az ember még kevésbé veszi észre. Így rendszeren csak akkor tudják meg a karavánok, vagy egyes utazók, mikor már a szerencsétlenség megtörtént és a segítség már késő. Nagysága rendszeren két láb s néhány hüvelyk, míg vastagsága majdnem megközelíti egy csecsemő karjának vastagságát.

Hogy mily bőven termelik méregmirigyei a halálos mérget, bizonyítja az, hogy egymás után 20—22 galambot vagy házinyulat maratva meg velük, a mérge hatása és ereje egy csöppet sem csökken. E mellett szaporaságuk, még a legsivárabb, leglakatlanabb homokpusztákban is akkora, hogy méltán

kérdhetni, hogy és miből élnek meg ily nagy számban az olyan lakatlan sivatagokon, melyeket még a tősgyökeres pusztalakó állatok is elkerülnek?

Egyfermán nappali és éjjeli életűek, mert jóformán nincs utazó, ki Afrikának fenti részeit keresztül utazva, ne bukkant volna rájuk, s legalább egypár teherhordó állata ne esett volna marásuknak áldozatul.

„Mert alig, hogy táborot ütve, a lobogó tűz mellé leheveredve, a már alig várt pihenésnek akartuk magunkat átadni, — beszél Bruce — az egész tábor orditozva, fejvesztett ijedtséggel szökött talpra, s mindegyikünk egy-egy málhacsomagra vagy ládára ugorva fel, kezében bottal vagy sátorkaróval nézett fürkészve a megvilágított helyekre. Ketten-hárman a benszülöttek közül, hosszú csiptetőkkel felfegyverkezve várják, mikor csusznak a tűz fénykörébe a félelmes vendégek. Csakugyan surlódva zörög a száraz homok a pikkelyes testek csuszása alatt! — Egy, kettő, három, hat, nyolcz, — tiz — Uram Isten! — tizenkettő, tizennégy jött táborunkba e félelmes szörnyekből, s a lobogó tűz világa és melegétől vonzatra, ennek fénykörében telepedtek le s furták magukat a homokba, vagy magasra emelt nyakkal, ki-be járó nyelvvel sütkéreztek s pislogtak a tűz világában. Egyik fogóval a másik után nyulnak ügyesen a benszülöttek a málhák tetejéről ágaskodva és kapják nyakon s dobálják egyiket a másik után a lobogó tűz közepébe. De mit használ ez! Alig, hogy aludni kezdünk, újra rémülten felriad az egész tábor, és ez így megy egész éjszakán át háromszor, négyszer, sőt többször is. Hogy honnan jönnek, s hol tartózkodnak ilyen tömegesen, azt még csak elképzelni sem bírom.“ És eme jelenet nemcsak Bruceval, de minden e vidékeken utazóval megtörtént, a ki a szabadban táborot ütött. A tűz világa és melege messziről odacsalja őket, tűz nélkül pedig táborozni a szabad ég alatt lehetetlen, mert megtörténik az, mi történt a két Breitgraad testvér utazóval, kik tüzet nem gyújtva, éppen azért, hogy ennek világa oda ne csalja ezeket a veszedelmes hullókat, csak pokróczukba burkolódzva aludtak el Haam környékén, midőn egyszerre két velőtrázó rémkiáltás riasztotta őket fel. Az öregebb testvér felriadvá, hevesen kapott mellette levő puskája után, de e pillanatban fájdalmas szurást érzett karján, közel a kézfehez. Mikor nagy nehezen világot gyújtottak, látták, hogy táboruk tele van szarvasviperákkal, melyek melegedni csusztak az alvók mellé. „Ne mozdulj, Ernő, ne mozdulj, kiáltott öcsésére kétségbeesetten a bátya, puskatusával agyoncsapva azt a kigyót, mely őt a heves mozdulat következtében megmarta s megint újra támadásra ágaskodott, azután elkapva egy fáklyát, azzal próbálta a marási sebet kiegészíteni. Hasztalan volt minden! A megmárt tagok nála s két benszülöttnél rohamosan dagadni és feketedni kezdtek és észvesztő fájdalom, eszméletlenség s egyéb efféle tünetek közt halt meg testvére karjai között, a két arabbal együtt, a haami sivatag éjjeli csendjében. Daczára, hogy virrasztva várták a reggelt, mégis még két víz-hordó állatjuk lett megmarva, melyek szintén megdöglöttek, rémitő halálküzdelmek között.

Honi vipera-fajaink között legmérgeesebb s támadó, vad természete miatt legveszélyesebb az orr felett szintén szarvalaku nyulványt viselő Homoki vipera (*Vipera Ammodytes*), mert ennek marása csak kivételes ritka

esetben nem halálos, ellenben a közönséges vipera (*Pelias Berus*), a Reed-féle Vipera (*Vipera Reedi*) által megmarottak közül gyors segély és orvosi kezelés mellett, sokan életben maradnak, noha gyermekeknél és kisebb állatoknál ezek marása is feltétlenül halálos.

Mikor ismerőseim megtudták, hogy kigyászó sasaim és viperáim között viadalt szándékozom rendezni, velem együtt alig várták e napot, mert szerfelett érdekes és idegizgató látványnak ígérkezett a küzdelem e félelmes ellenfelekkel, különösen a Szarvas Viperákkal szemben.

A viadalt megelőző napon sasaim nem kaptak enni, hogy annál nagyobb tüzzel támadjanak, s így mikor a viadal napja elérkezett, éhségükben türelnetlenül, szárnyaikat suhogtatva szálltak fel-alá állványuk fokain. A küzdőtér helyéül az udvarnak padló-egyenes része volt kiszemelve, melyet száraz homokkal vastagon behintettem, s e mellett a sasoknak védelmi- és támadó pontokul néhány egy-két láb magas fatörzs- és kecskeláb volt leállítva. A nélkül, hogy a körülálló látogatókkal törődtek volna, tüzes, sárga szemeket folyton csak reám függesztették e szép, ölyvnél nagyobb, felül fekete-barna, alól fehéres, barnán sávolt ragadozók, sőt a him még le-le is hibbant a kecskelábról s a hozzám legközelebbi fatörzsre szállt, érezve, és várva a prédát.

Előljáróban két, alig másfél lábnyi hosszú, ártatlan gyűrűs siklót (*Columba natrix*) vettem nekik. A két madár lecsapott, s mielőtt a kigyók csak mozdulhattak volna is, már egy-egy erős csörvágástól elszédítve, szétszaggatták és — mindakettőt elnyelék mohó gyorsasággal.

Mikor a viperák szekrényeihez közeledtem, láttam, hogy e félelmetes bestiák mód nélkül fel vannak ingerelve. Szünet nélkül fujtak, sziszegtek, s le-lekapva fejüket, tátott torokkal, még saját árnyékaik után is kapkodtak, s az üvegfalon keresztül minden mozdulatomat dühtől szikrázó tekintettel kísérték lángvörös szemekkel.

Ingerültségük okát a zivatarra hajló borult, rekkenő idő, s szekrényeik ide-oda hordozgatása okozta. Csupán a három Szarvas vipera volt nyugodt. Féltestüket a homokba furva, lombán elnyujtózkodtak, de merev, vad tekintetük azért minden mozdulatomat kísérte, fejüknek észre nem vehető lassu mozgásával.

Ez egy kicsit gondolkozóba ejtett. Féltem e ritka szép madarakat, a harc kétséges esélyeinek kitenni. A legkisebb marás, s én meg leszek fosztva e nehezen megszerezhető szárnyasoktól. És ettől annál inkább féltem, miután azt hittem, hogy e fogságban felnevelt madaraknak nem lesz meg az az ügyességük és gyakorlottságuk, mint a szabadon felnőtteknek, ezen ördögi gyorsaságu, ingerült mérges hullókkal szemben.

Erejüket és ügyességüket akarván mégis kipróbálni, hozzájuk méltó erős, de nem mérges ellenféllel, — egy-egy négy lábnál hosszabb, majdnem gyermekkar vastagságu Siklót vettem mindegyik felé.

A két hatalmas kigyó, először is menekülni igyekezett, de mikor a két sas, egyetlen szárnycsapással előttük termett, hátra vágták magukat, gyűrükbe kanyarodva, s fejüket emelve, tátott torokkal, dühösen sziszegtek és ha-

rapni igyekeztek. De a másik pillanatban mindakét madár egyetlen hibbanással derékon kapta hatalmas körmeivel a kigyókat. Ezek szemmel alig követhető gyors tekergőzésekkel vetették magukat előre, hátra, a madarak lábaira tekerődve, úgy, hogy ezek jobbra, balra inogtak a hatalmas rángások alatt, hol farkukkal, hol leeresztett szárnyaikkal támaszkodva, óvták magukat a feldőléstől és szünet nélkül, nem törődve a kigyók harapási kísérletével, vagdosták, tépték csőreikkel a kigyók derekát. Így folyt néhány percig a heves küzdelem, s bár a sasok csőreikkel hatalmas vágásokat mértek a kigyók fejére is, a gyors tekergőzés s a kigyók villámgyors ide-oda vágódásai miatt a csapásokat mindig elhibázták.

Különösen a him volt festői szép küzdelmében, mikor élesen, mintegy harczy kiáltásait hallatva, elsivított, s szárnyaival is suhogva csapkodott, vonagló, tekergő ellensége felé.

Végre egy hatalmas csapással sikerült neki a kigyót annyira elkábítani, hogy ez lankadtan hátra hanyatlott és görcsös reszketeg vonaglások között vergődött az éles körmök között. Ekkor az éles csőr újra lecsapott, s szemmel alig követhető gyorsasággal, három-négy darabra szakította a hatalmas nagy kigyót.

A nőnek kissé hosszabb küzdelemre volt szüksége, míg ellenfelét le birta gyürni, de végre ez is, a himhez hasonlóan végzett ellenfelével.

Most, egy e czélra készített hosszú fogóval, két egészen kinőt homoki viperát (*Vipera ammodytes*) vettem a küzdőterre.

A két madár a küzdelem heve, s a felébredt harczvágtyól nekiszilajodva, hibbant a kigyók elé, de a másik pillanatban rekedt, de éles vijjanással, mi úgy a meglepetés, mint a félelem kiáltása vala, villámgyorsan hátrapattantak. Sajátságos jelenet volt ez! Mig a siklókat, azokat a 4 lábnál nagyobb óriás példányokat is, azonnal, minden tétova és fontolgtatás nélkül támadták meg, ezeknél, úgy látszik, megsugta ösztönük, hogy egészen más, halálos mérgeű félelmetes ellenséggel állnak szemközt. A viperák villámgyorsan rétesforma karikába csavarodva, dühtől lángoló szemekkel, szájukat eltátva fujtak, sziszegtek s hátraszegve felemelt fejüket, a támadásra készen állottak, miközben páros, hegyes méregfogaikat a felső állkapocsban jól meg lehetett látni, míg páros nyelvük villámgyorsan járt ki-be szüntelenül.

Lehetetlen azt a vad, ördögien félelmetes és visszataszító tekintetet leírni, a mivel e két hüllő birt. A siklók is a végsőig dühösesek voltak, de nem gerjesztett tekintetük sem irtózást, sem félelmet, mint ezek szemeinek a kiülő szemdudor alatti vésztjosló, alattomosan fenyegető tekintete. Egész jelenőségük gonoszságát növelte még az orruk felett ülő szarvforma pikkelydudorodás is.

Szárnyaikat, mintegy paizs gyanánt, előre emelve, tűzben ragyogó sárga szemeiket elleneikre szegezve, kissé előre hajolt, s támadó, szökkenésre kész testtel figyelték a kigyók minden mozdulatát — s mig a siklókval folyt küzdelemben dus tollazatuk simán, feszesen feküdt, most lazán, felfujtan, felborzódott s alakjukat majd kétszer akkorára növelte. Most a két kigyó fejét lekapva, villámgyors mozdulattal majdnem két lábnyira vetette magát előre

s szemmel alig látható gyors mozdulattal vágott fejével a him felé, mely rekedt vijjongással reppent fel, s tért ki a kigyó harapása elől. A nő azonban végleg megfutott, s a legmagasabb helyre, a kecskelábra menekült s ott ijedten, élesen vijjogni kezdett.

Az egyik viperát visszatettem szekrényébe, mialatt a két ellenség dühtől lángolva farkaszemet nézett egymással, a kedvező pillanatot lesve a támadásra.

A him sas minden tolla fel volt borzadva s mindkét szárnya magasra emelve, s mikor a vipera újra behuzta a nyakát, hogy támadjon, abban a pillanatban, nagyot rikkantva csapott reá, körmeivel derékon kapva, miközben előre tartott szárnya tollaival fogta fel a kigyó villámgyors többszörös marásait. Bár a kigyó gyors tekergőzése között néhányszor czombjai és begye felé harapott azokat meg nem sérthette, mert az előre meresztett ruganyos tollazat felfogta a harapást. Bármily gyorsak voltak is a kigyó vágódásai, a sas szikrázó szemei folyton szemmel tartották a kigyó fejét, s hol a jobb-, s hol a bal szárnyával csapta azt el, mikor marni akart, miközben ő is hatalmas csapásokat mért a kigyó felé. De ezt egyszer se próbálta úgy, amint a siklónál, derékban szétmarczangolni, nehogy ez alatt megmarhassa. Így folyt perczekig a küzdelem a nélkül, hogy a küzdők lankadtak volna, sőt inkább, növekedő dühükkel, erejük is növekedni látszék. Végre mégis a sas maradt a győztes, mert sikerült neki ellensége fejét szétzuzni, mire aztán egy-két pillanat alatt darabokra szaggatva, lenyelte a kigyót, még pedig fejével s méregfogaival együttesen.

Egy kevés pihenő után, a legnagyobb és legvénebbnek látszó Szarvasviperát dobtam a küzdőterre.

Még én és vendégeim is hátraugrottunk, olyan ördögi ficzánkolást és pattogást vitt véghez ez ingerült jószág. Felfutta magát, előre-hátra vágódott, ágaskodott folytonos fuvás és sziszegés között, torkát harapásra tátva.

A két madár vitézül mellé szökött, de a nő még vadabb ijedtséggel, mint elébb, a mikor a kigyó elibük vágott, vijjogva egészen a háztetőig szállt, s majd a szimzésen megkapaszkodva, szárnyaival rendetlenül csapkodott. A him is rekedt vijjongással, három-négy lábat szökve, kerülte ki a kigyó támadásait, s bár dühe tetőpontját látszott elérni, még sem támadott, hanem folyton ellenségét vizsgálta, dühös, de óvakodó és szinte megütközöttnek látszó tekintettel.

Hanem a kigyó nem igen hagyott erre neki időt, mert a végsőig volt ingerelve és folyton támadott. Három-négy lábnyira dobta, vetette magát ijesztő gyorsasággal, folyton tátott torokkal, szemmel nem követhető gyorsasággal vagdosva méregfogaival a madár lábaj és begye felé.

E gyorsaság leirhatatlan volt. Hasonlitott a vízszíneire dobott kő fel-fel pattanó gyorsaságához, vagy a bugó csiga pergő ugrálásához — és szemeinek tüze a sárgából narancsveresbe játszott folytonosan, míg szarvacskái szinte előre-hátra meredeztek.

A sas kétszer-háromszor a kecskelábra reppent fel, s onnan vijjogott alá ellenségére, ki még ide is követte vak dühében; végre a végsőig zaklatva,

egyetlen szárnycsapással majd háromöltre szállt fel a levegőbe, s hangos suhogással nagy körökben keringett felettünk, mire a Szarvas vipera karikába tekerődzve, magasra nyújtott, de hátraszegett nyakkal követte minden mozdulatát, s forgott maga körül.

Repte mind gyorsabb, s a körök mind szűkebbek lettek s egyszerre olyan éles kiáltással, minőt még nem hallottunk tőle, mint a leeső kő vágódott le, a másik perczen már körmeit a kigyó derekába vágva, szárnyaival oly szédületes gyorsasággal kezdett csapkodni, hogy mit sem láttunk egyebet, mint azt, hogy a kigyó egyszerre csak elbágyadt, fejét nem tudja emelni, s rángón, görcsösen utolsót vonaglik a sasnak körmei között, s ez még néhány csőrívágás után, anélkül, hogy zsákmányát elfogyasztaná, rendes helyére röppent.

A kigyó csunyán össze volt marczangolva, feje szétzuzva, derekát pedig csak néhány izomszál tartotta össze a törzszszel.

Csodálkozva azon, hogy szokásától eltérőleg, nem fogyasztotta el madaram ellenségét, egy darabka nyers hussal, majd az általa megölt nagy sikló egy részével kínáltam meg. Mindkettőt nagy étvágygyal elnyelte, tehát még jóllakva nem volt. Majd szétszakítva a Szarvasviperát, ennek hátsó részével kínáltam, ehhez megint hozzá sem nyult, holott a homoki viperát, sőt a közönséges és Reed-féle viperákat mindig mohón elfogyasztotta. Ennek más okát nem képzelem, mint azt, hogy e viperafaj idegenszerű formája és alakja, valamint sajátságosan elálló pikkelyzete riasztotta vissza az elfogyasztástól, mert, hogy maga a méreg nem árt neki s megemészti magukat a méregfogakat is, azt az elfogyasztott honi vipera-fajainkból elégszer láttam. A napok mulva kihányt pikkely és erősebb csontok csomójában, méregfogakra egyszer sem akadtam.

A fent vázolt küzdelem alig 5—6 perczig tartott és mind ennek magasztalásába voltunk merülve, mikor egyszerre sulyos zuhanás riasztott fel bennünket. A nő kigyászó sas hevert tőlünk nem messze, rettentő vonaglások között.

A nemes madár szánalomra méltón módon vergődött, szárnyaival görcsösen csapdosva, szemünk láttára néhány másodperc mulva meg is dögölt a küzdtéren.

Csak hosszas keresés után fedeztük fel bal lábán, a bőrpajzsok szélei között egy alig két milliméternyi karczot. Ugy látszik, a támadásnál mindjárt megsebezte a rettentő mérgű hulló, s azért menekült oly sietve a küzdterről, s csapkodott rendetlenül szárnyaival, már akkor érezve a méreg halálos hatását.

A Carvanas és a Vaia-nendi.

(Két ismeretlen csudaszörny.)

Texasnak keleti részén a világ egyik legnagyobb és legcsudálatosabb mocsárvilága húzódik el végtelen messzeségben.

Messziről az egész végtelen bujaságu őserdők, füves lapályok, nádasok és bozótok tömkelegének látszik — valójában pedig nem egyéb mindent elnyelő, feneketlen iszaptengernél.

A folyton forrongó, erjedező iszap alámossa, elmállasztja a szilárdabb talaju zombékokat s a rálépő lovast lenyeli mindenestől. A hol tegnap még hullámnzó iszap volt, ma buja fű és moha takarja, behálózva a kuszók és folyondárok sokaságától — s magában ebben a csalóka iszaptengerben patakok, folyók kanyarognak, kék vizü álló tavak tükröződnek, virággal, füvel benőtt partokkal. De jaj annak, aki ezekre a virágzó partokra lép!

Lábai alatt örvényként nyílik meg a talaj s mennél jobban kapaszkodik kifelé, annál jobban huzza valami rejtélyes, ellenállhatlan erő lefelé a feneketlen mélységbe s pár percz mulva lovastól összecsap a feje felett a kavargó iszap — és csak pöffedező véres buborékok jönnek fel utána.

Sehol a föld kerekiségén olyan leirhatlan buján s gyorsan fejlődő, változatos állat- és növényélet nincs, mint itt.

A bozót és nádas a szó szoros értelmében ing és hullámnzik a sürgőforgó állati élettől, a lég telve szállongó, zajongó szárnyasokkal, miknek a tudomány még nevöket sem tudja és valóságos paradicsoma az alligátoroknak és a megszámlálhatlan fajtájú mérges kigyóknak.

Innen kerülnek azok a 40—45 láb hosszú, hordóvastagságu Anakonda kigyók, miknek létezését eddig nem hitte a világ, míg óriási bőrük és vázuk napfényre nem került; nádasában ötével-hatával dulakodnak a préda felett a 20—30 láb hosszú alligátorok, a tüskés szederindák levelei közül pedig előelövíllan a fekete Longó vérpiros feje, s elővágódik a 8—10 láb hosszú barna viz vipera, melynek mérge alig két másodperc alatt öl és létezésüket 1879-ig mindaddig nem hitte a tudomány, míg Borne életveszélylyel három példányt nem szerzett a new-yorki muzeum számára.

Végre itt él, a mocsarak iszapjában alámerülten minden vizek legfélelmesebb és legnagyobb szörnye, a rejtélyes és ismeretlen Carvanas.

Igy nevezik ezt az ismeretlen hullót a benszülöttek és vadászok, mely-

ről nem tudni, hogy az ősvilágból fennmaradt krokodil-e, vagy pedig az ősvilági alligátor teknőcznek, a chelydrának az ivadéka-e?

Alakja félig krokodil, félig teknősbéka. Óriási, dudoros csontpikkelyekkel rakott alligátor-forma pánczélos fark, favastagságu éles körmök és uszóhártyákkal ellátott lábak nyulnak ki a 16 láb hosszú és nyolcz láb széles, rovátkás csontteknő alól, melyből még vastag, hosszú nyakon óriási krokodil-forma fő tátong, iszonyu fogakkal berakott, nagyerejű állkapczákkal, melyekkel mindent megragad, összemorzsol, a mi csak eléje akad.

Mint a kis hangyales homoktölcsérkéje közepén, akkép leselkedik a Carvanas is a hig iszaphullámok alá rejtőzve préda után. Örökké tátott torokkal, lomha, körded mozgással uszkál köröskörűli pánczélos farkával minden élőt, minden mozgót torka elé seperve. Sugaras, merev szemével keresztül lát az iszap örök homályán, s a mit egyszer megragad, azt többé el nem ereszti, hanem lehuzza az iszap mélyébe.

Abban a kerületben, a hol egy-egy Carvanas tartózkodik, rajta kívül, más lakója nincs az iszapnak, mert a legóriásibb alligátort is összemorzsolja óriási erejével.

Egy ilyen küzdelemnek volt a tanuja egy texasi birtokos, ki vetélytársát agyonlőve, a meglinchelés elől a mocsarakba menekült.

„Egy indián volt vezetőm — beszélí — ki egy fahéj csónakon vitt át a vizeken s magán az iszapon egy kis zombékszigetre, melyet hullámzó tengerként vett körül a hig iszap. Itt a fák alatt egy kunyhócskát találtam a szükiségekkel. Eltávozása előtt az indián figyelmeztetett, hogy a kunyhótól el ne távozzam, mert maga a sziget talaja is olyan csalékony, hogy ott nyel el, a hol nem is gondolom.

Már a negyedik napot töltöttem a szigeten, midőn egy kora délután az egész talaj inogni, rázkódni kezdett s óriási ütések ingatták, rengették a talajt alattam . . . Rémülten másztam ki a kunyhóból . . . Körültem az iszap háborgó tengerként. pöffedező, bugyborékoló hullámokat vetett és sistergett, forrott, mintha valami fenekétől tetejéig kavarná . . .

Egyszerre a piszkos hullámok közül nagy hánykolódással egy óriási alligátor vetette fel magát és tompa bögés között, habbá, tajtékká korbácsolta pánczélos farkával a hullámokat — de valami ismeretlen erő villámgyorsan mindjárt alárántotta.

Ilyen óriási nagy alligátort még nem láttam. Lehetett vagy huszonöt-harmincz láb hosszú s nem is tudtam elképzelni, mi bánthatja ezt az óriási pánczélos hullót? Valahányszor felbukott, mindannyiszor újra alárántották s pánczélos farka és nagy feje hol itt, hol ott villant fel a mélyből. Mindenkép a szigetre akart menekülni s előlábaival nagy darabokat szagatott le a könnyen máló talajból.

Igy tartott ez jó ideig.

Nagy hánykolódással végre is sikerült magát felső testével szigetkémre vonszolni és kimondhatatlan erőlködéssel lassan-lassan előbbre kapaszkodott.

A rémület minden tagomat elzsibbasztotta és a kunyhóba menekülve, tehetetlenül bámultam kifelé . . .

Az alligátor kimondhatatlan dühvel csapkodta össze fogait, s merev szemei zöld lángban villódtak. Ordított, hogy a lég rázkódott bele s fullasztó, élmélyítőn erős pézsmaszagot terjesztett maga körül, a sziget pedig rengett, rázkódott, mintha tűzhányó készülne kitörni alóla . . .

Egyszerre egy másik szörny is a felszínre merült, a milyent még sohasem láttam, pedig Texas minden vadját-férgét ismertem . . . Először teknős-békaforma, gömbölyü háta merült fel, azután egy rettenetes pánczélos fark — majd akkora, mint az alligátor — csapta szét az iszapot maga körül és utána a rémületes fő tolta fel magát, akkora kiülő szemekkel, mint egy csésze alja.

Mereven forogtak a vörös lángolásu, küllösen osztott, sugaras szemek a pánczélos fejben, melynek állkapcsai az alligátort hátsó részénél fogva ragadták meg . . .

Hallottam a csontok ropogását, a mint egyetlenegy szétmorzsoló szorítással az egész hátulját összeroppantotta.

Az óriási test kigyóként csavargott, tekergett tajtékozó kinjában, azután dörgő bömbölés között rogyott vissza előlábaira — a másik perczen pedig hangos loccsanással mind a kettő alámerült az iszapba, mely még órák mulva is lomha, széles gyűrűket vetett, amint egy-egy véres buborék halk pattanással felszállt a mélyből.“

A másik szemtanu, az amerikai hadsereg egy tisztje, Timble Dávid őrnagy, ki egy véres dráma vérfagyaló jelenetei között bizonyosodott meg, hogy e szörny csakugyan létezik.

„Életveszély között tettek minden lépést — beszél az őrnagy — mert lovaik egészen meg voltak vadulva a nádas között hemzsegő alligátoroktól.

Egyszerre O'Connor hadnagy lova, megriadva egy elővágódó fekete kigyótól, félreugrott — és hanyatt-homlok az iszapba zuhant.

Ló és lovas kétségbeesetten vergődött és mielőtt segítségére siethettek volna, velőtrázó sikoltás között, valami ellenállhatatlan erő mind a kettőt a mélybe rántotta — s pár perc mulva csak véres buborékok szálltak fel a felszínre.

— A Carvanas! — mondá komolyan az indián vezető a tiszték felé fordulva, kik az iszonyattól mereven bámulták a sistergő, hullámzó iszap közepét, hová társuk alásülyedt.

Az őrnagy már hallott valamit e rejtélyes szörnyről, de nem hitte, hogy létezik és megesküdtött, hogy bajtársa halálát megboszulja és török vagy szakad, kifogja és megöli e falánk szörnyet, hármii legyen is . . .

Nemsokára kiértek a mocsárból és a legközelebb fekvő tanyára lovagoltak. A telepes készségesen kezükre járt, mert neki is több lova és marhája veszett el ismeretlen módon a mocsárban.

Egy kisebb talpat ácsoltattak össze faderekakból s ezen lett keresztül kötve, majd egy negyven lábnyi hosszú, hatalmas láncz, végén gyermekkar vastagságu aczélból kovácsolt kettős szakállu alligátor-horoggal, melyre csalaték gyanánt egy birkát kötöttek.

A horgot azután másnap reggel belevetették a tóba, a lánczot pedig többszörösen a parton álló vastag fa köré csavarták.

De csak látszólag — mert ördögi gyorsasággal tudja magát emberre és állatra vetni, hogy vérüket kiszivja. De, ha vért nem kap, megleégszik a fiatal fák nedvével is, melyet utolsó cseppig kisziv, úgy hogy a fák rendszeren elhalnak utána.

A vaia-nendi-nek Mal Steen az ismertetője, ki részt vett azokban az irtó háborukban melyeket az „Öt patak“ telep gyarmatosai folytattak a benszülöttek ellen. Egy elfogott benszülöttet megmentett az akasztófától, ez aztán hálából élvezte a tartomány ismeretlen erdőségei mélyén lakó törzséhez, a Nagarniokhoz, hol Steen kilencz hónapot töltött.

„Egy napon ipossum vadászatról tértünk haza és utunk évezredes vén czédrusok alatt vitt tova a rengeteg szivében, midőn egyszerre fájdalmas nyöszörgést és kinos vergődést hallottunk a közelben. Áttörve a bokrokon, az óriási czédrus tövében egy benszülöttet találtunk, ki vérében uszva, hörögve fetrengett és vetette magát ide-oda kinjában.

Két benszülött gyorsan odaugrott, s egyik a szerencsétlen kóczos haját megmarkolva, tartotta fejét, a másik pedig lándzsája hegyével végighasította azt a nagy, puffadt zöldesbarna tömeget, mely fél arczát és nyakát egészen beborította. A vágás után fekete vér bugyogott elő, és a barna tömeg vonagló, tekergő rángatózás között hullott a földre.

— Vaia-nendi! — mondták a benszülöttek a rángatózó véres tömegre mutatva.

A szerencsétlen arczán és nyakán hat mély lyuk tátongott, melyekből patakzott a vér és csak szaggatott, susogó hangon tudta elbeszélni, hogy a vén czédrusfa derekán opossum-nyomok után keresgélt, midőn a Vaia-nendi egyszerre rávetette magát, a nélkül, hogy észre vette volna, mert barnás-zöldes színe annyira egyezik a fák mohos derekával, hogy még a benszülöttek sas-szemei sem bírják észrevenni.

A szerencsétlen benszülött minden ápolás daczára, elvérzett, mert a sebek ketteje a nyaküteret furta át s ezekből magasra szökellve sugárzott ki a vér.

Széles növénylevelekbe takarva, magammal vittem a veszedelmes férget, hogy majd kunyhómban megvizsgálom, s utközben a benszülöttek elbeszélétek, hogy legtöbbször a vén fák nyugati oldalán — tehát azon az oldalon tartózkodik, hol a fán lakó állatok szoktak felkapaszkodni — s daczára formátlan, nehéz testének, oly erősen és feszesen ragad beljűk szivókáival, hogy le nem lehet még a legnagyobb erővel sem szakítani és addig el nem hagyja áldozatát, míg csak egy csepp vért, egy csepp életet érez benne.

Kunyhómba érve, pontosan megmértem. Hossza 69, szélessége 23, vastagsága pedig 14 és fél centiméter volt e vérszopó szörnynek.

Színe a világosság sugarai szerint majd vörösesbarnába játszó szürkészöld, majd földbarna, tehát csalódásig olyan, mint a mohos fakéreg és alakját egy óriási, vérrrel jóllakott nadályéhoz hasonlíthatom . . .

Testének felső része apró pikkelyekkel s ritkás vörösesbarna szőrrel volt borítva, hasa ellenben egészen sima, s undorítóan piszkos, sárga színű volt.

Ennek közepén voltak három sorban a négy krajczár nagyszágu köpölyök, s ezeken kívül hasán még számtalan kisebb szivó volt elszórva, melyek-

kel nemcsak a fák kérgére, hanem emberre, állatra leszakíthatlanul rátapaszthatja magát.

Ezeken kívül más szervet vagy tagot nem találtam. Végén, elején egyforma vastag volt. szem. fül és szájnak minden nyoma nélkül és testtömege szivós, rugalmas, s még dög állapotában is tapadós volt.“

Tudtommal Európa egyetlen muzeumában sincs meg a Vaia-nendi, melynek a Nagarnookok olyan kitünően találó nevet adtak. A tudósok Steen e leírására nem is hederítettek, kivéve az adelaidei növénykert tudós igazgatóját, ki alapos és kitűnő ismerője lévén Ausztrália csudás állat- és növényvilágának, folyóiratában hosszasan megemlékezett a Vaia-nendiről és e szavakkal zárta be ismertetését:

„Ime, megint egy csudás teremtménye a természetnek, mi még sok fejtorést fog okozni és valóságos Eris almája, mit a teremtés epocháiban oly szeszélyes ausztráliai természet a tudósoknak mintegy kihivásképen lábaik elé vet.“

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A legrettenetesebb méreg.

A legcsudálatosabb és legváltozatosabb levél- és faalakok váltakoznak a tropikus erdők végtelen labyrintusaiban, melyek ágai és galyai fonadékain a leveleknek száz- és száz árnyalatu zöldje közül, a legégőbb színezetű virágok, bársonyos gyümölcsök, tarka magvak csillognak, kandikálnak elő.

Hányszor csalatkozik a szem, a kéz, a tekintet! Mert, amit egy csillogó, szivárványszínű pillangónak vagy madárnak gondolt, az egy orchidea mesés-alaku virága, gyengén ingatva lecsüngő, hosszú szárán az illatterhes szellőtől. Amit pedig csillogó szárnyu rovaroknak nézett, szárnyas virágmagvak csoportjai s ama nagy sötétzöld levelű fa ingó, lengő, nagy sárga virágai egyszerre csak fülsiketítő zaj között rebbennek fel s változnak át az elbámult utazó szemei előtt kajdácsokká, amelyek a fa apró, vérpiros gyümölcsein nyalakodtak. De még az efféle száz és száz ily csalódás után sem tud hozzászokni a szem a valóhoz és nem is bírja megállani, hogy a levélzet sötétzöldje közül égő parázként elővillogó, bársonyfeketén s fehéren foltozott biborpiros virágfüzért le ne szakítsa, vagy azt a majdnem fekete faág köré csavarodó s a smaragdnek nevető, aranyos zöldjében tündöklő, levél nélküli kuszó növényt le ne fejtse! — De amint kezével hozzájuk ér, e tündöklő dolgok megelevenednek s a kezén érzett, túszuráshoz hasonló fájdalom ébreszti a valóra s borzadva látja, hogy az az égő piros virágfüzér egy Korall-kigyó s az az aranyos zöld kuszó növényinda pedig egy Mica volt, s mind a kettő a legjobban rettegett és legmergesebb kigyók közül való. Névtelen borzadály s irtózat lepi meg — itt a végtelen rengeteg távol magányában minden segítség és ellenszer nélkül. A sebet nem szivhatja ki, mert ajkai fel vannak repedezve a láztól, hőségtől s még az indusoknál látott kigyógyökér után keresgél, érezni kezdi a rettenetes méreg hatását, mely minden tagját elzsibbasztja, s majd egy le nem írható, iszonyu fájdalom hasogatja végig csontjának minden velejét, összeroskad és megtörő szemeire a halál árnya borul . . .

Az afrikai homokpuszták túskebokrainak árnyában szintén a halál leskelődik egy-egy Aspis-, vagy Cleopatra-kigyónak a képében.

A legelésző gazella-csapat éles szemei szintén csak akkor fedezik fel, mikor már közel a bokor mellett nyilsebesen elrohannak. Ágaskodva szökiik félre a vezető hím, hogy a halálos marás elől meneküljön . . . Nyilgyorsan

rohan el mellette a többi, de egyet rendesen eltalálnak a villámsebessen hozzávágó hulló méregfogai — és pár pillanat múlva a szélgyors, nemes állatka végsőt vonaglik a sivó homokon és a keselyük, hyénák prédája lesz.

Hány és hány vadász, gyógynövény- és vanilla-gyűjtő néger, prémgyűjtő és favágó esik évente így áldozatul, a nélkül, hogy valaki csak tudna is róluk! Eltűnnek nyomtalanul a végtelen erdők napsugár nem járta sűrű szövevényeiben — és nem tud róluk senki; hisz csak magában Britt-Indiában évenként 14—26 ezer ember esik áldozatul a mérges kigyók marásának a mindennapi élet fázisaiban. Átlagosan csak ennyi jut a hatóságoknak tudomására, holott a járatlanabb belső tartományokban szintén tömérdek ember pusztul el, mert az összes világrészek valamennyiében temérdek a mérges kigyók száma ugy fajok, mint egyedekben, kivéve Európát, mely csupán három fajjal bir, hazánkkal egyetemben.

A kigyó-méreg egyike a legrettenetesebb hatású mérgeknek, amelyeket a természet csak alkotott s rettenetességét még növeli az, hogy majd minden embernél másképen hat hosszabb, rövidebb idő múlva, a szerint, minő az egyén véralkata, az időjárás, a kigyó életkora s a seb nagysága és a harapás helye.

Leggyorsabban hat, ha a vérrel keveredik, tehát a harapás utján, mert a mérges kigyók, veszélyes fegyvereik teljes tudatában, meglepetve, vagy megtámadtatva, villámgyorsan marnak, a nélkül, hogy gyűrűzés, vagy szorítás által próbálnák előbb ellenségüket, legyen az kicsiny vagy nagy, meggyőzni; sőt annyira ismerik mérgük rettentő hatását, hogy csak a legfelcsigáztottabb, ugyszólván magánkívüli dühükben marnak ismételve; megérintve, rájuk taposva, megelégszenek egyszeri marással s aztán vagy menekülnek, vagy rétéssé kunkorodva, várják az újabb támadást.

A mérges kigyók állkapcsa — összehasonlítva a méregtelenekével, valószínűségi kis gépezet, mely csudaszerű pontossággal működik s engedelmeskedik a kigyó akaratának. Ugyanis valamennyi mérges kigyó felső állkapcsa szerfelett rövid és rendkívül mozgékony. Ezen felső állkapocs elejére van beékelve, a többi fogaknál feltűnően nagyobb két, tűhegyes méregfog, melyek belül üresek s tövük belenyilik azon csatornácskába, melyek viszont a páfránylevél alakuan elágazó méregmirigyekkel vannak összeköttetésben. E méregfogak a legtöbb fajnál mozgékonyak s normális állapotban a felső állkapocs két kis mélyedésében majdnem fekszenek, de ingereltetve, az állkapocs egyetlen nyomásával kiegyenesülnek s a harapás pillanatában pedig a mirigyekben levő méreg a csatornába, innen a fogakba s ezeknek üregein pedig mintegy a sebbe lesz lövellve az állkapocs és az e célra szolgáló izmok nyomása folytán.

Ez röviden a méregfogak gépezete, melyek hazai viperáinknál nem hosszabbak $1\frac{1}{2}$ —2 vonalnál, de a nagyobbfajú tropikus kigyóknál, minők a lándzsakigyók, csörgőkigyók, jó hüvelyk hosszúak s annyira hegyesek, hogy vajként hatolnak át az izmokon s a lágy bőrneműeken, de egyuttal annyira kemények és merevek is, hogy kemény tárgyhoz érve, a kigyónak egy-egy hevesebb vágása folytán, üvegeként pattannak s törnek el.

Maga a méreg összes mennyisége a legnagyobb kigyóknál is — minők

a 6—8 láb hosszú, karnál vastagabb lándzsa kigyók (*Trigonocephalus lanceolatus*), szemüveges kigyók — alig 6—8 cseppnyi, a kisebb kigyóknál alig 1—3 cseppnyi és az áldozat sebeibe a hajszál vékony s finom fogcsatornákon át alig jut egy cseppnek fele, harminczad-, sőt ötvened része, azaz alig egyszerű kétszer annyi, mennyit egy finom angol tű hegyével fel lehetne mártani, mégis e parányi mennyiség oly irtózatossá hatással bír, hogy felbomlasztja, megalkalmaztja egy ember vagy állat vérére és a legszörnyűbb kinok és tünetek között a halált idézi elő.

A legtöbb kigyóméreg nyálkás, tojásfehérjeszerű, átlátszó, gyengén sárgás, vagy zöldes színű, nyúlós folyadék, mely vízbe cseppentve, annak fenekére ül s összerázva, ezt megzavarja, ellenben alkohollal hevítve, legtöbb részük vegyül s egy sárga vagy zöldes festanyag feléből, azután egy ismeretlen alkatrészből áll, melynek savas tartalmát a lakmuszpapír megváltozása elárulja.

Ennyit tudtak mindössze a tudás oly magas fokán álló chemia hírneves matadorjai kideríteni, kik azzal dicsekesznek, hogy a vegytan előtt rejtély ma már nincsen!

Kell-e nagyobb rejtély a kigyóméregnél, melyet, midőn a kémcsőben összekéverték, a Kalium hydrofid oldatával, ez minden gyilkoló hatását elvesztette; de midőn közvetlen rögtön a marás után a sebben keverték össze vele, a méreg éppen csak oly rettenetesen ölt, mint egyébkor! És ezt a rejtélyességet fokozza még a hatás különfélesége. Rég meg van döntve az a tévhit, hogy a kigyóméreg csak a vérre ártalmas! Bevéve szintén a leghévesebb mérgezési tüneteket mutatja, noha a vérbe jutva, sokkal gyorsabban hat és ezen hatását még évek múlva is megtartja egész rettenetességében, mert kiszáritva és újra feloldva, egy ebbe mártott tű és a vele bekent törrel vagy késsel még évek után is egy akkora karcz, minőt a rózsza tövise okoz, a legerősebb embernél is előidézi a halált.

Borgia Caesarnak híres oroszánfejű gyűrűje, s ritkasági szekrényének kulcsa csakis kigyóméreggel — és semmi mással nem — lehetett impregnálva.

Ugyanis a nem szeretem-, vagy reá nézve alkalmatlan embereknek „barátságos kényszerítések” osztogatott, miközben a tátottszájú oroszán főt ábrázoló gyűrűnek finom, hegyes fogacskái „véletlenül” megsértették az illető kezét. Vagy ebédre lett meghíva az illető, miközben meg kellett csodálnia a remekműű ritkasági szekrény kincseit s a háziur előzékenyen felszólította, hogy nyissa ki a szekrényt, s nézze meg közelebbről a kívánt darabot. Csakhogy a szekrénynek is mesterien dolgozott, de csudálatos alakú kulcsán „a lakatos hanyagságából” egy éles szilánkocská állt ki, mely szintén felkarcolta az illető tenyerét. Mind a két karcz oly kicsi, oly jelentéktelen volt, hogy az illetők ügyet se vetettek reá, mégis oly biztosan, s váratlanul ölték meg az illetőket, mint egy tőrdőfés a szív, vagy egy golyó az agy közepébe; s a halált megelőző tünetek csakis kigyóméregre vallottak egyedül, mert csupán ezek okoznak tüneteikben olyannyira eltérő, de alapjukban mégis hasonló halálos végű szimptomákat.

A Curara, az upa-upas, és a botokudok megmérgezett hüvelykujj kör-

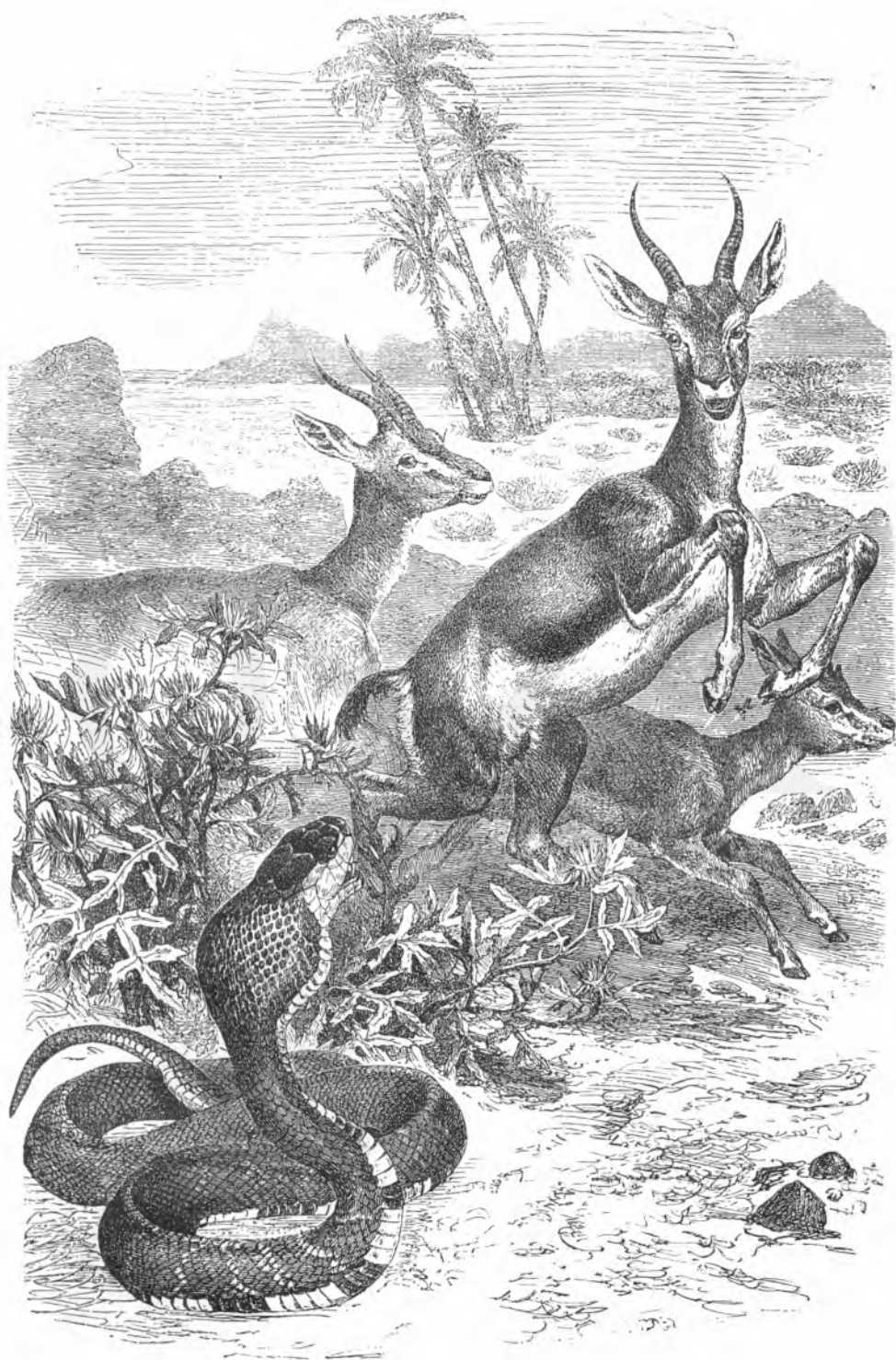
mén vágy a néger törzsek és ajetászok nyilhegyein levő többé halálos növényi mérgek egyforma tünetek közt ölnek meg mindenkit s e mérgek hatását semmiféle körülmény sem befolyásolja. Nem így a kigyómérgeket! Ezeknek hatékonyságát fokozzák a rekkenő meleg, felhevült állapot, izgékony, heves véralkat, a kigyók vénsége; lassabban lépnek fel és kisebb mérvben, hűvös időben, a mérsékelt égővek alatt, valamint a csendes, flegmatikus véralkatu embereknél és ha a kigyó fiatal, vagy előzőleg mérgének nagy részét marás által már kiürítette s végre, ha a seb távol van a nagyobb véredényektől.

Ezen körülmények azonban csakis a fellépés hevéssége és gyorsaságára lehetnek befolyással, de nem a tüneteknek más és másféle alaku fellépésére. Ezt szerintem egyedül csak az egyes fajoknak némileg más és más összetételű mérgei okozhatják, annál is inkább, mert ama, a vegytan által ki nem deríthető és felbonthatlan alkatrész az egyes fajoknál majd nagyobb-, majd kisebb savi kémhatásokat mutatott, mi tehát más összetételt s logice más hatást is tételez fel!

Néha a marás után azonnal az egész testet egy rettenetes, nagyságában semmihez sem hasonlítható fájdalom cikkázza át s a villámszikra gyorsaságával és folyton erősbülve nyargal, ráng keresztül-kasul az egész testen: a látás szur, a hallásnál pedig, mintha forró, olvasztott ólom zuhogna a fülekbe s minden lélekzetvétel egy-egy ezerszeres dőfés a tüdőbe, szívbe, oldalakba s a test minden részeibe s az áldozat örvongve, ordítózva fetreng, veri magát földhöz s tajtézkik kinjaiban; néha pedig a marás után csak oly csekély fájdalmat érezni, mintha csupán egy tövis karcolta volna meg gyengén az embert és ha a kigyó észrevétlenül elosonhat, a fájdalom jóformán fel sem tűnik. De rövid idő múlva a mérge romboló ereje működni kezd és folyton fokozódó erőtlenség, lankadság kezd beállni; a tagok nehezek, ólomsúlyúak lesznek s a test ereje rohamosan fogy; az illető nem tud lábain megállni — összerogyik — s karjait, fejét sem bírva emelni, egy tehetetlen, mozdulatlan tömeg lesz; már e folyton fokozódó lankadság is csalhatatlan jele a vér kezdődő felbomlásának és megalvásának s ezt több esetben heves, alélkozó hányás, vagy kinos hasmenés követi; egyes kigyófajok marása pedig még e tünetek mellé heves vérhányást idéz elő, vagy a vér rohamosan s feltartóztatlanul megindul az orr, száj, fülek és szemeken át, sőt a vérkigyó mérge magán a test számtalan pórusán át hajtja ki a vért az utolsó cseppig s a test valóságos vérfürdőben uszlik.

Ezen erőtlenedéssel továbbá leküzdhetetlen álmoság jár együtt s az agy- és érzékeknek minden munkája megszűnik: elvész az emlékezet, beszélni tudás s tökéletes siketség, vakság áll be s mennél inkább gyengül a test, a szerint szűnik a fájdalom is, úgy, hogy a halált tökéletes érzéketlenség és öntudatlanság előzi meg.

A vér gyors megalvásánál és felbomlásánál jóformán csak a harapás helye dagad meg egy kevésbé; de, ha a felbomlás lassu, úgy nemcsak az illető testrész dagad fel alaktalan, monstruozus tömeggé, hanem az egész test is annyira felpuffad, hogy nem emberhez, de valami undorító szörnyhöz hasonlít s csak a régi idők bélpoklosait lehet hozzájuk hasonlítani, a kiken szintén nem volt már emberi kép semmi! Noha a legtöbb esetben a test még él, mégis az

Az aspiskigyó.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

egészen hullaszerű kinézés mellett — a test hőmérsékét egészen elveszti. Mint-ha csak egy darab olvadó jeget tapintana a kéz, mi természetes jele a megzavart vérkeringésnek, miután maga a mérgezés nem egyéb, mint a vérnek megalvása s genyes felbomlása.

Noha ugyis megrázó a halál képe, ha az áldozat, semmit sem érezve, az öntudatlanság lethargiájából — csendesen elaludva — szenderedik át a halálba, de mennyivel megrázóbb, hajmeresztőbb akkor, mikor teljes tudatával bírva az elkerülhetlen halálnak, perczekig, sőt fél, egész, néha két-három óráig is fetreng leirhatatlan kinok között. És itt megint egyik nagy rejtélyével állunk szemközt a kigyómérgeknek! Mert míg az egyik megmart ugyszólván erejének fokozatos hanyatlásával csendesen elalszik, minden kin, fájdalom nélkül, addig a másik teljes eszméleténél van s rettenetes, merevítő, csontjait szinte megropogtató görcsök dobálják, csavarják ide-oda; a rettenetes fájdalmak majd iszonyu kinkaczejra, majd nem emberi hörgésbe vesző ordításokra fakasztják, az ágy vagy a föld szinte döng azok alatt az ütemes lökődések s rázkódások alatt, amelyekben a test szünet nélkül vonaglik s e mellett minden idege, minden érzéke annyira tul van feszülve s annyira érzékeny, hogy a legkisebb fény a szemekben örületes, cikázó fájdalmakat, a legkisebb hang, beszéd, recscsenés pedig az agy- és fülekben oly iszonyu kinokat idéz elő, mintha robbanó golyók pattognának szét és találkoznának egymással agyában. És e tünetek ereje fokozódik folyton a halál közeledtével, anélkül, hogy szünné s ekkép gyakran megtörténik, hogy a leirhatatlan kinok megtébolyítják az illető szerencsétlent és saját fogaival tépi karjairól le a húst, s zuzza szét fejét a fatörzseken, vagy egyéb módon töri össze magát.

„Egy fiatal néger nőt láttam, beszéli Ewerest ezredes, akit egy Lachesis-kigyó mart meg, (Buschmeister, Lachesis muta) s engem, bár százanként láttam elhullni az embereket, mégis egész csontjaim velejéig megráztak kinjai, annyira, hogy majd megőrültem, mert iszonyu kinjaiban, vergődő görcseiben, a tébolyító fájdalmaktól megőrülve. énekelni kezdett. De milyen hangokon! Soha ilyen hangot emberi lénytől nem hallottam, azt hittem, meg kell örülnöm rémletes csengésétől e hangnak, amelynek minden egyes rezgése s tulvilági dallama testem legkisebb idegszálát is megrázta, kinpadra feszítette.“

A halál után már 1—2 óra mulva a megmart teste a szó szoros értelmében rothadásba, feloszlásba megy át, akár egy négy-hat napos hulla; e mellett a bőr majd kék, majd lila-fekete, vagy visszataszítón rémes fekete-sárgán foltozva lesz. Milyen leirhatatlan felbomlasztó hatásu méreg tehát az, melynek egy kis paránya is a testet ily rövid idő alatt így felbomlasztja és megsemmisíti! — Nincs egy sem az eddig ismert növényi és ásványi mérgek között, mely ily hamar felbomlasztaná a szervezetet.

Legjobb fogalmat nyújt a parányi mennyiségről s ennek mégis oly irtóztató hatásáról a következő eset:

Egy bartika-grovei (Dél-Amerika) meztiznek kilencz éves fiát, mig atyja az erdőszélen dolgozott, állán megmarta egy Buschmeister. A fiu sikoltására az atya odaszaladt, de már fiát eszméletlen állapotban találta a bokrok között. Csak hosszas és szorgos keresés után, daczára a kigyó nagyságának és hatal-

mas méregfogainak, lelte meg fia állán az alig 4—5 milliméternyi, inkább csekélyke karcznak, mint marásnak látszó sebet. Az atya e sebet kiszopta, de dacára ennek, a fiu 10 percz mulva a legiszonyubb görcsök és rángások között karjaiban halt meg. Szegény atya még ki sem sirta, tombolhatta fájdalmát, midőn ő is, erős szédülést s álkapcsáiban olyan feszítő, merev görcsöt kezdett érezni, mely állkapcsait majd összezuzta, majd erős, cikázó fájdalom kezdett nyargalni feje és testének felső részeiben. E fájdalom oly erős volt, hogy fiának hulláját, — melyet haza akart vinni — ott hagyta, maga pedig fájdalmaiban sikoltozva vánszorgott hazafelé. A mint a telepre ért, összefutott az egész lakosság, mert a meztizen nem volt már emberi forma! Feje, karjai, vállalai, szóval egész teste idomtalan nagyra dagadtak, puffedtek; nem látott, nem hallott s nem birt görcsösen összeszorult ajkai közül egy hangot kiejteni, hanem csak lerogyott, mert felpuffadt testét, mely egészen sötét viola-sárgába játszott, tovább vonszolni nem bírta. E szerencsétlen, kinek egy odvas, törött fog volt szájában s ezen keresztül juthatott a méregből egy parány vérebe — kilencz napi rettenetes kinlódás után halt csak meg, mint Schomburgk állítja, ki látta, ugyszólván még élve feloszlásnak indult már az utolsó napokban.

Méltán megállhat tehát az ész e kérdésnél: hogy és miként lakozhatik ilyen parányi mennyiségben oly rettenetes romboló erő?

A hány féle az emberi természet, a milyen fajú a kigyó, a szerint a halál is korábban vagy később áll be a marás után: sőt még az ugyanegy fajú kigyók marása között is óriási a különbség. Ez az, a mi szintén oly félelmissé, oly kikutathatlanná teszi a kigyóméreg minémüségét, mert egyik egyénnél pár percz alatt öl, másiknál a fent leirt iszonyatos halálküzdelmek eltartanak 3—4, sőt hat óráig is, a nélkül, hogy létezne gyógyszer, a mivel csillapítani lehetne az áldozat kinjait.

De legfelfoghatatlanabb és megdöbentőbb e méreg visszaható ereje, annál is inkább, hogy oly parányi mennyiség mellett is oly állandóan és mégis oly rombolólag tudja áthatni még azoknak is az egész szervezetét, akik a marás után napokig, hetekig, vagy egyáltalán életben maradnak.

Honi kigyóink mérgének a legtöbb esetben, czélszerű orvosi kezelés mellett, utó- és visszahatása, kivéve a homoki viperát, alig van, ellenben a tropikus kigyóknál borzasztó utóhatásai szoktak lenni a szervezetbe jutott méregnek az egész életen keresztül.

Igy Borgia Caezárt, kihez ellenfelei máskép nem férhettek, egy Carneval-féle ünnepély alkalmával érte utól a Nemezis. Ugyanis ismerve a szép nők iránti féktelen szenvedélyét, egy gyönyörű hölgyet juttattak látkörébe, akinek oly hevesen kezdte a szépet tenni, hogy ez, midőn egy kissé merészebben ölelte meg, hajából kirántott tüjével karjába szurt.

Hanem hát Borgia Caezár nem hiába járta ki Abu Asbäh, a világ legrefináltabb méregkeverőjének iskoláját, mert karjának a jelentéktelen szurásból eredő heves fájdalmai s egyéb jelekből elég korán megtudta, hogy megmérgezték. A gyors segély és a mérgek s ellenmérgekbeni nagy tudománya dacára, mégis csak annyit tudott segíteni, hogy életét megmenthette ugyan, de tiz hosszú éven át mozdulatlanul s heves fájdalmaktól gyötörve nyomta az

ágyat, s évenként, a mérgezés napján oly pokolbeli kinok gyötörték, hogy örvöngött, tajtékzott fájdalmaiban. E tíz év alatt ötször hámlott le a bőre, valósággal megvedlett, mint a kigyók, teste pedig egész életén át oly foltos és csikos maradt, mint a párduczé, s a délczeg, csábító lovagból az életet egy tolószékben átvánszorgó, reszketeg aggastyán lett.

Szintén ilyen érdekes Jäger Márta Erzsébet esete, kit egy fiatal homoki vipera mart meg a walthershauseeni homokfenyéren, midőn mezitláb ott füvet gyűjtött. A marás után alig negyedóra múlva a kilencz éves leányka lábai, dereka egész a szivig rohamosan dagadni kezdtek s fekete-kék foltok támadtak rajta; ereje rohamosan fogyott s végre eszméletlenül összeroskadt. Anyja ölbekapva, rohant vele hazafelé, hol rögtön orvosi kezelés alá vették. A leányka életben maradt, de két évig nyomta az ágyat, iszonyu kinok közt, melyek egész testét villámütésekként sebes egymásután czikáztak át folyton. E két év elmúltával a baj a fejre adta magát, ez megdagadt s a daganat lohadtával a leányka egyszerre megvakult. E vakság három évig tartott; akkor egyszerre újra látni kezdett, de mellében és hátában érzett iszonyu fájdalmakat. 19 éves korában, megmart lába megmeredt és egészen érzéketlen és tehetetlen lett, mint a gutaütötté egész életén keresztül. Hetvennyolcz évet élt, de minden 3—4 évben a vakság újra — hosszabb-rövidebb időre — előjött s néha évenként 3—4 hónapig hullamozdulatlanul hevert ágyában, szóval a fent leirt iszonyu, gyötrő tünetek egész életén keresztül ismétlődtek s egész élete a szenvedések szakadatlan láncolata volt.

Több ily esetet lehetne még felsorolni e rettenetes méregről, melyek mindegyike csak e méreg rejtélyét növeli.

Igazán megáll az ész, megszűnik a tudomány, ha ama kérdést tesszük fel, hogy létezhet ily parányiségben oly rettenetes ható- és bomlasztó erő s miért alkotta a természet e rettenetes, daemoni ölü anyagot!?

Szárnyas arisztokrácia.

Meghívlak, szíves olvasó, tégy velem egy rövidke sétát madárszobámban. Ebben a szobában a madárvilág előkelősége, a madár-társadalom eliteje, a legkifogástalanabb szárnyas arisztokrácia, a büszke papagáj szocziétás tanyázik! Találsz itt kisebbet, nagyobbat, mert a társaságot nagyon szeretik, de csak a maguk társaságát, más madarak csoportjába nem vegyülnek, nem is ereszkednek le hozzájuk, hanem, mint a „legfelső tizezer“, büszke elszigeteltségben és kizárólagosságban élnek „maguk között.“

Az összes világrészek mindegyikében, kivéve Európát, el vannak terjedve és eddig mintegy 450 faja ismeretes e „tollas majmok“ és „fél- emberek“-nek, mint méltán nevezik őket a természetbuvárok, fürgeségük és kitűnő utánzó tehetségeik s magas fokon álló szellemi képességeik miatt.

Bár a papagáj-fajok mindegyike magas intelligenciával bír, mégis csak egyes fajok fejtik ki összességben ezen tulajdonságukat. Nagy száma a fajoknak kalitjainkban vad, jármás, rikácsoló marad, egyesek megszelidülnek, de nem beszélnek, sem nem vonzódnak annyira ápolóikhoz, szóval, mindig csak pompás tarkatollazatú madarak és semmi egyebek, mert ahány papagáj van, az, akárcsak az emberek, annyiféle tehetség-, természet- és szellemmel van megáldva s így annyiféleképp nyilatkozik képességük is, a mint ez az alábbi tényekből ki fog tűnni.

Igy ez az egészen sötét- és világosszürke skárlát-pirosfarku, galambnagy papagáj, a Jacko vagy szürke-kajdács (*Psittacus erythacus*) Nyugat-Afrikából, egyike a legnemesebb és legtanulékonyabb fajoknak. Csudás dolgokat lehet ezek, majdnem az embert elérő észtehetségéről hallani — és szinte hihetetlennek látszanának e történetek, ha nem olyan ornithologiai tekintélyek, minők: Humboldt, Finsch, Reichenow, Scheitlin, Bodinus, Brehm és mások erősítenék meg.

Brehm Alfréd többek közt a következőket beszéli: Egy udvarhölgynek, kinek termeit az előkelő világ látogatta, szintén volt egy ilyen nagytehetségű Jackoja, „ki“ a vendégek mindegyikét ismerte és nevén szólította. Mindenki-vel barátságos lábon állt, csak egy testes őrnagy irányában viselte magát hidegen, — mert míg másnak barátságosan köszönt és felelt, addig az őrnagynak minden hizelgéseit és kedveskedéseire, csak sértő kacagással válaszolt. Legkedvencebb falatjait sem fogadta el az ő kezéből, sőt, ha nagyon unszolta,

gorombán rárivalkodott, hogy kalitkájától takarodjék. Egy izben az őrnagy egy tréfára akarta tanítani, t. i. botját a kalitba bedugva, azt akarta, hogy „Papchen“, így hívták a madarat, ráugorjék. „Menj a botra, Papchen, menj a botra“, unszoló szünet nélkül az őrnagy, de Papchen nem mozdult, csak me-reven nézett reá, azután egyszerre felkaczagott s az egész társaság bámulatára emberileg tisztán kiáltá: „Menj a botra, őrnagy, menj a botra!“

Ugyanilyen csudás tanulékonyssággal bírt Van Mynnighuysen amsterdami nagykereskedőé. Ez Cicero beszédeiből 50 sort tudott szépen hangsúlyozva elmondani. Este gazdája ágyának a peremén hált, de lefekvés előtt a hálósapkát és a papucsokat urához vitte s ha ezek nem voltak a szokott helyen, lármát csapott, a szolgát hívta s kérte a papucsokat és hálósapkát. De legtöbb hasznát vette a nagykereskedő „Alfréd“-nek — ez volt a neve — a boltban. Rendesen a kasszafióknál üldögélt egész nap s ha vevő jött és a boltban nem volt senki, úgy hangosan hívta urát, vagy a segídet mindaddig, míg nem jöttek. Ötféle pénzt is ismert és ötvenig tudott számolni s bárhol kezdtek vagy elhagyták, ő tovább folytatta.

De a családhozi hűség, szeretet és az emlékezés legmeghatóbb példáját egy neu-ruppini német család „Papácska“ nevezetű Jackoja mutatja. E család legidősebb fia egy távoli egyetemen tanult már három éve, anélkül, hogy otthon lett volna egyszer is. Végre hazajövetelét jelentette s a család örömeiben egész nap csak Vilmos megérkezéséről beszélt s minthogy csak éjfélben volt érkezendő, elhatározták, hogy ébren maradnak. „Papácska“ Vilmoshoz nagyon ragaszkodott s már oly rég volt a családnál, hogy a gyermekeket születni s felnőni látta. Az éj beálltával kalitját, szokás szerint, letakarták, hogy a gyertyavilág ne háborgassa alvásában. Hajnalban csakugyan megérkezett a várvavárt és a mint a szobába lépett, mindenki bámultára a papagáj is a legnagyobb örömmel felkiáltott: Vilmos, Vilmos, megjöttél, isten hozott!

Nordeck Thyra bárónő urhölgy kedvencz „Papchen“ nevezetűje pedig azt a csunya szokást vette fel, hogy tollait mind kitépdeste s így kopaszon nagyon rutul nézett ki. E miatt langyos borfürdőket javasoltak, de e fürdőtől azonban mód nélkül iszonyodott, úgy hogy mikor fürdetni a másik szobába vitték, keserves, sirón könyörgő hangon kezdett esdekelni: „Ah, ne fűröszszétek meg Papchent, ah, ne fűröszszétek meg szegény Papchent.“ Mikor azt kérdezték tőle: „Papchen, hogyan is szokta Lottika mondani?“ — akkor Papchen ugyanazon kényesztető kedveskedően hizelgő hangon, amint Lottika (a báróné huga) szokta mondogatni, elkezdé a legcsalódásig hasonlóbb hangon: „Oh én kedves, aranyos, gyönyörű szép Papchenem, jer, adj egy csókocskát.“ E mellett opera-részleteket fütüült flótahangon; majd pedig szöveggel és áriával énekelte: „Ich dank dir, durch deine Sohn“ czimű dalt és e franczia dalocskát:

„Perroquet mignon
Dis moi sans façon
Qua-t-on fait dans ma maison
Pendant mon absence?“

majd pedig: „Ohne Lieb, ohne Wein, können wir doch leben“ s még több más dalocskát. De néha tréfákat is csinált; mikor mondták neki, hogy énekeljen elkezdte: „Ein Kuss sans façon“, vagy: „Ohne Lieb, ohne maison, können wir doch leben“ s ekkor aztán, hogy így összekeverte a szavakat, harsány kaczajra fakadt. Ha szomjas volt, kiabálta: „Papchen klukklukot akar.“

Ugyancsak egy délután arról beszélgettek, hogy hol marad Roth nevezetű rokonuk, mert már régen nem látták. Papchen néhány percz mulva egyszerre csak elkiáltja magát: „Itt jön Roth!“ És csakugyan jött is; Papchen már messziről felismerte az ablakban álló kaliczkájából.“

Hazánk koszorus költőjének, Jókai Mórnak, volt egy szürke papagája, amely reggelenként, midőn a cseléd a ruhákért bejött, halk hangon, hogy ura fel ne ébredjen, mondá: „Psz, lassan, a Móricz még alszik!“ ugyanis e szavakkal intette reggelenként a gyengédlelkű feleség a bejövő cselédet s az okos madár ezt felfogta, ő is tudatosan figyelmeztette a cselédet.

Péchy Imre, az államnyomda érdemdus igazgatójának Jackója pedig Budán széltében, hosszában ismert nagy esze- és tehetségéről. Péchy ur, ha vendég s ismerős megy hozzá, bemutatja a Jackonak is: „Nézd, Jacko, ez Pataky ur“ vagy: „a doktor bácsi.“ És a Jacko, ha az illető 3 hét mulva megy is, felismeri és nevéen szólítja. Sokakkal rokonszenvez, sokakkal nem s e szerint is köszönti őket. A férfiakat így: „Jó napot kívánok, alázatos szolgája.“ A nőket: „Jó napot kívánok, alázatos szolgája, kezeit csókolom.“ De akikkel nem rokonszenvez, azoknál köszönése ekkép hangzik: „Jó napot kívánok alázatos szolgája, te fajankó.“ Különbséget tud tenni a fiatal és öreg nők között. Az előbbieket szereti, hizeleg nekik, míg az öregeket így szólítja: „Te vén lotyó.“ A szakácsnét nagyon szereti s mikor ebédelnek s a szakácsné hozza az ételt, állványának egészen csucására kuszik fel s úgy kandikál a tálakba s megkérdi: Kati, mi ez? Ha a Kati valami kedve szerinti ételt mond, akkor gyorsan lekuszik s örvendve várja, míg kap.

Köteteket lehetne írni e nagyszerű tollas faj szellemi életéről, de én csak e nevezetesebb eseteket sorolám fel, miket látva, nem tudja az ember, min csodálkozzék inkább, azon-e, hogy oly emberileg tisztán ki tudják a szavakat mondani, vagy hogy a leglágabb zene, énekhangot csalódásig hűn tudják utánozni, vagy azon, hogy szellemük és öntudatuk ily magasra fejleszhető? E mellett azon családhoz, amelyben élnek, szinte családtagként ragaszkodnak. Mert nem egyszer történt meg az, hogy egy-egy Jacko, vagy másfajú nagyeszű kajdács, amely évek hosszú során van egy családnál; s erősen ragaszkodik urához vagy asszonyához, ennek halálát, bár e nagyobb kajdácsfajok, jó gondozás mellett, 40—60 évig is, sőt egyesek 80—100 évig élnek — nem birta tulélni, hanem rövid időre rá folyton szomorkodva, bánkódva, s az ételt meg se érintve, elpusztult. Csak Kleinmayrn hirhedt Jackóját hozom el például, e csudamadarat, amely, mint Lenz mondja: több volt egy fél embernél, s melyet Oken „Isis“ cz. folyóiratában 1835-ben gróf Gourly de Droiteaumont irt le és akkoriban lábba hozta csudás tehetségével a tudós világot. E Jacko, mikor ura, kihez nagyon ragaszkodott, meghalt. szintén beteg lett. Nem evett, nem ivott, hanem keserves sirás, nyögés közt

hívta urát. Az örökösök úgy ápolták, mint egy kis gyermeket. Egy piczi ágyacskában feküdt, betakarva, hogy izzadjon és ha egy ismerős hozzájött, szomorú hangon nyögdecsele: „A Paperl beteg, szegény Paperl nagyon beteg“ s egy hét múlva „meghalt.“ „E madár megérdemelte, hogy azt mondják róla „ki“ és azt, hogy: „meghalt“, mert egy közönséges embert megszegyenyített volna, annyi társalgási mondatot tudott“ — végzi a természettudós gróf Gourcy ismertetését.

Természetesen nem minden Jacko tehetségét lehet ennyire fejleszteni, mert e nemes fajban is a legtöbb csak középszerű tehetség. De átlag e fajból mindegyik megtanul jól, tisztán beszélni — a szerint, a minő a tehetsége, mert valahány kajdác csak van, az mind különböző tehetség, karakter s vérmérséklettel bír s a szerint kell őket aztán nevelni és tanítani. És ez minden nagyobb papagáj-fajra áll. Egyik vig, fürge, pajkos; a másik komoly, nyugodt; egyik szerfelett érzékeny és gyengéd még egy kemény szó iránt is, a másik nem; vannak hizelgő, gyengéd, ragaszkodó, vannak rideg, nem hizelgő természetek, szóval lélekkel és szellemmel bírnak és e lelket s szellemet ki lehet művelni. Gyengéd hizelgő szavakkal, lassu mozdulatokkal szoktatjuk magunkhoz; rendes meghatározott időben adjunk neki enni, ugyanigy naponta egy ugyanaz órában tanítsuk. A tanításra legalkalmasabb a reggeli 9 és 11 óra közti, vagy a délutáni 6—8 közötti idő. A tanítás lehetőleg egyszerű és könnyű. Ugyanis a szerint, ahogy mindenkinek ideje és türelme engedi, naponta $\frac{1}{2}$ —1 óráig vagy tovább ad nekik formális leczkét. Először a lehető rövid és vastaghangu szavakat válogassuk és ezt ismétljük előtte hangos, értelmes hangsúlyozással és kiejtéssel. Míg a leczke tart, a madár addig kalitjában legyen, melyből az étket kivéve, a kalitot könnyű, kissé átetsző sötétes lepellel egészen beborítjuk, hogy a madár figyelme egészen a hallott hangokra koncentráldjék és semmi idegen tárgy látása el ne vonhassa. Az esti órákban, bárha le is van fedve, mégis erős világu lámpát kell gyújtani a tanításnál. A leczke végével lefedjük s étkét újra beadva, megkináljuk kedvencz falatjával, hogy ez által is szorgalomra ösztönözzük. Ezen kedvencz étkekből azonban máskor ne adjunk neki, csakis a tanítás végével s akkor se sokat; ez által mindig várni fogja és nem telik el vele. Míg egy szavat egészen tisztán meg nem tanul, addig másakra nem tanítandó, nehogy összezavarja s reászokjék a hibás, érthetetlen kiejtésre. Ha már egykét egytagu szavat tud, akkor egy hosszabb, több tagu szóra tanítsuk; ezekből is megtanulva néhányat, akkor egyszerre két szóra, majd háromra s így fokozatosan azután 4—6 szóból álló mondatokra is lehet tanítani. Mert csak az első szó tanulása megy legnehezebben és tart legtovább. Minden újabb szóval élesedik értelme, gyorsul felfogása, tisztul, erősödik kiejtése s fejlődik észtehetsége, ugyannyira, hogy egy jó eszű kajdácnak már az 1-ső és 2-ik évében egy-egy 3—5 tagu szót 4—5-szöri hallásra meg kell tanulnia. Ha énekre, zenére, füttyre akarjuk tanítani, úgy erre legalkalmasabb akkor, ha már néhány szót beszélnek, mert a szavak tanulása és kiejtése által, már hangszálaik annyira begyakorlódnak, hogy a legfinomabb és leglágyabb hangárnyalatokat is utánozni bírják. De itt csak részenként, futamonként

szabad a tanítást kezdeni, s csak, ha már egyik részét tudja, akkor kell a másik részt elővenni. Jó fütty, jó női ének, a flóta és fuvola hangjait a családásig hünen képesek visszaadni, zongorát, hegedűt nagyon nehezen. Midőn a tanítást naponként megkezdjük, szükséges, hogy a már megtanult és tudott szavakat vagy zenerészt elismételjük előttük néhányszor, s csak azután folytassuk a megkezdettet, vagy vegyünk új anyagot elő. Ez az egyedüli legjobb tanítási mód, az éheztetés és verés s a többi efféle brutális mód, lelketlen, értelmetlen kínzás.

Csak akkor fejlődik a kajdácok észtehetsége és szellemi élete azon fokra, hogy némelyik szinte megközelíti az embert is, ha a tanítással egyuttal az értelem is fejlesztetik, s ez által mindegyik lelkivilága is felébresztetik anynyira, hogy megérti s megérteti a mit kíván, a mit beszél, s a mit lát. A rendszeres tanításnak szerintem csakis ez a feladata, s az ily tanítással a madár tanulékonyasága is sokszorosán gyorsul s fokozódik, s ez által ama közmondás, hogy „oly értelmetlenül csacsog, mint egy papagáj“, értelmét veszti.

A valódi beszélő papagájok csoportjába tartoznak még a Dél-Amerika és szigetvilágán honos Amazon-papagájok.

Az Amazonok főszíne a legszebb füzökl, világos és sötét árnyalatban, s ezen szín az egyes fajoknál különféle árnyalatokban változik. Így Európába legnagyobb számmal jő a Kékhomloku Amazon kajdác (*Chrysothis amazonica seu aestiva*), s ezen pompás színezetű kajdácot látjuk legtöbbször kalitjainkban, mert szintén a legjobb fajok egyike. A fiatalok majd mind-egyike tanulékony, természetesen egyik nagyobb észszel bír itt is, mint a másik, így többet is tanul — de általában valamennyi tanítható.

E fajban számosan a Jackokat elérik, sőt túl is haladják a tanulékonyaságban s fejlett hangszerveiknél fogva beszédre úgy, mint a zene-, ének-, fütty-tanulásra kiválóan alkalmasak.

Igy Péchy Imre államnyomdai igazgató ur Amazonja oly gyönyörűen énekelt egyes részleteket a Fatinicza-operetteből, hogy a ki nem látja .egy kintű, iskolája énekesnőnek tartja.

A természetbuvárok egyik legtekintélyesebbje: Finsch, az Amazonok családjában a legtanulékonyabbakból egy csoportot alkotott. E csoportba tartoznak: az Aranyköpenyű Amazon (*Chrysothis auripalliata*, Levaillant-vagy a Nagynap Amazon (*Chrysothis Levaillanti*) és a Suriman-Amazon (*Chrysothis ochrocephala*).

Hogy minő excellens, nemes fajok ezek, minden magyarázgatás helyett az enyémekek tehetségéről nyújtok egy-egy rövid képet, amelyek jelenleg gróf York-Wartenburg birtokában vannak.

Az Aranyköpenyű Amazon legfürgébb s vidorabb madara a földnek. Folyton mozog, gimnasztizál karikáján s kalitjában, egy-egy gonbolyaggal vagy golyóval hátára fekve, mint a kis cicca játszik elgörgeti, utána szalad, labdáz vele, dobálja, elkapdossa, hogy kézzel sem lehetne különben. Néném Loritája egy kis bádóg mérczével oly ügyesen mérgetei a homokot, vizet, s magvát egyik edényből a másikba, hogy csudálat nézni is ez ügyességét: szép, tisztán, szöveggel, dallal énekeli: „Hallod-e te körösi lány.“ Azután flótáz két

indulót, egy galoppot; e mellett az udvarban lévő gyermekeket névszerint ismeri és hívja, ha lármáznak, lekiabál hozzájuk. A posta-marschot úgy trombitálja, hogy bámul aki hallja, mikor pedig népdalokat füttyül, ezeket egész érzéssel füttyüli s variálja.

Továbbá még emlékeznek az Andrássy-uton sétálók az én Nillámra, midőn a nyitott ablaknál kihallatszottak az ő csodaszép trillái és futamai, úgy hogy el se hitték, hogy madár az, amely énekel, mert versenyzett egy jeles énekesnővel. Három gyönyörű sequidillát énekelt, de oly remekül, hogy sokszor egész embercsoportok álltak meg az ablak előtt; mikor pedig a Canát énekelte, tánczolt is hozzá s csőrével a pandero, e csörgős dobocska és a castagnetták csörgését utánozta közbe-közbe. A Miatyánkot emberileg tisztán, portugál nyelven egészen elmondta, olyan éneklő hangsúlyozással, mint a mexikói nők szokták s beszél magyarul, németül, francziául és portugálul sok szavat. Nilla Vera-Cruzban lett véve. Egy nyugalomba vonult törv. biróé volt s azért adta el, mert egyetlen leánya, akit forrón szeretett, meghalt s e madár az ő énekét és hangját oly hiven utánozta, hogy mindig csak veszteségére emlékeztette; s e hölgy, úgy látszik, kitünően énekelhetett, mert a legszebb futamok és trillák úgy peregtek e madár ajkairól, mint a gyöngyök s a hang is csodaszépségű, csengő, édesen lágú hang volt. Itt igazán nem tudja, mit csodáljon inkább az ember, az énekesnőt-e, vagy e kajdács nagy tehetőségét és hangszervét, mely oly gyönyörűen utánozni bírta a hangot és éneket s ennek lágú árnyalatait!!

Egy pár surinam-amazonom pedig, miután testvérek voltak, egy állványon, egymás mellett voltak szüntelen. Egyik a másik nélkül enni se tudott.

Ha egyik megszólalt, folytatta a másik. Egyiknek, a Szepinek a többek közt ez volt a mondása: Hallod-e némike?, párjának, Lottinak pedig ez: Szepi, te vagy az ur! és azt a két mondatot néha olyan bohókásan, olyan aporpose alkalmazták, ismételték, hogy majd megszakadtunk a nevetéstől.

Röviden képét adtuk a jobb beszélő fajoknak, mert sokszor megtörtént az, hogy közönségünk nagy reményekkel és kedvvel beszerzett egy-egy kajdácsot, de nagyon-nagyon csalódott, mert oly fajt kapott, mely absolute nem tanult semmit s így nagyrészt kedvét veszette ez igazán nemes passziótól. De van nálunk még egy másik főök is, mely ideges korunkban visszariasztja a kedvelőket ezen ép oly ragyogó, mint mulattató szalondisztól és tollasbaráttól — és ez az, hogy félnek azon „iszonvu zajtól és rikácsolástól“, melyet egy-egy papagáj szokott véghez vinni.

Igaz, nem lehet tagadni, hogy az állatkertekben pokoli zaj fogad bennünket. De e zaj és rikácsolás a minden rendszer nélküli összehalmozás és rossz ápolás miatt jön létre s egyik elrontja a másikat. De a kedvelő nagyon könnyen segíthet a lármán és rikácsoláson. Mert, ha madara már szelid, beszélő és értelmes, úgy, ha kiabálni kezd, elég a megintés is és elhallgat, mert megérti a feddést. Ha pedig szellemi élete nincsen még annyira felébresztve, vagy épen tanulatlan és még a kiképzés alatt áll, úgy mind a szelidnél, mind a vadnál, mihelyt lármázni kezd, egész kalitját le kell egy vastag takaróval borítani, hogy egészen setét legyen. Ekkor elhallgat, mert a setétséget nem

szereti. Pár percz mulva leveszszük a teritót, de mihelyt lármázni kezd, azonnal újra leteritjük, de midőn elhallgat, rögtön kitakarjuk. Ezt ismételjük mindannyiszor, valahányszor csak rikácsol és csakhamar észre fogja venni, hogy lármájával nagyon kellemetlen helyzetet teremt magának, s röviden leszokik a lármázásról. Egy intelligens, tanult madárnak különben alig hallani lármáját — sőt a többiek is csak akkor lármáznak, ha unatkoznak! Mert minden papagáj fürge, örökösen mozgó, tevékeny élethez van szokva és a szabadban csőrét, lábait örökké foglalkoztatja. A kalitban ez természetesen a hely és anyag hiánya miatt nem teheti, ezért, midőn valamelyik lármázni kezd, adjunk be neki egy darabka festetlen fenyőfa-forgácsot, vagy egy darab héjjas füz-, nyár-, hárs-, alma-, körte-, vagy bármi más mérges faágacskát. Rögtön el fog hallgatni, mert ennek rágicsálása, fosztogatása által figyelme le lesz kötve és le lesz foglalva.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Carey anyó csirkéi.*)

Egy középnagyságu, nyers cukorral megrakott schooner indult el a Szüz szigetekről Antigoa felé.

Több néger rabszolgán kívül utasok is voltak a födélzeten — s ezek között a fiatal Santa-Rosa ültetvényes, ki kedves modorával, élénk kedélyével minden szívet megnyert az első pillanatban, azután egy vén, százesztendő néger, kitől meg mindenki ösztönszerűleg irtózott.

E vén néger honfitársai előtt, mint obi (varázsló, látnok) igen nagy tekintélyben állott, de visszataszítón csuf volt gyapjasfehér hajával, leirhatlan ráncos arczával, és a ragadozó madarakéra emlékeztető horgos ujjáival.

Midőn a schooner a nyílt tengerre ért, egy hirtelen beálló szélcsend a hajót mozdulatlanul egy helyre szegezte és mindenfelől, a meddig csak a szem ellátott — ég és víz terült el, a maga puszta végtelenségében . . .

Egyszerre, a nélkül, hogy valaki látta volna, miként és honnan, egy csoport fekete vihardar repdeste körül a hajót, és Santa-Rosa, mielőtt valaki megakadályozhatta volna, az első lövéssel hármat lekapott belőlük . . .

A hajósok a világ legbabonásabb népei lévén, zugalódva morogtak, sőt még maga a kapitány is kereken betiltotta e mulatságot, mert nem akarja, ugymond, hogy valami szerencsétlenség érje hajóját.**

Ellenben az utasok, kik nagyon unatkoztak, örültek e kis változatosság-
nak s egyik a másik után kiabálta:

— Derék lövés! Pompás lövés! Három esett! Három egyszerre esett!

A vén néger, ki egész ideig ócska gyapju leplébe burkolódzva, szótlanul és mozdulatlanul guggolt a középárbocz tövében, e szavakra felemelé fejét:

— Hány esett le? . . . Három! — kiáltá éles hangon, miközben saját-
ságos láng lobbant fel fénytelen szemeiben . . . — akkor olvassátok meg a
czápákat a hajó körül!

* Így nevezik a tengerészek a fekete vihardarát (*Procellaria pelagica*).

** A hajósok a hojszákat még Szent Péter madarainak is nevezik, s bűbajos erővel felruházottnak hiszik. Szerintük e madárkában a tengerbe fulladt matrózok lelkei élnek, s szárazföldre sohse szállnak, és a setétség urával összeköttetésben állva, vihart és veszedelmet tudnak a hajósokra hozni.

— A czápákat megolvasni, mit beszélsz össze-vissza, anyóka? — kérde nevetve a fiatal Santa-Rosa . . .

— Mondom nektek, három czapa lesz a mélyből küldve! — felelé ünnepestyes hangon az öreg, azután újra beburkolva fejét, elhallgatott . . .

A néger rabszolgák, kik nagyobbbrészt a fiatal ültetvényes tulajdonai valának, nagyon aggodalmas, félő arcot vágtak. Ők nagyon jól tudták, hogy az öreg Ettau mindig igazat beszél, s jövődölései szóról-szóra beteljesednek.

És csakugyan alig tiz percz mulva három hatalmas czápa uszott a hajó felé, s hegyes uszonyaik messze kimeredtek a hullámokból!

— Csakugyan három czápa! Ez különös! — mormogák az utasok megdöbbenő csudálkozással . . .

Az öreg Ettau nem hallá a suttogást és nem is látta a czápákat, mégis egyszerre felemelkedett:

— Itt vannak-e már? — kérde egy feléje közeledő négerőtől.

— Igen, anyácska, itt vannak! Három iszonyu czápa uszkál a hajó körül! — válaszolá a néger félő tisztelettel . . .

— Akkor közülünk háromnak a sorsa betölt! — kiáltá saajátságos hangon. — És nekünk mindaddig itt kell maradnunk . . . A szél nem fog fujni, a tenger nem fog hullámokat vetni mindaddig, míg a czápák meg nem kapják részükét . . . Én mondom ezt! Háromnak a sorsa betölt! . . .

Az utasok közül többen nyugtalanzkodni kezdtek e baljóslatu jövődölésre, de mivel estére baj nélkül lefeküdtek, — másnap reggel pedig ugyanigy felébredtek — nem sokat kezdtek az egészben hinni.

E közben ég és levegő tiszta maradt. Egy lehelletnyi szellő nem rezgett, egy parányi fodor nem mozdult a tenger felszínén, hanem, mint a tükör, oly simán terült el a végtelen vízterület, a hajó pedig, mintha oda lenne szegezve, egy vonalnyit nem mozdult helyéről és a nyolcz vonalnyi átlátszó, mély vízben a legkisebb férget is meg lehetett látni a tenger fenekén . . . A korallerdők, sziklák, tarkacsigák és mindenféle csudaállatok oly közel és tisztán látszottak, mintha nem is a vízben, hanem magában a tiszta levegőben uszkálnának — és csak értök kellene nyulni . . .

Másnap reggel azonban mindenki nyugtalanzkodni kezdett. A három czápaóriás ugyanabban az időben újra megjelent és ijesztő lassusággal háromszor körüluszkálva a hajót, merev szemeiket a fedélzetre mereszték.

A nyomasztó szélesend, e napon sem változott és a kifeszített vászonponyvák semmit sem enyhítették a kábitó hőséget, mely perczről perczre fullasztóbb, iszonyubb kezdett lenni . . .

A beálló éjszaka szintén nem hozott enyhülést, sőt alaktalan, néma sötétségével még nyomottabbakká, izgatottabbakká tevé a kedélyeket.

Aggódva, félve kérdeztették az öreg Ettaut, de ő mindenre csak ezt válaszolá: Háromnak a sorsa betelt! Három esett, három czápa, három sorsának kell betelni!

Ez éjszaka már mindenki szorult szívvel keresé fel fekhelyét. Különösen a tengerészek lelkük mélyéből elborzadtak a csudás esemény láttára.

Ugyanis a napkeltét és napnyugtát a tengeren, még a legnagyobb szélcsendben is, rendesen friss, hűvös szellő előzi meg . . .

Ez a friss szél megjelent most is, de mintha valami láthatlan, rejtélyes erő megállította volna — három tengeri mértföldnyire, megállt a hajó előtt. A messzeségben a víz hullámzott, fodrozott, a hajó körül pedig csendes volt, mint a tükör és a lég forró, nehéz, mint az olvasztó kemenczék lehellelte.

Igy ment ez napról-napra . . . A czápák a rendes időben megjelentek, a napkelte és napnyugta friss szellője pedig három mértföldnyire megállt a hajó előtt . . . Mindenben a rejtélyes hármas szám volt az uralkodó.

A harmadik napon éjfél tájban zavart kiáltás és futkosás verte fel az utasokat . . .

Santa-Rosa a fiatal ültetvényes hangosan nyögött kabinjában, mert megkapta a betegségek rémét, a sárgalázt és vele együtt megbetegedett egy matróz és egyik néger rabszolgája.

Ez újabb csapás leírhatlan rémületet okozott a hajón . . . Egy hajó, a melyen a sárgaláz kitör, a halál hajója . . . mert rajta minden utas szájában hordja a harangozó pénzt . . .

Reggel mindenki remegve várta, kiken fog napközben a rettenetes ragály kitörni? De nem tört ki senkin, hanem megállt a hármas számnál. . .

Az ismert és javasolt gyógyszerek mindjárt használatba vétettek. de reggelre mindhárom a legvadabb deliriumban hanykolódott és az utasok valamennyien menekültek a fedélzetről, mert a három czápa most már nem tűnt el, hanem állandóan a hajó körül uszkált . . .

Csak az öreg Ettau guggolt éjjel-nappal a fedélzeten . . .

A betegség harmadik napján, éjjeli egy órakor Santa-Rosa lázas deliriumban egyszerre csak felrohant a fedélzetre és mielőtt valaki megakadályozhatta volna, rémületes kiáltással a hullámok közé veté magát.

— Egy! — kiáltá az öreg Ettau tompa hangon, és ugyanekkor egyet kondult élesen a hajóharang is, a nélkül, hogy valaki meghuzta volna . . .

Reggel azonban már csak két czápa uszkált körül a hajót . . .

Délfelé meghalt a második beteg, a hajómatróz! És mikor hajós szokás szerint, a tengerbe vetve, egyik czápa nyilgyorsan elkapta a halottat, „kettő“ kiáltá az öreg Ettau, kinek nem soká kellett várnia, hogy jóslata beteljesedjék, mert alig egy óra múlva a négert is a tengerbe hajították és vele együtt eltűnt a harmadik czápa is.

— Három! A szám betelt, a sors be van töltve! — hangzott ekkor leírhatlan ünnepélyes hangon a néger nő ajkairól és mindenki köréje tolongott, hogy megtudja, vajjon a szélcsend most már meg fog-e szünni és lesz-e jó szele a hajónak?

— Mihelyt a három megölt madár helyett három felbukkanik a hullámokból, feltámad a szél is és a hajó meg lesz váltva nehéz helyzetéből! — felelé a néger nő.

Mert tudjátok meg, fehérek és fekete emberek, — folytatá görnyedt alakját felegyenesítve — a hányat megölnek e gyászos színű madárkákból.

annyi ember hal meg azon a hajón és annyi madárka kél életre a hullámok mélyéből, mert a megholtak lelkei Carey anyó madárkáiba költöznek . . .

— Nézzétek, itt van a három új madárka! Itt vannak már Carey anyó csirkéi. Mindjárt lesz szél, sok szél, igen sok szél, . . . mert vihart hoznak szárnyaikon a mélység titokteljes homályából . . .

Mindeki titokteljes borzongással fordult hátra.

A hajó előtt, ugyanazon helyen, honnan Santa-Rosa lelőtte, három vihardárka kóválygott szállongó repüléssel le-lecsapva a csendes hullám-tükörig . . .

„És betelt minden az irás szavai szerint!“

Nemsokára friss szellő dagasztá a vitorlákat, mely dél felé heves viharrá erősödött. A felzudult hullámok dióhéjként dobálták a hajót, majd a magasba emelve, majd meg a mélybe temetve — úgy, hogy kormányja és árbocza vesztetten jutott el, nagy küzdelmek után, Antigoa kikötőjébe . . .

Amig azonban az orkán vadul bömhölve tánczoltatta a hajót, villám villámot ért, mennydörgés mennydörgés után ropogott . . . a hegymagas hullámok között Carey anyó csirkéi éles sivitással keringtek a hajó körül . . .

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A tenger lámpásai.

Mint valami világegyetemet teremtő Demiurgus számára készített titáni kehelyben, hömpölyög a tengerek véghetetlen víztömege a föld ősburkában, melyet élő szeme nem látott még! Miféle élő szervezete bírnál is ki azt az iszonyu nyomást, mely a mérhetetlen mélységek örök sötétjében nyugszik a roppant víztömeg képében a föld ős gránit gerinczein, mikor még az ázalagok parányi milliárdjai is csak azon régióit népesítik be a vizeknek, hová a világosságnak legalább némi derengése elhatol.

Miként a földön ott van a legbujább, legdúsabb tenyészet, hová a melegség és világosság sugárai akadálytalanul özönlhetnek, úgy a tengerfenék is csak azokon a helyeken fejt ki tenyészetének leirhatlan változatu, buja sokaságát, hová a hullámok zöld homályán át a napsugár majd a fenéig lehatolhat s átmelegítheti a mélységek egyes régióit.

Aminő változatos a föld hegyei, völgyei és rónáival, ép oly változatos tájakat, tájképeket rejt a tengerek mélyének végtelenje, a melynek ép úgy megvannak a maga hegyei, völgyei és rónái és ezeken végtelen messzeségben őserdők, sűrű vadonok, sőt ezer virág, ezer bokortól mosolygó rónái is, csak-hogy az erdők, rengetegek felett nem a kék ég, hanem bűbájos világos zöld homály dereng, hasonló a leveleken áttörő napsugár aranyzöld párázatához, vagy a Capri-sziget Kék-barlangjának tündéries azurkék színű derengéséhez, a szerint, a minő az egyes vízrétegek sugártörése.

És minő erdők, minő rengetegek ezek, minő regebeli kaoszai a csudáknak! Földi fákhöz nem is hasonlítható több száz láb magas és hosszú óriások egymásba fonódva, egymásba ölelkezve borítják a fenék hegyeit, völgyeit s míg tömegük zöldbe játszik, addig egy-egy hullámringásra leveleik, füzereik az égő skarlátpiros egész színskáláján át, a haragvó sötét karmin-vörösnek szintén minden árnyalatu rubinfényében égnek, mintha csak lángba borult volna s izzana, sziporkázna az egész tengerfenék. A hol egy-egy szeszélyes alaku szirttömeg emelkedik, ez be van futva, körül van ölelve, mint valami óriás kigyóktól a Lamináriák karminpiros gömbölyű száraitól, melyeknek terjengő ághegyein világos zöld levélbokréták ülnek. Ezrei, százai terjengnek, kapaszkodnak, futnak a fenéken, vagy inganak a hullámok szelid ringásától a legcsudásabb, legbizarrabb alakzatu leveleknek, virágoknak; s ezekből, ame-

lyek virágoknak látszanak azok élő állatok, amelyek állatoknak, azok virágok, égve, ragyogva a legélénkebb és legváltozatosabb színekben. Egész rengetegek fehér, vörös és fekete korallokból, majd e három szín egymásba keverve és behálózva mértföldnyi hosszú kék, vörös, zöld, s violaszín algák, fukuszok és tangoktól. A sziklák derekán óriási mohcsomóként a fehér-vörös tarkázatu aktiniák ülnek, majd megint, mintha ezer, meg ezer égkék, karminvörös, rózsaszín- és violaszín, gömbölyű, szögletes, fidos-fodros párnácskák lennének elszórva, hevernek tarka összevisszaságban az Echinák, Holothuriák, moszatok, Cytiák és kagylók; sőt még a pehely sem hiányzik, mert körülük lebegnek a fodros strucztollhoz, a lenge finom szálú árvalányhajhoz hasonló Plumatellák és Penatulák, fátolszerű, filigrán alkatukkal — s mindezek, mintha csak ezer virággal átszótt réten vagy virányon lennének elszórva, mert körülük a tengeri rózsák, szegfüvek, tulipánok százai, ezrei ragyognak égő színeikben és e között a tündéri szintarkaság között, mint a tropikus erdők drágakő ragyogású kolibri és szindus madarai, suhannak, uszkálnak, mintha csak tört szivárvány-darabok cikáznának, hullanának a tenger fenekére — kisebb-nagyobb halfajok csodás színeik ragyogó változatossága és alakjaiknak majd bizarr pillangó, szárnyas madár, denevér, szárnyas gömbhöz való hasonlóságában.

Amint száll és emelkedik a nap, a szerint válik mind bővösebben ragyogóvá és színjátészóvá a tenger alatti mindenség tarka világa. Majd aranyzöld homályban dereng az egész táj, majd pedig a nemes opál gyöngyház-szerű szivárvány színeiben tör meg a nap sugarait; de akkor elképzелhetetlen és leirhatatlan e szinpompa, mikor e szivárványos tarkaság lassankint valami csodaszzerűen áttetsző s leirhatatlan pompájú világos azurkékbe olvad és az opálizáló szivárványszerű színjáték ebben csillan meg mértföldnyi hosszú sárga, vörös s violaszín sugárkévekben, vagy változik át napnyugta felé tündéries, világító, szélein bíborvörös lobogvánnyal szegett rózsaszínné, mi utoljára egészen a bíbor vérszínében izzik s lángol.

De még ezen varázsszerű világítást is sötéten nyelik el, vagy komor, hideg fekete-zöldben adják vissza a hinár- és algákkal benőtt mély völgyek, szakadékok és az egymásba fonódott algaerdőségek, vagy egyes titáni barlangok öblei. Ezekbe csak annyi fénysugár ereszkedik, mint egy sötét üregnek vagy pinczének rejtelmes homályába. Ezen sötét rejtekekben laknak leginkább rettentő rémei a tengereknek, azok a mesés nagyságu, nyolcz karu polypok, melyeknek testtömege néha 10—20 ezer kilogrammot, sőt többet is nyom, és mikor nagy néha felszállnak a vizek tükreire, egész alga erdőket tópnak ki belebonyolult karjaikkal, s ragadnak magukkal a felszínre.

Egész kis uszószigetkének néz ki az ilyen szörny azután, midőn árbocznagyságu karjait himbálja, kanyargatja a légben a napvilág és melegben fűrösztve; s a rettentő karok bókoló, hajladozó fenyőóriásokhoz hasonlitanak lebegő hinár- és alga-tömegeikkel.

Szinte meging s végig hullámoz az egész tenger alatti rengeteg, midőn egy-egy öt-hat öles czápa-óriás bonyolódik belé, s rettentő lökései és hanykolódásaival kizavarja s felriasztja e sötét labirintusok minden lakóját, ösze-

szetöri a korallok és antipatesek filigrán ágacskáit, a Plumatellák fátyolszövedékét és a mélységek tündéri színjátékát, a hullámok sugártörését, felkavart homok- és iszapgomolyok homályosítják el.

A kavargó iszapfellegek homályában egy iszonyatos nagyságu test is közeledik ilyenkor hátráló lökésekkel, a vergődő másik óriás felé.

Az egész alak egy óriási puffadozó gömb, rettenetes vastagságu hosszú karokkal, amelyek végtől végig szívókkal s köpölyökkel vannak megrakva; és a gömb két oldalán kocsikerék nagyságu, mozdulatlan, merev tekintetű szemek ülnek fagyos vérszomjival, kővé dermedtő réműlettel.

Majd az egyik, majd azután a másik iszonyu karjával kapja át a vergődőt, amely barlangja csendjéből kizavarta, s a két iszonyu erejű Leviathán rettentő rugások és cikázások közt, hol a mélybe, hol a magasba rugva magát, törizuzza át magát a fukusz-erdőkön, a korall-berkeken, törvezuzva, ami utjokba akad; a polypnak szürkésfekete színe ijesztő gyorsasággal változik dühében egymásután sárgába, vörösbe és amerre rohannak, tintafeketék lesznek a hullámok a testéből kilövellt szépiától.

Már három karjával kapta át a czápát, mely teljesen tehetetlen ellenfelével szemben — többi öt karja pedig, mint rettenetesen ide-oda vágódó óriás kigyók, mint az apocalypsis ostorai paskolnak, terjengnek, keresgélnek valami szilárd támaszték után. Szálfáknál vastagabb, sziklakemény koralltörzsek üveggként roppannak össze, szikladarabok szakadoznak le a csucskorról, míg végre egy ezredéves Iziz csompóba kapaszkodva, a hat karnak rettentő köpölyözése és szívása végre is megfojtja a vizek e másik hatalmas titánját . . . az óriási czápát.

* * *

Országos Széchényi Könyvtár

Azokon a csendes, csillaghullató éjszakákon, — midőn az Oczeán végtelen tükrén egy habfodor sem rezdül meg azonkívül, melyet a nesztelenül tovasikló hajó óriási körvonalai szántanak — tárja ki a tenger színjátékainak legpompásabbját . . . a hullámok tüzijátékát.

Az egész végtelen víztükör sötét, mint a Styx, s csak az alig foszforeszkáló fémes csillogás mutatja a hajó szántotta vízbarázdát, midőn egyszerre e barázda tajték koronája tejfehéren kezd derengeni. E derengés mind terjedtebb, mind világlobb lesz egészen a horizontig, s a hajó, mintha egy viláldzó tejtengerben usznék, sötét, fantomszerű árnyat vet a fehér alapra; mint a ködön áttörő napsugár, száll alább és alább e fehér derengés s a hullámok lassanként mind tisztábbá, mind sugárzóbbá válnak s az elébbi tejfehérség igen gyenge fehéreszöld átlátszó sugárzássá változik, mely szinte megvilágítja a vizek fenekét és ekkor a hajó, mintha magában a végtelen semmiben, a vilálgür tiszta leheben lebegne!

Mint az alvilág sötétjéből a világ aether sugárözönébe felszálló Leviathán, lukkan föl a mélységek sötétjéből egy óriási kolosszus: a czápa. Nagy uszonyait meglebbentve, mintha repülne, siklik a gyorsan haladó hajó nyomába, merev szemeit ennek sötét tömegére függesztve. Erre, mint az átlátszó vízbe hulló arany- és ezüstpénzek, rezzenek szét előle, fényeseket villanva, a

ragyogó pikkelyű kisebb-nagyobb halak tömege, lemerülve a fenéknek jótékony homályába, s helyettük, mint valami tündéri flotta, bukkan fel a szírvár-színű, fidres-fodros, csipkésen gyöngyös szalagokkal díszített kalap- és gombákhoz hasonló alaku csoportja a Qualoknak, Meduzáknak és Argoknak. s ragyogó színeik szinte égnek, világolnak a sugárzó világításban. Majd fokként halványulni kezd e csudás világosság, egyszerre elsötétülő homályvölgyek ásitának mindinkább terjedve, s már-már újra az előbbi sötétség borítja fátylát mindenre, midőn egyszerre gyenge rózsaszínű derengés sugározza át a vízrétegeket s fokként erősbülve, úgy tetszik, mintha a fenéken égő óriási tűz visszfénye világítana alulról felfelé.

Pedig e két tünemény még a tenger világításának szerényebb színjátékai közé tartozik, mert a tengerek fénylése nem egyforma szinpompában tündöklik, hanem változó az égővek szerint. A legszebb halvány rózsaszíntől a leg-sötétebb skarlát- és biborvörös, minden árnyalatban, söt zöld, kék, sárga, ibolya színekben is egész a tejfehérig váltakozik a szírvár-színek derengő játékával. Az eddig ismert háromféle: állandó-, változó- és parti-fénylés közül a legszindusabb és legpompásabb a leginkább csak a tropikus tengereken észlelhető változó-fénylés. Ennek pompája és változatossága valósággal leir-hatatlan! Midőn az ilyen forró égővi tengereken a hullámok kigyulnak, ezek-nek fénye oly ragyogó, hogy a hajókabinokban fölöslegessé válik a világi-tás; Clarton kapitány hajó-naplóját a Jávai tengereken nem egyszer a tenger eme tűzjátékánál írta, a matrózok pedig kártyáztak nála. Három főszín: a zöld, kék, piros olvad itt egymásba és játszik a szírvár-színű iridikus pompá-jában. Először csak egyes helyeken kezdenek e színekben szikrázni a habok, majd lassanként óriási sikkokká olvadnak, melyekből különféle szikrák, csilla-gok szakadnak el s az egész majd zöld, majd kék majd vörös, majd egyszerre mind a háromszínű lobogványban ég, villózik. Miriad és miriad izzó pont sugárzik a vizek mélyéből, majd számtalan gömb, karika, csillag, forgó, ke-rék, napalakok, övek, fodrok, tarajok s tekergő hosszú tűzkigyók kereng-nek, forognak, cikáznak, egybeolvadva, szétszakadva a legtarkább gyors-sággal, de csak ha a tenger és a lég csendes, mert hullámverés és szeles idő-ben, valamint hidegebb légáramlatnál egészen eltűnnek.

A partszéli fénylés már nem ily tarka pompájú, mert ez leginkább a már leirt fehéres, zöldes-sárga halvány derengést mutatja, különösen apály idején, míg az állandó fénylés, mely a földnek majdnem minden tengerén tapasztalható, pompában megközelíti a tropikus tengerek változó fénylését; ez majd a fenékről fent leirt módon feltörő rózsaszínből, majd pedig élénk narancssárgában izzik és millió és millió folytonos rezgés és vibrálásban ke-rengenek, de taréjaik izzó narancssárga lobogványban égnek s egy-egy evező-csapás vagy hajómozgás egész lánghullámokat s millió felszökő lángnyelvet, égő vízceppet szór a magasba, a nagyobb hullámveréseknél pedig mintha egy égő lángtenger készülné a magasba lobogni.

Ez a gyönyörű, de csudálatos színjátéka a tengereknek, a parti lakók körében a szebbnél-szebb regék és mondák egész seregét szülte mint minden, ami csudás s mit megfajteni nem bírnak — sőt jó ideig a tudósok körében

is a rejtélyek rejtélye volt; e század elején ismertek ugyan már néhány világitó puhányt, de e tüneményeket mégis, mint minden megfejthetlent — a villanyosságna^k tudták be — akár csak ma, mikor szintén csak a villanyosság lesz elővéve — csinyttevő rossz gyermekként, akire mindig először esik a gyanu — minden megmagyarázhatlan tüneménynél.

Azonban e tünemények sokkal pompásabbak, sokkal csudásabbak voltak, semhogy a tudomány sokáig késett volna okait felderíteni, lomtárba dobva a sok régi, alaptalan vélelmeket, új kutatás és vizsgálatok alapján kiderítették, hogy a „tenger lámpásai“ nem egyebek, mint megszámlálhatlan tömegei azon kisebb-nagyobb héjasok, puhányok, polypok, férgek, ázalagok és ezek álczáinak, melyek a tengerek végtelen régióiban élnek; s a fénylést részint ezek váladékának a léggel való érintkezése, részint pedig az állatkák gyors, erierikus mozgása és sebes légzése idézi elő.

Az ismertebb fajok belőlük a Pyromosák és Salpák; ezeknek fénye a legszebb és legerősebb valamennyié között, úgy hogy egy telep Pyromosa vörös fényénél egészen jól lehet látni a 6—7 méter mélységben uszkáló halakat. Pompás fénye van továbbá a Meduzáknak, Venus-öveknek, Pelagiáknak a mellett, hogy ezek legtöbbje feltűnően szép nagy alkatu és színezetű is, A tengerpartok szikláin és zátonyain tenyésző Aktiniák legtöbbje szintén erős villódzó fényvel bír s ezeknek egyik faja: a Pholas dactylusnak zöldes-sárga fénye oly erős és tartós, hogy a partlakók világítószerül is használják.

Midőn Swammerdam a görcsövön az ázalagok parányvilágába tekintett, elborzadt attól a végtelenségtől, ami e parányok világában eléje tárult! Valóban végtelen és lesújtó gondolat az is, hogy a tudás mily végtelen, az emberi élet pedig minő véges! Jóformán ideje sincs a „miért“-et és végokat kutatni! Mert ki tudna megfelelni arra, hogy miért is világítanak hát e millió és millió faju teremtmények? Tán, hogy lent a tengerek örök mélységeibe is lelophassák maguknak a világosság egy-egy éltető sugarát? De hát miért? Mit tehet ezzel a parányi kis teremtmény? Védőfegyverük-e ez nekik, vagy a létfentartás eszköze? Nem a tudás, hanem csak a sejtelem felelhet erre, a véges emberi elme eme kibuvó ajtaja, hogy a tengerek örök sötétségü mélységeiben e parány lények között is folyik a létérti küzdelem elkeseredett harcza s lehet e harcz egyik nélkülözhetőetlen fegyvere e világitó anyag!

Mesés szörnyek.

Laokon és fiainak borzalmas vége, valamint a Scylla és Charybdis óriási nyolczkaru szörnye, mely a hajók fedélzetéről rángatta le az embereket a hullámok mélyébe, nem mese!

Lucánus Pharsaliájában már hiteles és elfogadható adatokat nyújt arról a szörnyről, mely Regulusznak Karthagó alatt kiállított előőrseit éjjelenként elragadozta, a mikor Regulusz katonáival ellene indult, „a legiók és thurmák pánczélos vitézei meghátráltak az iszonyu sárkány elől“, mely nem volt egyéb — épp úgy, mint a biblia és régi korok sárkányai is — egy kolosszális nagyságra kifejlett óriás-kigyónál.

De, ha nem ezt nevezték volna is a régiók a sokat emlegetett sárkánynak, hanem azokat a krokodil-fejű, hosszufarku, pikkelyes szörnyeket, óriási denevér-szárnyakkal, a hogy a mesék szóban-képpen rajzolják, még ebben is sok igazság volna, mert ez a szörny is létezett éppen olyan ijesztő alakban és méretekben.

Élt és ott szállongott a vihar suhogásával szelve a levegőt, több öles, fogas, denevér-szárnyaival a Jura-korszak famagas zuzmói, páfrányai és Cicasai felett, vagy megpihelve, lesett prédára egy-egy sziklaormon a Pterodaktilus, melynek ásatag maradványai és lenyomatai ép olyanok, mint a mesék rajzolják: pikkelyes gyík, kigyó, madár, emlős egyszerre s nem lehetetlen, sőt több mint bizonyos, hogy egy-két ilyen szörny, mint elkésett tanui az ősvilágnak, a későbbi korokra is megmaradtak.

Ezt hiteles adatok is bizonyítják. Ugyanis a Johanniták idejében Rhodes szigetén egy szörny rémitette a lakosságot. A lovagok többször kivonultak ellene, de nehéz páncéljaikban nem juthattak hozzá a talaj mocsaras és szakadékos volta miatt, kutyáik pedig megfutottak a szörny rémalakja és szárnyainak rettenetes suhogásától. Végre Gázon lovag, égetett agyagból formálva ki alakját, kutyáit ezen bedresszirozva — ejtette el, de maga is halálos sebet kapott a hosszú küzdelemben. Ezen agyagszobor, — mint Pomponius és Akteosz polyhisztórok bizonyítják — szakasztott mása volt a Pterodaktilusnak és az 1476. utáni ostromban pusztult el.

Ezeken kívül még egész légiója létezett és élt a bizarrnál-bizarabb alaku és formájú szörnyeknek a föld különböző ősfarmátióiban, melyeknek megkö-

vült lenyomatait egymásután tárja fel századunk kutató tudományszomja a földteke mélyéből és rejtekéből.

A legrémesebb álom, a láztól hevült önkivület és fantázia nem képes oly rettenetes formájú alakokat, olyan csodaszörnyeket alkotni, minőket alkotott a rend és tökély utolérhetetlen mestere: a természet . . .

Földünknek legnagyobb élő állatai ezekhez a sörnyekhez képest egerek voltak, parányi egerek — és mai állapotában a föld nem lenne őket képes eltartani, mert élelmükhöz szintén oly gigantikus növényzet kellene, mint akkor volt és olyan leirhatlan bujaságban . . .

A sigilláriák, cicások, acaciák, zamitesek, perczek alatt hüvelyket, órák alatt pedig lábakat nőttek, szemmel követhető buja serkedezéssel s az equisetumok, páfrányok szintén szemmel látható gyorsasággal bujtak ki az ósiszap termő- és termékenyítő erejétől átfült talajból — a sokféle pálmafaj pedig tök- s hordónagy gyümölcsöket s fürtöket ingatott titáni koronáin, de kellett is, mert a mamuthok, mastodonok, a mai elefántok ősapjai, azokkal a titáni iguanodon gyikokkal, megatherium- és mylodonokkal együtt — egy-egy evésre erdőket ettek s tavakat ittak rá, hogy találó hasonlattal éljünk.

De nemcsak a füevők voltak ilyen kolosszális nagyságban, hanem a hus-evők és ragadozók is!

A mai oroszlánok és tigrisek ősapja, a barlangi oroszlán és egy smilodon nevű, rettentő ragadozók voltak.

Ez utóbbinak négy iszonyu, kardnagyságu szemfoga volt, hatalmas örlő fogai mellett, melyek egy-egy meggörbült háromélű törhöz hasonlítottak, éleségük és hegyességükre nézve.

Ilyen fogakkal felvehette tehát ezen 14—16 láb hosszú ragadozó a harcot, magával az óriások óriásával, a mamuthtal is, mert e fogak még a vas-pánczélt is megbontották és szétdarabolhatták volna.

Micsoda küzdelmek folyhatlak, mikor pár ilyen hegynagyságu kolosszus egymásba akadt.

A smilodon rendszeren lesből, hátulról támadhatott s tán 8—10 öles szökéssel vetette magát a mamuth hátára, mert ennek agyari és iszonyu robama előtt semmiféle élőlény meg nem állt volna, — és egy-egy rántással félöles sebet szakított agyariával a mamuth két-három láb hosszú, tömött szőrrel borított vastag bőrén és ezen állatkolosszus csakis úgy menekülhetett támadójától, hogy vele együtt a legközelebbi tóba rohant — s ott aztán maga alá gyürte és megfojtotta . . .

A mamuth és az ősszarvóru az egyedüliek az özönviz állatvilága közül, melyeket természetes mivoltukban, alakjuk és színezetükben lerajzolni tudunk . . .

Ugyanis annak a temérdek elefántcsontnak, melyet e nevezet alatt a kereskedelem évenként forgalomba hoz, alig egy negyede vagy nyolczadrésze származik Afrika és Indiának elefántjaitól, hanem legnagyobb részben ásatag mamuthagyar, a szibériai folyók, az Oby, Jenisei és Léna jeges partvidékeiről, hol a tonguzok, jakutok, szamojedek és osztjákok vágják ki az örök jéghegyekből és magából a homokos talajból ezeket a két mázsás, tizenöt láb hosszú,

s tövükön egy lábnál vastagabb, kördeden görbült hatalmas agyarakat, melyek minőség és jóságra nézve vetekednek az elefántcsonttal és melyeken nem ritkán még friss s éppen maradt véres husczafatok is látszanak.

Mikor az elefántok őse a Jeges-téren élt, valószínűleg az örök jég hona is, ha nem is subtropikus-, de legalább meleg és dús vegetációjú földrész vala, — tán kevésbé melegebb, minő jelenlegi mérsékelt földöveink éghajlata.

1799-ben egy Ossip Schumaschoff nevű tonguz-főnök nejével és két társával. iramszarvasoktól vont szánján elefántcsontgyűjtés czéljából a Lena felső vidékére rándult, a hol ez a Jeges-tengerbe ömlik.

Ez és a múlt évi rövid északi nyár szerfelett forró vala, tehát óriási hegyek és torlaszok szakadoztak le azokból az örökjéghegyekből, melyek még az aénok korában születtek és állanak mai napig . . .

Egy ilyen hatalmas jégtorlasz átlátszó tömegébe fagyva, a tonguz-főnök kimondhatatlan csudájára, egy roppant nagy fekete szőrös test sötétlett óriási fehér agyarakkal . . . egy egész, az utolsó szőrszálig éppen megmaradt mammuth, a hogy a tonguzok nevezik.

A jég konserváló és fentartó ereje mindenki előtt ismeretes. A sarkvidékeken egy év, vagy több évezred múlva is csak olyan frissen megmarad minden hulla és szerves anyag — mintha élne — így tehát az őselefánt is azon frissen és érintetlenül megmaradt, a hogy a vizözön korában a jégbe fagyott.

Hanem a tonguz-főnök csak két hét múlva juthatott a gyönyörű 16 láb hosszú agyarakhoz. Hét nyár kellett ahhoz, hogy a jégtorlasz tömege szétoolvadjon és az özönviz előtti korok óriása kiolvadva, egész szabadon hevert a zölde jégtáblák között a parti homokon . . .

Ezt ábrázolja pompás czimképünk a könyvtáblán.

A mammuth sörényes feje mellett egy hullámsodorta fenyőfatorzs feklelt meg, körölte pedig téli és tarka nyári bundájukban a sarki rókák csapatja ólálkodik. A sarkoknak eme örökké éhes hyénái alig várják már, hogy kikezdhessék és felfalhassák a mammuthot és úgy is történt, mert mire 1806. körül — a „Journal du Nord“ révén ezen hallatlan esemény hire Szentpétervárott és a művelt világban elterjedt — és a szentpétervári akadémia kiküldöttje, a természethúvár Adams-Schumaschoff és tiz tonguz kíséretében a helyszínére, a Lena jobbszárján lévő Tamud félszigetkére érkezett, — már akkorra a rókáktól, medvéktől, javarészében fel volt falva — és a jakutok is jól hozzáláttak, mert ezen ősvilági hussal tartották szánvonó kutyáikat.

De azért még maradt elég!

A három és fél láb hosszú fekete hátsörényt egészen, a rőtbarna, gyapjas szőrből pedig harmincz fontnál többet összegyűjtött Adams, melyből Európának majdnem valamennyi muzeuma kapott egy csipetet mutatóba. A hatalmas főt egészen éppen találta a szemekkel és agyvelővel. Ez agyarak nélkül négy és fél mázsát nyomott. A bőrnek háromnegyed részét szintén sikerült megmentenie és lefejtve, 16 ember volt csak képes elszállítani.

Adams tehát e becses leletekkel, a teljes csontvázal és — egy jókora darab friss mammuth-hussal szerencsésen megérkezett Szentpétervárra, hol képzelhetni, minő riadással fogadták a tudós világ és az akadémiai tekinté-

lyei, kik tudományszomjuktól készteve — még meg is kóstolták a csudás özönviz előtti pecsenyét.

E leleten kívül még 1812-ben is találtak ép mammuthot és 1771-ben pedig a nagyhirű Pallas egy ősvilági orrszarvut (*Rhinoceros tichorhinus*) talált. Ez is durva szőrrel volt fedve, hatalmas bőrpáncélján, gyomrában pedig óriási mennyiségben mindenféle növényrészeket leltek, még meglehetősen ép állapotban . . .

Hogy csakugyan léteztek a mult századokban s léteznek jelenben is még mesés nagyságu ismeretlen szörnyek ugy a tengerekben, mint a szárazon, azt kétségtelessé teszük az eddig ismert adatok, melyekből biztosan csupán csak azt nem lehet megállapítani, hogy a Jura-korszak rettenetes szörnyeiből való-e ezek, vagy a későbbi századok szülöttei? Annyi azonban bizonyos, hogy vannak a világtengerek megmérhetlen mélységeiben gyík-, kigyó-, teknős-béka- és polyp-alaku, rettenetes nagyságu szörnyek, melyek hol itt, hol ott merülnek fel néhány órára vagy perczre a felszínre.

A tengerek állaga, minősége ma is ugyanaz, mint volt a Jura-korszakban. így tehát a lehetősége sincs kizárva annak, hogy azokban a mérhetetlen mélységekben ne élhessenek még egyesek a krokodil-alaku s gigantikus nagyságu *Ichtyosaurus*ból, melynek sugaras, napraforgóalaku szemei ép azt mutatják, hogy ez állat azoknak a mélységeknek volt lakója, hol a viz nagy nyomását más élő nem bírná kiállani; vagy a *Plesiosaurus*ból, melynek óriási uszonyos gyíktestéből hosszú, karsu hattyunyak emelkedett ki rettenetes fogakkal fegyverzett kigyófevel.

„Augusztus végén 1746-ban, írja a bergeni levéltárban levő naplójában Ferry kapitány — csendes, napfényes időben horgonyt akartam vetni 10—12 mértföldnyire a kikötőtől, midőn egyszerre iszonyu forrongás és sisterékelést hallva, a tenger erősen hullámozni kezdett és egy feketeszínű rengeteg nagyságu krokodilalaku test emelkedett ki a habokból, tányérnagyságu szemekkel; iszonyu fejét magasra emelve, kigyószerű mozgással, de roppant sebességgel uszott s majdnem emberderék vastagságu páros vizoszlopot lövellt a magasba. Embereim annyira megrémültek, miszerint azon parancsomnak, hogy közelebb láthassam a szörnyet, a hajót arra irányítsák, nem engedelmeskedtek, hanem sebesen a kikötő felé menekültünk“.

Még érdekesebb Maclean lelkész leírása, ki, midőn 1808-ban nagyobb csónakon a Hebrida-szigetek körül a tengerre rándult, mintegy fél mértföldnyire a száraztól, a sik tengeren, egy feketés, sziklához hasonló tárgyat pillantott meg. Még reá sem ért jobban megnézni, midőn lassan mozogni kezdett, majd alábukott s erős hullámozásba hozta a habokat maga körül. „Rosszat sejtve, embereim a partok felé kezdtek evezni, midőn egyszerre erős habzás és hullámozás között, velünk egy irányban s nem is nagyon messze, újra felbukott s felénk kezdett tartani. Mindnyájunk ajkáról a rémület kiáltása harsant fel s még én is evezőhöz kapva, minden erőnkben, nyilként repültünk a száraz felé. Szerencsére a hullámtorlat is a partok felé hajtootta csónakunkat, de egyedüli megmentőnk mégis csak a csekély viz, zátonyos öböl volt, mert a sebesen felénk sikamló szörny, mialatt mi a sziklákra kapaszkodtunk, a se-

kély vízben megfeneklett; itt láttuk egészen a maga rettenetességében: hosszú, hajlongó hattyunyakán, rettenetes fogakkal fegyverzett kigyófeje, iszonyuan merev szemei voltak. Rengeteg teste, mely elől széles vastag volt, hátrafelé mindinkább vékonyodott s erős, nagy pikkelyekkel volt fedve. Széles, nagy uszonyaira támaszkodva ágaskodott s farkával egész hullámhegyeket zuditva ránk, melyek majd lesodortak a szikláról, rugta magát vissza a mély vízbe, mely még sokáig hullámozott, örvénylett utána; testének hossza jóval több volt 60 lábnál.“

A fentiek — és a még meglevő adatok szerint e két szörny nem lehet más, mint a Jura-korszaknak két kolosszális szörnye: a Plesio- és az Ichtyosaurus és ez annál is hihetőbb, mert, ha a múlt század végén, sőt e század elején is még voltak — sőt Hochstädter állítása szerint, még ma is vannak. Új-Seeland bensejében az ösvilági Moáknak — ez óriási madaraknak élő ivadéka, daczára annak, hogy a föld felülete állaga, hőmérséke, növényzete óriásit változott a letűnt korszakok óta, akkor a tengerekben még inkább létezhetnek, annnyival is inkább, mert ez ma is csak ugyanaz, mint volt a földalakulás korszakaiban és a kétéletűek háromszor-négyszer annyi ideig élnek, mint a melegvérű vagy szárazföldi állatok.

Azután, ki ellenőrizheti a világtengerek végtelen felületét, vagy ezeknek azon mélységeit, hová a világosságuk még csak egy paránya se hat le, hol a földnek még őseredeti gránit gerincei emelik ama roppant víztömeget, melynek iszonyu súlyát, nyomását más élőlény szervezete nem bírná el, mint csak az ilyen kolosszusoké: vagy ki pillanthat bele azon ezer és ezer mértföldekre nyuló tengeralatti fukusz- és algaerdők összefonódott szövevényeibe, a tengeralatti völgyek és barlangok száz-, meg ezeröles mélységeibe, hol egy ismeretlen világnak nem is sejtett, csudás alaku lényei élnek, melyek csak néha, véletlenül, tán egy században egyszer-kétszer kerülnek napvilágra valami véletlen által üzetve, miután szervezetük csakis e rejtett mélységek, nagy víznyomásához lévén teremtve!

Ezen óriási barlangok és alga erdőségekben, melyeknek egy-egy fája 200—300 láb magas, s szélessége is ugyanennyire terjed, élnek azon leirhatlan nagyságu polypok is, melyeket a sokat emlegetett s a mesék világába sorozott tengeri kigyókkal együtt a modern tudományok Catói szintén tagadnak, csak azért, mert ezeket nem lehet spiritusba tenni s a muzeumck szekrényeibe állítani vagy minden disputához a tenger fenekéről előhalászni!!

Pontoppidán norvég püspök szerint egész kis szigethez hasonlít, mikor egy ilyen polypóriás, vagy mint ő nevezi: Krák a tengerből felmerül. Óriási teste, iszonyu karjai, melyek nagyobbak, vastagabbak, mint a legnagyobb hajó árbocza, tele vannak bonyolulva, tele vannak ragadva hinárral, algával, majd hosszan a vizen nyulnak el, majd pedig a levegőben csavaroknak, tekernek, mint a széltől és vihartól ide-oda hajladozó fenyő-óriások s mikor pedig újra lemerül a fenékre, az óriási test után támadó örvény, akár csak a Malström-örvénye, még fél és negyed mértföldnyiről is forgatagába sodorja a hajókat; megtörténik néha az is, hogy egy-egy ilyen felbukkanó szörnyeteg magába a hajóba kapaszkodik bele iszonyu karjaival s ezt azután, hacsak

nem valami nagy hadi- vagy kereskedőhajó, menthetetlenül magával huzza emberestől, mindenestől a mélybe.

E leíráshoz kétség nem férhet, a mennyiben nem egyszer találtak a czethalászok a Cachelotnak (*Physeter macrocephalos*) torkában a garatnál megakadva egy-egy polypkar-részletet, mely 25—27 láb hosszú s oly vastag volt, mint a legvastagabb árboczfá, melyet a Cachelot, lehet, erős küzdelem után, haraphatott le. Valamint az is tagadhatatlan, hogyha a tengerek czethal nagyságu kolosszusokat produkálnak, ép úgy produkálhatnak ezeknél jóval nagyobbakat is.

St.-Maloban a Szent-Tamás kápolnájában van egy fogadalmi kép, mely hajmeresztő jelenetet ábrázol éppen a fentiekről s melyet hálából a megmenekült hajó kapitánya festetett. Ugyanis az angolai partvidékről éppen a sik tengerre akart egy hajó indulni, midőn egyszerre erős hullámverés között, egy iszonyu test s még iszonyubb karok emelkedtek ki a hullámokból s kapaszkodtak a hajó árboczai, kötelei és tatjába oly erővel, hogy a nagy hajó kezdett féloldalra dőlni s még néhány percz mindenestől a mélybe sülyed!

Szerencsére a két hajóács a fedélzeten dolgozott s ezek éles szekerczéikkel, hatalmas vágásokat mértek a rettenetes karokra s kettőt le is vágtak, midőn rettenetes rázkódás és recsegés közt, a hajó újra egyensúlyba billent, mert egész tatja leszakadt s a rettenetes állattal a mélybe sülyedt, magát a hajót pedig, szerencsére, egy hullám-messze a tengerre lóditotta ki abból az örvényből, melyet az óriási állat elsülyedése okozott.

Egy másik eset a legutolsó angol és francia tengeri ütközet után történt. Itt az angolok a „Ville de Paris“ nagy és öt más kisebb hajót foglaltak el a francziáktól s ezek közül kettő angolokkal volt megrakva, nehogy a fogoly francziák valami összeesküvést forraljanak. Ezen hat hajó, mintegy 2000 öltre horgonyzott az angol flottától, midőn éjszaka egyszerre — noha a tengertükrő csendes volt és sehol nyoma sem volt e helyen a szikláknak — a „Ville de Paris“ a legsürgősebb vészlövéseket tette és vésztüzeket gyújtott. Öt nagy hajó indult gyorsan segélyre, de mire odaértek a hat hajó nyomtalanul eltűnt és azon a helyen annyira örvénylett a tenger, hogy két angol hadihajót egymáshoz csaptak a hullámok. Hat embert halásztak ki csupán a habokból, a többi 1800 ember odaveszett és ezek beszélték, hogy a „Ville de Paris“ a sötétben egyszerre csak ismeretlen okból sülyedni kezdett s a levegőt fojtó pézsmaszag töltötte be s midőn a nagy hajó elsülyedt, egy iszonyu örvény mind az öt kisebbet magába temette egymásután.

Semmi kétség, hogy a nagy hajót szintén egy polypóriás ránthatta a mélybe, erre mutat a fojtó pézsmaszag és az, hogy az éj csendes volt, egy szellő sem fodrozta a hullámokat, szikláknak pedig a tenger e vidékén hire sincs.

Nemcsak a tengerek, hanem a tropikus vidékek végtelen mocsarai is. mélységeket rejteget, még sok ily ismeretlen állatot rejtegetnek, melyekről a tudománynak még fogalma sincs s talán nem is lesz, mert emberre-állatra megközelíthetlenség feneketlen mélységük, halálthozó kigőzölgéseik által.

Különösen a Rio-Negro, az Amazon mente és a Texas keleti részében

a Rio-Colorado képez végtelen, ezer és ezer mértföldekre nyuló, erdős nádas mocsarakat.

E mocsarak valóságos Eldorádói a kigyók, krokodilok és a hullők minden fajtájának. Óriási nagyságra nőnek itt ezen, talán még eredeti őstermelő erejét megtartott mocsárban s az a néhány merész vadász, gaucho és benszülött indián, kik ismerve a vésteljes utat s ezer halálveszély között, keresztül hatolnak, a Rio-Colorado mocsárvidékén, majdnem hihetetlen dolgokat beszélnek el azon szörnyekről, melyek itt tanyáznak. Ez ismeretlen szörnyek egyike, melyet ők Carvanasnak neveznek, szintén nem lehet más, mint egy-egy példánya az ősvilág teknősbékájának, mely nagyság, erő, vérszomj tekintetében felülmulja a kajmánokat és krokodilokat, s méltó vetélytársa az ősvilág Chhydrájának és Chroteriumának, ezen elefántnagyságu békának. mely nyolcz-tíz ölet szökött egyszerre, s iszonyu szájában hüvelyknél nagyobb fogakat viselt.

Egy texasi prémvadász beszélte el a következőket Gardner botanikusnak erről a tudomány előtt még ismeretlen szörnyről, melyet különben Marryat kapitány is megemlít nagy művében.

„Texas keleti részén mérhetlen mocsarakat képez a Rio-Colorado, melyek bár messziről zöld rétekek látszanak, nem egyebek feneketlen iszaptavaknál, melyekben a vigyázatlan lovas és ló pár pillanat alatt nyomtalanul elmerül, s még kik az egyes utakat ismerik is, halálveszély közt hatolhatnak csak rajtok keresztül, mert a szeder- és egyéb cserjék szinte folyton mozognak a sok kigyó és egyéb mérges hulló csuszás-mászásától.

Mindenfelől a halál leselkedik az utasra, s ha kikerüli a vizikigyók, a fekete és tüzvörösfejű Longó- és Lándzsa-kigyók méregfogait, alig kerülheti ki az alligátorok farkát, mely iszonyu csapással a mocsárba vágja, vagy, ha lova egy hibás lépést tesz, a másik pillanatban már elveszett, mert borzadózó sörény, rémülettel villogó szemekkel s borzalmas halálnyerítés között, érzi magát lovával a mélybe rántani egy ellenálhatatlan erő által, s még egy bugyborék se jó fel utána.

Ez a Carvanas, melynek irtózatos fogai összemorzsolják odalent. Egyetlen példányát látták eddig csak, mikor e lagunák egyike kiszáradt. Ez egy óriási teknősbéka, 12 láb hosszú, hat láb széles teknővel, olyan fej és farkkal, mint egy krokodilé, s egészen az iszapba rejtőzve, örökké tátott torokkal lesi áldozatát és megragad, összemorzsol mindent, mit elér, s a mi él és mozog.

Egy amerikai tiszt veszttette el ily módon társát, ki lovastól az iszapba esve, rémes halálsikoltás közt rántatott alá a mélységbe s ez azután egy farmer rokonával elhatározta, hogy boszut áll társáért s a szörnyet minden áron hatalmába ejti.

Egy kisebb hajónak vashorgonyára csalétkül egy bárányt erősítve, ezt negyven láb hosszú vaslánczra kötötték, azután beledobva a hig iszaptóba a lánczot többszörösen egy vastag jávorfa körül tekerték. A kiállított őr — egy néger — már nem sokára jelentette, hogy a Carvanas a csalétket elnyelte, mert az egész fa incg, recseg az erős rángatásoktól, de minthogy már este volt, a szörny partravonását reggelre halasztották.

Másnap már hajnalban oda siettek. Az erős fa csikorgott, hajlongott az iszonyu rángatásoktól. Két erős lovat kötöttek a lánczhoz. A hangos nógatás, s ostorcsapásoktól a lovak teljes erejükből nekirugaszkodtak, de alig léptek egyet-kettőt, egy láthatatlan erő mindjárt visszarántotta őket, sőt attól lehetett tartani, hogy a két lovat is a mocsárba rántja. Ekkor a két lóhoz még két hatalmas ökröt fogtak s így sikerült — de csak teljes erőfeszítéssel, lassan-lassan mindig feljebb huzni a csapkodó, rángatózó szörnyet. Már felmerült a pánczélos hát egy része, s ki-ki villant a csapkodó óriási pánczélos fark, s a rettenetes fogakkal fegyverzett felső állkapocs eleje, midőn egy erős csappanás hallatszott, a nekirugaszkodott állatok egymásra estek, s a vashorgony erősen összevissza görbülve a szárazon hevert; egyik ága le volt törve, a másikon pedig egy darab kiszakított véres állkapocscsonttöredék és hus lógott. A tó felülete pedig erősen örvénylett, mert a Carvanas gyorsan merült alá a mindent elnyelő mély iszap védő fenekére.“

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A fönix-madár.

A tropikus vidékek legbujábbja, leggazdagabbja, Uj-Guineának csudás bujaságu őserdő-részlete tárul elibénk pompás növényzetével.

Karcsu, tömött levélbokrétájú pandanus emelkedik az ágbogas, sárga virágu, paránylevelű mimosa mellett, összeölelkezve a vad narancs fehér virágu, apró, aransárga gyömölcsü ágaival; széleslevelű Caladiumok inganak a finom csipkészetű páfrány- és Adiantum-bokrok mellett, míg kigyóként nyulnak közéjük a Protea tömött levelű galyai a Cicasok és Chamaerops hasgatott levélzetével s ezen pompás növényzet zöldjét csodaszépen tarkítják és emelik az őserdők fejedelmei és ékszerei: az Orchidák violaszínű és hiborpiros virágai s közöttük liánok, folyondárok kusznak, csüngnek le az ágakról.

A fejedelmi virágokon, hogy a hatás annál szebb, annál igézőbb legyen — bársonyfekete és aranyzöldben csillogó szárnyu, Páris- és Priamus-lepkék himbálódznak az aranyló azurkék szárnyu Anaxibia s fehér-barna Agelia lepkékkel, míg a galyakon majd a törpe narancsot csipdesve, majd tollazatuk drágakő ragyogását villogtatva, csudás tolldiszük tündéri alakzatosságában, ragyogón, szintjászva, mint a mesebeli fönixek, a paradicsom-madarak majdnem minden faja ki van állítva — egy óriási üvegszekrényben — igazán pompás gruppirozásban — a volt ornithologiai kiállítás helyiségében.

Ritka alkalom, hogy a madarak e legritkábbjait ily sok faj, ily jellegzetes szituációkban s pompás környezetben láthassa a közönség, mert ezek megszerzése ma sem sokkal könnyebb, mint a régmúlt századokban, mikor a paradicsom-madarakat még a mesék fönix-madarának tartották, s azt hitték róluk, hogy e pompás, ragyogó tollazatu madarak egyedül csakis a naphól származhatnak, földre sohasem szállnak, mert lábaik nincsenek, hanem örökké a napfényes azurban lebegve, harmattal és aetherrel táplálkoznak, s a nő tojását a him hátára rakva, ennek hátán ülve költi ki, és ha nyugodni akarnak, ugy hosszú, bekunkorodott farktollaiknál fogva akasztják magukat a faágakra.

Ezen regék sokáig fentartották magukat, annyival is inkább, mert a Chinán és Indián keresztül Európába importált bőrök mind lábak nélkül jutottak hozzánk, s maguk is a vásárra hozó pápuák és malayok Manucodiatának, azaz Isten madarainak nevezték őket és mert Uj-Guineát egészségtelen

éghajlata, lakosainak, a pápuáknak kegyetlen, vérszomjas természete miatt az utazók át nem kutathatták. És valóban látva e madarak leirhatatlan szép, csillogó tollazatát, ennek csudás, a többi madarakétól eltérő alakját, alig is lehetett elhinni, hogy ezek szintén csak ugy tojásból származhassanak, mint a többi madárfajok.

A mi megszerzésüket még ma is oly nehézé és fáradságossá teszi, az az, hogy Uj-Guinea szigetvilágával együtt még ma is csak oly civilizálatlan, vad és érintetlen, mint volt Pizafetta, Magelhäens kísérőjének idejében, ki 1522-ben hozta az első paradicsommadár-bőröket Sevillába. Ezek a bőrök, minthogy róluk a lábak teljesen hiányoztak, végnélküli csudálkozást gerjesztettek a tudós világban Európa-szerte s a fönix-madár csudás regéje — ezzel új tápot nyerve, újból felelevenedett s a legcsudálatosabb s kalandosabb feltevések keltek a fönixről szárnyra. Minden kétséget kizárólag ez a madár volt az ősi egyiptomiak fönixe, nem pedig az aranyfácán, mint Cuvier állítja, s maga Pizafetta is a „Nap madarának“ nevezte, s ezen elnevezés 1598-ig meg is maradt. Később Juan van Linschoten hollandi természettudós — azon feltevésben, hogy csakis a volt Paradicsom-kert maradékai lehetnek e hasonlíthatlan szépségű szárnyasok, ezeket „Aves-paradisae“-knek nevezte, mely elnevezést 1760-ban még a nagy Linné is megtartotta, ki a láb nélküli bőrök után „Paradisea apoda“ (láb nélküli) név alatt illesztette be őket osztályozásába, még csupán két fajukat ismerve.

E század elejéig semmi hiteles adattal nem bírt a tudomány a paradicsommadarak életmódjáról, a mikor Lesson francia tudós, utána pedig Wallace, Bennet, majd Meyer, Rosenberg, végre hosszú, fáradságos veszélyes észleletek után — a regék homályába számüzve a fenti sok képtelenséget — teljes és megbízható adatokat gyűjtöttek, melyeket a hozzánk élve kerülő paradicsommadarak viselkedése és életmódja is megerősített.

Ez röviden eme csudaszép madarak története, melyeknek pompás tollazata nemcsak a Kelet, az indiai Maharadzsák, a tündérszép török- és mór szultánának turbánjának keresett, sőt nélkülözhetetlen diszét képezte ősidőktől fogva, hanem a khinai császárok, s a mongol-fejedelmek disz-fővegének is elengedhetetlen éke volt a Kiói madár tollazata. Így ősidőktől fogva keresték és drágán fizették e cikket nemcsak a keleti fejedelmek és a nagy urak, hanem Európa divatáru piaczainak vevői is és volt eset, hogy egy bőrt, kivált a ritkább s még ismeretlen fajokét, 35—40 font sterlingben (400—450 frt) is fizették a 30—50-es években a londoni piacon.

Ezen nagy kereslet már ősidőktől fogva a madarak szorgalmas vadászátára ösztönözte a pápuákat s a bőröket rendszeren a Ternate, Mangkaszar és keleti Seramba jövő malay-kereskedők vásárolták össze s vitték Singaporéba, honnan Chinába és Európába kerültek. A legszebb bőrök az északi partvidék beltartományaiából Gilbikvai környékéről kerülnek. A tidurei szultán, ki a Németalföld fenhatósága alatt álló tartományokon uralkodik, évente népeitől adó fejében nagyszámu bőröket kap, miknek ott átlag értéke helyben 1—3 frt a minőség szerint. A hollandiak már 1535—40-ben élénk cserekereskedést üztek a paradicsom-madár-bőrökkel s egyéb disztollakkal. Így tehát joggal vá-

dolhatni a hollandiakat azért, hogy csak ily későn jutott a tudomány e madarak ismeretéhez, mert nekik módjukban állott volna a természet és életmód után kutatni, de nem tették, hanem csupán a pénzre és nyereségre gondoltak. A hollandok és India révén lett később szintén a londoni piaczk kereskedőpontja e bőröknek, honnan aztán Európa minden részébe eljutottak.

A paradicsommadarak egyedüli és kizárólagos hazája csak Uj-Guinea és szigetvilága: Aru, Waigiru, Mysol és Salavati szigetek.

Természetesen ezeknek belső-, hegyvidékének óriási erdőségei az európaiakra nézve még ma is majdnem hozzájárulhatlanok, pedig itt tenyészik, itt virul az a csudaszép, a tropikus égövek minden szindús pompájában ragyogó növény- és madárvilág, melyeknek alak- és szín pompája még a legélénkebb fantázia merész szárnyalásait is messze felülmulja.

Csak itt, ez a mondhatni szűk körre szorított szigetvilág, az ő egészen függélyesen reá tűző izzó napsugaraival képes ezeket a pompás tollazatu teremtményeket produkálni, más vidék erre nem alkalmas az egész földtekén! Miért? Ez a természet örök titka fog maradni. „Tán itt van a föld minden őstermékenyítő és létrehozó erejének magva elrejtve — mondva Tyndall — mert lehetetlen másképp ezen pompából, ragyogásból és szépségből álló teremtményeket létrehozni.“

És a természet minden barátja — de sőt még a laikus is — osztja Tyndall ezen elragadtatott felkiáltását, midőn eléje tárul a madárkiállítás paradicsommadár-csoportja, mely nemcsak a szorosán vett paradicsommadarakat magukat, de ezek fajrokonait is egyesíti, minők fényvarjakból a Mansimene (Vhalybeus paradiseus) melynek bársonyfekete tollazata be van lehellve arannyal ezüsttel, mely a szivárvány minden színében ragyog és világol; a paradicsomszarkákból (Astrapiæ) a Pompás Astrapiát (Astrapia nigra), melynek a bársonyselymes meleg, lány feketeszinén — amint a világosság reá esik, az aranyló violaszín minden érczes ragyogása változik és játszik. E büszke szépségű madár füle mellett kétfelül kékes fémfényű tolldiszt, torkán érczes fényű, s izzó parázs hyacint színével szegett, irizáló fémfényű gallért visel, s hosszú farka is játszik a legpompásabb oxydált aczél kékfémfényű színeiben. Ragyogón szép paradicsom-banka (Epimachus albus), melynek az Astrapiához hasonló fősínétől meglepően elütnek oldalain a hullámos fonálvégű fehér, árvalányhajszerű tollcsomók, s végre a Büszke paradicsom-banka (Epimachus magnus), ez a fejedelme a diszmadaraknak, mely hosszú farkával érczfémfényű fekete színével, s hátán, oldalain kagylósan felgörcbült, végein a zöld minden aranyos árnyéklatában csillogó disztollazatával a szemet kápráztatja.

Lehetetlen egyenként mind leírni a csoportozat példányait, mely az eddig ismert 20—22 fajból szép számmal mutat be a valódi paradicsommadarakból is, így röviden csak a „Büszke Édenczet“ (Paradisea apoda) az ehhez hasonló, de kisebb „Papua-Édenczet“ (Par. papuana) hullámos, aranyszínű s az árvalányhoz hasonló, de lengébb, hullámosabb oldaltoll csomóival, smaragd szín torkával; a Vörös Édenczet (Uranornis rubra) vörös oldaltollaival smaragd zöld fejével és torkával; a pacsirta nagy, „Király Édenczkét“ (Lopho-

rina regia), smaragzöld, legyezőszerűen álló oldaltollaival, s az atlasz ragyogásával bíró skarlátvörös színével s hosszan, kecsesen kihajló, zöld zászlós farktollaival mutatjuk be. E legutóbb említett madárka oly csudaszép, hogy szépsége még a malayokat is annyira elragadta, hogy ama bűverőt tulajdonítják neki, hogy oldaltollait maguknál hordva, ez sérthetetlené teszi őket a liarczban, mivel szerintük egyenesen az égből származik. Végre még csak a bársonyfekete „Aranyló-Édenczet“ (*Parotia sexpennis*), ragyogó mell- és homloktollaival, valamint a füle mögül elálló és felmereszthető hosszú oldaltollaival, és a „Fekete-Édenczet“ (*Paradisea superba*) szívárványos, érczes zománczu, lyra alakú, szintén felmereszthető mell- és tarkó gallérjával, mint a legszebbeket említjük fel.

Mint említettük, Uj-Guineának s szigetvilágának sűrű, a napsugarat elzáró végtelen tropikus erdeiben élnek e pompás madarak és a különféle fák gyümölcseivel s rovarokkal táplálkozva ép úgy, mint ritka, de ragyogóan szép rokonaik a szívárványszínű *Schlegelia Vilsoni* és a *Xanthomelas eureus*. A társaságot nagyon szeretik, úgy, hogy némelykor 30—40 is van egy csomóban, nők, fiatal himek; teljesen kifejlődött him alig van kettő-három egy ilyen csapatban.

Különben is természetük és viselkedésük hasonlít a varjufélékhez, miután mintegy átmenetet képeznek a sárgarigó és varjufélék között, s nagyságuk különböző, vannak varju- és pacsirta-nagyok s ezek között is kisebb, nagyobbak.

Májusban ébred fel a himekben a párzási ösztön. Ilyenkor a szigetek harsognak éles hangjuktól, s a himek násztánczukat járják, azaz oldalaikon dísztollazatukat — mely egy élénken működő mozgideggel ellátott kinövésben fészkel, kiterjesztik, szárnyaikat leeresztve reszkettetik, szóval tollazatuk minden pompáját kitüntetik, s a fel-lemeresztés által ragyogtatják. Legélénkebb a párzó kedv a reggeli órákban, mikor egy magas kiválasztott fának kinyuló száraz ágára több him telepedik, s ott szálldogálnak, bókólnak ragyogtatva minden fényét, pompáját dísztollaiknak a nők előtt. A földre kivételes ritkán, csak elkerülhetetlenül szállnak, mivel tollaikra szerfelett hiuk, kényesek, s a legkisebb szennyet, rendetlenséget rajta nem tűrik. Nincs elragadóbb látvány, mint e pompás madarakat repülve látni. Arányszín oldaltollazatuk kecsesen hullámszik, fénylik, ragyog a reggeli napsugárban s úgy tetszik, mintha ezen aranyló csomók ringatva usztatnák, vinnék a levegőben annál is inkább, mert repülése méltóságosan szép hullámos.

Vadászatuknak majdnem egyedüli neme, hogy a papuák meglesik őket hova telepednek le éjjeli nyugalomra, akkor még napszállat előtt egy-egy papua tompahegyű nyilakkal, hogy a bőr át ne lyukadjon s be ne piszkuljon a vértől, felfegyverkezve, arra a fára mászik és szorgosan elrejtí, álcázza magát lombozattal, ágakkal s türelmesen vár napkeltéig; s mikor ébredezni kezdenek, akkor egyenként lelövöldözi őket. Fogják őket még hurkokkal, melyeket egy-egy kedvencz gyümölcsükkel magrakott fára (*Theakfa*) aggatnak, vagy a kenyérfa gyümölcséből készített enyvvel egy hosszú rotang vagy bam-

busszálat kennek be, s az ébredés előtt gyorsan és ügyesen egyiket a másik után érintik és kapkodják le vele.

A bőrök kikészítése szintén érdekesen megy végbe, s majdnem épen oly módon, mint azt századokkal ezelőtt őseik gyakorolták. A háton és hason egy rézsutos vágást téve, lehúzzák e madár amugy is erős vastag bőrét, azután lábait a has hátsó bőrrészevel levágják (innen nevezték el „apodá“-nak azaz láb nélkülinek, s eredt ezen hit) s kiszakítva nagy ezevőtollait a szárnyakból, egy gömbölyű fácskára húzzák rá a bőrt úgy, hogy ennek vége egy-két hüvelyknyire a csőrből kiáll, hogy hozzáköthessék; előzőleg azonban forró hamuval lesz a bőr zsiros belseje bekelve, hogy moly és élősdiek meg ne támadják s azután vagy a forró homokban, de leginkább a füstön lesz kiszáritva, minek végeztével a bőr kész.

Ez röviden a paradicsommadarak története, s hálátlanok volnánk, ha végül elismeréssel nem adóznánk Madarász Gyula dr. muzeumőrnek, ki e pompás csoportozatot őserdőrésztelével, s a madarak kecses, természetű állásával, — a tollazat zománczos ragyogását egész teljében érvényre juttatva, annyi művészet, genialitás és széleskörű tanulmánynyal megalkotta. Tönni megtanulhat bárki is — s van Magyarországon elég sok jó tömő, de ezen megcsontított, összeszáradt, ügyetlenül lefejtett bőröket — a mily állapotban a madarak bőrei hozzánk kerülnek — ilyen pompásan, természetű szituációkban annyi kecs- és jellegzetességgel kikészíteni, ehhez már művészet, egyszerűet s az ügyesség legmagasabb foka szükséges. Igaz, hogy akad közöttük egy pár hiányos, rosszul sikerült alaku is, de erről Madarász ur nem tehet! Csuda, hogy még ennyire is tudta ezeket preparálni.

Hogy mennyire emeli az ilyen csoportosítás a jellegző, buja szépségű tropikus növényzettel és szindús pillangóival a madarak ragyogó színeit, azt csak az tudja megítélni, ki e pompás szárnyasokat a kopasz szekrényekben, merev, élet nélküli állásaikban is látta. Madarász ur e mesterműve impulzus lehetne arra, hogy muzeumunk ritkább, szindusabb szárnyasait szintén ilyen jellemző környezet, természetük és életmódjuk jellemző momentumai és szituációiban kellene csoportosítani. Így a közönség is örömelebb látogatná a muzeumot.

Augusztusi vadászképek.

Ott bandukoltam az erdő . . . és bozót között össze-vissza, — midőn egyszerre azon veszem magamat észre, hogy bizony nagy hasznát venném valami mappának vagy kompassznak — de még nagyobbat egy olyan embernek, aki innen kivezetne — mert eltévedtem.

Össze-vissza dőlt, korhadó faóriások, repkény- és szalagfüggönyök mindenfelé; ha egyiket keresztültörttettem, ott volt a másik; tüske, bozót — úttalan utak . . . a végtelen erdő örök árnyéku közepén, hová a napfényből csak annyi jut, a mennyit egy-egy csillogó rovarka képes aranyos visszfényt verő szárnyaeszkáin belopni ebbe az örökzöld homályba . . .

Leültem egy mohval fedett, évtizedek óta korhadó faóriásra, ami békés tanyája volt a rovarnemzetség mindenféle fajtájának . . . Egymás hátán doogtak, zümmögtek és rastogatták, furták a rohát hosszucsápu czinczerek s darazsak, vékony dereku hangyák futkostak nagy sebbel-lobbal elő az oduból. Körülnéztek, ágaskodtak — mint késedelmes férjeiket ebéddel váró gondos házi asszonyok — s azután megint frissen beszaladoztak . . . hogy a leves ki ne fusson — a rántás oda ne égjen.

Egyik nagy lyukból — mintha egy darab nemes opál pattant volna oda, gyönyörű aranyvörösbe szivárványzó smaragdzöld ragyogás csillogott-villogott elő.

Ah, ezt a szép bábrabló ékényt nem hagyjuk itt s mikor bemenekült előlem az odu pinze-sötéten ásitó üregébe . . . utána csusztam én is . . . Már a harmadik szál viaszgyufácskát gyujtogattam, midőn a faüreg végében egy csomó papírvékony hársfakérget találtam, melyek, mint a régi papyruszok, tekerceskebe voltak göngyölgetve.

Kibontva — szemem, szám elállt a csodálattól. Mindjárt a legelső lapon erőteljes vonásokkal, lapidáris betűkkel e cím állt: „Emlékirataim“ és a rövid előszóban az író elmondja, hogy ő az a bizonyos borz . . . kit jól épült várából az emberi gonoszság kiüldözött — és miután bizonyos ármányos csapdák, éjjeli lesek és kiásási merényletek miatt meghasonlott még saját faja és az egész állatvilággal is — magába vonulva, bölcselővé, szemlélődővé és így természetesen íróvá is lett . . . s naplót vezetve mindenről, mit látott, tapasztalt az állatvilágban, ime átadja az utókornak — ha ugyan valaki ráakad. Meg-

jegyzi azonban, hogy nem szeret idegen pávatollakkal ékeskedni — és megfigyeléseinek egy részét, egy szintén megszürt, megüledett világnézlettel és kritikai érrel bíró, nyugalomba vonult rókakomája írta, kinek bölcsesége nagyobb . . . ide valami bölcs neve lehetett írva, de kivakarták . . .

Ez csakugyan pompás lelet . . . ime, a véletlen hogy meglepett! Forogatám, forogatám a kéreglapokat: „Január:“ Zugó szélvihar . . . tétlen élet — zárdai — magány . . . öszülni kezdek . . .“ stb. Ez, ez nem való augusztusra! . . . február . . . Kósza, fagyos napsugár . . . hideg, csalékony, akár csak az emberek szive stb. Ez se illik augusztusra!

Márczius, április, május . . .

„E három hó a rügyfakadás és szerelem korszaka! Nevetlek hideg, fagyos érzéseimmel, hiuság vására: szerelem; nevetlek benneteket holdsugárra üvöltöző, napsugárra czinczogó inczifinczi madársereg . . . nevetlek bölcs róka koma . . . ki bölcseségedet sutba vágva, hallom, mint üvöltözöd a csendes éjszakákon szerelmi nótádat! Vén szamár! Nem veszed észre, hogy a fiatal ugrifülesek hogy nevetnek, kaczagnak rajtad . . . a szürke fejü vén szerelmesen stb.“ Eh! ez se való már augusztusra.

Junius: „Azt hiszem, a legbölcsebb világnézet az . . . ha eszméink mellett epicuri étvágygyal és vágyakkal birunk, mert a jó konyha váltogatja a legjobb gondolatokat stb.“ Engem ugy'se . . . ezt jól kifundáltad, nagy gondolkodó . . . érdemes lenne folytatni, de hiába, ebből se lehetnek augusztusi vadászképek.

Julius: „Oh, bölcs természet — mélyedék el gondolataimba . . . megálva egy csipegő fiókákkal telt sármány-fészek előtt . . . minő fenségesek s változatosak a te munkáid . . . Tessék . . . minő rabjai vagyunk a test szenvedélyeinek . . . észre sem vettem, hogy a gyengédhusu, sivalkodó fiókákat elmélkedéseim között mind felcsemegéztem stb.“

Itt van végre a kívánt hónap.

Augusztus* Itt-ott arany színű foltok tarkítják már az erdő egyforma zöldjét, a nyárvégi reggelek lehe barnára csókolja a levelek hegyeit s kékre hamvasítja a zöld kökénybogyókat, pirosra, feketére az áfonyát. Éjjel-nappal jarcok-kelek észlelődve: vázlat-könyvem és zseb-noticzom a legtarkább jelene-tekkel és skizzekkel van tele, miket röptében kapok le . . . de azért perczre sem feledem az emberi gonosztságot és leshányást, mert ebben a hóban izen jóformán legirtóbb háborut nekünk rókák, nyestek, görények s más efféle átkos fajzatoknak. (Átkos fajzatok! Ugyan — ugy-e? Óh emberek! Óh morál! Csakhogy ti vadászhaszatok és ne mi csiperintsük el korábban a puskavég elől a gyenge foglyocskákat és nyulsüldőcskéket, hát nekünk izentek irtóháborut csapó-vas, háló és mérgezett csalétekkel. Jupiter bicornis Ammon! Micsoda moralis reciprocitás ez?!)

Ad vocem mérgezett csalétek! Gonosz memento mori-ként kovályog fejében mult éji esetem, daczára a lucullusi vacsorának . . . Ugyanis kissé

* Sub rosa ide jegyzem, hogy ezt a rókakoma írta, ki inkább a leírásokban excellál — ami százszorta könnyebb, mint a böleselkedés. Hiszen kérem, tessék összehasonlítani ezeket az ide-oda csapongó könnyelmű scurrilitásokat az én stylus curiálisommal!

elalvám a napot s már a bucsuzó sugarak lopódtak váram elfogadó katlan-termébe — midőn felébredék . . . Nota bene a legvadregényesebb helyen lakom . . . rettentő erdős, hegyes vidéken, távol minden emberi laktól . . . és embermivelte földtől — így fáradt tagjaimmal nem tudtam volna meglepni és egy-egy ruganyos ugrással nyakon kapni — a holdfényes tisztásokon játszadozó tapsifüleseket . . . s az ilyen csendes augusztusi éjjeleken a tarlók és kaszálók rejtekeiben oly kedvesen gyügyögő fogoly-mamákat már egészen felnőtt fiúkáikkal, mert a helyett, hogy békésen aludnának, folyton jár a szájuk — a lohosodó vadliba, rucza és lilik nemzetségeket — ama bizonyos káka tövén, hol a rucza mama költeni szokott, azért hát fáradtan, de igen békétlenkedő gyomorral, mikor az én kedves erdöm magára öltötte az éjszaka sötét köpenyét — megindultam hát vaktában arra, honnan távoli, elhaló kutyaugatást lengetett felém az éjjeli szellő . . .

Természetesen . . . utközben megkapott engem is az augusztusi éjszák néla csendes varázsa, és orrom hegyére egy Szent-János bogárkát tűztem, hogy ennek szelid fényénél, ha valami magasan szárnyaló, ihletett gondolatom akad, — rögtön noticzomba jegyezhessem . . .

Utközben megtekintettem a vad váltókat — miket már napok óta nézeget, vigyáz az az öblös hangu . . . zöld galléros vadászlegény és ha meg nem hasonlottam volna az állatvilággal, hát plakátokon figyelmeztetném az erdők lakóit. Szarvasok, őzek, nyulak, vadkanok stb. vigyázzatok . . . közeledik az ősz; e hcban vigyázzák, csapázzák nyomaitokat, rejtekeiteket, a merre jártok, keltek, pihentek, hogy könnyebben megejthessenek. Hanem hát mit nekem Hekuba! Csak magamban mosolyogtam azoknak a cziczomás, karcsu őzbakoknak az ostobaságát, kik a vadász csalsipjára egyenesen a puska végére mennek. Lám, lám! Csakugyan igaz! Így hát nem hiába sincerizált a bölcs borz koma multkor, a szerelem vak, süket és ostoba voltáról!

A mint egy fiatal vágás szélére értem, hogy átcsapjak a lankás hegyoldal sűrű bozótjába, mint a moszkvai óriás Vasili harang — akkorát és olyan mélyet kondult egyszerre valami a hegytetőn.

Fenségesen szép és szívreszketető volt e hang a csendes visszhangos éjszakában. A zaboláttan erő, a kihívó bátorság, az egyeduralkodónak vetélytársait harcra hívó csatakiáltása volt ez.

Hohó, itt valami készül!

A hegytetőn lombsuhogás, ágcsörtetés zajgott végig a sűrűben — s újra megkondult erdőink fejedelme: a himszarvas tülekedő bögése. Ketten, hárman is feleltek neki a kihívott vetélytársak, egy-két oktávéval mélyebben és távolság tompította hangokon . . .

Minden filozófiám daczára is, úgy csiklandozott valami, úgy ösztökélt, hogy nekem is bele kellett nyafognom ezekbe a konduló bögésekbe, mire rögtön elhallgattak a távolban kurtán, rekedten rigyető őzbakok és a családtagva felelgető suták.

Már épen tovább akartam indulni, midőn döngött a föld, tört, ropogott a cserje és a csendes éjszaka reszketett a ziháló bődülésektől.

E perczben bukkant ki bambán, nevető pofával a telehold is és az

ezüstösen fénylő tisztásra, egyik oldalról is, a másiktól is méltóságosan dobant ki egy-egy tizenhatos, büszkén emelve koronájukat. Mindkettő erős, hízott óriás . . . s valami úgy végig borzongatott . . . villogó, mogorva tekintetüket látva, a mint fujya, bögve körültaposták a tisztást, a galyakat törve, a harasztot szórva agancsaik dühös vágásaival.

Halk léptekkel, mohó, kémlelő pillantásokkal félig az árnyékban, félig a holdfényben állva, lesték az ünök a két fejedelmi vetélytárs párbját.

A föld rengett, gye- és haraszt-darabok repültek, mikor e két óriás egymásba szakadt! Összeütődő szarvaik akkorákat csattantak, mint egy pisztolylövés, körülforogtak egymásnak szegett homlokkal, s úgy kiparirozták a csattogó szarvütéseket, mikor egyik a másiknak oldalába akarta meríteni, mint valami vívómester . . . E titáni küzdelmet azonban egyszerre egy lángvörös villanás és egy mennydörgő roppanás szakítá felébe és a küzdők egyike magasra szökött, azután vért okádvá, vágódott a földre . . . az ünök és gim pedig hegyomlasztó rohanással menekültek. Hej, de menekültem ám én is és sebes futtomban — azon reformokról gondolkodám — mint lehetne az ilyen nemtelen emberi cselhányást és orvtámadást megszüntetni és egyszerre csak néhány kunyhó-forma furcsa alkotmány között találtam magamat. — Óh, gyilkos fajzat, — csikorgám mély megvetéssel. Ott lelövöldözöd az erdők fejedelmeit, — itt pedig szarvas-étetőket állítasz és télen a nagy hó s fagyban álnokul táplálsz, hogy magad szedd puskavégre! Igenis . . . az étetők környéke tele volt lekaszált fű, zabbal és óriási galy-halommal teregetve, hogy megszáradva, téli eledelül szolgáljanak a szörtnés vadnak. Augusztusban kezded már — gyilkos kétlábu faj te, gyűjteni a téli eledelt, dohogám . . . és hogy megboszuljam a fejedelmi áldozatot — méltó haragomban ezen álnok emberi művet se nem kut, se nem patakból, de még vízvezetékéből sem származott mixturámmal ugyancsak megkeresztelém . . .

Panaszos hangok, halk pityegés töredeznek alá a magasból, s az éles rókaszem sebesen tovahúzó, tovatünő csoportokat, egyes árnyakat lát elshanni a magasság éji homályában.

Óh, ti boldog kakukkok, nádi zenérek, föllengek, kékvarjuk és aranyrigók, ti kora augusztus elején . . . szebb, melegebb hazába költözködő vándorok . . . sóhajtok bánatosan — elköltözhetek könnyű szárnyakon az éjszaka védő leple alatt . . . E hónapban már a pitypalattyoló fűrj is utra készülődik. Éppen multkor hallgattam ki egy utra készülődő fűrj-pár zsörtölődését a rétszélien . . . A férjura a fiatal, tapasztalatlan egy éves menyecskét korholta, hogy nem hallgatva anyósa bölcs tanácsaira — nem edzette meg magát eléggé — csak kényeskedett, idegeskedett, mint afféle kis fiatal mama, s most elkésnek az utról. Szerettem volna ennek a kis reconvalescens menyecskének a szeme közé kacsintani, de olyan szemérmesen bujkált a fű között, hogy már a nyelvem lógott ki a szaladgálásban, még sem tudtam elkapni. Tessék, ezek is itt hagynak, s az én menüm napról-napra soványabb lesz! Szégyen, gyalázat, hogy néha már augusztusban megesik rajtam, hogy a gyümölcsöt nem confect, de egész ebédül kelle ennem, s kigyó, egyik, egér s hörcsögre kell fanyalodnom.

Tovább-tovább bandukoltam . . . s már oly éhes kezdtem lenni, hogy óvatosság, filozófia — minden kezdett elhagyogatni és csak füleimet hegyeztem folyton — valami olyan hang után — a mit meg is lehetne enni.

Csakugyan röffenés! Aczélos, pompás mélyoctávájú röffenés . . . és pompás magas C-ju . . . fiatal malaczka-visitások, oly élesek, mint valami angol borotva . . .

Arra felé tartottam hát — de haj, éles szemem már messziről észrevette, hogy volna ugyan malaczka — de nem lehet ám elkapni sehogyse . . . nagyon őrzik őket!! . . .

Egy iszonyu vén kan örködött felettük a százados faderéknak dőlve . . . Én persze . . . komoly elmerültséget negélyezve — mintha nem látnám őket, filozofálva haladtam el mellettük . . . de májam, vesém megrezsent — mert mákos ugyse szikrát hányt az a két sarlóforma agyara annak a vén „Kan-byzesnek“ (egy nyelvtudósunk azt bizonyítja, hogy ez magyar szó: „Kan biz ez!“ Hát nincs neki kérem igaza?). olyan dühösen csattogtatta felém. Végre is Szent Hubertushoz fohászkoztam — ez azután megihletett — és arrafelé vezetett — honnan ebugatás és kakaskukorékolás hangzott. Csakhogy áldott védszentünk — azt is megsugallta, hogy augusztus hava, a kártékony vadak veszedelme: mindenfelől csapda, tör, rókavas . . . és csakugyan . . . közel a tanyához egy vasfogóba csappanva egy illatárus görényt, — egy másik vasban pedig egy nyestet találtam lábaikkal beleszorulva. Szivszakadva könyörögtek, hogy holtig szolgálím lesznek, ha kiszabadítom őket! De én — örülve, hogy a gyanu és odium rájuk és nem fajomra háramlik, — azt tanácsolám nekik: harapják el vasba szorult lábaikat! Hisz tudtam, hogy egyik se lesz Mucius Scaevola!

Egyszerre a lenge szellő valami felséges illatot lengetett felém . . . Sült hus és fokhagymaszag — de e mellett . . . gyanus faji illat is gyanakodtatá orromat . . . Mi ez? Megelőzött már valami kenyérrögy telhetetlen? . . . E közben a hold megint elbujt . . . és csak orrom kalauzolt . . . A családi parfüm folyton erősebben büzlött . . . de a mozgásnak s rágcsálásnak nesztét nem hallom, csak az éj csendje borzongtat . . . Elszántan előre megyek . . . s a sötétségben egy még sötétebb alak körvonalait látom s a hármas szag: rókabüsz, fokhagyma és sült-hus erősen leng felém. Össze-összelapulok; csend! Nem mozdul — pedig már jó látom, hogy egy róka felebarátom guggol ott Vészt sejtve, hátrálni akarok! De az éj csendje mégis felbátorít — s csuszva közeledem, hogy jól nyakon kapkodhassam . . . s oda érve . . . homéri kacaj reszketteti meg bordáimat. Egy pokoli gépezet áll — előttem, — melynek hármas vasfoga olyan erővel csappant össze vigyázatlan rókafelebarátom nyakszirtjén, hogy formálisan átszegezte — mielőtt a csalétkül kített pompás fokhagymás ürüczombból csak egy falatkát is haraphatott volna.

Először is jó étvágygyal elköltöttem az ürüczombot, azután, nehogy profán emberi kezek fertőztessék meg fajbelim porhüvelyét, néhány kegyeletet szót parentálva a földi mulandóságról — őt is felpánizáltam!

De a csapda, az a csapda! Bármily jó volt is az ürüczomb, gonosz memento marad előttem . . .

Tovább nem tudtam lemásolni az emlékiratot, mert beállt a sötétség — pedig még volt néhány lap . . . de nekem még az utat is meg kelle találnom, hogy haza juthassak! . . . El nem hozhattam a papiruszokat — mert a hátralevő hónapok nélkül az „Emlékiratok“ csak befejezetlen csonka töredéket adnának — így otthagytam . . . de alkalmilag . . . megint oda fogok tévedni — és épp oly hiven lemásolom a többit is — ha ez a négy lábú Demokritosz megirandja és befejezi bölcselkedő emlékiratait róka komája segítségével.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A „vadászrész“.

— Nos, hogy tetszem, Sándor?

— Elragadó vagy, mint mindig — de ebben a vadászkosztümben istenibb vagy magánál Dianánál!

— Hallod-e, ma kikérem a bókokat! Vadászpajtásod vagyok — s részt akarok venni a vadászat minden hevélyében és fáradalomban . . .

— Igazán?

— Kikérek minden elharapott mosolygást és gunyolódást. Ugy akarom a vadászatot élvezni, mint ti férfiak és megizlelni az annyira dicsért vadászrész . . .

— Vanda, az nem lehet!

— Nem lehet? De ha én akarom!

— Hiába . . . itt még a te búbajos hatalmad is megtörik, a vadászrész csak az izlelheti, ki maga fáradt és ejtette el a vadat . . .

— Elég! El fogom tehát ejteni!

— Segítsen Szent Hubertus!

— Te fogsz segíteni és pedig minden vadásztudományoddal . . .

— Kész köteles szolgád vagyok, kedves cousine, de csak egy feltétel alatt . . .

— Semmi feltétel. Feltétlen hódolatot követelek! — s a granátfekete szemek parancsolólag felvillantak.

— Más esetben igen — de most . . . e feltétel nélkül nem tehetek semmit . . .

— No . . . Isten neki — engedek tehát valamit. Mi az a feltétel?

— Alá kell vetnek magad a vadászszabályoknak.

— Csak ez? Ezt készségesen megígérem! és a piczi svéd keztyübe bujtatók kacsók férfiasan kezet szoritottak az engedelmes bátytyal . . . azután a keces női Nimród csókolni való kedves módon fütttyentett a pompás angol vizslának.

— Tudsz-e gyalogolni?

— Micsoda kérdés ez megint? Azt hiszem ismered kitartásomat . . .

— Ugy tehát induljunk — a tegnapi lesen, az omlás helyén pompásan rigyettek a szarvasok! Mint egy-egy harangkondulás, oly érczesen zengett az

erdők fejedelmének hívó bögése. De mit látok . . . Hectort is el akarod hozni? . . . Nem, Vanda, vizsládnak itt kell maradnia!

— Merre megyünk?

— A Tüskés felé, az a szarvasfalka még ott időzik, mi után tegnapelőtt cserkésztem.

— Egy egész falkát láttál?

— Igen! és szivecskéd dobogni fog a hevély és izgalomtól, ha elárulom, hogy ennek a falkának hatalmas ura és vezetője egy pompás királyi tizennyolczas, miről vadászainknak sejtelme sincs, mert a hideg kilelné őket — és valamennyi — mind ez után leselkedne.

— Istenem, ha mi ejthetnök el e királyi vadat! s a hölgy szemei felvillantak és szive sebesebben dobogott az izgalomtól.

A férfi csendesen mosolygott erre a merész gondolatra, mert ilyen szerencsét — csak kivételes ritka esetekben szokott osztogatni Szent Hubertus, s még ritkábban a véletlen.

— Régen lesem már én ez agancsár királyt, de lehetetlen még csak meglátni is, mert míg falkája napkeltéig künn legelész, addig ő bevonul a sürrübe, vagy mint a kerülők mondják, — az alkonyat aranyos ködében dőlve kiáll arra a szikla-omorra, s mintha ércből volna öntve, néz alá komor szemével a vidékre és onnan konditja alá a völgybe mély zugással hívogató rigyetését.

Egy régi, elhagyott fahordó út mellett megálltak s a férfi egy szál gyufát lobbantott el.

— Mit csinálsz? — kérde társnője.

— A szél irányát puhatolom! Ah . . . oldalt fúj! A szál erdőt tehát el kell hagynunk és fel kell kapaszkodnunk a Tüskésre . . . Csak aztán meg ne bánd e sétát, mert ez egy kicsit nehéz út lesz . . .

A bájos női Nimród eperajkait daczosan felvetve, rázta kaczkias vadászkalapos fejecskéjét — s bátyja példáját követve, gyökérbe, bokorba fogózkodva, kapaszkodott az omlás meredek oldalán felfelé, melyen túl terült el a „Tüskés“, ezen bozótos szakadékoktól szagatott völgykebel, majdnem áthatolhatatlan tüskés bozóttal, fa- s bokorcsoportok és kőomlásoktól megszagatva.

— No, most oly csendesen viseljük magunkat, amint csak lehet . . . suttogá a férfi, amint felértek az omlás szélére, melyen túl egy fával benőtt magaslat emelkedett és éppen ide akartak felhatolni, hogy szétnézzenek a Tüskésen, midőn a hölgy finom hallása halk lombzuhogást hallott . . .

Élénken szorítá meg kísézője kezét, kinek avatott füle a lombokat suroló agancsok csörtölődésére ismert e hangban s alig huzódtak a bekrok közé . . . a halk lombzuhogást erőszakos rezgés követte és a fővad szokéseinek nehéz döngölése hallatszott — az agancsok erősebb csörtöléseitől követve.

— Agancsár van a közelben! — lehellé a férfi, mire a hölgy szemei felvillantak s keble nyugtalanul hullámozott a feszes vadászzekécske alatt.

A hang az omlás felől hallatszott, mindjobban, folyton erősebben, egyszerre azonban elhallgatott és méla csend honolt a napfény aranyozta szaka-

dékos völgykebelben — csak egypár rigó füttye felelgetett egymásnak, mibe a messze szálerdőből ütemesen kopogott bele a zöld-harkály kopácsolása.

Mindketten lélekzetfojtva hallgatództak... felvont fegyvereiket lövésre tartva és a hölgy még apró alabastrom fogacskáit is ajkára szoritotta, — nehogy egy erősebb lélekzet elárulja őket . . . A vadászláz már minden idegszálukat hevélyesen rezgeté . . .

Semmi hang, semmi nesz!

— Mi ez? Tán elriadt a vad? gondolkodék a férfi és huga is feszülten függeszté rá izgatott tekintetét. Nem . . . nem adtunk rá okot . . . minden eshetőség ellen fedve vagyunk a színfalszerűen álló bokorfalazattól s kedvező széllel jártunk, tehát neszt sem fogadhatott tőlünk az óvatos fővad . . . Lehetetlen . . . az agancsár nem távozhatott, hanem csak falkáját terelte be a sűrűbe.

— Eh . . . ebben a kétséges situációban mindenre szabad, sőt kell is vállalkoznunk... ezzel az út és a lejtő közötti sűrű bokor falazat egy nyílásán óvatosan átbujva — mindketten a lejtő bokrokkal szegett szélére álltak ki.

Mohón kutatták mindketten az átellenes sűrűséget szemekkel. Mintegy hatvan lépésnyírről hangzott az elébbi csörtölés, a vadnak tehát még ott kell lenni, különben hallották volna lépteinek távozó döngölését.

Halk, de gyors szoritással ragadá meg Vanda bátyja karját, mire ez villámgyorsan követé tekintetének irányát a lombfalon keresztül és ime, úgy rémlett neki, mintha az ágak setéztöld tömege között . . . egy szarvasfő árnya setétlenék. Oly közel . . . oly igen közel . . . hogy szemeknek alig mertek hitelt adni . . .

Gyors mozdulattal — kissé hátrább huzódtak s felvont fegyverrel vártak . . .

Noha e mozdulat alig egy másodperc villanása volt, az agancsár mégis meglátta a kettős árnyék imbolygó rezgését s lassu léptekkel indult meg meggyőződni arról, vajjon falkájának egyik szőkevény tehene, vagy tán egy vetélytárs árnyéka volt, ami ott mozgott! . . .

Szabályosan lassu suhogással zörögtek a lombok az agancsok csörtölésétől, ünnepélyesen döngött, dobogott a talaj a léptek nesztől s részletenkint villantak ki az agancsok, a fej, a szügy, amint a lejtőn feléjük közeledett.

Fakóderes színe, pofája redői, fodrosszórü homloka át, kivillant a lombokon . . . majd hirtelen megállott s szeméit merev élességgel szegezte leshelyükre . . .

Ezen izgalomteljes pillanatban jól ki lehetett venni agg pofájának deres, mogorva színét, szeméinek éles, daczos villogását . . . alakját azonban egészen elfedék a bokrok . . . s most aczélizmu nyaka előre nyulva, idegesen kidagadt, megfeszült, hogy megkonduljon mélyen, érczesen, párviadalra hívó bögése, ha vetélytárs az, mi közelben rejtőzik . . .

Taszító dörrenéssel csattant el Vanda fegyvere s közvetlen utánna bátyjáé, úgy, hogy a szakadék visszhangja egy kettős durranást zúgott, döngött vissza . . . Erre az agancsár villámgyorsan visszavetette magát és ha-

nyatt-homlok rohant a sziklás part mentében s éppen csak azt lehetett még látni, amint megvetett háttal és aláágott fejjel tört, rohant vissza a sürübe, honnan szökéseinek nehéz dobbanásai s agancsainak pusztító szaggatásai hallatszottak elő . . . majd egyszerre rettenetes zuhanástól rendült meg a „Tüskés“ és sulyos szikladarabok gördültek alá csattogva, ropogva, törve, zúzva maguk előtt a bozótot . . . és ez irtóztató zajtól remegett a magány, több perczig morajlottak, visszhangzottak a hegyek.

A férfiú és hölgy diadalkiáltással szökelltek alá a meredeken, bár a szarvas még nem esett el, hanem csak az omlás rughatta ki maga alól rohantában . . . mert folyton remegett a föld a futó döngöléstől . . . s csak nagysokára halt el a halkuló visszhang morajában.

Mindketlen lihegve törtettek a futó vad nyomán. Egyik se szólt, nem is kereste a sebvért, sebszört, csak mohó tekintettel nézett, kutatott. Vanda elegáns vadászkosztyuját finom svéd keztyűit megtépték, szaggatták a tüskék és az embermagas giz-gaz; de mit törődött ő azzal és messze hátrahagyva bátyját, mintha valami sugta volna neki, a szakadék felé sietett . . .

Hangos örömkialtás csendült fel ajkairól s piczi kürtjének ezüstös harsogását . . . diadallal verték vissza a hegyek . . . azután, mint egy zerge szökellt alá a szakadékok oldalán.

A fenék bársony zöld mohpárnáján, egy vén bükk tövében hevert dermedten az erdők királya. Egy ugrással mellette termett. Roppant vén szarvas volt s félig a mohba temetett agancsai Vandának egész pihegő kebléig felértek.

Piczi kezével megfogá a gyönyörű lombárállású agancsokat. E perczen ért oda bátyja.

— Tizennyolczas! — kiáltá az örömtől és izgalomtól fulladt hangon. A legkisebb koronaág is jó hüvelyk hosszu! . . . Vanda, Szent Hubertus meghallgatá óhajodat, mi az agancskirályt ejtők el . . . s többé nem fog az esti nap aranyozta oromra szoborként kiállani! Hurrah, Hurrah! — rivallt fel és belecsendült Vanda diadalkiáltása is.

— De melyikünk golyója ejté el?

Erre Vanda is szerfelett kíváncsi volt s valóságos lázzal várta a vizsgálat végét.

— A tied, Vanda, — mondá a vizsgálat után s letörve egy cseréget — azt huga kaczér kis kalapjára tüzte . . . a nyirfajd- és kerecsen-szárny mellé . . . Aztán vig csevegés között indultak vissza a vadásztanyára, hogy még napszállta előtt odahozathassák a királyi zsákmányt.

Vanda vadászsikerének hire leirhatatlan furorét keltett . . . mikor pedig a tizennyolczas agancsár a zöld galyakkal koszorúzott szekéren a vadásztanyára érkezett, olyan viharos üdvriadal keletkezett, hogy csak úgy zúgott bele az erdő visszhangos csarnoka.

Lobogó tüzek lángoltak fel az alkonyat szürke homályában a fák boltozata alatt és a tüzek fénykörében hevert az erdők fejedelme.

— Igéretedre emlékeztetek! — kezdé a szerencsekivánatokat csábos mosolylyal és elragadó büszkeséggel fogadó Vandához lépve a fivér. Ilyen zsákmány után — mely hozzá még első is — a vadásztörvények különös köteles-

séget rónak . . . Vadászszá lesz avatva . . . Nos? . . . Semmi vonakodás . . . meg kell lenni, különben nem kapod meg a vadászrészt . . .

Erre a szigorú fenyegetésre — Vanda a zsákmány mellé ereszkedett, s gyönyörű karjaival átölelve a büszke hajlású nyakat, kecses állásban dönt az agancsár testére.

A többi női Nimród irigykedve nézte e festői képet. Ekkor bátyja lesza-
kitva egy hosszú, egészen a csucsáig rózsaszín virágokkal benőtt réti füzényt
és ezzel a virágos pálczával, a társaság üdvriadala között, „vadászszá“ avatta
a nap hősnőjét.

A zöld fák alatt és lobogó tüzek mellett elköltött izletes vacsora fejezé
be a napot, melynek elején az egyik vadászlegény vadszölőlevelekre tálalva
hozta minden vadásznak kedvencz és irigyelt falatját, az izletes „vadászrészt“,
mely úgy készül, hogy az apróra vagdalt tüdő, lép, máj, sziv és vesék egy
csipetnyi bors és sóval lesznek lassu tűznél párolva az elesett vad annyi zsir-
jában, mennyit kés nélkül, a hasüregből kézzel könnyedén ki lehet kaparni.

És e vadász-nyalánkság felségesen izlett a női Nimródok e legbájosabb
tagjának.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

